BSB Bayerische StaatsBibliothek
MDZ Münchener DigitalisierungsZentrum Digitale Bibliothek

Institutiones Ad Eloquentiam Ad Usum Scholarum Austriacarum

Bd.: 2

1781

Bamberg, Staatsbibliothek -- AGB Ca 56(2
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11417980-8
VD18 80055400-001

affisse marto

AGB
Ca
56
2

Ex libris Josephi de Mendes
1802

K Plank

Sammlung
der
vorzüglichsten Werke
deutscher
Dichter und Prosaisten

70 Bände 150 fl.

Wien bey F A Schrämbl
MDCCLXXXX

INSTITUTIONES AD ELOQUENTIAM.

PARS POSTERIOR INSTITUTIONES POETICAS COMPLECTENS

AD USUM SCHOLARUM AUSTRIACARUM.

venalis est 36 Crucif.

DE MENDER

VIENNAE,
TYPIS JOAN. THOM. NOB. DE TRATTNERN
TYPOGRAPH. ET BIBLIOPOL. AULIC.

1781.

Staatliche
Bibliothek
Bamberg

K. B. GYMNAS. BIBLIOTHEK BAMBERG

INSTITUTIONES AD ELOQUENTIAM.

PARS II.

QUAE INSTITUTIONES POETICAS COMPLECTITUR.

TRACTATIO DE PROLEGOMENIS.

a. Alteram eloquentiae partem Poëtica constituit, quae, universe loquendo, iisdem artis praeceptionibus continetur, quibus Oratoria; sed tot tamen etiam titulis deflectit, ut merito aliud eloquentiae ge-

genus, ac aliam proinde eloquentia partem efficere videatur.

b. Facile ex accurata discriminis hujus meditatione dispicitur, quo consilio Poëticam eloquentiae partem posteriorem esse voluerimus, eamque in finem studiorum Humanitatis rejecerimus; ordinem nimirum naturae secuti sumus a facilioribus perpetuo ad difficiliora progressi.

1. *Annot.* Sunt sane viri gravissimi, qui ex antiquitatis memoria artem Poëticam ante orationem extitisse; hancque ex illa derivatam atque adeo perfectam fuisse acriter pertendant; atque hinc in Poëtica prius institui jubeant, quam Oratoria: *det primos versibus annos:* nos tamen haec praecepta fortassis ad juvenes; nequaquam vero ad pueros vix grammatica elementa egressos pertinere posse arbitramur.

2. Cum apud omnes gentes summus idemque difficillimus eloquentiae gradus in Poëtarum sermone regnare observetur, nunc demum post combibita faciliora, & illa praecepta, quae utrique eloquentiae communia sunt, operae pretium nos facturos putamus, si ad delibanda Poëtica juventutem nostram adducamus; sine quorum cognitione nulla litteraria eruditio existere, nemo eruditus dici potest. Itaque jam ad Poëticam propius accedamus.

§. I.

Praenotiones de re Poëtica universe.

a. Poëtica, seu Poësis definitur: *Ars imitandi actiones humanas oratione*, seu quemadmodum alii

alii nonnulli: imitatio actionum humanarum cum fictione convenienti oratione expressa.

1. *Annot.* Potestas nominis *factionem* seu *fictionem* significat; oritur enim a graeco verbo ποιέω, quod facere vel fingere interpretamur, unde ποιητική (Poëtica) ars faciendi, fingendi; ποιητης autem (Poëta) fictor vel effector derivata sunt.

2. Quoniam hoc ipsum fictionis nomen imitationem exprimit, quemadmodum in artibus cognatis statuaria aut plastica manifestum fit, quae cum imitantur naturam, fingere, effingere opus suum dicuntur: recte hinc cum praeceptoribus celeberrimis post Aristotelem concludimus, totam & intimam Poëticae naturam in imitatione sitam esse; quod oratione autem imitatur Poësis, eo discerni a ceteris artibus naturae imitatricibus, puta: pictoria, statuaria, saltatoria, musica &c.

b. Primam originem artis Poëticae deberi naturae, ut ceterarum omnium, extra controversiam judicamus, praesertim in tanta hominum ad imitandum proclivitate; perfectionem autem artis ad diuturnas observationes perpolitionesque referimus.

1. *Annot.* Antiquissimas proinde gentes pro communi in cantum propensione hymnorum quodam genere Deum aut Deos suos primum honorasse tanto minus dubitare debemus, quod monumenta historica, quousque pertingere possunt, id passim nobis confirment. Quo ordine autem ad robur masculum apud gentes singulas adoleverit Poësis, id minutatim inquirere & prolixum & satis incertum, postremo fructu vacuum reputamus.

2. Id interim certum tenebimus: Graecos primos omnium fuiſſe, qui artem hanc, ut multas alias, certis ſtatisque finibus ac regulis circumſcripſerunt, atque omnem Poëticam in ſuaviſſimae artis ſyſtema conformarunt. Quidquid lucis vel hodie adhuc arti poëticae affuſum eſt, id totum ex Homeri, Heſiodi exemplaribus, & Ariſtotelis praeceptionibus depromtum reperitur.

c. Neque alio fine homines Poëticam vel invenerunt, vel deinceps ad faſtigium usque excoluerunt, quam ut ſuis ſuorumque neceſſitatibus ſubvenirent, aut dulcedine ſaltem & delectatione animos perfunderent, non raro utrumque horum ſimul praeſtarent, quod qui facerent, ii univerſis propterea grati carique eſſent. Ita nimirum Horatius de Arte canit v. 13. ſeqq.

Aut prodeſſe volunt, aut delectare Poëtae:
Aut ſimul & jucunda & idonea dicere vitae.

— — — — — — — —

Omne tulit punctum, qui miſcuit utile dulci,
Lectorem delectando pariterque monendo.

Annot. Quo modo Poëtae humano generi prodeſſe conſueverint, Horatius ſatis nitide explicat: *pariterque monendo.* Prodeſt enim certe & juvat, qui monet & docet, quid faciendum fugiendumve ſit, quid deceat, deceatque; id quod fere in quocunque Poëſeos genere liberaliſſime efficitur.

d. Clariſſime hinc officium Poëtae deducitur, cujus partes erunt: tam apte accomodateque fictiones ſuas concinnare, & tam opportuna

tuna oratione eloqui, ut in hominum animos ultro & cum voluptate quadam influere, atque eosdem, quocunque libebit, deflectere valeat.

e. Materia Poëseos res omnis & quaecunque est, quae fictione imitationeque aliqua exornari potest. Coelum, terra, pontus, aër &c. materias Poëtae suppeditant, quoniam haec omnia fictionibus ad usum delectationemque humanam traduci possunt.

Annot. Eminent vero inter ceteras fictiones eae, quae in praecipuis Poëticae speciebus adhibentur, puta in Epopoeia aut Dramate, quae cum circa actiones potissimum humanas occupentur, inde a nonnullis artis praeceptoribus actiones humanae materia Poëseos κατ' ἐξοχὴν, ut ajunt, appellatae sunt.

f. Formam, qua Poësis constituitur, & ab omnibus aliarum artium operibus distinguitur, absque haesitatione Fictionem dixeris, quoniam sic Poësi propria est, ut sine illa plus minusve adhibita opus poëticum aliquod ne cogitare quidem fas sit.

Annot. Regnat sane fictio in majoribus Poëticae artefactis, regnat in Epopoeia, regnat in Dramate, quod nemo controvertit, sed tamen in minoribus quoque operibus suus fictioni debet esse locus, in Lyrico, in Satyra, in Didactico, in Elegiaco &c. si non in materia, in oratione saltem, qua Poëta materiam suam convestit & proponit. Hanc orationem aliqui non iniuria formam externam Poëseos vocarunt.

 g. Poë-

9. Poësis, quam late patet, spectata intima rei natura in duo praecipua genera dividetur, nimirum in *Epicum* & *Dramaticum*, ad quorum alterutrum ceterae quaecunque Poëseos divisiones facile reducuntur.

1. *Annot.* Auditu nimirum & visu cognitiones rerum extra nos positarum haurimus. Res enim aut videmus ipsi, aut narrari audimus. Itaque cum res repraesentatas videbimus ipsi, aut agentes personas audiemus coram ipsi: *Poësis Dramatica* erit; cum neutrum horum accidet, sed narratione aliena totum nobiscum communicabitur, *Poësis Epica* appellabitur. Utrumque genus Horatius de Arte assignat:

Aut agitur res in scenis, aut acta refertur,

2. Epica porro notissimas Poësis species: *Didactica*, *Georgica*, *Oden*, *Elegiam*, *Epigrammata*, *Epistolas*, *Satyram* &c. complectetur; ad Dramaticam autem *Tragoedia*, *Comoedia*, *Bucolica* & *Fabulae* referentur, de quibus singulis II. parte harum institutionum prolixior redibit sermo.

3. Non sunt vero species, imo ne ad speciem quidem aliquam carminis constanter alligatae denominationes nonnullae operibus poëticis quandoque tribui solitae, puta: Carmen *Genethliacum*, *Soterium*, *Epinicion* &c. quae passim ex fine, aut ex eo, quod continent, interpretabimur, fereque ex sola vi graeci nominis innotescunt. En earum in exemplum paucas aliquas cum sua interpretatione:

Apobaterium, quod redeuntibus accinitur.

Dirae seu carmen imprecatorium.

Dithy-

Dithyrambus erumpentes affectus inopinatae laetitiae aut doloris vario carminum genere exprimens.

Epicedium ſeu *funebre* luctum & lacrimas in morte continet.

Epinicion de victoria gratulatur.

Epithalamium ſeu *nuptiale* in nuptiis cani ſolitum.

Euchariſticum, quo beneficia celebramus, aut gratias agimus.

Genethliacum ſeu *natalitium* carmen, quod natalem diem celebrat.

Panegyricon complectitur laudes Deorum hominumque.

Propemticon peregre abeuntes proſequitur.

Protrepticum ſeu *monitorium*, quo inſtruimus.

Soterium ſalutem redditam gratulatur.

Sylvae, extemporalis effuſio &c. &c.

h. Poëſeos dignitas & veneratio ſemper ſumma apud omnes gentes fuit, quemadmodum Ovidius notavit:

Cura Ducum fuerant olim Regumque Poëtae,
Praemiaque antiqui magna tulere viri;
Sanctaque majeſtas & erat venerabile nomen
Vatibus, & largae ſaepe dabantur opes.

Cujus quidem cultus & ſtudii multiplex cauſſa facile deprehenditur. Namque

1. Poëtae homines divini & quodam ſpiritu ſeu furore divino afflati atque agitati reputabantur; propterea *Enthei* vocati, furor ipſe *Enthuſiaſmus* dictus eſt. De quo iterum Ovidius canit:

Eſt Deus in nobis, agitante caleſcimus illo,

Impetus hic ſacrae ſemina mentis habet.

Et grandiloquentior Ovidio Claudianus de eodem:

Jam furor humanos noſtro de pectore ſenſus

Expulit, & totum ſpirant praecordia Phoebum.

Annot. Etſi noſtra item aetate homines Poëſi praecellentes ſingulariter ſuſpicere conſueverimus, cave tamen Enthuſiaſmum poëticum tantopere a veteribus praeceptoribus celebratum aliquid divini, aut humanis rebus maius crediderìs: Natura & ingenium Poëtae eſt, contentiori imaginatione accenſum, de quo infra.

2. Poëtae primi fuerunt, qui de Diis immortalibus ſcripſerunt, atque eam ob rem primi nationum Theologi nuncupati ſunt, homines inde divina ſcientia & prope familiaritate praeſtantes habiti.

3. Neque parvam in populos vel incultiſſimos utilitatem contulerunt, dum praeclaras & illuſtriores eorum memorias cantibus ac verſibus conſecrarunt, & gratae poſteritarita-

ritati conſervarunt, Hiſtoricorum quoque officio apud gentes pleraſque remotiſſimas ita perfuncti.

4. Denique maxime barbaros homines non raro ſermonis ſui ſuavitate & dulcedine a feritate ad morum culturam, a vitae licentia ad diſciplinae patientiam feliciter traduxerunt; unde Poëtas vi carminum ſaxa, ſilvas, & ipſos inferos traxiſſe commenti ſunt. Id nimirum docet in Arte Horatius:

Silveſtres homines ſacer interpresque Deorum
Caedibus & victu foedo deterruit Orpheus;
Dictus ob hoc lenire tigres, rapidosque leones.
Dictus & Amphion Thebanae conditor arcis
Saxa movere ſono teſtudinis, & prece blanda
Ducere, quo vellet.

i. Ad Oratoriae exemplum omnes item poëticae praeceptiones ad quatuor ſumma capita revocabuntur, ad *Inventionem*, *Diſpoſitionem*, *Elocutionem*, ac *Pronunciationem*, ſecundum quae infra omnem doctrinam huc pertinentem iterum partiemur.

k. Verum ad haec ipſa rite praeſtanda deſiderantur ſubſidia, communia equidem artibus & ſcientiis omnibus, ſed tamen in Poëticae ſtudio nonnihil fortaſſis eminentiora, videlicet

 1. *Na-*

1. *Natura* ſeu ingenium, & quidem excellentius ceteris paſſim mortalibus, ſublimius acriusque; neque enim aut raro, aut mediocriter, ſed acerrime contendere oportet vim animi ad igneas illas imagines fingendas, pingendasque, quae anima & vita poëticarum lucubrationum ſunt. Quod adeo verum eſt, ut de paucis illis, quibus forte meliore de luto finxit praecordia Titan, quique inter Poëtas nomen ferunt, prolepſis aliqua ſit: Poëtas natos & diviniori aliquo ſpiritu afflatos, id eſt, praeſtantiori ingenio a liberali natura donatos fuiſſe.

Annot. Non igitur plebi omni ſtudioſae aditus temere ad iſtud Muſarum Sanctuarium permittendus, longo minus ad carmina pangenda promiſcue quisquam cogendus eſt.

2. *Ars* non minus quam ipſa natura, & quidem tanto magis eſt neceſſaria, quod ſine hac ductrice ardentia & ſumma ſaepe ingenia in praeceps ſus deque ferri frequentiſſime animadvertimus.

Annot. Prudenter pro more Horatius de Art. componit controverſiam, ingenione apud Poëtas, an arti primae ſtudendae ſint? ibi:

Natura fieret laudabile carmen, an arte?
Quaeſitum eſt: ego nec ſtudium ſine divite vena,
Nec rude quid proſit, video, ingenium; alterius ſic
Altera poſcit opem res, & conjurat amice.

3. *Ex-*

3. *Exercitationem* poëticam intermittere nunquam debet, qui proficere in arte hac cupit, & ſicubi verum eſt illud Apellis: nulla dies ſine linea, hic praeſertim locum habet; nam & Muſae cultores ſuos minus aſſiduos aſpernantur. Hinc Horat. de Arte:

Qui ſtudet optatam curſu contingere metam,
Multa tulit, fecitque puer: ſudavit & alſit.

Et ibidem paullo poſterius:

Bis terque expertum fruſtra delere jubebat,
Et male tornatos incudi reddere verſus.

4. *Imitatio* tandem maximorum Poëtarum foecunda mater, non quotidiana, ſed tota contentione ſuſcipi debet ab eo, qui ad veri Poëtae laudem aſpirat, ſibique inculcatum de Latinis credat, quod Horat. in Art. de Graecis acclamat:

— — — — Vos exemplaria graeca
Nocturna verſate manu, verſate diurna.

Annot. De Imitatione opportuno hoc ſaltem loco, ſi nondum tempore ſupplementa aliqua adhuc inſerere juvat ad declaranda ea, quae jam alias de Imitatione tradidimus, accommodatiſſima, quorumque uſum in poëticis aliquanto poſterius, poſtquam robuſtiores facti erunt, aſſumere ex libitu & ductu praeceptorum ſuorum poterunt juvenes Poëtices ſtudioſi; imo ad oratorias etiam imitationes traducere commodiſſime utiliſſimeque

que valebunt, qui oratoriis ſeu inſtitutionibus, ſeu exercitationibus daturi ſunt operam adoleſcentes.

§. II.
De Imitatione.

2. Quicumque ad celebritatem nominis pervenerunt Poëtae, imitando magnitudinem ſuam conſecuti ſunt. Latini Graecos, aut ſi qui inter ſuos etiam eminerent; Itali, Galli, Angli, Germani Latinos Graecosque juxta, ſi qua eorum virtus extabat, imitati ſunt; Graeci ipſi, qui imitationi univerſorum proponi meruerunt, naturae ſaltem ſedula cautaque imitatione exemplaria extiterunt.

1. *Annot.* Quis neſcit divinum Virgilium noſtrum ex Homero, Theocrito, Heſiodo, Lucretio, Catullo, imo Ennio & Accio ad ſuam magnitudinem profeciſſe? Quis Horatium ignorat ad Pindari, Arati & Virgilii; Ovidium ad Virgilii Horatiique exemplaria identidem reſpexiſſe? &c. Neque dubitare debemus, ſi ſit, qui laborem in ſe ſuſcipere malit, celebres hodie noſtros Germanorum Poëtas accurate cum Latinis Graecisque conferendi, quemadmodum complures viri docti alii principes Poëtas latinos, alii Gallos, Italos, Anglosque cum graecis latinisque contenderunt, palam futurum, per quos noſtri item ad famam ſuam imitando pervenerint.

2. Non hoc loco imitationem eam intelligimus, quae naturam ſibi exemplar fictionis picturaeque ſuae conſtituit, de qua infra pluribus redibit ſermo, & quam animam omnis artis Poëticae appel-

lavi-

lavimus; sed de ea hic tractamus, quae Poëticae subsidium nominatur, quam in oratoriis institutionibus definivimus, quaeque in exprimendis ad imaginem propositi alicujus exemplaris verbis, sententiis, & ideis versatur.

b. Aegre vero vel praestantissima exemplaria imiteris, nisi rationem probe teneas, & adeo fere palam videas, qua principes illi imitationes susceperunt, atque modos item in enumerato & expedito habeas, quibus ad similitudinem propositi exemplaris colluctari valeas.

c. Itaque ex Hermogenis veteris graeci praeceptoris mente Recentiores nonnulli totam imitationes dispiciendi, atque etiam imitandi rationem in his duobus constituerunt: in Separatione & Assumtione.

1. *Separatio* (graece Chorismos) adhibebitur ad sententiam aut periodum aliquam in plures partes, commata, seu propositiones, imo in cogitationes diversas dissecandam.

2. *Assumtio* autem (Graecis Proslepsis) singula vel aliqua sibi bene visa horum dissectorum membrorum amplificabit, & ad libitum augebit.

Annot. Accurate in rem intuenti patebit: modos hos in idem recidere cum *Analysi* & *Genesi*, quarum alias, ubi te Imitatione, meminimus, atque ita non tam te verborum, quam rerum ;

non

non de puerili, ſed de maſcula imitatione hic curam eſſe.

d. De Separatione quidem res tota in plano & per ſe clara eſt; Aſſumtio autem peragi dicetur, cum e. g. membrum diſſectum aut genus, aut totum, aut actio &c. fuerit, ſi ad illud ampliandum ſpecies, vel partes, vel cauſſae, vel effecta, vel adjuncta, vel antecedentia & conſequentia &c. aut ſimilia, comparationes, ſententiae, adagia, hiſtoriae &c. arceſſita fuerint.

Annot. Adhibetur hujus Aſſumtionis loco frequenter Contractio quoque, qua item utuntur illuſtriſſimi imitatores, ut, quae in diſſecta periodo fuſa & copioſa forte repererint, ea preſſius offerant, & in rem ſuam quaſi aliud agentes transferant.

e. Dubium non eſt, qui modis his recte & cum judicio uti norit, in oratione ligata pariter ac ſoluta (ad utramque enim hi modi ex aequo porriguntur) feliciſſime ſimul & dexterrime ſic imitaturum, ut deprehendi vix poſſit, quid imitatione ſuum fecerit, longe minus in furti litterarii ſuſpicionem adducendum.

f. Exempla in hoc doctrinae genere utramque facient paginam. Ut enim proficua ſit, quanta eſt, praeſertim adoleſcentibus ſub obtutum ſiſti debet. Quare in ſolutae primum orationis exemplo tanquam magis obvio & faciliori applicatum inſpiciemus mox recenſitum

imi-

imitandi compendium; tum Veterum nonnullas imitationes ad examen revocabimus; denique quemadmodum Recentiores Veterum hac eadem ratione imitationem peregerint, ſollicite intuebimur.

I. *Exemplum Imitationis in oratione ſoluta.*

Cicero L. XIII. Famil. 3. mire coarctat argumenta, ob quae Memmio Fuſium commendare debeat, eaque tali oratione effert:

A. Fuſium unum ex meis intimis, obſervatiſſimum ſtudioſiſſimumque noſtri, eruditum hominem, & ſumma humanitate, tuaque amicitia digniſſimum, velim ita tractes, ut mihi coram recepiſti. Tam mihi gratum id erit, quam quod gratiſſimum. Ipſum praeterea ſummo officio, & ſumma obſervantia tibi in perpetuum devinxeris.

Haec argumenta fere ſingularibus verbis concluſa ſi ſeparaveris primum, tum quae ſeparata ſunt, Aſſumtione amplificaveris, congruaque elocutione veſtiveris, imitatione hanc Fuſii commendationem ſic novam reddidiſti, ut imitationis veſtigia penitus non appareant, vix Cicero ſuum quid hic adeſſe agnoverit. Jam hoc ut efficiatur,

a. *Separatio* primum ſuſcipienda eſt, per eamque commendatio Ciceronis diſcinditur in octo argumenta, quorum duo a perſona Ciceronis; duo a perſona Fuſii, quatuor autem a perſona Memmii ducta ſunt. En ſingula:

1. *Unum*

1. *Unum ex meis intimis*, id est: Fusius est unus ex intimis Ciceronis.

2. *Observantissimum studiosissimumque nostri.* Fusius est observantissimus studiosissimusque Ciceronis.

3. *Eruditum hominem.* Fusius est eruditus.

4. *Summa humanitate.* Fusius humanissimus est.

5. *Tuaque amicitia dignissimum.* Fusius amicitia Memmii oppido dignus est.

6. *Velim ita tractes, ut mihi coram recepisti.* Memmius Ciceroni promisit Fusium amici loco habiturum.

7. *Tam mihi gratum id erit, quam quod gratissimum.* Receptio Fusii in amicitiam Memmii erit Ciceroni gratissima.

8. *Ipsum summo officio & summa observantia tibi in perpetuum devinxeris.* Memmius Fusium receptione hac sibi obligabit. Sequitur deinde

b. *Assumtio*, per quam propositiones separatae extenduntur, & augentur. Quod ut promte fiat, conclude membra dissecta argumentationibus, argumentationum autem propositiones vel probationibus vel illustrationibus suffulci in hunc fere modum:

1. Qui-

1. Quicunque eſt ex intimis amicis meis, illum præ ceteris commendare debeo, ſed Fuſius eſt -- &c. ergo.

Major Prob Amicorum commoda mutua eſſe debent.

Min. prob. per comparationem: Nemo eſt, cui inter amicos plus fidam. *Illuſtretur* ſimilitudine aliqua vel proverbio &c.

Conclus. hic omitti, vel aliquibus ſequentibus addi, vel plane in finem rejici poteſt.

2. Qui ſtudioſiſſimus noſtri eſt, debet commendari, ſed Fuſius eſt -- ergo.

Maj. prob. Amor enim amorem provocat.

Min. prob. Nullum officium, quod amicus amico præſtare poteſt, intermiſit unquam Fuſius. Addi poteſt amplificatio per enumerationem &c.

3. Qui eruditus eſt, debet commendari, ſed Fuſius eſt -- ergo.

Maj. prob. Eruditio habet bonorum omnium complexum, & honor illi debetur.

Min. prob. Probavit ſe talem omnibus eruditis.

4. Qui ſumme humanus eſt, commendari meretur, ſed Fuſius eſt -- ergo.

Maj. prob. Humanitatis enim vinculo homines inter ſe colligantur.

Min. prob. Plurimos viros insignes hac ratione sibi devinxit.

5. Qui amicitia tua dignus est, deqet tibi commendari, sed Fusius est dignus -- ergo.

Maj. prob. Delectum enim inter amicos habes.

Min. prob. Virtutes in Fusio sunt, quae apud te pretium habent. *Amplificatur* ab enumeratione: honestas, fides, amor patriae &c.

6. Qui promisit se amicum suscepturum, promissum servare debet; sed tu Memmi promisisti -- ergo.

Prob. Maj. Boni viri & amici fides in hoc versatur.

Prob. Min. Meministi scilicet, quae inter nos de illo acta fuerint.

6. Quidquid amicus gratum amico esse noverit, præstare debet, sed Memmius novit gratum esse Ciceroni, si Fusium recipiat -- ergo.

Prob. Maj. argumento a contrario: si ignotos nobis conciliare omni ope adlaboramus, longe magis amicorum benevolentia conservanda est.

Prob. Min. Nisi sibi gratum esset, non tanto studio id a te Cicero contenderet.

8. Qui novum amicum sibi comparare potest, non debet occasionem hujus acquisitio

tionis prætermittere, ſed Memmius poteſt comparare in recepto Fuſio -- ergo.

Prob. Maj. Aucto amicorum numero fortunas noſtras augemus. *Illuſtretur ſimili.* Nemo theſaurum ſponte ſibi oblatum reſpuit.

Prob. Min. Fuſius ipſe recipi ambit.

c. Si Aſſumtiones iſtae univerſæ, aut earum ſaltem aliquae ſecundum monita Rhetorum elocutione opportuna proponentur, (quod & a loco hoc, & a propoſito noſtro nunc quidem alienum eſt) nemo non videt, non modo epiſtolam aliam, ſed orationem integram ſub manum quaſi aliud agentibus enaſci, imitationis artificio ita tecto, ut neque plagii ſuſpicio concipi jure ulla poſſit, neque facile imitatio epiſtolae Ciceronianae divinari; ut nihil dicam interim pueros hac imitationis exercitatione ad cogitandi inveniendique artem vel imprudentes pulcherrime duci ac informari.

II. *Exemplum Imitationis apud Veteres.*

Ut infinitos, qui plenis manibus praeſertim ex Graeçis adferri in hanc rem poſſent, locos Poëtarum omittamus, duos tantum illuſtriores ex Latinis in tironum noſtrorum gratiam ſuſcipiemus & exáminabimus, quorum primo Virgilius Catullum; altero Horatius Virgilium conſenſu omnium eruditorum imitatus eſt.

a. Virgilius L. IV. *Aeneid.* querelam Didonis ab Aenea deſertae eleganter depicturus, quoniam argumentum hoc ſuum penitus convenire cum querela Ariadnae a Theſeo deſertæ apud Catullum *in Epithalamio Pelei & Thetidis* videbat, ſplendidiſſimum hunc locum ſibi imitandum delegit, & ita totum in Aeneidem ſuam tranſtulit, ut tamen argumentationes, ſententias, figuras, ordinem, verba, & periodos mutaret. En parallelos locos aliquot querelae iſtius, qui rem clariſſime demonſtrent.

1. *Ariadne apud Catullum.*

Siccine diſcedens neglecto numine Divum
Immemor ah! devota domum perjuria portas?
Nullane res potuit crudelis flectere mentis
Conſilium? tibi nulla fuit clementia praeſto?
Immitte ut noſtri vellet miſereſcere pectus?

Dido apud Virgilium.

Nec te noſter amor, nec te data dextera quondam,
Nec moritura tenet crudeli funere Dido?

Annot. Vides per *Contractionem* Virgilium elegantiſſime imitatum eſſe Catulli ſententias, propoſitiones, figuram &c. ut cum ſignificent idem, videantur tamen diverſa.

2. *Ariadne apud Catullum.*

Tum jam nulla viro juranti foemina credat,
Nulla viro ſperet ſermones eſſe fideles:

Qui

Qui dum aliquid cupiens animus praegeſtit apiſci,
Nil metuunt jurare, nihil promittere parcunt;
Sed ſimul ac cupidae mentis ſatiata libido eſt,
Dicta nihil metuere, nihil perjuria curant.

Dido apud Virgilium.

Nusquam tuta fides — — —

Annot. Cum Catullus locum communem de virorum infidelitate per *Aſſumtionem* antecedentium & conſequentium ac ſynonymias latius effert, eumdem Virgilius in tria contraxit verba.

3. *Ariadne apud Catullum.*

Certe ego te in medio verſantem turbine leti
Eripui, & potius germanum amittere crevi,
Quam tibi fallaci ſupremo in tempore deeſſem:
Pro quo dilaceranda feris dabor, alitibusque
Praeda, neque injecta tumulabor mortua terra.

Dido apud Virgilium.

— — — — — Ejectum littore, egentem
Excepi, & regni demens in parte locavi,
Amiſſam claſſem, ſocios a morte reduxi.
— — — — — — — — —
Te propter Lybicae gentes Nomadumque tyranni
Odere, infenſi Tyrii: te propter eumdem
Extinctus pudor, & qua ſola ſidera adibam,
Fama prior: cui me moribundam deſeris hoſpes.

Annot. Manifeſte hic vides, *Aſſumtione* a Virgilio Catullum ampliatum eſſe, ſcilicet *eripui ex turbi-*

bine leti, per enumerationem adjunctorum dilatat 1. ejectum, 2. egentem excepi, 3. amissam classem, 4. socios a Morte reduxit, 5. in parte regni locavi, *Pro quo*-vicem sibi pro beneficiis redditam Ariadne in duos versus contraxit: per enumerationem effectorum diduxiz Virgilius recensens: odium gentium Lybicarum, Numidarum Regum, populi Tyrii, pudoris & famae alias celeberrimae jacturum &c.

4. *Ariadne apud Catullum.*

Qnaenam te genuit sola sub rupe leaena?
Quod mare conceptum spumantibus expuit undis?
Quae syrtis, quae scylla vorax, quae vasta charybdis?
Talia qui reddis pro dulci praemia vita.

Dido apud Virgilium.

Nec tibi Diva parens, generis nec Dareanus auctor,
Perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus, Hircanaeque admorunt ubera tigres.
Nam quid dissimulo? aut quae me ad majora reservo?
Num fletu ingemuit nostro, num lumina flexit?
Num lacrymas victus dedit? aut miseratus amantem est?

Annot. Quae Catullus per interrogationem, ea Virgilius per affirmationem extulit, & ultimi versus vocem *Talia* per Assumtionem auget, enumerando duram Aeneae adversum Didonem amantem constantiam; non reddidit gemitum, non aspectum, non lacrymas, non misericordiam.

5. *Ari-*

5. *Ariadne apud Catullum.*

Eumenides, quibus anguineo redimita capillo
Frons expirantis praeportat pectoris iras,
Huc huc adventate, meas audite querelas,
Quas ego, vae miſerae, extremis proferre medullis
Cogor inops, ardens, amenti coeca furore.
Quae quoniam vere naſcuntur pectore ab imo,
Vos nolite pati noſtrum vaneſcere luctum:
Sed quali ſolam Theſeus me mente reliquit,
Tali mente Deae funeſtet ſeque ſuosque.

Dido apud Virgilium.

Sol qui terrarum flammis opera omnia luſtras,
Tuque harum interpres curarum & conſcia Iuno,
Nocturnisque Hecate triviis ululata per urbes,
Et Dirae ultrices, & Dii morientis Eliſae,
Accipite haec, meritumque mali advertite Numen,
Et noſtras audite preces. Si tangere portus
Infandum caput, ac terris adnare neceſſe eſt,
Et ſic fata Iovis poſcunt, hic terminus haeret:
At bello audacis populi vexatus & armis,
Finibus extorris, complexu avulſus Iuli,
Auxilium imploret, videatque indigna ſuorum
Funera; nec cum ſe ſub leges pacis iniquae
Tradiderit, regno aut optata luce fruatur;
Sed cadat ante diem mediaque inhumatus arena.
Haec precor, hanc vocem extremam cum ſanguine fundo.

Tum vos o Tyrii, ſtirpem & genus omne futurum
Exercete odiis; cinerique haec mittite noſtro
Munera. Nullus amor populis, nec foedera ſumto:
Exoriare aliquis noſtris ex oſſibus ultor,
Qui face Dardanios ferroque ſequare colonos,
Nunc, olim, quocunque dabunt ſe tempore vires,
Litora litoribus contraria, fluctibus undas
Imprecor, arma armis pugnent, ipſique nepotes.

Annot. Diras & execrationem Ariadnes Dido copioſiſſime amplificat, ultimas praeſertim voces *funeſtet ſeque ſuosque* mirifica Aſſumtione ſplendidiſſime dilatans.

b. Nihil minus luculenta eſt imitatio Horatii, qua chariſſimi Virgilii ſui extantes nonnullas cogitationes decerpſit, easque modo *Contractione*, modo *Aſſumtione* ex Georgicorum lib. II. in Epodon 2. de laudibus vitae ruſticae nitidiſſime tranſtulit, ac pro opportunitate ſua hac illacque inſeruit. En locos parallelos nonnullos:

1. *Virgilius.*

O fortunatos nimium, ſua ſi bona norint,
Agricolas, quibus ipſa procul diſcordibus armis
Fundit humo facilem victum juſtiſſima tellus.
Si non ingentem foribus domus alta ſuperbis
Mane ſalutantum totis vomit aedibus undam;
Nec varios inhiant pulchra teſtudine poſtes,
Illuſasque auro veſtes, ephyreiaque aera,
Alba neque Aſſyrio fucatur lana veneno,
Nec caſia liquidi corrumpitur uſus olivi:

At

At ſecura quies, & neſcia fallere vita
Dives opum variarum, ac latis otia fundis.

Horatius.

Beatus ille, qui procul negociis,
Ut priſca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis
Solutus omni foenore.

Annot. Liquido animadvertis, quam contracte quidem, at pariter quam eleganter Virgilianis: *Undam ſalutantum, inhiant varios poſtes* &c. *ſecura quies, neſcia fallere vita* &c. reſpondeat unicum *procul negotiis.* Ita quoque haec ſibi reſpondent Virgilii: *Agricolis, ſua ſi bona norint, juſtiſſima tellus procul diſcordibus armis fundit humo facilem victum*, & illud Horatii: *Solutus omni foenore.* Tum ea item Virgilii: *Dives opum variarum, ac latis otia fundis* cum his Horatii: *Paterna rura bobus exercet ſuis.*

2. *Virgilius.*

Speluncae vivique lacus; at frigida tempe
Mugitusque boum mollesque ſub albore ſomni
Non abſunt.

Horatius paullo poſterius.

Libet jacere modo ſub antiqua ilice,
Modo in tenaci gramine,
Labuntur altis interim ripis aquae,
Queruntur in ſilvis aves,
Fontesque lymphis obſtrepunt manantibus,
Somnos quod invitet leves.

Annot. Contractior hic Virgilius, cujus verſus binos in ſex propagavit Horatius, imitator prope

 exem

exemplari ſuo hic ſuavior. Adverte autem: Speluncis *illicem*, tempe *gramen*, bobus *aves*, laculbus *aquas ripis labentes & fontes obſtrepentes*, mollibus *leves ſomnos* ſubſtitutos.

3. *Virgilius* porro.

Illum non populi faſces, non purpura regum
Flexit, & infidos agitans diſcordia fratres,
Aut conjurato deſcendens Dacus ab Iſtro.
— — — — — — — —
— — — — nec ferre jura,
Inſanumque forum, aut populi tabularia vidit.
Sollicitant alii remis freta coeca, ruuntque
In ferrum, penetrant aulas, & limina regum &c.

Horatius.

Neque excitatur claſſico miles truci,
Nec horret iratum mare,
Forumque vitat, & ſuperba civium
Potentiorum limina.

Annot. Facile iterum deprehendis metaphraſi Horatiana: *Forumque vitat* ea omnia concluſa, quae Virgilius verſibus iſtis fuſius expreſſit: *Illum non populi faſces, non purpura regum flexit & infidos agitans diſcordia fratres - - - nec ferrea jura inſanumque forum aut populi tabularia vidit.* Ita de aliis quoque.

4. *Virgilius* denique.

Interea dulces pendent circum oſcula nati,
Caſta pudicitiam ſervat domus: ubera vaccae
Lactea demittunt: pinguesque in gramine laeto
Inter ſe adverſis luctantur cornibus hoedi.

Ipſe

Ipſe dies agitat feſtos : fuſusque per herbam,
Ignis ubi in medio, & ſocii cratera coronant,
Te libans, Lenaee! vocat.

Horatius.

Quod ſi pudica mulier in partem juvet
Domum atque dulces liberos,
Sabina qualis, aut peruſta ſolibus
Pernicis uxor Appuli,
Sacrum vetuſtis extruat lignis focum,
Laſſi ſub adventum viri,
Claudensque textis cratibus laetum pecus,
Diſtenta ſiccet ubera,
Et horna dulci vina promens dolio
Dapes inemtas adparet ; &c.

Annot. Meditate imitationem examinandi apparebit commatum Virgilianorum hic Horatium conſtrinxiſſe alia; alia diverſis Aſſumtionibus dilataſſe.

III. *Exemplum Imitationis recentius.*

Neque per molem libri ad uſum juventutis deſtinati, neque per temporis opportunitatem tam copioſis nobis hic eſſe licet, quam pro rei utilitate & dignitate promtus nobis labor futurus eſſet, innumera in rem praeſentem congerere exempla. Unicam nitidiſſimi Poëtae Belgae Jacobi Wallii Soc. Jeſ. imitationem huc adhuc inſerimus, qua is admirabiliter mox citatam Horatii odam Epod. 2. *Beatus ille* &c. comtiſſimo Poëmate tranſtulit. Inſpice in hujus exemplaris locis aliquot plurimorum vice

vice *Separationem Assumtionemque* dexterrime adhibitas, nonnunquam *Contractiones* aut simplices solum *Conversiones*; perpetuo per figurarum, periodorum &c. variationes dissimulatam artem, caput omnis masculae Imitationis.

1. *Horatius.*

Beatus ille, qui procul negotiis,
Ut prisca gens mortalium.

Wallius.

Felix sorte sua, quem non ignava sequentem
Otia rus patrium dulci complectitur umbra.
Longe illi curae insomnes, comitumque laborum
Invisae facies, quae multa & magna moventem
Huc celerem atque illuc rapiant, perque ardua versent.

Annot. Observa primum versum Horatii in quinque versus a Wallio distractum sic, ut duo commata in duas periodos partiretur, primamque duobus, alteram tribus versibus exprimeret. Et vocem quidem: *Beatus* ampliatam vides *Assumtione* generis & speciei, *negotiis* autem *Assumtione* effectorum. Denique totum versum secundum Horatii in opportuniorem locum inferius rejicit.

2. *Horatius.*

Paterna rura bobus exercet suis.

Wallius.

Ipse sibi semper vacat, aggrediturque quod instat,
Arvaque, quae quondam proavi non magna tenebant,

Exer-

Exercet, patiens operum, armentoque quot annis
Sortitus ſobolem, fortiſſima corpora, tauros
Inde legit, quos dehinc domitos aſſueſcere cogat
Servitio, & terram impreſſo proſcindere aratro.

Annot. Totus locus Horatii Aſſumtione adjunctorum diverſorum amplificatus eſt.

3. *Horatius.*

Solutus omni foenore.

Wallius.

Non pretio nummos redimit, pretiove redemtos
Occupat, & foenus tabulis ſubducit avaris.
Foenus amat, quod ſponte ſua juſtiſſima tellus,
Et gravidae pecudes, & meſſis reddit, & arbor.

Annot. Dilatatum foenus *Aſſumtione* partitionis rerum ad foenus pertinentium, tum comparationis cum foenore juſto, quod natura tribuit.

4. *Horatius.*

Neque excitatur claſſico miles truci,
Nec horret iratum mare.

Wallius.

Quid refert alius thalamo ſublimis eburno,
Ille toro, cui ſponda ſalix, aut fiſſile robur,
Componat caput? heic mulcet reficitque jacentem
Alta quies lecto non abrumpenda ſaligno.
Quippe ubi nec primae, nec ſerae tempora noctis
Diſtinguunt litui, rumpuntque ſilentia, cantu.
Non ſi diſcordes miſcent freta fervida venti,
Aequoreos horret fremitus, humiliſque pavenſque
Numina conclamat, ne quid nimboſus Orion,

Ne

Ne quid atrox peccet Boreas, laceraeque carinae
Addat opus pelago.

Annot. Has priores ampliationes *Aſſumtione* comparationis, deſcriptionis ab adjunctis &c. poſteriores autem item *Aſſumtione* adjunctorum & Cauſſarum tempeſtatem cientium conſtare intuenti patet.

Horatius.

Labuntur altis in ſilvis aves,
Queruntur in ſilvis aves,
Fontesque lymphis obſtrepunt manantibus,
Somnos quod invitet leves.

Wallius.

Interea gelidi fugiunt per gramina rivi,
Arboribusque vagantur aves: nemus omne querelis
Perſonat, irriguo qua fons argenteus agro
Labitur, attritos inter levis unda lapillos
Obſtrèpit, & dulces invitat murmure ſomnos.

Annot. Simplici converſione metrica & Aſſumtione epithetorum aut modicarum circumſtantiarum haec dilatata ſunt, e. gr. *lymphis manantibus*, qua fons argenteus irriguo agro labitur *Fontes obſtrepunt*, attritos inter lapillos levis unda obſtrepit. &c. Gemina prope eſt imitatio loci, qui mox conſequitur, elegantiſſimi alias.

6. *Horatius.*

Quod ſi pudica mulier in partem juvet
Domum atque dulces liberos,

Sa-

Sabina qualis, aut perusta solibus
Pernicis uxor Appuli
Sacrum vetustis extruat lignis focum
Lassi sub adventum viri:
Claudensque textis cratibus laetum pecus
Distenta siccet ubera,
Et horna dulci vina promens dolio
Dapes inemtas adparet.

Wallius.

Quid si contigerit priscis quoque moribus uxor,
Quae castum servet thalamum, quae remque domumque
In partem juvet, & dulces educere natos?
Qualis erat Tatio quondam regnante Sabina,
Duratas callosa manus, aut Appula mater
Sole rubens. Quid si posito cum fessus aratro
Vir redit, illa focum lignis & cortice sicco
Extruat, ac lento textis e vimine septis
Includat laetum pecus, turgentia siccet
Ubera? Si quamquam calices & pocula ponat
Fagina, vina ferat, quae dulci condita plevit
Ipsa cado, mensisque dapes apponat inemptas,
Delicias faciles.

7. Horatius.

Has inter epulas, ut juvat pastas oves
Videre properantes domum!

Wallius.

Ut juvat has epulas inter spectare bidentes,
Cum sese e pastu referunt! ut cruribus aegre

Ubera

Ubera circumeunt! ut multo lacte gravatae
Ad mulctam injussae veniunt, gaudentque levari.

Annot. Imitatio haec *Assumtione* perfecta est, scilicet adhibita descriptione ovium redeuntium ab Adjunctis.

g. Fuimus in declarando hoc Imitationes artificio aliquanto prolixiores; sed tamen fati rem & juventuti, & fortasse nonnullis etiam praeceptoribus gratam non suspicere, quoniam hoc exercitationis genere, (seu imitationes, seu metaphrases, seu paraphrases, seu denique amplificationes voces) quo illustres & decerptos Poëtarum locos modo in solutam orationem, modo in aliud carminis genus sus deque convertere jubentur, multum ante subigendi sunt adolescentes, quam ad solidiora & graviora concinnanda adducantur. Vide si plura desideras, Morhoffii Polyhistor. Litter. c. 13. & seqq.

h. Ceterum nemo non videt, hic de minoribus & resectis Operum poëticorum partibus imitationi proponendis agi, non de operibus ipsis, in quorum imitatione alias traditae regulae diligenter respiciendae erunt, cavendumque universe, ne quid praepostere attentetur. Neque enim quod hic principio opportunus Imitationem tractandi visus est locus, expeditus propterea etiam potest esse usus, priusquam ad elocutionem poëticam instituti sunt adolescentes.

IN-

INSTITUTIONUM POETICARUM

PARS I.

DE POESI IN GENERE.

Propositum est nobis parte hac illa primum exequi, quae ad omne & quodcunque opus poëticum requiruntur, tum tandem ad diversas Poëticae species explicandas transgredi. Concludemus autem partem primam capitibus tribus, quibus Oratoriarum Institutionum methodo de Elocutione, de Inventione, de Dispositione & Pronunciatione agetur.

CAPUT I.

De Elocutione Poetica.

Si oratio Poëseos vestis est, quod non nemo asseruit: mirum esse non potest, quoniam prima in oculos incurrit, sensusque nostros varie percellit, si Elocutio ante cetera quoque tractationi, praesertim apud adolescentes, proponatur, qui externa magis, obvia facilius internoscere, quam de interna operis alicujus praestantia distincte judicare valent. Quare §§. sequentibus, quae ad Elocutionem poëticam spectant, exequemur.

§. I.

De Numero Poëtico.

a. Cum numerus oratorius ſit modus orationis ex ordine quodam apto ſyllabarum pedumque enaſcens; poëticus contra numerus tantum ex certo ordine, genere, & numero pedum ſimul ſumtis exiſtere poteſt ſic, ut eorum vel unico mutato poëticum numerum interire neceſſe ſit.

1. *Annot.* Fac enim quamcunque vocem verſus, e. g. Heroici: *Serius aut citius metam properamus ad unam* loco ſuo moveri, ac proinde ordine ſtato detrahi, aut numerum pedum minui augerique, vel tandem Spondaeis Trochaeos aut Jambos &c. ſuffici, ſimul videbis verſum Heroicum & numerum poëticum totum quantum periviſſe.

2. Ex hac neceſſitate, qua ſermo poëticus arctiſſime conſtringitur, *oratio ligata* dictus eſt, quod alibi inſinuavimus, nimirum pro diverſitate generis carminum ad certas & invariabiles numeri ſui leges alligatus, a quibus ſermo oratorius liberius divagatur, merito proinde ſuo *oratio ſoluta* dictus.

b. Declarat vero haec ipſa numeri poëtici explicatio mox allata, in verſu vim omnem numeri poëtici ineſſe, ac proinde, ſi quid vitii verſibus accidat, eo numerum poëticum vel perturbari, vel jucunditati ſaltem, cum qua numerus hic ad aures pervenire debet, detrahi; ſi comti autem cultique ſint verſus, numerum poëticum mirifice exaltari & in amoribus eſſe.

Annot. Verſuum nomenclationes, ſignificatum, diverſa genera, pedes; eorumque varietatem alibi tradidimus, quae proindè hic repeti neceſſe non eſt.

c. Cum enim verſus omnes ab origine ſua ad Muſicam deſtinati ſint, alii quidem ad cantum tantum, ad lyram & cantum ſimul alii, hinc ſvavitatem & dulcedinem quandam Múſicae propriam requirunt univerſi, ut cum voluptate & harmonia in animos influant: eaque propter ſollicite cavendum eſt, ne quid ſvavitatem hanc quoquo modo laedet, ne quid durum, aſperum, aut ingratum in verſibus occurrat, quo harmonia tantopere verſibus neceſſaria corrumpatur.

Annot. Haec dulcedo in verſibus nunquam non regnare debet, quodcunque tractes argumentum, quocunque eloquaris affectu, quemcunque verſum adhibeas, etſi plus minusve pro rerum tractatarum varietate eminebit, modo contractior, modo diffluens, aut apertior, aut tectior. Hoc nimirum eſt, quod Horatius de Arte inculcat: *Non ſatis eſt pulchra eſſe poëmata; dulcia ſunto.*

d. Perpetuis porro obſervationibus, & celeberrimorum Poëtarum exemplis ſequentia fere, niſi caute abſtineatur, omnem verſuum ſvavitatem ac dulcedinem vel evertere, vel ut minimum interturbare reperta ſunt.

I. Omnis aſper aut etiam alias ineptus litterarum, ſyllabarum, vocumque concurſus.

a. Litterarum concurſus in illís Tullii reprehenditur: *O fortunatam natam me conſule*

Romam, &: *Tum pater Altisonans stellanti nixus Olympo*, item *Aut densus stridor, quum celso e vertice montis*. Nempe illa: *natam natam*, *ans stell*, *sus stri* aspera sunt Nec immerito huc etiam Horatii l. I. ep. I. versus reducitur: *Non ut porticibus*, *sic judiciis fruar iisdem*, in quo frequentatio litterae exilis i merito arguitur.

b. Voces plures fére ejusdem dimensionis syllabicae collectae, & juxta se collocatae ingratum reddunt versum. Sic Catull. in nupt. Pel. *Haec circum sedes late contexta locavit*, item *Non illi quisquam bello se conferet heros*, & adhuc: *Funestam antennae deponant undique vestem*.

c. Voces nimium longae, praesertim in fine versuum duritiem inamoenam adferunt. Sic cum Horat. ait: *Officiosaque sedulitas & opella forensis*, & *Mitte leves spes & certamina divitiarum*, aut *Non ego avarum quum veto te fieri, vappam jubeo aut nebulonem*.

d. Voces quoque unius syllabae aut coacervatae in eodem versu, aut singulae quidem, sed claudentes versum, duriusculum reddunt. Sic idem Horat. (apud quem naevus iste infrequens non est) *Praeterea ne sic, ut qui jocularia ridens*

alibi:

alibi: *Jupiter exclamet simul, atque audivit? At in se* vel *Nil satis est, inquit, quia tanti, quantum habeas, sis.*

1. Annot. Monosyllabum tamen est, præsertim elisum, non insuaviter versum concludit. Ut Horat. *Ille datis vadibus, qui rure extractus in urbem est.*

2. Virgilius item non raro vel ad Casum, vel ad firmitatem & moram exprimendam monosyllabis versus terminat. Hujus generis sunt:
Vertitur interea coelum & ruit Oceano nox.
Sternitur exanimisque metu procumbit humi bos.
Dat latus: insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
Hostem magnanimum opperiens & mole sua stat.

2. Elisio (Ciceroni hiatus dicta & jam alias explicata) crebrius aut etiam in prima versus syllaba adhibita ingratum admodum efficit sonum orationis poëticae, e. g. Horat. *Quid verum atque decens, curo, & omnis in hoc sum.* Item Catull. *Quum interea infirmo quatientes corpora motu.*

Annot. Moderate & suo loco adhibita elisio miram orationi svavitatem conciliat. Ita Catull. quam svaviter: *Emersere feri candenti e gurgite vultus. Idem: Desertam in sola miseram se cernit arena.*

3. Cæsura (de qua alibi suo loco) post secundum aut tertium pedem in Heroico versu neglecta titubantem facit orationis poëticæ habitum; rite autem suis locis observata mirum quantam & jucunditatem & simul robur versui confert; utrumque fa-

tum expertus eſt Cicero, prius quidem in verſibus: *Vos quoque ſigna videtis aquai dulcis alumnae, quum clamore paratis inanes fundere voces;* alterum autem cum cecinit de cornice: *Demerſit caput & fluctum cervice recepit*, & de fulica: *Rara fulix itidem fugiens e gurgite Ponti* &c.

4. Interpunctio e loco ſuo in alienum remota hiatum & prope ſtuporem verſui inducit. Cum enim ſecundum rationem interpungendi conformanda ſit ratio recitandi, in recitatione autem pauſis exprimatur interpunctio, facile diſpici poteſt, quanta perturbatio affundi valeat, ſi cæſurarum magis quam interpunctionum juſtarum habeatur ratio, aut ſi legendo interpunctiones cæſuris affigantur. En quam inepte, ſi ſecundum cæſuram legendo interpungas: *Rara fulix itidem*, aut illud ex Horatio ſic: *Virtus eſt vitium.* Quam maſcule & ſuaviter contra, ſi reſtituas interpunctionem legendo ſic: *Rara fulix — itidem fugiens* &c. *Virtus eſt — vitium fugere.* Et ex eodem Horatio: *Quidam ait: — ignoras te? an, ut ignotum dare nobis* &c.

5. Exitus verſuum, præcipue heroicorum, curata circumſpiciendi, & ſollicite ultimi pedes attendendi ſunt, ne ex eorum uniformitate aut faſtidium, aut durities ruſtica exurgat, Ecce formas quinque variationum harum ex Catullo:

Pelia-

Peliaco quondam prognatae *vertice pinus.*
Dicuntur liquidas Neptuni *nasse per undas.*
Auratam optantes Colchis *avertere pellem.*
Pinea conjungens inflexæ *texta carinae.*
Hæc vestis, priscis hominum *variata figuris.*

a. *Annot.* Vides hic versus tres priores in voces dissyllabas, duos vero posteriores in trisyllabas desinere (ultra quos terminos vix progredi aut recedere nunquam fas sit) variata semper voce penultima, quae una pluribusve syllabis constare potest, ut: *per* undas. — Junonis *ob* iram &c.

b. Voces penultimas Syllabarum duarum, si ultimae item dissyllabae sint, nonnunquam cum virtute, aliquando autem non sine vitio adesse aurium judicio certissime deprehendimus, Itaque ab hujus judicis gratorum juxta & ingratorum sonorum acerrimi sententia nequaquam nobis recedere licebit. Certe grati auribus non accidunt hi Horatiani: *O fortunati mercatores, gravis annis* - - - Et alter: *Quo rem deducam. Siquis Deus, en ego, dicat;* cum contra hunc alium Horatii: *Demoveat lucro neque hiems, ignis, mare, ferrum*, aut istum: *Dis inimice senex, custodis, ne tibi desit*, insvavem dicere non audeamus.

c. At certe, si non hiculc?s, insvavis est versus, cujus sola vox ultima ad novam sequentis versus sententiam inchoandam pertinet; est enim versui suo, quo comprehenditur, vox hæc penitus extranea. Tales sunt apud Horatium: *Vos hinc mutatis discedite partibus. Eja* - - Item *Ajunt, quum sibi sint congesta cibaria: sicut* &c.

6. Versus spondaicus intemperanter aut sine judicio immistus odiosum facit numerum, quemadmodum scienter nunc ad singularem

gravitatem, nunc ad mollitiem indicandam opportunissime adhiberi potest, & revera a summis Poëtis frequentatus est, a Catullo prope justo plus in amoribus habitus. Plerumque quatuor, aliquando etiam trium syllabarum voce concludi solet hic versus praecedente passim Dactylo. Ita Catull. *Electos juvenes, simul & decus innuptarum.* Et: *Quaeque regis Golgos quaeque Idalium formosum.* Virgilius autem: *Chara Deum soboles magnum Jovis incrementum.*

7. Similitudo constans aut diuturnior in exitu versuum vicinorum, imo & in incisis, membris, periodis, incredibilem nauseam ciet lectoribus juxta & auditoribus. Lege, si potes, versus hos sex Catullianos sine satietatis aurium periculo:

Pharsalon coëunt, Pharsalia tecta frequentant:
Rura colit nemo, mollescunt colla juvencis:
Non humilis curvis purgatur vinea rastris,
Non glebam prono convellit vomere taurus:
Non falx attenuat frondatorum arboris umbram
Squalida desertis rubigo infertur aratris.

Molestissimae sane versuum istorum monotoniae: *vinea rastris*, *vomere taurus*, *arboris umbram*, praesertim versibus item singulis singulas sententias claudentibus, prope jam patientiam expectationis evertunt, etsi Catulli Poëtae nobilissimi sint.

8. Qua-

e. Quare principio ſtatim monendi erunt Poëticae Candidati, ut ſi aliquando verſum conſcripturi ſunt, meminerint, praeſtantius nullum ſvaviſſimi numeri poëtici eſſe compendium, quam variationis multiplicis & perpetuæ ſtudium: ſive de alteratione pedum & cæſurarum ſermo ſit, ſive de ipſis ſententiis modo cum verſu abſolvendis, modo in verſum ſequentem producendis, cujus feliciſſima exemplaria in ſummis Poëtis diligenter intueantur. Ecce interim in paucis his Virgilii Georg. I. verſibus conſpicuum exemplum:

Continuo has leges, aeternaque foedera certis
Impoſuit natura locis, quo tempore primum
Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem:
Unde homines nati, durum genus: ergo age, terrae
Pingue ſolum primis extemplo a menſibus anni
Fortes invertant tauri: glebasque jacentes
Pulverulenta coquat maturis ſolibus aeſtas &c.

1. *Annot.* Quamquam permiſtio pedum ad carminum numeroſam ſvavitatem & concinnitatem tam neceſſario pertineat, ut Scaliger hanc varietatem virtutum omnium poëticarum maximam nominare non dubitet: eſt tamen etiam ex obſervationibus notatum, ad diverſas expreſſiones indicandas concinne modo plures pedes tardos, mode celeres congeri a Principibus Poëtarum Homero & Virgilio, Catullo, Ovidio &c.

2. Tardi autem pedes reputantur ii, qui omnibus, aut pluribus, aut prioribus ſaltem ſyllabis longi ſunt, quales ſunt: *Spondaeus, Moloſſus, Creticus, Choraeus*

 &c.

&c. Celeres contra pedes habentur, qui breves habent syllabas aut omnes, aut plures, aut priores quo referendi sunt: *Dactylus*, *Tribrachis*, *Anapoestus*, *Jambus* &c.

a. Itaque tardioribus pedibus frequentatis utuntur ad difficultatum, cunctationem, gravitatem, molimen, magnitudinem, explicandam. Talia sunt:

De cyclopibus fabricantibus:
Illi inter sese magna vi brachia tollunt
In numerum, verrantque tenaci forcipe ferum,
Virg. De navi iente obversa:
Cornua velatarum obvertimus antennarum. Virg.
De Aenea Veneris filio:
Chara Deum soboles magnum Jovis incrementum
Virg. De Polyphemo:
Monstrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum est. Virg.

b. Celeriores autem pedes coacervantur, cum impetus, alaeritas, praecipitantia, aut motus celeritas designabitur. Sic
De ventis ex custodia erumpentibus:
-- -- -- -- *Venti velut agmine facto*
Qua data porta ruunt, & terras turbine perflant.
Virg.

De grandine cadente:
Tam multa in tectis crepitans salit horrida grando. Virg.
De alacritate ad certamen properantium:
Inde ubi clara dedit sonitus tuba: finibus omne
Haud mora, prosiluere suis: ferith aethera clamor. Virg:
De praecipitato defendendorum castrorumtjusiu:
Ferte citi ferrum, date tela, scandite muros,
Hostis adest &c. -- -- -- -- -- Virg.
De equo celerrime fugiente:

Qua-

Quadrupedante putrem sonitu ferit ungula campum &c. Virg.

§. II.

De arte metrica.

a. Versuum condendorum artem prolixis commentariis nonnulli praeceptores in gratiam tironum prosecuti sunt; nos etsi invitis Musis ad carmen scribendum neminem accedere debere, neque adeo versificandi artem ab universis attingendam putemus, tamen etiam illos deserendos non censemus, quibus mens magis ignea, ad carmen faciendum pronior aptiorque est, & aliunde omnibus Poëticae Candidatis, quos ad lectionem intelligentiamque classicorum Poëtarum, atque ad cognitionem artis praecipue ducimus, vias & compendia illa non ignota esse oportet, quibus artis hujus primipili ad divinum plane carminum suorum numerum, svavitatem, facilitatem, varietatemque pervenerunt.

b. Itaque summa saltem capita artis bifariam partita tironibus nostris proponimus, id est, primum ea, quae ordinaria & communia versuum compendia dicere liceat, tum quae rarius offeruntur, & ad quae urgente tantum aliqua particulari caussa seu necessitate confugisse deprehendimus auctores principes.

A. Prima classe igitur compendiorum istorum observationes eas complectimur, quae etiam orato-

oratoribus nonnunquam ſunt uſitatae, Poëtis vero paſſim & ubique in expedito ſunt. Et huc quidem pertinent:

1. Ea omnia orationem variandi & multipliciter efferendi media, quae juventuti jam alias ad copiam ubertatemque ſermonis impetrandam exhibuimus, nominatim: Enallage, Aequipollentia, Synonymia, conjunctionum aliarumque particularum variatio.

2. Obvii illi orationis verſandae modi:

a. Cum activum in paſſivum aut contra commutatur, ut: *Tota mihi dormitur hyems. A cane non magno ſaepe tenetur aper.*

b. Auxiliaris verbi *debeo* ſuppreſſio, ut: *Fletu nox vigilanda venit; ſpelunca vix ipſis invenienda feris.*

c. Suppreſſio relativorum: ut *patulae recubans ſub tegmine fagi. Toto diviſos orbe Britannos.* Vva *Tentatura pedes olim, vincturaque linguam.* Virg.

d. Ablativorum abſolutorum uſus, ut: *Decus hoc aevi te conſule inibit.* Virg.
Sive ſub incertas Zephyris motantibus umbras &c.

e. Numerorum utrinque commutatio, ut: *Quamvis multa meis exiret victima ſeptis,*

tis, Virg. id eſt: *victimae ſepto. Impius haec tam culta novalia miles habebit?* id eſt: *novale milites.*

3. Traiectiones verborum, quae uti verſificationi ſunt maxime neceſſariae, ita ad numerum quoque poëticum & ſuavitatem ſane plurimum conferunt. Exempla omnis Poëtarum pagina exhibet. En luculentum aliquod ex Virgil. Eclog. 2.

At mecum raucis, tua dum veſtigia luſtro,
Sole ſub ardenti, reſonant arbuſta cicadis - -
Eſt mihi diſparibus ſeptem compacta cicutis
Fiſtula, Damoetas dono mihi quam dedit olim, &c.

Annot. Traiectiones, quae ſententias nimium diſtrahunt implicantque, aut fortaſſe plane obſcurant, diligenter fugiendae ſunt. Talia nonnunquam ſummis Poëtis per oſcitationem exciderunt, quale hoc Catulli eſt: *Non, ita me Divi, vera gemunt, juverint.* Intellige: *Non vera gemunt, ita me Divi juverint.*

4. Modi loquendi fere Poëtis magis quam oratoribus familiares, quorum potiſſimi Enallage comprehenduntur, nimirum aut Antimeria, aut Heteroſi, ut alibi explicatum eſt, e. g. *Fiſtula dulce canit* pro dulciter. *Dulce & decorum eſt pro patria mori*, mors. *Nullo munuſcula cultu*, inculta. *Arboris umbram*, id eſt: arborem umbroſam. *Ni faciat, maria ac terras, coelumque profundum. Quippe ferant rapidi ſecum,*

id

id est: ni faceret, quippe ferrent. Item: *Nunc te marmoreum pro tempore fecimus, at tu, si foetura gregem suppleverit, aureus esto*, Virg. id est: aureus *eris* &c. &c. Sic per omnes ceteras orationis partes & partium attributa.

5. Constructio quorumdam Adjectivorum & vorborum cum casibus insolitis more Graecorum, quas locutiones propterea Hellenismos appellare consueverunt. Talia sunt:

a. Verba quidem, ut:

1. *Desine mollium querelarum.* Horat. *Abstineto irarum*, pro: querelis, iris.
2. *Nec noscitur ulli*, i. e. ab ullo. Item: *Duo nec tuta mihi valle reperti Capreoli*, Virg. reperti a me.
3. *Certent & Cycnis ululae*, Virg. id est: cum Cycnis. *Contendere ostro fucum*, Horat. cum ostro.
4. *Dignus amari* Virg. ut amaretur. *Et cantare pares & respondere parati* loco: cantando pares. Quae construendi ratio apud Lyricos praesertim Poëtas creberrima est: *Indocilis pauperiem pati*; *Audax omnia perpeti*; *Puer doctus sagittas tendere*: Fortuna *praesens vel imo tollere de gradu* &c.
5. *Nec sit mihi cura mederi.* Virg. medendi. *Caussa perire fuit* pro: pereundi. Tibull. *Omne quum Proteus pe-*

cus

cus egit altos visere montes, Horat. ad visendos. *Soli cantare periti* Virg. pro: cantandi. *Ibit frenare cohortes*, pro: frenatum &c.

b. Adjectiva hoc modo copulata reperiuntur:

1. *Integer vitae, scelerisque purus*, Horat. vita, & a scelere. *Fecunda culpae secula*, pro: culpis. *Infelix animi, potens armorum, dives opum* &c.

2. *Os humerosque Deo similis*, Virg. ore & humeris. *Apio crines ornatus amaro*, crinibus. Item: *Sepes Hyblaeis apibus florem depasta salicti*, id est: ab Hyblaeis apibus, salicti flore &c. depasta est sepes.

3. *Abdita rerum, strata viarum, Caerula ponti, opaca locorum, coeli convexa* &c. Nimirum Adjectiva Substantivorum more posita sunt, pro: res abditae, stratæ viæ &c.

6. Numerorum vel denominationes vel supputus, qui non raro metris Poëtarum inepti forent, propriis quibusdam expressionibus efferre solent.

a. De diebus quidem sic: *Bis quinos silet ille dies*, id est: 10. *Bis senos pepigere dies* — 12. *Bis denas Italo texamus robore naves* — 20 *Alter ab undecimo tum me jam ceperat annus*, — 13us. *Sal-*

mo-

mo, *Millia qui novies distat ab urbe decem* — 90 passuum millia &c. &c.

b. Annis numerandis saecula, lustra, Olympiades, *item* partes anni: brumam, ver, aestatem, autumnum; imo pro autumno vindemiam; pro aestate messem adhibent. Sic: *Lustris jam bis mihi quinque peractis*, Ovid. id est: annis 50. *Bis me sol adiit gelidae post frigora brumae. Sexagesima Martiane messis acta est, & puto jam secunda.* Martial. *Hic prope ter senas vixit Olympiades. Idem.* — annos 72.

c. Per numeros *ter* & *quater* Superlativos exprimunt. *O terque quaterque beati*, id est: beatissimi. Numerum autem quemcunque valde magnum incertis Numeris *centum*; aut *mille* & *millia* designant Poëtae, vel similitudinibus tantum quibusdam delineant magis, quam eloquuntur. Ita Catullus: *Quam magnus numerus Lybissae arenae — aut quam sidera multa, quum tacet nox.* De Pompeji meritis: *Quae numero tot sunt, quot in horto fertilis arvi punica sub lento cortice grana rubent.* Ovid.

Annot. Fere eodem inductionum similium artificio Poëtae rei alicujus perpetuitatem & constantiam, aut impossibilitatem passim declarant, e. g. *Dum juga montis aper, fluvios dum piscis amabit* &c. Virg. id est: semper. *Ante le-*

res

ves ergo pascentur in aethere cervi &c. Item: *Num prius incipient turres vitare columbae, Antra ferae, pecudes gramina, mergus aquas* &c. id est: nunquam. Ovid.

7. Epitheta non necessitati minus poëticae, quam ornamentis maxime illustribus opportuna sunt. Itaque non solum de usu necessariorum, sed accuratissime de selectu congruentium epithetorum instituendus est adolescens, monendusque hic principio statim: epitheta ea praeferenda esse, quae circumstantiis sermonis maxime congruant, neque otiosa sint. Erunt autem otiosa ea omnia, quorum ratio nulla reddi poterit, panni perperam assuti verius, quam decora. Verum de hoc alibi pluribus redibit sermo. Interim observandum:

a. Ut ea epitheta secernantur, quae proprietatem constantem & communem alicujus rei exprimant, ut; Najades *candidae*, vaccinia *mollia*, calthae *luteae* seu *flavae*, lac *nivem*, ignis *liquidus*, mare *salsum* vel *profundum*, tempestas *sonora*. Ita Virg. Eclog. 2. *Alba ligustra cadunt, vaccinea nigra leguntur.* Item. *Tenues foetus viciae tristisque lupini.*

b. Meliora hujusmodi epithetorum sunt, quae proprietatem non perpetuo communem, sed aliquando supervenientem, aut adscitam notant, e. g. *cani* montes, propter nives: *immensae* messes ob ferti-

 tili-

tilitatem; aestas *pulverulenta*, ob siccitatem; campus *segnis*, quia incultus; *improbus* anser, quia nocet segeti; *infelix* lolium, & *steriles* avenae, quia frugem impediunt &c.

c. Elegantiora vero etiam futura sunt epitheta, si metaphoram contineant, praesertim metaphoram a rebus animatis ad inanima deductam, ut: Curae *spinosae; dulcis* forma; *truculentum* mare; *morientes* herbae; *virgineus* rubor; *coeci* tumultus; *impia* saecula &c.

d. Repetentur autem epitheta omnis generis ex iisdem fontibus, ex quibus argumenta conquiruntur. Itaque e. g. ex caussis: *Pallida* mors: *lethifer* arcus, aut: *Attenuant vigiles corpus miserabile curae.* Ex affectis: *Cum spes arrectae juvenum exultantiaque haurit corda pavor pulsans.* Ex adjunctis, ut: *O praestans animi juvenis; Equus froena spumantia mandit; Caput insuperabile bello; Non obtusa adeo gestamus pectora Poeni.* &c. &c. Adde derivari quoque multa epitheta apud Poëtas a Patronymicis (quorum formam ortumque alias explicavimus) e. g. *Saturnia Iuno, Delius Apollo, Latonia Diana, Gyllenius Mercurius, Minoia regna* &c. &c.

8. Nonnunquam adjuncta quaedam parva, seu adposita adsciscuntur, quae vix ab epithetis, aut saltem brevibus circumlocutionibus (de quibus mox) differunt, miramque orationi poëticae conciliant munditiem & gratiam. De appositis his is praecipue cavendum, ne forte rimarum in versibus expletiones potius sint, quam solidum aliquod decus, de quo ipsum Ovidium nonnunquam accusare aliqui non dubitarunt. Sunt autem item ex proprietatibus, caussis aut effectis more epithetorum repetenda haec apposita, ut: *prolem tarde crescentis olivae* pro oliva, *inopi metuens formica senectae*, h. e. sollicita de comparando pabulo. *Arctos Oceani metuentes aequore tingi*, h. e. nunquam nobis occidentes. Sic item semina terrae commissa vocantur *anni spes*, lappae ac tribuli dicuntur *aspera silva*, paupertas vocatur *duris urgens in rebus egestas*, *genus acre leones*, *vigiles provida turba canes*, *immania monstra gigantes*, *rustica numina nymphas* &c.

9. Periphrasis, latine Circumlocutio, est prolixior quaedam rem eloquendi & explicandi ratio, sed quae vim & nervos orationi addit, saepissime pulchritudinem item; ut: *Tales effudit pectore questus*, pro: questa est. *Infidum remis impellere marmor*; item alibi: *Spumas salis aere ruebant*, id est: navigabant; *secat aethera pennis*, id est:

 vo-

volat. Sic: *depresso incipiat jam tum mihi taurus aratro ingemere, & sulco attritus splendescere vomer*, pro aratione. *Ferro scindimus aequor*, aramus planitiem. *Subigebant arva coloni*, arabant. Unda murmurans arva irrigat, sic a Poëta effertur: *Illa cadens raucum per levia murmur saxa ciet, scatebrisque arentia temperat arva.* Tunc navigatum est: *Tunc alnos primum fluvii sensere cavatas. Tum laqueis captare feras, & fallere visco inventum*, scilicet venatio inventa. Cum Amygdali florent: *Quum se nux plurima silvis induet in florem, & ramos curvabit olentes.* Ita perpetuo Virgilius.

Annot. Non verbà solum aut integrae locutiones periphrasibus aptantur versui ac locutioni poëticae, sed nomina etiam. Sic Virgil. porro: *Croceos odores* pro croco, dixit; *tristis lupini fragiles calamos silvamque sonantem*, lupinos appellavit; *Ruris opaci falce premes umbras* ait, pro putabis arbores; & *grave robur aratri* pro aratro.

B. Alterà classis comprehendit extraordinaria, quae nonnunquam arcessere necesse est, versuum pangendorum subsidia. Cum enim non obstante cogitationis & sermonis libertate elocutio poëtica duris adhuc semper subjaceat metri legibus, extra quos cancellos Poëtae egredi nefas est, ad subsidiaria quaedam compendia aliquando confugerunt, quibus syllabarum brevitati aut longitudini, prout usus postu-

poſtulabat, mederentur. Sunt autem generis hujus ſequentia, quae in figuris proſodicis tradidimus pleraque:

1. Infinitis paſſivis nonnunquam ſyllabam *er* adjiciunt; pro accingi, laudari, *accingier*, *laudarier*. Ita Virgil. *Tum Niſus & una Euryalus confeſtim alacres admittier orant.*

2. Diphthongum *ae* genitivi primae declinationis more graeco in vocales *a* & *i* dividunt, & diviſas producunt. Talia ſunt: *pictai*, *urai*, *vitai*. Virg. *Dives equum, dives pictai veſtis & auri.*

3. Modo conſonantem *v* in vocalem *u*; modo converſa vice vocalem *u* aut *i* in conſonantes *v* & *j* transformant; quorum primo & vocem ſyllaba augent, & hanc ipſam ſyllabam breviant; altero autem ſyllaba detrahitur & producitur. Exemplum primi eſt apud Tibull. *Stamina non ulli diſſoluenda Deo*, pro: diſſolvenda. Item apud Catull. *Condita quin vere pectoris evoluam*, pro: evolvam. Alterius exemplum eſt apud Virgil. *Tenvis ubi argilla & dumoſis calculus arvis*, pro: tenuis; &: *Aedificant, ſectaque intexunt abjecte coſtas*, pro: abiete.

4. Contractio vocum creberrima eſt, ut: *vincla*, *periclum*, *oraclum*, *ſaeclum* &c. pro: vincula, periculum &c. genitivorum item in plurali: *prudentum*, *natantum* &c. pruden-

dentium & natantium loco; imo & *Deum, Dîvum, virum, equum, Argivum, Trojugenum*, pro: Deorum, Divorum, virorum, Trojugenarum. *Ipse gubernaclo rector subit ipse magister - - - Et jam tempus equum, fumantia solvere colla.* Virg. Contrahuntur praeterea & verborum quaedam tempora, ut: *noram, nossem, norim; audiit;* Vocales duae nonnunquam in unam syllabam, *êadem, dêinde, dêest, alvêo, Dîi, dêhinc.* Denique nonuunquam littera aliqua expungitur, *imposta, comprensus.* Virg. *Una êademque via sanguisque animusque sequuntur.* Et: *Eurum ad se Zephyrumque vocat, dehinc talia fatur.*

5. Ad obtinendam syllabae longitudinem alias consonans una duplicatur, ut: *relligio, rettulit.* Virg. *Relligio vetuit segeti praetendere sepem. — Multa dies variusque labor mutabilis aevi rettulit in melius.* Alias ad eamdem longitudinem obtinendam consonans aliqua exteritur, & vocales duae in syllabam unam contrahuntur, ut: *reice* pro: rejice. Virg. *Tytire pascentes a flumine reice capellas.*

6. Obtinet interdum etiam vocis (compositae nimirum) divisio sic: ut separatis partibus componentibus aliquid interseratur, ut e. g. *inquepeditus* pro: & impedius; *inter enim labentur aquae*, pro: interlabentur

enim

enim aquae. Sed & Lyricos praesertim saepe sic syllabas discerpere animadvertimus, ut prior Syllaba vocis finiat praecedentem versum, posteriores incipiant sequentem, e. g. *Otium* (Sapphicus sequitur:) *Grosphe non gemmis neque purpura ve-nale nec auro* &c. Et alibi de Tyberi: *Vagus & sinistra* (sequitur Sapphicus) *labitur ripa Iove non probante u--* (sequitur Adonius) *xorius amnis.*

Annot. Virgilius frequenter abundantem versus syllabam ultimam vocali vel *m* littera terminatam a vocali, quae versum sequentem inchoat, absorberi facit, ut: *Jamque iter emensi turres ac tecta Latino — rum Ardua cernebant.* Item: *Et spumas miscent argenti vivaque sulphu — ra Idaeasque pices* &c.

7. Licentia poëtica appellatur, cum Poëtae urgente metri necessitate ex arbitrio suo syllabas breves producunt, aut longas corripiunt. Sic Virgilius: *Ibitis Italiam portusque intrare licebit.* Propert. *Et domus intactae te tremit Arabiae.* Aut iterum: *Fluctu nimbosus Orion.* Virg. *Non ita me Divi vera gemunt juverint.* Catull. nimirum *Orion* & *juverint* priorem longam habent.

8. Est & illud licentiae poëticae genus apud Poëtas non infrequens, quo syllabam brevem beneficio alicujus caesurae, vel etiam principio versus producunt. Talia sunt: apud Iuvenal. *Et animam & mentem, cum*

qua Dii nocte loquuntur ; apud Virgilium & ſaepe alibi, & nominatim: *Pectoribus inhians ſpirantia conſulit exta.* Item apud eundem: *Nam tibi Tymbre caput Evandrius abſtulit enſis.* Rurſum: *Congredior, fer ſacra pater, & concipe foedus.* Adhuc: *Muneribus: tibi pampineo gravidus autumno.*

Annot. Iterum atque tertio Candidatis noſtris inculcamus, ut ne ſibi fortaſſis licita putent propterea aliqua alia, cum vix magna haec exempla in illis tolerari queant,

c. Sed nae iſta obvia & levia pleraque, quae recenſuimus, artis poëticae compendia pauciſſima eorum ſunt, quae attentus lector & diligens imitator in ſeria pervolutatione veterum Poëtarum nulla opera, & cum magna voluptate deteget, ac ſponte ſequentia, ſiquidem carminum ſcribendorum periculum facere cupiet, in rem ſuam convertet. Interim ſi quis praeceptionum artis amator immodicus eſt, Artem metricam Wagneri, aut Obſervationes poëticas Joannis Dekeni a Morhofio editas adeat, & prolixiſſimam elegantiſſimamque hujus generis, ac formularum praeterea ſupellectilem collectam reperiet.

§. III.

De Stilo Poëtico.

a. Quid Stilus ſit, alibi, cum de praeceptis oratoriis ageremus, tradidimus, nimirum

eſt

est *certa orationis conformatio ad mentem scribentis & res scriptas attemperata;* quae definitio omnino etiam stilo poëtico universe, qua oratio seu pars eloquentiae est, congruit: quia tamen oratio poëtica, simul numeris certis adstricta, passim sublimior est, & vulgo sermo Deorum dicitur, oportet in explicatiorem aliquam poëtici stili ideam inquirere, qualis is ab oratorio secernatur.

b. Neque id facilius praestabitur, quam si ad ipsam poëticae artis definitionem revertamur. Hanc enim naturae imitationem esse oratione convenienti expressam diximus, neque naturae qualiscumque, sed elegantioris & ornatae naturae imitationem; (quod infra uberius exequemur) ac proinde etiam imitatio haec ad sermonem omnem Poëtae, quam late patet, extendi debet, id est, sive loquatur Poëta ipse, sive Deos, homines, animalia loqui faciat &c.

c. Quoniam vero in hac imitatione duo Poëtae spectanda erunt, primum ut sermonem congruentem accurate circumspiciat, quo fortassis Dii Ethnicorum, homines illustriores, aut etiam quicumque minoris census homines, puta: cives, pastores, ruricolae &c. re ipsa & hodiernis moribus exprimere animi sua sensa solent: tum quo expressuri essent, si in summa, quam concipimus, perfectione, seu personarum hujusmodi exaltatione loque-

rentur ; hinc nobis enaſci videmus duo orationis ſeu ſtili genera : proſaicum ſeu oratorium alterum, quamdiu intra naturales ſimplicis imitationis fines ſermo conſiſtit; metricum autem alterum ſeu poëticum, cum ad exaltatae, cultae, comtaeque naturae imitationes progreditur.

Annot. Confer, ſi libet, paſtorum aut ruricolarum hodiernorum mores & ſermones (neque dubita hoc genus hominum ſemper & ubique idem eſſe) cum illis, quos apud Virgilium agentes loquentesque reperis, paſtoribus & agreſtibus, & videbis Poëtam non naturam ſolum, ſed elegantem & ornatam naturam imitatione ac ſermone expreſſiſſe.

d. Ex qua imitationis meditatione hoc tandem recte conficere videmur: cum Oratoria habeat verba, habeat deflexiones, harmoniam, numerum, elegantias, virtutes &c. omnia haec item Poëticae propria eſſe, ſed longe ſublimiori gradu. Quemadmodum enim id, quod Poëſis imitatur, ornat & extollit; ita ſermonem quoque, quo imitationem eloquitur, elevare debet atque exaltare, ordinem proſae, flexiones, juncturas, & elegantias conſuetas prope dedignata, ac verborum, collocationis, ornatuum novorum & inſolitorum, virtutumque extraordinarum affectatrix. Atque hoc eſt, quod univerſe ſtilum orationem rei ſcriptae attemperatam nominavimus.

e. Ita-

e. Itaque ad ſtilum poëticum non minus quam ad oratorium pertinebunt quidem numerus ac ornatus, pertinebunt periodi, membra, inciſa, tranſitiones, pertinebunt tropi, figurae, atque argumentationes, motus, moresque; ſed ſublimiori, digniori, non raro audaciori modo tractatae; & ſi in uſu ornamentorum iſtorum Oratori commendatur ſobrietas, Poëtae interdicenda ſolum eſt intemperantia ac effuſio, monendusque identidem, ut memor ſit Horatiani illius: *Intererit multum Davusne loquatur an herus*, ne ſcilicet ſtilum eumdem poëticum omni etiam elocutioni poëticae putet eſſe accommodandum.

f. Neque enim minus ſtili poëtici diviſio quam oratorii eſt in tres claſſes, cautionesque ſingulis claſſibus ſtili oratorii alias praeſcriptae, ſervata proportione, poëtico etiam convenient.

1. *Stilus ſimplex*, qui rebus perſonisque aut argumentis tenuibus tantum, (ut e. g. in Comoedia) conveniet, a communi loquendi conſuetudine nihil fere recedet; tropis cum multa verecundia utetur, periodis brevibus, affectibus lenibus, ſententiis nullis, (quippe inter humiles perſonas) argumentis & amplificationibus obviis inſtructus. Exemplum habetur apud Virgil. Eclog. 1.

O Me-

O Meliboee, Deus nobis haec otia fecit.
Namque erit ille mihi ſemper Deus: illius aram
Saepe tener noſtris ab ovilibus imbuet agnus. &c.

2. *Stilus medius* aequabiliter procurrit leni lapſu auditorum animos & expectationem permulcens. Itaque convenit illi rotunditas quaedam numeri, neque exilitate rerum & verborum ad humilitatem delapſa; neque dignitate & majeſtate ad ſublimitatem elata. Quidquid vel in numeris, vel in ſententiis, vel in tropis figurisque delecta, ſtili hujus proprium eſt. Exempla hujus ſtili non ſolum in Virgilii Georgicis & Bucolicis multa, & in quibusdam Horatii Lyricis, in laudem praeſertim Deorum hominumve exaratis; ſed praecipue in Ovidii, Tibulli, Propertii &c. Elegiis occurrent fere perpetua, quoniam prope omnes in hoc genere verſantur.

3. *Stilus ſublimis* eſt, qui rebus natura vel uſu magnis, ac perſonis item magnis congruet. Sunt autem res *natura magnae:* divinae, coeleſtes, & terreſtres etiam, quae admirationem occultasque cauſſas habent, ut: tempeſtates, venti, terrae motus &c. *Uſu magnae* cenſentur, quae multum uſu ſuo prodeſſe aut obeſſe conſueverunt, qualia ſunt: opes, honores, liberi, egeſtas,

ſtas, bellum, peſtilentia &c. Jam rebus perſonisque iſtis ſermo conveniet frequentibus, iisque audacioribus tropis, figuris, periodis, affectibus, amplificationibus refertus. Cujus generis Virgilius in Aeneide paſſim utitur, cum ſtudia, officia, geſta Deorum aut magnorum hominum explicat, praecipue autem Lib. II. & VI.

Annot. Sapienter viri docti annotarunt, nullum ſtilorum iſtorum perpetuum eſſe debere, ſed pro ratione & opportunitate rerum permiſcendum. Sic Virgilius Aeneid. I. ſublimi, quo Aeneas ad Venerem utitur coeli in certus & curarum plenus, repente interſerit ſtilum tenuem, cum Venerem forma virginis Tyriae agentem reſpondentemque inducit, ibi:

— — — Haut ejusdem tali me dignor honore,
Virginibus Tyriis mos eſt geſtare pharetram,
Purpureoque alte ſuras vincire cothurno.
Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem &c.

Idem Virgil. in Eclog. VI. inexpectate ad ſublimem ſtillum divertit, ibi:
Hinc lapides Pyrrhae jactos Saturnia regna
Caucaſeasque refert volucres, furtumque Promethei.

Sic item res minimae nonnunquam ſtilo grandi conveſtiuntur, quod Virgilius Aeneid. IV. fecit, ubi in formicarum, animalculi parvi contemtique ſimilitudine, qua ardentem Trojanorum ſedulitatem adumbravit, ad ſublimitatem cogitationum expreſſionumque inopinate ſe ſuſtulit, ibi:
Ac veluti ingentem formicae farris acervum
Cum populant, hyemis memores, tectoque reponunt:
It nigrum campis agmen, praedamque per herbas
Con-

Convectant calle angusto: pars grandia trudunt
Obnixae frumenta humeris: pars agmina cogunt
Castigantque moras: opere omnis semita fervet.

g. Cujus tamen cunque classis sermo poëticus futurus est, duabus praecipue dotibus ex mente magni Poëticae praeceptoris Aristotelis eminere debebit, ut nimirum sit perspicuus & insolitus.

1. *Perspicuus* quidem sermo erit, si verba pura, propria, usitata, non ambigua, ex Grammaticae legibus ordinata & colligata adhibebuntur. Talia sunt illa Virgilii Eclog. 1.
Non equidem invideo, miror magis: undique totis
Usque adeo turbatur agris. - - - - - - - - - - - - - - -
Item aliud statim principio ejusdem Eclogae:
Tityre! tu patulae recubans sub tegmine fagi
Silvestrem tenui Musam meditaris avena:
Nos patriae fines, & dulcia linquimus arva,
Nos patriam fugimus: Tu Tityre lentus in umbra
Formosam resonare doces Amaryllida silvas &c.

a. *Annot.* Attende tamen in postremo exemplo jam intercalata verba impropria & metaphorica ad stilum nonnihil ornandum ac attollendum aspersa; scilicet: *Musam meditaris avena*, & *doces silvas resonare Amaryllidem.*

b) Revocabitur ad perspicui censum *sermo pedester* ab Horatio in Arte dictus: *Tragicus plerumque dolet sermone pedestri*, qui etsi pedibus numerisque alligatus sit, ita tamen libere progreditur, ut vix a soluta oratione differre videa-

videatur. Sermone hoc Horatius in plerisque Satyris & Epiſtolis uſus eſt, adhiberique etiam in jocularibus aut ridiculis poterit. En exemplum ex Horat. Sermon. L. I. Eclog. I.

Qui fit Maecenas, ut nemo, quam ſibi ſortem
Seu ratio dederit, ſeu ſors objecerit, illa
Contentus vivat? laudet diverſa ſequentes?

2. *Inſolitus* ſermo erit, ſi ea accerſentur permiſcebunturque decora, quae extra uſum quotidianum poſita ſunt. Cujus generis fere ſunt: verba impropria, aliena, & translata, nonnunquam nova etiam, compoſitiones, conſtructiones, collocationesque inſolitae & liberiores, unde talis denique ſermo poëticus enaſcatur, de quali loquitur Horat. L. III. Od. 1. *Odi profanum vulgus—Carmina non prius audita Muſarum ſacerdos — canto.* Exemplum luculentum ſermonis hujusmodi intuere apud Virg. Aeneid. VI. cum ſacerdotem vaticinari incipientem deſcribit:

At Phoebi nondum patiens immanis in antro
Bacchatur vates, magnum ſi pectore poſſit
Excuſſiſſe Deum: tanto magis ille fatigat
Os rabidum, fera corda domans, fingitque
premendo &c.

h. Fere ad haec duo ſuprema genera reduci poterit, quidquid Recentiores in hanc Ariſtotelis doctrinam prolixius de ſtili virtutibus ac vitiis commentati ſunt. Et ſtili poëtici virtutes quidem recenſentur ſequentes:

1. Mo-

1. *Modus* eſt juſta & par argumento ſermonis magnitudo, cujus definitio ex circumſtantiis & prudentia pendet; ſunt namque, quae brevius preſſiusque efferre deceat; ſunt contra item, quae fuſius dici poſtulent.

2. *Varietas.* Ut ſimilitudo & uniformitas ſatietatis; ita varietas delectationis mater eſt. Certe gravi ſine cauſſa bis idem dicere vix Oratori ſine nauſeae periculo liceat, longe minus Poëtae, cujus praecipuum officium delectatio eſt.

Annot. Admirabilis plane & ſtupenda eſt Virgilii in hoc genere excellentia, quemadmodum obſervavit Scaliger, qui nunquam non alias, ſignanter tamen cum caedes & mortes in tanto pugnarum numero frequentiſſimas neceſſe eſſet commemorare, adeo diverſis modis eas narravit, ut nec pugnae, nec vulnera, nec inſtrumenta eadem recurrant. Itaque ſaxum, torris, clava, bipennis, ſudes, contus, ſagitta, haſta, lancea, enſis &c. ad vulnerandum aſſumuntur; vulnerantur vero jugulum, caput, femur, pectus, poples, manus, genu &c. hoſtis autem eſt adverſus, a verſus, ab latere, ſtans, jacens, currens, exprobrans, minuens, timidus, audax &c.

3. *Aequabilitas* ſtili conſiſtit in aequabiliter fuſo & procurrente ſermone, qui neque in ſublimibus turgeſcat, neque in tenuibus repat, pro rerum opportunitate ſui ſemper ſimilis.

4. *Dignitas* ſtilo ex verborum ac ſententiarum gravi & juſte diſpenſato pondere conciliatur. Neque enim ſatis erit, ut verba pulchra & elegantia proferat vel paſtor vel heros Virgilianus, niſi cum gravitate quoque ſtatui, aetati, perſonae ſuae convenienti ea proloquatur. Tunc vero dignitas etiam ſermoni illius inerit.

5. *Vis* ſtili poëtici ex virili & nervoſa oratione naſcitur, mirificeque argumentorum pondere & argumentationum rigore ac acriter inſtandum urgendumque valebit.

6. *Splendor* tandem ſtili poëtici ex ingenii luce, & orationis ſubtilitate ac ſolertia exiſtit. Pluribus modis ſplendorem ac ſubtilitatem hanc orationis acquiri docuerunt praeceptores.

a. Ariſtoteles quidem docet comparari ſplendorem hunc vel maxime, ſi rebus vitae ſenſusque expertibus actio motusque tribuatur. Ita Homerus lapidem a Siſypho in montis cacumen multo labore ſubvolutum, & identidem relabentem *impudentem* vocat. Sic Horatius L. I. Od. 4. tritam & vulgarem ſententiam *mors omnes aequaliter vocat*, ſplendide ita effert: *Pallida mors aequo pulſat pede pauperum tabernas, Regumque turres.*

Annot. Eamdem orationi gratiam pariunt, quaecunque oculos, aures, aut reliquos

ſenſus percellunt ac feriunt. Unde recte inferes, unum praecipuorum decorum poëticorum in Deſcriptionibus poëticis reſidere, quibus mire animos teneri & prope abripi vel ipſa puerulorum experientia manifeſtum fit, qui toti quanti ex deſcribentium ore pendere conſueverunt.

b. Subtilitatis & ſplendoris ratio altera poſita eſt in ſimilitudinibus & comparationibus, iisque vel apertis, vel tacitis (quas Methaphoras appellamus). Hujus generis ſunt: *incendere urbem luctu*, *inflammari iracundia*, *ſcribendo conſolari otium ſuum.* Ex quo intelligas pariter, quam elegans & illuſtre ac prope neceſſarium orationis poëticae ornamentum ſint ſimilitudines comparationesque.

c. Alia adhuc ſubtiliter & ingenioſe eloquendi ratio in Antitheſi ſeu Oppoſitione reperitur, qui fons uberrimus eſt apud Oratores aeque ac Poëtas. Sic Plinius in Panegyr. *Alii ſe ſatis vixiſſe, te viſo, te recepto; alii nunc magis eſſe vivendum praedicabant.* Et idem in alio ejusdem Panegyrici loco: *Cum jam pridem*, inquit, *novitas adulatione conſumta ſit: non alius erga te novus honor ſupereſt, quam ſi aliquando de te tacere audeamus.* Poëtae autem horum undique pleni ſunt; ſic Ovid. in Epiſt.

Im-

Improbe, multorum quod fuit, unus habes.

Et Catull. ad Ciceronem Carm. 50.

Gratias tibi maximas Catullus
Agit, pessimus omnium Poeta:
Tanto pessimus omnium Poeta,
Quanto tu optimus omnium Patronus.

Sic etiam Horat. L. II. Ode. 1. *Audire magnos jam videor Duces non indecoro pulvere sordidos* &c.

d. Denique quod praeter spem & expectationem subito exsplendescit, oculosque mentis repentino aliquo fulgore perstringit, fons subtilitatis non injuria reputatur. Sic apud Senec. Act. 2. cum nutrix Medeam ab audaci facinore deterret, omnique auxilio destitutae nihil undique superesse monet: *Medea superest* inquit desperationis plena.

Annot. Solet ex hujusmodi ingeniose subtiliterque dictis non raro oriri stili sublimitas, sed enim circumspectissime attendendum est, ut, quae dicuntur, vera rerum dignitate resplendeant, veraque magnitudine & excelsitate nitantur. Tale est illud apud Horat. L. II. Od. 1. *Cuncta terrarum subacta praeter atrocem animum Catonis.* Tale est item illud Galgaci apud Tacitum: *Ituri in aciem & majores & posteros cogitate.*

7. *Sententia* (Graecis gnome, de qua hic nobis sermo) est aliquod simplex, universe tamen, pronunciatum ad vitam actio-

nesque hominum informandas. Talia ſunt illa Horatii: *Dulce & decorum eſt pro patria mori*; vel *Raro antecedentem ſceleſtum deſerit pede poena claudo.* Sunt autem ſententiae hujusmodi lumina orationis poëticae, quibus oratio diſtingui, non tegi aut obrui debet.

a. *Annot.* Facile opportunae ſententiae concinnabuntur, ſi id, quod de ſingularibus dictum eſt, ad univerſos tamen informandos valere poteſt, ad univerſos etiam oratione communi transferatur. *Sic: quia te amo, tibi timeo.* Ovidius ſententia tali expreſſit: *Res eſt ſolliciti plena timoris amor.* Si pronuncies: *Sum fortis, igitur ubique mihi patria eſt*, aut: *Fortuna te juvabit, ſi audebis*, nudae propoſitiones ſunt, quas ſi abſtrahas a ſingulari, & ad generalem expreſſionem transferas, ſententias habes: *Omne ſolum forti patria.* Ovid. I, Faſt. *Audaces fortuna juvat.* Virg.

b. Eſt autem ſecundum opinionem praeceptorum diſcrimen inter *ſententias* & *acute dicta* accurate dignoſcendum, quorum poſteriora fere ex pugna aliqua & conflictu exurgunt; cum priora omni pugna careant. Sic illud Senecae: *Cogi qui poteſt, neſcit mori*, ad ſententias pertinere ajunt; illud alterum autem Senecae: *Ille tot Regum parens caret ſepulcro Priamus, & flamma indiget ardente Troja*, ad acute dicta relegant propter conflictum & oppoſitionem.

c. Obſervatur apud Poëtas modus triplex ſententiis utendi: vel enim rebus narrandis praemittuntur, & ab illis narrationes inchoantur; ut apud Virgil. Aeneid. II. *Heu nihil in-*

invitis fas quemquam fidere Divis. Tum subjungitur narratio raptatae crinibus Cassandrae, & irruentis in hostium globos Choraebi. *Ecce trahebatur passis Priameia virgo crinibus* &c. Vel interseruntur narrationibus, simulque Transitionum locum subeunt. Sic apud Ovid. Fastor. II. de Lucretia:

Quantum animis erroris inest? parat inscia rerum
Infelix epulas hostibus illa suis.

Vel tandem orationi finitae subnectuntur, ut Virg. Aeneid. III. narrationem de perfide occiso propter thesauros Polydoro sententia concludit: *Quid non mortalia pectora cogis auri sacra fames!* Cujusmodi clausulas passim *Epiphonemata* appellant.

d. Rarae admodum ab epicis aspergi solent Poëmatis sententiae, ita enim majestatem dignitatemque carmini conciliant; apud Elegiacos contra, Satyricos, Lyricos, Tragicos earum usus aliquanto largior est, semper tamen adhuc sobrius; quoniam mire ornant & delectant, more praesertim Elegiographorum tractatae, qui saepe sententias ab inductionibus similium aut comparationum confirmare solent. Sic apud Ovid. vides sententiam: *Mora dat vires*, inductione uvarum, segetum & arborum confirmatam:

Nam mora dat vires, teneras mora percoquit uvas.
Et validas segetes, quae fuit herba, facit.
Quae praebet latas arbor spatiantibus umbras,
Quo posita est primum tempore, virga fuit. &c.

i. In vitiis poëticis merito numerabuntur haec, quae sequuntur:

I. *Obscuritas & perplexitas*, quae nonnunquam ex verbis vel perperam adscitis, vel

vel perperam collocatis, vel demum perperam omissis: aliquando, & quidem longe turpissima, etiam ex perturbato cogitandi modo oritur.

2. *Brevitas & prolixitas* immodica aeque sermonem poëticum vitiant; prior enim in obscuritatem eum delabi faciet, posterior delectationis loco taedium creabit. *Indocti,* ait Quintilianus, *dicunt omnia; doctis est electio & modus.*

3. *Tumor & elatio* in oratione item, ut in corpore vacua inflatio eorum Poëtarum est, qui semper *nubes & inania captant.* Grandia nomina, quae adhibent, magnifica epitheta, & sententiae ampullatae nihil, nisi inanes rerum & vacui sanae mentis soni sunt, quibus, cum res magnas se proferre existimant, sine mensura & moderatione limites omnes verisimilitudinis & decori supergrediuntur. Quis ferat Lucanum L. V. canentem:

Tunc quoque tanta maris moles crevisset in astra,
Ni Superum Rector pressisset nubibus undas.

Annot. In hoc vitium pronus tunc praesertim lapsus est, cum argutias passim temere, sublimitatem autem incautiores consectamur. Quando idem Lucanus de Pompejo insepulto ait: *Coelo tegitur, qui non habet urnam*, quam falsa & minime ad laudem pertinens argutia est, eodem sepulcro condi, quo latrones, ut ali-

alitum ac ferarum praeda sis? Quam impie & inepte affectata sublimitas ejusdem: *Magno se judice quisque tuetur, victrix caussa Diis placuit, sed victa Catoni.*

4. *Humilitas & abjectio*, vitium priori oppositum, in quod ii plerumque praecipites ruunt, qui sine diviniori afflatu, quem supra explicavimus, tam carminibus necessario, ad scribendos tamen versus, aut ad opus aliquod poëticum construendum praesidenter accedunt. De utroque hoc vitio Hor. in Art. *Decipimur specie recti - - Professus grandia turget, serpit humi, tutus nimium, timidusque procellae.*

5. *Frigus* vitium est, quamquam ex argutiis intemperanter quaesitis ortum, argutiae tamen ipsi oppositum, cum nempe pueriles verborum lusus & acumina conglomerantur, aut anxie conquisita in orationem coguntur.

k. Nullum tamen certius stili poëtici comparandi medium, quam ante alia ad juste accurateque ex legibus Poëticae cogitandum, (de quo infra, ubi de inventione agemus) diligentissime conari. Cum enim stilus omnis rebus primum cogitatis, tum verbis cogitata feliciter exprimentibus contineatnr, dubium nullum esse potest, sollicitudinem primam in cogitandi accurationem esse conferendam, tum vero facile verba opportuna praesto fu-

tu-

tura. Id quod ſcientiſſimus Artis poëticae Horatius univerſos commoneſacit:

Scribendi recte ſapere eſt & principium & fons.

— — — — — —

Verbaque praeviſam rem non invita ſequentur.

§. IV.

De ſtili Poëtici ab Oratorio differentia.

a. Non elocutione ſola ſtilum poëticum niti, ſed praeſertim cogitatu elocutioni ſubſtrato mox ducimus, quod idem diſerte inculcat Horat. Sermm. L. I. Eclog. 4.

— — — *Neque enim concludere verſum*
Dixeris eſſe ſatis, neque ſi qui ſcribat, uti nos,
Sermoni propiora, putes hunc eſſe Poëtam;
Ingenium cui ſit, cui mens divinior, atque os
Magna ſonaturum, des nominis hujus honorem.

b. Quare ſolertiſſima curatione providendum eſt, ut Poëticae Candidati primum diſcrimina ea penitus intelligant, quae inter cogitatum elocutionis oratoriae & poëticae intercedunt; tum illa demum, quae dictiones tam diverſas in duobus his eloquentiae generibus efficiunt.

c. Atque cogitatum quidem poëticum fere haec ob oratorio ſecernunt:

1. *Vis & fortitudo* cogitatus, qua Poëta rem aliquam inſignem, aut ea rei attributa omiſſis ceteris arripit, quae in re propoſita

ſita

ſita ſunt praecipua, & maxime ſenſum feriunt. Hinc vividam ajunt enaſci cogitationem. Sic Virgil. magnum aeſtatis calorem expreſſurus, ſcopulos ſiccos ſolis radiis expoſitos, atque adeo radios cum magna vehementiá reflectentes cogitat, atque Georg. II. *Gravis incumbens ſcopulis arentibus aeſtas.* Sic pariter arbores cogitans ventorum vi agitatas, concuſſionem earumdem arborum & confractionem vivide intuetur: *Ipſae Caucaſeo ſteriles in vertice ſilvae, quas animoſi Euri aſſidue franguntque feruntque.* &c. Et Aeneid. I. relaturus, quid Dido allato Aſcanio egerit, curioſitatem cupiditatemque aſpiciendi filium Aeneae ante alia cogitat, quae ſatiari non poſſit, ſed creſcat etiam: *Expleri mentem nequit, ardeſcitque tuendo Phoeniſſa.* Sic item cum narrat, quid adductus Iulus egerit, oſcula patris ante alia omnia ſibi imaginatur & exprimit: *Ille ubi complexu Aeneae colloque pependit.* In incendio rapiditatem flammae, quae non progreditur, ſed volvitur, ſpectat: *Ilicet ignis edax ſumma ad faſtigia vento volvitur, exſuperant flamma, furit aeſtus ad auras.* &c.

Annot. Quamcunque vim in Oratore tibi fingas, nunquam ille Poëtam aſſequitur; quoniam hic limites prope naturae cogitatione ſua tranſilit: *Gravis aeſtas incumbit, animoſi Euri frangunt, ignis volvitur* &c. quod Oratori nunquam licitum eſſe poteſt.

 2. *Ima-*

2. *Imaginatio* calens semper, saepe ardens, & non raro aestuans, ex qua imagines & picturae fortes ac nervosae oriuntur, quae in Oratore sunt rarae, graves, pressae: apud Poëtas pro diversa rerum opportunitate frequentissimae, ditissimae & fere perpetuo luxuriantes occurrunt. Vide rem in exemplo Virgilii Georg. III.

Qualis Hyperboreis Aquilo cum densus ab oris
Incubuit, Scythiaeque hyemes atque arida differt
Nubila: Tum segetes altae campique natantes
Lenibus horrescunt flabris, summaeque sonorem
Dant silvae, longique urgent ad littora fluctus:
Ille volat simul arva fuga, simul aequora verrens. &c.

Observas nimirum, quam fortes & coacervatae a Poëta hic abhibeantur imagines, ut ventum Boream vivide pingat: *Condensatus* atque adeo tanto majori impetu non flat, sed jugiter flat, adeoque *incumbit*, frigus & siccas nubes undique *distribuit*, campi segetibus altis *natantes horrescunt flatu*, arbores summae dant *sonitum*, *longi* fluctus urgent littora, ventus *volat*, & fugiens agros ac maria *verrit*.

a. *Annot*. Tanto major imaginum cogitatuumque poëticorum laus est, quanto plures rei proprietates, effectus &c. paucis verbis enunciant: Talis est loci amoeni apud Virgil. imago Eclog. IX.

Hic

Hic ver purpureum, varios hic flumina circum
Fundit humus flores, hic candida populus antro
Imminet, & lentae texunt umbracula vites.

b. Optimae autem prae ceteris imagines censentur, quae vel brutis rationem, vel rebus inanimatis vitam, sensum, actionem tribuunt. Hujus generis undique occurrunt in operibus Poëtarum multa, fere autem in Lyricorum carminibus plurima. Sic Virgil. Georg. I.

—— —— —— *inopi metuens formica senectae.*
Item:
—— —— —— —— —— —— *Ardua palma*
Nascitur, & casus abies visura marinos.
Rursum de arbore insititia:
—— —— —— —— —— —— —— *Et ingens*
Exiit ad coelum ramis felicibus arbos,
Miraturque novas frondes, & non sua poma.
Tandem sic Horat. Carmm. L. I. Od. 35. de Fortuna:

Te semper anteit saeva necessitas
Claves trabales, & cuneos manu
Gestians ahena: nec severus
Uncus abest, liquidumque plumbum &c.
Iterum idem Horat. Carmm. L. II. Od. 3.
Qua pinus ingens, albaque populus
Umbram hospitalem consociare amant
Ramis, & obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo. &c.

3. *Eruditio*, cum ad varias allusiones, historias, fabulas, sententias, ritus &c. cogitatus reflectitur, quae reflexiones deinde brevissime & quasi transvolitando solum in ipsam dictionem poëticam transeunt. Sic Virg. Georg. I. *Quo tempore primum Deucalion vacuum lapides jactavit in orbem.* Et ali-

alibi: *Et veterem in limo ranae cecinere querelam.* Scilicet priori loco ad Diluvium Deucalionis, posteriori per verba *veterem querelam* ad Metamorphosim Rusticorum Lyciae (de qua apud Ovid. Metamorph. VI. 5.) alludit. Sic idem Poëta Georg. IV. *Aut invisa Minervae in foribus laxos suspendit aranea casses*, respicit fabulam textricis Arachnes. &c.

Annot. Huc refertur etiam usus Patronymicorum: *Saturnia* Iuno, *Cynthius* Apollo, *Nereides* Nymphae Nere'i filiae; *Laërtiades* Ulysses Laërtis filius, *Cecropidae* Athenienses a Cecrope eorum rege &c. &c.

d. Elocutionis deinde poëticae ad oratoria discrimen latissime per plurima, & tantum non omnia, Rhetorum ornamenta vagatur. Longe felicius sane ex Auctorum Poëtarum lectione, quam ex copiosis praeceptionibus discrimina haec, quantacunque sint, condiscet adolescens. In gratiam tamen Candidatorum potiora aliqua eorum capita sigillatim intuebimur.

1. Periodi omnis generis apud Poëtas itidem, ut apud Oratores in usu sunt. Itaque membris & incisis suis instructae sunt orationes poëticae, suspenduntur particulis, modo intra paucos iustosque membrorum terminos subsistunt, modo autem ad quatuor, quinque, imo etiam ad octo aut decem mem-

membrorum magnitudinem extenduntur, totidemque verſibus abſolvuntur. Sola, quam obſervare licet, differentia in eo ſita eſt, quod nexus particularum plerumque tectior eſt, vel quia propter metri numerum particulae ex loco patenti in remotiorem rejiciuntur; vel quia, cum facile ſubintelligantur, conſulto omittuntur, atque ideo paſſim in oculos univerſorum non incurrunt. Cetera communiter cum Oratoribus apud Poëtas obtinent omnia. Quacunque Virgilium aperueris, exempla praeſto erunt.

a. Periodus *unimembris:*

Neu nihil invitis fas quemquam fidere Divis.

Item:

Non ignara mali miſeris ſuccurrere diſco.

b. Periodus *bimembris:*

Arma virumque cano,
Trojae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lavinaque venit littora.

Membrum primum commatis duobus, *arma* & *virum;* poſterius item duobus diſtinctum eſt: *Italiam profugus*, & *Lavina littora venit.*

Talis eſt etiam alia Virgilii:

Qui te cumque manent iſto certamine caſus.
Et me Turne manent.

c. Pe-

c. Periodus *trimembris:*

Quam pro me curam geris:
Hanc precor Optime pro me deponas,
Letumque ſinas pro laude paciſci.

d. Periodus *quadrimembris:*

Jamque propinquabam portis,
Omnemque videbar evaſiſſe viam:
Subito cum creber ad aures viſus adeſſe pedum ſonitus,
Genitorque per umbram proſpiciens:
Nate, exclamat, fuge nate, propinquant.

Item *alia:*

Namque etſi nullum memorabile nomen foeminae in poena eſt;
Nec habet victoria laudem:
Extinxiſſe nefas tamen, & ſumſiſſe merentis laudabor poenas;
Animumque expleſſe juvabit ultricis flammae, & cineres ſatiaſſe meorum.

e. Periodus *quinque membrorum:*

Poſtquam res Aſiae, Priamique evertere gentem immeritam viſum Superis;
Ceciditque ſuperbum Ilium, & omnis humo fumat Neptunia Troja:
Diverſa exilia, & diverſas quaerere terras auguriis agimur Divum;
Claſſemque ſub ipſa Antandro, & Phrygiae molimur montibus Idae;

In-

Incerti quo fata ferant, ubi ſiſtere detur. &c.

1. *Annot.* In Epicis fere longiores occurrere ſolent periodi; in Elegiis autem, Lyricis, Comicis, & Hiſtoricis breviores locum habent.

2. Res amplae, & affectus graviores periodice plerumque efferuntur a Poëtis; affectus autem concitatiores *inciſim.* Hujusmodi eſt illud: *Ferte citi ferrum, date tela, ſcandite muros, hoſtis adeſt*, &c.

3. In narrationibus autem praecipue *membratim* dicere Poëtis uſitatiſſimum eſt. Talis eſt apud Virgil. Aeneid. II. narratio ſimulati abitus Graecorum, & ſolutae obſidionis Trojanae:

Eſt in conſpectu Tenedos notiſſima fama
Inſula, dives opum, Priami dum regna manebant;
Nunc tantum ſinus & ſtatio malefida carinis:
Huc ſe provecti deſerto in littore condunt.
Nos abiiſſe rati & vento petiiſſe Mycenas.
Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu,
Panduntur portae: juvat ire, & Dorica caſtra,
Deſertosque videre locos, littusque relictum &c.

2. Tranſitiones ſeu ad partes majores, ſeu ad minores fibulae carminum non minus, quam orationis ſolutae ſunt, neque tectas ſolum tranſitiones aut reales, ut vocant; ſed apertas etiam & verbales; perfectas pariter & imperfectas paſſim adhibent.

Annot. Vix tamen apud Lyricos hoc genus apertarum Tranſitionum uſus eſt, praeſertim cum Entheo afflati carmina effundunt, ſaepiſſime toti

ti quanti re ſua occupati, vix multum vel de ordine, vel de nexu orationis ſolliciti.

a. Tranſitiones *perfectae.* Hae aut harum ſimiles occurrunt apud Virgil. in Eclog.

Haec Damon: vos, quae reſponderit Alpheſibaeus,
Dicite Pierides.

Item in Georg.

Hactenus arvorum cultus & ſidera coeli,
Nunc te Bacche canam.

b. Tranſitiones *imperfectae* apud eumdem Virgilium talibus fere particulis efferuntur:

Dixit, — Dixerat — Tum — Cum.
Quid tempeſtates autumni & ſidera dicam?
Tum vero ardemus ſcitari & quaerere cauſſas.
Talia jactabam &c. *Cum mihi* &c.
Interea magno miſceri murmure pontum.
Ecce trahebatur &c. *Ecce autem ſubitum* &c.
Jamque adeo ſuper unus eram.
Ergo aderat promiſſa dies.
Forte ſub arguta conſederat ilice Daphnis.
Haud tamen audaci ceſſit fiducia Turno.
Atque hic Aeneas - - - Ille autem - - -
Namque ut conſpectu in medio.
Vix e conſpectu &c.
Nec mora, continuo &c.
Quin etiam — Extemplo — Protinus &c. &c.

An-

Annot. Quot figurae sunt, tot transitiones variandi modos apud Poëtas aeque ac Oratores deprehendas, quae varietas, si Oratori jucunda, Poëtae necessaria est. Discrimen, quod unice fortassis in dictione & numero orationis regnat, ex formulis ipsis conspicuum fit.

3. Tropi neque alii quidem, neque pauciores apud Poëtas recepti sunt, quam ii, quos in Oratoria late explicavimus. Usus tamen Troporum apud Poëtas, quod insinuatum jam est saepius, longe frequentior, liberior, audaciorque est, adde: vix sermonem poëticum censeri posse, nisi translationibus totus quantus apte accommodateque efflorescat. Vix peculiaria quaedam de tropis monenda succurrunt; accipe pauca haec:

a. *De Metaphora.* Tropus hic dominatur & exultat apud Poëtas in verbis, in nominibus, in epithetis, in particulis undique obvius. Tanto igitur major sollicitudo adhibenda est, ut ne in vitia prolabatur, quorum in Oratoria meminimus. Vide paucis his versiculis Virgilii Georg. II. prope singulis eximias translationes inclusas:

- - - Redit agricolis labor actus in orbem,
Atque in se sua per vestigia volvitur annus.
Et jam olim seras posuit cum vinea frondes,
Frigidus & silvis Aquilo decussit honorem;

Iam tum acer curas venientem extendit in annum
Rusticus, & curvo Saturni dente relictam
Persequitur vitem attondens, fingitque putando.

b. *De Metonymia.* Perstringunt illae tropi hujus species validius, cum vel caussa pro effectu, & vicissim; aut auctor pro opere assumitur: *Concussaque famem in silvis solabere quercu.* Virg. id est, glandibus, caussa pro effectu. *Excussaque pectore Juno est.* Virg. Scilicet: Consilium Junone auctrice susceptum Naves quassatae *accipiunt inimicum imbrem*, quia nocet. *Amica silentia lunae*, quia proderant. Apes *spem gentis*, *adultos educunt foetus*, qui sunt caussa spei.

c. *De Synecdoche.* Cum genus pro specie adhibetur, nisi cognita jam sit species, generico nomini nota aliqua adjungenda est, qua internosci valeat. Ita Aeneid. VII. cum Virgilius canit:

--- Magno veluti cum flamma sonora
Virgea suggeritur costis undantis aheni,
Exsultantque aestu latices: furit intus aquae vis,
Fumidus atque alte spumis exuberat amnis;
Nec jam se capit unda; volat vapor ater ad auras &c.

Annot.

Annot. Fortaſſis *flamma ſonora* in hoc loco, *latices exſultantes*, *amnis exuberans* obſcurae dubiaeque locutiones eſſent, niſi per addita: *Virgea flamma*, & *furit intus aquae vis* declararentur.

d. *De Ironia.* Mire tropum hunc animat, ſi Ironiae etiam irriſio aut ſarcaſmus annexus ſit. Elegantia hujus generis apud Virgilium ſunt exempla Aeneid. I. ubi Neptunus Aeolum, & L. IV. ubi Juno Venerem mordet. Loco priori ſic Neptunus:

- - - - - Illa ſe jactet in aula
Aeolus, & clauſo ventorum carcere regnet.

Nimirum cavernae ventorum, & immania ſaxa per irriſionem Aula dicuntur. Locus alter Junonis acrior adhuc:

Egregiam vero laudem, & ſpolia ampla refertis,
Tuque puerque tuus: magnum & memorabile nomen,
Una dolo Divum ſi foemina victa duorum eſt.

e. *De Periphraſi.* Circumſcriptio rerum verborumque artificium, quod Poetis in deliciis plane eſt, modo ſola rei verbique loco ponitur, modo cum circumſcripta re claritatis cauſſa copulatur. Utriusque exempla inſpice:

- - - Dum mane novum, dum gramina canent,
Et ros in tenera pecori gratissimus herba est.

Aut:

Solis ad occasum, quam frigidus aëra vesper
Temperat, & saltus reficit jam roscida luna.

Item:

Et quum tristis hyems etiam nunc frigore saxa
Rumperet, & glacie cursus frenaret aquarum.

Vides nimirum & *mane*, & *solis occasum*, & *hyemem* cum circumscriptionibus suis aperte adesse; at sequens Periphrasis Occasus ab effectis deducta rem, non nomen repraesentat:

Et jam summa procul villarum culmina fumant,
Majoresque cadunt altis de montibus umbrae.

Annot. Postremum hoc qui tentat, charactéres rei circumscribendae assumat necesse est omnibus notos, ne forte in Perissologiam aut Aenigma prorsus decidat.

f. *De Hyperbole.* Longe hic tropus & familiarior & liberior Poëtis est prae Oratoribus sive augendi sive minuendi gratia. Virgil. L. III. Georg. de fluctu maris: *Immane sonat per saxa, nec ipso monte minor procumbit.* Alibi de Trojanis iden-

identidem in mari jactatis *Ventis maria omnia vecti.* Et de iisdem: *Medias acies mediosque per ignes invenere viam.* Rursum Iuno de iisdem: *Absumtae in Teucros vires coelique marisque* &c. &c.

4. Figurae omnes seu verborum seu sententiarum non minus fori poëtici sunt, quam oratorii, id quod ex ordine in exemplis ostendere ut facile ita longum foret, & supervacaneum etiam, occursantibus undique, si velis, Poëtarum Schematis. Sunt tamen earum figurarum aliquae, quas praecipue deamant, & mirifice excolunt Poëtae principes. In harum numero computantur:

a. *Hypotyposis*, cum res non tam narrare, quam praesentes spectandas exhibere videtur Poëta, figura ex vivida imaginatione ortum ducens, tantoque validior, cum brevibus affectibus interpungitur. Hujus generis habetur apud Virgil. Aeneid. II. insigne exemplum:

Ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
(Horresco referens!) immensis orbibus angues
Incumbunt pelago, pariterque ad littora tendunt:
Pectora quorum inter fluctus arrecta, jubaeque

Sanguineae exuberant undas: pars cetera pontum
Pone legit, sinuatque immensa volumina tergo.
Fit sonitus spumante salo: jamque arva tenebant
Ardentesque oculos suffecti sanguine & igni,
Sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
Diffugimus visu exangues: illi agmine certo
Laocoonta petunt: & primum parva duorum
Corpora natorum serpens amplexus uterque
Implicat, & miseros morsu depascitur artus.
Post ipsum auxilio subeuntem, ac tela ferentem
Corripiunt, spirisque ligant ingentibus: & jam
Bis medium amplexi, bis collo squamea circum
Terga dati, superant capite & cervicibus altis.
Ille simul manibus tendit divellere nodos,
Perfusus sanie vittas atroque veneno
Clamores simul horrendos ad sidera tollit.

Aliud nihil minus extans eodem libro est:

Ecce autem! elapsus Pyrrhi de caede Polites,
Unus natorum Priami, per tela, per hostes
Porticibus longis fugit, & vacua atria lustrat

Sau-

Saucius: illum ardens infesto vulnere Pyrrhus
Insequitur, jam jamque manu tenet, & premit hasta.
Ut tandem ante oculos evasit & ora parentum,
Concidit, ac multo vitam cum sanguine fudit.

Annot. Nonne serpentes horrificos adnatantes, & Laocoontis ac natorum caedem oculis usurpas? An non Pyrrhum saeve instantem, Politen fugientem, concidentem morientemque coram cernis?

b. *Apostrophe.* Affectibus plerumque aliis conjuncta magnam vim orationi poëticae haec figura confert. Sic Virgilii pastor: *Ite meae, felix quondam pecus, ite capellae.* Elegantiam autem incredibilem orationi conciliat, si Apostrophe haec ad res vita sensuque carentes dirigatur. Ita Aeneid. L. X. Mezentius equum suum Rhoebum alloquitur:

Rhoëbe diu, res si qua diu mortalibus ulla est,
Viximus, aut hodie victor spolia illa cruenta
Et caput Aeneae referes, Lausique dolorum
Ultor eris mecum; aut aperit si nulla viam vis,
Occumbes pariter.

Aeneidos autem L. XII. Turnus hastam suam ita compellat:

- - - Nunc o nunquam frustrata vocatus
Hasta meos, nunc tempus adest: te maximus Actor,
Te Turni nunc dextra gerit: da sternere corpus,
Loricamque manu valida lacerare revulsam
Semiviri Phrygis, & foedare in pulvere crines
Vibratos calido ferro, myrrhaque madentes.

c. *Prosopopoeia.* Cum hac figura verae fictaeque personae, mortui & viventes loquentes inducantur, prudenti circumspectione & vivida sane imaginatione Poëtae opus est. Vix vero unquam figura haec a Poëtis sine Hypotyposis affectuumque variorum consortio adsciscitur, unde tanto majori vi delectat movetque. Virgil. Aeneid. II. Hectorem Aeneae praesentem loquentemque inducit:

Insomnis ecce ante oculos moestissimus Hector
Visus adesse mihi, largosque effundere fletus:
Raptatus bigis ut quondam, aterque cruento
Pulvere, perque pedes trajectus lora tumentes.
Hei mihi qualis erat! quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuvias indutus Achillis,
Vel

Vel Danaum Phrygios jaculatus puppibus ignes!
Squalentem barbam & concretos ſanguine crines,
Vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
Accepit patrios. — — — — — —
— — — — — — — — — —
- - - *graviter gemitus imo de pectore ducens:*
Heu fuge, nate Dea, teque his, ait, eripe flammis.
Hoſtis habet muros, ruit alto a culmine Troja.
Sat patriae Priamoque datum: ſi Pergama dextra
Defendi poſſent, etiam hac defenſa fuiſſent.
Sacra ſuosque tibi commendat Troja penates,
Hos cape fatorum comites: his moenia quaere &c.

Lucanus autem Pharſal. L. I. Patriae, id eſt, Romae hunc ſermonem Hypotypoſi item junctum effingit:

Ingens viſa Duci patriae trepidantis imago,
Clara per obſcuram vultum moeſtiſſima noctem
Turrigero canos effundens vertice crines
Caeſarie lacera, nudisque adſtare lacertis,

 Et

Et gemitu permixta loqui: Quo tenditis ultro?
Quo fertis mea ſigna viri? &c. &c.

d. *Expolitio.* Maximi apud Poëtas uſus & commodi figura, qua nempe varie ſic eamdem rem efferre noverunt, ut fere toties nova videatur. Conſidera in exemplum, quam varie quater Virgilius Georg. II. dicat: vites tum demum putandas eſſe, cum robuſtiores ſunt:

Inde ubi jam validis amplexae ſtirpibus ulmos
Exierint: tum ſtringe comas, tum brachia tonde,
Ante reformidant ferrum: tum denique dura
Exerce imperia, & ramos compeſce fluentes.

Et rurſus Georg. IV. ingreſſus Orphei ad inferos quam multipliciter deſcriptus:

Taenarias etiam fauces, alta oſtia Ditis,
Et caligantem nigra formidine lucum
Ingreſſus, maneſque adiit regemque tremendum,
Neſciaque humanis precibus manſueſcere corda.

Item alibi Aeneid. L. III. luctum in domo tripliciter enunciat;

At domus interior gemitu miſeroque tumultu

Mi-

Miſcetur, penitusque cavae plangoribus aedes
Foemineis ululant, ferit aurea ſidera clamor.

5. Deſcriptiones illuſtriſſima operum poëticorum ſunt ornamenta, quae a Poëtis non tam claritatis & docendi, quam ſuavitatis & delectandi cauſſa multifariam adhibentur. Neque vero alii tractandarum deſcriptionum ſunt fontes, quam qui Oratoribus praefiniti ſunt. In duas claſſes diſpeſci ſolent Deſcriptiones, nimirum in veras & fictas.

a. *Deſcriptiones verae* ſunt, quae etſi rem veram in rerum natura exiſtentem ob oculos vivide vereque proponant, veroſimilia tamen pro jure Poëtis proprio admiſcere nihil dubitant. Plena exemplis ſunt Poëtarum ſcripta omnia. En deſcriptionem certaminis curſus pedeſtris, in quo, cum primum Niſus caſu prolapsus eſſet, Euryalum amicum ſuum ordine tertium ad victoriam aſtu promovit. Aeneid. V.

- - - - - - - - - - - Signoque repente
Corripiunt ſpatia audito, limenque relinquunt
Effuſi, nimbo ſimiles: ſimul ultima ſignant.
Primus abit, longeque ante omnia corpora Niſus
Emicat, & ventis & fulminis ocyor alis.

Pro-

Proximus huic, longo sed proximus intervallo
Insequitur Salius. Spatio post deinde relicto
Tertius Euryalus. - - - - - - - - -
- - - - - - - - - - - - - -
Jamque fere spatio extremo, fessique sub ipsum
Finem adventabant: levi cum sanguine Nisus
Labitur infelix; caesis ut forte juvencis
Fusus humum, viridesque super madefecerat herbas.
Hic juvenis, jam victor ovans, vestigia presso
Haud tenuit titubata solo: sed pronus in ipso
Concidit, immundoque fimo, sacroque cruore.
Non tamen Euryali, non ille oblitus amorum:
Nam sese opposuit Salio, per lubrica surgens;
Ille autem spissa jacuit revolutus arena.
Emicat Euryalus, & munere victor amici
Prima tenet, plausuque volat, fremituque secundo.

Item alia Georg. Libro III. taurorum inter se depugnantium:

Illi alternantes multa vi proelia miscent.
Vulneribus crebris: lavit ater corpora sanguis,
Versaque in obnixos urgentur cornua, vasto
Cum gemitu reboant silvaeque & magnus Olympus &c.

b. De-

b. *Deſcriptiones fictae* ſunt rerum, quae extra Poëtae cerebrum non exiſtunt, adornatae tamen cum veriſimilitudine & obſervatione decentiae, quam communis bene moratorum opinio aut natura rerum exigunt. Exemplis Aeneidos Liber VI. abundat, ubi Eliſii, Tartarorum, Regiae Plutonis &c. deſcriptiones; hic Aeoliae & Regiae Aeoli deſcriptionem inſpicere libet ex Aeneid. Lib. I.

Aeoliam venit. Hic vaſto Rex Aeolus antro
Luctantes ventos tempeſtatesque ſonoras
Imperio premit, ac vinclis & carcere frenat.
Illi indignantes magno cum murmure montis
Circum clauſtra fremunt. Celſa ſedet Aeolus arce
Sceptra tenens: mollitque animos & temperat iras.
Ni faciat, maria ac terras, coelumque profundum
Quippe ferant rapidi ſecum, verrantque per auras.
Sed pater omnipotens ſpeluncis abdidit atris
Hoc metuens, molemque & montes inſuper altos
Impoſuit, regemque dedit, qui foedere certo
Et premere & laxas ſciret dare juſſus habenas.

Annot. Deſcriptionum quoque omni generi, ut excitent feriantque animos audientium, non

non raro permiſceri Hypotypoſes exemplis Poëtarum liquidum certumque eſt.

6. Similitudines (non raro earum coacervatio) ſtili poëtici ſic propriae ſunt, ut in hoc ſolo natae, apud Oratores autem in alienum transplantatae videantur. Itaque parcus earum uſus Oratorem, creber autem Poëtas commendat. Nempe Similitudines illuſtrando & fulgendo, ac proinde delectando ſerviunt. Quare merito apud Oratores poſtremum, primum contra apud Poëtas locum occupant. Intuere ſimilitudinum breviſſime, ut decet, ſi plures ſunt, conglomeratarum exemplum ex Virgil. Eclog. III.

Triſte lupus ſtabulis, maturis frugibus imbres,
Arboribus venti, nobis Amaryllidis irae.
Dulce ſatis humor, depulſis arbutus hoedis,
Lenta ſalix foeto pecori, mihi ſolus Amyntas.

Item aliud ex Ovid. Triſt. V. 12. ubi torpere ſitu ingenium ſuum, ab inductione Similium coacervatorum eleganter oſtendit.

Adde quod ingenium longa rubigine laeſum
Torpet, & eſt multo, quam fuit ante, minus.
Fertilis, aſſiduo ſi non renovetur aratro,
Nil niſi cum ſpinis gramen habebit ager.
Tempore qui longo ſteterit, male curret, & inter
Carceribus miſſos ultimus ibit equos.
Vertitur in teneram cariem, rimiſque dehiſcit,
Si qua diu ſolitis cymba vacavit aquis.

a. *An-*

a. *Annot.* Hanc similitudinum frequentationem Inductionem similium appellant, in qua praesertim Ovidii epistolae ad redundantiam divites sunt.

b. Quoniam omnis similitudo saltem tacitam Collationem includit, observa Collationes esse duorum generum: Sunt namque

1. *Simplices* aliae, quae sola propositione constant sine redditione aut applicatione aperta, aut etiam gradu comparativo solo contentae, suntque hae collationes particulis hujusmodi instructae: *Hic*, *ceu*, *sicut*, *ita*, *sic*, *exemplo*, *more*, *ritu*, *instar*, *qualis*, *quantus*, *similis*, *qui quae quod*, *ut*, *velut*. En exempla Collationum harum simplicium & variarum adhibitarum formularum:

Virg. Aeneid. II.

Hic Hecuba, & gnatae nequidquam altaria circum
Praecipites atra ceu tempestate columbae
Condensae, & Divum amplexae simulacra tenebant.

Item Ovidius:

Perque sinus lacrymae fluminis instar eunt.
More nivis lacrymae sole madentis eunt. Idem.
Qualis ab Eois Lucifer ortus aquis. Idem.

Et Tibull.

Quam cito purpureos deperdit terra colores,
Quam cito formosas populus alta comas, &c.

Item Ovidius in Fastis 6.

— — — *Color oris erat, qui frondibus olim*
Esse solet seris, quas nova laesit hyems.
— — — — — *Claraque in luce refulsit*
Os humerosque Deo similis — — — Virg.
Forma novi talis marmoris esse solet. Ovid.

Virg.

Virg. Aeneid. 9.
Volvitur Euryalus letho, pulchrosque per artus,
It cruor, inque humeros cervix collapsa recumbit.
Purpureus veluti cum flos succisus aratro
Languescit moriens, lassove papavera collo
Demisere caput, pluvia cum forte gravantur.
Tu levior folio. Ovid.
Ocyor & jaculo, & ventos aequante sagitta. Virg.

2. *Compositae* Collationes aliae duabus partibus constant: propositione, & redditione, cum Collationes per particulas receptas applicantur. Sunt autem particulae his usibus servientes: *Ac veluti — haud secus, ceu — haud segnius haud aliter, citius — quam, ecce velut — sic, non minus — quam, nec tantum, — quantum, non ita — quam* vel *ut*, *qualiter — haud aliter, scilicet ut, — sic* &c. Habe adhuc exempla utriusque Collationis simplicis & compositae ex Virgilio:

Aeneid. L. II. est collatio simplex cum sola propositione:

In segetem veluti cum flamma furentibus Austris
Incidit; aut rapidus montano flumine torrens
Sternit agros, sternit sata laeta boumque labores,
Praecipitesque trahit silvas: stupet inscius alto
Accipiens sonitum saxi de vertice pastor.

Aeneid. X. Collatio cum propositione & redditione:

Ac velut ille canum morsu de montibus altis
Actus aper (multos Vesulus quem pinifer annos
Defendit, multosque palus Laurentia) silva
Pastus arundinea: postquam inter retia ventum est,
Substitit, infremuitque ferox, & inhorruit armos:

Nec

Nec cuiquam irasci, propiusque accedere virtus,
Sed jaculis, tutisque procul clamoribus instant,
Ille autem impavidus partes cunctatur in omnes:
Dentibus infrendens, & tergo decutit hastas.
Haud aliter, justae quibus est Mezentius irae;
Non ulli est animus stricto concurrere ferro;
Missilibus longe, & vasto clamore lacessunt.

Annot. Quoniam Dissimilitudo aliud nihil est, quam plus minusve Similitudinis: neque alius etiam ejusdem adhibitae effectus, neque alius tractandi conferendique erit modus. Exemplum habetur in Sermone pastoris Menalcae apud Virgil. Eclog. V.

Lenta salix quantum pallenti cedit olivae,
Puniceis humilis quantum saliunca rosetis:
Iudicio nostro tantum tibi cedit Amyntas.

Et aliud ejusdem Poëtae Aeneid. L. II.

Non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
Exiit, oppositasque evicit gurgite moles,
Fertur in arva furens cumulo, camposque per omnes
Cum stabulis armenta trahit. &c.

Intellige ex antecedentibus, sicut Danai rupto vi aditu interioris domus Priami.

7. Comparationes eodem fere censu veniunt quo Similitudines, affinia apud Poëtas ornamenta, neque tractatione admodum diversa, nisi quod nec in propositione, nec in redditione (si aperta aliqua adsit) particulas certas formulasque desiderent. Legibus oratoriis continentur item, longe tamen

men uberioribus hic licet esse Poëtis, dum res & circumstantia ferre judicantur. Sic apud Virgilium Aeneid. VI. Aeneas Sibyllam argumentis a comparatione parium ductis persuadere conatur, ut sibi iter ad inferos pandat:

Si potuit manes arcessere conjugis Orpheus
Threicia fretus cithara fidibusque canoris:
Si fratrem Pollux alterna morte redemit,
Itque reditque viam toties: quid Thesea magnum
Quid memorem Alciden? & mî genus ab Jove summo est.

Juno autem apud eumdem Virgilium Aeneid. L. I. Comparatione a minori seipsam ad iram & vindictam exstimulat:

- - - Mene incepto desistere victam,
Nec posse Italia Teucrorum avertere regem?
Quippe vetor fatis. Pallasne exurere classem
Argivum, atque ipsos potuit submergere ponto,
Unius ob noxam, & furias Ajacis Oilei?
Ipsa Jovis rapidum jaculata e nubibus ignem,
Disjecitque rates, evertitque aequora ventis,
Illum expirantem transfixo pectore flammas
Turbine corripuit, scopuloque infixit acuto.
Ast ego, quae Divum incedo regina, Jovisque
Et soror & Conjux, una cum gente tot annos
Bella gero?

8. Di-

8. Digressiones nonnunquam a Poëtis adhiberi solitae excursus & deflexiones orationis sunt a materia instituta, vel amplificandi vel delectandi caussa insertae. Cautio praecipuarum una, ut ne materia, in quam deflectitur, penitus ab instituto sit aliena. Sic Horatius Virgilio amico Athenas naviganti bene precatus Carmm. L. I. Od. 3. digreditur in hominum audaciam & temeritatem. Numerantur vero duorum generum Digressiones:

2. *Minores* alia, quas vix a Parenthesi Majori aliqua segreges, sunt excursus breviores v. g. in affectum aliquem, postquem continuo ad institutum fiat reversio. Ita Virgil. Aeneid. IV. post narratam necem amicorum duorum Nisi & Euryali digreditur:

Fortunati ambo! si quid mea carmina possunt,
Nulla dies unquam memori vos eximet aevo,
Dum domus Aeneae Capitoli immobile saxum
Accolet, imperiumque pater Romanus habebit.

Mox ad narrationis abruptae filum revertitur:

Victores praeda Rutuli, spoliisque potiti &c.

Talis item occurrit digressio Aeneid. X. cum Turnus Pallanti a se peremto detrahit baltheum:

 Staatl. Bibliothek Bamberg Quo

Quo nunc Turnus ovat ſpolio, gaudetque
potitus,
Neſcii mens hominum fati ſortisque futurae,
Et ſervare modum, rebus ſublata ſecundis!
Turno tempus erit, magno cum optaverit
emtum
Intactum Pallanta, & cum ſpolia iſta diemque
Oderit.

Continuo filum narrationis prioris recipit Poëta:

- - - *At ſocii multo gemitu lacrimisque*
Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.

b. *Majores* digreſſiones ſunt, quando Poëta ad locum aliquem communem, vel materiam argumento propoſito affinem, nonnunquam tamen etiam extraneam totus quantus delabitur, unde aliquando ne redit quidem amplius.

1. *Annot.* Satis frequens haec poſterior apud Lyricus Poëtas, praeſertim Horatium, occurrit digreſſio, Georgicorum Liber I. digreſſione hujus generis ad Caeſares clauditur. In Epicis tamen Homerus ac Virgilius & raro nec temere hanc ſibi deflexionem indulſerunt.

2. Diſcrimen poëticarum digreſſionum ab oratoriis in eo ſitum eſt, quod poſteriores hae tantum parciſſime, nec niſi cum principali argumento connexae permittuntur, reverſionem autem neceſſario deſiderant; Poë-

poëticae contra in his omnibus longe minus adstrictae sint, ut supra vidimus.

c. Atque haec de elocutione poëtica ad tirones nostros commonefaciendos plus quam satis sunt, quibus longe & copiosiora & jucundiora lectio assidua Poëtarum classicorum subpeditabit, quae universa sine dubio praeceptionum siccitate, atque angustiis comprehendi detrectant.

CAPUT II.

De Inventione poëtica.

a. Inventio oratoria conquirit media, quibus fidem dictis suis faciat, auditoremque revincat, id quod argumentis potissimum effici solet; Inventio poëtica contra ejus generis praecipue colligit media, quae ad delectandum pertineant. Haec delectatio tam late in omni Poësis genere patet, ut vix ullum, quamvis utilissimum doctrinae caput in animos Auditorum immitti a Poëta unquam valeat, nisi suavissimarum rerum verborumque condimentis egregie fuerit oblitum.

b. Non aliunde vero delectationem majorem in animis hominum nasci, quam ex fictionibus fabulisque, communis omnium aetatum con-

ſenſus & quotidiana, vel a pueris inde repetita experientia ſatis liquido oſtendit.

c. Eſt igitur fictio omne & totum illud, quod Poëtae ante cetera alia curae eſſe debet, in quocunque opere poëtico verſetur, majori minorive: & quoniam quodcunque opus poëticum tantum pro ratione bonae malaeque fictionis laudem aut vituperium mereri poteſt; hinc tiro noſter ante alia ad fictionem, id eſt: ad argumenti recte effingendi, vel fictionibus ex Poëticae legibus inſtruendi artem ſerio inſtituendus, tum poſtea ad fontes adducendus eſt, ex quibus cogitatuum poëticorum adminicula praeſto eſſe poſſint.

d. Oritus proinde iſthinc capitis hujus in duas partes diviſio, quarum priore fictionem (quam nonnulli formam interiorem Poëſeos vocare malunt) ſeu materiae poëticae inventionem exequemur, poſteriore autem cogitatuum fictioni congruentium (quos alii ad formam exteriorem Poëſeos reducunt) ſeu elocutionis inventionem tractabimus.

§. I.

De materiae poëticae inventione ſeu de Fictione.

a. Fictio univerſe & latiſſime conſiderata poſt Ariſtotelem de Poëtica c. 3. definiri poteſt: *Compoſitio & connexio rerum.*

b. Ex

b. Ex qua definitione duo interim in rem praesentem nostram deducere fas est; primum non nuda & simplicia facta, prout vel a natura, vel ab historia praesentantur, sed composita, & ad imitationem elegantis naturae multipliciter varieque efficta Poëticae materiam esse posse; deinde hanc ipsam effictionem & compositionem satis nondum esse ad suppeditandum argumentum poëticum, nisi quae composueris, connexa inter se fuerint, apteque devincta.

Annot. Itaque sive ex veris factis, sive ex moralibus & allegoricis, imo & mythologicis themata Poësi tuae assumseris, nunquam sine hac compositione & connexione aptam convenientemque operis poëtici habebis materiam.

c. Fictionem hoc modo declaratam adeo omni poëtico artefacto propriam & necessariam pertendunt summi artis praeceptores, ut in ea sola intimam Poëseos naturam sitam esse una voce asseverent, negentque Poësim ullo pacto esse aut dici posse, nisi compositio connexioque fundamentum adsit, cui superstruat Poëta.

d. Itaque seu majus superiorisque ordinis opus poëticum aliquod moliaris, puta: Epopoeiam Tragoediamque; sive minoris census mediteris aliquod: Satyram, Oden, Elegiam &c. fictio opportuna congruensque primum semper circumspicienda, attemperateque ad propositum tuum constituenda est.

1. *Annot.* Vel ex vi nominis, quod patria nostra lingua opus poëticum exprimit, (ein Gedicht id est: fictio, fabula, commentum) intelligens, Poësim esse nullam posse, nisi fictio accedat, quae facta forsitan historica aut moralia ingeniose meditaque ad possibilium verosimiliumque classem transferat & exaltet, de quo infra.

2. Non defuerunt maximi nominis eruditi, qui Lucano Poëtae Pharsalisque illius Poëseos nomina vel eo solum titulo detrahere conati sunt, quod magis ex fide historica narrare, quam pro ingenii poëtici munere fingere videretur.

6. Poëticarum porro fictionum omne genus in tres classes dispescimus, quarum

1. Prima fictiones illas comprehendimus, quae operum quorumcunque poëticorum principale argumentum & primariam tractationis materiam constituunt; ut e. g. Achillis ira, quae Iliadis Homericae materia est; novum regnum in Italia ac Aenea conditum, quod Aeneidis Virgilianae argumentum fuit; sorte sua neminem contentum vivere, quod Satyrae 1mae thema apud Horatium, & lepidissima fabella, qua item Horatius molestiam garrulitatis involvit Satyra 9. Colloquium cum libello suo & mandata Romam perferenda eidem, libello commissa, quae tractat Ovidius exul L. I. Tristium Eleg. 1. &c.

Annot. Hujus classis fictiones (praecipue cum Epopoeiae aut Tragoediae argumentum efficiunt) *Fabula* alio nomine dicuntur, quam ab opere

opere poëtico minore ejusdem nominis, de quo infra, ubi de Poësis speciebus agemus, distinguere oportet.

2. Altera classe continebuntur eae fictiones, quae propriae sunt episodiorum; aut quae incidentes solum sunt, seu majoribus seu minoribus operibus poëticis illigari solitae. Tales sunt in Aeneid. L. I. Iunonis adventus in Aeoliam, preces ad Aeolum, & ab hoc potestas ventis facta: cum Poëta dicere vellet: Tempestatem a Iunone concitatam. Item Neptunus ventos increpans & tranquillitatem mari restituens, cum cessasse tempestatem significaret. Item L. III. amor Didoni a Venere inspiratus fictione Iuli in Idaliae lucis absconditi somnoque obruti expressus, cum interim Cupido faciem Iuli mentitus a Didone blanditiis demulceretur. Talis habetur item apud Horatium Carmm. L. I. Od. 3. ubi expressurus pericula a ventis contrariis imminentia: praecipitem Africum decertare Aquilonibus; Notum arbitrum Adriatici maris fingit, ex cujus libitu tranquillitas vel fluctus existant. &c.

3. Postrema tandem classe recensebimus illas fictiones minutiores, quae vel alias jam fabricatae quasi in transitu attinguntur, vel noviter concinnatae tanquam ornatus carminibus asperguntur magis, quam affun-

duntur. Hoc genere fictionis plena sunt pleraque Poëtarum scripta. Sic e. g. Horatius Ode mox citata; *Audax Japeti genus ignem fraude mala gentibus intulit.* Vides attingi Promethei fabulam. Et continuo: *Post ignem aetheria domo subductum, macies & nova febrium incubuit cohors.* Intellige Pandorae pyxidem apertam. Tum paullo infra: *Expertus vacuum Daedalus aëra pennis non homini datis*, alis cereis inquam &c. Et idem Lib. III. Carmm. Od. 4. *Nec peredit impositam celer ignis Aetnam.* Spiritus & flatus igneus fulmine dejecti Gyae Centimani Gigantis non liquefacit injectum illius pectori montem Aetnam, hoc est, nunquam consumitur mons Aetna ignibus. *Nec Tytii jecur relinquit ales nequitiae additus custos*, scilicet vultur perpetuo scelestum Tytium exedens &c.

f. Materia quarumcunque fictionum vel in historiis veris, vel in Mythologia seu historiis fictis, vel tandem in foecundo Poëtae ingenio, quod moralia, allegorica, fictitia sibimetipsi creat, ceu in foecundissimis promtuariis praesto semper est & parata, solumque prudentia adhibenda, ut Poëta proposito suo convenientia deligat, materiamque finibus attemperet, excelsis grandia, mediocribus plana, demissis humilia admensus.

An-

Annot. Si quando Poëtarum nonnulli, cetera non ignobiles, materias ſibi aliquando delegerunt, quibus cupiditates depravati cordis humani inſtigarunt, utcumque ſuaviter ingenioſeque & finxerunt & elocuti ſunt, graviſſime tamen exerraſſe cenſendi ſunt, quoniam certe nec humano generi iſta vitiorum inflammatione profuerunt, neque pro officii ratione delectarunt, quando alia a Poëtis poſtulari expectarique delectatio non debet, niſi quae rationalem hominem deceat, perficiatque, non quae ad animalium brutorumque conditionem nos deprimat. In quo quidem ſi ethnicorum ſcriptorum culpam Deorum ſuorum ſcelerata colluvies minuit; apud chriſtianos Poëtas agnitio veri Numinis vitiorum hanc conſecrationem certe mirifice auget & condemnat.

g. Fictionibus univerſe omnibus, ut juſtae, legitimae, delectabilesque ſint, attributa quaedam ſeu proprietates competunt, quorum Poëtam oportet eſſe obſervantiſſimum. Sunt vero attributorum iſtorum praecipua haec: Novitas, Veriſimilitudo, & Mirabilitas.

1. *Novum* reputatur omne id, quod ſupra populares cognitiones elevatum, & extra uſum quotidianum poſitum eſt.

Annot. Etſi enim Poëtica non minus quam Oratoria ars popularis ſit, atque adeo delectatio non certi generis hominum tantum, ſed populi integri Poëtae propoſita eſſe debeat: tamen quae uſu aſſiduo & quotidiano valde familiaria nobis reddita & attrita prope ſunt, minime vel certe parum nos commovent, neque delectationem proinde ſingularem aliquam in

in animis noſtris ciere conſueverunt. Eſt autem finis principalis Poëticae delectatio, cui utilitas aliqua adjuncta ſit; itaque hinc videas fictionem valere nequaquam poſſe, niſi novitatis charactere inſignita ſit. Atque hoc eſt, quod Poëtis ſpiritum creatorem aliquem ineſſe debere contendunt, ut nempe materiam ſibi novam effingant fabricentque. Sunt autem Novi poëtici fontes multiplices:

a. Pertinebunt enim huc, quaecunque inſolita aut ſaltem minus frequentia evenire ſolent. Quantum non enim vel arbor Aloë repente efflorescens, Crocodili aut elephantes &c. ex aliis mundi partibus ſpectaculo noſtro oblati; cometae, aliaque coeleſtium corporum phoenomena ſubito apparentia, raritate, & ideo novitate ſua nos commovent, delectantque?

b. Tempore locoque multum a nobis & cognitione communi remota, peregrini ritus, conſuetudines, habitus, qui ſenſus noſtros extraordinarie percellunt, magnitudo juxta & parvitas inſolens, denique infinita naturae identidem ſe transformantis & renovantis varietas; ad cenſum Novorum merito ſuo a Poëtis referri poterit.

c. Tandem compoſitio & connexio inuſitata aut inexpectata rerum quamvis obviarum, partium item non alias mutuo cohaerentium apta coordinatio inexhauſtus novitatis fons Poëtae erit. Sic Aeneid. X. Iuno ut Turnum impendenti ab Aenea neci eripiat, larvam Aeneae ex pugna in navem fugientis aſſimulat, quo dum perſequentem Turnum pellexit, ruptis navigii retinaculis ad patriam urbem clientem ſuam defert.

fert. Quam inexſpectata haec umbrae, & navis deligatae cum Turni periculo compoſitio & connexio? Sed ſimul quam nova rei quotidianae facies?

d. Quid quod ipſa elocutio non raro novam rebus quotidianis veſtem induit, novitatisque delectabilis faciem fictionibus inducit? ſi nempe in iis nova aliqua rerum compoſitio aut connexio regnet. Ita Virgil. Aeneid. III.

Quatuor hic, primum omen, equos in gramine vidi
Tondentes campum late.

id eſt: paſcentes.

Aeneid. I.

Dixerat & ſpiſſis noctis ſe condidit umbris.

id eſt: Venus diſparuit.
Ibidem:

At Venus obſcurus gradientes aëre ſepſit,
Et multo nebulae circum Dea fudit amictu.

id eſt: inviſibiles reddidit. Ecce vero quam nova ſpecies! quam nova compoſitio! *Equos tondere campum, noctis umbris condi, circumfundi amictu nebulae, obſcuro aëre ſepiri*, &c.

2. *Veriſimile* univerſe dicitur omne id, quod in certis aliis circumſtantiis & ſub certis conditionibus judicio prudentum poſſibile eſt, neque contradictionem involvit. Itaque veriſimilitudinem poëticam ajunt eſſe ſimilitudinem fictionis cum natura; cum natura inquam vel actuali, vel poſſibili. Com-

Comprehendimus autem hic ſub *naturae actu exiſtentis* nomine ea omnia, quae vel jam in mundo extiterunt, & fere ſub hiſtoriae nomine nobis cognita ſunt; aut quae actu & quotidie ſub oculis omnium verſantur, quo item facta, opiniones, mores, conſuetudines, receptos agendi, loquendi, cogitandique modos referimus, atque his univerſis experientiarum nomen recte impertimur. *Naturae poſſibilis* vero nomenclatione deſignamus illa, quae deinceps exiſtere nihil impedit, & quorum notiones ab iis, quas intellectu & ſenſuum experientia hauſimus, aut nihil aut minimum diſcrepant.

a. *Annot.* Intelligimus hinc veriſimilitudines omnes & quascunque veri ſemper plus minusve notas habere debere; & quaecunque cum rerum natura actuali vel poſſibili penitus pugnant, ex veriſimilium numero rejicienda eſſe. Non maximi Poëtarum Principes ubique a naevis contra has veriſimilitudinis leges immunes ſunt, aut facile vindicandi. Apud Homerum Vulcanus fabricat tripodes & ſellas ſeipſis in concilium Deorum ambulantes: ſtatuas aureas & loquentes, & cogitantes: Achillis ſcutum, in eoque figuras innumerabiles & vivas; urbes duas hoſtiles, in iisque Oratores diverſa lingua ardenter ad populum quemque ſuum orantes &c. An non haec vel cum rerum natura poſſibili pugnant? Quis niſi ex ſtupidiſſima plebis foece veroſimilia aeſtimet?

b. Exulabunt item ex veriſimilium cenſu, quae cum factis certis non cohaerebunt, aut plane adverſa fronte opponentur. Sic recte reprehen-

henditur ab eruditis Criticis Virgilius Aeneam ad Didonem Carthaginem deducens, quoniam ex veritate historica constat, a Regina hac trecentis prope annis post Aeneae in Italiam adventum Carthaginem demum conditam esse.

c. Verisimilitudinis defectu praeterea laborare censebuntur, quae cum circumstantiis, puta, moribus, tempore, loco non congruent. Ita Virgilius arguitur L. II. & III. Aeneam inducens narrantem excidium Trojae, variasqui navigationes & pericula sua Reginae Didoni sub unam coenam, Reginae inquam patientissime auscultanti. Homerus autem: quod heroës suos ferocissimos jam coram congressuros prius opprobriis mutuo se lacessere, facta sua gloriosius jactare, quin equorum suorum genealogias pertexere faciat. An haec cum circumstantiis loci & temporis concordant? Quam foede hodie contra verisimilitudinem peccares, singulari aliquo certamine hostes cursu & jactu saxorum committens, cum ad cursum jactumque institui disciplinae militaris hodiernae non sit, etsi egregie id pro ratione circumstantiarum temporis sui fecerit Virgilius, cujus Turnus ad moenia Laurenti in conspectu utriusque exercitus diutissime cursu exagitatus, tandem ingens saxum in Aeneam evibrat, imitatus Homerum, cujus Achilles itidem Hectorem ter circa moenia Trojana velocissimo cursu agitavit, & tum demum interfecit.

d. Denique sine verisimilitudine Novum fictionibus inferri nullum debet aut potest; neque enim delectabit, quod veritati oppositum putabitur, sed avertet nos & deterrebit tanquam aperta falsitas & absurdum mendacium. Unde hic monitum Horatii de Art. diligenter prae oculis semper tenendum:

Ficta

Ficta voluptatis caussa sint proxima veris,
Nec quodcumque volet, poscat sibi fabula credi.

3. *Mirabile* est extremus gradus Novi verisimilis, atque tunc enasci animadvertitur, cum fictio terminos verisimilitudinis prope transcendere, & omnem veritatis speciem deserere videtur, neque tamen reipsa vel a vero penitus recedit, neque cum verisimilitudine pugnat, quoniam limites possibilitatis non exit. Cum enim novum eo usque fortasse profertur, ut verisimile esse desinat; verisimile autem a veritate prorsus discedit, non jam mirabile, sed *incredibile* dicetur, quod nulla animum ad veritatem appetendam natum delectatione, sed taedio molestiaque perfundet. Solet autem mirabile ex novo & verisimili compositum pluribus modis exurgere. Usitatissimi aliqui sunt, qui sequuntur:

a. Cum Poëta res novas procreat, & ope phantasiae suae vel res non existentes corpore animaque donat, atque humanarum actionum capaces reddit; vel existentes jam ad sublimiorem gradum naturae elevat, e. g. silvis, fluviis, regionibus &c. vitam animamque tribuens, aut bruta ad ratiocinandi loquendique praerogativam exaltans, ex quorum primo genere Fabulae allegoricae, puta

ta Virtutum, Vitiorum, Affectuum personae ortae sint, ex altero autem Fabulae Aesopicae & Apologi extiterunt.

Annot. Allegoricas fictiones vel in parva carmine tantum, aut certe in magno non nisi parcissime, & quasi in transitu tantum aliquo locum habere posse docent praeceptores Poëticae, & non in tota Homeri Iliade, nisi unicam L. IV. de terrore, fuga & discordia Martem Pallademque comitantibus, reperiri ostendunt; nec in Virgilio item nisi unicam offerri L. IV. cum famam describit. Apologos autem fabulae tantum Aesopicae proprios esse, neque ad aliud fictionis genus transire posse passim notum est.

b. Cum Dei & supernorum spirituum auxilium ad aliquid suscipiendum perficiendumque advocatur, auxiliares vero hae suppetiae ad succurrendum imbecillitati intellectus humani in pervidendis rebus spiritalibus, diversimode corporibus vestiuntur, atque inde mirabilia loqui, agere, & perpetrare finguntur.

I. *Annot.* Quod Christiani Poëtae pro Theologiae nostrae revelatae ratione & possumus, & solemus, ut interventu coelestium spirituum majori efficacitate nodi difficillimi dissolvantur, id ethnici ex commentitia sua Theologia olim fere semper soliti sunt, unde tam crebro mirabiles actiones & effectus consecuti sunt, ut aliquando omnis credibilitatis fines exsuperarint, praesertim si justae verisimilitudinis ratio ne-

negligentius habita est. Sic apud Homerum Dii proeliis immittuntur, vulnerantur, humana remedia quaerunt & adhibent. &c.

2. Dubitarunt aliqui, liceatne aut congruat saltem Poëtis Christianis hodie adhuc in operibus suis hac Deorum ethnicorum colluvie seu ad fictiones mirabiliter concinnandas, seu ad eas eleganter eruditeque ornandas uti? Quod nos quidem minime vel vetitum vel indecens existimamus, quoniam alio modo sensuque non usurpabuntur, quam personae allegoricae virtutum vitiorumque appellationibus exprimendis idoneae, & universorum usu receptae, e. g. Mars pro bello, Pallas pro sapientia, Mercurius pro eloquentia, Plutus pro divitiis, Satyri pro petulantia &c. aut tanquam personae ex historia fabulosa sic nobis cognitae, quemadmodum ex historia vera Cyrus, Alexander, Fabricius, Crassus, aut Cato sunt.

3. Hoc tamen cavendum sedulo, ne turpiter res hujus generis fabulosae Christianorum veris sacrisque mutuo unquam permisceantur, sanctitatique & gravitati per ea detrahatur; sed *sunt certi denique fines, quos ultra citraque nequit consistere rectum.*

c. Virtutes juxta & Vitia mirabilia efficiuntur, si quotidiana aut solita esse cessent, & ad sublimiorem aliquem sui generis gradum ascendant. Scelera Oedipi apud Sophoclem, & Innocentia Hippolyti admiranda pariter sunt; & militis gloriosi jactantia, aut senis avaritia apud Plautum unguium praesegmina corradentis

aeque

aeque mirabilia ſunt in fabulis, quam Craſſi avaritia, Fabricii continentia; Catonis ſeveritas in hiſtoriis celebrantur.

d. Nonnunquam effectus cauſſarum naturalium inſoliti & inexpectati admirationem excitare poſſunt; ſed valde diligenter in iſto genere curandum, ut ne veriſimilitudo ex oculis unquam dimittatur.

Annot. Et in hoc genere aliquoties ceſpitaſſe optimum Virgilium demonſtrant Critici, e. g. cum L. I. Aeneas naufragus rerumque omnium indigentiſſimus repente cervos ſibi oblatos interficit ſeptem in Africa cervorum vacua. Item L. III. ubi ramus myrteus de ſtirpe revulſus ſanguine manat, & corpus putreſactum Polydori e ſepulcro vocem humanam emittit. Et rurſus L. VI. cum in arbore alia ramus aureus creſcit, qui donum Proſerpinae decerpitur. &c.

e. Prodigia & omina ſive boni ſive mali praenuncia admirationem in hominibus cautiſſimis & ſcientiſſimis nonnunquam ſuſcitare conſueverunt, eaque vera juxta & cum veriſimilitudine conficta. Immenſi illi duo ſerpentes ex Tenedo apud Virgil. Aeneid. II. allapſi, & Laocoontem amplexi lectores attonitos & ſtupefactos reddunt. Eodem libro II. Aeneid. apud Virgil. flammae comas Iuli indemnes depaſcere viſae; tum tonitru

ex laeva parte, & ignis de coelo per culmina tecti labens, atque ſulcum lucentem deſignans tanquam Deorum monita Anchiſen ad excedendum Troja permovent.

Annot. In Epicis pariter ac Elegiacis & Lyricis multiplicia reperias eventuum felicium pariter & infelicium omina. Frequentiſſima a volatu, a cantu, a numero, a ſpecie avium, ab extis animalium in hoſtias caeſorum, a tonitruis, fulminibus, aliisque phoenomenis coeleſtibus, tum ab effectis inexpectatis, ſonitu aut ſtridore, impactione &c. repetunt. Sic equus Trojanus *quater ipſo in limine portae ſubſtitit.*

h. Recte intuenti & ex momentis rem hanc omnem ponderanti liquidum erit: Veriſimilitudinem poëticarum proprietatum omnium principem eſſe, quae ceteras colligat, & prope ſola fictionem laudabilem efficit, quoniam nec Novum, nec Mirabile ſe ſolo magni pretii unquam eſſe poteſt, niſi Veriſimilitudine ſuſtentetur. Patebit item, quod tantopere & Ariſtoteles, & poſt eum omnes praeceptores inculcant: omnem & quidem delicatiſſimam naturae elegantioris imitationem fictionis veriſimilitudine contineri, atque hinc ſine dubio veriſſimum illud accuratiſſimumque pronunciatum fluxiſſe: Ut veritatem hiſtoriae, ſic veriſimilitudinem Poëſeos animam eſſe; ſummamque proinde muneris Poëtae dati in hoc uno cardine verſari: ut verum tanquam veroſimile eſ-

efferat; verosimile autem tanquam admirabile proponat.

§. II.

De elocutione poëticae inventione:

Post ea, quae jam superius de poëtica elocutione tradita sunt, & quorum pleraque ad sermonem seu dictionem referebamus, quinque nobis hoc loco supersunt capita penitius discutienda, quae universa ad cogitatum sermoni poëtico substratum diriguntur, nimirum: de Argumentis, de Affectibus, de Moribus, de Characteribus, & de Picturis poëticis.

A. *De Argumentis.*

a. Neque aliud quidpiam est argumentum poëticum ab oratorio, neque alios fontes habet Poëtica, unde seu fidei faciendae, seu amplificationum subsidia requirat, quam quae in Oratoria suppeditavimus.

b. Et quoniam Poëta non minus quam Orator eloquens esse debet, quod utique in vacuis & inanibus verborum sonis situm non est, hinc sine ratione & argumentis loqui nunquam potest. Quare loci oratorii omnis generis Poëtae sufficere possunt & debebunt materiam cogitatui vel stabiliendo vel extollendo necessariam.

c. Aspice rem intentius in nonnullis exemplis, & nitide deprehendes, in tractandorum item lo-

locorum modo Poëtis egregie cum Oratoribus convenire.

1 *A Loco Definitionis* Virgil. Aeneid. IV propositionem: *Fama differtur* amplificaturus, famae descriptionem a congerie Adjunctorum molitur, qualem jam in Oratoria exhibuimus: *Fama malum, quo non aliud velocius ullum* &c. A congerie Effectorum Horat. Epist. I. 1. *Virtus est vitium fugere, & sapientia prima stultitia caruisse.* &c.

2. *Ex loco Generis & Formae.* Apud Virgil. citato L. IV. Dido ab opprobriis Aeneae factis continuo ad genus redit: *Nusquam tuta fides.* Item Horat. Carmm. L. III. 16. de sua aequanimitate praefatus repente ad genus transit: *Multa petentibus desunt multa: Bene est, cui Deus obtulit parca, quod satis est, manu.* Et conversa vice de eadem a genere continuo bis ad formam seu speciem delabitur, quae generice dixerat sibi ipsi applicans, ibi:

Crescentem sequitur cura pecuniam
Majorumque fames. Jure perhorrui
Late conspicuum tollere verticem
Maecenas, Equitum decus.
Quanto quisque sibi plura negaverit,
Ab Dis plura feret. Nil cupientium
Nudus castra sequor; transfuga divitum
Partes linquere gestio.

3. *Ab*

3. *Ab Enumeratione partium.* Sic Horat. Carmm. I. od. 28. mortis varios modos recenſet:

— — — Omnes una manet nox,
Et calcanda ſemel via lethi.
Dant alios Furiae torvo ſpectacula Marti:
Exitio eſt avidum mare nautis:
Mixta ſenum ac juvenum denſentur funera: nullum
Saeva caput Proſerpina fugit.

Ita quoque Juvenalis Satyra 7. morborum omne genus, quod praemiſerat, mox enumerat:

Ille humero, hic lumbis, hic coxa debilis, ambos
Perdidit ille oculos. &c.

Sic item Matri Deorum advenienti omnem populum Romanum obviam proceſſiſſe narrat, & ex eodem hoc loco amplificat Ovid. Faſtor. IV. recenſens: Senatum, equeſtrem ordinem, plebem, viros, mulieres, proles, Veſtales virgines.

Omnis eques, miſtaque gravis cum plebe ſenatus
Obvius ad Thuſci fluminis ora venit.
Procedunt pariter matres, natique, virique,
Quaeque colunt ſanctos virginitate focos.

4. *A Cauſſis & Effectis.* Virgil. Aeneid. I. Junonis in Trojanos iram ab adductis irae hu-

hujus caussis amplificat, nempe 1mo quia noverat Carthaginem urbem sibi charissimam ab illis evertendam; 2do quia jam ad Trojam contra Troianos pugnaverat; 3^{tio} quia memoriam conservat injuriae illatae tum per judicium Paridis; 4to tum per Ganymedem, qui in Hebes officium successerat. Ita vero eloquitur Poëta:

Progeniem sed enim Trojano a sanguine duci
Audierat, Tyrias olim quae verteret arces.
— — — — — — — —
Id metuens, veterisque memor Saturnia belli
— — — — — — — —
Necdum etiam caussae irarum saevique dolores
Exciderant animo. Manet alta mente repostum
Judicium Paridis, spretaeque injuria formae,
Et genus invisum & rapti Ganymedis honores &c.

Et Aeneid. II. Aeneas jam ruiturus in Helenam patrii excidii, ut rebatur, caussam, a Venere docetur & oculis convincitur Deorum inclementia interire Trojam; Ibi:

Non tibi Tyndaridis facies invisa Lacaenae
Culpatusve Paris: verum inclementia Divum
Has evertit opes, sternitque a culmine Trojam.
Aspice: namque omnem, quae nunc obducta tuenti

Mor-

Mortales hebetat visus tibi, & humida circum
Caligat, nubem eripiam - - - -
Hic ubi disjectas moles, avulsaque saxis
Saxa vides, mixtoque undantem pulvere fumum;
Neptunus muros, magnoque emota tridenti
Fundamenta quatit, totamque a sedibus imis
Eruit. Hic Juno Scaeas saevissima portas
Prima tenet, sociumque furens a navibus agmen
Ferro accincta vocat - - - - - - - - - - - -
Jam summas arces Tritonia, respice, Pallas
Insedit, nimbo effulgens & Gorgone saeva.
Ipse pater Danais animos viresque secundas
Sufficit: ipse Deos in Dardana suscitat arma.

Tibullus autem L. I. Eleg. 11. pacem commendat ab Effectis:

Interea pax arva colat. Pax candida primum
Duxit araturos sub juga curva boves.
Pax aluit vites, & succos condidit uvae,
Funderet ut nato testo paterna merum.
Pace bidens, vomerque vigent. At tristia duri
Militis in tenebris occupat arma situs.

5. *Ab Adjunctis* Poëtae saepissime elocutionis amplificationumque suarum subsidia repetunt. Intuere, quam illustre exemplum offerat Virgil. Aeneid. II.

Ecce trahebatur passis Priameia virgo
Crinibus a templo Cassandra, adytisque Minervae,

Ad coelum tendens ardentia lumina frustra,
Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.

Et Venus Aeneid. I. elegantissimam narrationem ex hoc loco contexit, Didonis fatum breviter Aeneae exponens; ibi:

Huic conjux Sichaeus erat, ditissimus agri
Phoenicum, & magno miserae dilectus amore.
Cui pater intactam dederat, primisque jugarat
Ominibus; sed regna Tyri germanus habebat
Pygmalion, scelere ante alios immanior omnes.
Quos inter medios venit furor: ille Sichaeum
Impius ante aras, atque auri coecus amore
Clam ferro incautum superat, securus amorum
Germanae: factumque diu celavit; & aegram
Multa malus simulans vana spe lusit amantem.
Ipsa sed in somnis inhumati venit imago
Conjugis, ora modis attollens pallida miris.
Crudeles aras, trajectaque pectora ferro
Nudavit, coecumque domus scelus omne retexit. &c.

6. *A Simili, Dissimili, Comparatione*, praesertim ab Inductione locorum horum frequentissime advocant amplificationes suas Poëtae; quod mirum non erit meditanti, delectationem praecipue propositam esse Poëtae, ad quam loci hi plus reliquis aliis omnibus conferunt. Ovidius prae multis ceteris hos locos sibi habet familiarissimos. Sic L. I. de Ponto 5. Poësim suam damnat & excusat:

An

An populus vere ſanos negat eſſe Poëtas?
Sumque fides hujus maxima vocis ego?
Qui ſterili toties cum ſim deceptus ab arvo,
Damnoſa perſto condere ſemen humo.
Scilicet eſt cupidus ſtudiorum quisque ſuorum,
Tempus & aſſueta ponere in arte juvat.
Saucius ejurat pugnam gladiator, & idem
Immemor antiqui vulneris, arma capit.
Nil ſibi cum pelagi dicit fore naufragus undis,
Et ducit remos, qua modo navit aqua:
Sic ego conſtanter ſtudium non utile carpo,
Et repeto, nollem quas coluiſſe Deas.

A Diſſimilitudinis autem loco, vide quam ſuaviter amicum Valgium erigat Horatius L. II. Carmm. Ode 9.

Non ſemper imbres nubibus hiſpidos
Manant in agros, aut mare Caſpium
Vexant inaequales procellae
Usque, nec Armeniis in oris
Amice Valgi ſtat glacies iners
Menſes per omnes, aut Aquilonibus
Querceta Gargani laborant,
Et foliis viduantur Orni.
Tu ſemper urges flebilibus modis.
Myſten ademtum &c.

d. Non refert per omnes, aut per plures ſaltem praeterea locos evagari, cum per ſeipſos in Poëtarum operibus non incurioſo lectori undique obvii futuri ſint, modo ſimul etiam

in tractationis poëticae discrimen accuratius intueri non pigeat.

B. *De Affectibus.*

a. Non aliud efficacius delectationis excitandae caput in omni re poëtica succurrit, quam justa affectuum tractatio, qui cum tantum dominentur in animos humanos, ut non injuria perennes fontes omnium actionum nostrarum censeantur; facile hinc inferemus, quantum momentum elocutionis in accurata affectuum cognitione positum sit.

b. Certe autem, si jucundum est spectare, Oratorem affectuum commotiones suscitare pro libitu suo, atque in eam partem deflectere, qua sibi opportunius visum fuerit, ut etiam inde flexanimae nomen meruerit Oratoria: quanta cum voluptate affectus jam suscitatos nobis inspiciendos offerri, eorumque mirabiles effectiones coram vivide pingi sentiemus?

c. Itaque in Oratoria quidem affectuum accendendorum artes tradidimus, in Poëtica autem affectuum commotorum & dominantium effectus exhibemus, quod luculentum puto utriusque artis discrimen est, nunquam ex oculis tironis removendum, pro re nata quandoque etiam copulandum, si quando nempe exurgentem affectum inde a primis lineis ad

ple-

plenum usque robur exhibere oportebit, & non effectus modo, ſed cauſſas etiam eorumdem perſequi.

d. Ceterae monitiones de affectibus oratoriis alibi inculcatae ad unam huc valent omnes, ſed illa denique ex Horatii Arte mutuata prae ceteris omnibus: *Si vis me flere, dolendum eſt primum ipſi tibi: tunc tua me infortunia laedent.* Cum enim Poëtae proprium ſit, vel perſonarum commotarum ſenſum, cogitationes actionesque narrando nomine ſuo referre, aut perſonis ipſismet commotis pro affectuum concitatorum ratione ſermonem, cogitationes & actiones impertiri: ſemper profecto in affectuum natura, effectibus, ſermone, & ſignis externis intime & rite dignoſcendis prope peritum; in effingendis autem perſpicacem pariter & felicem decet eſſe Poëtam, ut ne aberret. Veriſſime namque Horatius in ſaepe citata Arte:

Format enim natura prius nos intus ad omnem
Fortunarum habitum: juvat aut impellit ad iram,
Aut ad humum moerore gravi deducit, & angit;
Poſt effert animi motus interprete lingua.

e. Unicum hic adhuc univerſe diligenter inculcamus Poëtae noſtro, ut affectus ferventes ſint, qui exhibentur, inexpectati, frequen-

tes

tes, ordinarie breves, nonnunquam tamen etiam prolixiores, ſermocinationibus figurisque multifariam permixti, ad vim faciendam aliquando conglomerati.

f. Infinitum ſit, affectus univerſos, diverſiſſimasque motuum iſtorum vices enarrare; Candidato noſtro ſuffecerit, nonnullos eorum magis obvios exempli loco contemplari, quemadmodum a Poëtis praecipuis tractati ſint.

1. *Amor* habere *Effectus* & multiplices & admirabiles deſcribitur a Poëtis: ſollicitus eſt, objecti perpetuo memor, & imaginem rei amatae ſibi ſemper praeſentem, mutuaque cum eadem colloquia fingit, nomen amati ſemper in ore habet, amato undique praeſens eſſe cupit, celari nequit, ſagax & perſpicax, alias timidus, ſuſpicax, & iterum credulus, audax, imperterritus, periculorum contemtor, morae impatiens, officiorum negligens &c. *Signa*, autem, quae conſpicuum amorem faciunt, hujusmodi obſervata ſunt ab iisdem Poëtis: Noctes inſomnes, ciborum faſtidium, vultus decolor, lacrymae continuae, pedum ac membrorum tremor, veſtium rejectio &c.

Annot. Ut amor diverſa objecta habebit, ſic alia atque alia illius commemoranda erunt effecta, alia nimirum ſunt amoris in *patriam*, alia paren-

rentum in *liberos*, aut contra liberorum in *parentes*, alia amoris *conjugalis*, rursum alia amoris *amicorum*, denique amoris *insani*, alia &c.

a. Virgil. Aeneid. II. amorem boni civis ita exprimit in Anchise:

Abnegat excisa vitam producere Troja,
Exiliumque pati - - - - - - - - - - - - - - -

Et paullo deinceps idem Anchises:

Me si coelicolae voluissent ducere vitam,
Nos mihi servassent sedes: satis una superque
Vidimus excidia, & captae superavimus urbi.

Ibidem Aeneas fortis civis patriae sic loquitur:

Arma amens capio, nec sat rationis in armis:
Sed glomerare manum bello, & concurrere in arcem
Cum sociis ardent animi: furor iraque mentem
Praecipitant, pulcrumque mori succurrit in armis.

b. Amorem parentum in liberos in Priamo Achilli pro corpore filii interfecti Hectoris supplice egregie expressit Homerus, & post eum Virgilius Aeneid. II. in eodem Priamo, cum amore pariter & dolore abreptus Pyrrho filii Politis inhumanam caedem exprobrat.

Hic Priamus, quamquam in media jam morte tenetur,
Non tamen abstinuit, nec voci, iraeque pepercit.
At tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis
Dii (si qua est coelo pietas, quae talia curet)
Persolvant grates dignas, & praemia reddant
Debita, qui nati coram me cernere lethum
Fecisti, & patrios foedasti funere vultus.
At non ille, satum quo te mentiris, Achilles
Talis in hoste fuit Priamo; sed jura fidemque
Supplicis erubuit; corpusque exangue sepulcro
Reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit.
Sic fatus senior telumque imbelle sine ictu

Con-

Conjecit, rauco quod protinus aere repulsum;
Et summo clypei necquidquam umbone pependit. &c.

Exhaurit vero prope artificium totum affectus amoris in liberos cum dolore mixti Virgil. L. IX. matrem Euryali audita morte filii repraesentans; L. XI. autem luctuosum patris Evandri ad funus occisi unici filii Pallantis amorem exprimens. Ita vero priori loco habet:

Interea pavidam volitans pennata per urbem
Nuncia fama ruit, matrisque adlabitur aures
Euryali: ac subitus miserae calor ossa reliquit:
Excussi manibus radii, revolutaque pensa:
Evolat infelix, & foemineo ululatu
Scissa comam, muros amens, atque agmina cursu
Prima petit: non illa virum, non illa pericli
Telorumque memor: coelum dehinc questibus implet.
Hunc ego te, Euryale! aspicio? tune illa senectae
Sera meae requies? potuisti linquere solam
Crudelis? nec te sub tanta pericula missum
Affari extremum miserae data copia matri?
Heu! terra ignota canibus data praeda latinis
Alitibusque jacet! nec te ad tua funera mater
Produxi, pressive oculos, aut vulnera lavi,
Veste tegens; tibi quam noctes festina diesque
Urgebam, & tela curas solabar aniles.
Quo sequar aut quae nunc artus, avulsaque membra;
Et funus lacerum tellus habet? hoc mihi de te
Nate refers? hoc sum terraque marique secuta?
Figite me, si qua est pietas: in me omnia tela
Conjicite o Rutuli: me primam absumite ferro,
Aut tu, magne pater Divum miserere; tuoque
Invisum hoc detrude caput sub tartara telo:
Quando aliter nequeo crudelem abrumpere vitam.

Nihilo minus extans in posteriore loco Evandri dolor & amor est; ubi simul amoris virilis a foemineo mox praecedente discrimen attende:

— — — *Quae postquam matres succedere tectis*
Viderunt, moestam incendunt clamoribus urbem.
At non Evandrum potis est vis ulla tenere,
Sed venit in medios: feretro Pallanta reposto
Procumbit super, atque haeret lacrymansque gemensque.
Et via vix tandem voci laxata dolore est:
Non haec, o Palla, dederas promissa parenti,
Cautius ut saevo velles te credere Marti.
Haud ignarus eram, quantum nova gloria in armis,
Et praedulce decus primo certamine posset.
Primitiae juvenis miserae, belllique propinqui
Dura rudimenta, & nulli exaudita Deorum
Vota, precesque meae! tuque o sanctissima conjux
Felix morte tua, neque in hunc servata dolorem!
Contra ego vivendo vici mea fata, superstes
Restarem ut genitor. Troum socia arma secutum
Obruerant Rutuli telis: animam ipse dedissem,
Atque haec pompa domum me, non Pallanta referret.

c. Amoris conjugalis affectus perspicacissime pro more suo pingit Ovidius, in Epistola I. Penelopes ad Ulyssem, effecta hujus amoris copiose interserens.

Troja jacet, certe Danais invisa puellis,
Vix Priamus tanti, totaque Troja fuit.

— — — — — — — — —

Quando ego non timui graviora pericula veris?
Res est solliciti plana timoris amor.
In te fingebam violentos Troas ituros:
Nomine in Hectoreo pallida semper eram.

— — — — — — — — —

Ausus es o nimium, nimiumque oblite tuorum,
Thracia nocturno tangere castra dolo.

— — — — — — — — —

Quisquis ad haec vertit peregrinam littora puppim,
Ille mihi de te multa rogatus abit.

Quamque tibi reddat, si te modo viderit usquam,
Traditur huic digitis charta notata meis.

— — — — — — — — —

Utilius starent etiam nunc moenia Phoebi.
Irascor votis heu levis ipsa meis!
Scirem ubi pugnares; & tantum bella timerem
Et mea cum multis juncta querela foret.
Quid timeam, ignoro; timeo tamen omnia demens,
Et patet in curas area lata meas.
Quaecunque aequor habet, quaecunque pericula tellus,
Tam longae caussas suspicor esse morae.

— — — — — — — — —

Forsitan & narres, quam sit tibi rustica conjux,
Quae tantum lanas non sinit esse rudes.
Fallar; & hoc crimen tenues vanescat in auras:
Neve revertendi liber abesse velis.

Sed tenerioribus adhuc coloribus affectum hunc adumbrat idem Ovidius in Epist. XIII. Laodamiae ad Protesilaum. En locos aliquot:

Incubuit Boreas, abreptaque vela tetendit;
Iamque meus longe Protesilaus erat.
Dum potui spectare virum, spectare juvabat,
Sumque tuos oculos usque secuta meis.
Ut te non poteram, poteram tua vela videre:
Vela diu vultus detinuere meos.
At postquam nec te, nec vela fugacia vidi,
Et, quod spectarem, nil nisi Pontus erat;
Lux quoque tecum abiit: tenebrisque exanguis obortis
Succiduo dicor procubuisse genu.

— — — — — — — — —

Nec mihi pectendos cura est praebere capillos:
Nec libet aurata corpora veste tegi.

— — — — — — — — —

Scilicet ipsa geram saturatas murice vestes:

Bel-

Bella sub Iliacis moenibus ille gerat?
Ipsa comas pectar: galea caput ille prematur?
Ipsa novas vestes: dura vir arma ferat?
Qua possum, squalore tuos imitata labores
Dicar: & haec belli tempora tristis agam.

— — — — — — — — — — —

Hectora nescio quem timeo: Paris Hectora dixit
Ferrea sanguinea bella movere manu.
Hectora, quisquis is est, si sum tibi chara, caveto,
Signatum memori pectore nomen habe.
Hunc ubi vitaris, alios vitare memento,
Et multos illic Hectoras esse puta.
Et facito, dicas, quoties pugnare parabis:
Parcere me jussit Laodamia sibi.

— — — — — — — — — — —

Sed tua cur nobis pallens occurrit imago?
Cur venit a verbis multa querela tuis?
Excutior somno: simulacraque noctis adoro,
Nulla caret fumo Thessalis ara meo.
Thura damus, lacrymamque super: quae sparsa relucet,
Ut solet affuso surgere flamma mero.

— — — — — — — — — — —

Nos sumus incertae. nos anxius omnia cogit,
Quae possunt fieri, facta putare, timor.
Dum tamen arma geres diverso miles in orbe,
Quae referat vultus, est mihi cera, tuos.
Illi blanditias, illi tibi debita verba
Dicimus; amplexus accipit illa meos.
Crede mihi plus est, quam quod videatur, imago,
Adde sonum cerae; Protesilaus erit.
Hanc specto, teneoque sinu pro conjuge vero:
Et tanquam possit verba referre, queror. &c.

d. Amicorum amorem non felicius videas ullibi exhiberi, quam a Virgilio Aeneid. IX. cum inter amicos Nisum & Euryalum communia recenset studia, concordem voluntatem ad pericula adeunda; & tandem cum salvo Niso Euryalus in hostium manus incidisset, in quem Volscens numero irruebat ense recluso:

— — — — *Tunc vero exterritus amens*
Conclamat Nisus: nec se celare tenebris
Amplius, aut tantum potuit perferre dolorem.
Me, me, adsum qui feci: in me convertite ferrum
O Rutuli, mea fraus omnis: nihil iste nec ausus
Nec potuit: coelum hoc & conscia sidera testor,
Tantum infelicem nimium dilexit amicum.
Talia dicta dabat: sed viribus ensis adactus
Transadigit costas, & candida pectora rumpit.
Volvitur Euryalus letho — — —
— — — — — — —
Tum super exanimem sese projecit amicum
Confossus, placidaque ibi demum morte quievit.

e. Denique insani amoris effecta egregie collegit Virgilius in Didone L. IV. Aeneid. brevissime vero, & vix non omnia dexterrime proposuit Seneca in Hippolyto Act. II. Scen. 1. ubi Phoedram, quae Hippolytum frustra misere deperibat hac effigie proponit:
Erumpit oculis ignis, & lapsae genae
Lumen recusant, nil idem dubiae placet,
Artusque varie jactat incertus dolor.
Nunc ut soluto labitur moriens gradu,
Et vix labante sustinet collo caput.
Nunc se quieti reddit, & somni immemor
Noctem querelis ducit; attolli jubet,
Iterumque poni corpus, & solvi comas,
Rursusque fingi, semper impatiens sui
Mutatur habitus; nulla jam Cereris subit
Cura, aut salutis, vadit incerto pede,
Iam viribus defecta, non idem vigor,
Non ora tingens nitida purpureus rubor,
Populatur artus cura: jam gressus tremunt,
Tenerque nitidi corporis cecidit decor,
Et qui tenebant signa Phoebeae facis
Oculi nihil gentile, nec patrium micant,
Lacrymae cadunt per ora, & assiduo genae
Rore irrigantur.

2. *Ira*

2. *Ira* fere ſequentibus *effectis* exterius ſe prodere conſuevit: exardeſcit, frendet, fluctuat, furit: & ſui impos, indignatur, increpat, contemnit, amare ridet, ultionem quaerit, minatur, imprecatur, vociferatur, contentioſa & contumelioſa eſt. *Signa* affectum hunc comitantur: jam pallet, jam rubet, nullus color certus irato, quaſſat caput, oculos contorquet, & fere flammae ſcintillas evibrat, tremit, ſudat, gemit, ſpumat. Vide exempla affectus iſtius aliquot:

Turnus in proelia iraſcens ſic deſcribitur a Virgilio Aeneid. XII.

His agitur furiis, totoque ardentis ab ore
Scintillae abſiſtunt: oculis micat acribus ignis.

Aeneas Helenam ruinae Trojanae cauſſam ſpectans ita contra illam exardeſcit Aeneid. II.

- - - - *Trojae & patriae communis Erynnis*
Abdiderat ſeſe, atque aris inviſa ſedebat,
Exarſere ignes animo: ſubit ira, cadentem
Ulciſci patriam & ſceleratas ſumere poenas.
Scilicet haec Spartam incolumis, patriasque Mycenas
Aſpiciet? partoque ibit regina triumpho?

Conjugiumque, domumque, patres, natosque videbit,
Iliadum turba, & phrygiis comitata ministris?
Occiderit ferro Priamus? Troja arserit igni?
Dardanium toties sudarit sanguine littus?
Non ita: — — — — — — —

Sic item Dido apud eundem Virgilium Aeneid. IV. exprobrata Aeneae perfidia: per iram imprecationes etiam addit:

Heu furiis incensa feror — — — —
- - Neque te teneo, neque dicta refello.
Insequere Italiam ventis, pete regna per undas.
Spero equidem mediis, si quid pia Numina possunt,
Supplicia hausurum scopulis, & nomine Dido
Saepe vocaturum. Sequar atris ignibus absens:
Et cum frigida mors anima seduxerit artus,
Omnibus umbra locis adero: dabis improbe poenas:
Audiam, & haec manes veniet mihi fama sub imos.

Turnus rursum apud eundem Virgil. Aeneid. XI, a Drance opprobriis & consiliis propositis irritatus contentum & amarissimas contumelias in hunc modum reddit:

Talibus exarsit dictis violentia Turni:
— — — — — — —
Larga quidem Drance tibi semper copia fandi,

Tunc

Tunc cum bella manus poſcunt: patribusque vocatis
Primus ades: ſed non replenda eſt curia verbis,
Quae tuto tibi magna volant: dum diſtinet hoſtem
Agger murorum, nec inundant ſanguine foſſae.
— — — — — — — — — —
Imus in adverſos? quid ceſſas? an tibi Mavors
Ventoſa in lingua, pedibusque fugacibus iſtis
Semper erit?
Pulſus ego? aut quisquam merito, foediſſime! pulſum
Arguet? — — — — — —
— — — — — — — —
Nulla ſalus bello? capiti cane talia demens
Dardanio. — — — — — —
— — — — — — — —
Nunquam animam talem dextra hac, abſiſte moveri,
Amittes, habitet tecum; & ſit pectore in iſto.

Medea autem apud Ovid. Epiſt. XII. minas Jaſoni intentat, quacunque execratione ſignificantiores:

Quos equidem actutum — Sed quid praedicere poenam
Attinet? ingentes parturit ira minas.
Quo feret ira, ſequar. Facti fortaſſe pigebit,

Et piget infido consuluisse viro.
Viderit ista Deus, qui nunc mea pectora versat:
Nescio, quid certe mens mea majus agit.

3. *Gaudium* raro se intra mentem continet, sed plerumque erumpere, & *signis* exterioribus declarari amat. Sunt autem pro obiectorum personarumque gaudentium varietate *signa* diversissima, scilicet: modo hilaris vultus, color etiam, risus, plausus, clamor, amplexus, gratulatio, vota &c. modo autem taciturnitas, stupor, spes, lacrymae &c.

Tibullus L. III. Eleg. 6. risum gaudii comitem esse docuit:

Hei mihi difficile est imitari gaudia falsa,
Difficile est tristi fingere mente jocum.
Nec bene mendaci risus componitur ore &c.

Et post regale convivium Aeneid. I. ac citharae cantus:

Ingeminant plausum, Tyrii Troësve sequuntur,
Nec non & vario noctem sermone trahebant.

Ovidius Trist. IV. Eleg. 2. gaudium Romanorum in triumpho Germanici exprimens ait:

Quaque ibis, manibus circumplaudere tuorum,
— — — — — — — —
Miles Jo, magna voce, triumphe canet.

Claudianus tremorem, fletum, amplexum, gaudii repentini signa narrat, de bello Gildon.

Quam

Quem ſimul ut vidit Natus (nam clara nitebat
Cynthia) permixto tremuerunt gaudia fletu,
Complexuque fovens, quos non ſperaverat, artus,
O mihi poſt Alpes nunc primum reddite, dixit,
Unde tuis optatus ades? da tangere dextram &c.

Lucanus Pharſal. X. epulas gaudiorum teſtes citat:

Excepere epulae tantarum gaudia rerum.

Virgilius Aeneid. I. Didonem & ſacrificia & communem epularum laetitiam indixiſſe narrat, ad gaudium ſuum Aeneae teſtandum:

- - Simul Divum templis indicit honorem.
Nec minus interea ſociis ad littora mittit
Viginti tauros, magnorum horrentia centum
Terga ſuum, pingues centum cum matribus agnos,
Munera laetitiamque Dei.
At domus interior regali ſplendida luxu
Inſtruitur, mediisque parant convivia tectis.

Elegantiſſime autem idem Virgil. Aeneid. V. Anchiſae patris gaudium conſpecto Aenea filio expreſſit:

Isque ubi tendentem adverſum per gramina vidit
Aeneam; alacris palmas utrasque tetendit,

Effusaeque genis lacrymae, & vox excidit ore:
Venisti tandem, tuaque expectata parenti
Vicit iter durum pietas! datur ora tueri
Nate tua, & notas audire & reddere voces.
— — — — Da jungere dextram,
Da genitor: teque amplexu ne subtrahe nostro.

4. *Tristitia* seu dolor *effectus* gignere sequentes a sedulis observatoribus animadversus est; mentem perplexam, confusam & prope hebetem reddit: si grandis sit, stuporem & insensibilitatem; saepe mentis alienationem & furorem adfert. Fugit societatem, & gaudet solitudine. Memoriam doloris refricant facile res quaecunque obviae &c. *Signa* autem quae tristitiam manifestant, sunt: Comarum demissio, & conspersio; lacrymae, oculorum in terram defixio, rigor corporis; in mulieribus etiam oris, genarum ac pectoris laniatio, vestium laceratio, atrarum vestium assumtio, squalor & cultus neglectus, singultus, gemitus, planctus, ululatus, vigiliae nocturnae, somnia &c. &c.

Prudentissime pro more suo affectum hunc in Aenea exhibuit Virgilius Aeneid. II. cum perditam uxorem rescit:

Quem non incusavi amens hominumque Deorumque?

Aut

Aut quid in eversa vidi crudelius urbe?

— — — — — — — — — —

Stat casus renovare omnes, omnemque reverti
Per Trojam, & rursus caput objectare periclis.
Principio muros, obscuraque lumina portae,
Qua gressum extuleram, repeto: & vestigia retro
Observata sequor per noctem & lumini lustro.
Horror ubique, animos simul ipsa silentia terrent.
Inde domum — — — — — — —
— — — — — — — —
Ausus quin etiam voces jactare per umbram,
Implevi clamore vias, moestusque Creusam
Nequicquam ingeminans, iterumque iterumque vocavi. &c.

Dolorum pingendorum artifex sine controversia magnus Ovidius vide quam accurate Niobes dolorem post necem septem filiorum Metamorph. VI. 4. ostendat:

- - - - - - - *At nunc miseranda vel hosti,*
Corporibus gelidis incumbit, & ordine nullo
Oscula dispensat natos suprema per omnes.
A quibus ad coelum liventia brachia tendens,
Pascere crudelis nostro Latona dolore,
Pascere ait, satiaque meo tua pectora luctu:
Corque ferum satia dixit: per funera septem
Efferor; exsulta — — — — —

Tum post interitum filiarum etiam e vestigio consecutum:

— — — — — Orba resedit
Exanimos inter natos natasque, virumque,
Diriguitque malis. Nullos movet aura capillos,
In vultu color est sine sanguine; lumina moestis
Stant immota genis. Nihil est in imagine vivum.

Non minus viva per doloris expressionem apud eundem Ovidium Metamorphos. IV. 4. est Thisbes imago. Ita vero illa Pyramo suo exangui reperto:

Percutit indignos claro plangore lacertos:
Et laniata comas, amplexaque corpus amatum
Vulnera supplevit lacrymis, fletumque cruori
Miscuit, & gelidis in vultibus oscula figens
Pyrame clamavit, quis te mihi casus ademit,
Pyrame responde! tua te carissime Thisbe
Nominat, exaudi: vultusque attolle jacentes.

Idem ad uxorem suam Ovidius ipse Trist. III. 3. ita:

Ecquid in has frustra tendens tua brachia partes
Clamabis miseri nomen inane viri?
Parce tamen lacerare genas, nec scinde capillos,
Non tibi nunc primum lux mea raptus ero.

Denique Virgilius dolentem vel apud inferos adhuc Didonem hac specie proponit Aeneid. VI.

Talibus Aeneas ardentem & torva tuentem
Lenibat dictis animum, lacrymasque ciebat.

Il-

Illa solo fixos oculos aversa tenebat:
Nec magis incepto vultum sermone movetur,
Quam si dura silex aut stet Marpesia cautes.

Annot. Vide sis affectus istius & signa & effecta aliquot jam apud amoris affectum insinuata. Neque id mirum: quoniam non raro sic conjuncti sunt affectus isti, ut pro uno eodemque reputari valeant & tractari soleant.

5. *Pudor* moerorem quemdam internum & poenitudinem *effectum* habet; nonnunquam fugam societatis lucisque secumfert. *Signis* externis conspicuus fere fit: rubore, oculorum dejectione, silentio, nonnunquam clamore, pro personarum differentia etiam lacrymis.

Apud Ovid. Epist. 9. Deianira Herculem ex hoc affectu pudoris concitato ad pristinam animi magnitudinem, & fidelitatem sibi debitam reducere conatur:

Coepisti melius, quam desinis; ultima primis
Cedunt: dissimiles hic vir, & ille puer.
Quem non mille ferae, quem non Stheneleius hostis,
Non potuit Juno vincere, vincit amor.

— — — — — — — —

Moeonias inter calathum tenuisse puellas
Diceris, & dominae pertimuisse minas.
Non pudet Alcide! victricem mille laborum
Rasilibus calathis imposuisse manum?

Cras-

Crassaque robusto deducis pollice fila.
Aequaque formosae pensa rependis herae.

— — — — — — — —

O pudor hirsuti costas exuta leonis
Aspera texerunt vellera molle latus &c.

Apud eundem Ovidium Diana cum Nymphis ab Actaeone casu fortuito & infelici in balneo deprehensa sic puduisse describitur Metamorphos. III. 2.

- - - - Viso, nudae sua pectora Nymphae
Percussere viro: subitisque ululatibus omne
Implevere nemus: circumfusaeque Dianam
Corporibus texere suis. Tamen altior illis
Ipsa Dea est, colloque tenus supereminet omnes,
Qui color infectis adversi solis ab ictu
Nubibus esse solet, aut purpureae Aurorae:
Is fuit in vultu visae sine veste Dianae. &c.

Item apud eumdem Cydippe Epist. 20. narrat:

Nomine conjugii dicto confusa pudore
Sensi me totis erubuisse genis.
Luminaque in gremio veluti defixa tenebam,
Lumina propositi facta ministra tui.

Metamorphos. autem II. 5. plura pudoris signa in Callisto extitisse commemorantur:

Heu quam difficile est crimen non prodere vultu!
Vix oculos attollit humo: nec ut ante solebat,
Juncta Deae lateri, nec toto est agmine prima:
Sed silet, & laesi dat signa rubore pudoris &c.

6. *Ti-*

6. *Timor* varios *effectus* edere ſolet: perturbationem animi, periculorum horrorem & augmentum, trepidationem, occoecationem, fugam indecoram, circumſpectionem juſto majorem &c. *Signis* vero indicatur: pallore, frigore, cordis palpitatione, horrore, tremore, crinium arrectione, rigore membrorum, vocis interclusione, genuum vacillatione &c.

Quam nitide Virgilius Aeneid. II. narrationem de amiſſa Creuſa & ſuo & Anchiſis Patris, quem ex ardente Troja per medios hoſtes efferebat, timore interpungit:

— — — Ferimur per opaca locorum:
Et me, quem dudum non ulla injecta movebant
Tela, neque adverſo glomerati ex agmine Graji,
Nunc omnes terrent aurae, ſonus excitat omnis
Suſpenſum, & pariter comitique onerique timentem.
Jamque propinquabam portis, omnemque videbar
Evaſiſſe viam; ſubito cum creber ad aures
Viſus adeſſe pedum ſonitus: genitorque per umbram
Proſpiciens: Nate, exclamat, fuge nate, propinquant,
Ardentes clypeos, atque aera micantia cerno.
Hic

Hic mihi nescio quod trepido male numen amicum
Confusam eripuit mentem &c.

Aeque viva & aspectabilis est timoris expressio in Androgeo Graeco apud eundem Virgil. paullo ante citatum L. II. eodem:

Primus se Danaum magna comitante caterva
Androgeos offert nobis, socia agmina credens
Inscius; atque ultro verbis compellat amicis;
Festinate viri — — — — —
— — — — — — — —
Dixit & exemplo (neque enim responsa dabantur
Fida satis) sensit medios delapsus in hostes.
Obstupuit, retroque pedem cum voce repressit.
Improvisum aspris veluti qui sentibus anguem
Pressit humi nitens, trepidusque repente refugit
Attollentem iras & caerula colla tumentem:
Haud secus Androgeos visu tremefactus abibat.

Ad vocem autem Polydori ex sepulcro ascendentem Aeneid. III. apud eundem Virgilium Aeneas:

Tum vero ancipiti mentem formidine pressus
Obstupui, steteruntque comae, & vox faucibus haesit.

Horatius item L. I. Carmm. Ode. 23. de hinnulo pavido matrem quaerente:

Nam

Nam ſeu mobilibus vepris inhorruit
Ad ventum foliis, ſeu virides rubum
Dimovere lacertae
Et corde & genibus tremit.

Nihil accuratius deſcriptione effectorum & ſignorum timoris in raptis Sabinis, quae habetur apud Ovidium L. I. de Art.

Conſtitit in nulla, qui fuit ante color.
Nam timor unus erat: facies non una timoris;
Pars laniat crines: pars ſine mente ſedet:
Altera moeſta ſilet: fruſtra vocat altera matrem:
Haec queritur: ſtupet haec: haec manet: illa fugit.

g. Sed nimirum exemplarium hucusque affatim eſt, ex quibus paucis tiro noſter & in Poëtis principibus attente retegere ſplendidiſſima affectuum lumina diſcat, quae undique emicant; & ſi quis caſus ferat, tractare ipſe ex dignitate noverit.

C. *De Moribus poëticis.*

a. Quod jam Oratori magnopere praecepit, hoc idem Poëtae iterum in praeceptionibus ſuis de Poëtica diligentiſſime inculcat Ariſtoteles, & poſt eum Horatius de Arte, ut *oratio ſit morata*, hoc eſt: moribus loquentium audientiumque reſpondens.

b. Haec cautio eo religiosius observanda est: quod nullus affectus ea neglecta tractari ex merito quaeat. An non enim diverso modo amat, gaudet, irascitur, timet &c. vir & mulier? senex & juvenis? Quae si male providus contemnat Poëta, qualis imitatio naturae? quae verisimilitudo, & quae Poësis adeo expectari potest? Quare prudentissimum universe de moribus monitum Horatii extat in Arte:

Aetatis cujusque notandi sunt tibi mores,
Mobilibusque decor naturis dandus & annis.

c. Partiti vero sunt Aristoteles & Horatius doctrinam de moribus hominum in quatuor potissimum suprema genera, unde necessaria illa pendent discrimina, quorum observatio tantopere commendatur, nimirum: ab *aetate*, a *fortuna*, a *sexu*, & a *natione*.

d. Executi sumus equidem morum istorum genera singula jam in praeceptionibus oratoriis, quae hic repetere omnino proderit: juvabit tamen etiam in usum Poëticae Candidatorum supplementa nonnulla adjicere. Itaque

1. *Aetas* vel juventutis, vel senectutis, vel aetatis mediae mores denotat.

a. *Juventutis* quidem mores sagacissime exponit Horatius de Arte, ipsos juvenilis aetatis gradus pervadens & ita canens:

Red-

Reddere qui voces jam ſcit puer, & pede certo
Signat humum, geſtit paribus colludere, & iram
Colligit, ac ponit temere, & mutatur in horas.
Imberbis juvenis tandem cuſtode remoto
Gaudet equis, canibusque & aprici gramine campi,
Cereus in vitium flecti, monitoribus aſper,
Utilium tardus proviſor, prodigus aeris,
Sublimis, cupidusque, & amata relinquere pernix.

Annot. Sunt ex his moribus pulcherrime formati apud Terentium ferme omnes juvenes, quos in Comoediis ſuis producit: Clinias, Pamphilus, Aeſchinus. Ex his moribus Virgilius Aeneid. IV. Iulum puerum in venatione regia Didonis, & Aeneid. V. Gyam juvenem in certamine navali repraeſentat. Ita priori loco:

At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo: jamque hos curſu, jam praeterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.

Poſteriori vero loco de Gya ſic canit:

Tum vero exarſit juveni dolor oſſibus ingens,
Nec lacrymis caruere genae: ſegnemque Menoeten,
Oblitus decorisque ſui, ſociumque ſalutis,
In mare praecipitem puppi deturbat ab alta;
Ipſe gubernaclo rector ſubit, ipſe magiſter.

b. *Senectutis* mores prioribus oppositos recenset idem Horat. de Art.

Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
Quaerit, & inventis miser abstinet, ac timet uti,
Vel quod res omnes timide gelideque ministrat.
Dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
Difficilis, querulus, laudator temporis acti
Se puero, censor, castigatorque minorum.

Annot. Nihil venustius senibus Terentii & Plauti: Euclione, Demea, Menedemo, Mitione &c. in quibus egregie effictum reperies, quidquid hic spectari potest ac debet.

c. *Virilis* vel media aetas moribus quoque sibi propriis informanda est juxta Horatii monitionem de Arte:

Conversis studiis aetas animusque virilis,
Quaerit opes & amicitias, inservit honori:
Commisisse cavet, quod mox mutare laboret.

Annot. Quemadmodum igitur haec aetas confinis est & senio & juventuti, ita ex utraque meliora decerpit, & in rem suam convertit. Aeneas Virgilii, & Achilles ac Ulysses Homeri sunt hujus census exempla admodum illustria.

2. *For-*

2. *Fortuna*, alterum partitionis Aristotelicae membrum, principum aut subditorum, nobilium aut ignobilium, civium aut militum, divitum denique aut pauperum mores continet, & inspiciendos offert. De plerisque itidem his actum jam in Institutionibus oratoriis, pauca adhuc aliqua annectimus:

a. *Principum* mores quales esse debeant, in Aenea suo acutissime Virgilius proposuit: 1) neque enim solum *pietate in Superos* constanter & ubique eminentem, sed *in homines* etiam clarissimum effinxit: *Sum pius Aeneas, raptos qui ex hoste penates classe veho mecum* &c. Et: *Rex erat Aeneas nobis, quo justior alter nec pietate fuit, nec bello major & armis.* Rursum: *Amissos longo socios sermone requirit;* deflet Palinurum in mare excussum, & prope immodice dolet Pallantem occisum amici Evandri filium, sacrificia & crebra & magnifica, inferiasque fert Diis superis inferisque; Patrem humeris Troja ardente effert, Creusam conjugem vel in mediis hostibus quaerit, *omnis in Ascanio cari stat cura parentis.* 2) *Sapientiae prudentiaeque politicae* exempla edit plurima; demittit se prope ad omnes, socios cibi, potus, periculorum & habet & apellat; indu-

ſtria plane ſingulari & navibus fabricandis & urbi extruendae praeeſt inſpector aſſiduus ipſe, hortator eloquens & director. 3.) *Virtute ac fortitudine militari imperatoris & ſtrenui militis* juxta praeſignis omnia pericula adit, cum ſuis communia habet, & contemnit, adverſorum omnium tolerantiſſimus; nec felicibus ſucceſſibus elatus, erga victos lenis & victor temperantiſſimus &c.

b. *Nobiles* animo magno, alacri, & erecto eſſe ſolent. Claritatis, quam a Majoribus receperunt, tenaces, & vel oſtentandae vel augendae, praeſertim in bello, ſolliciti; foeminae praecipue jactantius ſe ob eam offerre, & elatius alios ob eam prae ſe contemnere aſſuetae. De Camerte Virgilius L. XII. Aeneid. *Cui genus a proavis ingens, clarumque paternae nomen erat virtutis, & ipſe acerrimus armis.* Et apud Ovid. Ep. 6. Hypſypile Iaſoni exprobrat: *Si te nobilitas, generoſaque nomina tangunt, en ego Minoo nata Thoante feror, Bacchus avus* &c.

c. *Ignobiles* in milites & cives primum; tum cives in urbanos & agreſtes tribuere oportebit. 1.) Et *milites* quidem glorioſi, vani, cruenti, iracundi, malefici etiam & motibus nonnunquam intenti paſſim reputantur. Virgilius Aeneid. V.

V. Daretem ſui fiducia jactabundum inducit: *Dares caput altum in proelia tollit: oſtenditque humeros latos, alternaque jactat brachia protendens, & verberat ictibus auras.* Mezentium Deorum contemtorem facit idem Virgilius, Thraſoni vero apud Terentium, & Pyrgopolinici apud Plautum quam apte mores convenientes aſſignati ſunt? 2) *Cives urbanos* deinde pro genio eorum molles, ignavos, dicaces, timidos, mobiles &c. repreſaentare fas eſt. Egregie Virgilius Aeneid. I. huc reſpexit, cum ait: *Magno in populo cum ſaepe coorta eſt ſeditio, ſaevitque animis ignobile vulgus, jamque faces & ſaxa volant, furor arma miniſtrat: tum pietate gravem ac meritis ſi forte virum quem conſpexere, ſilent, arrectisque auribus aſtant. Ille regit dictis animos, & pectora mulcet.* 3) Poſtremo *cives agreſtes* mores ſtupidi, indociles, duri, ſimplices, facile irritabiles &c. decebunt. Vide quam gnaviter id Aeneid. VII. obſervarit Virgilius: — — *Duos conclamat agreſtes — — Improviſi adſunt: hic torre armatus obuſto, ſtipitis hic gravidi nodis: quod cuique repertum rimanti; telum ira facit.* &c.

3. *Sexus* diſcrimen in mores inducit notius, quam quod multum exponit egeat; paſſim

enim inconſtantes, infidae, fraudulentae, ſimulatrices, ſuſpicaces, irae impotentes, & vindictam ardentes, lacrymarum ex libitu arbitrae, & affectibus ſemper immodicis abreptae exhiberi ſolent foeminae. Apud Ovid. Epiſt. 6. ex hoſpite Theſſalo de viro Jaſone inquirens Hypſypile, quam ex ſuſpicione perturbatur, quam impatienter & quaerit, & infert, & quam incogitanter mori parata eſt!

Nuper ab Haemoniis hoſpes mihi Theſſalus oris
Venerat, & tactum vix bene limen erat:
Aeſonides dixi, quid agit meus? ille pudore
Haeſit in oppoſita lumina fixus humo.
Protinus exilui: tunicisque a pectore ruptis,
Vivit, an, exclamo, me quoque fata trahunt?
Vivit, ait, timidumque mihi jurare coëgi.
Vix mihi teſte Deo credita vita tua eſt. &c.

Quid Dido non ſuſcipit, non ſimulat, ut Aeneam abitum cum claſſe parantem Carthagine retineat? ſororem inſtruit, moramque impetrare jubet: apud Virgil. Aeneid. IV.

— — — — Miſerae hoc tamen unum
Exequere, Anna, mihi, ſolam nam perfidus ille
Te colere, arcanos etiam tibi credere ſenſus,
— — — — — — — —
I ſoror, atque hoſtem ſupplex affare ſuperbum,
— — — — — — — —

Ex

Expectet facilemque fugam, ventosque ferentes.

— — — — — — — —

Dum mea me victam doceat fortuna dolere.

— — — — — — — —

Quam mihi cum dederit, cumulatum morte remittam.

4. *Natio* magnam profecto morum varietatem in hominibus efficit; neque enim solum pro regionum situ, pro aëris coelique differentia, diversa humorum in corpore humano commixtione alii innati; sed pro diversa etiam populorum consuetudine, educatione, sentiendi judicandique ratione alii acquisiti considerandi sunt. Quid quod ex historiis, ex proverbiis, vulgique non raro ore nationum ingenia moresque dignoscuntur? Itaque Asiaticorum luxus, Afrorum perfidia, Europaeorum acritas, Americanorum stupiditas ex historiis cognita; montani duri & asperi, campestres molliores & desides, maritimi praedones aut mercatores reputati sunt. &c.

Annot. Meminerit hic iterum tiro, quod alibi monuimus: mores nationum non ex iis, quae semper & in omnibus observantur, sed quae plerumque & in pluribus evenire consueverunt, judicandos componendosque esse.

D. *De characteribus.*

a. Ex hominum moribus & affectibus characteres existunt, longe maxima circumspectione a

Poëta indagandi, & nisi opus suum verisimilitudine omni destitutum, ac proinde eversum funditus cupiat, solertissima imitatione exprimendi.

Annot. Quoniam characteribus personas & constitui & invicem secerni ex ipsa rerum natura intelligimus, facile etiam percipimus, quam infelici conatu Poëta elaboraturus sit, si quis characterum diversorum studium aut insuper habeat, aut praetermittat.

b. Est autem character juxta Aristotelem nexus quidam proprietatum, affectuum, morum, talentorumque in eadem aliqua persona convenientium & adunatorum; seu explicatius: Character est compositum quoddam, cujus partes intimae sunt: proprietates, affectus, mores, talenta, arctissime mutuo devinctae.

Annot. Patet hinc, omnes actiones, cogitationes, sermones, studia personae hujusmodi ex recensito hoc nexu derivanda, informanda, ac judicanda esse, & peccari admodum, si quocunque demum modo ab hac lege descifcatur.

c. Ut vero characteres personarum legitimi & congruentes a Poëta construantur, tres praecipuae leges ex ejusdem Aristotelis doctrina delicatissime sunt custodiendae & observandae:

1. *Convenientia Characterum.* Neque enim satis erit ad formandum characterem personae tuae, colligere affectus quoscumque humanos, aut talenta utcunque rara; sed proprietatum etiam in nexu nostro meminisse

nisse jubemur, easque solum notas characteri inserere, quae illi soli conveniant & propriae sint. Verbo: diligentissime in characterum constructione ad aetatem personae tuae, conditionem, fortunam, patriam, temperamentum, affectus, officia &c. aliaque minima quandoque attributa respiciendum est, & his omnibus dicta factaque personae prudenter conformanda. Hoc idem monet Horatius de Arte:

Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
Romani tollent equites peditesque cachinnum.
Intererit multum, Davusne loquatur an herus;
Maturusne senex, an adhuc florente juventa
Fervidus: an matrona potens, an sedula nutrix:
Mercatorve vagus: cultorve virentis agelli:
Colchus an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.

a. *Annot.* Fere ut in Pictoria e. g. ad Iphigeniae virginis immeritae sacrificium vehemens animorum commotio ac perturbatio non iisdem lineamentis in milite cerimoniis advigilante, quibus in adstante Iphigeniae fratre describi & exprimi debet aut potest; alio enim atque alio modo mors victimae talis concutere debet animum fratris carissimi, & militis ad caedes promiscuas assuefacti: Terror item aliquis subitus non eosdem in milite & foemina animi sensus & effectus producere assolet, fugiet nimirum foemina, miles autem ad arma provolabit: ita in Poëtica quoque magno defoecatoque judicio personis suis partes

tes actionum suarum distribuendae & commensurandae erunt.

b. In tanta multitudine & varietate proprietatum & effectuum humanorum materia novis characteribus identidem effingendis, & varia compositione diversificandis deesse non potest. Divinum plane ingenium fuit Homeri in hoc inventionis genere, qui in Iliade unius Fortitudinis virtutem in heroibus suis sic variam proposuit, ut nova singuli exemplaria efficiant. Achillem fortitudo ferum & indomitum facit; Diomedis violenta est, auscultatrix tamen & obsequens; Ajacis fortitudo cum ruditate stolida & superbia; Hectoris cum sollicitudine & vigilantia conjuncta est; &c. sic providentia alia est in Nestore, scilicet naturalis, aperta, justa; alia in Ulysse tecta semper, simulatrix & pellax. &c. In qua variandi foecunditate severi artis Critici longe inferiorem deputant Virgilium nostrum, apud quem hanc diversitatem characterum in heroibus non injuria desiderant.

2. *Similitudo Characterum.* Haec desiderat, ut characteres, quos Poëta exhibet, aut naturae, aut historiae, aut fabulae respondeant. Et de postremis quidem duobus capitibus extra controversiam est; neque enim Neronem tanquam principem lenem clementemque; aut leonem in fabula timidum, lupum mansuetum, agnum crudelem inducere unquam licebit; de priore autem ita intellige: quoscunque Poëta characteres novos, neque fortassis hactenus valde cognitos inducturus est, ii omnes in natura exemplar effi-

effictionis & imitationis ſuae habeant. Atque huc pertinet gravis illa Horatii de Arte monitio:

Aut famam ſequere, aut convenientia finge
Scriptor. Honoratum ſi forte reponis Achillem,
Impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
Jura neget ſibi nata, nihil non arroget armis.
Sit Medea ferox, invictaque: flebilis Ino:
Perfidus Ixion: Jo vaga: triſtis Oreſtes.

a. *Annot.* Non equidem nimis anxie fides omnis & tota hiſtorica in characterum formatione ſequenda eſt, nihilque vetabit, vel praetermittere, imo quandoque etiam occulere nocitura nonnulla, vel nova etiam perſonae adſcribere, modo priora ne talia ſint, quorum omiſſio characterem reddat aut incognitum, aut incertum vagumque; poſteriora autem ne cum fide & auctoritate jam recepta pugnent, remque aliam repraeſentent, quam paſſim nota ſit.

b. Characteres, qui admodum raro reperiri conſueverunt, aut ſummam virtutis alicujus perfectionem praeferunt nec inducere, nec componere expediet Poëtae; quod utraque a veriſimilitudine aliena eſſe ſaltem videantur. Priorum enim exemplaria cum rariſſima ſint, a pauciſſimis obſervantur, & ideo minus veriſimilia judicantur; poſteriora autem vix in animos noſtros illabuntur, altioris ordinis credita, nihilque commune cum cetero hominum genere habere viſa.

3. *Conſtantia Characterum*, quae praeſtabit, ut leges priores duae de characteribus mox praeſcriptae ad finem usque obſerventur per-

perducanturque, & quibus coloribus coepisti, iisdem absolvas characterum tuorum imagines, ne forte sibimetipsis dissimiles ad extremum sint enatae. Hanc eamdem legem Horatius de Arte statuit:

Si quid inexpertum scenae committis, & audes
Personam formare novam, servetur ad imum,
Qualis ab incepto processerit, & sibi constet.

a. *Annot.* Quoniam omnes actiones, sermones, studia, non uni certae alicui characteris proprietati aut affectioni tantum: sed toti composito, quo characterem constitui diximus, commensuranda sunt: satis non erit, abstinere Poëtam a studiis sermonibusque characteri contrariis, sed ne incongrua quidem aut inepta, quamvis domestica admittentur.

b. Quod alias jam de exaltatione cogitationum innuimus, id hic praesertim in aggregandis characteribus, quos morales communes vocamus, valebit, ut res aut actiones, quamvis obvias quotidianas ex communi vita dextre seligas; eas ex prudentis verisimilitudinis lege recisis otiosis aut superfluis coordines, qua licet, naturis rerum imitatione proximas constituas, & denique personae tuae proprias facias. Hoc nimirum est, quod Horatius ipse arduum agnovit in Arte: *Difficile est proprie communia dicere*; sed tamen ita ex artis regulis necessarium, ut alioqui character vel neglectus, vel perperam affictus judicari debeat.

d. Rite exacti ad regulas istas characteres summa animum jucunditate perfundunt, neque

audi-

auditorem lectoremvue delectant ſolum, ſed abripiunt. *Paraſitus* Terentii, *Miles glorioſus* Plauti, *Aeneae* pietas, aut *Juno* infeſta Trojanis apud Virgilium, Homeri *Achilles*, *Ulyſſes*, *Ajax* a capite ad calcem iidem perſeverant.

Annot. Quidquid agit, loquitur, moliturve Iuno in Aeneide palam aut clam, vel ipſum, cui affigere Aeneam vult, regnum Africae, omne id ex odio in Trojanos profectum videas: apud Homerum Achilles, non tantum cum pugnat, ſed etiam cum abſtinet a pugnando, ex ira agit. Ajax autem vel in mediis caedibus, quas Trojani inter Graecos nebula a Iove involutos largiſſime faciebant, non de vita conſervanda, quod heroëm utique dedecebat, ſed de ſerenitate reddenda Iovem deprecatur, qua fortitudinem ſuam in hoſtes exerere poſſit. L. XVII. Iliad. *Iupiter Pater*, ait, *libera a caligine filios Achivorum, facque ſerenitatem; daque oculis videre, inque luci etiam perde nos, quandoquidem tibi placuit ita.* Aſpice & mirare characterem vel ad minimas etiam ſermonis circumſtantias ſollicite conſervatum.

E. *De Picturis poëticis.*

a. Tota Ars poëtica, quam late patet, pictura dici poteſt, praeſretim quod tota in imitatione poſita ſit, magnique nominis viri artium harum & convenientiam & diſcrimina ſunt prolixe perſecuti: nos tamen hoc loco de ea ſolum pictura poëtica loquimur, quae imagines reſpicit, de quibus ſupra in tranſitu mentionem injecimus.

b. Ap-

b. Appellamus vero imagines : cogitatus sermone competenti veſtitos & ad ſimilitudinem rerum, quas repreſentant, tam fortiter attingentes, ut curioſos juxta ac incurios percellant, & in animo audientis admodum vividam ſpeciem rei praeſentatae efforment.

1. *Annot.* Non immerito igitur quis cogitatum juſtam imaginis delineationem ; dictionem poëticam colores, phantaſiam autem ſeu vim imaginatricem pictorem appellaverit, a quibus pictura exiſtat, non oculis corporum, ſed animorum immittenda.

2. Si de Oratoria nimis quam verum eſt, quod Quintilianus Inſtitut. Orator. L. VIII. c. 3. aſſerit : *Magna virtus eſt, res, de quibus loquimur, clare, atque ita, ut cerni videantur, enunciare : non enim ſatis efficit, neque, ut debet, plene dominatur oratio, ſi usque ad aures volet, atque ea ſibi auditor narrari credat, non exprimi atque oculis mentis oſtendi :* quanto majeri jure id in Poëtica deſiderabitur, quae ad id tota facta eſſe videtur, ut pingat, pingendoque delectet.

c. Picturas poëticas dijudicandi concinnandique rationem acute pro more ſuo Horatius de Arte docet :

Ut pictura Poëſis erit, quae ſi proprius ſtes,
Te capiet magis, & quaedam, ſi longius abſtes.

Itaque aliae quidem picturae eminus ſpectandae, aliae autem cominus judicandae effinguntur, eosque in fines colores debiti ſeu fortiores ſeu infirmiores eligendi, & perite attemperandi ſunt

d. At-

d. Attemperatio porro ista in eo solum sita esse potest, ut quae eminus prospici debent, non multitudine exhibitorum confundantur, sed segregata, paucitate ac vigore spectatorem feriant; quae cominus autem offerentur, ea & multiplici varietate, & subtilitate, & nitore saepe ad minutias usque apte splendideque expicta sint.

e. His nimirum compendiis Poëtas artifices perpetuo usos fuisse deprehendimus, atque hinc duas classes picturarum poëticarum recte constituimus:

I. Classis continebit illud picturarum genus, quod ex pluribus circumstantiis, minutis quidem in se, sed apte delectis & ordinatis compositum est, atque viva quadam imagine sensus simul nostros commovet, simul animos admiratione laetitiaque percellit. Ecce exempla hujus generis aliquot obvia:

a. Homerus summus sine omni controversia (teste ipsomet Cicerone in Tusculanis QQ. L. V.) pictor poëticus Iliad. XX. rabiem vulnerati leonis sic nobis exhibet:

— — — — — — *Leo veluti*
Noxius, quem qui interficere parant
Congregati omnis populus; hic autem primum quidem contemnens

Incedit, sed quando quis bello-velocium juvenum
Hasta petierit, convertitur hians: circumque spuma dentes
Oritur, inque ei pectore gemit validum cor,
Cauda vero lateraque & lumbos utrinque
Verberat: seque ipsum excitat ad pugnandum,
Oculis splendens autem recta fertur robore, si quem interficiat
Virorum, vel ipse trucidetur prima in turba.

Annot. Animadverte, quam fere nullius in se, sed quam magni ad finem suum momenti circumstantias delegerit Poëta, ut rabiem leonis vivide sensibiliterque exhiberet. Nonne praesentem prope horres & expavescis leonem? exaltant autem imaginem: *incessus leonis contemnens*, *hians os*, *spuma in dentibus*, *cor gemens*, *cauda lumbos utrinque verberans*, *oculi splendentes*, *eruptio in venatores* &c.

q. Idem Homerus Iliad. VI. valedicentem uxori Andromachae Hectorem describens, vide quibus circumstantiis picturam suam distinguat:

Sic fatus filium suum prehendere cupiit illustris Hector,
At retro puer ad sinum bene cinctae nutricis
Inclinatus est clamans, patris dilecti adspectum expavescens,
Ti-

Timens aes, & cristam ex equinis setis factam,
Horribiliter a summa galea nutantem advertens:
At in risum erupit pater carus, & veneranda mater.
Statim a capite galeam abstulit illustris Hector,
Et hanc quidem deposuit in terra undique relucentem.
Sed hic suum dilectum filium, ut osculatus est, libravitque manibus &c.

Annot. Quam tenera, quam suavis & simul quasi oculis aspectabilis est haec scena, ad quam depingendam Poëta magno cum judicio obvias & naturales, sed tamen valde moventes circumstantias congessit: *timorem* pueri Astyanactis expavescentis, ad sinum nutricis refugientis & clamantis; *caussam timoris* hujus in puero: aes splendens galeae, & praesertim cristam nutantem; tum *consequentia*: risum patris & matris; depositionem galeae in terram, oscula filio libata, & librationem ejusdem.

c. Virgilius ut semper, ita in picturis quoque Homeri imitator eximius L. III. Georg. in descriptione certaminis curulis & equorum ad metam properantium ita egregie prorsus pingit:

Nonne vides? cum praecipiti certamine campum
Corripuere, ruuntque effusi carcere currus;
Cum

Cum ſpes arrectae juvenum, exultantiaque haurit
Corda pavor pulſans: illi inſtant verbere torto,
Et proni dant lora: volat vi fervidus axis:
Jamque humiles, jamque elati ſublime videntur
Aëra per vacuum ferri, atque aſſurgere in auras.
Nec mora, nec requies. At fulvae nimbus arenae
Tollitur: humeſcunt ſpumis flatuque ſequentum.

Annot. Deligit nimirum circumſtantias, quae imaginem ſuam extollant, ut: *effuſi currus ruunt*; ſpes *arrectas* juvenum demonſtrant *corda exultantia*, & tamen *pavore pulſantia*; juvenes *dant lora proni*; *axis fervidus volat*; *nimbus arenae tollitur* &c. quibus omnibus efficit, ut & currus & equos, & carceres & juvenes aurigantes victoriaeque inhiantes, verbo: ut certamen curule coram intueri videamur.

d. Nihil minus illuſtris prioribus eſt pictura allegorica, qua idem Virgil. L. I. Aeneid. bellum olim ceſſaturum per Periphraſim ſplendidiſſime pingit potius quam dicit:

— — — — Dirae ferro & compagibus arctis
Claudentur belli portae: furor impius intus

Sae-

Saeva sedens super arma, & centum vinctus ahenis
Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

2. Classis altera comprehendit illud picturae genus, cui efformando Poëta unam tantum alteramve forte circumstantiam vel rei faciem, extantiorem tamen aliquam, ex pluribus segregatam exhibet (dum ceteras interim omittit vel occulit) eamque in tanta luce collocat, ut totius tamen vividissima aliqua imago oriatur, tanto fere semper jucundior, quod auditor eamdem ipse divinatione & acumine ingenii sui detegere sibi videatur. Vide rem itidem in exemplis aliquot:

a. Sic Virgil. L. II. Aeneid. ait:

Laxat claustra Sinon: illos patefactus ad auras
Reddit equus, laetique cavo se robore promunt
Tisandrus Sthenelusque duces, & dirus Ulysses,
Demissum lapsi per funem.

Annot. Nimirum postremis verbis vividissime equi altitudo innuitur, ex quo non saltu desiliri poterat, sed fune demitti oportebat.

b. Eodem L. II. Aeneid. Virgil.

— — — — — — *Limina Vestae*

Servantem, & tacitam secreta in sede latentem
Tyndarida aspicio: dant clara incendia lucem.

Annot. Ut pictores imaginibus suis reflexam quandoque lucem admittunt, eodem modo Poëta hic itidem Helenae ex flammis ardentis undique urbis lucem affundit, simulque illius metum a Graecis & Trojanis, susceptam propterea fugam, occultationem, trepidationem clarissime & quasi sub obtutum sistit.

c. Magnitudinem autem turpissimi gigantis Polyphemi considera, ut non Poëta per membrorum magnitudinem exprimat, non certo aliquo pedum aut orgyarum numero dimetiatur, sed auditoribus aestimandam ostendat, per antrum, quo quiescit; alias per baculum, quo nititur, & quo coecitatem suam regit; & denique postremo per ingressum in mare. Ita vero citatis diversis tribus locis pingit Poëta Aeneid. III.

Nam simul expletus dapibus, vinoque sepultus
Cervicem inflexam posuit, jacuitque per antrum
Immensus.

Et inferius:

Vix ea fatus erat, summo cum monte videmus
Pa-

Paſtorem Polyphemum, & littora nota petentem:
Monſtrum horrendum, informe, ingens, cui lumen ademtum eſt;
Trunca manum pinus regit, & veſtigia firmat.

Et tandem adhuc:

Dentibus infrendens gemitu: graditurque per aequor
Iam medium, necdum fluctus latera ardua tinxit.

d. Sic adhuc idem Virgilius ſimul molem ſaxi, quod Turnus in Aeneam contorſit, ſimul vires jacientis inſinuaturus, L. XII. Aeneid. ait:

Saxum antiquum ingens, campo quod forte jacebat,
Limes agro poſitus, litem ut diſcerneret arvis.
Vix illud lecti bis ſex cervice ſubirent,
Qualia nunc hominum producit corpora tellus.

Annot. Iudica de ſaxi magnitudine, quod vix duodecim electi homines elevent; & de Turni item robore, qui ſolus ſaxum tale & ſuſtulerit, & projecerit.

f. Rectiſſime vero artis praeceptores cenſent, omne genus colorum picturis poëticis neceſſarium praeſertim ex epithetis enaſci, ac eo-

rum proinde summam & circumspectissimam sollicitudinem habendam esse.

Annot. Observarunt Eruditi, in usu epithetorum situm esse totum discrimen inter picturas Homeri & Virgilii, utriusque sane elegantissimas & in suo quasque genere summas. Cum enim Homerus in exponendis circumstantiis, quae picturis suis actionem vitamque impertiuntur, accuratus fususque sit; Virgilius contra pressior est ope epithetorum, quae formas & circumstantias rerum declarant, artificis ita majoris speciem praeferens, cum sublimitate & nitore colorum id praestet, quod Homerus delectu cogitatuum cum simplicitate naturali conjunctorum efficit.

g. Quemadmodum autem epitheta ea fugienda esse alias jam monuimus, quae otiosa in oratione censeri poterunt; ita quaecunque vel ad efficaciam expressionis aliquo modo facient, vel ornatum poëticum augebunt extollentque, minime otiosa dici debere, neque adeo parce, sed largiter affigenda esse judicabimus.

h. Triplici porro modo ad efficaciam vel ornatum conferre intelligemus epitheta:

1. Si epitheta servient ad res vivide quasi oculis subjiciendas, unde omnis verisimilitudo picturarum poëticarum pendere consuevit. Hujus generis infinita sunt exempla apud Poëtas classicos, praesertim apud summum epithetorum artificem Virgilium, ut: *froenà spumantia mandit; stridentia tin-*

gunt

gunt aera lacu; tenaci forcipe; pendentes ſcopuli; pars in fruſta ſecant, verubusque trementia figunt &c. profecto nihil his coloribus lucidius, nihil ſignificantius.

a. *Annot.* Sicubi, certe ſummo artificio & judicio in certaminis curulis deſcriptione paullo hic ſuperius ex Georg. III. allata reperies diſpenſata epitheta, quibus quaſi totidem lucidiſſimis coloribus imaginem eam undique exſplendeſcere facit Poëta. Pervade ſingula: *Spes arrectae*, id eſt, ſpes, quae collo ſublato deſideratam rem proſpectat. *Exultantia corda*, quo epitheto internam cordis laetitia pleni conſtitutionem aperit. *Pavor pulſans*, ſpes ſubinde metu interturbata. *Verbere torto, proni in lora*, ſitum aurigantium ſub oculos pene ſiſtit. &c.

b. Homerus frequentiſſime ad efficaciam ornatumque rerum, quibus immorari nolebat, quaſi in tranſitu exprimendam, pro graecae linguae genio epitheta compoſuit, picturisque ſuis immiſcuit; quod etſi latina lingua non item facile ferat, tamen id ipſum non infeliciter Virgilius ſaepiuſcule tentavit, cujusmodi ſunt: *maleſuada fames; auricomi rami; fumigera nox; ſilvicolae Fauni; caprigenum pecus; velivolum mare; coniferae cypariſſi; Palladis armiſonae; naviſragum Scyllacaeum; lanigeras pecudes* &c. in quo tamen imitationis genere tirones oportebit eſſe abſtinentiſſimos.

2. Si epitheta magnitudinis ſpeciem augebunt.

Ita Aeneid. VIII. *Vulnificusque chalybs vaſta fornace liqueſcit. Ingentem clypeum informant, unum omnia contra tela Latinorum.*

 Ni-

Nimirum *vasta* fornace opus erat ad informandum *ingentem clypeum*; ingenti vero clypeo *contra omnia Latinorum tela.* Sic item Aeneid. II. ad equum instar montis aedificandam non simplici aliqua, sed *divina Palladis arte* opus erat &c. Sic denique Aeneid. IV. *Duris genuit te cautibus horrens Caucasus*, ait Dido, ut & irae suae magnitudinem, & inexorabilem Aeneae firmitatem exprimeret.

3. Si epitheta ad conciliandam imagini admirabilitatem valebunt, id quod fere fit, cum ideae duae contrariae aut saltem diversae in eamdem imaginem componuntur. Sic Homerus dixit *horrentes Veneres*: *sic seges clypeata virorum* apud Ovid. Metamorph. L. III.

Spargit humi jussos, mortalia semina dentes,
Inde (fide majus) glebae coepere moveri,
Primaque de sulcis acies apparuit hastae:
Tegmina mox capitum picto nutantia cono,
Mox humeri, pectusque, onerataque brachia telis
Existunt: crescitque seges clypeata virorum.

a. *Annot.* Non defuerunt magni nominis Critici, qui epitheton istud Ovidianum: *clypeata* seges, severa admodum virga censoria notarunt, ac vix a nota insensati vindicari passi sunt; sed recte animum attendenti, praesertim praemissa tanta praeparatione, quam locus supra scriptus integer exhibet, immerita liquido videbitur.

Mo-

b. Monendi tamen & praemuniendi ſunt tirones noſtri, nullibi frequentius epitheta tertiae iſtius claſſis occurrere, quam apud Poëtas ſequiorum temporum & ſequioris cenſus, qui paſſim has admirabilitatis delicias avide conſectati ſunt, & inepte in Poëſes ſuas infarſerunt. Sunt claſſis iſtius fere omnes Poëtae Romanenſes dicti.

CAPUT III.

De Diſpoſitione & Pronunciatione poëtica.

I. *De Diſpoſitione.*

a. Quoniam inelegans & horridum eſt, quidquid ordine caret, dubitari non debet, Poëticae item eloquentiae eo magis ordinem aliquem eſſe neceſſarium, quod fere tota ad delectandum, ac proinde ad elegantias & amoenitates nata ſit.

b. Quare poſt ſumtam caute, verſatamque materiam, poſt conquiſita & reperta neceſſaria fictionis elocutionisque themata, nunc ſedulo Poëtae in id erit incumbendum, ut & meliora convenientioraque eorum deligat, quae magno fortaſſis numero oblata ſibi ſunt; & de delectis rite atque loco ſuo collocandis provide ſtatuat.

Annot. Erit fortaſſis longe facilius artis caput, multa in rem propoſitam invenire & congerere, quam

quam multam penum collectam sagaciter sortiri, & minus opportunis rejectis prudenti oeconomia & inexorabili severitate delectum instituere: adeo nempe amor proprius periculi plenum saxum est, in quod juventus incautior plerumque illiditur: de quo proinde serio & mature commonefacienda erit.

c. Ordinis porro poëtici, quo res delectae collocentur, rationem penitus omnem ex sapientissimo Horatii praecepto interpretabimur, qui de Arte ita canit:

Ordinis haec virtus erit, & Venus, aut ego fallor:
Ut jam nunc dicat, jam nunc debentia dici
Pleraque differat, & praesens in tempus omittat.
Hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.

Annot. Licet exemplo ab usu vitae quotidianae deducto praeceptionem Horatianam in gratiam tironum Poëtarum sic illustrare: Tumultus in urbe existit, pugna orta est inter viros duos tresve, pugnis primum, mox armis confligitur, vulneratus eorum est unus & collapsus, reliquis duobus conflictu adhuc occupatis, accurrunt cives, foeminae &c. singillatim primum, mox turmatim spectatores coram futuri. Pro singulis illorum accurrentium eo demum momento principium poëticum actionis collocandum est, quo spectator advenit, oculis coram, quae aguntur, usurpans: tum demum fortassis spectatorum plures de separandis interim partibus, de ope vulnerato advocanda, aut laeso in locum opportunum transferendo; fortassis etiam de vulnerantibus caute interim custodiendis tractare aggrediuntur. Sed denique quod principio spectaculi sui nondum de initio tumultus, de caussis ali-

isque

isque circumſtantiis quiſpiam quaerit, id mox a ſpectaculo nonnihil otioſi requirunt, & narratione docentur.

d. Itaque alius quidem ordo rerum naturalis conſiderari debet; alius artificialis: quorum priori Hiſtorici ac Rhetores adſtricti erunt; poſterior autem Poëtarum proprius cenſebitur. Et quidem

1. *Naturalis ordo* appellatur, qui res ea naturae, temporis, actionumque ſucceſſione proponit, qua geſtae ſunt, aut geri ordinarie conſueverunt.

2. *Artificialis ordo* contra eſt, qui etſi pro ſucceſſionis circumſtantiarumque naturalium ratione perturbatus videatur, tamen accommodate ad finem Poëtae poſtrema mediis, media primis ſic remiſcet, ut elegantiſſimus inde aliquis ordo totius exiſtat.

Annot. In exemplo paullo ante allegato diſcrimina ordinis utriusque ſic intuere: *Ordo naturalis* non a tumultu, non a pugna, ſed a pugnae cauſſis principium tractationis ſuae repetet; *Ordo artificialis* autem ab eo momento initium ſumet, cum ſpectator advenit; medium prope ita ordinis naturalis ingreſſus, nempe poſt vulneratum jam unum; poſtremo autem, ſi conducere viſum fuerit, id narratione exequetur, quod primum in naturali rei ordine offerebatur, pugnae videlicet cauſſas, pugnam ſuſceptam, tumultum conſecutum, ſpectatores concurrentes, &c. Hoc nimirum eſt, quod tantopere in Homero extollit Horatius de Arte:

— — — — — — In medias res
Non secus ac notas auditorem rapit; & quae
Desperat tractata nitescere posse, relinquit.

e. Porro hic ipse ordo artificialis bifariam in Poëtica expendendus est; regnat quippe in materia seu fictionis compositione, & tandem in elocutione seu propositionis serie.

1. Summa igitur tota ordinis in quocunque opere poëtico concinnando eo recidet, ut dextre definiatur: quod principium operis esse deceat? quod medium? quem denique finem? Cum enim omnis Poësis totum aliquod esse debeat; juxta Aristotelem autem de Poëtica c. 7. totum tribus istis necessario concludatur; haec sollicite circumspicienda & coordinanda sibi esse facile intelliget Poëta noster, ut juste constituta sit fabula.

Annot. Aristoteli loco mox citato *Principium* est, quod aliud quid ante se necessario non habet: post se autem aliud naturaliter desiderat; *Finis* contraria ratione, qui post se nihil, ante se vero naturaliter petit alia; *Medium* tandem, quod & ante se aliqua, sed non minus post se alia expetit. Ad haec proinde si Poëta, ut oportet, attendat animum, diligenterque materiam omnem suam secum perputet, vix labi poterit in statuendo: ubi incipiendum, finiendumve sit, aut quae medium aptius locum sint occupatura, primis aeque ac postremis debite cohaerentia.

2. Con-

2. Conſtituto rite ordine hoc artificiali in fictione ſeu materia carminis, ordo elocutionis deinceps non multum morabitur Poëtam, quemadmodum perſpicaciſſimus omnis Poëticae Praeceptor Horatius ſupra citatus animadvertit:

— — — *Cui lecta potenter erit res,*
Nec facundia deſeret hunc, nec lucidus ordo.

Neque enim dubitabit, eamdem ſibi ordinis libertatem competere in elocutione, qua in inventione uſus eſt, modo accurate ad ſuavitatem delectationemque ordinare noverit omnia.

Annot, Cum libertatem nominamus, nequaquam temere, ſine ordine, ac excuſſis omnibus, ut ajunt, frenis evagari Poëtae licitum eſſe dicimus. Sit ſane verum, abripi nonnunquam Poëtas Entheo quodam & furore, non vinculorum, non legum patientes eſſe, ac praeſtantiſſimum quemque artis praeceptiones inſuper habere; ſed nempe divino ſolum afflatu, ut ajunt, & ſacro quodam, non fero impetu incitatos a regulari quidem ordine aliquando recedere, non tamen omnem & quemcunque ordinem negligere, aut promiſcue confuſeque, quidquid in buccam venerit, effutire libertatis poëticae eſſe arbitrabimur.

f. Ceterum, quem Oratores elocutionis ordinem a natura didicerunt (ut alibi explicatum eſt) & quem omnem quatuor praecipuis capitibus comprehenderunt, eum Poëta item non reſpuit

ſpuit, ſed pro ingenua libertate ſuum non raro facit, ſic tamen: ut quoniam imitator elegantioris naturae eſt, pro re nata modo dictorum capitum ordini ſe undequaque conformet, modo illorum aliqua transponat, vel penitus repudiet, prout ad cultum, ſuavitatem, & delectationem magis conferre judicaverit.

Annot. Notiſſima, in quibus ordo eloquentiae oratoriae vertitur, capita ſunt: *Exordium*, *Narratio*, *Confirmatio*, & *Epilogus*. Horum uſum modo univerſorum, modo aliquorum a Poëtis pro lubitu adſcitum fuiſſe deprehendimus, ſi opera eorum meditate inſpicere libebit. Verum haec ſingillatim nonnihil conſiderare expediet.

1. *Exordium.* Haec pars ſaepe adhibetur a Poëtis, non raro praetermittitur. Minima quidem opera poëtica perpetuo carent hac praeparatione animorum, quia per ſe ipſa & facillime & ſimul breviſſime in animos illabuntur; in majoribus autem fere frequentius ex abrupto & ab affectu aliquo, quam legitima Exordia praefiguntur, id quod praecipue & plerumque in Odis uſuvenit, quas majori fere ſpiritus ardore ſcribere, & in mediam proinde rem ſtatim non tam ingredi, quam involare conſueverunt Poëtae. In Dramatis Prologi; in Epopoeis Propoſitiones frequentiſſime, aliquando item Invocationes Exordiorum vice funguntur. Eſt enim Propoſitio pars Exordii,

dii, ad docilitatem attentionemque conciliandam nata; Invocationibus autem Poëtarum Propoſitiones contineri manifeſtum eſt. Horum generum omnium varia exempla inſpice:

Apud Virgil. L. I. Aeneid.

Ille ego, qui quondam gracili modulatus avena
Carmen; & egreſſus ſilvis, vicina coëgi,
Ut quamvis avido parerent arva colono:
Gratum opus agricolis: at nunc horrentia Martis
Arma virumque cano, Trojae qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lavinaque venit
Littora &c.

Vides nimirum hic Propoſitioni innexum Exordium a perſona Poëtae deductum.

Apud Claudian. de Rapt. Proſerpin.

Inferni raptoris equos, afflataque curru
Sidera taenario, caligantesque profundae
Iunonis thalamos audaci promere cantu
Mens congeſta jubet. Greſſus removete profani,
Jam furor humanos noſtro de pectore ſenſus
Expulit, & totum ſpirant praecordia Phoebum &c.

Rurſum hic cum Propoſitione excitari attentionem obſerva, petitam a perſona Poëtae divinitus ad cantandum inſtincti.

Plautus & saepe alibi, & in Amphitruone Prologum Exordii loco praemittit, in quo dociles reddit Spectatores de personis in fabula agentibus, de loco actionis, & aliis circumstantiis:

Hanc fabulam hic Iupiter hodie ipse aget,
Et ego cum illo. Nunc vos animum advertite:
Haec urbs est Thebae: in illisce habitat aedibus
Amphitruo, natus Argis &c.

Iterum Virgilius Eclogam VI. a persona sua & Maecenatis sui exorditur, priusquam ad argumenti Ecloga contenti Propositionem & Narrationem accedat:

Prima Syracosio dignata est ludere versu
Nostra, nec erubuit silvas habitare, Thalia.
Cum canerem reges & praelia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: Pastorem Tityre pingues
Pascere oportet oves, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque super tibi erunt, qui dicere laudes
Vare tuas cupiant, & tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine Musam.
Non injussa cano: Si quis tamen haec quoque, si quis
Captus amore leget: Te nostrae Vare myricae,
Te nemus omne canet: nec Phoebo gratior ulla est

Quam

Quam sibi, quae Vari praescripsit pagina nomen.
Pergite Pierides. — Chromis & Mnasilus in antro
Silenum pueri somno videre jacentem &c

Aliquando ipsi Exordio praeter Propositionem Partitionem quoque copulant. Sic Virgil. L. II. Georgicor. Exordio brevissime ab anteactis ducto statim implicat Propositionem cum Divisione:

Hactenus arvorum cultus, & sidera coeli:
Nunc te Bacche canam, nec non silvestria tecum
Virgulta, & prolem tarde crescentis olivae.

Ex abrupto saepius orsus est Horatius, ut:

Eheu fugaces Posthume! Posthume!
Labuntur anni. Carmm. II. 14.
Natis in usum laetitiae scyphis
Pugnare Thracum est. Carmm. I. 27.
Quid dedicatum poscit Apollinem
Vates? Carmm. I. 31. &c.

Nonnunquam tamen etiam justum reperias Exordium, ut Carmm. I. 15. Trojae calamitates & excidium cantaturus a Narratione orditur Nerei ventos omnes subito reprimentis, ut & futura caneret, & quae praemonebat, perciperentur:

Pastor cum traheret per freta navibus
Idaeis Helenam perfidus hospitam,

Ingrato celeres obruit otio
Ventos, ut caneret fera
Nereus fata &c.

Tale eſt item Carmin. I. 24. de morte Quintilii Vari:

Quis deſiderio ſit pudor aut modus
Tam chari capitis? Praecipe lugubres
Cantus Melpomene; cui liquidam pater
Vocem cum cithara dedit. &c.

a. *Annot.* Qualecunque & cujus demum cunque generis Exordium a Poëta adhibebitur, ex iisdem fontibus cum Oratoria repetendum, & ad easdem leges exigendum erit, quae alias Exordiis praefinitae ſunt.

b. Ea vero monitio de exordiendo prae reliquis longe efficacius inculcanda juvenibus, ut ne vel longe arceſſita, vel grandiora confe-ctentur Exordia; quorum primis ſe infeliciter irretiant, poſterioribus tandem ad humilia miſere deſciſcant. Sapienter de hoc & conceptis verbis iterum cavet Horatius in Arte:
Nec ſic incipies, ut ſcriptor cyclicus olim:
Fortunam Priami cantabo, & nobile bellum.
Quid dignum tanto feret hic promiſſor hiatu?
Parturiunt montes: naſcetur ridiculus mus.
Quanto rectius hic, qui nil molitur inepte:
Dic mihi Muſa virum captae poſt tempora Trojae,
Qui mores hominum multorum vidit & urbes.
Non fumum ex fulgore, ſed ex fumo dare lucem
Cogitat, ut ſpecioſa dehinc miracula promat.

Propoſitio iisdem cum Exordio, cujus pars ,ſte legibus tractata reperitur apud Poëtas, mo-

modo aperte Exordio adjuncta, alias eidem implicita, nonnunquam in Exordii locum substituta, aliquando penitus sic suppressa, ut tamen ex ipsa tractatione facile innotescat.

a. *Annot.* In Epicis prope semper apertas principio poëmatum Propositiones invenies apud Homerum, Virgilium, Lucanum, Statium, Claudianum &c. apud Homerum etiam Invocatione continuo permixtas, nonnunquam in Bucolicis quoque, rarius in Elegiacis, in Satyris aliquando. Ita videlicet Horat. Serm. I. 1. totius Satyrae argumentum proponit:

Qui fit, Maecenas, ut nemo, quam sibi sortem
Seu ratio dederit, seu sors objecerit, illa
Contentus vivat: laudet diversa sequentes?

Et apud eumdem Horat, Serm. II. 2.

Quae virtus, & quanta, boni, sit vivere parvo
— — — — — — — — —
Discite — — — — — — —
— — *hic impransi mecum disquirite* &c.

b. Id in poëticis Propositionibus apud Lyricos peculiare est, quod modo praemissa, modo ad finem rejecta, interdum etiam in medium illata deprehendatur:

Principio Propositionem oblatam vide in exemplum apud Horat. L. I. Carm. Od. 22.

Integer vitae scelerisque purus
Non eget Mauri jaculis neque arcu.

Item L. II. Od. 3.

Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem, non secus in bonis &c.

In fine adjunctam epilogi loco videbis L. I. Od. 24.

— — — *Levius fit patientia*
Quidquid corrigere eſt nefas.

Et L. IV. Od. 12. ad Virgil. lectiſſimam invitationem concludit propoſitione primaria:
Dulce eſt deſipere in loco.

Rurſus L. II. Od. 10. non niſi poſt praemiſſam ſimilitudinem maris alti & littoris Propoſitionem de mediocritate diligenda principale Odae argumentum effert:
Rectius vives, Licini, neque altum
Semper urgendo; neque, dum procellas
Cautus horreſcis, nimium premendo
Littus iniquum.
Auream quisquis mediocritatem
Diligit, tutus caret obſoleti
Sordibus tecti, caret invidenda
Sobrius aula. &c.

Invocatio pars Propoſitionis eſt, ut jam inſinuavimus, aut Propoſitionis nonnunquam vicaria, Poëtis epicis praecipue in uſu poſita; ſed a ceteris quoque non raro frequentata. Cum enim Poëtae Numine quodam pleni reputarentur, & Divini propterea dici ſolerent ac amarent, Invocationibus hujusmodi opinionem de ſe conceptam ſtabilire, ſimulque de difficultate operis ſuſcepti, ad quod perficiendum peculiari Coeleſtium ope indigerent, perſuadere populis maluerunt. Neque principio tantum ſuorum poëmatum, ſed in decurſu quoque, quoties gravior, admirabilior, aut impeditior aliqua difficultas narranda offerebatur,

ad

ad formulas iſtius generis renovandas recurrerunt, ut obſervavit Quintil. L. III. c. 9. Sic nimirum

Homerus in Iliadis L. I.
Iram cane Dea Pelidae Achillis.

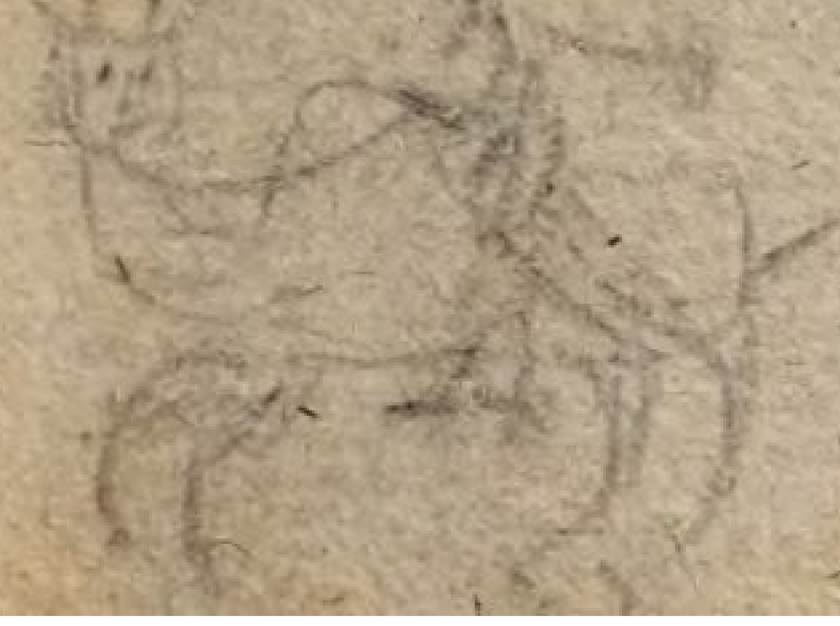
In Odyſſea idem L. I.
Virum dic mihi Muſa verſutum, qui valde multum
Erravit, poſtquam Trojae ſacrum oppidum diripuit;
Multorum autem hominum vidit urbes, & mores novit.

Virgilius Aeneid. I.
Muſa mihi cauſas memora: quo numine laeſo,
Quidve dolens regina Deum tot volvere caſus
Inſignem pietate virum, tot adire labores
Impulerit?

Idem Eclog. 4.
Sicelides Muſae, paullo majora canamus.
Non omnes arbuſta juvant, humilesque myricae.

Et idem Eclog. 10.
Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem.

Idem Georg I.
Invocat *Bacchum, Cererem, Faunos, Dryades,*
Neptunum, Pana, Minervam &c.
Da facilem curſum, atque audacibus annue coeptis.

Georg. II. idem adhuc Virgilius:
Huc pater o Lenaee veni: nudataque musto
Tinge novo mecum arreptis crura cothurnis. &c.

Aeneid: VI. Virgilius aggressurus Inferorum descriptionem:
Dii, quibus imperium est animarum, umbraeque silentes,
Et Chaos, & Phlegeton, loca nocte silentia late!
Sit mihi fas audita loqui: sit Numine vestro
Pandere res alta terra, & caligine mersas.

Aeneid. VII. belli Italici originem & effectus narraturus Virgilius:
Tu vatem, tu Diva mone: dicam horrida bella,
Dicam acies, actosque animis in funera reges,
Tyrrhenamque manum, totamque sub arma coactam
Hesperiam. Major rerum mihi nascitur ordo,
Majus opus moveo &c. &c.

Horatius pariter Carmm. L. III. 4.
Descende coelo, & dic: age tibia
Regina longum Calliope melos. &c.

2. *Narratio* pars Poëseos eo magis necessaria est, quod frequentissime vel ipsi Poëtae narrandum sit pro munere suo, vel narran-

rantes inducendi. Quare dotes virtutesque bonae Narrationis omnes, quas alibi tradidimus, prae oculis identidem habere debet, illamque praeterea, ut ornamentis propriis distinguendam esse orationem poëticam, meminerit.

a. *Annot.* Ornamentorum propriorum nomine non solum ea peculiaria Narrationum decora intelligimus, quae ad stili poëtici ab oratorio differentiam pertinent, puta: affectus varios, comparationes, similitudines, descriptiones, imagines & picturas &c. sed ordinis praecipue artificialis in narrando rationem observari volumus, & congruenter ad hunc ordinem principium, medium, ac finem Narrationis assignari, sine quorum observatione Narratio poëtica delectabilis, quod debet, nulla esse potest. Itaque cautissime ante omnia de principio Narrationis suae sollicitus justum inchoandi punctum speculabitur. memor perpetuo Horatii in Arte praecipientis:
Nec reditum Diomedis ab interitu Meleagri,
Nec gemino bellum Trojanum orditur ab ovo.
Semper ad eventum festinat :

b. Virglius quam jucunde suaviterque Narrationem laborum Aeneae sui non a Troja eversa, sed post commemoratas odii a Iunone in Trojanos suscepti caussas a navigatione ex Sicilia in Italiam incipit: *Vix e conspectu Siculae telluris in Altum vela dabant* &c. tum naufragio facto Carthaginem delatus Aeneas ibi ex jussu desiderioque reginae Didonis in convivio ea omnia narrando resumit, quae sibi ab incendio Trojano usque ad adventum in Lybiam acciderant. — Sic idem Poëta, cum naves L. IX. Aeneid. a Turno incenduntur, tum demum narrat fabricatas illas fuisse in Ida monte, iisque Troja profectum Aeneam

in Italiam, quod L. III. in narratione sua reticuerat Aeneas.

e. Finem Narrationum, praesertim epicarum, memorabili aliquo exitu concludi fere in more positum est apud Poëtas. Aeneis Virgilii morte Turni, Homeri autem Ilias Hectoris caede clauditur. Imo observatum est, Virgilii libros Aeneidos plerosque insignis alicujus personae interitu terminari: Creusae, Anchisae, Didonis, Palinuri, Mezentii &c. &c.

3. *Confirmatio* peculiare apud Poëtas vix habet aliquid; neque enim Poëta, quamvis magna libertate alias gaudens, temere & sine ratione proferre quaecunque potest, sed ad fidem faciendam Poëta item, ut Orator, adstrictus est; nisi, quod illi in delectando omnis & praecipua ratio posita est, & ad delectandum referri tota debet, cum Oratores ante alia omnia revictionem & persuasionem respiciant. Itaque apud Poëtas frequentes occurrunt tractationes locorum: a *simili*, *comparatione*, *effectis*, imo & a *notatione* & *conjugatis* &c. Amplificationes autem & motus animorum pagina omnis poëtica exhibet. Utriusque exempla c. II. hujus Partis allata sunt.

Annot. In Epopoeis Narratio Confirmationis locum occupat, & posterior non raro immixta solum, & undequaque dispersa deprehenditur.

4. *Epilogus* palam ac apertus rarior est. Epica enim omnis & Dramatica in actione si-

ta

ta tum cessat, cum actio personae principalis cessat, ut infra videbimus. Dum Turnus occiditur, Aeneis desinit: Ilias ab funus Hectoris; Andria Terentii, cum Glycerium inventa est civis Attica &c. In Elegiacis tamen, Satyricis, & Lyricis retecta saepe est concludendi ratio; imo nonnunquam vel in heroicis etiam Poëtis patentiores offeruntur clausulae.

Virgilius Georgica sic finit:

Haec super arvorum cultu, pecorumque canebam,
Et super arboribus, Caesar tum magnus ad altum
Fulminat Euphratem &c.

Ovidius Metamorphosibus suis hunc Epilogum subjunxit:

Jamque opus exegi, quod nec Jovis ira, nec ignes,
Nec poterit ferrum, nec edax abolere vetustas.
Cum volet illa dies, quae nil nisi corporis hujus
Jus habet; incerti spatium mihi finiat aevi:
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar, nomenque erit indelebile nostrum.
Quaque patet domitis Romana potentia terris,

Ore

Ore legar populi, perque omnia saecula fama,
Si quid habent veri vatum praesagia, vivam.

Annot. Diversa plane ab Oratoribus usitata Poëtis est concludendi ratio; neque enim horum epilogus secundum leges Oratorum vel enumerationem habet, vel amplificationem: quae partes penitus hujus loci non sunt apud Poëtas; sed aut sententia aliqua, aut simplici, nuda, & ad rem accommodata propositione brevissime claudunt.

Ita apud Horat. Carmm. I. Od. 3.
Coelum in ipsum petimus stultitia, neque
Per nostrum patimur scelus
Iracunda Jovem ponere fulmina.
Et L. I. 7.
O fortes pejoraque passi
Mecum saepe viri, nunc vino pellite curas:
Cras ingens iterabimus aequor.

Iterum L. II. 3.
Omnes eodem cogimur: omnium
Versatur urna; serius, ocyus
Sors exitura & nos in aeternum
Exilium impositura cymbae.

Denique Sermm. L. I. Satyr. I.
Jam satis est: ne me Crispini scrinia lippi
Compilasse putes, verbum non amplius unum.

Eodem L. I. Satyr 9.
Oppono auriculam. Rapit in jus: clamor utrinque,
Undique concursus. Sic me servavit Apollo.

Rursf. L. I. Satyr. 10.
I puer, atque meo citus haec subscribe libello. &c.
Et adhuc L. II. Serm. Satyr. 5.
— — — — — — — — *Sed me*
Imperiosa trahit Proserpina; vive, valeque.

II. *De Pronunciatione.*

a. Quidquid seu regularum seu consiliorum de Pronunciatione oratoria ejusque subsidiis memoria,

moria, voce, & geſtu traditum eſt, id omne huc ad Pronunciationem quoque poëticam transferendum eſt.

b. Verum id praeterea adoleſcentibus noſtris ſolerter erit praecipiendum, ut ne poëticas Pronunciationes, imo ne recitationes quidem unquam verſibus & pedum poëticorum numero dimetiantur, ſed ad interpunctionum ſenſusque rationem peragant.

Annot. Ita nimirum ſubſcriptos e. g. verſus Virgilii ex Georg. II. nequaquam ad ſingulorum verſuum finem aliquantum pauſando; ſed pro ratione ſignificatus & grammaticae interpunctionis ſic recitando dispunges, quemadmodum verſibus inſertae lineolae notant:

Principio arboribus varia eſt natura creandis. ——
Namque aliae — (*nullis hominum cogentibus*) — *ipſae*
ſponte ſua veniunt, —— *camposque & flumina late*
Curva tenent, —— *ut: molle ſiler*—*lentaeque geniſtae*,—
Populus — *&* *glauca canentia fronde ſalicta.* ——
Pars autem poſito ſurgunt de ſemine, —— *ut altae*
Caſtaneae, —— *nemorumque Iovi quae maxima frondet*
Aeſculus, — *atque habitae Grajis oracula quercus.* &c.

c. Adde, in Pronunciatione poëtica non minus, quam in compoſitione ſuavitatem & harmoniam deſiderari, ac proinde tonos etiam rebus & affectibus ſingulis attemperandos, atque adeo exaltationes & depreſſiones varii generis, intenſiones ac remiſſiones vocis &c. diſpenſandas eſſe; univerſe autem cantum quemdam & melos exiſtere debere: neque enim

alio

alio fine veteres Poëticae praeceptores Melodiam inter partes Poëticae recensuisse putandi sunt.

1. *Annot.* Vix dubitari jam hodie potest, apud Veteres harmonicam pronunciationem in omni genere carminum usitatam fuisse, seu Poëtae ipsi opera sua inter amicos privatim legerent, seu in eruditorum conventu recitarent, quod in porticibus solebant, seu denique coram totius populi Romani coetu in theatris cani finerent; quod florente deinceps imperio, cum viri principes litterarum cultores ipsi & patroni facti sunt, ad captandam auram popularem saepe factum legimus, & nominatim apud Tacit. L. de Oratoribus c. 13. ubi Virgilio, carmine illius recitato, universum populum Romanum in theatro assurrexisse, & pari prope veneratione observatum Virgilium Poëtam, qua Octavianum Augustum Principem, refert.

2. Ex harmonica ista Pronunciatione fortassis ortum duxit consuetudo in hodiernum diem adhuc superstes, ut quicunque heroicos versus pronunciassent, carmen *cecinisse*; qui ceterorum versuum autem genus aliquod protulissent, non cecinisse simpliciter, sed *lusisse* dicerentur propterea: quia postremo generi fere lyra, fides, aut cithara, instrumenta musica manibus tractari solita, adhibebantur, quae vel canentibus praecinerent, vel certe accinerent cum heroica contra voce humana canerentur simpliciter, vel certe ad tubam, uti primum sacerdotibus Martis in more positum erat.

d. Gestuum quoque non minorem in pronunciando Poëtis curam fuisse, quam reliquorum Pronunciationis subsidiorum, vel inde cre-

credere promtiſſimum eſt, quod viſa ſemper felicius in animum penetrent, quam audita ſolum.

Annot. In Tragoediis primum & Comoediis certum genus hominum induxerunt (Mimos & Pantomimos dictos,) qui eadem, quae carmine efferrentur, apta corporis actionumque conformatione ad ſonum tibiarum repraeſentarent. Vel ad ipſas Deorum laudes cantu celebrandas actiones geſtusque hos propagatos fuiſſe, carmen ſaeculare teſtimonio eſt, a 27 nobilibus pueris totidemque puellis in palatinis aedibus cantari inter tripudia ſolitum, ad quae proinde rite obeunda Quindecemviri curandis his ſolemnibus electi juventutem deſtinatam inſtituebant.

e. Quin mimicae repraeſentationis tanta poſtremo tamque generalis viſa neceſſitas, ut ad omnem omnino pronunciationem poëticam pariter & oratoriam genus actionis mimicae adjungeretur, maximo ſtudio cultum & provectum.

1. *Annot.* Itaque mimicae repraeſentationes iſtae ſuas proprias periodos, ut Batteſius ait, ſuas figuras, ſuos affectus &c. habebant, unde eloquentia corporis quaedam orta eſt, maxima aemulatione (ut notum) inter Ciceronem & Roſcium diſceptata. Eclogam certe VI. Virgilii (ſi Donato fides eſt) Mima Cytheris ſeu Lycoris publice pro theatro cantavit, intellige, geſtibus adhibitis.

2. Quae propius ad peculiares geſtuum & actionum praeceptiones pertinent, recoli poterunt ex Inſtitutionibus Oratoriis, ubi potiſſima huc ſpectantia in compendium coëgimus.

IN-

INSTITUTIONUM POETICARUM

PARS II.

DE POESI IN SPECIE.

a. Species Poëſeos Ariſtoteles de Poëtica c. 1. enumerat quatuor: *Epopoeiam*, *Tragoediam*, *Comediam*, & *Dithyrambum*. Alii tribus generibus has quatuor ſpecies concludunt, nimirum genere *narrativo*, *activo* & *mixto*. Aut enim Poëta narrat ipſe, aut alios narrantes repraeſentat, aut tandem utrumque conjungit, ut modo ſolus ipſe narret, mox alios narrantes exhibeat.

b. Nobis, quoniam ſimplicior ſtrictiorque diviſio Horatii in duo membra praeplacet: *Aut agitur res in ſcenis, aut acta refertur*, de duplici hoc genere *Epico* & *Dramatico* duobus capitibus tractaturi ſumus; tum tertio autem *minora Poëticae opera* exequemur, quae ad alterutrum priorum referri poſſunt: atque ita propius intuebimur, quo pacto ad uſum applicari ſoleant, quas univerſe ſupra propoſuimus regulas.

CA-

CAPUT I.

De Epopeia.

a. Significatus vocis graecae *Epos* (verbum) non solum a communi & vaga acceptione ad Poëticam translatus est, sed in poëtico genere ipso propter excellentiam & praerogativam ad versum hexametrum, aliter etiam heroicum dictum, denominandum contractus fuit. Est itaque secundum vim nominis *Epopopeia* fictio seu scriptio poëmatis epici, quod aliter etiam heroicum appellatur.

b. Praeceptores artis veteres anxie, & ad obscuritatem, ut rebantur, vitandam, justo prolixius Epopoeiam ita definiverunt: *Epopoeia est imitatio actionis unius, totius, verisimilis, illustris, felicis, a nobili persona profectae, narratione dramatica & versu hexametro expressa, quae viros principes ad primarias virtutes excitat.* Cujus definitionis voces prope singulae aliam aliamque vel proprietatem vel dotem Epopoeia exprimunt.

c. Verum nihil minus accurata est, etsi paucioribus verbis conclusa Recentiorum praeceptorum definitio, quae Epopoeiam ait esse *narrationem poëticam actionis mirabilis.*

Annot. Nimirum cum *poëtica* dicitur, voce hac quidquid ad immitationem pertinet, comprehenditur;

ditur, simulque ab iis omnibus discrimen constituitur. in quibus verisimilitudo quoquo modo negligitur, cujusmodi sunt figmenta anilium & male consarcinatarum Romanensium fabularum, voce *narrationis* autem a Dramate, quod totum in actione versatur, quemadmodum per vocem *mirabilis* secernitur, tum ab historia, extra cujus fines mirabile situm est; tum ab aliis minoris census poëticis elucubrationibus, quas ad mirabilitatem exurgere minime necesse est. *Actionis* tandem nomine principale Epopoeiarum objectum figitur.

2. Actio mirabilis poëtice narrata, seu opus epicum justum & totum *Poëma*; versus autem hexameter, quo actio talis narratur, *heroicus* aliter vocari solet: quod scilicet omnis actio epica heroëm supponat, seu virum excellentem, cujus actio est, quae cantu poëtico celebratur.

d. Quoniam Epopoeiae, ut alia composita & artefacta omnia materiis & formis constant, proinde ad haec duo capita monitiones universae ac observationes diriguntur; quidquid de isto Poëseos genere praeceptores commentati sunt, commodissime propterea ad haec suprema duo genera referimus item, de quibus tironi Poëtae nostro seu in examinando, seu in componendo carmine epico solerter cautum volumus.

1. *Materia Epopoeia* igitur cujuscunque est actio, seu aliquod electione & consilio susceptum opus.

Annot. Cum actionem materiae epicae loco assignamus: & habitus virtutum, & affectiones

quas-

quascunque seu animorum passiones ex materiae epicae numero excludimus, & deliberate rejicimus. Actionis porro, quae Epopoeiae apta sit, complures necessariae dotes numerantur ab eruditis, videlicet:

2. *Unitas*, id est: actio simplex sit & indivisa; ab una primaria persona proveniens; ad unicum principalem finem sic ordinata ipsa, ut ad eam ordinentur ceterae omnes tanquam actiones secundariae, si quas adjungere visum fuerit. Fundatio imperii Romani in Italia, actio unica & principalis Aeneae Virgiliani est, ceterae omnes numero plurimae, ut: itinera, naufragia, excidium Trojae, descensus ad inferos, proelia &c. subordinatae sunt, & ad finem principalem relatae actiones.

1. *Annot.* Reprehenditur justissime de neglecta hac poëtica unitatis lege Statius, qui Achilleidis suae materiam non herois istius actionem aliquam, sed omnem omnino vitam delegerit, postquam dudum olim Aristoteles Poët. c. 8. peccare eos pronunciavit, qui Herculis aut Thesei praeclare gesta una Epopoeia celebrari posse putarent.

2. *Episodia* vocare praeceptores consueverunt id genus actiones minores, quae principali actioni subordinatae & sic annexae sunt, ut iis sublatis salva nihilominus remaneat principalis actio; & quae mirifice tamen non ad ornandam solum & variandam, sed etiam

ad exaltandam Epopoeiam conferunt. Hujus generis in Aeneide ſunt: Iunonis aditus ad Aeolum, ludi ad patris tumulum inſtituti, Niſi & Euryali amicitia &c. quae ſi tollas, perſeverat nihilominus Aeneidis actio ſalva & imperturbata.

3. Haec Epiſodia unitatem nequacquam vel tollunt, vel corrumpunt, ſi cautiones praeſcriptae adhibeantur, quarum cautionum ſumma haec eſt: a.) Epiſodia ex principalis actionis circumſtantiis fluant, ut ex ipſa re principali nata videantur; valde aliena autem vel longa petita ne tractentur. Hujus generis eſt apud Virgil. Aeneid. VIII. Epiſodium de Caco & Hercule Aeneae inſtruendi cauſſa, qui ſub ipſo ſacrificio Herculis adveniebat, opportuniſſime inſertum; & L. VII. de cervo paſtoris regii Tyrrhei, quem Iulus in venatione occiderat; item L. XI. Pallantis caeſi ad parentem remiſſio. b.) Epiſodia ſint eo breviora, quo magis a principali actione ſejuncta videbuntur aliqua c) Epiſodia, ubicunque inſerentur, ab antecedentibus juxta & Conſequentibus diverſa ſint; ſunt enim diverticula quaedam variando operi adſcita, ad quem finem alioqui non conducent.

b. *Integritas* altera actionis epicae dos eſt, de qua nihil peculiare ſupereſt, quod hic addamus, poſtquam jam alibi, quid totum ſit, appelleturve, ex mente Ariſtotelis explicuimus. Id iterum, ac ſaepius tironibus inculcandum: ut accurate puncta actionis propoſitae, in quo inchoandum, & in quo deſinendum ſit, inveſtigent, figantque: media enim facilius ſe ipſis conſtituentur. Non inepte aliqui

aliqui per *initium* caussas & consilia suscipiendae actionis intelligunt; per *medium* caussarum & consiliorum hujusmodi effectus, & effectibus identidem oppositas difficultates; denique per *finem* solutiones difficultatum & plenum ac expectatum actionis effectum accipiunt. Sit exemplum Aeneis:

1. *Initium.* Aeneas incensa Troja collecta Trojanorum superstitum manu ex jussu Deorum in eam regionem, unde Majores sui venerant, abire statuit.

2. *Medium.* Junone infesta innitos terra marique labores objiciente tandem in Italiam appulsus cum Rutulis bellum grave gerit pro Lavinia sponsa & regno Italiae obtinendo.

3. *Finis.* Aeneas singulari certamine Turnum occidit, simul bellum Italicum conficit, Laviniamque sponsam ac regnum obtinet.

Annot. Videas hinc, quam inutiliter & perperam Maphaeus Aeneidem produxerit, & libro XIII. auxerit, in quo dolorem Rutulorum, Dauni luctum de morte caesi filii Turni, nuptias Laviniae & Aeneae Apotheosin descripsit; in omnibu-

nibus his ultra finem actionis epicae Virgilianae inconſulte evagatus.

c. *Veriſimilitudo.* tertia epicae actionis dos communis quidem materiae epicae cum aliis Poëſibus, ſed tamen tanto hic magis & peculiariter neceſſaria, quod actio epica ad imitationem virtutis accendendam deſtinata ſit, ad quam verum non ſemper, veriſimile autem perpetuo incitat. Quomodo enim verum, ſi vires humanas longiſſime ſuperare videatur, ad ſui imitationem ſuſcipiendam alliciat?

d. *Dignitas* praeter allatas dotes porro etiam in actione epica ab ipſo Horatio conceptis verbis deſideratur in Arte: *Res geſtae Regumque, Ducumque; & triſtia bella*, ut nimirum & a perſonis illuſtribus profectum ſit, quod ipſis praecipue imitandum proponitur, & ut actio ipſa praecellenti aliquo ſplendore eluceſcat. Primi generis Ilias & Odyſſea Homeri ſunt, viros principes utraque repraeſentans; alterius autem Aeneis, quae non illuſtres modo Trojanos offert, ſed actionem etiam ab hominum memoria ſplendiſſimam, fundationem ſcilicet Imperii Romani & religionis avitae propagationem.

— — — — *Dum conderet urbem,*
inferretque Deos Latio: genus unde Latinum
Albanique patres, atque altae moenia Romae.

e. *Felicitas* actionis postremo ipsa natura actionis epico carmini deputata comprehendi intelligitur, quoniam ea una dote penitus & perfecte a Tragoediae materia destinguitur, quae ad infelices exitus ordinatur.

2. *Forma Epopoeiae* deinde illis verbis in definitione allata positis indicatur: Actionis *mirabilis poëtica narratio.*

a. *Annot.* Cum enim forma illud recte dicatur, quo res unaquaeque constituitur, & ab aliis secernitur, his autem verbis ea omnia perfecte exprimantur, quae ad informandam tali modo actionem aliquam requiruntur, ut ad Epopoeiae gloriam exurgat; minime dubium esse potest, quin haec omnia formae nomine censeri debeant.

b. Erit autem duplex formae genus diligenter hic inspiciendum & segregandum, quorum alterum formam internam appellare, alterum externe formae nomine insignire fas sit.

1. Formam internam vocabimus ea omnia, quibus actio delecta in fabulam seu fictionem poëticam conformatur, & ad propositos Epopoeiae fines adaptatur.

2. Forma externa autem nobis hoc loco erit elocutio, quae fabulam epicam decenter con-

conveſtiet, atque auditoribus legendam & ſpectandam adeo exhibebit.

A. *Forma interna* itaque complectetur, quaecunque ad fabulam bonam & moratam effingendam ſeu ut proprietates, ſeu ut partes, ſeu ut dotes adhibentur, puta: Novum, veriſimile, mirabile, implexio, peripetia, agnitio, ſolutio, ordo, magnitudo, characteres. At enim propius contemplemur ſingula:

a. *Novum* fictioni cuicunque ineſſe debere jam ſupra Part. I. c. 2. monuimus; huc proinde ad fabulam epicam traducenda erunt, quae ibi explicata ſunt.

b. *Veriſimile* item ſuperius traditum, ut anima eſt totius Poëſis, & per omnem late Poëticam ſerpit, ita in fabula epica concinnanda praecipuum locum habet, & jugiter ante oculos eſt habendum in majoribus aeque partibus, atque in minimis ornamentis.

c. *Mirabile* proprietas primaria eſt fabulae epicae, & character, quo a ceteris omnibus poëticis operibus differt. Ex mirabili enim admirationem, ex admiratione autem imitationem (qui Epicae fines ſunt) naſci paſſim contingit. Equidem ſaepius citato c. 2. ſuperius docuimus & naturam mirabilis, & modos complures, quibus fabulae mirabiles effici valeant.

leant: ſed nimirum ea hic ad ſpeciem Epopoeia applicanda ſunt. Quare Mirabile epicum, quod actione contineri debet, in eo praeſertim ſitum exiſtimabimus, ut ſuperioris ordinis poteſtates cum agentibus naturalibus conjungantur, unde mirabiles effectiones & converſiones extiturae ſunt, illaque poſtremo ſemper veritas manifeſte derivabitur: Omnia in mundo hoc pro Superorum, praeſertim ſummi Dei, in omnes creaturas poteſtate & voluntate confici

I. *Annot.* Artificioſiſſimam hanc Mirabilis fabulae inſtructionem & agentium inferiorum ac ſuperiorum vices liquidiſſime fere per totius Aeneidis decurſum vide: Aeneas in Italiam ex Sicilia navigare contendit; mox Juno ope Aeoli tempeſtatem concitat. Miſere hac affliguntur Trojani; quibus tamen continuo opem adfert Neptunus ſedata tempeſtate, Trojani intrant portum Lybicum, & magno telluris amore egreſſi ſale tabentes artus in littore ponunt; Aeneas de omnibus neceſſariis diſponit, quodcunque prudentia humana permittere in his circumſtantiis poteſt. Interim Venus apud Iovem contra Iunonem queritur, & ſolatium ac laetas promiſſiones refert. Aeneas exploraturus regionem, ad quam ejectus erat, a Venere Tyriae virginis ſpecie obvia docetur de loci ſitu, & navium amiſſarum ſorte, ac poſtremo una cum Achate nebula concluditur. Mercurius ſub haec a Iove Carthaginem ad emoliendum cor Didonis ablegatur, quae Aeneam cum

sociis benevolentissime recipit, Venus per fraudem in locum acciti Iuli Cupidinem substituit, qui Didoni amorem in Aeneam inspirat. &c. Nimirum ex perpetua agentium superiorum & inferiorum vicissitudine ac mutuo nexu provenire Mirabile jucundissimum illud intueris, in quo omnis Epopoeiae caput conquiescit.

2. Etsi Mirabile heroicarum fabularum necessaria exaltatio sit, non tamen ad minutas quasque actiones aut sus deque demittendum est, sed in rebus maximi momenti tantum, & cum vires humanae non suffecturae putabuntur, applicandum. vapulat merito a Criticis ob violatam aliquando frequentius hanc legem Homerus, ut: cum telo in Hectorem frustra emisso non aliud Achilles substituit; sed a quo nescio Deo eidem primum refertur. Menelaus ad recipiendum flagellum equorum, quod manibus elabi passus est, Minervam invocat, quae eidem flagellum reddit. &c.

3. Fere mirabilitatem fabulae epicae acuunt impedimenta multa & magna ac obices repentini, qui herois nostri felicitati injiciuntur, & ejus actionem ab optato exitu avertere conantur, si de iis postremo nihilominus triumphat; aut forte utcunque reluctans opprimitur. Quare ut fabulae omnis majoris partes sunt, ita nominatim fabulae epicae *Implexio* & *Solutio*.

d. *Implexio* est collectio, coordinatio, & convolutio impedimentorum variorum ad finem primariae actionis epicae frustrandum. Vocatur item haec implexio alio nomine *Nodus*.

An-

Annot. Duplices in fabula regnant implexiones: aliae enim ſunt principales & *primariae*, aliae *ſubordinatae*. Prioris generis in fabulis ſingulis eſſe poteſt unica; poſteriores ſecundum rei neceſſitatem & veriſimilitudinem multiplicantur. In Aeneide Implexio *primaria* eſt: odium & ira Junonis Aeneae regno in Italia omnibus viribus obnitens: *ſubordinatae* & ſecundariae ſunt: effectus hujus irae: tempeſtas Aeneam ab Italia rejiciens; amor Didonis Aeneam ab Italia retinere cupiens, & fortitudo Turni Aeneam ab Italia repellere conata.

e. *Solutio*, eſt, cum impedimenta objecta removentur, & difficultates complicatae expediuntur. Praeſtari id duplici modo ſolet; nimirum.

1. *Peripetia* ſeu commutatione fortunae, Cum ab adverſa ad ſecundam tranſitus fit, ut debet in Epica; nam in Tragoedia quidem ad infelicem exitum fit mutatio. Exempla luculenta Peripetiarum offeruntur in Aeneide, ut L. I. cum Ilioneus & ſocii amiſſum Aeneam lugent, ille improviſus ſciſſa nube adeſt &c. & L. X. cum Trojani a Turno & Rutulis nova urbe ſua concluſi arctiſſime tenentur, inexpectatus cum claſſe auxiliari adeſt Aeneas &c.

2. *Agnitione*, quae in locum Peripetiae ſuccedit, cum nempe ex ignoratione

in

in notitiam, ut nomen indicat, vel etiam ex inimicitia in amicitiam fit mutatio, unde deinde felicitatem consequi accidit. Quae omnia iterum in fabula tragica contraria accidere necesse est. Exemplum hujus commutationis per agnitionem exhibet historia Josephi Aegyptiaci a fratribus agniti, ubi repentina ex tristitia in laetitiam sequitur conversio. Item fabula Iphigeniae sacerdotis fratrem Orestem jamjam a se immolandam victimam agnoscentis; unde felicicitas utrique foedissimi sacrificii devitatio.

a. *Annot.* Tres autem ad Peripetiarum perfectionem requiri ajunt conditiones: a.) ut magna aliqua commutatio & rerum vera omnium sit, b.) ut subita, repentinae naturalis, & nec expectata nec praeparata, forte ex longinquo sit talis commutatio; c.) ut solutio verosimilis sit, & fiat per factum aliquod inexpectatum, fabulae internum, non per solam fortasse voluntatis conversionem. Sic in Aeneide L. XII. cum Aeneas consilium capit & inexpectate exequitur urbem Laurentum expugnandi, & revera urbem incendit; subito Turnus ad duellum redit, quod omni conatu hucusque soror Iuturna impediverat. Sic Achilles nequaquam ad preces Agamemnonis revertitur in proelia, quod utique cum neutrius charactere conveniebat, neque adeo verisimile futurum erat; sed occiso

ciſo demum amico Patroclo ad reconciliationem Achillis cum Agamemnone fit mutatio.

b. Tanto fabula & epica & quaecunque major alia perfectior delectabiliorque erit, quo Implexio magis intricata, nodusque firmior videbitur; fit enim tali pacto ſolutio tanto item mirabilior, & virtus herois eo magis conſpicua.

f. *Characteres* fabulae non nuda ornamenta, ſed neceſſarias plane proprietates eſſe, ex iis, quae ſupra Part. I. cap. 2. tradidimus, clarum eſt. Decet enim fabulam eſſe moratam, qualis ſine obſervatione characterum eſſe non poteſt. Et quoniam heros fabulae aut aliae in conſortium advocatae perſonae ex characteribus ſuis ſingulae non loqui modo, ſed agere etiam debebunt, ac proinde in ipſa fabulae compoſitione ad characteres rite delineandos reſpicere jam oportebit, igitur curate huc revocanda erunt illa omnia, quae ſupra citato loco praeſcripſimus, illudque longe maxima contentione efficiendum, ut characteres omnium perſonarum agentium notabiliter varientur, herois autem epici character ſuperior eminentiorque ſit univerſis.

g. *Ordo* artificialis, qui ſolus fabulae conformandae adhiberi poterit, ſupra pariter P. I. c. 3. diffuſe explicatus eſt;

un-

unde hic diligenter recolenda ea praecepta.

h. *Magnitudo* justa Epopoeia universe juxta Aristotelem c. 7. in medio quodam posita est, ita ut nec nimis parva & contracta sit, alioqui enim partes ejus singulae spectatoribus confundentur, aut penitus evanescent: sed nec nimis extendatur, aut dilatetur; secus enim pervideri totam fabulam uno obtuto, aestimari partium universarum hormoniam & cohaesionem erit impossibile.

1. *Annot. Magnitudo actionis primariae*, compositae tamen seu fabulae, ut idem Aristoteles ait, sic attemperanda est, ut uno circiter anno gesta fuerit. Iliadis certe actionem anno uno expletam fuisse observarunt Eruditi, Odysseae autem quinquaginta dies tribuit Homerus; & Aeneidi quatuor menses supra annum Virgilius.

2. *Magnitudo Episodiorum* nullis certis & constantibus temporum limitibus definita est: Ilias namque novem annorum res gestas comprehendit; Odyssea res annis novemdecim perpetratas; Aeneis autem ab Aenea fundatore ad Augusti tempora narrationibus extenditur.

B. *Forma externa* elocutionis partes, proprietates, modos comprehendit, de quibus fere singulis equidem jam supra P. I. c. I. & 3. egimus; hic tamen enumerare & retractare

ju-

juvat eorum aliqua, quae hujus adhuc loci ſunt magis propria.

a. *Partes* Epici carminis cujuscunque recenſentur hae: *Propoſitio*, *Invocatio*, *Narratio*, & aliquando *Epilogus*.

1. *Propoſitio* eſt veluti acceſſio ad rem, ſeu Exordium, quo Poëtae Epici operis ſui ſummam, hoc eſt, finem actionis heroicae, quam delegerunt, breviſſime annunciant, ſimulque auditorem benevolum, docilem, ac attentum reddunt. Haec pars a praeceptoribus tam neceſſaria Epopoeia exiſtimatur, quam unitas ipſa fabulae; ex propoſitione enim potiſſimum pendere, & per propoſitionem conſtitui aſſeverant actionis unitatem.

a. *Annot.* Utcunque brevis ſit, ac eſſe debeat Propoſitio, ſemina tamen principalium Epiſodiorum & Peripetiarum nonnulli Propoſitione continuo attingi volunt. Ita nimirum Virgilius Propoſitione ſua praeter Italici novi regni erectionem Junonis ſimul iram terra, mari, & in bello viro, quem canit, infeſtam complectitur:

Arma virumque cano, Trojae qui primus ab oris
Italiam fato profugus, Lavinaqueque venit
Littora: multum ille & terris jactatus & alto
Vi

Vi superum, saevae memorem Iunonis ob iram,
Multa quoque & bello passus &c.

b. Propositi n's dotes necessariae sunt, ut brevis sit, simplex, verecunda, & sine ornatu. Reprehenditur ob defectus harum virtutum Lucani Propositio tam vasta, tumida, & turgens in Pharſ. ut Scaliger eum non tam canere, quam latrare asserat:

Bella per Aemathios plusquam civilia campos,
Iusque datum sceleri canimus, populumque potent.m,
In sua victrici conversum viscera ferro,
Cognatasque acies, & rupto foedere regni
Certatum totis concussi viribus orbis
In commune nefas, infestis que o via signis
Signa, pares aquilas & pila minantia pilis.

2. *Invocatio* est opis celestis imploratio ad feliciter executioni mandandum, quod Poëta canendum sibi sumsit. Non tantum conveniens est hujusmodi Invocatio ad difficultatem operis, & sublimitatem propositi demonstrandam, venerationemque Poëtae propterea circumdandam; ut supra monuimus P. I. c. 2. sed ex eo vel maxime etiam videtur necessaria, quoniam Poëta Superorum consilia, factaque, quibus Epopoeiam pertextam esse oportet, sine peculiari Coelestium illustratione & ope ignorare debet, quorum exhibendorum tamen

mu-

munus ei in Epico carmine incumbit.

a. *Annot.* Quoniam Invocatio orationis quoddam ad Deum directae genus est, ac proinde Lyricae pars: sublimitate illa ignea, viribusque & nervis Lyricae propriis exultare potest, quamquam brevissime constrictam oporteat.

b. Argumenta nobis sacra, aut ex religione nostra repetita, tractaturum invocare superos inferosque illos Deos Theologiae fabulosae non solum indecens, sed ridiculum etiam & prope stultum est. Nihil enim sane pro thematis gravitate diversitateque ad Deum Summum Verum, ad Coelites Geniosque coelestes confugere vetat Christianos. Ceterum in apte invocandis pro re nata Superis Inferisque Diis accurate discrimina, & convenientiae expendendae sunt, ne perperam & perturbate eorum auxilium invocetur. Non defuerunt, qui ipsum Virgilium accusarent de adscita parum accurate Musarum invocatione ad Eclogam carmen rusticum canendum, quod factum est Eclog. IV. *Sicelides Musae paulo majora canamus*, Quid enim Musis cum rure?

3. *Narratio* Epopoeiae corpus constituit; in hac enim omnes illae praerogativae collectae esse debent, quibus ante ceteras omnes Poëticae species eminet Epopoeia.

a. Prima & ſingularis virtus narrationis epicae absque dubio eſt: ut proprietates reliquarum Poëſeos ſpecierum omnium ipſa ſola amplectatur. Quare quidquid *mirabile* habet *Poëſis epica*, quo animos incredibiliter attrahit, & prope ſupra ſe ipſos elevat, quidquid *terribile & horrificum Tragoedia* continet, quidquid *ridiculum & delectabile* in *Comoedia* ineſt, quidquid demum *dulcedinis, ſimplicitatis, & quietis* in *Idylliis* reperitur, id omne & totum complectetur Epopoeia, mater, princeps & fons ceterarum Poëſium omnium, ſupergreſſa univerſas; ſiquidem ſingulas nominatas dotes pro prudentia & arbitrio Poëtae ſuas facit & facere debet, ad variandam, quod caput eſt, narrationem ſuam.

Annot. Nitidiſſima iſtorum omnium exemplaria in una Virgilii Epopoeia praeſto ſunt. Quam *mirabilia* enim narrat Iunonis ad perdendum Aeneam conſilia, aſtuta promiſſa, Aeoli ſubpalpantis obſequia, & Neptuni Tranquilitatem mari, opem autem disjectis Trojanis adferentis auxilia? quam *horrifice* Laocoontis, Caſſandrae, Priami pingit fata? quam *tenerae* Veneris apud Jovem ſunt querimoniae? quam *jocularis* autem L. V. Menoetis in mare dejecti, dum in rupem enitentis, & falſos fluctus cum riſu ſpectantium Trojanorum revomentis imago? quam iterum *dulces & ſimplices* feſti & ſacrificii ruſtici ab Evandro obiti; ali-

alibi solis orientis, avium cantantium &c. descriptiones? Unde videas Poëtam Epicum non Epicum tantum, sed simul Tragicum, Comicum, Bucolicumque esse debere.

b. Proximum est, ut Narrationes epicae virtutibus omnibus illis non tantum instructae sint, sed etiam eluceant, & plane exsplendescant, quae Narrationibus universis competunt, quasque alibi jam & tradidimus, & iterum commemoravimus. Nominatim igitur commendantur Poëtae epico narranti.

1. *Copia:* neque enim satis semper erit summa rerum capita exponi, sed erunt non raro partes etiam singulae accuratius explanandae.

Annot. Iuno exosa Trojanos, eorum classem ex Sicilia navigantem tempestate concitata disjicit, sed ea delata est in Africam, ubi benignissima a Didone accipiuntur Trojani. Qui ita narraverit, totum sane librum I. Aeneid. narravit; quem tamen Poëta longe alia copia exequitur. Inspice Virgilium, sic ille:

a.) *Iuno exosa Trojanos*; quia memor erat judicii Paridis & belli ad Trojam pro Achivis gesti: quia audierat Carthaginem suam olim a Trojanis evertendam.

b.) *Classem ex Sicilia navigantem.* Narrat, quomodo navigaverint laeti, alacres, ventis secundis, periculorum incurios.

c.) *Tempestate concitata disjicit.* Iuno adit Aeolum: apud eum preces & pollicitatio Nymphae in uxorem, tum ab Aeolo emissi venti, tempestatis effectus & dissipatio classis.

d.) *Qua sedata.* Neptunus sensit commotum mare, prospicit, videt, increpat & abigit ventos, reducit serenitatem, Tritones juvant navem ex saxis in aquas detrudere.

e.) *Classis defertur in Africam.* Trojani petunt proxima littora. Describitur portus. Septem solum naves conveniunt. Egrediuntur navibus, ignem excitant, siccant farinam, & panes pinsunt. Aeneas speculatur regionem, & septem cervos pro numero navium sternit. Distribuit carnes & vinum, ac erigit moestos. Trojani prandent. Aeneas curis jactatur. Interea Venus orat Iovem pro filio. Iupiter fata immota esse promittit, gloriam futurae gentis exponit, & Mercurium ad conciliandam Didonem amittit. Aeneas mane facto exit locos exploratum, ab obvia matre personata docetur de loco, principe regnante, de classe salva recipienda, & abiens mater agnoscitur; cingens tamen nebula Aeneam cum socio. Aeneas in nebula Carthagine in templo Iunonis videt excidium Trojanum pictum.

f.) *Benignissime a Didone accipiuntur.* Coram Regina Didone reperit socios amissos, qui oratore Ilioneo benevolentissime accipiuntur. Erumpit ex nube Aeneas cum Achate audito tam laeto responso, & seipsum reginae sistit, a qua

in

in regiam deducitur, & convivio splendido adhibetur. &c.

Conspicua scilicet fit, nisi omnia fallant, ex hoc Virgilii exemplo narrandi copia.

2. *Brevitas*, ut ne a primis rerum initiis orsus Poëta inutili & longa serie oneret potius quam ornet Narrationem: sed praetermissis omnibus, quae ad rem nostram non conducent, summa quandoque tantum fastigia rerum sequatur. Sic apud Virgil. Aeneid. II. Aeneas Didoni excidium Trojae narraturus non incipit ab adventu classis Argivae, aut reliquo obsidionis apparatu, sed sic brevissime, & quam proxime ad rem:

--- Fracti bello fatisque repulsi
Ductores Danaum tot jam labentibus annis
Instar montis equum divina Palladis arte
Aedificant.

Sic item Aeneid. I. Venus virginem Tyriam assimulans Aeneae roganti: *Quo sub coelo tandem, quibus orbis in oris jactemur doceas*, ambagibus omissis respondet:

Punica regna vides, Tyrios, & Agenoris urbem.

Annot. Prudenti admodum consideratione trutinandum erit Poëtae: cuinam loco copia, cui brevitas conveniet; neque enim hoc ex solo libitu & temere, sed ex circumstantiis definiri poterit.

3. *Probabilitas* Narrationis ex verisimilitudine fere tota pendet. Itaque ea probabilia judicabuntur, quae notas quaspiam veritatis praeferre, ceterum rebus, personis, locis, temporibus, aliisque circumstantiis congruere videbuntur. Non extantius facile exemplum narrationis probabilis poëticae est, quam Sinonis apud Virgil. L. I. Aeneid. Narrat is primum quaedam ut vera passim nota, ut: avectos hostes, Palamedem Ulyssis aemulatione occisum, Palladium furto ablatum; tum addit conficta verisimilia, fabricatum esse equum Palladi (cui sacer erat equus, animal per se bello aptum); Graecos abitum saepius tentasse:

Saepe fugam Danai Troja cupiere relicta
Moliri, & longo fessi discredere bello, &c.

Oraculi exquisiti redditum responsum:

Sanguine placastis ventos & virgine caesa,

— — — — — — —
Sanguine quaerendi reditus. &c.
Digna profecto, si ulla alia, haec est Narratio, ut tota ad leges Poëticae attente exigatur.

4. *Suavitas* ex motibus & affectibus animorum, atque ex inopinato exitu &c. oriri consuevit. Nullibi haec felicius, frequentius, & magis varie expressa conspicitur, quam apud Virgil. toto L. II. ubi excidium Trojanum narrat Aeneas. Quam multiplex & varius ibi affectus: in populo Trojano ad preces Sinonis flexo *misericordia;* ad equum Trojanum intra muros receptum *laetitia*, ad lacrymas Sinonis *commiseratio*; pro armatis utero equi Trojani absconditis *trepidatio*, cum Laocoon hastam in equi latera contorsit; ad Laocoontis & filiorum miserrimum interitum *horror* &c. Anchisis urbe incensa exire abnuentis *obstinatio* &c. Quam commovent, quam occupant haec, at simul quam suavem & delectabilem omnem reddunt Narrationem!

c. Tandem suprema Narrationum epicarum omnium, & epico tantum generi propria virtus est: nonnunqam a toto Narrationis tenore desciscere, & ad

Dramatis virtutes repente transgredi; hoc est, ut Poeta aliquando narrare ipse desinat, & personas actionis suae epicae loquentes narrantesque inducat. Mirum quantum haec epici carminis proprietas Epopoeiam totam sustollat, & incredibili varietate exornet. Exemplum unicum ex Aeneid. VII. desumtum, & trifariam propositum clarissime propositionem hanc demonstrabit.

I.

Juno Argis reversa & animadvertens Trojanos sedem figere. secum ipsa dolebat: non posse opprimi Phryges per omnia pericula eluctatos; cogitabat: exhaustam esse frustra iram & omnem potentiam suam in agitandis Trojanis; denique tentare statuit: num fortassis aliquid opis adversus illos apud inferos Deos praesto futurum esset, cum Dii superi omnes denegarent.

II.

Juno Argis revertens, cum Aeneam jam sedem fixisse in Italia, & tecta moliri vidit: attonita stetit primum, tum questa est: stirpem invisam non potuisse Sigaeis campis occumbere, nec incensa Troja crematos esse viros Trojanos; in-

ter princeps ceterarum opus judicatam iliadem Homeri (praesertim quod compendium Aeneidis Virgilii nostri undique obvium est) in compendium, quod pervideri totum possit, missam ex Battesio offerimus.

ILIADOS HOMERI

ARGUMENTUM.

Orto inter exercitus graeci ad Trojam Imperatorem Agamemnonem, & fortissimum in toto exercitu heroëm Achillem dissidio: ex iracundia ab omni pugna abstinet Achilles, & mox Graeci undique caesi & repulsi sunt, donec heros eventu sibi ipsi infausto commotus arma resumsit, & fortunam armorum graecorum restituit.

Lib. I. Chryses, Sacerdos Apollinis, filiae suae Agamemnonis servae redemtionem orans ab elato Principe hoc contra ceterorum Principum consilium superbe rejectus fuerat. Injuria & opprobrio affectus Chryses Deum suum vindictam orat obtinetque; Apollo enim sagittas suas in exercitum Graecorum magna populi calamitate ejaculatur. Commotus publica calamitate Achilles Calchantis vatis consilium exquiri suadet. Hic Achillis patrocinio fretus Agamemnonem incusat, chryseidemque reddendam pronunciat. Responso in furias actus Agamemnon reddit equidem servam' sed in Achillem furorem convertit, chryseidem ab eo repetens. Non obluctatur Achilles, cum chryseis tanquam praedae portio sibi obtigisset, sed

ſed ſimul eam reddit, ſimul ſe vindicaturus pugna abſtinere proponit. Ad littus maris prae iracundia flens iniuriam ſibi illatam queritur, quem mater Thetis audiens & conſolans poſtremo ab eo premovetur, ut Iovem Troianis favere deprecetur, quo Agamemnon iniuria ſe heroëm affeciſſe ſentiat; id quod Thetis continuo exequitur, & ab Iove impetrat, necquidquam intercedente Iunone.

Lib. II. Ad vindicandum Achillem proelium fieri neceſſe erat, in quo Graeci a Troianis caederentur. Igitur Iupiter ſomnium immittit Agamemnoni, cui credulus, hoſtium aggreſſionem proponit, Neſtor peritiſſimus in exercitu proelium diſponit, ſacrificatur Iovi, & tuba inſonat. Minerva Aegidem agitat, congreſſuroſque animat. Exercitus uterque ex adverſo locatus.

Lib. III. Paris raptor Helenae tectus pantheris pelle & armatus Troianos praecedit, quem Menelaus conſpicatus ex curru ſuo deſilit hoſtem ſuum invaſurus: nocens Paris poſt acies refugit, ubi ab Hectore filiorum Priami fortiſſimo de timiditate, effoeminatione, aliiſque vitiis, & noxia patriae pulchritudine increpatur. Commotus hac increpatione ad ſingulare certamen cum Menelao ſe offert, ea lege, ut Helena cum divitiis ſuis victori cedat. Conditiones ineuntur. Quod Iris Dearum nuncia ad Helenam refert. *Deſerit* haec laborem ſuum phrygium, quo proelia ſui cauſſa commiſſa noverat. Recordatione mariti, amicorum, patriae, in lacrymas ſolvitur. Moventur his lacrymis & eius pulchritudine ſeniores; ſed tamen *eam cum Graecis reverti ſatius eſt*, inquiunt, *quam nos omnes cum liberis noſtris illius cauſſa interire*. Alloquitur Helena Priamum. *Veni filia mea*, reſpondet Priamus, *abſtine fletu, non tu, ſed Dii infelicitatis noſtrae cauſſa ſunt.* *Nomi-*

Nomina mihi heroës, quos video. Nominat illa Agamemnonem, Ajacem, Ulyssem, sed Castorem & Pollucem fratres non conspicata, puduisse illos certaminis pro se vindicanda putat. Fecialis adveniens Priamum docet, illius jusjurandum desiderari, quod filii ejus perjuri essent, id in Paride patuisse. Imprecationibus in transgressores enunciatis rivales duo ad pugnam progrediuntur; Paris in terram dejicitur, sed Venus protectrix nube involutum ad penetralia res ducit, ubi meritis ab Helena exprobrationibus defricatur.

Lib. IV. Proeliis finitis Achilles vindicatus nondum erat: forte fortuna Iuno Trojanis infesta eversamque cupiens Trojam cum Minerva foederata erat, qua Pandarum persuasit, ut telum in Menelaum contorqueret, pedeque sanciaret. Ita inde in exercitu graeco exardescit; Agamemnon percurrit ordines, adhortatur heroës; Mars accendit Trojanos, Minerva Graecos. Terror, fuga, & discordia Martis soror, aestum proelii incendunt: colliduntur scuta & lanceae; clamor Victorum juxta & caesorum auditur; sanguis torrentium instar fluit; Apollo Trojanis inclamat: *Achillem non amplius pugnare.*

Lib. V. Diomedes a Pallade protectus miracula fortitudinis edit; nihil eum remoratur, non heroës, non Dii. Dejicit Xantum, Thoonem, Pandarum, Aeneam. Vulnerat Venerem, ipsumque Martem, qui ambo proelio excedunt.

Lib. VI. Hector, qui palmam hucusque dubiam retinuerat, ex consilio Heleni in urbem redit, matronas Trojanas exhortaturus ad placandam Palladem, offerendaque in eum finem sacrificia & dona. Revertitur comite Paride, qui nunc ut nunquam ante pugnam ardet.

Lib.

Lib. VII. Tempori adſunt, jam enim ceſſuri erant Trojani; Apollo autem effuſionem ſanguinis impediturus Hectori mentem indit, fortiſſimum Graecorum provocandi. Sorte Ajax deputatur. Nox eos dirimit. Deſerunt ſe mutuae exiſtimationis pleni, & dona ſibi viciſſim impertiuntur. Graeci uſi nocturno tempore muniunt caſtra ſua muro & palis; interea Pater Deorum tonat, & futurae diei horrores annunciat.

Lib. VIII. Aurora appropinquante Iupiter in concilium congregat Deos, & de ſuprema ſua ac incircumſcripta poteſtate fortiter praefatus, univerſis prohibet, pugnis duorum populorum immiſceri. Ipſe in montem Idam deſcendit, & nube contectus utraque caſtra perſpicit. Proelium incepit, & victoria in utramque partem nutat ad meridiem usque. Apprehenſa tum aurea trutina ſua fata amborum exercituum appendit. Lanx Trojanorum ad coelum elevatur. Continuo fulgura coruſcant, & diſcurrunt tonitrua, Achivi ſentiunt conterriti Iovem ſibi adverſum eſſe. Diomedes, qui vulneratum Neſtorem in currum ſuum aſſumſerat, dum in Trojanos incurrere parat, fulmen ante ejus equos decidit. Ter eumdem incurſum repetere tentat, ter Iupiter intonat. Cedit tandem heros invitus & obſequitur ſapienti Neſtori. Deae Trojanis infeſtae clare Iovis conſilium pervident de Achille ulciſcendo. Veſperaſcit,. Iupiter in coelum redit, & Iunoni fati ſententiam de Achille declarat. Hector oppugnationem in craſtinum parat, mandata diſtribuit, undique ignes accendi facit, neforte exterriti Achivi effugiant.

Lib. IX. Alia eſt facies caſtrorum Achivorum, quam Trojanorum, nulli ignes, ſumum ſilentium, undique terror. Agamemnon, qui primum fugam propoſuerat, ex conſilio ſapientis Neſtoris

ris Phoenicem, Ajacem, & Ulyſſem ablegat, ad Achillem pretioſis muneribus conciliandum, oblata in matrimonium ſua Agamemnonis filia & ſeptem civitatibus in dotem. Achiles amice generoſeque receptis legatis repudiat oblata. & Agamemnonis filiam, Venere quamvis pulchrior, & Minerva ſapientior eſſet. Vult reditum in patriam, & abitum in craſtinum parare. Phoenix olim ejus gubernator fruſtra commemorat beneficia in eum olim collata, Deorumque exemplum, qui ſe placari patiantur. Achillex obſtinat. Legati reverſi referunt Agamemnoni, Diſceditur ad quietem capiendam.

Lib. X. Agamemnon lethali irrequie agitatur ſomni expers. Videt ignes Trojanos, audit tubas eorumdem, & cum caſtra propria inſpicit, effunditur in lacrymas, capillosque ſibi evellit. Surgit, & quaerens Neſtorem obvius ſit Menelao nihil minus perturbato. Excitant Duces reliquos, quorum pauciſſimi dormiebant, & concilio concubia nocte celebrato, fortis Diomedes & prudens Ulyſſes caſtra Trojana exploraturi dimittuntur. Minerva executionem dirigente feliciſſimus ſequitur eventus. Diomedes obtruncat Rheſum, abducit ejus equos, & triumphans revertitur. Hinc rurſum Achivis animi.

Lib. XI. Aurora adeſt, Jupiter ſanguineam expandit nubem horrores diei praeſagientem. Agamemnon furore plenus Trojanos primum ad portas urbis usque repellit, ſed vulneratus ſe recipit. Hector apparet, undique terrorem diſpergens, & tam manifeſtam Iovis protectionem circumferens, ut ipſe Ajax ei cedat. Eurypylus cedenti Ajaci ſuppetias venit, ſed vulneratus in caſtra reportatur. Diomedes pariter vulneratur, Ulyſſes item, & proelio excedunt. Achilles ex prora navis ſuae proelium ſpectat, fremitumque

que audit. Mittit Patroclum quaesitum, quisnam heros vulneratus numero referatur? Erat is Machaon. *Quid Achillis refert*, respondet sciscitanti Nestor, *scire quis vulneratus sit, qui Graecos omnes perditos cupit? Ecquid tu amicum tuum ad pugnam non hortaris? Cur non te saltem armis suis indutum in proelium submittit?* Patroclus revertens Eurypylum convenit sanguine manantem, cujus vulnere obligato ad amicum properat.

Lib. XII. Interea Hector ad fossam pervenit: Promicat ex curru, & in fronte quinque cohortium progreditur. Arripit ingentem lapidem terminum, & portas castrorum perfringit. Irrumpit furens fluvii instar ruptis aggeribus: Graeci fugiunt.

Lib. XIII. Cum Iupiter Trojanos victoriosos, & Graecorum plerosque vulneratos videt, vultum tantisper ab his sanguinolentis scenis avertit, populos innocentes & justos respecturus, qui lacte suorum gregum victitabant. Neptunus hoc momento usus Ajaces ambos suflammat, Graeci conglomeratis omnibus viribus Trojanos sustinent. Hector accitis delectis heroibus Graecos iterum repellit.

Lib. XIV. Graeci a Neptuno suffulciuntur. Cum Iuno videt, Neptunum Graecis auxiliari, cingulum Veneris mutuum sumit, ad Iovem diutius dissipandum, & somnum secumfert, ad Iovem somno dandum. Neptunus omnium, quae aguntur, conscius, Graecis assistit. Hector graviter vulneratus proelio effertur, & nunc fugiunt Trojani.

Lib. XV. Hoc puncto temporis critico Iupiter expergefactus Hectorem in arena jacentem, suspirantem, sanguinem evomentem, & penitus sui impotem videt, quem continuo ab Apolline sanandum curat; & Neptunum ex proelio facessere jubet. Rever-

versus ad se Hector ab Apolline praeceditur, qui fossas expiet, & muros dejicit, jamque proximus est navibus, quas Graeci condensati protegunt. Ajax Dei instar pugnat. Patroclus festinat nuncium ad Achillem perferre; interea Hector spumans, sanguine, sudore, & pulveribus obsitus navem apprehendit & ignes inclamat.

Lib. XVI. Patroclus flet coram Achille, qui ejus lacrymis movetur; *video quid crucieris*, inquit Pelei filius, *sed juravi me non pugnaturum, donec Hector meae propriae navi propinquet. Cape arma, & pugna, cum quolibet: sed sufficiat tibi Hectorem detinuisse ab igne navibus imittendo.* Vix haec profato flamma ex incensis navibus erumpit, & fumus gyrans in aërem ascendit. *Propera Patrocle*, inclamat Achilles femur percutiens, *dum tu armaris, ego milites colligam.* Patroclus egreditur, Achilles pro eo vota & sacrificia Diis offert. Adventus amici Achillis confortat Graecos, deterret Trojanos. Sarpedon filius Iovis cadit sub Patrocli ictibus, ipse Hector cedere cogitur: Iupiter in cor ejus timorem immisit, fugit in urbem; Patroclus victoriam prosequitur. Repente Hector ab Apolline suffultus validam eruptionem tentat, in qua Patroclus ab Apolline deceptus ab Euphorbo a tergo vulneratur, & ab Hectore conficitur, qui arma illius spolium aufert.

Lib. XVII. Graeci tamen caesi corpus defendunt. Commoti Achillis infortunio diu pugnant vehementissime. Ajax furore plenus Achilli per Antilochum nunciat, quae geruntur.

Lib. XVIII. Nuncius Achillem foris tentorium nigris cogitationibus immersum convenit. Percepto Patroclum non vivere, prae dolore animo linquitur. Vo

luta-

lutatur in pulvere, ululat, rabit. Thetis Nymphis omnibus comitata ex mari aſcendit; & littus gemitibus reſonat. Achilles vult prodire in pugnam, ſed Hector ejus arma poſſidet. Iris conſilium ſuppeditat: prodiret modo, & vocem tolleret. Ter clamat, & ter Trojani terrentur. Deſerunt tandem corpus Patrocli, quod ad caſtra refertur. Veſper. Suadetur Hectori, reciperet ſe in urbem, cum Achilles iterum compareat. Sed reſpuit ſalutare hoc conſilium. Thetis Vulcanum adit, a quo nova pro filio arma obtinet.

Lib. XIX. Illuceſcente die arma illi adfert. Continuo Achilles Graecos convocat, nobiliſſimoque modo Agamemnoni reconciliatur. Praecipui Duces ardorem illius tantillum reprimunt, dum miles corpus curat. Conſolantur eum; verum ille praeſentibus tanta teneritudine de Patroclo amico & Peleo patre ſuo praedicat, ut una cum eo in lacrimas ſolvantur. Induitur jam armis, quae eum non gravant, ſed tanquam alae allevant. Tandem currum conſcendit, tandem in hoſtes provolat.

Lib. XX. Nunc Iupiter res naturali ſolito curſui reſtituit, quem hucusque Achillis gratia deflexerat. Dii, qui partibus favent, in pugnam ſuorum commiſcentur. Achilles mille edit ſpecimina roboris, fortitudinis, artis bellicae, & velocitatis. Nemo hoſtium illi effugit, & Deus tantum aliquis Aeneam & Hectorem ex manibus ejus eripit.

Lib. XXI. Trojani fugiunt, & in confuſione dividuntur. Achilles partem in Xanthum flumen praecipites agit, quod cadaveribus, armis, ſanguine repletum eſt; tum alteram partem aggreditur. Omnes ſalutem in urbe quaerunt.

Lib. XXII. Solus Hector foris urbem manserat; non lacrymis senis patris matrisque, qui ilii ex summitate murorum lamentabiliter acclamabant, ad reditum permotus. Expectat Achillem, ut draco venenatis herbis nutritus venatorem expectat, se volutat, & horribiles obtutus circumfert. Sed Achilles appropinquat, ille fugit. Ter cursu moenia permensus nunc demum pugnare statuit. Achilles, eum occidit, pedibusque currui suo alligatum ad castra reptat inspectantibus Priamo, Hecuba, & omnibus Trojanis, quorum clamor it ad sidera.

Lib. XXIII. Achilles nunc vindicatus nulla re alia occupatur, praeterquam funere amici sui. Quod omni possibili pompa efficit.

Lib. XXIV. Priamus eum de corpore Hectoris sibi restituendo orat, quem & convenienter & magnifice accipit, & deprecanti corpus decentissime reddit:

Annot. Observa diligenter & attende 1.) quam prolixum opus Poëta hic, divinus olim ob ingenium dictus, ex brevicula Achillis irati ira & obstinatione duodenis plus versuum millibus constans fabrefecerit; 2.) quam omnia ad unicum Achillem, ad actionis delectae ac proinde ad poëmatis sui heroëm referantur. 3.) Quam mirifice pro ethnicorum religione Deos suos hominibus agentibus assistentes, & cooperando plane permixtos inducat, unde Mirabile Epopoeiae necessarium tam multiplex enascitur; 4.) Quam accurate & congruenter Deorum juxta & hominum, virorum foeminarumque singularum characteribus & actiones & sermones conformet; 5.) tandem non pro luce temporum hodiernorum, sed pro ruditate ejus mundi aetatis, qua Homerus vixit, actiones locutionesque nonnullas

inter-

interpretari oportebit; & tum foecunditatem sublimitatemque hujus operis & Poëtae merito admirabimur.

CAPUT II.

De Dramate.

a. Ex Epopoeia natum est Drama. Cum enim observassent nonnulli, longe fortius adhuc percellere animos, quae videntur, quam quae solum audiuntur, & actiones facilius in animum influere, cum repraesentantur, quam si solum narrentur: Thespis primus personas in scenam produxit quae poëmata non jam recitarent, aut narrarent solum, sed qui agendo recitarent vel canerent. Tum Aeschylus artem hanc mire perpolivit, plures personas inducendo, quae pro scena agendo exhiberent, & oculis spectantium ea subjicerent, quae prius solum narrabantur. Ita nimirum conceptis verbis historiam Dramatis nos docet Horatius de Art.

Ignotum tragicae genus invenisse Camoenae
Dicitur & plaustris vexisse poëmata Thespis,
Quae canerent, agerentque peruncti foecibus ora.
Post hunc personae pallaeque repertor honestae
Aeschylus, & modicis instravit pulpita tignis,
Et docuit magnumque loqui, nitique cothurno.

b. At-

b. Atque hoc ipsa vis nominis etiam exprimit, derivatur enim Drama a graeco verbo δράω quod agere seu facere significat; quasi dicas, Drama esse actionem, qua, quod gestum est, non narratur, sed iterum per personas agitur, & per actores sub obtutum sistitur.

c. Definitur autem Drama: *Imitatio actionis verae vel verisimilis cum conversione fortunae spectaculo proposita ad affectus animi excitandos.*

1. *Annot.* In hac definitione Imitationis nomen Dramati cum omni Poëseos genere commune est. per *Actionem* autem non quidem cum aliis poëticis minoribus operibus, sed tamen cum Epopoeia convenit, unde profecta est Dramatica, quemadmodum insinuavimus. Deinde quod actio *vera vel verisimilis*, quod *cum conversione fortunae*, quod non amplius per Poëtam proposita, sed *spectaculo per actores oblata*, quod ad *affectus excitandos* destinata desideretur, omnia haec luculenta sunt ab aliis Poëticae speciebus discrimina.

2. Cum acriter pugnant inter se auctores, quis finis Dramatis Poëtae propositus esse debeat? aliis affectuum excitationem, aliis affectuum purgationem statuentibus, facile litem istam componere nos arbitramur, si finem internum & necessarium affectuum excitationem dixerimus, externum autem, qui intendi a Poëta possit, & qui aliquando per accidens secutus sit, affectuum purgationem appellabimus.

d. Fere universa, quae vel de materia vel de forma actionis epicae superius declarata sunt; tum ea item, quae de fictionibus poëticis non-

nonnihil prolixius ibi tradidimus, huc pertinent; quae ſingula quidem recoquere iſthic nolumus, ſed ea tamen, quae ſpeciei dramaticae propria & particularia omnium judicio cenſentur, hoc loco explere muneris noſtri erit.

e, itaque materia Dramatum eſt item ut Epopoeiae Actio, in qua praeter ea, quae jam alias inculcavimus, proprietates duae ſingularem attentionem noſtram expetent: Veriſimilitudo & Unitas.

1. *Veriſimilitudo* in Dramate veritatem non excludit, ſed alias neceſſario praeſupponit, quod in Tragoedia videbimus, alias veritatem elevat & roborat; alias ſupplet, quod poſtremum in Comoedia item clare patet.

a, *Annot.* Actiones, quae in Dramatis materiam aſſumuntur, vel verae erunt & hiſtoricae, vel fundamento ſolo hiſtorico vero nixae, ceterorum autem plus minusve pro Poëtae neceſſitate affectum continebunt. Harum actionum primum genus *veras* apellare licebit, alterum *veriſimiles*. Sed quoniam raro actiones hiſtoricae ſe ipſis & ſolis Dramati elaborando aptae erunt, ſequitur, ad poſtremum genus plerumque Poëtae confugiendum eſſe. Quare Veriſimile in hoc quoque genere Poëſeos dramaticae principem locum obtinebit (ut univerſe & toties jam monuimus) & ſi quo caſu tandem ad verſimile verum etiam accedere continget, gradus veriſimilitudinis tanto erit al-

altior & firmior; Drama vero tanto melius & delectabilius.

b. Aristoteles summus artis istius praeceptor ad verisimilitudinum foecundos fontes duos digitum nobis intendit, cum ea, quae fingentur, sic proponi jubet, quemadmodum accidere vel *potuerunt*, vel *debuerunt*. Unde aliae eruentur verisimilitudines *possibiles*, aliae *necessariae*; quas postremas tamen non in rigore philosophico, sed in latitudine aliqua morali accipies.

c. *Possibile* verisimile igitur est, quod aperte non pugnat cum circumstantiis temporum, locorum, personarum. In fabula Phoedrae possibile admodum est, ad preces Thesei, Herois, Semidei, Diis amici, ex mari monstrum repente erumpere: *Necessarium* verisimile autem, quod iisdem circumstantiis consideratis probabilius extitit. In eadem fabula, si monstrum marinum prodivit, necessarium verisimile est, a monstro horribili, ignivomo, rugienti equos Hippolyti conterritos, Hippolytum ipsum curru excussum, habenis implicatum, & per saxa raptatum fuisse.

2. *Unitas* Dramatica non est contenta simplici illa unitate finis, quam Epopoeiae assignavimus, & quae nihil impedit Poëtam; per loca & tempora a se mutuo remotissima discurrere; sed triplicem omnino unitatem inexorabili severitate postulat. Sunt vero hae:

a. *Unitas Actionis*, quae ut alias jam explicatum est, in ordinatione omnium

mediorum, & quarumcunque particularium actionum ad unum & ſimplicem actionis primariae ſcopum conſiſtit.

1. *Annot.* Poterunt fortaſſis particulares actiones in fines ſpeciales & diſparatiſſimos ordinari ab agentibus diverſis, ſed id quidem minime officiet, ſi modo ad finem primariae actionis etiam praeter intentionem agentium conferant, & poſtremo colligantur.

2. Si actiones particulares intermediae a principio ad finem mutuo concatenatae ſint, & recto tramite ad ſcopum tandem perveniant, *Actio ſimplex & epiſodiis vacuo* nominabitur; ſi particularium actionum autem aliqua primariae leviter ſolum annexa ſit, ea *Actio epiſodica* vocatur tamdiu, dum cum primaria: quod ſemper fieri debet, uniatur. Erit enim erronea & inepta actio, ſi nunquam cum actione principali conjungatur; Quo ipſo Epiſodium dramaticum ab Epiſodio epico differt, quod hoc, epicum ſcilicet, etiamſi alienum penitus & rei extraneum ſit, adhuc Epiſodium vocetur: illud autem dramaticum, ſine erroris nota ne patiatur quidem actiones, quae cum actione principali Dramatum non ſunt colligatae.

b. *Unitas temporis*, de qua conſtituenda varie multumque a praeceptoribus criticis diſceptatum eſt, curſu diurno ſolis definitur; id eſt: actionem intra viginti quatuor horas oportet incipi

ac

ac finiri, ut verisimilitudinis ratio sarta tectaque maneat.

1. *Annot.* Mitigatio regulae apellari haec debet melius quam regula, dum unitati solis diurnus cursus assignatur. Ex regula namque duratio actionis cum representationis duratione congruere debeat, atque adeo actio tota intra paucas horas binas vel ternas coarctari. At quoniam visum est dificilius actiones reperiri, quae tam angusto tempore circumscribi ferant, ad 24. horas usu & indulgentia unitas ista est dilatata.

2. Sed in ipsa harum 24. horarum distributione actio ita dextre disponi debet, ut quoniam inter quinque consuetos actus quatuor stationes reperiuntur, (post singulos actus singulae) ubi actio personarum quodammodo pausat ac quiescit; quoniam nox item prope dimidium talis diei efficit: propterea in noctem, & stationes medias aliquid actionis dramaticae rejiciatur, cetera deinceps autem ita dispescantur, ut tempus repraesentationis cujusvis actus cum tempore actionis prope concordet, aut saltem non plurimum discrepet.

3. Id etiam compendii fere advocare solent Poëtae dramatici, ut principium actionis suae non admodum manifeste alicui determinatae temporis parti affigant, quo genere fuci non admodum repugnantibus spectatoribus obrepere solent, ne ad severas unitatis temporariae leges accurate respiciatur.

e. *Unitas Loci* non minoribus, fortaſſis etiam majoribus difficultatibus obnoxia eſt, quam priores; quoniam in rigore actio tota illo uno eodemque immoto loco gerenda eſſet, quo ſpectator conſidet; id quod ſaepiſſime vix ſine laeſione decori & conſuetudinum apud homines receptarum ordinari poteſt. Quare mitigatio regulae itidem in ſupplementum non raro accerſenda eſt; contentosque oportebit aliquando eſſe ſpectatores unitate loci vaga, & non tam accurate fixa, v. g. in iisdem aedibus, non nominatis iisdem conclavibus; in eadem urbe, diſſimulatis domibus aut foris &c.

1. *Annot.* Certe ad nuncium e. g. audiendum perſona Regia contra characteris decorique leges in forum prodit, cum nuncius ad eam potius deducendus erat, ſiquidem id ſine jactura Unitatis Loci fieri poſſet. Commutare autem forte ſcenam ſpectatoribus loco non motis, & nunc eos in hortis; nunc in urbe, nunc in diverſis conclavibus, alias etiam in ſilvis eadem actione durante varia ſcenae repraeſentatione collocare, id adeo pugnat cum veriſimilitudine, & oculorum noſtrorum, judicum intentiſſimorum, judicio, ut omnem expectatam delectationem in auditoribus craſſius illuſis neceſſario ſuffocet.

2. Quoniam autem praeterea obſervatum fuit, ſine commutatione ipſius ſcenae peſſime locum, actionem, dictionémque cohaeſura, ut

ut si in fori scena moratus, tanquam in regiis aedibus aut conclavibus concilia & colloquia de rebus gravissimis occultissimisque celebres; supererat una, quam communi suffragio adhibueruut medelam, ut a designando loco, aut saltem distincte designando abstinerent, cetera spectatorum arbitrio permiterent. Itaque acta Romae, acta Athenis, acta in castris &c. adscribebant, si qua fabula ad unum eumdemque physicum locum alligari praefractius forte renuebat. Quandoque locum omnem penitus taciti dissimulabant: quem hodie morem non omnino imprudenter imitabimur, si casus feret.

f. Dramatum porro Forma id omne dicetur, quod actionem delectam Dramati aptam reddit, & fabulam inde delectabilem conformat. De hac post cetera multa, cum de Epopoeia ageremus, jam recensita, tria nobis adhuc peculiariter notanda sunt: *Nexus*, *Solutio*, & *Machina*.

1. *Nexus* est prior pars fabulae, seu totum id (ut Aristoteles c. 16. habet) quod a principio usque ad ultimam partem pertinet, in qua mutatio exhiberi incipit.

2. *Solutio* proinde erit pars posterior fabulae seu illa, ubi fortunae commutatio incipit ad finem fabulae usque, quae non nisi mutatione fortunae penitus consecuta absolvitur.

a. *Annot.* Cum in omni Dramate mutatio fortunae vel infelicem, vel in infelicem necessario & ex natura Dramatis fieri, eaque mutatio artificiose praeparari debeat, atque adeo non solum caussae & semina mutationis hujusmodi primum differenda, tum pedetentim ad finem suum promovenda sint, quod diversis implexionibus, seu conatibus; & conatuum eversionibus, ac mutuis compendiorum & obicum colluctationibus efficitur; hoc totum *nexus* nomine praeceptores comprehenderunt, quod nempe nectat & implectat fabulam ad affectuum excitationem & majorem spectantium delectationem. Illud autem, quidquid ad finem usque geritur, cum ab elisa jam omni colluctatione ad mutationem praestitutam inclinari coepit actio, *Solutionis* nomine compellarunt.

b. Solutio haec ordinarie *Peripetia* aut *Agnitione* fit, nonnunquam utraque simul, quod supra de Epopoeia docuimus, aliquando tamen etiam Veteres & Epici & Dramatici Poëtae id praestiterunt per machinam, quamquam perperam; cum solutionem fabulae juxta Aristotelem supra citatum c. 15. oporteat ex ipsa fabula contingere non a machina, quod in Medea Sophoclis factum, quae sceleribus omnibus confectis avolat; aut ut apud Homerum in Iliade est, qui jurgium Agamemnonis & Achillis, cum fere jam ad caedem ventum est, interventu Palladis solvit Achillem per capillos retrahentis.

3. *Machina* autem apud Gentiles erat subitum, inexpectatum, mirabile, & humanis viribus majus, praesertim ex Deorum apparitione, auxilium, quos in machinis ex

ex aëre plerumque demittebant, ad expediendum, si quid valde implexum offerebatur, aut trepidatio & externatio summa ingruisset. Hinc ortum est de ope inexpectata in rebus admodum arduis proverbium: *tanquam Deus ex machina.*

Annot. Hanc itaque machinam Aristoteles non nisi cautissime ad solutiones forte Episodiorum & nodorum humanis viribus majorum; aut ad occultorum & futurorum manifestationem adhiberi patitur; ad fabulae solutionem nunquam. Quod ipsum Horatius inculcat de Art. *Nec Deus intersit, nisi dignus vindice nodus inciderit.* Unde porro consequitur: recte supra rejectam esse Medeae machinam, quippe ad solutionem fabulae adhibitam; recte item Palladis interventum improbari, quamquam ad Episodii solutionem tantum applicatum; quod nimirum is nodus vindice Deo dignus non erat.

g. Fabulae Dramaticae partes majores tres hodie numerantur: *Protasis*, *Epitasis*, & *Catastrophe*, quasi latine Propositionem, Implicationem, & Explicationem voces.

Annot. Quatuor partes a veteribus praeceptoribus, imo quinque a nonnullis traditae sunt, *Prologus*, *Protasis*, *Epitasis*, *Catastasis* & *Catastrophe*, ubi tamen *Catastasis* nomine nihil aliud, quam ferventior aliqua prosecutio Epitasis & Implicationis continuatio intelligitur: cum contra divisio prior in tres partes cum Actuum partitione facilius congruat. *Prologus* autem nisi in Comoediis locum habere non potest. De quo infra videbimus.

I. *Protasis* (seu Propositio) pars prima Dramatis est, qua declaratur, qui sint actores, quo statu ac loco sint, qui moliantur, ceteraque omnia scitu necessaria explicantur, quae praemitti convenit; Implicatio inchoatur, imo futuri jam eventus aliquod nonnunquam indicium, quamvis obscurum, praemittitur.

a. *Annot.* Sunt, qui nolint personam ullam in ceteris Dramatis partibus induci, quae non in prima hac vel in scena jam comparuerit, vel narrando describendoque jam declarata sit, imo petunt: ut characteres eorum etiam nobis jam cogniti sint. minoribus forte personis solis exceptis, quae famulandi, nunciandi, aut simili aliqua caussa adhibentur.

b. Narrando personas nonnullas, aut circumstantias necessarias futuri Dramatis patefacere valde usu detritum artificium est: itaque ea Protasis optima judicabitur, quae ipsi actioni continuo sic innectitur, ut ex ipsa rerum tractatione omnia scitu necessaria perspiciantur.

c. Excelentissimum Protasis exemplum habetur apud Sophoclem in Oedipo; ubi nemo declarat Oedipum esse heroëm Dramatis, esse Regem & liberatorem Thebarum, Thebas locum actionis esse; nemo Thebarum statum praeteritum & praesentem, nemo, quis Pontifex, quis Creon sit, explicat, sed ex uno Pontificis cum Oedipo colloquio innotescunt omnia, cum interim hi duo actores tantum de re praesenti sua tractare & colloqui videantur. Sed libet coram inspicere. Ita nimirum loco citato:

Pue-

Puerorum & ſacerdotum choro cum Pontifice comparente Oedipus ex aula egrediens pueros alloquitur: Miſeri, inquit, filii, cara antiqui Cadmi progenies, quid vittae, quid olearum rami, ſupplicantium inſignia denotant? quid Thebae fumant thure? cur undique gemitus? Sed tu bone ſenex potius iſtorum vice eloquere. Reſpondet Pontifex: En pueri aegre vitam trahentes, en Sacerdotes annis graves, pontifex ego Summi Iovis ſum. Reliquus populus in foro diſperſus, alii Palladis, Apollinis alii templa circumeunt, Tibi moeſtitiae cauſſa incognita non eſt. Tu, qui Thebas fatali Sphinigis tributo liberaſti, ſervator & pater adſis. Ad quae Oedipus: Infelices vos, ait, novi veſtra infortunia; quid non tentavi, ut vobis ſubvenirem? Id unum, quod reſtabat, feci, & Creontem uxoris meae Iocaſtae fratrem Delphos Apollinem ſciſcitatum miſi, nondum is rediit, eo reverſo continuo Apollinis mandata implebo. Vix haec, cum Creontis reditus nunciatur, qui Apollinis equidem reſponſum edit, ſed quod obſcurius id videatur, ad interpretandum oraculum Tireſias accerſitur &c.

2. *Epitaſis* (quaſi Suppoſitio, cum poſt Protaſim immediate, & conjuncta ponatur) eſt implicatio ſeu ſeries omnium difficultatum, quae actioni obſtant. & ſeries omnium compendiorum, quae ad difficultates ſuperandas applicantur.

a. *Annot.* In Tragoedia e. g, perturbatio ſpectatoris in hac parte incipere & creſcere debet; ſed quoniam ſine remiſſione aliqua jugiter hanc perturbatienem intendi non ferret

ſpectator, ita vices hic alternare neceſſe eſt, ut ſenſationibus aliis, v. g. ſpei, laetitiae &c. ad tempus ſuccedentibus, animus aliquantiſper elevetur ac ſuſpendatur, ut tanto deinde graviori pondere rurſum in perturbationem relabatur.

b. Admirabilis plane eſt Sophoclea iterum in Oedipo Implicatio. Ibi enim Oedipus ex una perturbatione in aliam aliamque recedit, mox per varias vices ad aliquam laetitiam attollitur, poſtremo per novas ineluctabiles turbas ad ſummam infelicitatem paullatim deprimitur. En exemplar ipſum in compendio.

1. Allatum per Creontem reſponſum Apollinis, quo percuſſor Lai regis in exilium ejiciendus jubebatur, Tireſias explicare cogitur, qui multum tergiverſatus percuſſorem prodere, tandem declarat Oedipum hunc eſſe (Quanta Oedipi perturbatio!)

2. Oedipus ſe certo innocentem putans colluſionem Tireſiae cum Creonte ſuſpicatur, necquidquam ſe excuſante Creonte. (Quam alia iterum animi laceratio!)

3. Iocaſta Oedipi uxor maritum exagitatum ſedatura, oraculi veracitatem elevat; quippe quod Laium a filio occidendum praedixerit, cum filius tamen infans periverit, Laius in itinere a latronibus occiſus fuerit (Quies hinc tantilla animo Regis ad breve tempus.)

4. Oedipus Iocaſtae relatione excitatus in tempus, locum, modum caedis, ſtaturam item ac formam caeſi inquirit, & poene omnia cum caede a ſe itinere olim facta convenire intelligit. (Quam acerba denuo Oedipi dejectio!)

5.

5. Sed caedes a latronibus perpetrata eſt, Oedipus ſolus fuit, cum occidit. (Haec ad animum erigendum valent.) Ad plenam tranquillitatem recipiendam advocatur, qui ſolus adhuc ex comitibus Lai in illo itinere ſuperſtes eſt. (Affulget ſpes innocentiae.)

6. Iocaſtae conſolanti cauſas curarum ſuarum aperit Oedipus: oraculum duplex, de patre occidendo, & inceſtis cum matre nuptis. (Hinc timor, horror, trepidatio.)

7. Allabitur inexpectate Corintho paſtor nuncius, qui regem Polybium Oedipi patrem mortuum, Oedipum Regem expeti adfert. (Quanta laetitia! praeſertim quod pater Polybius morbo perierit, adeoque oraculum de occidendo patre vanum ſit.)

8. Regina Merope adhuc vivente aliud oraculi caput de inceſtis nuptiis ſupereſt Oedipum excrucians. (Rurſum timor & anxietas.)

9. Scrupulum eximit paſtor nuncius declarans: Oedipum Polybii & Meropes filium non eſſe. (Rurſus nova perturbatio! recrudeſcunt omnia.)

10. Quorum igitur filius Oediqus? Novit ille, qui eum tradidit, paſtor, quique tanquam comes Lai advocatus jam eſt. Urgetur illius adventus. (Novi timores, novae ſpes mutuo confligentes!)

11. Iocaſta anxia & dolens ex circumſtantiis de rei veritate ſuſpicata Regem ab inquiſitione avertere conatur; ſed hic eam ex ſuperbia foeminea ſollicitam credit, ne forte Oedipus conjux ſervilli loco natus deprehendatur, quod generoſe contemnit ac inquirere

rere perseverat. (Quanta perturbatio & desperatio Reginae! Quae nova inflammatio & anxietas Regis!)

3. *Catastrophe*, latine Conversio, aliter etiam Explicatio, est illa pars ultima eaque praecipua Dramatis, in qua omnis difficultas solvitur, resque tota ad exitum perducitur, cum conversione integra fortunae a felice in infelicem, aut pro argumenti ratione ab infelice in felicem.

a. *Annot.* Respondet penitus apud Sophoclem Oedipus etiam in ultima hac Tragoediae parte prioribus; nimirum ita fabula haec pertexitur:

Oedipus de generis sui conditione (quaecunque demum futura sit) certo rescíscere cupiens, dum ex pastore utroque instantissime acerrimeque sciscitatur, intelligit tandem manifesto, se illum esse, quem tanto studio detegere contendebat, se esse Lai filium, se esse parricidam, Lai Regis interfectorem, se esse incestis nuptiis cum matre Iocasta copulatum, se esse abominandum omnibus, se esse caussam malorum patriae, & ex oraculo Apollinis in exilium ejiciendum. Quis ad haec Oedipi stupor! horror! fremitus! Quis Oedipo mox ante fortunatior, quis nunc per iracundiam & fervidam nimis voluntatem infelicior! Itaque moestitia & pudore furens irrumpit in conclave Iocastae, quae prius rei conscia prae desperatione se suspenderat. Ejus spectaculi horrore amens Oedipus poscit arma ad mortem sibi consciscendam. Cum desunt alia, ex Reginae vestibus fibulam detrahit, cujus cuspide oculos sibimet configit, lucem exo-

exoſus, nec patriam nec homines jam videre & fere valens. (Haec facta Spectatoribus narrantur.) Tum ipſe coram adeſt Oedipus coecus, cruentatus adhuc, querelis miſcens omnia, imprecatus iis, qui ſibi infanti pepercerunt, & in ſolitudinem ejici poſtulans. Verum memor adhuc paternae charitatis Creonti futuro Regi non tam filios quam filias deſertas commendat, quum ecce auditur ejulatus earum; omnes enim Creon acciri fecerat, ſequiturque tenerimum ſpectaculum valedictio.

b. Converſione facta Cathaſtrophen finiri, & Drama miſſis quibuscunque novis ambagibus concludi ex artis regulis decet. Quare liquido patet, pecaſſe Sophoclem, cum horroribus & infelicitatibus Oedipi jam ad exilium damnati & deputati adhuc tenerum valedictionis ſpectaculum affectuum ciendorum cauſſa tanquam laciniam aſſuit.

c, Ex uno hoc exemplo diſce, quam non ſolum fabulam mirabiliter ad finem ſuum paullatim producere neceſſe ſit, ſed etiam quam varios & plane contrarios characteres miſcere, & quam diverſos affectus ex iis elicere oporteat. *Oedipus* furens, dolens, laetus, anxius; *Tireſias* prudens, audax, & intrepidus; *Creon* innocens, officioſus, compatiens; *Iocaſta* timida, provida, tenera, ſollicita, perturbata, deſperans; *Paſtor* ſimplex, rectus, ſed minus perſpicax, & improvidus. &c.

h. Tres partes majores Dramatis modo explicatae in quinque minores, quas *Actus* vocant, convenienter opportuneque diſtribui debent ex aperta lege Horatii de Arte:

Neve

Neve minor, neu ſit quinto productior actu
Fabula, quae poſci vult & ſpectata reponi.

1. *Annot.* Id in actuum diſtributione inprimis fugiendum, ut ne per partitionem ſeparatae actiones efficiantur, ſed actus omnes vinculo communi unitatis actionis & finis adhuc ſemper deligati maneant. Fere autem *Actu primo* Protaſin, *tribus mediis* Epitaſin, *quinto* autem Cataſtrophen concludi receptum eſt; quamquam non deſint etiam exempla apud Veteres, in quibus Protaſis ad ſecundum tertiumve quandoque Actum trahatur.

2. Quamquam de Actuum ſingulorum magnitudine laborandum magnopere non ſit, quippe quae ex rerum contentarum copia pendere ſolet, tamen niſi gravis ratio in contrarium urgeat, curandum, ut ne mole ſua inter ſe diſpares nimium, & minus proportionati ſint Actus.

i. Actus in Scenas dividuntur. Eſt autem *Scena* (quae vox nonnunquam etiam repraeſentationis locum ſignificat) pars actus, in qua una vel plures perſonae colloquuntur; ſoletque novarum initium aut priorum finis vel adventu, vel interventu, vel demum aditu perſonarum deſignari.

1. *Annot.* Quamquam ex regula theatrum durante eodem Actu vacuum nunquam eſſe debeat, nihil tamen ineptius, quam perſonas ad obſidendum occupandumque theatrum pro ſolo libitu Poëtae admovere aut removere; ſed oportet cauſſas acceſſus receſſusque ac proinde ſcenarum diviſionis ipſi rei, quae geritur, inſidere, & ſcenas intime mutuo divinctas eſſe.

2. Personarum in Scenis colloquentium numerum Horat. de Arte ad tres constringit: *Nec quarta loqui persona laboret.* Cujus regulae necessitas ex natura & legibus colloquiorum aperta est. Cum enim duo colloquuntur, tertius vel alterutri se adjungit, aut utrumque conciliat; quid quartus agat? Quod si tamen necessarium aliquando videbitur, quartam personam in eamdem Scenam inducere, ne loqui laboret, non intrudatur, non improtuna aut intempestiva effutiat.

3. Monologi, seu soliloquia, cum una tantum persona secum ipsa loquitur, magna cum cautione adhibenda sunt, nec nisi in summo aliquo affectu, nec prolixa nimium. Est enim utrumque contra id, quod in natura accidere solet; ac proinde minime verisimile. Facilius ea tolerantur, in quibus ex affectuum pugna sermones in deliberationibus erumpunt, ut cum Agamemnon de filia Iphigenia sacrificanda deliberat. Videntur enim tunc Agamemnon Rex & Agemennon Pater colloqui, quorum prior victimae istius sacrificium vult, posterior negat.

k. *Chorus* Veterum in Tragoediis tantum usitatus multitudo hominum erat, virorum, foeminarum, Sacerdotum, militum, pastorum &c. prout argumentum expetebat, qui in ipsa scena tanquam spectatores adhibeantur, & populum repraesentabant, versimilitudinis lege tum ita postulante, quod actiones magnorum hominum fere in foris aut palam perpetrarentur. Haec multitudo plerumque post actus singulos intercinebat aliqua, quae cum Dramate cohaerebant, ad virtutis laudes & in-

incitamentum, ad mores inſtruendos &c. Quod Chori officium Horatius in Arte fuſius proſequitur:

Actoris partes Chorus, officiumque virile
Defendat: neu quid medios intercinat actus,
Quod non propoſito conducat, & haereat apte.
ille bonis faveatque, & concilietur amicis,
Et regat iratos, & amet peccare timentes:
Ille dapes laudet menſae brevis: ille ſalubrem
Juſtitiam, legesque, & apertis otia portis:
Ille tegat commiſſa, deosque precetur, & oret,
Ut redeat miſeris, abeat fortuna ſuperbis.

Annot. Alias etiam Chorus totus perſonae colloquentis vicem ſubibat, & ſenſa ſua per aliquem hujus multitudinis ductorem explicabat, qui propterea *Choriphaeus* aut etiam *Choragus* appellabatur.

1. *Mimi* in Comoediis explebant fere locum Chori, qui, poſtquam in ordinem redacti ſunt, geſticulationibus artificioſis, ſaepe ridiculis, poſt Actus ſingulos, aut quae jam ante acta erant, aut certe aliquid actioni connexum, vel ſaltem affine exprimebant: ut interea ſpectatores ab attentione in fabulam requieſcerent, neque tamen toti quanti a rebus jam actis & porro peragendis averterentur. Et quoniam hoc genus hominum geſtibus omnia exprimere mire doctum erat, Pantomimi hinc etiam dicti ſunt.

Annot. Quamquam hodie non referat, quod genus exhilarationis Mimorum loco Actibus Comoediae in-

interseratur, tamen vel scenas joculares ad reficiendos, ut nonnulli praetexunt, spectatores, vel musicam aliquam laetiorem Tragoediarum actibus hodie perperam, & contra omnes tragici finis leges subjungi apud artis peritos in confesso est.

m. *Sermo* Dramatis universe loquendo, quemadmodum accuratissime personarum loquentium statui, characteribus, affectibus attemperatus, & in opere poëtico poëticus semper esse debet, ita tamen ex diversa applicatione ad Tragoediam vel Comoediam diversissimus desiderabitur, ut infra exequemur; perpetuo tamen simul artificialem oratoriumque tonum longissime defugiet, & diologicam seu sermocinationis elocutionem prae oculis habebit. Itaque praecipue

1. *Sententiae*, id est, dicta moralia universalia, apud nonnullos antiquos etiam, ut Senecam, tantopere in deliciis habita, magno studio devitabuntur. Quanto magis praestabit veritates ejusmodi morales sermoni ipsi intexere, & personae aut rei alicui singulari proprias facere; qua ratione ex theoretica fit doctrina practica, promtius efficaciusque in animos influens. Sic sententiam moralem: *Etiam dona hostium timenda sunt*, Poëta ad Laocoontem transtulit: *Timeo Danaos & dona ferentes.* Gloriari enim sententiis velle secus videbimur, quod puerile est.

2. Figurae oratoriae, ſimilitudines apertae, repetitiones, deſcriptiones, Lyricae ſublimitates &c. & quidquid Poëta perſonae loquenti aſſignaſſe, non perſona ipſa ex ſenſu ſuo prolocuta exiſtimari poterit, dramatico ſermoni prorſus inepte immiſcebitur; infringet enim hoc veriſimilitudinem, & ſcholae artificium prodet, non naturae imitationem exhibebit.

ii. *Scena* ſeu theatrum merito tanquam locus actionis conſiderandus, & huic fini ſollicite adaptandus eſt. Itaque pro paſtoribus ſatyrisque rus aut ſylvae, pro Regibus ac illuſtrioribus perſonis Regiae, conclavia, horti; pro civibus aut plebe civiles domus, fora, vici, compita, caſae &c. in theatro repraeſentabuntur, & pro libitu decorabuntur. Qua ipſa in re prudentia tamen directrice opus erit, & tempus quoque, regio, ac populi alicujus conſuetudo in conſilium adhibenda, ut ſcena actioni & omnibus illius partibus, qua fieri poteſt, reſpondeat. Profecto Americanus aliter olim habitabat, quam hodie ruſticus Europaeus; & germanus hodie longe alia, quam Julii Caeſaris tempore, utitur habitatione.

Annot. Theatra Veterum Romanorum eadem penitus forma, qua Graecorum aedificata & inſtructa erant. Tres nimirum praecipuae partes in his theatris diſtinguebantur: 1) *Theatrum*, ſeu ſcena, locus Actorum, in quo *Proſcenium*, ſpatium ante ſcenas porrectum, actoribus ad dicendum

dum prodituris destinatum; 2) *Orchestra* locus proxime adhaerens theatro, in quo mimi, agyrtae, circulatores &c. cantus, gesticulationes, aut praestigias suas edebant. 3) *Amphitheatrum* vel hemicyclus, quem inde a theatro ex plano viginti & uno gradibus elevata subsellia occupabant. Haec pars item *Cavea*, spatium autem aliquod latius post septenos gradus interjacens *Praecinctio* dicta est. Ex quo non Dramaticorum modo, sed aliorum etiam auctorum classicorum loca plura implexa explicabis & luce debita perfundes.

o. *Vestitus* scenicus quoque ad rationem actionis, quae pro scena exhibetur, curate exigendus est, in eoque ad nationis, aetatis, dignitatis diversitatem, & ad cetera, quae morum appellamus discrimina, diligenter respiciendum. Neque enim Germanum veterem e. g. Romano more, neque numidam Thracemque aut alium Asiaticum gallica veste amicies; non Simo & Pamphilus, aut Amphitruo & Sosias simile vestium genus induent.

1. *Annot.* Si forte, qua vestitus forma utendum personis tuis sit, ex historia deprehendi certo non valeat, verisimilitudo in electione erit attendenda, non modo quae Poëtae judicio, sed longe magis, quae spectatorum prudentium arbitrio desiderioque gratior futura praevidebitur.

2. Graeci Romanique tam saepe in scientiarum artiumque genere concordes vestitus tamen dramatici genere discerpabant. Et priores quidem in Tragoediis *Syrmata*, in Commoediis autem *pallia*; Latini autem in Tragoediis *praetextas*, in

Comoediis *togas* induebant, unde locutiones: *Comoediae palliatae*, *Comoediae togatae* & *fabulae praetextae* manarunt, quibus nominibus illa prior graeco, hae posteriores romano more exhibitae significantur. Erat enim Praetexta genus vestis, nobilibus tantum permissum, toga autem vestis popularis. Unde Horat. de arte fabulas latinas in praetextas & togatas conceptis verbis partitur:

Vel qui praetextas, vel qui docuere togatas.

3. Sed calceamentorum item genus pro argumenti varietate plane diversum erat; Tragoedorum enim *Cothurnus* erat proprius, genus calceamenti altius, quod celsiores ipsos actores reddebat; ut *socii* contra (genus calceorum humile) Comoedis tantum in usu erat. Fluxit hinc latina illa locutio, qua per *cothurnos* ipsa Trogoedia; per *soccos* autem Comoedia indicabatur, uti per *planipediam* mimica circularis & repraesentatio, quippe quibus nullus calceamentorum usus erat.

p. *Titulus* seu nomen Dramatis, undenam potissimum repetendum sit, controversum aliquando fuit. Recentiores in eo multum laborarunt, ut ingenioso aliquo titulo praefixo opera sua dramatica insignirent & commendarent; Veteres admodum de ea re sollicitos non fuisse reperimus, sed pro suo simplicitatis amore ex primaria Dramatis persona nomen toti Dramati imposuisse, ut: *Oedipus*, *Medea*, *Phormio*, *Amphitruo* &c. modo ex loco aut regione, ut: *Andria*, *Troas*; modo ex aliqua peculiari Dramatis circumstantia, ut *Aulularia* ab olla in terram defossa;

Persa

Persa a sumta Persae hominis veste: rursum saepe ex uno & mero Poëtae libitu, ut: *Rudens*, *Trinummus*. &c. Id certissimum, quo simplicior, magisque ab affectione abfuturus est titulus, eo meliorem censeri.

q. *Argumentum* Dramatis & *Personarum* nomina post titulum olim & hodie describi in more positum est. De argumento nihil est, quod addamus, Personarum autem numerus (puta actricium, neque enim adjectitiae aut famulantes in censum venire debent) a quatuor ad octo fere excurrit, de quibus universe sedulo cavendum, ne otiosae, minus necessariae, aut extraneae aliquae adsciscantur.

r. *Longitudo* aut duratio Dramatis ad horas paucas aliquot extendi poterit, magno tamen studio fastidium illud fugiendum, de quo apud Plautum *in Menaechmis* Senex queritur *Lumbi sedendo, oculi spectando dolent.*

s. Quoniam finis Dramatis esse debet excitatio affectuum, atque inde orta delectatio; affectuum autem ea genera plus ad delectationem conferunt, quae animos validius agitant; hinc praeceptores Dramatici rectissime secundum genera affectuum Dramatum etiam species dispescuerunt. Itaque observato, duobus generibus affectuum tristitiae & laetitiae homines prae ceteris fere omnibus fortissime

commoveri, ex horum affectuum finibus *Tragoediam* ac *Comoediam* conſtituerunt, & ſuis quamque particularibus legibus inſtruxerunt.

t. Quare primum, quaecunque de Dramatis hucusque univerſe praecepta ſunt, ea omnia de ſpecie Dramatis utraque item intelligenda & huc traducenda exiſtimabuntur; quae cuique autem harum ſpecierum deinde propria & peculiaria ſint, & quae illarum mutuo diſcrimina, ea nunc adhuc propius diſpiciamus.

A. *De Tragoedia.*

a. Cum ſuperius diximus: ex Epopoeia natum eſſe drama, id de Dramatis ſpecie tragica praecipue inteligendum eſt, quoniam haec prima ab hymnis Deorum, interque eos principe loco ab hymnis Bacchi ortum duxit, paullatim hymnis templi & ſacrificiorum derivatis a Choro ad ſingulares perſonas; & hymnis Religionis ad Heroum aliasque res cantandas; poſtea a cantu ad recitationem, & denique ab una ad plures perſonas colloquentes pedetentim translatis, donec tandem in eam formam redacta eſt a Graecis, qua hodie adhuc exultat.

b. Nomen ipſum Tragoediam converſionis hujus epocham aliquam exprimit, dum nempe vel ad ſacrificium hirci, qui tanquam vinearum hoſtis Baccho mactabatur, a ſacerdotibus & populo hymni concinebantur, vel fortaſſe me-

melius, quod hircus in festis Bacchi carmine gravi contendentibus praemium victoriae deputatus esset. Hoc nimirum insinuat Horatius de Arte: *Carmine qui tragico vilem certavit ob hircum.* Vox namque graeca τϱαγος hircum, & ᾠδὴ cantum significat.

c. Definitio naturam intimam Tragoediae ita explicat: Est *imitatio actionis illustris & verae cum conversione a fortuna felici in infelicem ad terrorem & commiserationem spectatorum excitandam.* Quae quidem definitio illa omnia comprehendit, quibus & intime constituitur, & ab altera item Dramatis specie, quae Comoedia est, accurate sejungitur, quemadmodum singula expendentibus clarum erit. Et quidem.

1. *Actionis illustris* imitationem esse oportet; neque enim alii actores in tragoedia induci debent, aut possunt, quam viri principes, illustres, heroës, in quo cum Epopoeia convenit, quae heroicorum facinorum est pariter cantatrix; a Comoedia autem discrepat, quae personarum humilium actiones repraesentat.

a. *Annot.* Actiones ex duplici capite illustre, & heroicae reputantur, nimirum vel ratione sui, vel ratione personarum agentium. Prioris classis illae sunt, quae grande & illustre aliquod objectum respiciunt, ut: Fundatio regni aut reipublicae, consecutio aut amissio throni, punitio tyranni, victoria vehementissi-

tiſſimae alicujus paſſionis &c. poſteriore autem claſſe continentur actiones, quae a perſonis illuſtribus proficiſcuntur, quales ſunt Reges, Principes, Rerumpublicarum adminiſtri &c.

b. Etſi dubium non ſit, etiam actiones grandes a civibus, imo quandoque humilioris conditionis hominibus perpetrari poſſe, & tragicas actiones plus ſimplici vice in hac claſſe hominum evenire, quia tamen artes ſemper ſummum & nobiliſſimum cujusque generis imitationis ſuae praefigere debent; quoniam terror item & commiſeratio longe major eſt in perſonis ex ſublimitate magna delapſis, quam qui humi ſolum (ſi ita loqui fas eſt) corruerunt; cum denique cothurni, & quae cum eo connexa ſunt, ſermo, mores, characteres tragici &c. ad mercatorem & civilem ſtatum demitti nullo pacto valeant: facile hinc patet, quid de Tragoediis civilibus ex artis regulis ſentiendum ſit.

2. *Verae* cum dicitur, id praecipitur, ut Tragoediarum actiones & argumenta ex hiſtoria & rebus vere geſtis deligantur, non fabulae ex Poëtae cerebro effictae, quamcunque cetera ad veriſimilitudinis leges ſint compoſitae. Quo diſcrimen iterum aliud a Comoedia aſſignatur, cujus actionem totam oportet eſſe fabulam quam veriſimillime conſtructam, ut infra.

3. *Cum converſione a felicitate ad infelicitatem.* Haec verba tanquam nota, ut ajunt, characteriſtica Tragoediae addita ſunt; neque

que enim Tragoedia ſine hoc lapſu ad infelicitatem vel cogitari, nedum vocari poterit, quoniam terror & commiſeratio, qui primarius totius ejus artificii finis eſt, ſine hujusmodi converſione quomodo impetrari valeat, omnino vix apparet, ut nihil dicamus, contineri his verbis item Tragoediae & Comoediae diſcrimina, quarum poſterior haec converſionem ſemper ad felicitatem expetit.

a. *Annot.* Putant nonnulli Recentiores magiſtri, duplicem ex actionis conſideratione, ſtatui debere Tragoediam, aliam nempe Tragoediam ſimpliciter & propriae dictam, quae actiones undequaque tragicas reſpiciat, & de qua hoc loco tractamus; aliam autem Tragoediam mirabilem ſeu heroicam, quae aliter etiam *Spectaculum Lyricum* ſeu *Opera* vocatur, & in qua exitus felix, Muſica vero ad exprimendam rite mirabilem magnitudinem perpetuo Poëticae adjungitur. Sed iſta quidem hujus fori non eſt; id tamen interim certum: longiſſime hoc genus Tragoediae mirabilis ſeu heroicae a notiſſimis Tragoediae noſtrae & omnis Poëticae legibus divagari.

b. Aliquando forte minus reprehenſione digni ſunt recenſiores hodierni paſſim, qui dum cetera omnia ad artis regulas accurate exigunt, heroëm tamen ſuum ad infelicitatem deturbari non patiuntur, ſed poſt continentem & diuturnam luctam de difficultatibus omnibus triumphantem inducunt, non auſi ſpectacula haec (quamvis perſonarum illuſtrium actiones) Tragoedias appellare, generale nomen *Dramatum* adſciverunt, refragante tamen tota anti-

tiquitate, & inſciis praeceptoribus artis ad unum omnibus.

4. *Ad terrorem & commiſerationem excitandam* propterea in definitione dictum eſt, ut finis Tragoediae deſignaretur, qui ita huic ſpectaculo proprius eſt, ut tantum pro ratione ſecutae talis animorum commotionis, levioris vel fortioris Tragoediae nomen mereatur.

a. *Annot.* Quoniam terror & commiſeratio neceſſario excitanda eſt, actiones tragicas exhiberi omnino eſt neceſſe, hoc eſt: grandes & atroces, ut: caedes, deſperationes, ſuſpendia, exilia, orbitates, parricidia, incendia, pugnas &c. & infinita hujus generis. Qua tamen in re magnopere ad regulas Horatii reſpiciendum eſt, qui quemadmodum id omne ex oculis ſpectatorum removeri jubet, quod decenter repreſentari non poteſt, ita praeſertim caedes aut ſimilia atrocia, vel etiam mirabilia, quae vix unquam cum decoro & ſine riſus periculo exhiberi ſolent, non coram populo, ſed clam intus in ſcena geri, geſtum vero cum ſpectatoribus communicari vult. Hoc diſertum iterum illius praeceptum eſt in Arte:

— — — — — — *Non tamen intus*
Digna geri promes in ſcenam. multaque tolles:
Ex oculis, quae mox narret facundia praeſens:
Nec pueros coram populo Medea trucidet,
Aut humana palam coquat exta nefarius Atreus:
Aut in avem Progne vertatur, Cadmus in anguem.
Quodcunque oſtendis mihi ſic, incredulus odi.

b. Quod Ariſtoteles terrorem & commiſerationem ad purgandos expiandosque affectus vale-

re-

re addit, id consectarium finis est ita accipiendum, quod non solum terror iste alienis exemplis, & tragicis finibus animum concutit, atque passiones subjugandas, & pericula similia devitanda efficacissime docet, sed etiam, quidquid crudum terrori inest, per illam delectationem suavissime auffert, quam partem artificiosa imitandi accuratio, partem conscientia conciliat, qua nos a tantis malis, qualia exhiberi videmus, immunes esse videmus & taciti gaudemus. Nimirum ut apposite Lucretius L. II. canit.

Suavi mari magno turbantibus aequora ventis
E terra magnum alterius spectare laborem:
Non quia vexari quemquam est jucunda voluptas,
Sed, quibus ipse malis careas, quia cernere suave est.

c. Ut finis iste terroris & commiserationis rite obtineatur, principio statim solicite cavendum est Poëtae in deligendo atque componendo heroë & actione, ut medio quodam loco inter virtutem eminentiorem & vitium sita sint. Sceleratum enim hominem aliquam meritis suis ad infelicitatem delabi sine commiseratione videbimus; valde probo ad miseriam redacto indignationis potius, quam terroris & commiserationis affectus existet, neque quisquam sibi ob probitatem idem obventurum timebit. Itaque oportet heroëm actionis virtute quidem praeditum esse, sed humana, quae naevorum & culparum expers omnium non sit, imo qui culpa sua, etsi imprudens, ruinam, in quam praeceps actus est, construxerit, aut promoverit.

d. Cetera, sive quae ad instructionem fabulae tragicae, sive quae ad artificiosam in partes suas majores & minores divisionem necessario de-

desiderantur, omnia huc revocanda & applicanda sunt, quae & de Dramate universe mox supra, & de Epopoeia, ac de fictionibus alias tradita fuerunt. Certe allatum de Dramate exemplum: *Sophoclis Oedipus* hujus proprie loci est, non alio fine ibi allegatum, nisi ad regulas speciebus omnibus communes declarandas.

e. De sermone Tragoediarum vix est, quod peculiariter porro moneamus, postquam universe sermonem poëticum personis aliisque circumstantiis conformandum semper esse didicimus. Itaque stilus sublimis & celsus tragici sermonis proprius erit, quoniam illustrium personarum ut educatio, & tota vivendi ratio prae illa plebis, ita dictio quoque est curatior. Ovidius accurate de sermone tragico Trist II. pronunciat: *Omne genus scripti gravitate Tragoedia vincit.* Sed erit tamen aliquando pro circumstantiarum item ratione stilus remittendus potius, quam demittendus, personisque aliis inferioribus aut rebus accommodandus, quod in affectibus praecipue magnis observari necesse est; neque enim persona illustris, quae dolet aut irascitur &c. de verbis conquirendis aut ingeniosis expressionibus multum sollicita est, sed obvia quaeque sine meditatione & cura proloquitur, quin tamen unquam ad stilum comicum prolabatur.

Utrum-

Utrumque iſtud jam Horatius obſervaverat & in Arte monuit:

Indignatur item privatis, ac prope ſocco
Dignis carminibus narrari coena Thyeſtae.
Singula quaeque locum teneant ſortita decenter.
— — — — — — — —
Et tragicus plerumque dolet ſermone pedeſtri.

f. Verſum Tragoediis convenire Jambicum dudum docuit, & rationes praeterea convenientiae iſtius reddidit Horat. in Arte:

Archilochum proprio rabies armavit iambo,
Hunc ſocci coepere pedem, grandesque cothurni,
Alterius aptum ſermonibus, & populares
Vincentem ſtrepitus, & natum rebus agendis.

B. *De Comoedia.*

a. Comoedia poſt Tragoediam orta eſt, neque item ut Tragoedia principio niſi ſimplex carmen fuit, in vicis & villis inter & poſt ſolemnes ſacrificii epulas cantari ſolitum. Hoc poſtmodum degeneravit licentia juventutis ferocioris, ſervorum nequitia, & herorum conniventia in convicia mutua, quibus obvios praeterea, poſtremo ex mera libidine cives in domibus inſectabantur. Hanc Auctores nomine *Comoediae veteris* intelligunt. Licentia haec per Magiſtratus lata lege repreſſa in Satyram tranſiit, moresque civium nominatim perſonis etiam ad eorum ſimilitudinem indutis incredibili diſſolutione lacerati ſunt. Hinc no-

va-

va lege iterum hac Comoedia, quam appellant *mediam* interdici necesse fuit, & tantum vitiorum humanorum in genere traxatio permissa, unde *Comoedia nova* dramatica seu hodierna tandem post multas emendationes ad imitationem Tragoediae enata est.

d. Definitur autem haec nova Comoedia: *Imitatio actionis verisimilis civilis cum conversione fortunae in felicem exitum ad risum & laetitiam dramatice repraesentata*

Annot. Comprehenduntur hac definitione simul omnia illa discrimina, quae Comoediam a Tragoedia distinguunt. Nam in ceteris quidem omnibus perfecte regulas, quibus Dramata universe superius circumscripta sunt, sequitur. Itaque dicitur:

1. *Actiones verisimilis* imitatio. Quoniam enim vera vitia hominum in hominibus fictis repraesentari debent, facile hinc patet, ad bonam verisimilemque fictionem recidere omnia, non in dramatis elaboratione tantum, puta: fabula, partibus, personis, characteribus; sed in ipsa statim materia & argumento, quod Poëta sibi ipsi fabricat. Quid, quod vera facta in materias Comoediarum deligi apud Athenienses lege vetitum fuit?

2. *Civilis* personarum conditionem exprimit, quae in Comoedia induci, quarumque actiones pro scena exhiberi debent. Ut non

igi-

igitur in Tragoediam perſona aliqua humilis inferri, (intellige perſonàs primarias & principales) ita non in Commoediam illuſtris aut ſuperioris ordinis admitti aliqua poteſt; nam & humilis ſummum terrorem ac commiſerationem Tragoediae fruſtrabitur, & illuſtris riſum laetitiamque comicam peſſumdabit.

Annot. Plautus Comicus latinis primus & unus Veterum omnium poſt reformatam Comoediam in Amphitruone ſuo perſonas illuſtres cum laeto actionis exitu in ſcena copulavit, imo cum humilioribus etiam permiſcuit, (puta ſervis & ancillis,) atque inſolitum genus iſtud novo nomine inſignivit *Tragicomoediae.* Quod quidem conſilium Plauti vel argumenti ſui conditione in arctum coacti, vel novitate riſum plauſumque captantis, nequaquam imitationis exemplum aſſumi poterit; quoniam turpiter confundit, quae artis praeceptores univerſi tam ſolicite ſecreverunt. Ita vero Plautus novationis ſuae conſcius in Prologe Amphitruonis per Mercurium ſe excuſat:

Faciam ut commixta ſit Tragicomoedia.
Nam me perpetuo facere, ut ſit Comoedia,
Reges quo veniant, & Dii, non par arbitror.
Quid igitur? Quoniam hic ſervus quoque partes habet,
Faciam proinde, ut dixi, Tragicomoediam.

3. *Cum converſione fortunae ad felicem exitum,* quae notam interim Comoediae propriam indicant, quae a Tragoedia differt ſemper ad infelices triſtesque exitus inclinata. Eſt autem omnino neceſſarium, ut actio quomo-

modocunque forte per adverſa & moleſta provolvatur, poſtremo in optatam felicitatem deſinat; quomodo enim niſi per felicem laetumque exitum ad riſum laetitiamque permoveatur ſpectator?

4. *Ad riſum & laetitiam.* Haec verba finem totius Comoediae denotant. Itaque etſi partes aliquae ad laetitiam tendere non videantur, fortaſſis etiam magis in triſtitiam ad tempus collimare; tamen poſtremo illuc dirigenda ſunt omnia, ut riſus & laetitia conſequatur.

Annot. Cum Comoediae finis riſus & laetitia, manifeſtum eſt, non omnem & quamcunque actionem perſonarum civilium materiam Comoediae eſſe poſſe, ſed eam tantum, quae ad riſum & laetitiam deduci patiatur: id quod efficitur, ſi actionis hujusmodi civilis ea facies potiſſimum exhibeatur, quae ridicula & comica reputabitur. Itaque *ridiculum* & *facetum* inſtrumenta duo admodum neceſſaria riſus & laetitiae comicae erunt, quorum alterum in rebus, alterum in verbis repoſitum eſt. Et quidem:

a. *Facetum* dicuntur ſales ſermonis cum urbanitate & argutiae cum feſtivitate conjunctae. Hoc apud Terentium regnat undique in Comoediis: apud Plautum facetum licentius uſurpatur, & ſaepe ad ſcurilitatem deflectit; unde meritiſſime de eo queritur Horatius in Arte:

At noſtri Proavi Plautinos & numeros, &
Laudavere ſales, nimium patienter utrumque,
Ne dicam ſtulte mirati: ſi modo ego & vos
Scimus inurbano lepidum ſeponere dicto.

b. *R-*

b. Ridiculum autem Ariſtoteles ait eſſe vitioſum quiddam ſeu informe & indecorum, quod tamen poſſidenti dolorem nullum adfert, quaſi dicat minime ingratum eſt. Exempli loco philoſophicus Poëta deformiſſimam Homerici Therſitis faciem allegat, quaedam mirabiliter & informiter compoſitis partibus (quamquam ſine ulla ſua culpa & dolore) conſtabat, ut ſine riſu vix aſpici poſſet. Facies igitur haec ridicula erat. Quare in ridiculo non ingrato potiſſimum *vis Comica* erit ſita, tantopere a Veteribus celebrata, quae ut Comoediam conſtituere debet, & ſentiri ac percipi facile ab omnibus ſolet, ita ſatis lucide explicari vix poteſt. Conſpicuum tamen fit ridiculum hoc Comicum ſequentium fere modorum aliquo:

1. Cum vitioſae actiones alicujus generis quae in communi vita plurimis aliorum generum permixtae ſunt, ſegregatae & multum coacervatae exhibentur. Avari actiones e. g. in vita communi non omnes avaritiam produnt, ſed cum aliis quotidianis actionibus vitae communis miſcentur: in Comoedia, quidquid avarus ait, quidquid optat, quidquid molitur, avaritiae indiciis affectum eſſe debet.

2. Cum ridiculum fines veriſimilitudinis transgreditur. Idem avarus e. g. cereum ſuperfluum accenſum videns, flatu lumen extinguit. Iterum accenſum flatu ſecundum extinguit; accenſum tertio abripit & in ſacco veſtis ſuae reponit.

3. Quando decorum & decens cum informi & ridiculo componitur, & juxta ſe collocantur. Ita nimirum prodigus juvenis fi-

lius cum ſene & avaro patre; pater juſto durior Demea, & juſto facilior Mitio &c. non ſine maxima voluptate contenduntur, & ridiculum gratiſſimum efficiunt.

5. *Dramatice repraeſentata* poſtremo ſignificat: omnes illas proprietates, dotes, partes, ſermonem, ornamenta &c. quæ Dramati univerſe ſupra adſcripſimus, ad Comoediam quoque pertinere, niſi ſi qua parte reformatum aliquid hic eſt, aut nominatim ex iſta Dramatum claſſe remotum. Leges proinde veriſimilitudinis, unitatis, epiſodiorum, nexus, ſolutionis, partium maiorum & minorum accuratiſſime in Comoedia quoque reſpiciendae & ſeveriſſime implendae erunt. Sigillatim tamen adhuc pauca hic commendanda & explananda ſuperſunt:

a. *Prologus* inter partes maiores Comoediae & numeratur, & deſideratur. Cum enim Tragoedia hiſtoricis ac veri, &, illuſtrium perſonarum actionibus niti debeat; quae paſſim cognitae aut ſunt aut merito judicantur, nulla explicatione praevia hic opus eſt; quod ſecus in Comoedia accidit, quae in rerum fictarum, humiliorum ac veriſimilium fundamentis non undequaque notis acquieſcit, ac proinde ſpectatorem prius de aliquibus docendum curare debet;

id

id quod prologus praeſtat, perſona ex natura ſua fabulae toti extranea, quippe Poëtae vicaria.

b. Sermo comicus moratus ante alia omnia eſſe debet, perſonisque ſingulis attemperatus, de quo fuſius alibi & ſaepius jam; univerſe pedeſter ille ſermo, quem Horatius Tragicis in affectu poſitis tribuit, hoc eſt, naturalis, planus, nitidus tamen & mundus, ac pro natura Comoediae faceto diſtinctus, proprius erit huic Dramatis generi, niſi quod exaltare item ſtilum & ſermonem, ut vocem, aliquando licitum erit Comico, cum affectibus vehementioribus fortaſſis commovebitur, id quod tamen nec frequenter nec diu ſuſcipi poterit, ex ſapientiſſimis Horatii monitis de Arte: *Verſibus exponi tragicis res comica non vult:*

— — — — — — —

Interdum tamen & vocem Comoedia tollit,
Iratusque Chremes tumido delitigat ore.

c. *Verſus* Iambicus Comoediae juxta Horatium cum Tragoedia communis eſt: *Hunc ſocci cepere pedem, grandesque cothurni:* quod tamen nec ſemper, nec ita accurate obſervatum fuiſſe deprehendimus, cum Cicero de Oratore diſertis verbis dicat: *Comicorum ſenarii ſic ſae-*

pe ſunt abjecti; ut vix in his numerus, & verſus intelligi poſſint.

Annot. Exemplo Poëtarum Comicorum apud Latinos principum: Plauti & Terentii profecto certi nihil ſtatui poteſt; id ſolum obſervationes conſtantes affirmant, apud Terentium ſaepius trimetros Iambicos occurrere, apud Plautum frequentioris uſus tetrametros verſus eſſe, imo longiores etiam, & qui ultra pedes octo excurrant. in quo non raro ad concinnam, quae paſſim in eorum operibus obtinet, verborum collocationem prae multis aliis reſpexiſſe videntur.

c. Comoedias ſcribendo apud Graecos famam praecipuam conſecuti ſunt Ariſtophanes & Menander, Latinorum autem Veterum, quae quidem ad nos pervenerunt, celebrantur Comoediae Plauti & Terentii: illae a ſalibus & frequenti vi comica; hae a morato dicendi genere, & obſervatis legibus artis. Europaearum nationum vix ulla ſupereſt, apud quam non multo conatu idem genus Poëſos multipliciter, non raro etiam feliciter tentatum fuerit. In Tragoediis autem Græcos ſcriptores celeberimos Sophoclem & Euripidem unicos Latinorum Veterum, qui animum ad Tragoedias ſcribendas adjecit, Seneca eſt imitatus, ſed non a longe ſaltem aſſecutus. Ceterorum in Europa populorum co-

conatus in hoc genere copioſus & varius eſt in hodiernum usque diem, Cornelio & Racinio Gallis hucusque palmam ferentibus.

CAPUT III.

329.

De minoribus Poëticae operibus.

a. Tractatis jam ſupremis duobus Poëticae artis capitibus Epopoeia ac Dramate ſupereſt, ut minora illa adhuc poëticorum operum genera exequamur, quae ad alterutrum priorum referri opportune poſſunt, magnitudine autem ſua peculiares prolixas ſingula tractationes nec mereri nec deſiderare videntur.

b. Sunt autem eorum, quae ad ſuprema illa duo capita referenda ſunt, alia, in quibus Poëta plerumque ſolus loquitur, ut *Odae*, *Elegiae*, *Epigrammata*, *Satyrae*, *Epiſtolae*, quae omnia ad genus Epicum ſeu narrativum revocamus; tum alia, quae ad genus dramaticum propius accedunt, qualia ſunt *Bucolica* & *Apologi* ſeu fabulae, in quibus ſaepe non tam Poëta loquitur, quam collocutores áb eo inſtructi ſermocinantur, aguntque.

c. Haec proinde omnia operum poëticorum minorum nomine cenſentur. Etſi enim in iis

non tota late regnet ars poëtica, neque artificium grande aliquod poëticum contineatur; tamen poëticum characterem impressum prae se ferunt universa: & in quibusdam saltem eorum suavissimae artis ornamenta plus minusve illustria & praefulgida sunt. Sed jam ex ordine intueamur singula.

A. *De Odis.*

a. Carmen ad aram, & in laudem Bachi, postea in aliorum quoque Deorum honorem cantari solitum. Ode dicebatur, generali significatu cantus (quem vox graeca *Ode* exprimit) ad genus certi istius cantus contracto.

1. *Annot.* Alio nomine Ode etiam Dithyrambus vocabatur (Aristoteli, ut vidimus, propria & distincta Poëfis species) aut etiam *Carmen Lyricum*, quod nimirum hoc genus carmina semper a choro ad lyram, vel etiam cytharam aut fides concinerentur, quae instrumenta musica passim pro iisdem accipiuntur apud Poëtas.

2. Ode partibus tribus olim absolvebatur, nimirum *Stropha* (seu versione) cum chorus in sinistram saltans progrediendo cantaret; *Antistropha* (seu reversione) cum idem chorus cantans & subsultans regrederetur in dextram; ac tandem *Epodo*, cum chorus post gyros & saltus in medio ante aras consistens vel reliquum carminis absolveret, vel novum accineret. Fortassis inde etiam opportuna ratio deduci potest, ecquid Horatius, quem quatuor libris Odarum suarum subjunxit, quintum Epodon appellaverit?

b. De-

b. Definiri fortaſſis non ineptiſſime Ode poterit: *Carmen affectibus humanis exprimendis totum quantum natum.*

Annot. Sunt ſane & alia Carminum genera affectibus humanis aſperſa; ſed tamen cum Epopoeiae finis princeps ſit admiratio; Tragoediae terror & commiſeratio; Comoediae riſus & laetia; Carmini Lyrico affectuum diverſorum & omnium adeo excitatio, atque excitatorum explicatio ita propria judicabitur, ut ſine his carmen Lyricum cenſeri nequaquam valeat.

c. Materia hujus carminis, quod principio ad Bacchi, poſtea aliquamdiu ad aliorum praeterea Deorum laudes tantum celebrandas conſtrictum fuit, deinceps ad Heroum quoque facta praedicanda; poſtremo ad omne genus affectuum exhibendum eſt ampliata. Certe Horatius longe adhuc plura Odis ſuis aſſumſit argumenta; quam quae in Arte recenſet:

Muſa dedit fidibus Divos, puerosque Deorum,
Et pugilem victorem, & equum certamine primum,
Et juvenum curas, & libera vina referre.

Annot. Accurate inveſtigantes praeter allata Odarum argumenta, epiſtolas, ſatyras, dialogos, didactica, fabulas, metamorphoſes &c. ab ipſo Horatio Odis tractatas detegimus. Quod quidem docti tanto exemplo imitari non morabimur, modo ne Lyricae forma induci negligatur.

d. Formam internam Lyrici carminis dicemus variam expreſſionem affectuum, quibus mens cir-

circa materiam propofitam validus commovetur, cum majori minorive claritate objecto necessaria.

Annot. Quoniam *lux* ad intellectum illustrandum, *calor* autem ad voluntatem movendam & affectus ciendos perpetuo in genere Lyrico copulanda sunt; ex materiae electione pendebit, lucisne plus an caloris Odis afferendum fit? Neque enim dubium esse potest, in didacticis, in quibus spiritui praesertim veritates dispiciendae offeruntur, lucem illustrationemque dominari debere; in iis autem, quae vellicando cordi voluntatique humanae adhibentur, calorem ad certos quosdam gradus fic exaltandum esse, ut lux prope absorbeatur.

e. Forma externa erit illa coordinatio diversorum generum versus, et designatio certi numeri versuum item, post quem absolutum ad primum redeatur. Unde denominationes illae natae sunt: *monocolos*, *dicolos*, & *distrophos*, *tetrastrophos*, quas alias iam in Grammaticis Institutionibus declaravimus.

f. Proprietates carminis Lyrici, quibus vel singulis, vel aliis atque aliis omnem & cujuscunque thematis Odam instructam esse oportebit, sunt: *Enthusiasmus*, *Audacia exordiendi*, *Saltus*, *Digressiones*, & *Unitas affectuum*.

1. *Enthusiasmus* seu igneus mentis impetus, nonnunquam etiam furor poëticus appellatus, definitur: vivida sensatio, quae ex forti & intenta objecti propositi considera-

tione

tione oritur, totum artificis Poëtae animum affectu quodam non tam implens, quam occupans & abripiens.

a. *Annot.* Sensatio hominum, qui affectibus ex vera aliqua boni aut mali perceptione urgentur, Enthusiasmus dici non potest, quamcumque viva sit & fortis; sed tantum artificum impulsus, quorum phantasiae, postquam ex objecti alicujus contenta repraesentatione incaluerunt, in opus aliquod insolitum erumpunt, hoc nomen merebuntur. Quare nec miserorum, nec exultantium, nec iratorum &c. affectus Enthusiasmi dicentur; sed tantum ideae illius Poëtae, qui miserum iratumque vive imitabitur, hanc compellationem recipere poterunt.

b. Pro diversa objecti, quod tractatur, magnitudine, pulchritudine, bonitate, amoenitate, aut contra; sensationes diversi generis & gradus sunt. Hinc triplicis generis Enthusiasmi rectissime distinguuntur: alii nimirum sublimes, ignei, excelsi; alii placidi & tranquilli, alii tandem inter priores duos medii, qui graves, fortes, & nervosi appellari possunt.

c. Ex una Enthusiasmi proprietate ceterae omnes Odarum proprietates dimanant, & virtutes item Carminis Lyrici felicissime explanantur.

2. *Audacia exordiendi* pronissima Enthusiasmi consecutio est; Poëta enim lyra sublata ad canendum aggressus ab objectis propositis fortiter commotus, quid nisi torrentis in-

ſtar, qui aggeres diſrupit, impetu ſus deque per affectus feratur?

Annot. Vix igitur creſcere unquam poterit oratio carminis Lyrici, & ſi jugiter iisdem, quod debet, nervis ſuſtentata ad finem usque progreditur, quibus elevari coepit, multum ſane praeſtitit Poëta.

3. *Saltus* hic eſt transgreſſio inordinata ab una idea ad alteram remotiorem omiſſa media propinquiore, quae vinculum ambarum eſt.

a. *Annot.* Celeritas ſpiritus noſtri affectu exaeſtuantis, & plurima coacervata ante ſe poſita uno intuitu pervadentis ſaepiſſime non fert moras connexionum, ſed praecipiti ſaltu eas ideas tranſilit atque lectoribus ſupplendas relinquit, quae ordinem naturalem, ſed tardiori aliquanto flexu manifeſtum facerent, atque in rés ipſas exprimendas continuo involat. Exemplum habes apud Horatium paſſim, & nominatim. L. III. Od. 25, quae tota quanta Lyrica eſt, in cujus fine Poëta totus entheus ita ait: *Nil parvum aut humili modo, nil mortale loquor — Dulce periculum eſt O Lenaee*, ubi poſt verba *nil mortale loquor* animadverte Saltum ad ſequentia: *Dulce periculum eſt.* Deſideratur enim propoſitio: *Propoſitum quidem meum periculi plenum eſt, ſed* &c. quae priores duas connectit, & hic ſubintelligenda eſt.

b. Saltus autem iſte locum habere tantum poteſt, cum materia affectibus vivis, fervidis, & magnis accommodata eſt. Lacunae enim, quas interjacere Poëta inter ideas ſuas patitur, ſem-

ſemper animi magnopere perturbati indices ſunt, perturbationes autem vehementes non niſi ab objectis grandibus cieri conſueverunt.

4. *Digreſſiones* ſunt evagationes ſubitaneae in themata extranea quidem, ſed tamen affinia argumento Poëtae, ad quae modo pulchritudine extranei, modo ſterilitate argumenti proprii allicitur. In his Poëta Lyricus prae ceteris omnibus liberius exultat. Aſſignantur vero duorum generum digreſſiones a Práeceptoribus, quarum nonnullae fiunt:

a. *Ad ſententias aut veritates communes*, ex quibus illuſtriſſima Odis nonnunquam arceſſuntur ornamenta. Talis eſt apud Horatium Carm. 1. 3. ubi Virgilio in iter bene precatus, repente digreditur ad ſceleſtam hominum audaciam, quam inſectatur. Alias Digreſſiones etiam fiunt:

b. *Ad facta hiſtorica & fabulas*, quibus poëta argumentorum loco ad confirmandam rem ſuam utitur. Talis eſt apud Horat. Carm. III. Ode 5. Digreſſio; ubi Poëta turpitudinem matrimoniorum Aſiaticorum, ad quae miles Romanus ſub Craſſo captus tranſiverat, exprobraturus, ad Reguli fortiſſimi & providentiſſimi Romani Ducis apud Carthaginenſes captivi hiſtoricum factum egreditur.

tur. Ex Lib. III. Od. 27. Galateam a navigando deterrere volens, fabulam Europae prolixiſſime inſerit.

5. *Unitas affectuum* in Odis ita deſideratur, ut unitas actionis in Epopoeia vel Dramate; hoc eſt: quemadmodum actiones in epico vel dramatico genere diverſae quidem in ſe, ſubordinatae tamen, & ad eumdem principalem finem directae eſſe debent, ita in lyrico quoque genere, quamquam affectus varii tanquam totidem novi colores inducantur, quibus oratio mirabilem plane varietatem induere videbitur; ad eundem tamen omnes primarium Odae affectum referri, & inde unitatem quamdam affectuum conſurgere neceſſe erit.

Annot. Laetitiis itaque ſubſultare orſa lyra, qua libebit Poëtae, libere evagetur in affectus quoscumque; modo ad laetitiam illos ordinet, neque in triſtitiam unquam deflectat; & ab odii & indignationis affectibus cum coepit, ne in amore aut benevolentia deſinat.

6. Virtutes deinde & dotes, quibus carmen Lyricum enitere decet, quatuor praecipuae numerantur a Praeceptoribus: *Sublimitas*, *Majeſtas*, *Suavitas*, & *Brevitas*.

1. *Sublimitas* univerſe eſt exaltatio quaedam animi ſupra priorem ſuum ſtatum, & ſimul praeceptio huiusmodi elevationis. Bifariam haec Sublimitas dividitur, nempe alia eſt

2. *Sub-*

a. *Sublimitas imaginis*, cum nempe imago, quae praesto est, spiritum supra omnes ideas rerum communes & solitas extollit. Talis est e. g. imago constantis viri apud Horatium: *Si fractus illabatur orbis, impavidum ferient ruinae.* Quam sublimis haec est imago orbis terrarum collabentis, copulata cum tranquillitate viri constantis! Deinde

b. *Sublimitas cogitationum* sita est in cogitionibus prope humanum cogitandi modum transgressis, & quae tanquam in edito aliquo loco collocatae res omnes infra se positas immotae despiciant. In eodem exemplo tranquillitas hominis ruinam orbis in se corruentis irretorto animo & oculo spectans est sublimitas cogitationis.

Annot. Posterior haec sublimitas tranquilla, caloris expers, & plerumque cum actione aliqua conjuncta in Dramatis frequens est; prior autem sublimitas imaginum est Odarum propria; hae enim vivas sensationes, igneos impetus, audaces expressiones, insolitos ambitus & flexiones, verbo: intensionem omnium virium mentis efficiunt.

2. *Majestas* Odarum ex sublimitate necessario oritur, estque illa, quae insurgit (ut Quintilianus Instit. Orator. Lib. 10. de Pindaro loquitur) spiritus magnificentia, sententiis,

figu-

figuris, beatiſſima rerum verborumque copia, & veluti quodam eloquentiae flumine.

Annot. Conferunt ad hanc Majeſtatem conciliandam: Deſcriptiones aut narrationes rerum praeteritarum tanquam praeſentium, imaginum multiplex uſus, fraequentationes figurarum motui magis accommodatarum, Apoſtrophae, Exclamationes, Proſopopoeiae, Hypothypoſes &c.

3. *Suavitas* eſt, quae ex apta verborum collocatione, & orationis perſpicuitate, ac epithetorum apte delectorum jucunditate leniter & cum gratia molleſcit.

Annot. Facile intelligimus, hanc virtutem non paſſim in omni carmine Lyrico, ſed in illo tandem requiri, cujus materia granditatem reſpuit, & quae Enthuſiaſmis placidis ac tranquillis conſurgit. Digreſſionibus nonnunquam gaudet genus iſtud; nonnunquam pro argumenti variantis & in alias facies converſi ratione virtus utraque ſuavitatis & majeſtatis in eadem Oda permiſcenda eſt. Sunt, qui omni poëmati Lyrico virtutem hanc ſuavitatis ſic propriam volunt, ut gravitas Epopoeiae, riſus Comoediae, acumen Epigrammatis eſt. Verum haec monita, ut mox diximus, non niſi cum ſobrietate recipiemus.

4. *Brevitas* eſt accurata & juſta ſermonis liberioris Lyrici contractio.

Annot. Haec virtus, quamquam diverſam pro argumenti ratione extenſionem habeat, univerſe tamen in Lyricis omnibus, & longe etiam ſtrictius in illis Odis curanda eſt, in qui-

quibus furores ſublimes, ignei, excelſi undique fulgurum inſtar emicant, et ruunt; haec enim diuturna eſſe cum intima eorum natura pugnat; & Auctorum Lyricorum principum exempla oſtendunt, vix poſt ſummos affectus in aliis concitatos eos repente tanta velocitate nonnunquam in medio curſu materiam deſerere, qua perturbatione in eamdem principio irruerunt.

h. Partitio Odarum materiae reſpectu habito in quatuor claſſes redigi poteſt; ſunt namque

1. *Hymni* ſeu Odae de rebus divinis & coeleſtibus quandoque cantatae, in quibus effuſiones animi cum admiratione de Dei omnipotentia, majeſtate, & bonitate regnant.

2. *Odae heroicae* dicuntur, quae heroum & magnorum virorum factis aut honoribus celebrandis accinuntur.

3. *Odae philoſophicae* ſeu morales, in quibus Poëta virtutis amore aut vitiorum odio exardeſcit.

4. *Odae Anacreonticae*, quae voluptatem, amoenitatesque vitae humanae celebrant, juvenum praeſertim gaudia, choreas, vina &c. proſecutae. Nomen ab Anacreonte Poëta Graeco ſuaviſſimo ferunt, qui hoc praecipue carminis genere excelluit.

Annot. Ad harum claſſium unam aliquam omne & qualecunque Odarum argumentum perfacile

redu-

reducemus, ut proinde de materia Odarum neque laborandum ſit, neque diſputandum hodie amplius.

i. Apud Graecos haec Poëſeos ſpecies, quamquam a rudibus admodum initiis inchoans, ut ceterae liberales artes omnes, ad faſtigium aſcendit. Id certe immortalia, quae ad nos pervenerunt, hujus generis opera teſtantur. *Pindarum* non Poëtam, ſed ipſum Entheum, & totum Dithyrambum artis peritiſſimi quique dudum judicarunt poſt Horatium, qui totus, cum de Pindaro canit, Enthuſiaſmus ipſe eſt. *Sappho* Poëtria, cujus Odae paucullae ſuperſunt, teneritudine ac mollitie; *Alcaeus* majeſtate eminere dicitur, & ut Horatius ait: *aureo plectro plenius ſonans*. *Anacreon* tandem venuſtate ſuavitateque exſuperat ceteros omnes. Hos primipilos Lyricorum Graecorum unus poſtea *Horatius* Latinus tam feliciter imitatus eſt, ut complexus merito cenſeatur, quidquid pulchritudinis diſperſum per ſingulos erat. Vide, ſi libet Batteſium Ramleri prolixius haec perſequentem, ubi Germanos etiam noſtros ſub cenſum vocat.

k. Odae ſacrae divinis litteris noſtris contentae huius proprie loci non ſunt; neque enim hominis, ſed divini Spiritus dictantis ſunt opus, quamquam ab hominibus conſcriptae. Interim nimis quam verum certumque eſt, quod alicu-

cubi eruditissimus juxta & sanctissimus Ecclesiae Catholicae Doctor Hieronymus ait: *David Simonides noster, Pindarus, Alcaeus, Flaccus quoque.* Seu enim imaginum sublimitatem & copiam in illis spectes, seu majestatem rerum & expressionis, seu inscriptionis & raptus altioris indicia: tantum haec reliquis omnibus antecellere intueberis, quantum divina humanis potiora sunt. Quid comparari possit ad haec Davidis Psalm. 103? Deus *amictus lumine sicut vestimento — Extendens coelum sicut pellem — Qui ponis nubem ascensum tuum — qui ambulas — super pennas ventorum — Aquae ab increpatione tua fugient — a voce tonitrui tui formidabunt — Ascendunt montes & descendunt campi in locum, quem fundasti eis.* &c.

Annot. Fortassis non exerrant magnopere, qui omnem vim, robur, & sublimitatem Lyricae graecae ab exemplaribus orientalibus, & praesertim etiam hebraicis derivata esse suspicantur.

B. *De Elegiis.*

a. Elegia ex vi nominis graeci est cantus rerum tristium aut funebrium, ad quas fere lamentationibus & questubus cantus permiscebantur; unde veteres hoc carmine ad defunctorum laudes celebrandas, & ad tristitiam animi sui declarandam utebantur. Ità Ovidius de Tibulli morte:

Flebilis indignos Elegeia solve capillos,
Ah nimis ex vero nunc tibi nomen erit.

De se ipso autem in Ponto exule cum epistolam Elegis scriberet:

Flebilis ut noster status est, ita flebile carmen.

Annot. Cum Elegia item ut Ode ad affectus omnes, etsi mollius teneriusque exprimendos pertineat, hanc Poëticae speciem proxime Odis subjunximus, quae gravioribus & ciendis & discribendis destinatae sunt, ut vidimus.

b. Est vero Elegia *carmen versibus Hexametro & Pentametro alternantibus scriptum, affectibus animi variis suaviter tenereque declarandis accommodatum.*

Annot. Cum de usu istius generis carminis apud Graecos & Latinos extra controversiam sit, tamen quis primus Auctor inventorque versuum horum conjungendorum fuerit, non liquere affirmat Horatius in Arte:
Quis tamen exiguos Elegos emiserit auctor,
Gramatici certant, & adhuc sub judice lis est.

c. Materia carminis elegiaci olim, ut mox antea dictum, tristes res tantum erant, postea omnis generis argumenta carmine hoc tractata sunt. Id Horatius diserte testatur in Arte:

Versibus impuriter junctis querimonia primum,
Post etiam inclusa est voti sententia compos.

Annot. Itaque amores, gaudia, vota, preces, gratulationes &c. hujus fori sunt; imo Propertius argumentum heroicum non refugit L. III. 3. augusti expetitionem in Orientem profecutus, & iterum L. IV. Eleg. 6. Actiacam pugnam;
Ovi-

Ovidius triumphum gratulatur Germanico L. IV. 2. & idem quam eruditam ac prope pragmaticam *Sacrorum* Romanorum historiam texit in Fastis.

d. Forma hujus carminis erit illa dispositio & conformatio, quam Poëta ad materiam suam elocutioni aptandam praeeliget; id quod pro arbitrio suo solent diversissime; nonnunquam enim epistolarum more, alias narrationum aut descriptionum forma, aliquando sermocinationum variarumque figurarum, Apostrophes, Prosopopoeiae &c. imo Odarum etiam inexpectate ruentium modo.

Annot. Forma externa elegiaci carminis est alternatio versus hexametri & pentametri, de qua supra in definitione meminimus, & de qua inferius adhuc nonnulla notabuntur.

e. peculiaria Elegiarum ornamenta, quibus Poëticae istius Coryphaei carmen suum multipliciter distinxerunt, observatione didicimus sequentia:

1. Cum materia gravior aliqua canenda assumitur, more Epicorum *Exordium* cum Propositione, *Invocationem*, *Narrationem*, quandoque etiam *Epilogum* Elegiis suis adsciscunt. Ita Propertius supra citato L. IV. 6. pugnam navalem Augusti ad Actium celebraturus sic.

Exorditur :

Sacra facit vates, ſint vota faventia ſacris,
Et cadat ante meos icta juvenca focos. &c.

Invocationem poſtea ſubjungit :

Muſa, Palatini referamus Apollinis aedem,
Res eſt, Calliope, digna favore tuo.

Narratio deinceps ſequitur :

Eſt Phoebi fugiens Athamana od littora portus,
Qua ſinus Ioniae murmura condit aquae. &c.

Sed Epilogo quoque concludit :

Bella ſatis cecini, citharam jam poſcit Apollo
Victor, & ad placidos exuit arma choros. &c.

Idem Propertius Elegia praecedenti 4ta Lib. ejusdem IV. fabulam Tarpoeiae canens inchoat a Propoſitione, cui mox Narrationem ſubjunigt.

Propoſitio.

Tarpoeium nemus, & Tarpoeiae turpe ſepulcrum
Fabor, & antiqui limina capta Jovis.

Narratio.

Lucus erat felix ederoſo conditus antro,
Multaque nativis obſtrepit arbor aquis. &c.

2\. Nonnunquam autem Lyricorum more in medium argumentum irruunt exorſi ex abru-

abrupto. Ita Ovidius fecit, ita Tibullus ita Propertius. Prior quidem:

Esse Deos credam!

Et iterum orta tempestate Trist. I. 2.

Dî maris & coeli (quid enim nisi vota supersunt)
Solvere quassatae parcite membra ratis.

Tibullus vero L. I. 11.

Quis fuit horrendos primus qui protulit enses,
Quam ferus & vere ferreus ille fuit!

Et Propertius L. III. Eleg. 5.

Ergo sollicitae tu caussa peccunia vitae,
Per te immaturum mortis adimus iter &c.

3. Quamquam Elegi ex natura sua teneri mollesque esse debeant, ac proinde ornatu leviori lenique contenti, tamen aliquando rem grandiorem tractaturi etiam ad verborum & rerum poëticarum apparatum in medio cursu insurgunt. Sic Ovidius Poëta undique mollissimus, cum L. I. de Art. ad expetitionem Caesaris in Orientem delabitur, repente stilum per Apostrophen splendide elevat:

Ecce parat Caesar, domito quod defuit orbi
Addere: nunc Oriens ultime noster eris.
Parthe dacis poenas: Crassi gaudete sepulti,
Signaque barbaricas non bene passa manus.

4. Frequenter item per decursum breves affectus interserere consueverunt. Vide exem-

pla infinitis locis. Sic habet Ovidius Trist. I. 1.

Parve (nec invideo) sine me liber ibis in Urbem,
Hei mihi! quod domino non licet ire tuo.

Idem Epist. 1.

O utinam! tunc, cum Lacedaemona classe petebat,
Obrutus insanis esset adulter aquis.

5. Breves passim Apostrophes & Parentheses usurpant. Ovid. Epist. 2.

Credidimus blandis (quorum tibi copia) verbis
Credidimus generi nominibusque tuis.

Et Trist. I. 3.

Díque relingendi (quos urbs habet alta Quirini)
Este salutati tempus in omne mihi.

6. Repetitiones earumdem vocum in principio, medio, vel in fine eorumdem vel etiam diversorum versuum adhibent. Ovid Epist. 2

Saepe fui mendax pro te mihi; saepe putavi
Alta procellosos verba referre Notos.
Saepe Deos supplex, ut tu scelerate valeres,
Sum prece thuricremis devenerata focis.
Saepe videns ventos coelo pelagoque faventes,
Ipsa mihi dixi: Si valet, ille venit. &c.

Et eadem Epistola:

Per

Per mare, quod totum ventis agitatur & undis,
Per quod saepe ieras, per quod iturus eras:
Perque tuum mihi jurasti (nisi fictus & ille est)
Concita qui ventis aequora mulcet, avum. &c.

7. Inductiones, Partium enumerationes, Similium coacervationes apud hoc genus Poëtarum sunt frequentissimae. Ovid. Trist. I. 2. vide, quomodo probet, quod proposuit: *Saepe premente Deo fert Deus alter opem.* Ita nimirum:

Mulciber in Trojam, pro Troja stabat Apollo,
Aequa Venus Teucris, Pallas iniqua fuit.
Oderat Aeneam propior Saturnia Turno,
Ille tamen Veneris numine tutus erat.
Saepe ferox cautum petiit Neptunus Ulyssem,
Eripuit patruo saepe Minerva suo. &c.

Et alia loco, videlicet Trist. I. 9.

Donec eris felix, multos numarabis amicos,
Tempora si fuerint nubila, solus eris.
Aspicis ut veniant ad candida tecta columbae,
Accipiat nullas sordida turris aves.
Horrea formicae tendunt ad inania nunquam,
Nullus ad amissas ibit amicus opes.
Utque comes, radios per solis euntibus, umbra est,
Cum latet hic pressus nubibus, illa fugit:
Mobile sic sequitur fortunae lumina vulgus;
Quae simul inducta nube teguntur, abit.

8. Antitheses in deliciis fere habent Poëtae elegiaci. Ovid. L. II. Trist. Eleg. sing. ad Caesarem:

Tu veniam parti superatae saepe dedisti,
Non concessurus quam tibi victor opem.
Divitiis etiam multos, & honoribus auctos
Vidi, qui tulerant in caput arma tuum.
Quaeque dies bellum, belli tibi sustulit iram,
Parsque simul templis utraque dona tulit.
Utque tuus gaudet miles, qui vicerit hostem,
Sic, cur se victum sentiat hostis, habet.

9. Sententiae breves, aut Digressiones &c. multum ornant Poësim elegialam. Sic Ovid. immodicum reditus sui desiderium excusat, ex Ponto I. 3.

Nescio, qua natale solum dulcedine captos
Ducit, & immemores non sinit esse sui.

10. Stilus elegiacus amoenus, lepidus, liberalis, facilis esse debet, sine nimia cura, pulchritudine nativa elegans, quod nitidissime Ovidius ipse expressit, Elegiam sub persona matronae cujusdam naturaliter pulchrae praesentans L. III. Eleg. 1.

Venit odoratos Elegeia nexa cappillos,
Et puto pes illi longior alter erat.
Forma decens, vestis tenuissima, vultus amantis,
In pedibus vitium caussa decoris erat.

f. De forma externa carminis elegiaci: quam alterno hexametro pentametroque contineri

dixi-

diximus, quaeque ſimul conjuncta Diſtichi nomen ſumunt, quae praecipuae adhuc monitiones reſtant:

1. *De Pentametro verſu*, qui ſane propter brevitatem verſus alterni non modicum ad ſuavitatem Elegiae conferre videtur, ſigillatim notandum:

a. Non Caeſuram illius monoſyllabis terminari debere, niſi forte voculis *es*, aut *eſt* eliſis. Sic in verſu Tibulli: *Qui prior Elaeo eſt carcere miſſus equus*, aut alio quocunque ejusdem formae; Caeſura nequaquam aſpera aut dura judicanda eſt, ſed propter colliqueſcentem eliſione caeſuram mire mollis ſuavisque efficitur.

b. Inſuper habita Criticorum diſcreptatione, biſyllabis an plurium ſyllabarum vocibus elegantius concludantur Pentametri? id quidem certum aimus: dulciſſimas ceterarum eſſe biſyllabarum vocum clauſulas; ſed tamen & has ſatietate moleſtas indubitate futuras, ſi perpetuae ſint. Itaque ad varietatem carmini conciliandam, clauſularum etiam rationes varie, ſed ſobrie ſimul commutandas, & cum biſyllabis triſyllabas quoque & polyſyllabas ſummorum Poëtarum exemplis alternare debere diſcemus.

Praemia si studio consequar ista, sat est.
Ovid.
Et solum constans in levitate sua est. Idem.
Et caput impositis pressit amor pedibus.
Propert.
Haesura in nostro tela gerit latere. Tibull.
Pomaque non natis legit ab arboribus. Idem.
Utile solicitis supputat articulis. Ovid.
Lis est cum forma magna pudicitiae. Idem.

2. *De Distichis totis* quamvis verum sit, parvis sententiis ea instrui debere, quae Distichum non excedant: quamvis universe item verum sit, singulis Distichis absolvendum semper esse sensum integrae alicujus propositionis, nec facile in sequens Distichum aliquid ex priori trahendum esse; tamen id minime in eo rigore accipi debebit, ut si protrahi aut produci nunquam possit propositio aliqua; cum hoc genus circumductionis nonnunquam ad elegantiam multum conferat, quin circumstantiae ambitum istum aliquando plane expetant. Cavendum modo, ne unquam sensus constructionum discerpantur in plura Disticha; membra certe plura ex se pendentia a summis Poëtis, neque id raro, per Disticha aliquot tracta fuisse demonstrat exempla. Ovid. de Remed, ita prorogat:

Si tamen auxilii perierunt tempora primi,
Et vetus in capto pectore sedit amor:
Majus opus superest. Sed non quia serior aegro
Advocor, ille mihi distituendus erit.

Tibull. idem:

At si tardus eris, errabis, transiet aetas,
Quam cito, non segnis stat remeatve dies,
Quam cito purpureos deperdit terra colores,
Quam cito formosas populus alta comas,
Quam jacet, infirmae venere ubi fata senectae,
Qui prior Elaeo est carcere missus equus.
&c.

g. At horum quidem omnium illustrissima exemplaria in Poetis Elegiacis principibus Ovidio; Tibulo, Propertio affatim & undique reperies, quos apud Latinos complures non inglorie imitati sunt; nam & Graeci & Germani nostri non tam metri certo atque constanti quodam genere, quam materiae tenuis, flexibilisque delectu Elegias definiunt, quae quidem speciei hujus poëtacae origo est, ut vidimus, & qua de caussa probabilius etiam Elegi ab Horatio exigui, ab Ovidio tenues & flebiles cognominati fuerunt.

C. *De Epigrammatis.*

a. Ex vi vocis graecae ἐπιγράφειν, id est: inscribere, Epigramma est inscriptio, compellabaturque hoc nomine olim promiscue,

ſi quid Trophaeis, ſtatuis, domibus, arcubus, portis, templis, imaginibus &c. ſcriptum affigebatur: deinceps hujus vocis ſignificatus latius extenſus eſt, ad plurima & diverſiſſima denominanda, quae metro brevi comprehendebantur.

b. Definiri itaque hodie jam poteſt Epigramma: *Carmen breve & ſimplex, aliquid indicans vel argute deducens.*

c. Ex definitione ſtatim diviſio Epigrammatis ſimul innoteſcit, nimirum aliud eſſe *ſimplex*, aliud *compoſitum.*

1. *Epigramma ſimplex* eſt nudum ſed breve carmen, quod rem aliquam, vel perſonam, vel factum ſimpliciter & nude exprimit, vel indicat. Huc metricae inſcriptiones omnis generis; item epitaphia ſeu inſcriptiones monumentis affigi ſolitae revocari poſſunt.

Annot. In iſto Epigrammatum genere univerſe & diligenter ad Veterum formam curandum, ut ſimplicitas cum brevitate conjuncta retineatur, certumque tenendum: eo futura pejora, quo curatius argutias conſectabimur. En quanta ſimplicitas in illo Aeneae apud Virgilium Aeneid. L. III. cum clypeum Abantis Graeci poſtibus Apollinis affixit, & ſubſcripſit: *Aeneas haec de Danais victoribus arma.*

2. *Epigramma compoſitum* eſt, quod brevi expoſitioni argute breviterque aliquid ſubjicit

jicit & conjungit. Istud Epigrammatum genus proprie loci hujus, & nunc tractationis nostrae est.

d. Partes Epigrammatis nostri itaque erunt duae: *Propositio*, & *Clausula*.

1. *Propositio*, ab aliis Protasis, Expositio, Ingressus dicta, est illa pars, qua res, vel factum, vel persona indicatur, & ob oculos ponitur.

2. *Clausula*, aliter etiam Apodosis, Illatio, vel Deductio vocata, est id, quod argute, inexpectate, festiveque, saepe non sine salibus infertur ac colligitur. Intuere partem utramque in exemplo apud Martialem L. VIII. Epigr. 35. quod in discordes conjuges scripsit:

Propos. *Cum sitis similis paresque vita:*
Uxor pessima, pessimus maritus,
Clausula. *Miror non bene convenire vobis.*

e. Materia Epigrammatum sunt res omnes; personae, facta, quidquid exornari, reprehendi, fieri, probarique potest.

f. Forma interna Epigrammatum, ut meditanti manifestum fit, est nexus ille convenientiae Apodosis cum Protasi, sive verus ille sit, sive voluptatis tantum caussa fictus.

g. Forma externa autem versus est ad libitum Poëtae pro opportunitate materiae electus.

An-

Annot. Nulli verſuum generi adſtrictum eſt hoc genus carminis; & quamvis potiſſimam partem Elegis ſcripta reperiamus Epigrammata, tamen non infrequenter etiam hendecaſyllabos, jambos, ſcazontes; imo & heroicos aliquando adhibitos deprehendimus.

h. Finis cum omni cetera Poëſi Epigrammatis communis quidem, ſed tamen peculiariter hic reſpiciendus, eſt delectare, id quod vel in ipſis reprehenſionibus arguta tamen feſtivitate obtinebitur.

i. Diviſionem Epigrammatum ſpectatis particularibus finibus aliqui in tres claſſes fecerunt, eaque ita diſtinxerunt, ut alia *in*, alia *de*, alia *ad* inſcriberent.

Annot. Titulo nimirum *in* ea omnia ſubjecerunt, quae vituperationum aculeos continerent; *de* laudum thematis praefixerunt; *ad* vero argumenta laudem inter & vituperium media deſignabat. Sed hac accuratione uſos fuiſſe Poëtas, quamquam aliquando verum ſit, tamen id non ſemper obtinuiſſe vel obvia Poëtatum praecipuorum inſpectione clarum ſit.

k. Accuratior igitur juxta alios partitio Epigrammatum erit in *heroica* & *comica*.

1. *Heroica* illa appellant, quae admirationem cum venuſtate & argutia conjunctam generant. Hujus generis eſt illud de Nerone:

Quis neget Aeneae magna de ſtirpe Neronem?
Suſtulit hic matrem, ſuſtulit ille Patrem.

Item

Item illud Virgilii de Augusto:

Nocte pluit tota, redeunt spectacula mane,
Divisum imperium cum Jove Caesar habet. &c.

2. *Comica*, quae ad jocum atque risum amoenitate & salibus suis invitant. Talia sunt:

De Acerra potatore nocturno. Martial. L. I. 29.

Hesterno foetere mero qui credit Acerram,
Fallitur; in lucem semper Acerra bibit.

De Posthumo unguentis semper delibuto. Martial. L. II. 12.

Hoc mihi suspectum est, quod oles bene Posthume semper,
Non bene semper olet, qui bene semper olet.

I. Virtutes, quas omne & cujuscunque generis Epigramma praeferre debet, nonnemo his versibus concinne expressit: *Omne Epigramma sit instar apis, sit aculeus illi, sint sua mella, sit & corporis exigui.* Erunt igitur virtutes praecipue tres attendendae: *Suavitas, brevitas, & argutia.*

1. *Suavitas* hujus carminis non ex versus tantum molitie, sed praesertim ex cogitandi simplicitate naturali & minime quaesitis artificiis orietur.

Annot. Suavitatis impetrandae gratia etiam hendecasyllabi ad Epigrammata scribenda assumsi sunt, quod hi simplicitate naturali sermonis

nis proxime ad ſolutam orationem accederent.

2. *Brevitas* obtinebitur, ſi prolixiores evagationes a themate, & eruditionis forte oſtentatio, circumcidentur, periphraſes devitabuntur, & ſimplicitatem dictionis, quae generi huic maxime congruit, conſectabimur. Brevitas autem carminis nequaquam certo numero verſuum, ſed tantum juſta & convenienti magnitudine definietur. Itaque neque duobus, neque viginti verſibus concludi neceſſe eſt; ſed pro neceſſitate Poëtae nunc ad plures diducetur, alias ad paucos coarctabitur.

Annot. Optimam certe brevitatis regulam ipſe Martialis L. II. Epigram. 77. tradidit, ubi ita cecinit: *Non ſunt longa, quibus nihil eſt, quod demere poſſis: ſed tu Coſconi diſticha longa facis.* Ad hujus normae ductum reperies apud Poëtas in hoc genere principes ad triginta & plures verſus dilatata Epigramata, quae verſu praeſertim Phalaecio, aut Scazonte ſcripta ſunt, & ad unicum item verſum conſtricta, quale eſt illud apud Martiam. L. VII. 97. *Omnia Caſtor emit, ſic fiet ut omnia vendat.*

3. *Argutia* eſt anima & quaſi forma Epigrammatis, ex qua una nervos, vim & acrimoniam recipit, & propter quam unam Epigrammata nunc pugioni, quo punctim feritur hoſtis; nunc ſcorpioni, qui cauda icit; modo piperi, quod linguam mordet; modo

modo felli, quod amariſſimum eſt, comparantur. Solet autem vis haec tota argutiarum in extremo vel diſticho vel verſu tandem exeri.

a. *Annot.* Non facilius ullibi, quam in argutando hallucinabimur, niſi admodum caute animum ad verum juſtumque attendemus. Non ſummi Poëtae ſatis ſibi in hoc ſemper caverunt. Martial. Lib. I. Epigr. 52. objurgat leporem de ambitione, quod a leone taurorum caedibus aſſueto jugulari timeret: *Deſperanda tibi eſt ingentis gloria fati: Non potes hoc tenuis praeda ſub hoſte mori.* Ut ſi vero lepus gloriam hanc aucuparetur, ut a leone devoretur. Idem L. I. Epigr. 80. in quo Attalum hominem vane negotioſum carpens concludit: *Attale ne quod agas, deſit, agas animam.* Animadvertis hic frigidum verbi *agere* luſum, ex levi Paronomaſiae figura ductum; cum in primo argutatio penitus falſa & inepta ſit. &c.

b. Prolixe praeceptores nonnulli in gratiam Tironum fontes argutiarum proſecuti ſunt. Nos generatim unum, certiſſimumque exiſtimamus perſpicax & acre ingenium cujusvis; tum locos Rhetorum omnes, figuras, affectus &c. Ne ſubſidiorum tamen iſtorum penitus ignaros aut inopes dimittamus; en in exemplum fontes aliquot uberiores:

1. *Suſpenſio*, cum lectoris animus per totum Epigramma ſuſpenſus tenetur, & tandem in ultimis prope verbis quid additur, quod expectationem ejus fallit. Tale eſt apud Martial. L. VI. 51.

Quod convivaris sine me tam saepe Luperce,
Inveni, noceam qua ratione tibi.
Quam primum, licet usque voces, nomenque requiras,
Quid facies, inquis? quid faciam? veniam.

Item ejusdem Martialis aliud Lib. V. 44.

Thais habet nigros, niveos Lecania dentes:
Quae ratio est? emtos haec habet, illa suos.

Tale est idem celebre illud Sannazarii:

Viderat Adriacis Venetam Neptunus in undis
Stare urbem, & toto ponere jura mari;
Nunc mihi Tarpoeias quantumvis Iupiter arces
Objice, & ista tui moenia Martis, ait:
Si pelago Tyberim praefers, urbem aspice utramque,
Illam homines dicas, hanc posuisse Deos.

2. *Repugnantia* de re eadem affirmata. Sic Martialis salse ludit in Maximum quemdam saepe domicilia commutantem Lib. VII. 72.

Esquiliis domus est, domus est in colle Dianae,
Et tua patricius culmina vicus habet:
Hinc viduae Cybeles, illinc sacraria Vestae,
Inde novum, veterem prospicis inde Iovem.
Dic ubi conveniam: dic quā te parte requiram:
Quisquis ubique habitat, Maxime nusquam habitat.

Item

Item in imperitum medicum Diaulum, qui vespillo factus erat. L. I. Epigr. 40.

Nuper erat medicus, nunc est vespillo Diaulus,
Quod vespillo facit, fecerat & medicus.

3. *Remotio* aut *separatio* quorumdam, quae rei convenire videntur. Sic Martialis lib. XII. Ep. 29. pungit quemdam Hermogenem mapparum furem:

Ad coenam Hermogenes mappam non attulit unquam,
A coena semper rettulit Hermogenes.

Item Martial. in fictos amicos L. IX. Epigr. 15.

Hunc quem coena tibi, quem mensa paravit amicum,
Esse putas fidae pectus amicitiae?
Aprum amat, & mullos, & sumen, & ostrea, non te.
Tam bene si coenem, noster amicus eris.

4. *Comparatio* inexpectata, aut insolita, aut cum Apodosi saltem inexpectata. Tale habetur Apud Martial. Lib. V. Epigr. 69.

Pro meritis coelum tantis, Auguste dederunt
Alcidae cito Di, sed tibi sero dabunt.

Item aliud apud eumdem Lib. X. 43.

Septima jam Philiros tibi conditur uxor in agro,
Plus nulli Philiros, quam tibi, reddit ager.

5. *Lusus in verbis*, qui non sit frigidus, levis, aut plane ineptus. Ita Martialis in Cinnem importune mendicum:

Esse nihil dicis, quidquid petis improbe Cinna,
Si nil Cinna petis, nil tibi Cinna nego.

Et aliud in oratorem ineptum:

Quis neget orando populum te Flacce movere?
Orantem quando concio tota fugit.

Vide etiam hoc frigidiusculum ex Martial. L. X. 86.

Nemo nova caluit sic inflammatus amica,
Flagravit quanto Laurus amore pilae.
Sed qui primus erat lusor, dum floruit aetas,
Nunc postquam desiit ludere, prima pila est.

Annot. Sed fontium horum, aliorumque multiplicium loco lectio assidua longe & meliora & promtiora subsidia suggeret non prorsum invita Minerva natis Poëticae Candidatis.

m. Utcunque multiplicitate ac varietate argumenti, simplicitate dictionis, & brevitate carminis facile obviumque videri possit Epigramma, non tamen omnibus datum est adire hanc Corinthum. In Anthologia graeca multorum admodum delicatorum Epigrammatum collectionem reperies; apud Latinos autem Catullus, Martialis, Ovenus &c. in isto genere excelluerunt. Galli & Germani n stri nihilo infelicius tentarunt vadum hoc.

D.

D. *De Satyris.*

a. Non una eademque eſt Satyrae origo; ſed alia apud Graecos, alia apud Latinos reperitur.

1. *Apud Graecos*; antiquis Athenienſibus per pagos adhuc diſperſis in more poſitum fuit, ut ſoluti ab operibus ruſticis ſibi indulgerent, conviciis jocularibus primum mutuo per ludum ingeſtis, tum etiam ſcommatis in obvios quosque ex plauſtro, in quo ſaltantes extabant, effuſis. Licentia haec poſtea ad ſacrificiorum laetitiam, inde ad Comoediam antiquam tranſiit, quam Poëtae jocis ac amaritudine repleverunt, poſtremo fabulam propriam ſatyricam excogitarunt, ſemper in theatro exhibitam, dictis factisque jocularibus refertam.

2. *Apud Romanos* diverſis ſucceſſive formis veſtita fuit Satyra, donec ea, qua hodie adhuc viget, apparuit. Et quidem

 a. Satyra ab Hetruſcis ludionibus invecta Romae primum eſt, indubie a Graecis allata; & quoniam neque rerum ordine aut delectu, neque orationis certa & conſtanti aliqua forma, ſed permixta, praedita erat, *Saturam* a ſatura lance dixerunt, quae corbem fructuum diverſorum ad ſacrificium deputatorum plenum denotabat. Quamquam alii Satyrarum no-

nomen a *Satyris* Diis Gentilium procacibus, dicacibus, & jocularibus deductum contendant, qui deinde a Livio Andronico ComoedoRomano, natione Graeco, in repraesentationum fine aut principio adhibebantur, saepe etiam medio Dramatum immissi. Secundum locum, quoSatyri comparebant, diversa item nomina est sortita tota haec Satyra: *Isidion* enim, cum inchoverent, *Ezodion* seu Exodus, cum Drama terminarent, & *Embolon*, cum actus Dramatis discernerent, vocabatur.

b. Sub Ennio & Pacuvio Livii successoribus Satyra nomen suum recepit ex diversissimo versuum genere, quibus nullo discrimine habito temere compacta erat; & cum licentia maledicendi nominatim & crudeliter, quae hucusque invaluerat, legum auctoritate repressa esset, paullatim ex theatro subduci coepit. Libertatem orationis Ennianae Terentius Varro ulterius adhuc protulit; & in Satyris suis prosam ac metra ita permiscuit, ut denominationem Satyrae a forma mutuari videretur. Menippeas Varro suas cognominavit, quod Menippus Cynicus eadem hac forma Satyras apud Graecos scripsisset.

c. Tandem Lucilius acerrimi Poëta ingenii & mirae eruditionis Satyram non a scena

na

na solum, sed a personis etiam nominatim reprehendendis avocavit, & ad vitiorum humanorum vituperationes versu solo hexametro scribendas transtulit; quam formam successores deinde promoverunt ac perpoliverunt; hinc Satyra non jam a formae, sed a rerum diversitate appellata fuit. Elegantissime pro more suo de his omnibus nos docet Horatius Epistol. L. II. I.

Agricolae prisci, fortes, parvoque beati,
Condita post frumenta, levantes tempore festo
Corpus & ipsum animum spe finis dura ferentem,
Cum sociis operum, & pueris, & conjuge fida,
Tellurem porco, Silvanum lacte piabant,
Floribus & vino genium memorem brevis aevi.
Fescennina per hunc inventa licentia morem
Versibus alternis, opprobria rustica fudit;
Libertasque recurrentes accepta per annos
Lusit amabiliter, donec jam saevus apertam
In rabiem verti coepit jocus, & per honestas
Ire minax impune domos. Doluere cruento
Dente lacessiti. Fuit intactis quoque cura
Conditione super communi. Quin etiam lex
Poenaque lata, malo quae nollet carmine quemquam

Describi. Vertere modum formidine fusti.
Ad bene dicendum, delectandumque redactis
Graecia capta ferum victorem cepit, & artes
Intulit agresti Latio. Sic horridus ille
Defluxit numerus Saturnius, & grave virus
Munditiae pepulere.

b, Definietur itaque Satyra: *Carmen aptum ad carpenda hominum vitia, & emendandos mores ope ridiculi.*

Annot. Felicius longe risu & dissimulatione, quam ira & objurgatione hominum vitia dum vellicantur, corriguntur; nemini enim bene morato non irrisiones fere contemtum quemdam tacite testantes profundius in mentem descendent, quam opprobria aperta, quae indignationem, inimicitias, ulciscendi desiderium, non raro obstinationem, non emendationem gignere consueverunt, quod rectissime observavit Horatius Sermm. I. 10.

— — — — — — — — — — *Ridiculum acri*
Fortius & melius magnas plerumque secat res.

c, Divisio Satyrarum attenta forma externa opportune hodierno adhuc usu in duo genera fit; in Satyras simpliciter dictas, & in Satyras Menippeas.

1. *Satyrae simpliciter* vocabuntur, quae versu hexametro scriptae, atque adeo forma eadem simplici exaratae erunt.

2. *Sa-*

2. *Satyrae Menippeae* autem, ut ſupra innuimus, ſi quae ſermone ſoluto, immixto identidem ligato, ſcribentur.

Annot. Quin ſoluta tantum oratione nitidiſſimae & excellentes plane in genere ſuo ſcriptae ſunt Satyrae. Certe Aeſopus Phryx quid aliud fecit niſi Satyras ſolutas breviſſimas, cum fabulas beſtiarum colloquentium & agentium argutiſſime inducit? Quid tot apud Lucianum mordaciſſimum dialogi vivorum juxta ac mortuorum niſi Satyrae ſunt?

d. Materia Satyrarum ſunt vitia moralia quaecunque hominum, non ut ſingulis inſunt, ſed ut a ſingularibus perſonis ſeparata eorum turpitudo reprehenſione aut riſu digna apparet. Id expreſſit clare Juvenal. Satyr. I.

Quidquid agunt homines, votum, timor, ira, voluptas,
Gaudia, diſcurſus, noſtri eſt farrago libelli.

Annot. Nunquam igitur vitia corporis aut animi naturalia materia Satyrarum eſſe poterunt. Et quoniam vitia ac peccata hominum aequalia non ſunt inter ſe, quod ſtulte ſomniabant Stoici, ſed alia aliis graviora, turpioraque; neque ridiculum etiam aequaliter omnibus convenire arbitrabimur; ſed quemadmodum leviora vitia e. g. parſimoniae ut liberalitatis exceſſum, timiditatem, ignaviam, inconſtantiam, imprudentiam, ruſticitatem &c. riſu hilari & jocoſo, ſic graviora crimina, cujus generis ſunt e. g. proditio, caedes, calumnia, crudelitas &c ſevero ſupercilio, felle, abſinthioque plectemus; neque enim ad ſcelera devitanda riſus, ſed horror & deteſtatio neceſſaria eſt.

e. Forma Satyrae non una & eadem ſemper, ſed diverſiſſima eſt pro materiae ratione & Poëtae arbitrio; ferme autem narrandi modo nituntur Satyrici vel ſimplici, vel miſto. Eſt vero

1. *Simplex narrandi modus*; cum Poëta aut ex perſona ſua, aut ex perſona alterius cujusdam narrare & exponere incipit res, quarum tractationem ſuſcipit. Perſonae vero, ſi quarum vicem obit Poëta, nonnunquam ſine nomine adducuntur, aliquando nominibus affixis determinantur. Prioris exemplum eſt Satyra prima Juvenalis, quae ex perſona Poëtae loquitur; alterius prima Perſii, quae nominibus caret, & Horat. Sermm. L. II. 3. ſub nominibus Damaſippi & Stertini &c. narrat ac philoſophatur.

2. *Miſtus narrandi modus* fere acrior elegantiorque, cum Poëta ſermocinantes colloquentesque modo aperte, modo tacite & indirecte inducit. Plurimae orationis munditiés & lumina adeo hoc modo Satyrae inferuntur, cum non ſolum ingenioſae reſponſiones, objectiones, interpretationesque, ſed hortamenta etiam & praecepta moralia eleganter undique diſperguntur. Qua venuſtate admirabiles plane ſunt Horatii Satyrae complures. Intuere unicam L. I. 9. *Ibam forte via ſacra.*

An-

Annot. Quocunque tamen narres modo, liberrimus est uterque in hoc poëmate, & Satyrorum prope in morem sus deque habens, quid quove loco dicat, modo ridiculum aliquid accersat. Itaque quemadmodum non risus, ita vix Satyrae ordine & lege certa aliqua regi patiuntur. Vix unquam legitimum reperias Exordium, ex abrupto & impetu mentis ordiuntur; nullus Epilogus, Digressiones & longae & liberrimae non in affinia tantum, sed in disparata etiam argumenta *Satyris* sunt familiarissimae. Ita nimirum Horatium L. I, 1. in avaritiam; Satyr. 3, in reprehensionem Stoici paradoxi de paritate vitiorum omnium excurrere videmus. &c.

f. Virtutes Satyris proprias ex observatione collegimus fere sequentes:

1. *Ridiculum* ante omnia, cum hoc principale emendationis instrumentum esse debeat.

Annot. De hoc unum inculcamus: illud ridiculum ceterorum esse dulcissimum, si quod inopinate, & quasi praeter consilium Poëtae enascatur. Sic Horat. Lib. I. Satyr. 4. sub persona patris filium hortantis sui temporis usitatum in juventute Romana luxum perstringit, ibi: *Albi ut male vivat filius, utque Barrus inops?*

2. *Sales* & aculei si ridiculo desint, cibi sunt sine condimentis. Itaque de iis, quamquam parce, moderate ac temperanter, locis opportunis providendum est.

3. *Lepos sermonis* & jucunditas inprimis requirenda est, quae praesertim ex narratiun-

tiunculis, ex fabellis, ex brevibus hiſtoriis, ex vivis deſcriptionibus, ex crebris acutisque ſententiis &c. exiſtere ſolent.

Annot. Hac virtute praecipue dominatur Horatius, cum ſubtriſtes Iuvenalis & Perſius, etiam dum vera carpunt, odiſſe magis, quam emendare velle videantur.

4. *Brevitas* argumento attemperanda eſt, & ſuperflua illa prolixitas circumcidenda; neque enim ullus riſus aut lepos prolixe ductus feſtivus & gratus eſſe poteſt. Ceterum quae praeſertim brevitas hic requiratur, manifeſte docet Horatius Lib. I. Sermm. Satyr. 10.

Eſt brevitate opus, ut currat ſententia, néu ſe
Impediat verbis laſſas onerantibus aures.

g. Vitia, quae hujus carminis ſcriptorem tota mente defugere oportebit, niſi vim fructumque omnem Satyrae corruptum malit, haec numerantur:

1. *Scurrilitas*, ne forte, dum vitia inſectari vult, imprudenter ad enarranda flagitia turpia, foeda, & honeſtis auribus indigna delabatur.

2. *Crudelitas*, ne ſine menſura & moderatione ſermonem omnem felle imbuat, vitia inſectando ſimul nomen famamque proximorum forte laceret, ad hominum contumeliam vitiorum deteſtationem transferat,

&

& ferae beſtiae in morem furat potius, quam ut emendet.

3. *Improbitas*; egregium enim mihi alioqui morum magiſtrum, ſi quis vel in eodem vitiorum luto haereat, vel malo alias nomine flagret!

4. *Aperta inſectatio*; fere enim ſecus frugis expers, odiorum autem ferax futura eſt Satyra. Itaque efficaciam longe certiorem habiturum eſt ridiculum; quod in perſona aliena, ficta, aut dudum ex oculis hominum remota, vel etiam publice alias jam notata inſpiciendum offeretur, tanquam maculae alieni corporis in ſpeculo; id, quod paſſim feciſſe videmus Horatium, & de quo ſe ipſe Martialis in Epigrammatis (quae magnam partem non niſi decurtatae Satyrae reputandae ſunt) conceptis verbis effert Lib. X. Epigr. 33.

Hunc ſervare modum noſtri didicere libelli,
Parcere perſonis, dicere de vitiis.

5. *Immoderatio riſus*; perpetuus enim riſus ac irremiſſus taedium & moleſtiam, non delectationem provocat. Itaque totius Satyrae modus quidam tenendus erit, & diligenter provideque ſeria jocoſis remiſcenda, ut praecepit Horatius Sermm. I. 10.

Ergo non ſatis eſt riſu diducere rictum
Auditoris — — — — — —
— —

— — — — — — — —
Et ſermone opus eſt modo triſti, ſaepe jocoſo.

h. Stilus carminis hujus undique aequalis vix eſſe poteſt; pro rerum enim varietate nunc in tenuem & exilem deflectit, alias ad amplitudinem quoque & gravitatem aſſurgit. Univerſe tamen planum, perſpicuum, nitidum ſine fuco & calamiſtris adhiberi decebit, verbo: quem Horatius pedeſtrem alio nomine vocat.

Annot. Haec ratio fortaſſis Horatium impulit; ut Satyris ſuis *Sermonum* nomen praefigeret, quoniam Sermo, ut Cicero ad Herrenium c. 3. definit, *eſt oratio remiſſa, & finitima quotidianae locutioni.*

i. Exemplaria Satyrarum latinarum nobis ſuppeditant: Horatius princeps, is, ubicunque ridet, facillime ſuaviſſimeque in morem hominis jucundi, ſed morati ac nobilis, ridet, firmiſſimis philoſophicis praeceptionibus intertextis; tum Perſius fortior calidiorque, ſed minus amoenus, obſcurus, implicatus; tandem Juvenalis ardens, furens, crudeliter ridens, felle ac prope veneno fluens. Apud Gallos celebre Boilaeus; inter Germanos noſtra adhuc aetate & memoria complures laudem ſcribendis Satyris aucupati ſunt; certe omne tulit punctum Satyris ſuis ſermone ſoluto emiſſis Saxo Rabenerus.

E.

E. *De Epiſtolis.*

a. Poſtquam ab Eruditis demonſtratum eſt, titulum *Sermones* aut Horatium non ad Satyras tantum, ſed ad Epiſtolas etiam pertinere, quae Satyris immediate ſubjunctae ſunt: ratio hinc facile divinari poteſt, quare nos quoque tractationem de Epiſtolis Satyrarum praeceptis proxime conjungendam exiſtimaverimus.

b. Epiſtola igitur poëtica nihil aliud eſt, quam epiſtola oratoria, id eſt, vel ſermonis quotidiani in familiaribus, vel curatioris in elaboratis imitatio, iisdemque generatim praeceptionibus & cautionibus continetur, quas aliis epiſtolis ſuo loco aſſignavimus, & quas proinde hoc loco iterum tradere non attinet.

Annot. Itaque vel de pluribus argumentis, vel de uno aliquo accuratius ſcribi poterunt, eritque praeſertim moratum epiſtolae tum in perſona ſcribentium, tum eorum, ad quos ſcribitur, ſolertiſſime obſervandum.

c. In quo tamen Epiſtolae haec ligatae a ſolutis illis diſcrepant, ea fere ad ſequentia capita reducuntur:

1. *Salutationes* in fronte, & in fine conſuetae, a poëticis Epiſtolis paſſim abſunt.

Annot. Non infrequentes tamen in Epiſtolis Ovidii, praecipue Heroidum & ex Ponto reperies has in fronte ſalutationes multifariam pro foecunditate auctoris hujus propoſitas.

2. *Ar-*

2. *Argumenta* harum Epiſtolarum, ut innumerabiliter varia eſſe poſſunt, ita non raro quaeſtiones graviſſimae philoſophicae in iis & proponuntur & examinantur. Sic Horatius L. I. Epiſt. 2. reprimendas cupiditates, & virtutem fortiter matureque excolendam eſſe oſtendit; ſic Epiſt. 6. felicem praedicat, qui nihil timet, & nihil cupit. &c.

3. *Verſus*, materiae accommodandi ſunt, & ſimplicioribus thematis quidem hendecaſyllabi, ornatioribus elegi, acrioribus jambi, gravioribus heroici aptantur.

a. *Annot.* Vide & perſentiſce ſi potes, quam tenera & ſimul mundiſſime ſimplex ſit Epiſtola Catulli ad libellum ſuum Carmine 36. hendecaſyllabis expreſſa; quaere & vix invenies diſcrimen ad Epiſtola ſoluta.

Poëtae tenero meo ſodali
Velim Coecilio papyre dicas:
Veronam veniat, novi relinquens
Comi moenia, Lariumque littus:
Nam quasdam volo cogitationes
Amici accipiat ſui, meique.
Quare ſi ſapiet, viam vorabit,

b. Metra tamen Lyrica nullo pacto ſcribendis epiſtolis idonea judicantur; ſunt namque ampliora ſonantioraque, quam Epiſtolae familiaritas, aut ſaltem ſtilus perpetuus ferre poſſe videatur.

4. *Stilus* ordinarie quidem ſubmiſſus & pedeſter, ſed qui tamen ad numeroſam ampli-

pli-

plitudinem usque nonnunquam extollitur, cum rei gravitas, aut perſonae, ad quam ſcribetur, dignitas ita poſtulabit. Sic Horat. L. I. Epiſt. 1. *Hic murus aheneus eſto, nil conſcire ſibi, nulla palleſcere culpa;* & ibidem principio ad Maecenatem: *Prima dicte mihi, ſumma dicende Camoena;* & L. II. Epiſt. 1. ad Auguſtum:

Quum tot ſuſtineas ac tanta negotia ſolus,
Res Italas armis tuteris, moribus ornes,
Legibus emendes &c.

5. *Ornamenta* ſtili hic ſunt (praeter munditiem, & elegantiam plane, quae verbum maxime propriis efficitur) ſales & joci quoque aſperſi deſcriptionibus & narratiunculis, ſententiae item acuminis & ſapientiae plenae interjectae. Talia ſunt apud Horatium in unica Epiſtola 2. *Dimidium facti, qui bene coepit, habet.* Item: *Sincerum eſt niſi vas, quodcunque infundis, aceſcit.* Rurſum: *Semper avarus eget.* Item: *Invidus alterius macreſcit rebus opimis.* Iterum: *Ira furor brevis eſt.* Adhuc: *Quo ſemel eſt imbuta recens, ſervabit odorem teſta diu* &c.

d. Scripſerunt Epiſtolas poëticas ex Veteribus Latinis: Catullus aliquas tum Phalaecio, tum Iambico, tum Elegiaco verſu, multas Tibullus, Propertius plures, Ovidius ex ſuo prope immodico ornandi deſiderio comtiſſimas plurimas libris aliquod comprehenſas. Omnes hi-

hi tres versu elegiaco scripserunt. Tandem Horatius simplicis illius munditiei & gravitatis refertissimas numero 22. nobis reliquit Epistolas, quas in libros duos tribuit.

F. *De Eclogis.*

a. Carmen pastoritium, ut ipsum pastoritiae vitae genus, prius ceteris omnibus extitisse facile intelligimus, neque adeo valde mirum nobis videri debet, hoc etiam ad artem poëticam translatum fuisse, cum varietatis pariter & delectationis studiosissimi Poëtae undique argumenta conquirerent, quae ad naturae imitationem jucundissime perpolirent.

Annot. Sunt, qui cum Scaligero velint, totum modulationis artificium a pastoribus manasse, vel avium, vel arborum diversis modis sibilantium imitatione ab otiosis his observatoribus ortum.

b. Carminum igitur pastoritiorum collectio, si qua concinniora secernere ex plurimis visum fuit, *Eclogae* (quasi selectas voces) dictae sunt; carmen ipsum nomen etiam *Bucolici* a bubulcis seu boum pastoribus traxit. Graeci autem hoc genus poëmatum *Idyllia* appellarunt, quod parvam ideam seu imaginem indicat, ad humilitatem nimirum materiae respicientes. Interim omnes hae tres denominationes promiscue carmini pastoritio tribuuntur.

Annot. Qui justo subtilius in haec inquirunt, Eclogarum & Idylliorum discrimina in eo collocant, quod

quod Eclogas vitae actionumque oporteat esse abundantiores: Idyllia imaginum, narrationum, affectuumque ditiora.

c. Definiri Ecloga potest: *Imitatio vitae rusticae cum omnibus illecebris suis carmine heroico expressa.*

Annot. Revocandum hic diligenter in memoriam, quod alibi inculcavimus: Poëticam omnem cultioris & elegantioris naturae imitationem esse debere; removendum itaque sollicite, quidquid ruri duritiei, sordium, aut nauseae offerri potest, & munditiess illas sinceras conquirendas esse, quas tranquillam ac beatam vitam rusticam comitari intelligimus.

d. Materia Eclogarum sunt res, personae, & actiones rusticae, agrestes, humiles.

1. *Annot.* Conficitur hinc: Eclogarum materiam ultra rus patere, & quidquid infra urbanam ac civilem conditionem depressum est, id tuto ad hoc carminis genus advocari posse. Itaque pastores, agricolae, vinicolae, venatores & piscatores etiam apud Graecum Theocritum personae istius scenae sunt; agri, sylvae, pecora, fontes, pascua, vindemiae, fruges, fluvii, lacus &c. opportuna Eclogarum themata suppeditabunt: & cantiones, aemulationes, vota, laudes, querimoniae, luctus, gaudia, quaestiones rudes, aenigmata rustica &c. a praecipuis Poëtis Bucolicis exhibentur.

2. Observatum est, a graecis Idylliorum scriptoribus materiam magis adhuc extensam, & ad civium plane res morisque repraesentandos usque dilatatam esse. Sic a Theocrito inducuntur foemi-

minae Syracuſanae confabulantes de feſto Adonidis.

e. Forma Eclogae aut narratio eſt, aut actio, aut utrumque ſimul, prout Poëtae libitum erit.

Annot. Itaque paſtores aliaeque perſonae humiliores modo inter ſe colloquentes agentesque inducuntur, ut Virgil. fecit Eclog. I. III. V. IX. modo ſoli cantare finguntur paſtores, ut apud eumdem Virgilium videre eſt Eclog. II. IV. X. nonnunquam partem Eclogae narratio, partem colloquium occupat, cujus exemplum habetur in Virgilio Eclog. VII. & VIII. quae colloquendi agendique conſuetudo in Eclogis recepta, ratio eſt, cur eas ad dramaticum genus referre aliqui maluerint.

f. Dividuntur Idyllia a nonnullis relate ad materias eorum in *urbana* & *ruſtica.*

1. *Idyllia urbana* ſeu non ruſtica vocant ea, quae themata perſonasque a rure alienas pertractant, ut ſi pueri, artifices, operarii omnium generum &c. aſſumantur. Graeci Moſchus, Bion, & nonnunquam ipſe Theocritus in hoc liberaliores ſunt.

2. *Idyllia ruſtica* contra appellant illa, quae res & perſonas ſuas ex rure deducunt, quales ſunt: bubulci, opiliones, cuſtodes caprarum, anſerum, pullorum &c.

a. *Annot.* Praeferunt paſſim Poëtae poſteriora iſta prioribus propterea, quod rus naturam longe ſimpliciorem ſincerioremque prae ceteris

ris omnibus exhibeat; affectusque & alias illecebras suppeditet longe jucundissimas ac copiosissimas.

b. Quoniam rustica haec fere quotidie sub oculis nostris versantur, aut versari possunt, ac proinde satietatis periculum intervenit, magno delectu opus erit, ut aut rebus, aut saltem sermoni novum quid & insolitum inducatur. Sic e. g. quis non vidit in silvis loca umbrosa & humida? quoties ebrietate & somno prostratum hominem usurpavimus? vide vero, quam noviter prius ab Ovidio L. IV. Fastor. proponatur:

Valle sub umbrosa locus est aspergine multa
Uvidus ex alto desilientis aquae.
Tot fuerant illic, quod habet natura colores,
Pictaque dissimili flore nitebat humus.

Alterum autem Virgilius Ecloga VI. in Sileno quam belle ostendit, ibi:

Silenum Pueri somno videre jacentem
Inflatum hesterno venas, ut semper, Iacho.
Serta procul tantum capiti delapsa jacebant,
Et gravis attrita pendebat cantharus ansa.

g. Partes Eclogarum totidem sunt, quot Epopoeiarum, videlicet: Exordium, Invocatio, Narratio, quibus interdum adjungitur Epilogus.

Annot. Partes istae explicatae jam sunt singulae, cum de Epopoeia ageremus, ibi proinde requirenda earum intelligentia. Hic tamen inspice partium harum exempla aliquot.

1. *Exordium* ductum est vel a re, quam Poëta narrat; vel a persona Poëtae; alias a lo-

loco, in quo conveniunt paſtores; denique a propoſitione rei tractandae &c.

Formoſum paſtor Corydon ardebat Alexim.
Virg. Eclog. I.

Cum canerem reges, & proelia, Cynthius aurem
Vellit & admonuit. — — Virg. Eclog. VI.

Forte ſub arguta conſederat ilice Daphnis,
Virg. Eclog. VII.

Damonis Muſam dicemus & Alpheſiboei.
Virg. Eclog. VIII.

2. *Invocatio* quoque varia pro argumenti varietate adhibetur, de qua itidem ſupra jam praecepimus. En exempla:

Sicelides Muſae paullo majora canamus. Virg. Eclog. IV.

A Iove principium — — Virg. Eclog. III.

Extremum hunc Arethuſa mihi concede laborem. Virg. Eclog. X.

3. *Narratio* vel ſermo eſt paſtoris, vel colloquium plurium paſtorum, aut etiam Poëtae ſermo cum paſtorum ſermone conjunctus, de quo jam alibi ſatis.

4. *Epilogus* non raro additur Eclogis apud Virgilium. Ita nempe:

Hic tamen hanc mecum poteris requieſcere noctem &c. Eclog. I.

Claudite jam rivos pueri, ſat prata biberunt;
Eclog. III.

De-

Desine plura puer — — — Eclog. IX.
Ite domum saturae, venit Hesperus, ite capellae. Eclog. X.

h. Virtutes, quarum Idyllia imprimis & praecipue rationem habere decet, sequentes numerantur:

1. *Candor*, & aperta sinceritas cum munda & nitenti adeo simplicitate conjuncta, atque ab omnibus argutiis & subtilitate remota, in omnibus dictis factisque eluceat, & per totas adeo Eclogas regnet oportet.

2. *Morum observatio* diligentissime custodiatur, sed nempe sedulo remotis sordibus & nausea omni ruris.

Annot. Ex hac morum observatione pendebit ut nulli personae in colloquendo partes assignentur, quae statum, conditionem, aetatem, scientiam, experientiam &c. colloquentis superent; aut si proferetur hujus postremi generis aliquid, continuo fons indicetur, unde haustum sit.

3. *Characterum variatio*; hinc enim absque dubio affectuum diversitas repetetur, qui tantopere per multiplices vicissitudines suas ornant, & quibus lex simul inviolabilis hoc loco praefixa est, ut nunquam ad tragicum neque dictis neque factis usque enitantur.

4. *Dissimulatio omnis studii*, diligentiae, ac laboris, virtus certe fervido Poëtae ingenio ardua & admodum difficilis: horum enim omnium non tantum affectatio, sed vel aperta demonstratio indubitate evertetet simplicitatem & candorem huic Poësi tam necessariam.

5. *Allegoria* juxta aliquos praeceptores venustas sane non exigua carminis pastoritii reputatur, cum nempe sub rebus & personis rusticis aliae res & personae altiorum ordinum celebrantur. Sic Virgil. Eclog. I. sub Tityro ipse latet; sub Melibaeo Mantuani. Eclog. V. Daphnis, si Scaligero credimus, Julius Caesar est &c. Sed hoc, ut verum aliquando fortassis sit, perpetuo tamen nec obtinet, nec obtinere necesse est.

i. Stilus ad res & personas exactissime attemperandus est, ubi tamen memorem jugiter cupimus Poëtam, se naturam elegantem & cultam imitari.

1. *Annot.* Generatim suavitas stili mera, simplex, mollis ubique curanda, hujusque conciliandа subsidia undique arcessenda, & descriptiones, imagines, similitudines, comparationes, ex vita rustica & notitiis rusticis desumendae sunt. Hinc lacti plurima alba, nitentia, pinguia sunt similia: agnis, juvencis, capris &c. comparantur res plurimae, quorum similia prope singulis paginis apud Virgilium deprehendes.

2.

2. Inter decora non postrema Eclogarum accensentur: Carmen amoebaeum, & versus intercalares, quorum primum *Amoebaeum* (latine reciprocum) hac lege adhiberi solet inter duos pastores altercantes, ut, qui posterior dicit majora dicat quam prior, aut certe paria, alioqui victus habeatur. Elegans hujus exemplum extat apud Virgil. Eclog. III. *Versus intercalaris* autem est, qui post numerum aliquem versuum semper idem frequentatus interjicitur. Sic Eclog. VII. hunc post quartum fere quintumque versum repetit Damon: *Incipe Maenalios mecum mea tibia versus*; Alphesibaeus autem hunc alium: *Ducite ab urbe domum, mea carmina ducite Daphnim.*

k. Apud Graecos in hoc genere Poëseos Theocritus palmam fert, quem pone sequuntur Moschus & Bion; ille Siculus, hic Graecus: item, qui cum delicias captant, & comtulum ornatum identidem inquirunt, prope simplicitate & sincero candore excidunt. Apud Latinos unum numeramus Virgilium, qui felicissime, quem unum sibi poposuit, Theocritum & imitatus & assecutus est. Inter Germanos nostros Theocritum item sibi exprimendum proposuit, & suavissime (prosa tamen, non versu) Gesnerus expressit.

G. *De Fabulis.*

a. Fabularum minimi fere operis poëtici, ortum tempusque ortus divinare facile non est, nisi quod usum antiquissimum testantur & sacrae litterae Christianorum, & profanae remotissimae. Nathanem enim Prophetam

ad Davidem de crimine adulterii & homicidii revincendum in Judaea; & Menenium ad tumultum populi ſedandum Romae; & Philoſophum ad Principes populosque docendos in Graecia prope eodem tempore adhibuiſſe fabulas, temporum ſupputus & collatio, ac proinde uſum fabularum jam ea aetate invaluiſſe liquidum facit.

b. Cauſſae tamen, ob quas inventus & propagatus fuerit mos ille, fortaſſe felicius retegi poſſunt, ſi animadvertatur: ex neceſſitate loquentium ſaepe primum ad Similitudines & Metaphoras, cum propriae expreſſiones deficerent, deſcenſum fuiſſe, unde naturaliter ad Allegorias deinde (quae vix a Fabula differt) tranſitum eſt; ex commoditate autem, ſeu ad efficaciam ſermoni tribuendam, ſeu ad obtegenda aliquando animi ſenſa, imagines etiam & exempla illata eſſe, exempla inquam ex animalium potius, aut rerum inanimatarum regno ficta & petita, quibus diſſimulari viderentur praeceptiones aut objurgationes in nos evibratae.

c. Hoc poëſeos genere cum Aeſopus Phryx praeſertim philoſophica dogmata ſua involveret, nonnullasque fictionum ab eo uſurpatarum collegiſſent poſteri, auctor perperam & inventor Fabularum a quibusdam habitus eſt, fictionumque genus ipſum Aeſopicum nominatum

tum est: etsi negandum non sit, extantes hodie plurimas ejus ingenio deberi.

d. Definiemus autem Fabulam Aesopicam: *Esse narrationem actionis allegoricae ab animalibus ordinarie exercitae.*

Annot. Definitionis istius minutior consideratio Fabulae artificium per omnes partes nitide nobis declarabit; quare libet aliam ordine excutere.

1. *Narratio* cum appellatur, praecipuas & communes narrandi virtutes in fabula requiri significatur, *perspicuitatem* nimirum, *probabilitatem*, *brevitatem* atque *suavitatem*, quas quidem suo loco de Narratione tradidimus. Unum hic praeterea monemus: Narrationes fabulosas vix simplices esse solere, in quibus Poëta tantum nomine suo narrat; sed mixtas plerumque, quae colloquiis ipsorummet agentium animalium non raro interpunguntur.

Annot. Hac consideratione Fabula recte a nonnullis ad genus Dramatum ablegatur, contendentibus, non aliud esse fabulas Aesopicas, quam humilia spectacula infantibus aut rudibus praeparata, in quibus forte musca aut formica personam Caesaris aut Alexandri sustinet; recteque huc valere illud Horatii L. I. Serm. Satyr. I. *Mutato nomine de te Fabula narratur.*

2. *Actionem*, hoc est; opus consilio & deliberatione susceptum omnis Fabula continere debet; quae, quoniam narratur magis,

gis, quàm exhibetur (neque enim aut lupus agnum lacerat, neque ciconia os ex lupi faucibus coram extrahit, ſed os extractum, & agnus laceratus narrantur) maluerunt aliqui Fabulam ad Epopoeiam, quam ad Drama referre.

a. *Annot.* Quoniam Fabula, ut opus puſillum poëticum eſt, ad epicum partem, partem ad dramaticum genus pertinere hinc intelligitur: ex Epopoeiae pariter & Dramatum regulis conſtrui ac aeſtimari illam debere conſequitur. Quare

1. *Unitas* in fabula deſiderabitur, ut explicata alibi jam eſt; & quamvis epiſodia non reſpuet, ea tamen niſi ſalva unitatis lege non admittet.

2. *Integritas* item erit neceſſaria, ut actio nimirum *principio*, *medio*, & *fine* ſuo rite conſtet.

3. *Propoſitio* deinde, *Implexio* & *Solutio* Fabulae ſine vitio deeſſe non poſſunt.

4. *Perſonae* agentes & *Scena* ſeu locus actionis conſtituendus eſt.

5. *Mores* & *Characteres* ſumma accuratione cuſtodiendi erunt.

b. Imo ſeveriſſime & illae dotes bonae fictionis hic exigendae: *novum*, *veroſimile*, ac praeſertim *mirabile*, quod unum validiſſimum fortaſſis illicium eſt, cur homines paſſim omnes tantopere Fabularum narrationibus inhient & adhaereſcant.

3. *Al-*

3. *Allegorica* porro actio cum postulatur, id nimirum petitur, ut Maxima aliqua, vel veritas moralis sub actione tecta sit; cum Fabulas ceu speculà quaedam esse oporteat, in quibus actionum nostrarum justitiam probitatemque, vel contra, in actionibus animalium repraesentata intueri & judicare valeamus.

a. *Annot.* Lupus in Fabula potententem & iniustum delineat; agnus infirmum & innocentem: scilicet ex improbitate lupi, & agni innocentis caede facile est, ad oppressiones a potentibus in pauperes exerceri solitas concludere.

b. Veritas moralis Fabulis inclusa, metaphysica ne sit, ne prolixior, ne quotidiana et humilis, e. g. *Valetudo corporis curanda est*, quis nescit? quis dubitat? Hanc tamen veritatem moralem neque aperte semper, neque constanti aliquo loco inserendam esse alibi docuimus. Hoc nihilominus sollicite & perpetuo curandum, ut fabula tota cum veritate morali concordet, ad eamque dirigatur; est enim finis primarius & principalis hujus operis poëtici, & ut nonnemo perspicaciter effatus est: Veritas moralis anima fabulae est, cum Narratio solum corpus huic animae conjunctum sit.

4. *Ab animalibus ordinarie exercitae.* Ubi per animalia tanquam primam & praecipuam animatorum speciem ceteras omnes etiam inanimatorum intellige.

Annot. Etsi enim Poëtae primum solis animalibus cogitationes & sermonem tribuerunt, haec tamen deinceps etiam ad arbores & plan-

plantas, tum poſtremo ad omnia, quae moventur aut exiſtunt, tranſtulerunt, & magna cum delectatione non lupum modo & agnum, non quercum tantum & arundinem, ſed ferream etiam & figlinam ollam agentes ſermocinantesque induxerunt.

e. Materia ex his nunc facile Fabulis Aeſopicis conſtituitur, Actiones nempe rebus inanimatis affictae; quae matéria proinde tam late patet, quam procul totum naturae exiſtentis extenditur regnum.

f. Formam Fabularum internam actionum earumdem ad allegoricos ſignificatus elevatio, & intima cum his ſignificatibus conjunctio efficiet, quemadmodum externa forma in narrando ſita erit.

g. Diviſio Fabularum vulgo ex materia derivari ſolet, atque hinc jam alibi tres Fabularum claſſes, *rationales* nimirum, *morales*, & *mixtas* ſtabilivimus & explicavimus.

Annot. Paullo aliam partitionem fabuloſarum claſſium nonnulli ſtatuerunt, diſcrimen totum per Mirabile dimenſi.

1. Itaque prima claſſis eſt, cum Mirabile in actione ſolum inſolita aut inexpectata, ab homine tamen profecta reperitur. Hanc claſſem Fabularum vocant *veriſimilium*.

2. Claſſis eſt, cum agentia ſunt mirabilia, ut ſi Dii Gentilium, affectiones humanae, aut res vita ſenſuque carentes, v. g. animalia, plantae, corpora &c. in perſonas agentes commutantur. Hanc claſſem vocant *mirabilium*.

3. Ex

3. Ex superioribus tandem classis tertia *mixtarum* coalescit, cum nempe priorum duarum classium personae agentes committuntur: homines aut dii cum ratione carentibus.

h. Finis non tantum delectatio est, quae ex hac naturae imitatione tam eleganti & accurata oritur, sed fructus potissimum institutionis, quae tota ad vitae moralis felicitatem dirigi debet.

i. Virtutes Fabulae, seu qua narratio est, seu qua actio, alibi (ut jam innuimus) prosecuti sumus.

Annot. Ornamentis tamen elocutionis Fabularum adhuc adjice: imagines, picturas, descriptiones locorum, personarum, situum &c. quae mirifice suavitatem & venustatem, saepe jucunditatem quoque sermonis augent & exaltant.

k. Fabularum scriptorem antiquissimum Aesopum Phrygem novimus, cujus pauculas quasdam Aristoteles & Plutarchus conservarunt, alias autem postea Planudes Monachus Constantinopolitanus in unum volumen collectas seculo decimo quarto nobis obtulit. Inter Latinos Phaedrus fere solus Fabulas non tam construxit, quam versibus jambicis totis aureis exornavit. Apud nostros Germanos Hagedorn, Gellert, Lichtwer nomen hoc Poëseos genere meruerunt.

l. Ad propius penitiusque inspiciendum Fabulae artificium libet hic adhuc ex Phaedri L. I. Fa-

Fabulam 1. ad examen paullulum revocatam in gratiam adolescentum tironum notis quibusdam analyticis poëticis ex Batesio dispungere. Ita vero narrat Poëta:

Lupus & Agnus.

Ad rivum eumdem lupus & agnus venerant
Siti compulsi: superior stabat lupus,
Longeque inferior agnus: tunc fauce improba
Latro incitatus jurgii caussam iutulit;
Cur, inquit, turbulentam fecisti mihi
Istam bibenti? Laniger contra timens:
Qui possum, quaeso, facere quod quereris, lupe?
A te decurrit ad meos haustus liquor.
Repulsus ille veritatis viribus,
Ante hos sex menses male, ait, dixisti mihi.
Respondit agnus: Equidem natus non eram.
Pater Hercule tuus, inquit, maledixit mihi.
Atque ita correptum lacerat injusta nece.

1. *Annot.* In hac fabula *Scena* est fixa ad ripam rivi. *Personae agentes* sunt lupus & agnus *Actio* est jurgium. *Implexio* sunt objectiones lupi responsis agni elisae, & expectatio exitus. *Solutio* est mors agni. *Veritas moralis* inde fluens: saepe infirmum a fortiore opprimi. *Mores* lupi, quales raptoris, latronis, improbi, injusti; agni pro solito mansueti. *Characteres* moribus attemperati, in lupo jurgium, vis, & feritas verbis factisque expressa; in agno veritas, timor, innocentia. *Verisimilitudo*, siti compulsi ad eumdem rivum venerant. *Mirabile*, lupum & agnum in colloquium convenire, vicinosque ex eodem rivo bibere. *Novum*, jurgari prius lupum

pum improbum, & rationes caedis patrandae conquirere &c.

2. Neque minus sermo & elocutio Fabulae actoribus & circumstantiis singulis est attemperata. Lupus *latro* dicitur, quia publice grassatur; *fauce improba incitatus*, non famis necessitate compulsus, sed crudeli & injusta sanguinis cupiditate incensus; *jurgii causam intulit*, injustitiae effectus primus, ut ad crimen sibi viam pararet. *Cur turbulentam fecisti*, mendaciter, characteri jurgantis conformiter, quippe a lupo decurrit liquor ad haustus agni &c. &c. Deinde: *Superior stabat lupus, longeque inferior agnus — Laniger — contra timens — Correptum lacerat injusta nece*, quam elegantes sunt picturae! quam bellae imagines! &c. &c.

I. COMPARATIONES.

1. *Laborantium Tyriorum cum Apibus* apud Virgil. Aeneid. I.

Instant ardentes Tyri: pars ducere muros
Molirique arcem, & manibus subvolvere saxa;
Pars optare locum tecto, & concludere sulco.
Jura, magistratusque legunt, sanctumque senatum,
Hic portus alii effodiunt: hic alta theatris
Fundamenta locant alii: immanesque columnas
Rupibus excidunt, scenis decora alta futuris.
Qualis apes aestate nova per florea rura
Exercet sub sole labor; cum gentis adultos
Educunt foetus; aut cum liquentia mella
Stipant, & dulci distendunt nectare cellas:
Aut onera accipiunt venientum; aut agmine facto,
Ignavum fucos pecus a praesepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.

2. *Didonis amore furentis cum cerva vulnerata* apud Virgil. Aeneid. IV.

— — — — Est mollis flamma medullas
Interea, & tacitum vivit sub pectore vulnus.
Uritur infelix Dido, totaque vagatur
Urbe furens: qualis conjecta cerva sagitta,
Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit
Pastor agens telis, liquitque volatile ferrum
Nescius: illa fuga silvas saltusque peragrat

Di-

Dictaeos: haeret lateri lethalis arundo:
Nunc media Aeneam secum per moenia ducit,
Sidoniasque ostentat opes, urbemque paratam,
Incipit effari, mediaque in voce resistit.

3. *Viri Constantis cum quercu* apud Virgil. Aeneid. IV.

Ac veluti annosam validc cum robore quercum
Alpini Boreae, nunc hinc nunc flatibus illinc
Eruere inter se certant: it stridor, & alte
Consternunt terram, concusso stipite frondes:
Ipsa haeret scopulis, & quantum vertice ad auras
Aetherias, tantum radice in Tartara tendit.
Haud secus assiduus hinc atque hinc vocibus heros
Tunditur, & magno persentit pectore curas.
Mens immota manet: lacrymae volvuntur inanes.

4. *Romae pauperis cum Roma divite, & avari cum hydropico* apud Ovid. Fastor. I.

Tempore crevit amor, qui nunc est summus, habendi.
Vix ultra, quo iam progrediatur, habet.
Pluris opes nunc sunt, quam prisci temporis annis;
Dum populus pauper, dum nova Roma fuit:
Dum casa Martigenam capiebat parva Quirinum,
Et dabat exiguum fluminis ulva torum.
Iupiter angusta vix stabat totus in aede!
Inque Iovis dextra fictile fulmen erat.
Frondibus ornabant, quae nunc Capitolia gemmis;

Pascebatque suas ipse Senator oves.
Nec pudor, in stipula placidam cepisse quietem,
Et foenum capiti supposuisse suo.
Iura dabat populis posito modo consul aratro;
Et levis argenti lamina crimen erat.
Et postquam Fortuna loci caput extulit hujus;
Et tetigit summos vertice Roma Deos;
Creverunt & opes, & opum furiosa cupido:
Et, cum possideant plurimas, plura volunt.
Quaerere ut absumant, absumta requirere certant
Atque ipsae vitiis sunt alimenta vices.
Sic, quibus intumuit suffusa venter ab unda,
Quo plus sunt potae, plus sitiuntur aquae.
In pretio pretium nunc est, Dat census honores,
Census amicitias: pauper ubique jacet.

5. *Timoris ab experientia* apud Ovid. Trist. I. 1.

Terretur minimo pennae stridore columba,
Ungibus, accipiter, saucia facta tuis.
Nec procul a stabulis audet secedere, si qua
Excussa est avidi dentibus agna lupi.
Vitaret coelum Phaëton, si viveret; & quos
Optarat stulte, tangere nollet equos.
Me quoque, quae sensi, fateor Iovis arma timere:
Me reor infesto, cum tonat, igne peti.
Quicumque Argolica de classe Capharea fugit;
Semper ab Euboicis vela retorquet aquis.
Et mea cymba, semel vasta percussa procella,
Illum, quo laesa est, horret adire locum.

6. *Diu-*

6. *Diuturni temporis, ſeu conſuetudinis* apud Ovid. Triſt. IV. 6.

Tempore ruricolae patiens fit taurus aratri,
 Praebet & incurvo collo premenda jugo.
Tempore paret equus lentis animoſus habenis,
 Et placido duros accipit ore lupos.
Tempore Poenorum compeſcitur ira leonum;
 Nec feritas animo, quae fuit ante, manet.
Quaeque ſui monitis obtemperat Inda magiſtri
 Bellua, ſervitium tempore victa ſubit.
Tempus, ut extentis tumeat facit uva racemis,
 Vixque merum capiant grana, quod intus habent.
Tempus & in canas ſemen producit ariſtas,
 Et, ne ſint triſti poma ſapore, facit.
Hoc tenuat dentem terram renovantis aratri,
 Hoc rigidas ſilices, hoc adamanta terit.
Hoc etiam ſaevas paullatim mitigat iras:
 Hoc minuit luctus, moeſtaque corda levat.
Cuncta poteſt igitur tacito pede lapſa vetuſtas,
 Praeterquam curas attenuare meas.

II. DESCRIPTIONES.

1. *Apum diverſis laboribus occupatarum* apud Virgil. Georg. IV.

Venturaeque hiemis memores, aeſtate laborem
Experiuntur, & in medium quaeſita reponunt.
Namque aliae victu invigilant, & foedere pacto
Exercentur agris: pars intra ſepta domorum
Narciſſi lacrymam, & lentum de cortice gluten,
Prima favis ponunt fundamina, deinde tenaces
Suſpendunt ceras: aliae ſpem gentis adultos
Educunt foetus: aliae puriſſima mella
Stipant, & liquido diſtendunt nectare cellas.
Sunt, quibus ad portas cecidit cuſtodia ſorti,
Inque vicem ſpeculantur aquas, & nubila coeli:
Aut onera accipiunt venientum, aut agmine facto
Ignavum fucos pecus a praeſepibus arcent.
Fervet opus, redolentque thymo fragrantia mella.

2. *Solutae obſidionis Trojanae; tum introductionis equi* apud Virgil. Aeneid. II.

Nos abiiſſe rati, & vento petiiſſe Mycenas
Ergo omnis longo ſolvit ſe Teucria luctu:
Panduntur portae: juvat ire, & Dorica caſtra,
Deſertosque videre locos, littusque relictum.
Hic Dolopum manus, hic ſaevus tendebat Achilles:
Claſſibus hic locus, hic acies certare ſolebant.

Pars

Pars stupet innuptae donum exitiale Minervae,
Et molem mirantur equi: primusque Thymoetes
Duci intra muros hortatur, & arce locari:
Sive dolo, seu jam Trojae sic fata ferebant.
At Capys, & quorum melior sententia menti,
Aut pelago Danaum insidias, suspectaque dona
Praecipitare jubent, subjectisque urere flammis:
Aut terebrare cavas uteri, & tentare latebras.
Scinditur incertum studia in contraria vulgus.

— — — — — — — — —

— — — — — — — — —

Dividimus muros, & moenia pandimus urbis.
Accingunt omnes operi, pedibusque rotarum
Subjiciunt lapsus, & stupea vincula collo
Intendunt: scandit fatalis machina muros,
Foeta armis, circum pueri, innuptaeque puellae
Sacra canunt, funemque manu contingere gaudent.
Illa subit; mediaeque minans illabitur urbi.
O patria! O divum domus Ilium & inclyta bello
Moenia Dardanidum! quater ipso in limine portae
Substitit, atque utero sonitum quater arma dedere.
Instamus tamen immemores, caecique furore,
Et monstrum infelix sacrata sistimus arce.

3. *Montis Aetnae flammivomi* apud Virgil. Aeneid. III.

— — Horrificis juxta tonat Aetna ruinis.
Interdumque atram prorumpit ad aethera nubem
Turbine fumantem piceo & candente favilla,
Attollitque globos flammarum, & sidera lambit.

Interdum ſcopulos, avulſaque viſcera montis
Erigit eructans, liquaefactaque ſaxa ſub auras
Cum gemitu glomerat, fundoque exaeſtuat imo.
Fama eſt Enceladi ſemuſtum fulmine corpus
Urgeri mole hac, ingentemque inſuper Aetnam
Impoſitam, ruptis flammam expirare caminis;
Et feſſum quoties motat latus, intremere omnem
Murmure Trinacriam, & coelum ſubtexere fumo.

4. *Venationis juſſu Didonis apparatae* apud Virgil. Aeneid. IV.

Oceanum interea ſurgens Aurora reliquit:
It portis, jubare exorto, delecta juventus:
Retia rara, plagae, lato venabula ferro,
Maſſylique ruunt equites, & odora canum vis;
Reginam thalamo cunctantem ad limina primi
Poenorum expectant: oſtroque inſignis & auro
Stat ſonipes: ac frena ferox ſpumantia mandit.
Tandem progreditur, magna ſtipante caterva,
Sidoniam picto chlamydem circumdata limbo,
Cui pharetra ex auro, crines nodantur in aurum,
Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.
Nec non & Phrygii comites, & laetus Iülus
Incedunt. Ipſe ante alios pulcherrimus omneis
Infert ſe ſocium Aeneas, atque agmina jungit.
Qualis, ubi hybernam Lyciam, Xanthique fluenta
Deſerit, ac Delum maternam inviſit Apollo,
Inſtauratque choros; miſtique altaria circum
Cretesque, Dryopesque fremunt, pictique Agathyrſi:
Ipſe

Ipſe jugis Cynthi graditur, mollique fluentem
Fronde premit crimen fingens, atque implicat auro:
Tela ſonant humeris. Haud illo ſegnior ibat
Aeneas, tantum egregio decus enitet ore.
Poſtquam altos ventum in montes, atque invia luſtra:
Ecce ferae ſaxi dejectae vertice caprae
Decurrere jugis: alia de parte patentes
Transmittunt curſu campos, atque agmina cervi
Pulverulenta fuga glomerant, montesque relinquunt.
At puer Aſcanius mediis in vallibus acri
Gaudet equo, jamque hos curſu, jam praeterit illos,
Spumantemque dari pecora inter inertia votis
Optat aprum, aut fulvum deſcendere monte leonem.

5. *Domus Invidiae* apud Ovid. Metamorphoſ. II, 12.

Protinus Invidiae nigro ſquallentia tabo
Tecta petit. Domus eſt imis in vallibus antri
Abdita, ſole carens, non ulli pervia vento;
Triſtis, & ignavi pleniſſima frigoris; & quae
Igne vacet ſemper, caligine ſemper abundet.
Huc ubi pervenit bello metuenda virago;
Conſtitit ante domum (neque enim ſuccedere tectis
Fas habet) & poſtes extrema cuſpide pulſat.
Concuſſae patuere fores. Videt intus edentem
Vipereas carnes, vitiorum alimenta ſuorum,
Invidiam: viſaque oculos avertit. At illa
Surgit humo pigra: ſemeſarumque relinquit
Corpora ſerpentum: paſſuque incedit inerti.
Utque Deam vidit formaque armisque decoram,

Ingemuit: vultumque ima ad ſuſpiria duxit.
Pallor in ore ſedet: macies in corpore toto:
Nusquam recta acies: livent rubigine dentes:
Pectora felle virent: lingua eſt ſuffuſa veneno.
Riſus abeſt; niſi quem viſi movere dolores.
Nec fruitur ſomno, vigilacibus excita curis:
Sed videt ingratos, intabeſcitque videndo,
Succeſſus hominum: carpitque, & carpitur una:
Suppliciumque ſuum eſt. — — — —

6. *Peſtis diverſimode graſſantis* apud Ovid. Metamorphoſ. VII. 25.

Dira lues ira populis Junonis iniquae
Incidit exoſae dictas a pellice terras.
Dum viſum mortale malum, tantaeque latebat
Cauſſa nocens cladis; pugnatum eſt arte medendi.
Exitium ſuperabat opem; quae victa jacebat.
Principio coelum ſpiſſa caligine terras
Preſſit; & ignavos incluſit nubibus aeſtus.
Dumque quater junctis implevit cornibus orbem
Luna, quater plenum tenuata retexuit orbem;
Letiferis calidi ſpirarunt flatibus Auſtri.
Conſtat & in fontes vitium veniſſe, lacusque;
Milliaque incultos ſerpentum multa per agros
Erraſſe; atque ſuis fluvios temeraſſe venenis.
Strage canum primo, volucrumque, oviumque boumque,
Inque feris ſubiti deprenſa potentia morbi.
Concidere infelix validos miratur arator
Inter opus tauros: medioque recumbere ſulco.

Lani-

Lanigeris gregibus balatus dantibus aegros,
Sponte ſua lanaeque cadunt, & corpora tabent.
Acer equus quondam, magnaeque in pulvere famae,
Degenerat palmas, veterumque oblitus honorum,
Ad praeſepe gemit, morbo moriturus inerti.
Non aper iraſci meminit; non fidere curſu
Cerva; nec armentis incurrere fortibus urſi.
Omnia languor haber, ſilvisque, agrisque, viisque
Corpora foeda jacent: vitiantur odoribus aurae.
Mira loquor. Non illa canes, avidaeque volucres,
Non cani tetigere lupi: dilapſa liqueſcunt;
Afflatuque nocent, & agunt contagia late.
Pervenit ad miſeros damno graviore colonos
Peſtis, & in magnae dominatur moenibus urbis.
Viſcera torrentur primo: flammaeque latentis
Indicium rubor eſt, & ductus anhelitus aegre.
Aſpera lingua tumet; trepidisque arentia venis
Ora patent: auraeque graves captantur hiatu.
Non ſtratum, non ulla pati velamina poſſunt:
Dura ſed in terra ponunt praecordia: nec fit
Corpus humo gelidum, ſed humus de corpore fervet.
Nec moderator adeſt: inque ipſos ſaeva medentes
Erumpit clades; obſuntque auctoribus artes.
Quo propior quisque eſt, ſervitque fidelius aegro;
In partem leti citius venit; utque ſalutis
Spes abiit; finemque vident in funere morbi;
Indulgent animis: & nulla, quid utile, cura eſt.
Utile enim nihil eſt, paſſim, poſitoque pudore,
Fontibus, & fluviis, puteisque capacibus haerent.
Nec ſitis eſt extincta prius, quam vita, bibendo

Inde graves multi nequeunt consurgere, & ipsis
Immoriuntur aquis: aliquis tamen haurit, & illas.
Tantaque sunt miseris invisi taedia lecti;
Prosiliunt: aut, si prohibent consistere vires,
Corpora devolvunt in humum; fugiuntque penates
Quisque suos: sua cuique domus funesta videtur.
(Et quia caussa latet, locus est in crimine notus)
Semanimes errare viis, dum stare valebant,
Aspiceres; flentes alios, terraque jacentes;
Lassaque versantes supremo lumina motu.
(Membraque pendentis tendunt ad sidera coeli,
Hic, illic ubi mors deprenderat, exhalantes)

7. *Famis* apud Ovid. Metamorphos. VIII. 11.

Quaesitamque famem lapidoso vidit in agro,
Unguibus, & raris vellentem dentibus herbas.
Hirtus erat crinis, cava lumina, pallor in ore,
Labra incana situ, scabrae rubigine fauces,
Dura cutis, per quam spectari viscera possent:
Ossa sub incurvis exstabant arida lumbis:
Ventris erat pro ventre locus: pendere putares
Pectus, & a spinae tantummodo crate teneri.
Auxerat articulo macies, genuumque tumebat
Orbis, & immodico prodibant tubera talo.

8. *Tempestatis in mari* apud Ovid. Metamorphos. XI. 10.

Cum mare sub noctem tumidis albescere coepit
Fluctibus, & praeceps spirare valentius Eurus:
Ar-

Ardua, jam dudum, demittite cornua, rector
Clamat; & antennis totum ſubnectite velum.
Hic jubet, impediunt adverſae juſſa procellae;
Nec ſinit audiri vocem fragor aequoris ullam.
Sponte tamen properant alii ſubducere remos;
Pars munire latus; pars ventis vela negare.
Egerit hic fluctus; aequorque refundit in aequor:
Hic rapit antennas, quae dum ſine lege geruntur,
Aſpera creſcit hyems; omnique e parte feroces
Bella gerunt venti, fretaque indignantia miſcent:
Ipſe pavet, nec ſe, qui ſit ſtatus, ipſe fatetur
Scire ratis rector; nec quid jubeatve, vetetve:
Tanta mali moles, totaque potentior arte eſt.
Quippe ſonant clamore viri, ſtridore rudentes,
Undarum incurſu gravis unda, tonitribus aether.
Fluctibus erigitur, coelumque aequare videtur
Pontus; & inductas aſpergine tangere nubes.
Et modo, cum fulvas ex imo verrit arenas,
Concolor eſt illis; Stygia modo nigrior unda:
Sternitur interdum, ſpumisque ſonantibus albet.
Ipſa quoque his agitur vicibus Trachinia puppis:
Et modo ſublimis veluti de vertice montis
Deſpicere in valles, imumque Acheronta videtur;
Hunc, ubi demiſſam curvum circumſtetit aequor,
Suſpicere inferno ſummum de gurgite coelum.
Saepe dat ingentem fluctu latus icta fragorem:
Nec levius pulſata ſonat, quam ferreus olim
Cum laceras aries balliſtave concutit arces.
Utque ſolent, ſumtis in curſu viribus, ire
Pectore in arma feri, praetentaque tela leones;
Sic

Sic ubi se ventis admiserat unda coortis;
Ibat in arma ratis; multoque erat altior illis.
Jamque labant cunei, spoliataque tegmine cerae
Rima patet; praebetque viam letalibus undis.
Ecce cadunt largi resolutis nubibus imbres:
Inque fretum credas totum descendere coelum:
Inque plagas coeli tumefactum adscendere pontum:
Vela madent nimbis, & cum coelestibus undis
Aequoreae miscentur aquae, caret ignibus aether;
Caecaque nox premitur tenebris hyemisque, suisque.
Discutiunt tamen has, praebentque micantia lumen
Fulmina: fulmineis ardescunt ignibus undae.
Dat quoque iam saltus intra cava texta carinae
Fluctus: &, ut miles numero praestantior omni,
Cum saepe assiluit defensae moenibus urbis,
Spe potitur tandem; laudisque accensus amore
Inter mille viros, murum tamen occupat unus.
Sic ubi pulsarunt celsi latera ardua fluctus;
Vastius insurgens decimae ruit impetus undae:
Nec prius absistit fessam oppugnare carinam;
Ruam velut in captae descendat moenia navis.
Pars igitur tendebat adhuc invadere pinum;
Pars maris intus erat. Trepidant haud segnius omnes;
Quam solet urbs, aliis murum fodientibus extra
Atque aliis murum, trepidare, tenentibus intus.
Deficit ars, animique cadunt: totidemque videntur,
Quot veniant fluctus, ruere, atque irrumpere mortes.
Non tenet hic lacrymas: stupet hic: vocat ille beatos,
Funera quos maneant: hic votis numen adorat:
Brachiaque ad coelum, quod non videt, irrita tendens

Po-

Poſcit opem: ſubeunt illi fratresque parensque;
Huic cum pignoribus domus, & quod cuique relictum eſt.

9. *Domus Somni* apud Ovid. Metamorphoſ. XI. 10.

Eſt prope Cimmerios longo ſpelunca receſſu,
Mons cavus, ignavi domus & penetralia Somni;
Quo nunquam radiis oriens mediusve cadensve
Phoebus adire poteſt. Nebulae caligine miſtae
Exhalantur humo, dubiaeque crepuſcula lucis.
Non vigil ales ibi criſtati cantibus oris
Evocat Auroram: nec voce ſilentia rumpunt
Sollicitive canes, canibusve ſagacior anſer.
Non fera, non pecudes, non moti flamine rami
Humanaeve ſonum reddunt convicia linguae.
Muta quies habitat. Saxo tamen exit ab imo
Rivus aquae Lethes: per quem cum murmure labens
Invitat ſomnos crepitantibus unda lapillis.
Ante fores antri foecunda papavera florent,
Innumeraeque herbae: quarum de lacte ſoporem
Nox legit, & ſpargit per opacas humida terras.
Janua, quae verſo ſtridorem cardine reddat,
Nulla domo tota; cuſtos in limine nullus.
At medio torus eſt, ebeno ſublimis in antro
Plumeus, unicolor, pullo velamine tectus:
Quo cubat ipſe Deus, membris languore ſolutis.
Hunc circa paſſim varias imitantia formas

Som-

Somnia vana jacent totidem, quot messis aristas,
Silva gerit frondes, ejectas littus arenas.

10. *Iterum tempestatis in mari* apud Ovid. Trist. I. 2.

Me miserum, quanti montes volvuntur aquarum!
Jam jam tacturos sidera summa putes.
Quantae diducto subsidunt aequore valles!
Jam jam tacturas Tartara nigra putes.
Quocumque adspicias, nihil est, nisi pontus & aër;
Fluctibus hic tumidus, nubibus ille minax.
Inter utrumque fremunt immani turbine venti.
Nescit, cui domino pareat, unda maris.
Nam modo purpureo vires capit Eurus ab ortu;
Nunc Zephirus sero vespere missus adest:
Nunc gelidus sicca Boreas bacchatur ab Arcto:
Nunc Notus adversa praelia fronte gerit.
Rector in incerto est; nec quid fugiatve, petatve,
Invenit; ambiguis ars stupet ipsa malis.
Scilicet occidimus, nec spes est ulla salutis:
Dumque loquor, vultus obruit unda meos.
Opprimet hanc animam fluctus: frustraque precanti
Ore necaturas accipiemus aquas.
At pia nil aliud quam me dolet exsule conjux:
Hoc unum nostri, scitque gemitque mali.
Nescit in immenso jactari corpora ponto:
Nescit agi ventis: nescit adesse necem.
Di bene, quod non sum mecum conscendere passus:
Ne mihi mors misero bis patienda foret!

At nunc, ut peream, quoniam caret illa periclo,
Dimidia certe parte ſuperſtes ero.
Hei mihi, quam celeri micuerunt nubila flamma!
Quantus ab aethereo perſonât axe fragor!
Nec levius laterum tabulae feriuntur ab undis
Quam grave baliſtae moenia pulſat onus.
Qui venit hic fluctus, fluctus ſupereminet omnes,
Poſterior nono eſt, undecimoque prior.

11. *Veris redeuntis* apud Ovid. Triſt. III. 12.

Frigora jam Zephyri minuunt, annoque peracto
(Longior antiquis viſa Maeotis hyems)
Impoſitamque ſibi, qui non bene pertulit Hellen,
Tempora nocturnis aequa diurna facit.
Jam violam puerique legunt, hilaresque puellae;
Ruſtica quam nullo terra ſerente gerit.
Prataque pubeſcunt variorum flore colorum,
Indocilique loquax gutture vernat avis.
Utque malae crimen matris deponat hirundo,
Sub trabibus cunas, parvaque tecta facit.
Herbaque, quae latuit, Cerealibus obruta ſulcis,
Exerit e tepida molle cacumen humo.
Quoque loco eſt vitis, de palmite gemma movetur:
Nam procul a Getico littore vitis abeſt.
Quoque loco eſt arbor, turgeſcit in arbore ramus:
Nam procul a Geticis finibus arbor abeſt.

III. ELEGIAE EX OVIDIO.

I. *Librum suum, quem Romam mittit, alloquitur, & in varias vices instruit.* Trist. I. 1.

Parve (nec invideo) sine me liber ibis in Urbem:
 (Hei mihi) quo domino non licet ire tuo.
Vade, sed incultus; qualem decet exsulis esse.
 Infelix, habitum temporis hujus habe.
Nec te purpureo velent vaccinia fuco:
 Non est conveniens luctibus ille color:
Nec titulus minio, nec cedro charta notetur:
 Candida nec nigra cornua fronte geras.
Felices ornent haec instrumenta libellos:
 Fortunae memorem te decet esse meae.
Nec fragili geminae poliantur pumice frontes:
 Hirsutus passis ut videare comis.
Neve liturarum pudeat; qui viderit illas,
 De lacrymis factas sentiet esse meis
Vade, liber, verbisque meis loca grata saluta:
 Contingam certe, quo licet, illa pede.
Si quis, ut in populo, nostri non immemor illic
 Si quis, qui, quid agam, forte requirat, erit;
Vivere me dices: salvum tamen esse negabis.
 Id quoque, quod vivam, munus habere Dei.

At,

Atque ita te tacitus quaerenti plura legendum,
Ne; quae non opus eſt, forte loquare, dabis,
Protinus admonitus repetet mea crimina lector,
Et peragar populi publicus ore reus.
Neu cave defendas, quamvis mordebere dictis.
Cauſſa patrocinio non bona pejor erit.
Invenies aliquem, qui me ſuſpiret ademptum,
Carmina nec ſiccis perlegat iſta genis:
Et tacitus ſecum, ne quis malus audiat, optet:
Sit mea lenito Caeſare poena minor.
Nos quoque, quisquis erit, ne ſit miſer ille, precamur,
Placatos miſero, qui volet eſſe Deos.
Quaeque volet, rata ſint, ablataque Principis ira
Sedibus in patriis det mihi poſſe mori.
Ut peragas mandata, liber, culpabere forſan;
Ingeniique minor laudi ferere mei.
Judicis officium eſt, ut res, ita tempora rerum
Quaerere, quaeſito tempore tutus eris.
Carmina proveniunt animo deducta ſereno:
Nubila ſunt ſubitis tempora noſtra malis.
Carmina ſeceſſum ſcribentis, & otia quaerunt:
Me mare, me venti, me fera jactat hyems.
Carminibus metus omnis abeſt: ego perditus enſem
Haeſurum jugulo jam puto jamque meo.
Haec quoque, quae facio, judex mirabitur aequus;
Scriptaque cum venia qualiacunque leget.
Da mihi Maeoniden, & tot circumſpice caſus;
Ingenium tantis excidet omne malis.
Denique ſecurus famae, liber, ire memento;
Nec tibi ſit lecto diſpliciuiſſe pudor.

Non ita se nobis praebet fortuna secundam,
 Ut tibi sit ratio laudis habenda tuae.
Donec eram sospes, tituli tangebar amore,
 Quaerendique mihi nominis ardor erat.
Carmina nunc si non studiumque, quod obfuit, odi,
 Sit satis, ingenio sic fuga parta meo.
I tamen, i, pro me tu, cui licet, adspice Romam.
 Dî facerent, possem nunc meus esse liber!
Nec te, quod venias magnam peregrinus in urbem.
 Ignotum populo posse venire puta.
Ut titulo careas, ipso noscere colore,
 Dissimulare velis te licet esse meum.
Clam tamen intrato; ne te mea carmina laedant:
 Non sunt, ut quondam plena favoris erant.
Si quis erit, qui te, quod sis meus, esse legendum
 Non putet, e gremio rejiciatque suo;
Inspice, dic, titulum, non sum praeceptor amoris,
 Quas meruit poenas, jam dedit illud opus.
Forsitan exspectes, an in alta Palatia missum
 Scandere te jubeam, Caesareamque domum.
Ignoscant augusta mihi loca, Dique locorum:
 Venit in hoc illa fulmen ab arce caput.
Esse quidem memini mitissima sedibus illis
 Numina: sed timeo, qui nocuere, Deos.
Terretur minimo pennae stridore columba,
 Ungibus, accipiter, saucia facta tuis.

Nec

Nec procul a ſtabulis audet ſecedere, ſi qua
Excuſſa eſt avidi dentibus agna lupi.
Vitaret coelum Phaëton, ſi viveret; & quos
Optarat ſtulte, tangere nollet equos.
Me quoque, quae ſenſi, fateor Iovis arma timere:
Me reor infeſto, cum tonat, igne peti.
Quicumque Argolica de claſſe Capharea fugit;
Semper ab Euboicis vela retorquet aquis.
Et mea cymba, ſemel vaſta percuſſa procella,
Illum, quo laeſa eſt; horret adire locum.
Ergo care liber, timida circumſpice mente;
Et ſatis a media ſit tibi plebe legi.
Dum petit infirmis nimium ſublimia pennis
Icarus, Icariis nomina fecit aquis.
Difficile eſt tamen, hic remis utaris an aura,
Dicere: conſilium resque locusque dabunt.
Si poteris vacuo tradi, ſi cuncta videbis
Mitia, ſi vires fregerit ira ſuas;
Si quis erit, qui te dubitantem, & adire timentem
Tradat, & ante tamen pauca loquatur, adi.
Luce bona, dominoque tuo felicior ipſe
Pervenias illuc; & mala noſtra leves.
Namque ea vel nemo, vel qui mihi vulnera fecit,
Solus Achilleo tollere more poteſt.
Tantum ne noceas, dum vis prodeſſe, videto:
Nam ſpes eſt animi noſtra timore minor.
Quaeque quieſcebat, ne mota reſaeviat ira,
Et poenae tu ſis altera cauſſa, cave.
Dum tamen in noſtrum fueris penetrale receptus,
Contigerisque tuam ſcrinia curva donum;

Adſpicies illic poſitos ex ordine fratres,
Quos ſtudium cunctos evigilavit idem.
Caetera turba palam titulos oſtendet apertos;
Et ſua detecta nomina fronte geret.
Tres procul obſcura latitantes parte videbis.
Hi quoque, quod nemo neſcit, amare docent.
Hos tu vel fugias, vel, ſi ſatis oris habebis,
Oedipodas facito, Telegonosque voces.
Deque tribus, moneo, ſi quae tibi cura parentis,
Ne quemquam, quamvis ipſe docebit, ames.
Sunt quoque mutatae ter quinque volumina formae,
Nuper ab exequiis carmina rapta meis:
His mando dicas, inter mutata referri
Fortunae vultum corpora poſſe meae.
Namque ea diſſimilis ſubito eſt effecta priori;
Flendaque nunc, aliquo tempore laeta fuit.
Plura quidem mandare tibi, ſi quaeris, habebam;
Sed vereor tardae cauſſa fuiſſe morae.
Quod ſi, quae ſubeunt, tecum, liber, omnia ferres,
Sarcina laturo magna futurus eras.
Longa via eſt: propera, nobis habitabitur orbis
Ultimus; a terra terra remota mea.

2. *Amici fidem etiam in adverſis ſibi conſtantem & integram ſervatam laudat.*
Triſt. I. 5.

O mihi poſt ullos nunquam memorande ſodales,
O cui praecipue ſors mea viſa ſua eſt;
Attonitum qui me (memini), cariſſime, primus
Auſus es alloquio ſubſtinuiſſe tuo;

Qui

Qui mihi consilium vivendi mite dedisti,
Cum foret in misero pectore mortis amor;
Scis bene, cui dicam, positis pro nomine signis;
Officium nec te fallit, amice, tuum.
Haec mihi semper erunt imis infixa medullis;
Perpetuusque animae debitor hujus ero.
Spiritus & vacuas prius hic tenuandus in auras
Ibit, & in tepido deseret ossa rogo;
Quam subeant animo meritorum oblivia nostro:
Et longa pietas excidat ista die.
Dî tibi sint faciles, & opis nullius egentem
Fortunam praestent, dissimilemque meae.
Si tamen haec navis vento ferretur amico:
Ignoraretur forsitan ista fides.
Thesea Pirithous non tam sensisset amicum,
Si non infernas vivus adisset aquas:
Ut foret exemplum veri Phocaeus amoris,
Fecerunt furiae, tristis Oresta, tuae.
Si non Euryalus Rutulos cecidisset in hostes:
Hyrtacidae Niso gloria nulla foret.
Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum,
Tempore sit duro est inspicienda fides.
Dum juvat, & vultu ridet Fortuna sereno;
Indelibatas cuncta sequuntur opes.
At simul intonuit: fugiunt: nec noscitur ulli,
Agminibus comitum, qui modo cinctus erat.
Atque haec exemplis quondam collecta priorum,
Nunc mihi sunt propriis cognita vera malis.
Vix duo tresve mihi de tot superestis amici.
Caetera Fortunae, non mea, turba fuit.

Quo magis, o pauci, rebus ſuccurrite lapſis,
Et date naufragio littora tuta meo:
Neve metu falſo nimium trepidate timentes,
Hac offendatur ne pietate Deus.
Saepe fidem adverſis etiam laudavit in armis;
Inque ſuis amat hanc Caeſar, in hoſte probat.
Cauſſa mea eſt melior, qui non contraria fovi
Arma; ſed hanc merui ſimplicitate fugam.
Invigiles igitur noſtris pro caſibus oro;
Diminui ſi qua numinis ira poteſt.
Scire meos ſi quis caſus deſideret omnes;
Plus, quam quod fieri res ſinit, ille petat.
Tot mala ſum paſſus, quot in aethere ſidera lucent:
Parvaque quot ſiccus corpora pulvis habet.
Multaque credibili tulimus majora; ratamque,
Quamvis acciderint, non habitura fidem.
Pars etiam mecum quaedam moriatur oportet:
Meque velim poſſit diſſimulante tegi.
Si vox in fragili mihi pectore firmior aere,
Pluraque cum linguis pluribus ore forent;
Non tamen idcirco complecterer omnia verbis:
Materia vires exſuperante meas.
Pro duce Neritio docti mala noſtra Poëtae
Scribite: Neritio nam mala plura tuli.
Ille brevi ſpatio multis erravit in annis
Inter Dulichias Iliacasque domos.
Nos freta ſideribus notis diſtantia menſos
Sors tulit in Geticos Sarmaticosque ſinus.
Ille habuit fidamque manum, ſociosque fideles:
Me profugum comites deſeruere mei.

Ille ſuam laetus patriam, victorque petebat:
 A patria fugio victus & exul ego.
Nec mihi Dulichium domus eſt, Ithaceve, Sameve:
 Poena quibus non eſt grandis abeſſe locis.
Sed quae de ſeptem totum circumſpicit orbem
 Montibus: imperii Roma Deumque locus:
Illi corpus erat durum patiensque laborum:
 Invalidae vires ingenuaeque mihi.
Ille erat aſſidue ſaevis agitatus in armis:
 Aſſuetus ſtudiis mollibus ipſe fui.
Me Deus oppreſſit, nullo mala noſtra levante:
 Bellatrix illi Diva ferebat opem.
Cumque minor Jove ſit, tumidis qui regnat in undis;
 Illum Neptuni, me Jovis ira premit.
Adde, quod illius pars maxima ficta laborum eſt;
 Ponitur in noſtris fabula nulla malis.
Denique quaeſitos tetigit tamen ille Penates;
 Quaeque diu petit, contigit arva tamen.
At mihi perpetuo patria tellure carendum eſt,
 Ni fuerit laeſi mollior ira Dei.

3. *Queritur vulgus fortunam ſequi in amicitiis.* Triſt. I. 9.

Detur inoffenſae metam tibi tangere vitae,
 Qui legis hoc nobis non inimicus opus.
Atque utinam pro te poſſint mea vota valere,
 Quae pro me duros non tetigere Deos!
Donec eris felix multos numerabis amicos:
 Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

 Aſpi-

Aspicis, ut veniant ad candida tecta columbae;
Accipiat nullas sordida turris aves.
Horrea formicae tendunt ad inania nunquam;
Nullus ad amissas ibit amicus opes.
Utque comes radios per solis euntibus umbra,
Cum latet hic pressus nubibus, illa fugit;
Mobile sic sequitur Fortunae lumina vulgus:
Quae simul inducta nube teguntur, abit.
Haec precor, ut semper possint tibi falsa videri:
Sunt tamen eventu vera fatenda meo.
Dum stetimus, turbae quantum satis esset, habebat
Nota quidem, sed non ambitiosa domus.
At simul impulsa est, omnes timuere ruinam:
Cautaque communi terga dedere fugae.
Saeva nec admiror metuunt si fulmina, quorum
Ignibus afflari proxime quaeque solent.
Sed tamen in duris remanentem rebus amicum
Quamlibet inviso Caesar in hoste probat.
Nec solet irasci (neque enim moderatior alter,)
Cum quis in adversis, si quid amavit, amat.
De comite Argolici postquam cognovit Orestae
Narratur Pyladen ipse probasse Thoas.
Quae fuit Actoride cum magno semper Achille,
Laudari solita est Hectoris ore fides.
Quod pius ad manes Theseus comes isset amico,
Tartareum dicunt indoluisse Deum.
Euryali Nisique fide, tibi Turne relata,
Credibile est lacrymis immaduisse genas.
Est etiam miseris pietas, & in hoste probatur.
Hei mihi, quam paucos haec mea dicta movent!

4. In

In mortem Psittaci. Lib. II. 6.

Psittacus, Eois imitatrix ales ab Indis,
Occidit: exequias ite frequenter aves.
Ite piae volucres; & plangite pectora pennis;
Et rigido teneras ungue notate genas.
Horrida pro moestis lanietur pluma capillis:
Pro longa resonent carmina vestra tuba.
Quid scelus Ismarii quereris, Philomela, tyranni?
Expleta est annis ista querela suis.
Alitis in rarae miserum divertite funus.
Magna, sed antiqui caussa doloris Itys.
Omnes, quae liquido libratis in aëre cursus;
Tu tamen ante alias, turtur amice, dole.
Plena fuit vobis omni concordia vita,
Et stetit ad finem longa tenaxque fides.
Quod fuit Argolico juvenis Phocaeus Orestae;
Hoc tibi, dum licuit, Psittace, turtur erat.
Quid tamen ista fides? quid rari forma coloris?
Infelix avium gloria, nempe jaces.
Tu poteras fragiles pennis hebetare smaragdos,
Tincta gerens rubro Punica rostra croco.
Non fuit in terris vocum simulantior ales:
Reddebas blaeso tam bene verba sono.
Raptus es invidia. Non tu fere bella movebas;
Garrulus, & placidae pacis amator eras.
Ecce coturnices inter sua praelia vivunt:
Forsitan & fiant inde frequenter anus.
Plenus eras minimo: nec prae sermonis amore
In multos poteras ora vacare cibos.
Nux erat esca tibi, caussaeque papavera somni;
Pellebatque sitim simplicis humor aquae.

Vivit edax vultur, ducensque per aëra gyros
 Milvius, & pluviae graculus auctor aquae.
Vivit & armiferae cornix invisa Minervae;
 Illa quidem seclis vix moritura novem.
Occidit ille loquax, humanae vocis imago
 Psittacus, extremo munus ab orbe datum,
Optima prima fere manibus rapiuntur avaris;
 Implentur numeris deteriora suis.
Tristia Phyllacidae Thersites funera vidit:
 Jamque cinis, vivit fratribus, Hector erat.
Colle sub Elysio nigra nemus ilice frondens,
 Udaque perpetuo gramine terra viret.
Si qua fides dubiis; volucrum locus ille piarum
 Dicitur, obscoenae quo prohibentur aves.
Illic innocui late pascuntur olores;
 Et vivax Phoenix, unica semper avis.
Psittacus has inter, nemorali sede receptus,
 Convertit volucres in sua verba pias.
Ossa tegit tumulus: tumulus pro corpore parvus:
 Quo lapis exiguus par sibi carmen habet.
Colligor ex ipso dominae placuisse sepulcro.
 Ora fuere mihi plus ave docta loqui.

5. *Mortem Tibulli deflet.* Lib. III. 9.

Memnona si mater, mater ploravit Achillem,
 Et tangunt magnas tristia fata deas;
Flebilis indignos, Elegeia, solve capillos.
 Ah nimis ex vero nunc tibi nomen erit!
Ille tui vates operis, tua fama Tibullus
 Ardet in extructo corpus inane rogo.

Ecce, Puer Veneris fert everſamque pharetram,
Et fractos arcus, & ſine Luce facem.
Aſpice, demiſſis ut ea miſerabilis alis;
Pectoraque infeſta tundat aperta manu.
Excipiunt ſparſi lacrymas per colla capilli,
Oraque ſingultu concutiente ſonant.
Fratris in Aeneae ſic illum funere dicunt
Egreſſum tectis, pulcher Iule, tuis.
At ſacri vates, & divum cura vocamur:
Sunt etiam, qui nos numen habere putent.
Scilicet omne ſacrum mors importuna profanat:
Omnibus obſcuras injicit illa manus.
Quid pater Iſmario, quid mater profuit Orpheo?
Carmine quid victas obſtupuiſſe feras?
Et Linon in ſilvis idem pater, & Linon altis,
Dicitur invita concinuiſſe lyra.
Adjice Maeoniden, a quo ceu fonte perenni
Vatum Pieriis ora rigantur aquis;
Hunc quoque ſumma dies nigro ſubmerſit Averno.
Diffugiunt avidos carmina ſola rogos.
Durat opus vatum; Trojani fama laboris,
Tardaque nocturno tela retexta dolo.
Quum rapiant mala fata bonos: (ignoſcite faſſo)
Sollicitor nullos eſſe putare deos.
Vive pius, moriere pius; cole ſacra; colentem
Mors gravis a templis in cava buſta trahet.
Carminibus confide bonis; jacet ecce Tibullus.
Vix manet e tanto, parva quod urna capit.
Tene, ſacer vates, flammae rapuere rogales,
Pectoribus paſci nec timuere tuis?

Aurea sanctorum potuissent templa deorum
 Urere, quae tantum sustinuere nefas.
Avertit vultus, Erycis quae possidet arces.
 Sunt quoque, qui lacrymas continuisse negent:
Sed tamen hoc melius, quam si Phaeacia tellus
 Ignotum vili supposuisset humo.
Hic certe madidos fugientis pressit ocellos
 Mater; & in cineres ultima dona tulit:
Hic soror in partem misera cum matre doloris
 Venit: inornatas dilaniata comas.
Si tamen e nobis aliquid, nisi nomen & umbra
 Restat; in Elysia valle Tibullus erit.
Obvius huic venias hedera juvenilia cinctus
 Tempora cum Calvo, docte Catulle, tuo.
Tu quoque (si falsum est temerati crimen amici)
 Sanguinis atque animae prodige Galle tuae.
His comes umbra tua est; si quid modo corporis umbra est.
 Auxisti numeros, culte Tibulle, pios.
Ossa quieta, precor, tuta requiescite in urna:
 Et sit humus cineri non onerosa tuo.

EX TIBULLO.

1. *Ad Messalam, quem morbo in Phaeacia correptus (hodie Corcyra) proficiscentem comitari ultra non poterat.*

L. I. 3.

Ibitis Aegaeas sine me, Messalla, per undas,
 O utinam memores ipse, cohorsque mei!

Me

Me tenet ignotis aegrum Phaeacia terris;
 Abſtineas avidas, mors, precor, atra manus.
Abſtineas, mors atra, precor: non hic mihi mater,
 Quae legat in moeſtos oſſa peruſta ſinus:
Non ſoror, Aſſyrios cineri quae dedat odores,
 Et fleat effuſis ante ſepulcra comis;
Delia non usquam, quae, me quum mitteret urbe,
 Dicitur ante omnes conſuluiſſe deos.
Illa ſacras pueri ſortes ter ſuſtulit, illi
 Rettulit e triviis omina certa puer.
Cuncta dabant reditus: tamen eſt deterrita nunquam,
 Quin fleret, noſtras reſpiceretque vias.
Ipſe ego ſolator, quum jam mandata dediſſem,
 Quaerebam tardas anxius usque moras.
Aut ego ſum cauſatus aves, aut omina dira,
 Saturni aut ſacram me tenuiſſe diem.
O quoties ingreſſus iter mihi triſtia dixi.
 Offenſum in porta ſigna dediſſe pedem?
Quid tua nunc Iſis tibi, Delia? quid mihi proſunt
 Illa tua toties aera repulſa manu?
Nunc, dea, nunc ſuccurre mihi: nam poſſe mederi
 Picta docet templis multa tabella tuis;
Ut mea votivas perſolvens Delia noctes
 Ante ſacras, lino tecta, fores ſedeat:
Bisque die reſoluta comas tibi dicere laudes
 Inſignis turba debeat in Pharia.
At mihi contingat patrios celebrare Penates,
 Reddereque antiquo menſtrua thura Lari.

Quam

Quam bene Saturno vivebant rege, prius quam
Tellus in longas est patefacta vias!
Nondum caeruleas pinus contemserat undas,
Effusum ventis praebueratque sinum;
Nec vagus ignotis repetens compendia terris
Presserat externa navita merce ratem.
Illo non validus subiit juga tempore taurus;
Non domito frenos ore momordit equus;
Non domus ulla fores habuit, non fixus in agris,
Qui regeret certis finibus arva, lapis.
Ipsae mella dabant quercus, ultroque ferebant
Obvia securis ubera lactis oves.
Non acies, non ira fuit, non bella, nec enses,
Immiti saevus duxerat arte faber.
Nunc Jove sub domino caedes, & vulnera semper:
Nunc mare, nunc lethi mille repente viae.
Parce pater, timidum non me perjuria terrent,
Non dicta in sanctos impia verba deos.
Quod si fatales jam nunc explevimus annos,
Fac lapis inscriptis stet super ossa notis:
Hic jacet immiti consumtus morte Tibullus,
Messalam terra dum sequiturque mari.
Sed me, nam casto fuerunt haec praemia amanti,
Ipsa Venus campos ducet in Elysios.
Hic choreae, cantusque vigent: passimque vagantes
Dulce sonant tenui gutture carmen aves.
Fert casiam non culta seges, totosque per agros
Floret odoratis terra benigna rosis.

At

At ſcelerata jacet ſedes in nocte profunda
Abdita, quam circum flumina nigra ſonant.
Tiſiphoneque impexa feros pro crinibus angues
Saevit, & huc illuc impia turba fugit.
Tum niger in porta ſerpens: tum Cerberus ore
Stridet, & aeratas excubat ante fores.
Porrectusque novem Tityus per jugera terrae
Aſſiduas atro viſcere paſcit aves.
Tantalus eſt illic, & circum ſtagna; ſed acrem
Iamiam poturi deſerit unda ſitim.
Et Danai proles, Veneris quod numina laeſit,
In cava Lethaeas dolia portat aquas.
Illic ſit, quicumque meos violavit amores,
Optavit lentas & mihi militias.
At tu caſta, precor, maneas, ſanctique pudoris
Adſideat cuſtos ſedula ſemper anus.
Haec tibi fabellas referat, poſitaque lucerna
Deducat plena ſtamina longa colo.
Ac circa gravibus penſis adfixa puella
Paullatim ſomno feſſa remittat opus.
Tunc veniam ſubito, nec quisquam nuntiet ante,
Sed videar coelo miſſus adeſſe tibi.
Tunc mihi, qualis eris, longos turbata capillos
Obvia, feſtivo, Delia, curre pede.
Hoc precor: hunc illum nobis aurora nitentem
Luciferum roſeis candida portet equis.

2. *In armorum inventores.* L. I. 11.

Quis fuit horrendos primus qui protulit enſes?
Quam ferus, & vere ferreus ille fuit!

Tunc caedes hominum generi, tunc praelia nata,
Tunc brevior dirae mortis aperta via est.
At nihil ille miser meruit: nos ad mala nostra
Vertimus, in saevas quod dedit ille feras.
Divitis hoc vitium est auri; nec bella fuerunt,
Faginus adstabat quum scyphus ante dapes.
Non arces, non vallus erat; somnumque petebat
Securus varias dux gregis inter oves.
Tunc mihi vita foret, vulgi nec tristia nossem
Arma, nec audissem corde micante tubam.
Nunc ad bella trahor; & jam quis forsitan hostis
Haesura in nostro tela gerit latere.
Sed patrii servate Lares: aluistis & iidem,
Cursarem vestros, quum tener ante pedes.
Neu pudeat prisco vos esse e stipite factos,
Sic veteres aedes incoluistis avi.
Tunc melius tenuere fidem, quum paupere cultu
Stabat in exigua ligneus aede deus.
Hic placatus erat, seu quis libaverat uvam,
Seu dederat sanctae spicea serta comae.
Atque aliquis voti compos liba ipse ferebat,
Postque comes purum filia parva favum.
At nobis aerata, Lares, depellite tela:
Hostia erit plena mystica porcus hara.
Hanc pura cum veste sequar, myrtoque canistra
Vincta geram, myrto vinctus et ipse caput.
Sic placeam vobis: alius sit fortis in armis,
Sternat & adversos Marte favente duces.
Ut mihi potanti possit sua dicere facta
Miles, & in mensa pingere castra mero

Quis

Quis furor est atram bellis arcessere mortem?
Imminet, & tacito clam venit illa pede.
Non seges est infra, non vinea culta, sed audax
Gerberus & Stygiae navita puppis aquae.
Illic persciſſisque genis, ustoque capillo
Erat ad obscuros pallida turba lacus.
Quam potius laudandus hic est, quem prole beatum
Occupat in parva pigra senecta casa.
Ipse suas sectatur oves, at filius agnos
Et calidam fesso comparat uxor aquam.
Sic ego sim, liceatque caput candescere canis;
Temporis & prisci facta referre senem.
Interea pax arva colat. Pax candida primum
Duxit araturos sub juga curva boves.
Pax aluit vites, & succos condidit uvae,
Funderet ut nato testa paterna merum.
Pace bidens, vomerque vigent: ac tristia duri
Militis in tenebris occupat arma situs.
At nobis pax alma veni, spicamque teneto:
Praefluat & pomis candidus ante sinus.

3. *Phoebi invocatio ad vota Messalino canenda, quum is in Quindecim Virorum collegium cooptatus est.* L. II. 5.

Phoebe fave: novus ingreditur tua templa sacerdos;
Huc age cum cithara, carminibusque veni.
Nunc te vocales impellere pollice chordas,
Nunc precor ad laudes flectere verba meas.

Ipse triumphali devinctus tempore lauro,
Dum cumulant aras, ad tua sacra veni.
Sed nitidus, pulcherque veni, nunc indue vestem
Sepositam: longas nunc bene pecte comas.
Qualem te memorant, Saturno rege fugato,
Victori laudes concinuisse Iovi.
Tu procul eventura vides: tibi debitus augur
Scit bene, quid fati provida cantet avis.
Tuque regis sortes: per te praesentit aruspex,
Lubrica signavit, quum deus exta notis.
Te duce, Romanos nunquam frustrata Sibylla est,
Abdita quae senis fata canit pedibus.
Phoebe sacras Messalinum sine tangere chartas
Vatis, & ipse, precor, quod canat illa, doce.
Haec dedit Aeneae sortes, postquam ille parentem
Dicitur, & raptos sustinuisse Lares.
Haec fore credebat Romam, quum moestus ab alto
Ilion, ardentes respiceretque deos.
Romulus aeternae nondum formaverat urbis
Moenia, consorti non habitanda Remo.
Sed tunc pascebant herbosa palatia vaccae,
Et stabant humiles in Iovis arce casae.
Lacte madens illic suberat Pan ilicis umbrae,
Et facta agresti lignea falce Pales;
Pendebatque vagi pastoris in arbore votum,
Garrula silvestri fistula sacra deo:
Fistula, cui semper decrescit arundinis ordo;
Nam calamus cera jungitur usque minor.

At

At qua Velabri regio patet, ire ſolebat
Exiguus pulſa per vada linter aqua.
Impiger Aenea, volitantis frater Amoris,
Troica qui profugis ſacra vehis ratibus.
Iam tibi Laurentes adſignat Iupiter agros:
Jam vocat errantes hoſpita terra Lares.
Troja quidem tum ſe mirabitur, & ſibi, dicet
Vos bene tam longa conſuluiſſe via.
Illic ſanctus eris, quum te veneranda Numici
Unda deum coelo miſerit indigentem.
Ecce ſuper feſſas volitat Victoria puppes:
Tandem ad Trojanos diva ſuperba venit.
Ecce mihi lucent Rutulis incendia caſtris;
Iam tibi praedico, barbare, Turne, necem.
Ante oculos Laurens caſtrum, murusque Lavini eſt,
Albaque ab Aſcanio condita longa duce.
Carpite nunc tauri de ſeptem montibus herbas,
Dum licet: hic magnae jam locus urbis erit.
Roma tuum nomen terris fatale regendis
Qua ſua de coelo proſpicit arva Ceres.
Quaqua patent ortus, & qua fluitantibus undis
Solis anhelantes abluit amnis equos.
Vera cano: ſic usque ſacras innoxia lauros
Veſcar, & aeternum ſit mihi virginitas.
Haec cecinit Vates, & te ſibi, Phoebe, vocavit,
Iactavit fuſa ſed caput ante coma.
Quidquid Amalthea, quidquid Marpeſſia dixit,
Herophile Phaebo grata quod admonuit:

Quodque Albuna ſacras Tiberis per flumina ſortes
Portarit, ſicco perlueritque ſinu:
Hae fore dixerunt, belli magna ſigna cometen,
Multus ut in terras deplueretque lapis,
Atque tubas, atque arma ferunt ſtrepidantia coelo
Audita; & lucos praecinuiſſe fugam.
Ipſum etiam ſolem defectum lumine vidit
Iungere pallentes nubilus annus equos.
Et ſimulacra deum lachrymas fudiſſe tepentes,
Fataque vocales praemonuiſſe boves.
Haec fuerunt olim: ſed tu jam, mittis Apollo,
Prodigia indomitis merge ſub aequoribus:
Ut ſuccenſa ſacris crepitet bene laurea flammis,
Omine quo felix, & ſacer annus eat.
At laurus bona ſigna dedit; gaudete coloni:
Diſtendet ſpicis horrea plena Ceres.
Oblitus & muſto feriet pede ruſticus uvas,
Dolia dum, magni deficiuntque lacus.
At madidus Baccho ſua feſta Palilia paſtor
Concinet: a ſtabulis tunc procul eſte lupi.
Ille levis ſtipulae ſolemnes potus acervos
Accendet, flammas tranſilietque ſacras:
Et foetus matrona dabit, natusque parenti
Oſcula comprenſis auribus eripiet.
Nec taedebit avum parvo advigilare nepoti,
Balbaque cum puero dicere verba ſenem.
Tunc operata deo pubes diſcumbet in herba:
Ardoris antiquae qua levis umbra cadet.
Aut e veſte ſua tendent umbracula ſertis
Vincta, coronatus ſtabit & ipſe calix.

At ſibi quisque dapes, & feſtas exſtruet alto
Ceſpitibus menſas, ceſpitibusque torum.
Pace tua pereant arcus, pereantque ſagittae,
Phoebe: modo in terris erret inermis Amor.
Acer Amor, fractas utinam tua tela ſagittas,
Si licet, extinctas adſpiciamque faces.
Ut Meſſalinum celebrem, quum praemia belli
Ante ſuos currus oppida victa feret.
Ipſe gerens laurus, lauro devinctus agreſti
Miles io, magna voce, triumphe, canam.
Tunc Meſſalla meus pia det ſpectacula turbae,
Et plaudat curru praetereunte pater.
Adnue ſic tibi ſit intonſi, Phoebe, capilli:
Sic tua perpetuo ſit tibi caſta ſoror.

EX PROPERTIO.

I. *In avaritiam.* Lib III. 7.

Ergo ſollicitae tu cauſſa pecunia vitae es,
Per te immaturum mortis adimus iter?
Tu vitiis hominum crudelia pabula praebes;
Semina curarum de capite orta tuo.
Tu Paetum ad Pharios tendentem lintea portus
Obruis inſano terque quaterque mari.
Nam, dum te ſequitur, primo miſer excidit aevo,
Et nova longinquis piſcibus eſca natat.
Flens tamen extremis dedit haec mandata querelis,
Quum moribunda niger clauderet ora liquor:
Dî maris Aegaei, quos ſunt penes aequora, venti,
Et quaecunque meum degravat unda caput,

Quo rapitis miſeros primae lanuginis annos?
 Attulimus longas in freta vaſta manus.
Ah miſer! Alcyonum ſcopulis adfigar acutis;
 In me caeruleo fuſcina ſumta deo eſt.
At ſaltem Italiae regionibus evehat aeſtus!
 Hoc de me ſat erit, ſi modo matris erit.
Subtrahit haec fantem torta vertigine fluctus;
 Ultima quae Paeto noxque, diesque fuit.
Paete, quid aetatem numeras? quid cara natanti
 Mater in ore tibi eſt? non habet unda deos.
Nam tibi nocturnis ad ſaxa ligata procellis
 Omnia detrito vincula fune cadunt.
Et mater non juſta piae dare debita terrae,
 Nec pote cognatos inter humare rogos.
Sed tua nunc volucres adſtant ſuper oſſa marinae,
 Nunc tibi pro tumulo Carpathium omne mare.
Infelix Aquilo, raptae timor Orithyiae,
 Quae ſpolia ex illo tanta fuere tibi?
Aut quidnam fracta gaudes, Neptune, carina,
 Portabat ſanctos alveus ille viros.
O centum aequoreae Nereno genitore puellae,
 Et tu materno tacta dolore Thetis,
Vos decuit laſſo ſupponere brachia mento:
 Non poterat veſtras ille gravare manus.
Reddite corpus humo, poſitaque in gurgite vita,
 Paetum ſponte tua vilis arena tegas.
Et, quoties Paeti tranſibit nauta ſepulcrum:
 Dicat: Et audaci tu timor eſſe potes.
Ite, rates curvae, & lethi quoque texite cauſſas:
 Iſta per humanas mors venit acta manus.

Terra parum fuerat, terris adjecimus undas,
Fortunae miferas auximus arte vias.
Anchora te teneat, quae non tenuere penates?
Quid meritum dicas, cui fua terra parum eft?
Fortuna infidians pontum fubftravit avaris:
Ut tibi fuccedat, vix femel effe poteft.
Ventorum eft, quodcumque paras: haud ulla carina
Confenuit: fallit portus & ipfe fidem.
Sunt Agamemnonias teftantia littora curas,
Qua natat Arginni poena minantis aquae.
Hoc juvene amiffo, claffem non folvit Atrides;
Pro qua mactata eft Iphigenia mora.
Saxa triumphales fregere Capharea puppes,
Naufraga quum vafto Graecia tracta falo eft.
Paullatim focium jacturam flevit Ulyffes;
In mare cui foli non valuere doli.
Hunc parvo ferri vidit nox improba ligno:
Paetus, ut occideret, tot coiere mala.
Non tulit hic Paetus ftridorem audire procellae;
Et duro teneras laedere fune manus:
Sed Thyae thalamo, aut Oricia terebintho
Et fultum pluma verficolore caput.
Huic fluctus vivo radicitus abftulit ungues
Et mifer invifam traxit hiatus aquam.
Quod fi contentus patrio bove verteret agros,
Verbaque duxiffet pondus habere mea;
Viveret ante fuos dulcis conviva Penates,
Pauper, & in terra nil ubi flere poteft.
At tu, faeve Aquilo, nunquam mea vela videbis;
Conjugis ante fores condar oportet iners.

2. *Excusatio a scribendo carmine heroico.* Lib. III. 9.

Maecenas eques Etrusco de sanguine regum,
 Intra fortunam, qui cupis esse tuam:
Quid me scribendi tam vastum mittis in aequor?
 Non sunt apta meae grandia vela rati.
Turpe est, quod nequeas, capiti committere pondus,
 Et pressum inflexo mox dare terga genu.
Omnia non pariter rerum sunt omnibus apta:
 Fama nec ex aequo ducitur ulla jugo.
Gloria Lysippo est, animosa effingere signa:
 Exactis calamis se mihi jactat equis.
In Veneris tabula summam sibi ponit Apelles:
 Parrhasius parta vindicat arte locum.
Argumenta magis sunt Mentoris addita formae:
 At Myos exiguum flectit acanthus iter.
Phidiacus signo se Iupiter ornat eburno:
 Praxitelem Parius vindicat arte lapis.
Sunt, quibus Elaeae concurrit palma quadrigae:
 Sunt, quibus in celeres gloria nata pedes.
Hic satus ad pacem, hic castrensibus utilis armis:
 Naturae sequitur semina quisque suae.
At tua Maecenas, vitae praeceptae recepi,
 Cogor & exemplis te superare tuis.
Quum tibi Romano dominas in honore secures,
 Et liceat medio ponere jura foro:
Vel tibi Medorum pugnaces ire per hostes,
 Atque onerare tuam fixa per arma domum:
Et tibi ad effectum vires det Caesar, & omni

Tem-

Tempore tam faciles insinuentur opes:
Parcis, & in tenues humilem te colligis umbras,
Velorum plenos subtrahis ipse sinus.
Crede mihi, magnos aequabunt ista Camillos
Indicia, & venies tu quoque in ora virum:
Caesaris & famae vestigia juncta tenebis:
Maecenatis erunt vera trophaea vides.
Non ego velifera tumidum mare findo carina:
Tota sub exiguo flumina nostra mora est.
Non flebo in cineres arcem sedisse paternos
Cadmi, nec semper praelia clade pari.
Nec referam Scaeas, & Pergama Apollinis arces,
Et Danaum decimo vere redisse rates;
Moenia quum Grajo Neptunia pressit aratro
Victor Palladiae ligneus artis equus,
Inter Callimachi sat erit placuisse libellos;
Et cecinisse modis, Coe poëta, tuis.
Haec pueri curent, curent haec scripta puellae,
Meque Deum clament, & mihi sacra ferant.
Te duce, vel Iovis arma canam, coeloque minantem
Caeum & Phlegraeis Oromedonta jugis:
Celsaque Romanis decerpta palatia tauris,
Ordiar, & coeso moenia firma Remo:
Eductosque pares silvestri ex ubere reges.
Crescet & ingenium sub tua jussa meum.
Prosequar & currus utroque ab littore ovantes,
Parthorum astutae tela remissa fugae:
Castraque Pelusi Romano subruta ferro,
Antonique graves in sua fata manus.

Mol-

Mollis tu coeptae fautor cape lora juventae,
 Dexteraque immissis da mihi signa rotis.
Hoc mihi, Maecenas, laudis concedis: & a te est,
 Quod ferar in partes ipse fuisse tuas.

3. *Arethusa de Lycotae viri sui absentia queritur.* Lib. IV. 3.

Haec Arethusa suo mittit mandata Lycotae,
 Cum toties absis, si potes esse meus.
Si qua tamen tibi lecturo pars oblita deerit,
 Haec erit e lacrimis facta litura meis.
Aut si qua incerto fallet te littera tractu,
 Signa meae dextrae jam morientis erunt.
Te modo viderunt iteratos Bactra per ortus,
 Te modo munito Sericus hostis equo,
Hibernique Getae, pictoque Britannia curru,
 Ustus & Eoa decolor Indus aqua.
Quae mihi deductae fax omen praetulit, illa
 Traxit ab everso lumina nigra rogo:
Et Stygio sum sparsa lacu, nec recta capillis
 Vitta data est: nupsi non comitante Deo.
Omnibus heu portis pendent mea noxia vota:
 Texitur haec castris quarta lacerna tuis.
Occidat, immerita qui carpsit ab arbore vallum
 Et struxit querulas rauca per ossa tubas.
Dignior obliquo funem qui torqueat Ocno:
 Aeternusque tuam pascat, aselle famem.
Dic mihi, nun teneros urit lorica lacertos?
 Num gravis imbelles atterit hasta manus?

Diceris & macie vultum tenuasse: sed opto,
 E desiderio sit color iste meo.
Noctibus hibernis castrensia pensa laboro,
 Et Tyria in radios vellera secta suos.
Et disco, qua parte fluat vincendus Araxes;
 Quot sine aqua Parthus millia currat eques.
Cogor & e tabula pictos ediscero mundos,
 Qualis & haec docti sit positura Dei:
Quae tellus sit lenta gelu, quae putris ab aestu,
 Ventus in Italiam, qui bene vela ferat.
Assidet una soror curis, & pallida nutrix
 Pejerat, hiberni temporis esse moras.

IV.

IV. ECLOGAE.

1. *Pastores duo Mopsus & Menalcas funebres, ac divinos honores amico Daphnidi exhibent.* Apud Virgil. Bucol. Eclog. 5.

Menalcas. Mopsus.

Me. Cur non Mopse (boni quoniam convenimus ambo,
Tu calamos inflare leveis, ego dicere versus,)
Heic corylis mistas inter consedimus ulmos?
Mo. Tu major, tibi me est aequum parere Menalca,
Sive sub incertas Zephyris motantibus umbras,
Sive antro potius succedimus: adspice ut antrum
Sylvestris raris sparsit labrusca racemis.
Me. Montibus in nostris solus tibi certet Amyntas.
Mo. Quid, si idem certet Phoebum superare canendo?
Me. Incipe Mopse prior, si quos aut Phyllidis igneis
Aut Alconis habes laudes, aut jurgia Codri
Incipe: pascenteis servabit Tityrus haedos.
Mo. Immo haec, in viridi nuper quae cortice fagi
Carmina descripsi: & modulans alterna notavi,
Experiar: tu deinde jubeto certet Amyntas.

Me-

Me. Lenta ſalix quantum pallenti cedit olivae,
Puniceis humilis quantum ſaliunca roſetis:
Iudicio noſtro tantum tibi cedit Amyntas.
Mo. *S*ed tu deſine plura, puer: ſucceſſimus antro.
Exſtinctum Nymphae crudeli funere Daphnin.
Flebant: vos coryli teſtes, & flumina Nymphis,
Cum complexa ſui corpus miſerabile nati,
Atque deos atque aſtra vocat crudelia mater.
Non ulli paſtos illis egere diebus
Frigida, Daphni, boves ad flumina; nulla neque
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
amnem
Libavit quadrupes, nec graminis attigit herbam.
Daphni tuum Poenos etiam ingemuiſſe leones
Interitum, montesque feri, ſilvaeque loquuntur.
Daphnis, & Armenias curru ſubjungere tigreis
Inſtituit, Daphnis thyaſos inducere Baccho.
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.
Vitis ut arboribus decori eſt, ut vitibus uvae,
Ut gregibus tauri, ſegetes ut pinguibus arvis,
Tu decus omne tuis. Poſtquam te fata tulerunt,
Ipſa Pales agros atque ipſe reliquit Apollo.
Grandia ſaepe quibus mandavimus hordea ſulcis,
Infelix lolium, & ſteriles dominantur avenae.
Pro molli viola; pro purpureo narciſſo
Carduus, & ſpinis ſurgit paliurus acutis.
Spargite humum foliis, inducite fontibus um-
bras,
Paſtores: mandat fieri ſibi talia Daphnis,
Et tumulum facite, & tumulo ſupperaddite car-
men:

DAPH-

DAPHNIS. EGO. IN. SILVIS. HINC. VSQUE. AD. SIDERA. NOTUS.
FORMOSI. PECORIS. CUSTOS. FORMOSIOR. IPSE.

Me. Tale tuum carmen nobis divine poëta,
Quale sopor fessis in gramine: quale per aestum
Dulcis aquae saliente sitim restinguere rivo.
Nec calamis solum aequiparas, sed voce magistrum.
Fortunate puer, tu nunc eris alter ab illo.
Nos tamen haec quocumque modo tibi nostra vicissim
Dicemus, Daphninque tuum tollemus ad astra:
Daphnin ad astra feremus: amavit nos quoque Daphnis.

Mo. An quidquam nobis, tali sit munere majus?
Et puer ipse fuit cantari dignus: & ista
Jam pridem Stimicon laudavit carmina nobis.

Me. Candidus insuetum miratur limen Olympi:
Sub pedibusque videt nubes, & sidera Daphnis:
Ergo alacreis silvas, & caetera rura voluptas,
Panaque, pastoresque tenet Dryadasque puellas.
Nec lupus insidias pecori, nec retia cervis
Ulla dolum meditantur: amat bonus otia Daphnis.
Ipsi laetitia voces ad sidera jactant
Intonsi montes, ipsae jam carmina rupes,
Ipsa sonant arbusta: Deus Deus ille Menalca
Sis bonus; o felixque tuis: en quatuor aras:
Ecce duas tibi, Daphni, duoque altaria Phoebo:
Pocula bina novo spumantia lacte quotannis,
Craterasque duos statuam tibi pinguis olivae;

Et

Et multo imprimis hilarans convivia Baccho,
Ante focum, ſi frigus erit, ſi meſſis, in umbra,
Vina novum fundam calathis Arviſia nectar.
Cantabunt mihi Damoetas; & Lictius Aegon;
Saltantes Satyros imitabitur Alpheſiboeus.
Haec tibi ſemper erunt, & cum ſolemnia vota
Reddemus Nymphis, & cum luſtrabimus agros.
Dum juga montis aper, fluvios dum piſcis amabit,
Dumque thymo paſcentur apes, dum rore cicadae,
Semper honos, nomenque tuum, laudesque manebunt.
Ut Baccho, Cererique, tibi ſic vota quot annis
Agricolae facient: damnabis tu quoque votis.
Mo. Quae tibi, quae tali reddam pro carmine dona?
Nam neque me tantum venientis ſibilus Auſtri,
Nec percuſſa juvant fluctu tam litora, nec quae
Saxoſas inter decurrunt flumina valles.
Me. Hac te nos fragili donabimus ante cicuta.
Haec nos, formoſum Corydon ardebat Alexin:
Haec eadem, docuit, cujum pecus? an Meliboei?
Mo. At tu ſume pedum, quod me cum ſaepe rogaret,
Non tulit Antigenes; (& erat tum dignus amari)
Formoſum paribus nodis atque aere, Menalca.

2. *Silenus pueros, Chromin & Mnasylum docet primam rerum originem secundum Systema Epicuri.* Apud Virgil. Bucol. Eclog. 6.

Prima Syracusio dignata est ludere versu
Nostra, nec erubuit silvas habitare Thalia.
Cum canerem reges & praelia, Cynthius aurem
Vellit, & admonuit: pastorem, Tityre, pingueis
Pascere oportet oveis, deductum dicere carmen.
Nunc ego (namque super tibi erunt, qui dicere laudes.
Vare, tuas cupiant, & tristia condere bella)
Agrestem tenui meditabor arundine Musam.
Non injussa cano, si quis tamen haec quoque, si quis
Captus amore leget, te nostrae, Vate, myricae;
Te nemus omne canet: nec Phoebo gratior ulla est,
Quam sibi quae Vari praescripsit pagina nomen.
Pergite Pierides. Chromis & Mnasylus in antro
Silenum pueri somno videre jacentem,
Inflatum hesterno venas, ut semper, Iaccho.
Serta procul tantum capit: delapsa jacebant,
Et gravis attrita penpedat cantharus ansa.
Aggressi (nam saepe senex spe carminis ambos
Luserat) injiciunt ipsis ex vincula sertis.
Addit se sociam, timidisque supervenit Aegle:
Aegle Naïadum pulcherrima: jamque videnti
Sanguineis frontem moris, & tempora pingit.
Ille dolum ridens: Quo vincula nectitis? inquit.
Solvite me pueri: satis est potuisse videri.

Car-

Carmina, quae vultis, cognoscite: carmina vobis;
Huic aliud mercedis erit. *Simul incipit ipse.*
Tum vero in numerum Faunosque ferasque videres
Ludere, tum rigidas motare cacumina quercus.
Nec tantum Phoebo gaudet Parnassia rupes,
Nec tantum Rhodope miratur; & Ismarus Orphea.
Namque canebat, uti magnum per inane coacta
Semina terrarumque, animaeque, marisque fuissent,
Et liquidi simul ignis: ut his exordia primis
Omnia, & ipse tener mundi concreverit orbis.
Tum durare solum, & discludere Nerea Ponto
Coeperit, & rerum paullatim sumere formas.
Iamque novum ut terrae stupeant lucescere solem,
Altius atque cadant submotis nubibus imbres;
Incipiant silvae cum primum surgere, cumque
Rara per ignotos errent animalia monteis.
Hinc lapides Pyrrhae jactos, Saturnia regna;
Caucaseasque refert volucres, furtumque Promethei.
His adjungit Hylam, nautae quo fonte, relictum;
Clamassent: ut littus, Hyla, Hyla, omne sonaret:
Et fortunatam, si nunquam armenta fuissent,
Pasiphaën nivei solatur amore juvenci.
Ah, virgo infelix, quae te dementia cepit?
Praetides implerunt falsis mugitibus agros:
At non tam turpeis pecudum tamen ulla secuta est
Concubitus, quamvis collo timuisset aratrum,
Et saepe in levi quaesissent cornua fronte.
Ah, virgo infelix, tu nunc in montibus erras!

Ille, latus niveum molli fultus hyacintho,
Illice ſub nigra pallenteis ruminat herbas,
Aut aliquam in magno ſequitur grege. Claudite Nymphae
Dicteae, Nymphae nemorum, jam claudite ſaltus:
Si qua forte ferant oculis ſeſe obvia noſtris
Errabunda bovis veſtigia; forſitan illum
Aut Herba captum viridi, aut armenta ſecutum
Perducant aliquâ ſtabula ad Gortynia vaccae.
Tum canit Heſperidum miratam mala puellam:
Tum Phaëthontiadas muſco circumdat amarae
Corticis, atque ſolo proceras erigit alnos.
Tum canit errantem Permeſſi ad flumina Gallum.
Aonas in monteis ut duxerit una ſororum,
Utque viro Phoebi chorus aſſurrexerit omnis:
Ut Linus haec illi divino carmine paſtor,
Floribus atque apio crineis ornatus amaro,
Dixerit. Hos tibi dant calamos, en accipe, Muſae,
Aſcraeo quos ante ſeni quibus ille ſolebat.
Cantando rigidas deducere montibus ornos.
His tibi Grynaei nemoris dicatur origo:
Ne quis ſit locus, quo ſe plus jactet Apollo.
Quid loquar, aut Scyllam Niſi, aut quam fama ſecuta eſt,
Candida ſuccinctam latrantibus inguina monſtris
Dulichias vexaſſe rates, & gurgite in alto
Ah! timidos nauta canibus laceraſſe marinis,
Aut ut mutatos Terei narraverit artus,
Quas illi Philomela dapes, quae dona pararit:
Quo curſu deſerta petiverit, & quibus ante

In-

Infelix ſua tecta ſupervolitaverit alis?
Omnia quae, Phaebo quondam meditante, beatus
Audiit Eurotas, juſſitque ediſcere lauros,
Ille canit: pulſae referunt ad ſidera valles.
Cogere donec oveis ſtabulis, numerumque referre
Iuſſit, & invito proceſſit veſper Olympo.

V. SATYRAE.

1. *Quisque vitiis suis obnoxius est.*

Horat. Sermm. I. 3.

Omnibus hoc vitium est cantoribus, inter amicos
Ut nunquam inducant animum cantare rogati:
Injussi nunquam desistant. Sardus habebat
Ille Tigellius hoc. Caesar, qui cogere posset,
Si peteret per amicitiam patris atque suam, non
Quidquam proficeret; si collibuisset, ab ovo
Usque ad mala citaret, Io Bacche, modo summa
Voce, modo hac, resonat, quae chordis quatuor, ima.
Nil aequale homini fuit illi: saepe velut qui
Currebat, fugiens hostem, persaepe velut qui
Iunonis sacra ferret; habebat saepe ducentos,
Saepe decem servos; modo reges atque tetrarchas,
Omnia magna loquens; modo, sit mihi mensa tripes, &
Concha salis puri, & toga, quae defendere frigus,
Quamvis crassa, queat. Decies centena dedisses
Huic parco paucis contento; quinque diebus
Nil erat in loculis. Noctes vigilabat ad ipsum
Mane, diem totum stertebat: nil fuit unquam
Sic impar sibi. Nunc aliquis dicat mihi: Quid tu?
Nullane habes vitia? Immo alia, haud fortasse minora.

Mae-

Maenius àbſentem Novium quum carperet: Heus tu,
Quidam ait; ignoras te? an ut ignotum dare nobis
Verba putas? Egomet mi ignoſco, Maenius inquit.
Stultus & improbus hic amor eſt, dignusque notari:
Quum tua pervideas oculis mala lippus inunctis,
Cur in amicorum vitiis tam cernis acutum,
Quam aut aquila, aut ſerpens Epidaurius? at tibi contra
Evenit, inquirant vitia ut tua rurſus & illi
Iracundior eſt paullo, minus aptus acutis
Naribus horum hominum: rideri poſſit, eo quod
Ruſticius tonſo toga defluit, & male laxus
In pede calceus haeret: at eſt bonus, ut melior vir
Non alius quisquam: at tibi amicus; at ingenium ingens
Inculto latet hoc ſub corpore. Denique te ipſum
Concute, num qua tibi vitiorum inſerverit olim
Natura, aut etiam conſuetudo mala: namque
Neglectis urenda filix innaſcitur agris.
Illuc praevertamur: amatorem quod amicae
Turpia decipiunt caecum vitia, aut etiam ipſa haec
Dejectant, veluti Balbinum polypus Agnae:
Vellem in amicitia ſic erraremus, & iſti
Errori nomen virtus poſuiſſet honeſtum.
At, pater ut gnati, ſic nos debemus amici,
Si quod ſit vitium, non faſtidire. Strabonem
Appellat paetum pater; & pullum, male parvus
Si cui filius eſt, ut abortivus fuit olim

Siſyphus; hunc varum diſtortis cruribus; illum
Balbutit ſcaurum, pravis fultum male talis.
Parcius hic vivit; frugi dicatur: ineptus,
Et jactantior hic paullo eſt; concinnus amicis
Poſtulat ut videatur: at eſt truculentior, atque
Plus aequo liber; ſimplex fortisque habeatur:
Caldior eſt; acres inter numeretur. Opinor,
Haec res & jungit, junctos & ſervat amicos:
At nos virtutes ipſas invertimus, atque
Sincerum cupimus vas incruſtare. Probus quis
Nobiſcum vivit; multum eſt demiſſus homo. Illi
Tardo cognomen pingui damus: hic fugit omnes
Inſidias, nullique malo latus obdit apertum.
Quum genus hoc inter vitae verſetur, ubi acris
Invidia, atque vig***, ubi crimina; pro bene ſano
Ac non incauto, fictum aſtutumque vocamus.
Simplicior ſi quis (qualem me ſaepe libenter
Obtulerim tibi Maecenas:) ut forte legentem,
Aut tacitum impellat quovis ſermone moleſtus;
Communi ſenſu plane caret, inquimus. Eheu
Quam temere in noſmet legem ſancimus iniquam!
Nam vitiis nemo ſine naſcitur: optimus ille eſt,
Qui minimis urgetur. Amicus dulcis, ut aequum eſt,
Quum mea compenſet vitiis bona, pluribus hiſce
(Si modo plura mihi bona ſunt:) inclinet; amari
Si volet: hac lege in trutina ponetur eadem.
Qui, ne tuberibus propriis offendat amicum,
Poſtulat, ignoſcat verrucis illius. Aequum eſt,
Peccatis veniam poſcentem reddere rurſus.

De-

Denique quatenus excidi penitus vitium irae,
Cetera item nequeunt ſtultis haerentia; cur non
Ponderibus modulisque ſuis ratio utitur; ac res
Ut quaeque eſt, ita ſuppliciis delicta coërcet?
Si quis eum ſervum, patinam qui tollere juſſus,
Semeſos piſces, tepidumque ligurierit jus,
In cruce ſuffigat; Labeone inſanior inter
Sanos dicatur: quanto hoc furioſius, atque
Majus peccatum eſt! Paullum deliquit amicus,
Quod niſi concedas, habeare inſuavis, acerbus;
Odiſti, & fugis, ut Druſonem debitor aeris:
Qui niſi, quum triſtes miſero venere Calendae,
Mercedem aut nummos unde unde extricat, amaras
Porrecto jugulo hiſtorias, captivus ut, audit.
Foedavit lectum potus, menſave catillum
Evandri manibus tritum dejecit: ob hanc rem
Aut poſitum ante mea quia pullum in parte catini
Suſtulit eſuriens; minus hoc jucundus amicus
Sit mihi? Quid faciam, ſi furtum fecerit? aut ſi
Prodiderit commiſſa fide, ſponſumve negarit?
Queis paria eſſe fere placuit peccata, laborant,
Quum ventum ad verum eſt, ſenſus, moresque repugnant,
Atque ipſa utilitas juſti prope mater & aequi.
Quum prorepſerunt primis animalia terris,
Multum & turpe pecus, glandem atque cubilia propter,
Unguibus & pugnis, dein fuſtibus, atque ita porro
Pugnabant armis, quae poſt fabricaverat uſus.
Donec verba, quibus voces ſenſusque notarent,

Nominaque invenere: dehinc abſiſtere bello,
Oppida coeperunt munire, & ponere leges,
Ne quis fur eſſet, neu latro, neu quis adulter.
Nam fuit ante Helenam mulier teterrima belli
Cauſſa; ſed ignotis perierunt mortibus illi.
Iura inventa metu injuſti fateare neceſſe eſt,
Tempora ſi faſtosque velis evolvere mundi.
Nec natura poteſt juſto ſecernere iniquum,
Dividit ut bona diverſis, fugienda petendis:
Nec vincet ratio hoc, tantumdem ut peccet idemque,
Qui teneros caules alieni fregerit horti,
Et qui nocturnus divum ſacra legerit. Adſit
Regula, peccatis quae Poenas irroget aequas;
Ne ſcutica dignum, horribili ſectere flagello.
Nam ut ferula caedas meritum majora ſubire
Verbera, non vereor; quum dicas eſſe pares res
Furta latrociniis, & magnis parva mineris
Falce reciſurum ſimili te, ſi ſibi regnum
Permittant homines. Si dives, qui ſapiens eſt,
Et ſutor bonus, & ſolus formoſus, & eſt rex;
Cur optas, quod habes? Non noſti, quid pater, inquit,
Chryſippus dicat: ſapiens crepidas ſibi numquam,
Nec ſoleas fecit, ſutor tamen eſt ſapiens. Quo?
Ut, quamvis tacet Hermogenes, cantor tamen atque
Optimus eſt modulator; ut Alphenus vafer, omni
Abjecto inſtrumento artis, clauſaque taberna,
Sutor erat; ſapiens operis ſic optimus omnis
Eſt opifex, ſic rex ſolus. Vellunt tibi barbam

La-

Lascivi pueri, quos tu nisi fuste coërces,
Urgeris turba circum te stante, miserque
Rumperis, & latras magnorum maxime regum.
Ne longum faciam, dum tu quadrante lavatum
Rex ibis, neque te quisquam stipator, ineptum
Praeter Crispinum, sectabitur; & mihi dulces
Ignoscent, si quid peccavero stultus, amici:
Inque vicem illorum patiar delicta libenter,
Privatusque magis vivam te rege beatus.

2. *Itineris Roma Brundusium lepida descriptio.* Apud Horat. Sermm. I. 5.

Egressum magna me accepit Aricia Roma
Hospitio modico: rhetor comes Heliodorus
Graecorum longe doctissimus; inde forum Appi
Differtum nautis, cauponibus atque malignis.
Hoc iter ignavi divisimus, altius ac nos
Praecinctis unum: minus est gravis Appia tardis.
Hic ego propter aquam, quod erat deterrima, ventri
Indico bellum, coenantes haud animo aequo
Exspectans comites. Jam nox inducere terris
Umbras, & coelo diffundere signa parabat.
Tum pueri nautis, pueris convicia nautae
Ingerere: Huc adpelle; trecentos inseris; ohe
Jam satis est. Dum aes exigitur, dum mula ligatur,
Tota abit hora. Mali culices, ranaeque palustres
Avertunt somnos: absentem cantat amicam
Multa prolutus vappa nauta atque viator

Cer-

Certatim. Tandem fessus dormire viator
Incipit; ac missae pastum retinacula mulae
Nauta piger saxo religat, stertitque supinus.
Iamque dies aderat, quum nil procedere lintrem
Sentimus, donec cerebrosus prosilit unus,
Ac mulae nautaeque caput lumbosque saligno
Fuste dolat. Quarta vix demum exponimur hora.
Ora manusque tua lavimus, Feronia, lympha.
Millia tum pransi tria repimus; atque subimus
Impositum saxis late candentibus Anxur.
Huc venturus erat Maecenas optimus, atque
Coccejus, missi magnis de rebus uterque
Legati, adversos soliti componere amicos.
Hic oculis ego nigra meis collyria lippus
Illinere. Interea Maecenas advenit, atque
Coccejus, Capitoque simul Fontejus, ad unguem
Factus homo, Antoni, non ut magis alter amicus.
Fundos Aufidio Lusco praetore libenter
Linquimus, insani ridentes praemia scribae,
Praetextam, & latum clavum, prunaeque batillum.
In Mamurrarum lassi deinde urbe manemus,
Muraena praebente domum, Capitone culinam.
Postera lux oritur multo gratissima: namque
Plotius & Varius Sinuessae, Virgiliusque
Occurrunt; animae, quales neque candidiores
Terra tulit, neque queis me sit devinctior alter.
O qui complexus, & gaudia quanta fuerunt!
Nil ego contulerim jucundo sanus amico.
Proxima Campano ponti quae villula, tectum

Prae-

Praebuit, & parochi, quae debent, ligna ſalem-
que:
Hinc muli Capuae clitellas tempore ponunt.
Luſum it Maecenas, dormitum ego, Virgiliusque:
Namque pila lippis inimicum, & ludere crudis.
Hinc nos Cocceji recipit pleniſſima villa,
Quae ſuper eſt Caudi cauponas. Nunc mihi paucis
Sarmenti ſcurrae pugnam, Meſſique Cicerri,
Muſa velim memores, & quo patre natus uter-
que
Contulerit lites. Meſſi, clarum genus Oſci,
Sarmenti domina extat. Ad his majoribus orti
Ad pugnam venere. Prior Sarmentus: Equi te
Eſſe feri ſimilem dico. Ridemus, & ipſe
Meſſius, accipio: caput & movet. O, tua cornu
Ni foret exſecto frons (inquit) quid faceres; quum
Sic mutilus minitaris? At illi foeda cicatrix
Setoſam laevi frontem turpaverat oris.
Campanum in morbum, in faciem permulta jocatus,
Paſtorem ſaltaret uti Cyclopa, rogabat:
Nil illi larva, aut Tragicis opus eſſe cothurnis.
Multa Cicerrus ad haec: Donaſſet jamne catenam
Ex voto laribus, quaerebat; ſcriba quod eſſet,
Deterius nihilo dominae jus eſſe. Rogabat
Denique, cur unquam fugiſſet, cui ſatis una
Farris libra foret, gracili ſic, tamque puſillo.
Prorſus jucunde coenam produximus illam.
Tendimus hinc recta Beneventum, ubi ſedulus ho-
ſpes
Paene arſit, macros dum turdos verſat in igne:

Nam

Nam vaga per veterem dilapſo flamma culinam
Vulcano, ſummum properabat lambere tectum.
Convivas avidos coenam ſervosque timentes
Tum rapere, atque omnes reſtinguere velle videres.
Incipit ex illo montes Apulia notos
Oſtentare mihi, quos torret Atabulus, & quos
Nunquam erepſemus, niſi nos vicina Trivici
Villa recepiſſet, lacrymoſo non ſine fumo,
Udos cum foliis ramos urente camino.
Quatuor hinc rapimur viginti & millia rhedis,
Manſuri oppidulo, quod verſu dicere non eſt,
Signis perfacile eſt. Venit viliſſima rerum
Hic aqua; ſed panis longe pulcherrimus; ultro
Callidus ut ſoleat humeris portare viator.
Nam Canuſi lapidoſus; aquae non ditior urna:
Qui locus a forti Diomede eſt conditus olim.
Flentibus hinc Varius diſcedit moeſtus amicis.
Inde Rubos feſſi pervenimus, utpote longum
Carpentes iter, & factum corruptius imbri.
Poſtera tempeſtas melior, via pejor, ad usque
Bari moenia piſcoſi. Dehinc Gnatia lymphis
Iratis extructa dedit riſusque jocosque:
Dum flamma ſine, thura liqueſcere limine ſacro
Perſuadere cupit. Credat Iudaeus Apella,
Non ego. Namque deos didici ſecurum agere aevum;
Nec ſi quid miri faciat natura, deos id
Triſtes ex alto coeli demittere tecto.
Brunduſium longae finis chartaeque viaeque.

3. *Hominis inepte garruli importunitas.*
Apud Horat. Ser. I. 9.

Ibam forte via ſacra, ſicut meus eſt mos,
Neſcio quid meditans nugarum, totus in illis:
Occurrit quidam, notus mihi nomine tantum,
Arreptaque manu: Quid agis dulciſſime rerum?
Suaviter, ut nunc eſt inquam; & cupio omnia,
quae vis.
Quum aſſectaretur; Num quid vis? occupo. At
ille,
Noris nos, inquit; docti ſumus. Hic ego: Pluris
Hoc, inquam, mihi eris. Miſere diſcedere quae-
rens,
Ire modo ocyus, interdum conſiſtere: in aurem
Dicere neſcio quid puero: quum ſudor ad imos
Manaret talos. O te, Bollane, cerebri
Felicem, ajebam tacitus. Quum quidlibet ille
Garriret, vicos, urbem laudaret; ut illi
Nil reſpondebam, Miſere cupis, inquit, abire,
Iam dudum video; ſed nil agis, usque tenebo,
Perſequar. Hinc quo nunc iter eſt tibi? Nil opus
eſt te
Circumagi: quemdam volo viſere, non tibi notum:
Trans Tiberim, longe cubat is, prope Caeſaris hortos
Nil habeo, quod agam, & non ſum piger; usque
ſequar te.
Demitto auriculas, ut iniquae mentis aſellus,
Quum gravius dorſo ſubiit onus. Incipit ille:
Si bene me novi, non Viſcum pluris amicum,

Non

Non Varium facies; nam quis me ſcribere plures,
Aut citius poſſit verſus? quis membra movere
Mollius? Invideat, quod & Hermogenes, ego canto.
Interpellandi hic locus erat. Eſt tibi mater
Cognati, queis te ſalvo eſt opus? Haud mihi quisquam.
Omnes compoſui. Felices! nunc ego reſto;
Confice: namque inſtat fatum mihi triſte, Sabella
Quod puero cecinit, divina mota anus urna
Hunc neque dira venena, nec hoſticus auferet enſis,
Nec laterum dolor, aut tuſſis, nec tarda podagra;
Garrulus hunc quando conſumet cunque: loquaces,
Si ſapiat, vitet, ſimul ac adoleverit aetas.
Ventum erat ad Veſtae, quarta jam parte diei
Praeterita; & caſa tunc reſpondere vadato
Debebat: quod ni feciſſet, perdere litem.
Si me amas, inquit, paullum hic ades. Inteream, ſi
Aut valeo ſtare, aut novi civilia jura;
Et propero, quo ſcis. Dubius ſum quid faciam inquit;
Tene relinquam, an rem? Me, ſodes. Non faciam, ille:
Et praecedere coepit, Ego, ut contendere durum eſt
Cum victore, ſequor. Maecenas quomodo tecum?
Hinc repetit. Paucorum hominum, & mentis bene ſanae
Nemo dexterius fortuna eſt uſus: haberes

Ma-

Magnum adjutorem, poſſet qui ferre ſecundas,
Hunc hominem velles ſi tradere; diſperеam, ni
Summoſſes omnes. Non iſto vivimus illic,
Quo tu rere, modo: domus hac nec purior ulla eſt,
Nec magis his aliena malis. Nil mi officit unquam:
Ditior hic, aut eſt quia doctior: eſt locus uni
Cuique ſuus. Magnum narras, vix credibile. Atqui
Sic habet. Accendis, quare cupiam magis illi
Proximus eſſe. Velis tantummodo; quae tua virtus,
Expugnabis; & eſt, qui vinci poſſit; eoque
Difficiles aditus primos habet. Haud mihi deero;
Muneribus ſervos corrumpam; non, hodie ſi
Excluſus fuero, deſiſtam: tempora quaeram:
Occurram in triviis, deducam: nil ſine magno
Vita labore dedit mortalibus. Haec dum egit: ecce
Fuſcus Ariſtius occurrit mihi carus, & illum
Qui pulchre noſcet: conſiſtimus: unde venis? &
Quo tendis? rogat, & reſpondet. Vellere coepi,
Et prenſare manu lentiſſima brachia, nutans,
Diſtorquens oculos, ut me eriperet. Male ſalſus
Ridens diſſimulare; meum jecur urere bilis.
Certe neſcio quid ſecreto velle loqui te
Ajebas mecum. Memini bene; ſed meliori
Tempore dicam; hodie triceſima ſabbata: vin', tu
Curtis Iudaeis oppedere? Nulla mihi, inquam,
Religio eſt. At mi: ſum paullo infirmior, unus
Multorum; ignoſces, alias loquar. Hunccine ſolem

Tam nigrum ſurrexe mihi? Fugit improbus, ac me
Sub cultro linquit. Caſu venit obvius illi
Adverſarius, &; quo tu turpiſſime? magna
Inclamat voce; &, Licet anteſtari? Ego vero
Oppono auriculam. Rapit in jus: clamor utrinque
Undique concurſus: ſic me ſervavit Apollo.

VI. EPISTOLAE.

1. *Sic vivendum tanquam quotidie morituris.* Apud Horat. Epist. I. 4.

Albi nostrorum sermonum candide judex,
Quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
Scribere, quod Cassi Parmensis opuscula vincat?
An tacitum silvas inter reptare salubres,
Curantem quidquid dignum sapiente bonoque est?
Non tu corpus eras sine pectore: Di tibi formam
Di tibi divitias dederant, artemque fruendi.
Quid voveat dulci nutricula majus alumno,
Quam sapere, & fari ut possit, quae sentiat; utque
Gratia, famà, valetudo contingat abunde,
Et mundus, victus, non deficiente crumena,
Inter spem curamque, timores inter & iras
Omnem crede diem tibi diluxisse supremum,
Grata superveniet, quæ non sperabitur, hora.
Me pinguen, & nitidum bene curata cute vises,
Quum ridere voles, Epicuri de grege porcum.

2. *Subtiliter aliqua vitia increpantis.* Apud Horat. Epist. I. 8.

Celso gaudere & bene rem gerere, Albinovano
Musa rogata refer, comiti scribaeque Neronis.

Si quaeret, quid agam; dic, multa & pulchra minantem
Vivere nec recte, nec ſuaviter; haud quia grando
Contuderit vites, oleamque momorderit aeſtus;
Nec quia longinquis armentum aegrotet in arvis:
Sed quia mente minus validus, quam corpore toto,
Nil audire velim, nil diſcere, quod leve taegrum,
Fidis offendar medicis, iraſcar amicis,
Cur me funeſto properent arcere veterno;
Quae nocuere ſequar; fugiam quae profore credam;
Romae Tibur amem ventoſus, Tibure Romam;
Poſt haec, ut valeat, quo pacto rem gerat, & ſe;
Ut placeat juveni, percontare, utque cohorti,
Si dicet, recte; primum gaudere, ſubinde
Praeceptum auriculis hoc inſtillare memento:
Ut tu fortunam, ſic nos te, Celſe feremus.

3. *Vita ruſtica urbanae praefertur.* Apud Horat. Epiſt. I. 10.

Urbis amatorem Fuſcum ſalvere jubemus
Ruris amatores: hac in re ſcilicet una
Multum diſſimiles, ad cetera paene gemelli.
Fraternis animis, quicquid negat alter, & alter,
Annuimus pariter, vetuli notique columbi.
Tu nidum ſervas; ego laudo ruris amoeni
Rivos, & muſco circumlita ſaxa nemusque.
Quid quaeris? vivo, & regno, ſimul iſta reliqui,
Quae vos ad coelum effertis rumore ſecundo.

Ut-

Utque ſacerdotis fugitivus, liba recuſo;
Pane egeo, jam mellitis potiore placentis.
Vivere naturae ſi convenienter oportet,
Ponendaeque domo quaerenda eſt area primum!
Noviſtine locum potiorem rure beato?
Eſt ubi plus tepeant hiemes? ubi gratior aura
Leniat & rabiem Canis, et momenta Leonis,
Quum ſemel accepit ſolem furibundus acutum?
Eſt ubi divellat ſomnos minus invida cura?
Deterius Libycis olet, aut nitet herba lapillis?
Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
Quam quae per pronum trepidat cum murmure rivum?
Nempe inter varias nutritur ſilva columnas;
Laudaturque domus, longos quae proſpicit agros.
Naturam expellas furca, tamen usque recurret,
Et mala perrumpet furtim faſtidia victris.
Non qui Sidonio contendere callidus oſtro
Neſcit aquinatem potantia vellera fucum,
Certius accipiet damnum, propiusve medullis,
Quam qui non poterit vero diſtinguere falſum.
Quem res plus nimio delectavere ſecundae,
Mutatae quatient. Si quid mirabere, pones
Iuvitus. Fuge magna: licet ſub paupere tecto
Reges, & regum vita precurrere amicos.
Cervus equum, pugna melior, communibus herbis
Pellebat, donec minor in certamine longo
Imploravit opes hominis, frenumque recepit;
Sed poſtquam victor violens diſceſſit ab hoſte,
Non equitem dorſo, non frenum depluit ore;

Sic qui pauperiem veritus, potiore metallis
Libertate caret, dominum vehet improbus, atque
Serviet æternum, qui parvo neſciet uti.
Cui non conveniet ſua res, ut calceus olim,
Si pede major erit, ſubvertet; ſi minor, uret.
Lætus ſorte tua vives ſapienter Ariſti;
Nec me dimittes incaſtigatum, ubi plura
Cogere, quam ſatis eſt, ac non ceſſare videbor.
Imperat, aut ſervit collecta pecunia cuique,
Tortum digna ſequi potius, quam ducere funem.
Hæc tibi dictabam poſt fanum putre Vacunæ,
Excepto quod non ſimul eſſes, cetera lætus.

VII. ODAE.

1. *Ad Munatium Plancum.*

Aliis aliae placent regiones; ſibi vero prae ceteris Tiburtina. Vino diluendae ſollicitudines.

Apud Horat. Carminum L. I. Ode. 7.

Laudabunt alii claram Rhodon, aut Mitylenen,
Aut Epheſum, bimarisve Corinthi
Moenia, vel Bacho Thebas, vel Apolline Delphos
Inſignes, aut Theſſala Tempe.
Sunt quibus unum opus eſt, intactæ Palladis urbem
Carmine perpetuo celebrare, &
Undique decerptæ frondi præponere olivam,
Plurimis. Iunonis honorem.
Aptum dicit equis Argos, ditesque Mycenas.
Me nec tam patiens Lacedaemon,
Nec tam Lariſſae percuſſit campus opimae,
Quam domus Albuneae reſonantis,
Et praeceps Anio, & Tiburni lucus, & uda
Mobilibus pomarià rivis.
Albus ut obſcuro deterget nubila coelo
Saepe Notus, neſiue parturit imbres
Perpetuos: ſic tu ſapiens finire memento
Triſtitiam, vitæquæ labores

Molli, Plance, mero: ſeu te fulgentia ſignis
Caſtra tenent, ſeu denſa tenebit
Tiburis umbra tui. Teucer Salamina patremque
Cum fugeret, tamen uda Lyaeo
Tempora populea fertur vinxiſſe corona,
Sic triſtes affatus amicos:
Quo nos cumque ferret melior fortuna parente,
Ibimus, o ſocii comitesque.
Nil deſperandum Teucro duce, & auſpice Teucro,
Certus enim promiſit Apollo,
Ambiguam tellure nova Salamina futuram.
O fortes, pejoraque paſſi
Mecum ſaepe viri, nunc vino pellite curas:
Cras ingens iterabimus aequor.

2. *Ad Mercurium*, Apud Horat. Carminum L. I.

Ode 10.

Mercuri facunde, nepos Atlantis
Qui feros cultus hominum recentum
Voce formaſti catus, & decorae
More palaeſtrae:
Te canam magni Iovis & Deorum
Nuncium, curvaequae lyrae parentem:
Callidum, quidquid placuit jocoſo
Condere furto.
Te, boves olim ni reddidiſſes
Per dolum amotas, puerum minaci
Voce dum terret, viduus pharetra
Riſit Apollo.

Quin

Quin & Atridas; duce te, ſuperbos
Ilio dives Priamus relicto,
Theſſalosque ignes, & iniqua Trojae
Caſtra fefellit:
Tu pias laetis animas reponis
Sedibus; virgaque levem coërces
Aurea turbam, Superis Deorum
Gratus & imis.

3. *Ad Auguſtum.*

Deos & heroas primum, dein Auguſtum laudat.
Apud Horat. Carm. L. I. Ode 12.

Quem virum aut heroa lyra, vel acri
Tibio ſumes celebrare, Clio?
Quem Deum? Cujus recinet jocoſa
Nomen imago,
Aut in umbroſis Heliconis oris,
Aut ſuper Pindo gelidove in Haemo?
Unde vocalem temere inſecutae
Orphea ſylvae,
Arte materna rapidos morantem
Fluminum lapſus, celeresque ventos,
Blandum & auritas fidibus canoris
Ducere quercus.
Quid prius dicam ſolitis Parentis
Laudibus; qui res hominum, ac deorum
Qui mare & terras, variisque mundum
Temperat horis?

Unde nil majus generatur ipso;
Nec viget quicquam simile, aut secundum;
Proximos illi tamen occupavit
Pallás honores.
Præliis audax, neque te silebo,
Liber, & saevis inimica virgo
Belluis: nec te metuende certa
Phoebe, sagitta.
Dicàm & Alcidem, puerosque Ledæ
Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem: quorum simul alba nautis
Stella refulsit.
Defluit saxis agitatus humor;
Concidunt venti, fugiuntque nubes,
Et minax (quod sic voluere) ponto
Unda recumbit.
Romulum post hos prius an quietum
Pompili regnum memorem, an superbos
Tàrquini fasces, dubito, an Catonis
Nobile lethum.
Regulum & Scauros, animaeque mâgnæ
Prodigum Paulum superante Poeno,
Gratus insigni referam Camoena
Fabricumque.
Hunc, & incomptis Curium cápillis
Utilem bello tulit, & Camillum
Saeva paupertas, & avitus apto
Cum láre fundus.
Crescit occulto velut arbor aevo
Fama Marcelli. Micàt inter omnes

Iulium ſidus, velut inter ignes
Luna minores.
Gentis humanæ Pater atque cuſtos,
Orte Saturno, tibi cura magni
Caeſaris fatis data; tu ſecundo
Caeſare regnes.
Ille ſeu Parthos Latio imminentes
Egerit juſto domitos triumpho,
Sive ſubjectos Orientis oris
Seras & Indos
Te minor latum reget aequus orbem
Tu gravi curru quaties Olympum,
Tu parum caſtis inimica mittes
Flumina lucis.

4. *Vaticinium de Trojae excidio.* Apud Horat. Carmin. L. I. Ode 15.

Paſtor cum traheret per freta navibus
Idaeis Helenam perfidus hoſpitam,
Ingrato celeres obruit otio
Ventos, ut caneret ferra
Nereus fata. Mala ducis avi domum
Quam multo repetet Graecia milite,
Conjuratâ tuas rumpere nuptias
Et regnum Priami vetus.
Eheu, quantus equis, quantus adeſt viris
Sudor! Quanta moves funera Dardanæ
Genti! Iam galeam Pallas & ægida,
Curruſque, & rabiem parat,

Ne-

Nequicquam Veneris praeſidio ferox
Pectes caeſariem: grataque foeminis
Imbelli cithara carmina divides.
Nequicquam thalamo graves
Haſtas, & calami ſpicula Gnoſſii
Vitabis, ſtrepitumque, & celerem ſequi,
Ajacem. Tamen, heu, ſerus adulteros
Crines pulvere collines.
Non Laërtiaden, exitium tuae
Gentis, non Pylium Neſtora reſpicis?
Urgent impavidi te Salaminius,
Teucerque, & Sthenelus ſciens
Pugnae, ſive opus eſt imperitare equis,
Non auriga piger. Merionem quoque
Noſces. Ecce furit te reperire atrox
Tydides melior patre:
Quem tu, cervus uti vallis in altera
Viſum parte lupum graminis immemor,
Sublimi fugies mollis anhelitu
Non hoc pollicitus tuae
Iracunda diem proferet Ilio,
Matronisque Phrygum claſſis Achillei,
Poſt certas hyemes uret Achaicus
Ignis Iliacas domos.

5. *Innocentiam ubique tutam eſſe.* Apud Horat.

Carminum L. I. Ode 22.

Integer vitae, ſceleriſque purus
Non eget Mauri jaculis, neque arcu,

Nec

Nec venenatis gravida ſagittis,
Fuſce, pharetra.
Sive per Syrtes iter aeſtuoſas
Sive facturus per inhoſpitalem
Caucaſum, vel quae loca fabuloſus
Lambit Hydaſpes.
Namque me ſilva lupus in Sabina,
Dum meam canto Lalagen, & ultra
Terminum curis vagor expeditus,
Fugit inermem.
Quale portentum neque militaris
Daunia in latis alit eſculetis,
Nec Iubae tellus generat, leonum
Arida nutrix.
Pone me, pigris ubi nulla campis
Arbor aeſtiva recreatur aura:
Quod latus mundi nebulae, malusque
Iuppiter urget.
Pone ſub curru nimium propinqui
Solis, in terra domibus negata,
Dulce ridentem Lalagen amabo
Dulce loquentem.

6. *Ad Fortunam. Ut ſervet Caeſarem in Britannos profecturum.* Apud Horat. Carm. L. I. Ode. 35.

O Diva, gratum quae regis Antium,
Praeſens vel imo tollere de gradu
Mortale corpus, vel ſuperbos
Vertere funeribus triumphos:

Te

Te pauper ambit ſollicita prece
Ruris colonus: te dominam aequoris,
Quicumque Bithyna laceſſit.
Carpathium pelagus carina,
Te Dacus aſper, te profugi Scythae,
Urbesque gentesque: & Latium ferox,
Regumque matres barbarorum, &
Purpurei metuunt tyranni.
Injurioſo ne pede proruas
Stantem columnam: neu populus frequens
Ad arma ceſſantes; ad arma
Concitet, imperiumque frangat.
Te ſemper anteit ſæva neceſſitas,
Clavos trabales, & cuneos manu
Geſtans ahena: nec ſeverus
Uncus abeſt, liquidumque plumbum.
Te ſpes & albo rara fides colit
Velata panno, nec comitem abnegat:
Utcumque mutata potentes
Veſte domos inimica linquis.
At vulgus infidum, & meretrix retro
Perjura cedit: diffugiunt cadis
Cum foece ſiccatis amici,
Ferre jugum pariter doloſi
Serves iturum Cæſarem in ultimos
Orbis Britannos, & juvenum recens
Examen Eois timendum
Partibus Oceanoque rubro.
Eheu, cicatricum, & ſceleris pudet,
Fratrumque. Quid nos dura refugimus

Aetas? Quid intactum nefasti
Liquimus? Unde manus juventus
Metu Deorum continuit? Quibus
Pepercit aris? O utinam nova
Incude diffingas retusum in
Massagetas Arabasque ferrum.

7. *Sodales hortatur ad laetandum extincta Cleopatra.* Apud Horat. Carm. L. I. Ode 37.

Nunc est bibendum, nunc pede libero
Pulsanda tellus: nunc Saliaribus
Ornare pulvinar Deorum
Tempus erat dapibus, sodales.
Antehac nefas depromere Caecubum
Cellis avitis; dum Capitolio
Regina dementes ruinas,
Funus & imperio parabat,
Contaminato cum grege turpium
Morbo virorum; quidlibet impotens
Sperare, fortunaque dulci
Ebria. Sed minuit furorem
Vix una sospes navis ab ignibus;
Mentemque lymphatam Mareotico
Redegit in veros timores
Caesar, ab Italia volantem
Rémis adurgens; accipiter velut
Moles columbas, leporem citus
Venator in campis nivalis
Aemoniæ; daret ut catenis

Fa-

Fatale monſtrum : quae generoſius
Periere quaerens, nec muliebriter
Expavit enſem, nec latentes
Claſſe cita reparavit oras.
Auſa & jacentem viſere regiam
Vultu ſereno fortis, & aſperas
Tractare ſerpentes, ut atrum
Corpore combiberet venenum;
Deliberata morte ferocior:
Saevis Liburnis ſcilicet invidens
Privata deduci ſuperbo
Non humilis mulier triumpho.

8. *C. Aſinium Pollionem monet, ut bella civilia deſcribere intermittat : tum laudat ejus ſcripta.* Apud Horat. Carm. L. II. Ode I.

Motum ex Metello conſule civicum,
Bellique cauſſas, & vitia, & modos,
Ludumque fortunae, graveſque
Principum amicitias, & arma
Nondum expiatis uncta cruoribus,
Periculoſae plenum opus aleae
Tractas : & incedis per ignes
Suppoſitos cineri doloſo.
Paullum ſeverae Muſa Tragoediae
Deſit theatris : mox, ubi publicas
Res ordinaris, grande munus
Cecropio repetes cothurno,

Insigne moestis praesidium reis.
Et consulenti Pollio Curiae:
Cui laurus aeternos honores
Dalmatico peperit triumpho.
Jam nunc minaci murmure cornuum
Perstringis aures: jam litui strepunt,
Jam fulgor armorum fugaces
Terret equos, equitumque vultus.
Audire magnos jam videor Duces,
Non indecoro pulvere sordidos;
Et cuncta terrarum subacta,
Praeter atrocem animum Catonis
Juno, & Deorum quisquis amicior
Afris, inulta cesserat impotens
Tellure: victorum nepotes
Rettulit inferias Jugurthae.
Quis non Latino sanguine pinguior
Campus sepulcris impia praelia
Testatur, auditumque Medis
Hesperiae sonitum ruinae?
Qui gurges, aut quae flumina lugubris
Ignara belli? Quod mare Dauniae
Non decoloravere caedes?
Quae caret ora cruore nostro?
Sed ne relectis Musa procax jocis,
Ceae retractes munera Naeniae:
Mecum Dionaeo sub antro
Quaere modos leviore plectro.

9. *Ad C. Salluſtium Criſpum.*

Divitiarum non poſſeſſio, ſed contemtus, ac laudabilis uſus beatum facit. Apud Horat. Carmin. L. II. Ode. 2.

Nullus argento color eſt, avaris
Abditae terris inimice lamnae,
Criſpe Salluſti, niſi temperato
Splendeat uſu.
Vivet extento Proculejus aevo,
Notus in fratres animi paterni:
Illum aget penna metuente ſolvi
Fama ſuperſtes.
Latius regnes, avidum domando
Spiritum, quam ſi Libyam remotis
Gadibus jungas, & uterque Poenus
Serviat uni.
Creſcit indulgens ſibi dirus hydrops;
Nec ſitim pellit, niſi cauſſa morbi
Fugerit venis, & aquoſus albo
Corpore languor.
Redditum Cyri ſolio Phraatem
Diſſidens plebi, numero beatorum
Eximit virtus, populumque falſis
Dedocet uti
Vocibus, regnum & diadema tutum
Deferens uni, propriamque laurum,
Quisquis ingentes oculo irretorto
Spectat acervos.

10. *Ad Delium.*

Nec adversis frangi, nec prosperis extolli debet moriturus, sed moderate laetari. Apud Horat. Carmin. L. II. Ode. 3.

Aequam memento rebus in arduis
Servare mentem; non secus in bonis
Ab insolenti temperatam
Laetitia, moriture Deli;
Seu moestus omni tempore vixeris,
Seu te in remoto gramine per dies
Festos reclinatum bearis
Interiore nota Falerni:
Qua pinus ingens, albaque populus
Umbram hospitalem consociare amant
Ramis; & obliquo laborat
Lympha fugax trepidare rivo.
Huc vina, & unguenta, & nimium breves
Flores amoenae ferre jube rosae;
Dum res, & aetas, & sororum
Fila trium patiuntur atra.
Cedes coëmtis saltibus, & domo
illaque, flavus quam Tiberis lavit,
Cedes: & extructis in altum
Divitiis potietur heres.
Divesne prisco natus ab Inacho,
Nil interest, an pauper, & infima
De gente sub dio moreris,
Victima nil miserantis Orci.

Omnes eodem cogimur: omnium
Verſatur urna: ſerius ocyus
Sors exitura, & nos in aeternum
Exilium impoſitura cymbae.

II. *Ad Licinium.*

Serrandam eſſe animi aequabilitatem in utraque fortuna.
Apud Horat. Carmin. L. II. Ode. 10.

Rectius vives, Licini, neque altum
Semper urgendo; neque, dum procellas
Cautus horreſcis, nimium premendo
Littus iniquum.
Auream quisquis mediocritatem
Diligit: tutus caret obſoleti
Sordibus tecti: caret invidenda
Sobrius aula.
Saepius ventis agitatur ingens
Pinus: & celſae graviore caſu
Decidunt turres: feriuntque ſummos
Fulmina montes
Sperat infeſtis, metuit ſecundis
Alteram ſortem bene praeparatum
Pectus. Informes hyemes reducit
Iupiter: idem
Summovet: non, ſi male nunc, & olim
Sic erit. Quondam cithara tacentem
Suſcitat Muſam; neque ſemper arcum
Tendit Apollo.
Rebus anguſtis animoſus, atque
Fortis appare; ſapienter idem

Con-

Contrahes vento nimium ſecundo
Turgida vela.

12. *In arborem, cujus caſu pene eſt oppreſſus.*
Apud Horat. Carmin. L. II. Ode 13.

Ille & nefaſto te poſuit die,
Quicumque primum, & ſacrilega manu
Produxit, arbos, in nepotum
Perniciem, opprobriumque pagi.
Illum & parentis crediderim ſui
Fregiſſe cervicem, & penetralia
Sparſiſſe nocturno cruore
Hoſpitis. Ille venena Colchica,
Et quicquid usquam concipitur nefas
Tractavit, agro qui ſtatuit meo.
Te, triſte lignum, te caducum
In domini caput immerentis.
Quid quisque vitet, nunquam homini ſatis
Cautum eſt in horas, Navita Boſphorum
Poenus perhorreſcit; neque ultra
Coeca timet aliunde fata.
Miles ſagittas & celerem fugam
Parthi; catenas Parthus, & Italum
Robur: ſed improviſa lethi
Vis rapuit rapietque gentes.
Quam pene furvae regna Proſerpinae,
Et judicantem vidimus Aeacum,
Sedesque diſcretas piorum, &
Aeoliis fidibus querentem

Sappho puellis de popularibus:
Et te ſonantem plenius aureo,
 Alcaee, plectro dura navis,
 Dura fugae mala, dura belli.
Utrumque ſacro digna ſilentio
Mirantur umbrae dicere: ſed magis
 Pugnas, & exactos tyrannos
 Denſum humeris bibit aure vulgus.
Quid mirum? Ubi illis carminibus ſtupens
Demittit atras bellua centiceps
 Aures: & intorti capillis
 Eumenidum recreantur angues?
Quin & Prometheus, & Pelopis parens
Dulci laborum decipitur ſono;
 Nec curat Orion leones
 Aut timidos agitare lyncas.

Ad Maecenatem Aegrotum.

Superſtitem ei ſe non futurum. Apud Horat. Carmin. L. II. Ode 17.

Cur me querelis exanimas tuis?
Nec dis amicum eſt nec mihi, te prius
 Obîre, Maecenas, mearum
 Grande decus, columenque rerum.
Ah! te meae ſi partem animae rapit
Maturior vis, quid moror altera,
 Nec charus aeque, nec ſuperſtes
 Integer? Ille dies utramque
Ducet ruinam. Non ego perfidum
Dixi ſacramentum: ibimus, ibimus;

Utcumque praecedes, ſupremum
Carpere iter comites parati.
Me nec Chimaerae ſpiritus igneae,
Nec ſi reſurgat centimanus Gyas
Divellet umquam: ſic potenti
Iuſtitiae, placitumque Parcis:
Seu Libra, ſeu me Scorpius aſpicit
Formidoloſus, pars violentior
Natalis horae, ſeu tyrannus
Heſperiae Capricornus undae:
Utrumque noſtrum incredibili modo
Conſentit aſtrum. Te Jovis impio
Tutela Saturno refulgens
Eripuit, volucrisque fati
Tardavit alas, cum populus frequens
Laetum theatris ter crepuit ſonum:
Me truncus illapſus cerebro
Suſtulerat, niſi Faunus ictum
Dextra levaſſet, Mercurialium
Cuſtos virorum. Reddere victimas,
Aedemque votivam memento:
Nos humilem feriemus agnam.

14. *Non opibus aut honoribus, ſed mediocri fortuna, vitaque tranquilla conſtat felicitas.* Apud Horat. Carmin. L. III. Ode. 1.

Odi profanum vulgus, & arceo.
Favete linguis; carmina non prius

 Au-

Audita, Musarum Sacerdos
Virginibus puerisque canto.
Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Jovis,
Clari Gigantaeo triumpho,
Cuncta supercilio moventis.
Est ut viro vir latius ordinet
Arbusta sulcis: hic generosior
Descendat in campum petitor:
Moribus hic, meliorque fama
Contendat: illi turba clientium
Sit major. Aequa lege necessitas
Sortitur insignes & imos.
Omne capax movet urna nomen.
Districtus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Siculae dapes
Dulcem elaborabunt saporem:
Non avium citharaeque cantus
Somnum reducent. Somnus agrestium
Lenis virorum non humiles domos
Fastidit, umbrosamque ripam,
Non Zephyris agitata Tempe.
Desiderantem quod satis est, neque
Tumultuosum sollicitat mare,
Nec saevus Arcturi cadentis
Impetus aut orientis Hoedi:
Non verberatae grandine vineae,
Fundusque mendax; arbore nunc aquas
Culpante, nunc torrentia agros
Sidera, nunc hyemes iniquas,

Contracta pisces aequora sentiunt,
Iactis in altum molibus. Huc frequens
 Caementa demittit redemtor
 Cum famulis, dominusque terrae
Fastidiosus. Sed timor & minae
Scandunt eodem quo dominus: neque
 Decedit aerata triremi, &
 Post equitem sedet atra cura.
Quod si dolentem nec Phrygius lapis,
Nec purpurarum sidere clarior
 Delenit usus, nec Falerna
 Vitis Achaemeniumque costum:
Cur invidendis postibus, & novo
Sublime ritu moliar atrium?
 Cur valle permutem Sabina
 Divitias operosiores?

15. *Virum justum nihil extimescere. Item de non reparanda Troja.* Apud Horat. Carmin. L. III. 3.

Iustum & tenacem propositi virum
Non civium ardor prava jubentium,
 Non vultus instantis tyranni
 Mente quatit solida; neque Auster
Dux inquieti turbidus Adriae:
Nec fulminantis magna Jovis manus.
 Si fractus illabatur orbis
 Impavidum ferient ruinae.
Hac arte Pollux, & vagus Hercules
Innixus arces attigit igneas:

Quos inter Auguſtus recumbens
Purpureo bibit ore nectar.
Hac te merentem, Bacche pater, tuae
Vexere tigres, indocili jugum
Collo trahentes: hac Quirinus
Martis equis Acheronta fugit:
Gratum elocuta conſiliantibus
Iunone divis: Ilion, Ilion
Fatalis inceſtusque Iudex,
Et mulier peregrina vertit
In pulverem, ex quo deſtituit Deos
Mercede pacta Laomedon, mihi
Caſtaeque damnatum Minervae,
Cum populo, & duce fraudulento:
Iam nec Lacaenae ſplendet adulterae
Famoſus hoſpes: nec Priami domus
Perjura pugnaces Achivos
Hectoreis opibus refringit:
Noſtrisque ductum ſeditionibus
Bellum reſedit. Protinus & graves
Iras, & invíſum nepotem,
Troica quem peperit ſacerdos,
Marti redonabo. Illum ego lucidas
Inire ſedes, ducere nectaris
Succos, & adſcribi quietis
Ordinibus patiar Deorum.
Dum longus inter ſaeviat Ilion,
Romamque pontus; qualibet exules
In parte regnanto beati.
Dum Priami Paridisque buſto

In-

Insultet armentum, & catulos ferae
Celent inultae; ſtet Capitolium
Fulgens, triumphatisque poſſit
Roma ferox dare jura Medis.
Horrenda late nomen in ultimas
Extendat oras, qua medius liquor
Secernit Europen ab Afro,
Qua tumidus rigat arva Nilus:
Aurum irrepertum, & ſic melius ſitum,
Cum terra celat, ſpernere fortior,
Quam cogere humanos in uſus,
Omne ſacrum rapiente dextra.
Quicumque mundi terminus obſtitit,
Hunc tangat armis, viſere geſtiens,
Qua parte debacchentur ignes,
Qua nebulae pluviique rores.
Sed bellicoſis fata Quiritibus
Hac lege dico, ne nimium pii,
Rebusque fidentes, avitae
Tecta velint reparare Trojae.
Trojae renaſcens alite lugubri
Fortuna triſti clade iterabitur,
Ducente victrices catervas
Conjuge me Iovis & ſorore.
Ter ſi reſurgat murus aheneus,
Auctore Phoebo; ter pereat meis
Exciſus Argivis; ter uxor
Capta virum puerosque ploret.
Non haec jocoſae conveniunt lyrae.
Quo, Muſa, tendis? Deſine pervicax

Referre ſermones Deorum, &
Magna modis tenuare parvis.

16. *Auguſti laudes, Craſſi vituperium, Reguli virtus, fides, conſtantia.* Apud Horatium Carmin. Lib. III. Ode 5.

Coelo tonantem credidimus Jovem
Regnare: praeſens divus habebitur
Auguſtus, adjectis Britannis
Imperio, gravibusque Perſis.
Milesne Craſſi conjuge barbara
Turpis maritus vixit? Et hoſtium
(Proh Curia, inverſique mores!)
Conſenuit ſocerorum in armis
Sub Rege Medo, Marſus & Appulus,
Anciliorum, nominis, & togae
Oblitus, aeternaeque Veſtae,
Incolumi Jove, & urbe Roma?
Hoc caverat mens provida Reguli,
Diſſentientis conditionibus
Foedis, & exemplo trahenti
Perniciem veniens in aevum;
Si non periret immiſerabilis
Captiva pubes. Signa ego Punicis
Affixa delubris, & arma
Militibus ſine caede, dixit,
Direpta vidi: vidi ego civium
Retorta tergo brachia libero,
Portasque non clauſas, & arva
Marte coli populata noſtro.

Auro repensus scilicet acrior
Miles redibit? Flagitio additis
Damnum. Neque amissos colores
Lana refert medicata fuco:
Nec vera virtus, cum semel excidit,
Curat reponi deterioribus.
Si pugnat extricata densis
Cerva plagis: erit ille fortis,
Qui perfidis se credidit hostibus:
Et Marte Poenos proteret altero:
Qui lora restrictis lacertis
Sensit iners, timuitque mortem.
Hic unde vitam sumeret inscius,
Pacem duello miscuit. O pudor!
O magna Carthago, probrosis
Altior Italiae ruinis!
Fertur pudicae conjugis osculum
Parvosque natos, ut capitis minor,
Ab se removisse, & virilem
Torvus humi posuisse vultum;
Donec labantes consilio patres
Firmaret auctor, nunquam alias dato,
Interque moerentes amicos
Egregius properaret exul:
Atqui sciebat, quae sibi barbarus
Tortor pararet: non aliter tamen
Dimovit obstantes propinquos,
Et populum reditus morantem,
Quam si clientum longa negotia
Dijudicata lite relinqueret;

Tendens Venafranos in agros,
Aut Lacedaemonium Tarentum.

17. *Ad Torquatum.*

Vita hilariter ducenda, quia res omnes diffluunt. Apud Horat. Carmin. L. IV. Ode 7.

Diffugere nives, redeunt jam gramina campis
Arboribusque comae.
Mutat terra vices, & decrescentia ripas
Flumina praetereunt.
Gratia cum Nymphis geminisque sororibus áudet
Ducere nuda choros.
Immortalia ne speres, monet annus, & almum
Quae rapit hora diem.
Frigora mitescunt Zephyris: ver proterit aestas
Interitura, simul
Pomifer autumnus fruges effuderit: & mox
Bruma recurrit iners.
Damna tamen celeres reparant coelestia Lunae:
Nos ubi decidimus,
Quo pius Aeneas, quo Tullus dives & Ancus;
Pulvis & umbra sumus.
Quis scit an adjiciant hodiernae crastina summae
Tempora Di superi?
Cuncta manus ávidas fugient haeredis, amico
Quae dederis animo
Cum semel occideris, & de te splendida Minos
Fecerit arbitria.
Non, Torquate, genus, non te facundia, non te
Restituet pietas.

In-

Infernis neque enim tenebris Diana pudicum
Liberat Hippolytum:
Nec lethaea valet Theſeus abrumpere charo
Vincula Pirithoo.

18. *Ad Virgilium.*

Vernam tempeſtatem deſcribit: tum invitat eum ad epulas, & ad hilaritatem. Apud Horat. Carmin. L. IV. Ode 12.

Iam veris comites, quae mare temperant
Impellunt animae lintea Thraciae:
Iam nec prata rigent, nec fluvii ſtrepunt
Hyberna nive turgidi.
Nidum ponit, Ityn flebiliter gemens,
Infelix avis, & Cecropiae domus
Aeternum opprobrium, quod male barbaras
Regum eſt ulta libidines.
Dicunt in tenero gramine pinguium
Cuſtodes ovium carmina fiſtula,
Delectantque Deum, cui pecus & nigri
Colles Arcadiae placent.
Adduxere ſitim tempora, Virgili:
Sed preſſum Calibus ducere Liberum
Si geſtis, juvenum nobilium cliens,
Nardo vina moerebere.
Nardi parvus onyx eliciet cadum,
Qui nunc Sulpitiis accubat horreis,
Spes donare novas largus, amaraque
Curarum eluere efficax.

Ad

Ad quae si properas gaudia, cum tua
Velox merce veni. Non ego te meis
Immunem meditor tingere poculis,
Plena dives ut in domo.
Verum pone moras, & studium lucri:
Nigrorumque memor, dum licet, ignium,
Misce stultitiam consiliis brevem.
Dulce est desipere in loco.

VIII. EPIGRAMMATA.

EX MARTIALE.

In Cottam Lib. I. epigr. 10.

1. Bellus homo & magnus vis idem, Cotta, videri;
Sed qui bellus homo eſt, Cotta, puſillus homo eſt.

De Arria & Paeto. I. 14.

2. Caſta ſuo gladium cum traderet Arria Paeto,
Quem de viſceribus traxerat ipſa ſuis:
Si qua fides, vulnus, quod feci, non dolet, inquit;
Sed quod tu facies, hoc mihi, Paete, dolet.

Ad Aeliam. I. 20.

3. Si memini, fuerant tibi quatuor, Aelia, dentes;
Exſpuit una duos tuſſis, & una duos.
Iam ſecura potes totis tuſſire diebus,
Nil iſtic, quod agat, tertia tuſſis habet.

De Diaulo medico I. 48.

4. Nuper erat medicus, nunc eſt veſpillo Diaulus:
Quod veſpillo facit, fecerat & medicus.

Ad Flaccum. I. 99.

5. Litigat, & podagra Diodorus Flacce laborat;
Sed nil Patrono porrigit, haec Chiragra eſt.

In Linum. Lib. I. Epigr, 38.

6. Quid mihi reddat ager, quaeris, Line, Nomentanus?
Hoc mihi reddit ager: te Line non video.

De Fannio. II. 80.

7. Hoſtem cum fugeret, ſe Fannius ipſe peremit.
Hic rogo, non furor eſt, ne moriare, mori?

In Cinnam. III. 9.

8. Verſiculos in me narratur ſcribere Cinna.
Non ſcribit, cujus carmina nemo legit.

In Neſtorem. III. 28.

9. Auriculam Mario graviter miraris olere.
Tu facis hoc: garris, Neſtor, in auriculam.

De piſcibus ſculptis. III. 35.

10. Artis Phidiacae toreuma clarum,
Piſces aſpicis: adde aquam, natabunt.

In Lentinum. III. 43.

11. Mentiris juvenem tinctis, Lentine, capillis:
Tam ſubito corvus, qui modo cygnus eras.
Non omnes fallis: ſcit te Proſerpina canum:
Perſonam capiti detrahet illa tuo.

In Cotilum. III. 63.

12. Cotile, bellus homo es: dicunt hoc, Cotile, multi.
Audio, ſed quid ſit, dic mihi, bellus homo?

Bel-

Bellus homo eſt, flexos qui digerit ordine crines,
Balſama qui ſemper, cinnama ſemper olet:
Cantica qui Nili, qui Gatidiana ſuſurrat:
Qui movet in varios brachia volſa modos:
Inter foemineas tota qui luce cathedras
Deſidet, atque aliqua ſemper in aure ſonat:
Qui legit hinc illinc miſſas, ſcribitque tabellas:
Pallia vicini qui refugit cubiti:
Qui ſcit, quam quis amet, qui per convivia currit:
Hirpini veteres qui bene novit avos.
Quid narras? hoc eſt, hoc eſt homo, Cotile, bellus?
Res praetioſa eſt, Cotile, bellus homo.

De Thaide & Lecania. V. 44.

13. Thais habet nigros, niveos, Lecania dentes.
Quae ratio eſt? emptos haec habet, illa ſuos.

Ad Baſſum V. 54.

14. Colchida quid ſcribis, quid ſcribis, amice, Thyeſten?
Quid tibi vel Niobe, Baſſe, vel Andromache?
Materia eſt, mihi crede, tuis aptiſſima chartis,
Deucalion, vel, ſi non placet hic, Phaëton.

Ad Cinnam. V. 77.

15. Profecit toto Mithridates ſaepe veneno,
Toxica ne poſſent ſaeva nocere ſibi:

Tu quoque cavisti coenando tam male semper:
Ne possis unquam Cinna perire fame.

De Pompejo & filiis. V. 75.

16. Pompejos juvenes Asia, atque Europa, sed ipsum
Terra tegit Libyes; si tamen ulla tegit.
Quid mirum toto si spargitur orbe? jacere
Uno non poterat tanta ruina loco.

Ad Lupum. VI. 79.

17. Tristis es, & felix; sciat hoc fortuna caveto:
Ingratum dicet te, Lupe, si scierit.

In Paullam. IX. 9.

18. Nubere vis Prisco, non mirer, Paulla, sapisti.
Ducere te non vult Priscus: & ille sapit.

EX OVENO.

Ad quemdam pauperem medicum. Libr. I. Epigr. 21.

1. Qui modo venisti nostram mendicus in urbem,
Paullum mutato nomine fis medicus.
Pharmaca das aegroto: aurum tibi porrigit aeger,
Tu morbum curas illius: ille tuum.

In Chymicum. II. 9.

2. Rem decoxit iners Chymicus, dum decoquit aurum,
Et bona dilapidat omnia pro lapide.

In

In avarum. II. 111.

3. Ferrea cista auri custos tibi: ferrea porta;
Ferrea tota domus: ferreus & dominus.

In calvum. II. 126.

4. Ecce tibi nulli superant in vertice crines,
Nullus in infida stat tibi fronte pilus.
Omnibus amissis a tergo & frònte capillis,
Quid tibi jam restat perdere calve? Caput.

In prodigum & parcum. III. 65.

5. Hic nisi post mortem veteri nil donat amico:
Ille nihil, quod post funera donet, habet.

In Marcum. Libr. Singul. 23.

6. Plus tibi pollicitis praestandum: non minus: unde
Una data est homini lingua, manusque duae.
At tu nil praestas; promittis plurima: tanquam,
Marce, duae linguae sunt tibi, nulla manus.

In Ponticum clientem. Libr. Sing. 68.

7. Pontice caussidico nil porrigis; ista Chiragra est.
Ille pedem pro te non movet: haec Podagra est.

In hypocritam. Libr. I. 46.

8. Nescit, ais, mea laeva manus quid dextera donet.
Credo, quod omnino dat tua dextra nihil.

In Cinnam medicum. I. 86.

9. Tollere ſcis morbos, at quomodo ? tollis & aegros ;
Quodque facis (Iudas ut) cito Cinna facis.
Qui tuus eſt patiens, o terque quaterque beatum!
Ægrotare illum non patiere diu.

In quemdam oratorem infinitum. Libr. III. 123.

10. Omnia cum dixti ; ſupereſt tibi dicere: Dixi :
Haec mihi ſermonis vox placet una tui.

In Labienum philautum. I. 64.

11. Se ſolum Labienus amat, miratur, adorat :
Non modo ſe ſolum, ſe quoque ſolus amat.

In ignorantem arrogantem. III. 59.

12. Captivum Line te tenet ignorantia duplex :
Scis nihil, & neſcis te quoque ſcire nihil.

Captivum Line te tenet ignorantia duplex:
Scis nihil et nescis te quoque scire nihil.

AP-

APPENDIX I.

DE MYTHOLOGIA

SEU

FABULOSA DEORUM GENTILIUM HISTORIA.

a. *Mythologia* eſt ſermo de fictis gentilium Diis eorum hiſtorias praeſertim recenſens.

b. Quamquam verum ſit complurium Deorum fictorum originem ad Chaldaeos, Aegyptios & Phoenices referendam eſſe, unde in Graeciam una cum coloniis poſtea propagatam fuiſſe hanc abominationem in confeſſo eſt apud omnes: tamen Graeciae potiſſimum fabuloſam Deorum multitudinem, qualis hodie adhuc deprehenditur, deberi, & inde Romano Imperio deinceps illatam fuiſſe extra omnem controverſiam eſt.

c. Non eſt hujus loci turpiſſimae idololatriae in orbem invadentis & inſigniter auctae cauſſas prolixius perſequi; has tamen originum cauſſas ex plurimarum & graviſſimarum numero interim indubitatas tenebimus:

1. *Depravatio* multarum Traditionum Sacrarum, quae orali doctrina a Patriarchis cum filiis & nepotibus communicatae, praeſer-

tim post dispersionem Babelicam multipliciter degenerarunt, & absurdissimis figmentis non nunquam coinquinatae sunt.

Annot. Dudum doctissimi homines Bochartus & Huetius conspirationem fabularum plurimarum gentilium cum factis, quae in libris sacris Christianorum notata sunt, ostenderunt; unde vel suppilata a gentibus & dolo transformata Christianorum Sacra, vel certe temporum longinquitate, & a genuinis fontibus distantia corruptas narrationes in Theologiam ethnicam manasse, plus quam verisimiliter suspicari liceat.

2. *Arrogantia* Sacerdotum Aegyptiorum & Philosophorum; qui cum arcana naturae & phoenomina physica in vulgus prodere nollent, eadem hieroglyphicis; symbolis, & allegoriis involverunt.

3. *Vanitas* deinde Graecorum & superbia, qui cum se antiquissimos mundi populos reputarent, originem suam ad Deos, quam ad homines referre maluerunt, & quae verissima etiam a Judaeis aut Aegyptiis acceperant, fictionibus deformaverunt, ut tanto securius vera laterent.

4. *Phantasia* & ardens imaginatio Poëtarum, qui oblectandi caussa virtutes, vitia, affectus humanis imo divinis formis pingebant, proponebantque.

5. *Con-*

5. *Confectatio* voluptatum & confcientia turpitudinis fcelerum, ad quae vel excufanda vel confecranda Deos fibi fabrefecerunt, quibus eadem vitia non adfcribebant folum, fed familiaria plane reddebant.

6. *Affentatio* erga Principes in populis, in Principibus ipfis ftudium memoriam Antecefforum fuorum perpetuandi, fuaeque fimul immortalitati eadem opera velificandi.

d. Colluviem tot ftultarum divinitatum ignorare non equidem magnum juventuti noftrae damnum futurum effe, nifi a pluribus inde annorum millibus fermenti inftar ita fere omnem fcientiarum artiumque bonarum maffam, Poëticae puta, Oratoriae, Pictoriae, Plafticae, Statuariae, Muficae &c. pervafiffet, ut integrum amplius jam nemini fit cognitione hac carere, quicunque ad eruditionem eniti propofuit.

e. Itaque id nobis ifthic negotii datum putabimus, ut cum fobrietate, & qua fieri poterit, cum ordine non tam tractemus quam delibemus ea Deorum gentilium facta, quae maxime ex ufu juventutis in auctorum latinorum tractatione & in reliquo fortaffis vitae humanae commercio futura videbuntur.

f. Ordinem quidem tractationis iftius varii varium funt amplexi: alii Deos primum omnes promifcue, tum Deas ordine dignitatis executi funt; alii neglecto fexus difcrimine, claf-

ſes Deorum coeleſtium , terreſtrium, marinorum, inferorum, & Semideorum conſtituerunt; alii demum eruditi in duas ſupremas claſſes omne divinitatum ethnicarum genus ſic partiti ſunt, ut ſingulas deinceps in ſecundarias claſſes ſubdividerent.

g. Nos poſtremam hanc ipſam partitionem eruditioni claſſicae adoleſcentum noſtrorum opportuniorem rati, de Diis majorum gentium primo, tum de Diis minorum gentium hoc ordine perpetuo acturi ſumus, ut ſingulorum primo ortum, tum facta, deinde formam, poſtremo diverſa illorum nomina enarremus.

§. I.

De Diis majorum gentium.

a. *Dii majorum gentium* illi dicti ſunt apud Romanos, qui ceterorum omnium familiam ducere putabantur, & propterea ab univerſis prope gentibus, quamquam diverſo modo, nonnunquam etiam ſub diverſis nominibus, culti celebratique erant.

b. Complectebatur vero iſtarum divinitatum cenſus Deos Deasque viginti numero; quorum *Conſentes* duodecim; *ſelecti* autem octo numerabantur.

A. *De*

A. *De Diis Consentibus.*

Consentes omnes Deos Deasque (quibus hoc nomen ab antiquo verbo *conso*, quod idem ac *consulo* significat, inditum fuit) Ennius his duobus versiculis comprehendit:

Iuno, *Vesta*, *Minerva*, *Ceres*, *Diana*, *Venus*, *Mars*,
Mercurius, *Iovi*, *Neptunus*, *Vulcanus*, *Apollo*.

Quos jam singulos inspicere libet, Itaque

I. IUPITER Princeps Deorum omnium, Deorum hominumque Pater, Praeses coeli habitus;

a. *Saturni* & *Opis* (quam alii *Rheam* vocant) filius est, conservatus clam patre Saturno, cui a callida matre Iovis loco lapis pannis obvolutus devorandus oblatus est; pastoribus in Ida monte educandus traditus, ibi lacte *Amaltheae* caprae pastus, deinceps cornui istius caprae virtutum tribuit, ut ex libitu inde bona quaeque depromi possent, unde *Cornu copiae* nomen traxit. Transeuntem aliquando patrem, ut ab attentione subtracti lacrymantis filii averteret mater, sacerdotes Idae (juxta alios Cretae) *Curetes* seu *Corybantes* strepitum musicis instrumentis & collisione armorum excitare jussit, quo dolo occultus mansit puer, adolevitque. Dejecto postea est re-

regno patre Saturno cum fratribus Neptuno & Plutone hereditatem ita diviſit, ut ſibi coeli terraeque imperium ac ſupremam in Deos omnes hominesque poteſtatem retineret, Neptuno maris & aquarum; Plutoni autem inferorum regna in ſortem cederet.

b. Ad ſummum coeli terraeque imperium exaltatus plurimis benefactis juxta & malefactis inclaruit, quorum memorabiliora fere ſunt haec:

1, *Gigantes* terrae filii, immania hominum monſtra, quorum alii centum manibus, alii ſerpentum pedibus inſtructi erant, bellum in Superos moverunt; in *Phlegaeis* Theſſaliae campis *Athon*, *Pelion*, *Oſſam*, *Rhodopem* altiſſimos montes aggeſſerunt, ardentes quercus & ſaxa in coelum ejaculati, tantoque terrore Deos repleverant, ut plerique fugam in Aegyptum arriperent, atque ut ibi ſecurius laterent, ſub diverſorum animalium figuris ſe abſconderent. Apollo corvum, Bacchus capram, Diana felem, Iuno vaccam, Venus piſcem &c. induit (unde animalium horum divinum in Aegypto cultum deducunt) ſolus Iupiter comite Minerva bellum intrepidus ſuſtinuit, rebelles fulminibus occidit partem, par-

tem

tem dejectos montium ruinis oppreſſit, *Typhonem* Gigantum omnium maximum ferociſſimumque (quem alii *Enceladum*, alii *Briareum* appellant) Sicilia a terris avulſa obruit, ubi iras & ignes ſpirans nequidquam commovere ſe nititur, per Aetnam flammas evomens.

2. *Lycaon* crudelis Arcadum Rex peregrinos mactare, edendosque hoſpitibus apponere conſueverat. Veritatem ſceleris ad ſe delati exploraturus ipſe Iupiter peregrini habitu ad Regem hoſpes venit, & re vera humanas carnes ſibi appoſitas videns, ſceleratum ultus eſt regia fulmine exuſta, & Lycaone in lupum converſo.

3. *Prometheus* ſimulacrum hominis ex argilla variorum animalium ſanguine macerata efformaverat, idque ſurrepto ex ſolis rota igne animaverat. Ejus confidentiam indignatus Jupiter in *Caucaſo* monte alligari ſaxis Prometheum fecit, addito vulture, qui jecur illius continuo renaſcens exedit.

4. *Epimetheo* fratui Promethei uxorem per Mercurium allegavit *Pandoram*, foeminam omnium Deorum Dearumque muneribus divitem. Haec marito

to pyxidem dotis loco attulit, qua curiosus incautiusque aperta omne malorum genus illic conclusum in orbem evolavit, sola spe (solito miserorum omnium solatio) in fundo remanente, cum pyxidem celeriter iterum conclusisset. Horum filia *Pyrrha* est.

5. *Thessaliae* totius incolas flagitiis contaminatissimos diluvio aquarum immisso funditus delevit, solis *Deucalione* & *Pyrrha* ex communi interitu relictis, qui ad verticem *Olympi* montis confugerant, & qui deinceps in ea rerum solitudine a *Themide* jussi sunt genus humanum reparare rejectis post tergum lapidibus, quorum ii, quos Deucalion jecerat, in viros commutati sunt; quos Pyrrha autem, foeminae extiterunt.

Annot. Non est difficile, nec admodum a verisimilitudine alienum suspicari: sub his fabulis primorum parentum lapsum, diluvium universale, Noachi conservationem, filiorum trium Noachi in universum orbem divisionem, & turris Babelicae fabricam delitescere &c.

6. *Ganymedem* Trois Regis Troiani filium eximia forma adolescentem in monte *Ida* venantem ab aquila sua rapi, in coelum perferri fecit, ibique

que allatum miſcendo ac miniſtrando Diis nectari praefecit. Quo officio cum hucusque *Hebe* Junonis filia functa esſet, ab eo miniſterio inepte inter ſerviendum prolapſa, remota nunc eſt. Hinc irarum item Junonis in Trojanos cauſſa extitit.

7. Ad *Danaëm* Acriſii Argivorum regis filiam a patre turri fortiſſima, adhibitis etiam cuſtodibus, ut ab omni humano commercio remota eſſet, concluſam, in imbrem aureum transformatus inviſit.

Annot. Quid opportunius, quam in Danaës fabula Jovem imbrem aureum ſic interpretari, ut cuſtodes auro corruptos ſignificet? quemadmodum Horatius interpretatus eſt Carmm. L. III. Od. 16 *Aurum per medios ire ſatellites, & perrumpere amat ſaxa potentius igne fulmineo.* Quod utique nec in veris hiſtoriis rariſſimum eſt &c.

8. *Europam* Agenoris regis Phoenicum filiam cum collactaneis ſuis ad littus maris ludentem, tauri formam mentitus ad blanditias primum, tum ad fiduciam plane tergo ſuo inſidendi pellexit, ac repente praedam tenens fugam capeſſivit, marique tranato in *Cretam* inſulam depoſuit.

9. Ex

9. Ex *Leda*, cujus gratia cygnum induerat, gemellos ſuſcepit *Pollucem* & *Helenam*; & quae hujus generis complura fabulantur.

c. Forma diverſiſſima ab antiquitate exhibebatur Jupiter: fere autem vultu virili & ſerio pingitur, nonnunquam barbato, throno eburneo aureoque inſidens, ſaepe nubibus aut aquilae ſuae innixus, coronam auream capite, ſceptrum ſiniſtra, dextra autem fulmina gerens; pedibus illius aſſidet alis plerumque expanſis aquila, aliquando Jovis loco fulmina unguibus intentans, hinc *fulminum miniſtra* dicta.

1. *Annot.* Facile conjectura aſſequimur, cur aquila potiſſimum ex ceteris animalibus Jovi ſacra fuerit? quemadmodum item quercus & aeſculus eidem ſacrae arbores ſunt, a fulmine, ut fabulabantur, immunes.
2. Celeberrima Jovis templa erant: *Elide* in Graecia, ubi ſingulis quinquenniis *Ludi Olympici* maximo apparatu & univerſae Graeciae concurſu celebrabantur; *Dodonae* item in Graecia, ubi in ſylva quercina antiquiſſimum celebratiſſimumque Graeciae oraculum erat; *Romae* in Capitolio, quod Cicero *ſedem Imperii & arcem omnium nationum* appellavit, & in deſertis *Lybiae* Jovis *Ammonii*, ubi cornua arietis praeferens colebatur.

d. Nomina aut Cognomina plurima diverſiſſimaque tum apud Romanos, tum apud

cete-

ceteros nonnullos populos retulit Jupiter; ita ut ſolus Varro trecenta illorum recenſeat. Digniora notatu ſunt ſequentia:

Iupiter quaſi *juvans pater*, aut ut verius alii exiſtimant, antiquum nominativum *Iovis* junctum fuiſſe voci *pater*, unde *Iovis pater*, mox *Ioupiter* & *Iupiter*.

Optimus Maximus, Deorum enim ſummus, Divorumque ac hominum pater erat.

Iupiter Cuſtos; quod ordinem univerſi conſervaret tuereturque.

Iupiter Fulminator, & *Tonans*: arma enim huic uni & ſoli Deo propria erant fulmina.

Iupiter Vindex, quod & aequum defenderet, ſcelera autem injuſtitiasque vindicaret.

Iupiter Lapis a lapide, quem Saturnus Iovis loco devoraverat: unde jurantes ſilicem lapidem manu tenebant, *Iovemque lapidem jurare* ſanctiſſimum jusjurandum edere ſignificabat.

Dieſpiter, id eſt, *diei pater*, vel etiam *Lucetius*; lucis enim Deus creditus eſt, & univerſe etiam pro aëre, praeſertim a Poëtis uſurpatus. Hinc illa Horatii: ſub *Iove frigido*, *Iove pluvio* &c.

Vejovis aut *Vejupiter*, quaſi parvus & infeſtus Iupiter, quem, ut maleficiis inferendis abſtineret, colebant.

Zevs a Graecis appellatus eſt.

Iupiter Xenius vel *Hoſpitalis*, hoc nomine ceu hoſpitalitatis praeſes celebrabatur.

Iupiter Capitolinus, *Tarpejus*, *Feretius*, *Stator*, *Latialis*; nomina ſunt, quorum originem & cauſſas in faſtis Romanis require.

Iupiter Ammonius, *Olympicus*, *Dodonaeus*, ex locis, in quibus praecipue colebatur, dictus eſt.

II. NEPTUNUS aquarum omnium apud Ethnicos Deus eſt, ac propterea maria omnia, flumina, fontes, lacus, nec non Dii Deaeque, quicunque his aquis praeſidere credebantur, eidem tanquam ſupremo aquatico Numini reputantur ſubordinati.

a. *Saturni* & *Opis* fuit filius, frater proinde Iovis, cui ſortitione aquarum imperium ex hereditate paterna obtigerat.

b. Sequentia praecipua facta de eo commemorantur:

1. A Iove condemnatus, ut in terris coelo exul degeret, *Laometonti* in extruendis Trojae moenibus operam ſuam una cum Apolline item exule condicta

cta mercede locavit. Sed fidem pactae mercedis fallente deinceps Laomedonte, regnum illius primum exundationibus aquarum; tum monſtro marino emiſſo, cui virginem quot annis devorandam offerre debebant, miſerum in modum afflixit, donec tandem Hercules monſtro occiſo, *Heſioneque* filia Laomedontis liberata turpiſſimum tributi opprobrium abſtulit.

2. In celebri cum Pallade controverſia de Athenarum imperio ac tutela cum conventum eſſet, illi tutelam in jus ceſſuram; qui ſingulari aliquo munere recens producto urbem cohoneſtaturus eſſet; tridente in terram impacto equum produxit. Cum Minerva autem oleam germinare feciſſet, judicio Deorum Conſentientium tutela Minervae adjudicata eſt, qua ſententia ita exacerbatus eſt Neptunus, ut vindictae cauſſa omnem Atticam inundaret.

3. *Peleo* cum *Thetide* connubium celebranti donum nuptiale equos duos obtulit *Xanthum* & *Balium* ſingulari virtute praeditos.

4. Artem domandi equos, mortales docuiſſe perhibetur.

 5. Cer-

5. Certans cum Minerva & Appolline de efficiendo illuſtriori artificio, bovem protulit, Vulcano hominem, & Minerva domum fabricante. Sed praerogativa tamen ex Momi, judicis delecti, ſententia cecidit, quod cornua capiti, non pectori, qua parte fortiſſimus bos eſſet, affixiſſet.

6. Ad preces Theſei vindictam ab Hippolyto filio Theſei ſumturus, monſtrum marinum ablegavit, a quo conterriti Hippolyti equi herum aurigam miſerrime dilacerarunt.

c. Effingebatur Neptunus paſſim vultu ſenili, comante barba, capillitio glauco, oculis caeruleis, vultu nunc placido, alias perturbato, fere nudo potiſſimo corpore, tridentem manu ſceptri in morem geſtans, & conchae currus loco inſiſtens, quam equi duo marini trahunt, anterioribus pedibus pinnas annexas habentes; poſteriori autem ſui parte in piſcem deſinentes. Aliquando curru quadrijugi vectus pingitur aſſidente ſibi uxore ſua *Amphitrite*, & praecedente tibicine *Tritone* eorum filio, qui item ſuperior corporis parte hominem junceo ſerto redimitum; inferiori autem piſcem refert, & tibiae loco concham marinam inflat.

Annot. Praeter hos praecipuos aquarum Deos proximi adhuc ſunt aliqui, nimirum: *Oceanus* Neptuni gener & trium millium filiarum pater (intellige fluviorum); *Nereus* Oceani filius, cujus uxor *Doris*, filiae *Nerum* quinquaginta Nymphae marinae, *oereides* vel *Nerinae* dictae; *Najades* item fluviorum & fontium praeſides Nymphae; tum *proteus* phocarum ſeu vitulorum marinorum paſtor, in multiplices formas ſe mutare ſolitus; denique *Glaucus*, & *Thetis* filia neptuni, in cujus cum peleo nuptiis *Eris* (ſeu Diſcordia) menſae convivali Deorum Dearumque, qui univerſi aderant, fatale pomum injecit cum inſcriptione: *Pulcherrimae.*

c. Monſtra praeterea marina hic notanda praeſertim ſunt duplicia, *Sirenes* nimirum, quae virgines erant infima corporis parte piſces, Siciliae littora juxta promontorium Pelorum incolentes, cantusque incredibili ſuavitate, ſi qui praeternavigarent, allicientes ac devorantes. Duos tantum viros ex earum artibus incolumes exiviſſe commemorant: Ulyſſem cum ſociis, qui aures cera obturaverant, & Orpheum, qui laudes Deorum ad cytharam cecinerat. Deinde *Scylla* & *Charybdis* monſtra duo foeminea ſunt, hodieque ad Meſſanam & Rhegium urbes navigantibus infeſtiſſima. Lege ſis deſcriptionem eorum apud Virg. L. VIII. Aeneid.

d. Neptunum a *nubendo*, hoc eſt, tegendo dictum obſervavit Varro, quod nimirum quaquaverſum potiſſimam terrae partem aquae obtegant. Sed cognomina praeterea complura ſortitus eſt, ut:

 Iſth-

Isthmius, quod praecipue in isthmo Corinthiaco celebre templum haberet, & ibidem splendidissimi in ejus honorem ludi ederentur.

Consus cognomen, quod apud Romanos obtinuit, & festa in honorem illius obiri solita, *Consualia* dicta, ludis equestribus peragebantur.

Hippius item propter equos vel inventos, vel domitos vocabatur. &c.

III. APOLLO diversis muneribus apud veteres functus est: erat enim unus ipse sol orbem collustrans, & jaculator eximius, artis medendi ac vaticinandi auctor, Musicae inventor, & Musarum praeses.

a. *Iovis* & *Latonae* filius. Cum Iuno Latonae infensa terram deprecata esset, ne parriturae locum ullum cederet, quin immisso etiam immani dracone, *Pythone* dicto, fugitivam undique persequeretur, afflicta Latona ad Nemptunum confugit, qui insulam *Delon* ex mari ascendere jussit, eamque fugitivae locum perfugii & nativitatis assignavit.

b. Facta Dei hujus secundum diversa, quae obivit munera, sunt varia:

1. Cum

1. Cum artis jaculandi eſſet peritiſſimus, ante omnia matrem de Pythone ſerpente ultus eſt, draconemque turpiſſimum exhauſta prope pharetra, ſagittis interfecit. Idem poſtea, cum Iupiter filium ejus *Aeſculapium* fulmine interemiſſet, in vindictam exardeſcens *Cyclopes* aliquot fulminum fabros interemit, quod ita male Jovem uſſit, ut Apollinem coelo ejicerent, Deorumque conſortio deturbatum ad mortalium ſocietatem redigeret.

2. Inter mortales ad rerum omnium inopiam redactus *Admeti* Regis greges pavit, eoque praeſertim tempore Muſicae artis inventor fuit; hinc poëtarum & Muſicae Deus.

3. *Laomedontem* Regem Trojanum in moenibus exſtruendis juvit, diciturque tibiae & citharae (quorum inſtrumentorum muſicorum inventor item eſt) dulcedine lapides ſic commoviſſe, ut ſeipſis ad mutuas aedificii juncturas accederent.

4. *Pan* tibiae inventionem ſibi pariter vindicare volens Apollinem ad certamen muſicum provocavit, arbitro *Mida* Rege Lydiae electo; ſed cum hic pretium certaminis Pani improviden-

denter adjudicasset, ab Apolline irato auribus asininis punitus est.

5. Simili certamine congredi auso, victoque Satyro *Marsiae* pellem detrahi jussit.

6. *Hyacinthum* juvenem filium regis *Orbeli*, quocum lusitare disco assolebat, cum evibrato fortius, & gravius in caput pueri relabente disco imprudenter necasset, sanguinem illius in florem cognominem mutavit.

7. Cum *Daphne Penei* Thessaliae regis filia Apollinem identidem fugiens a Iove in arborem laurum transformata esset, arborem saltem hanc sacram Apollo sibi esse voluit, ramisque inde decerptis coronam capiti suo plexuit. Hinc Poëtarum corona laurea.

8. *Leucothoës* virginis regiae, quae a patre viva humi defossa fuerat, sepulcrum nectare perfudit, atque thuriferas inde arbores germinare fecit.

9. *Clitien* autem sororem Leucothoës Apollinis videndi desiderio contabescentem in *Heliotropium* mutavit, se jugiter ad solis intuitum convertens.

10. *Cassandram* Priami Regis filiam dono futura praedicendi equidem impertitus est,

eſt, ſed ſimul miſerimam conditionem annexuit, ut vaticinanti, etiam vera, nemo crederet.

II. *Phaëtonti* filio, in teſtimonium paterni generis id poſtulanti, currum ſuum ſolis equis ferociſſimis quatuor junctum agendum credidit: ſed juvenis praeſidens, cum aurigationis hujus horrendae imperitus coelos terramque incendiſſet, a Iove fulmine in *Erydanum* fluvium dejectus, & orbis terrarum exuſtionis periculo liberatus eſt. Sorores Phaëtontis *Heliades* immodice fratris caſum deplorantes in arbores Alnos commutatae ſunt.

c. Pingitur Apollo ſpecie imberbis juvenis, flavis promiſſisque capillis (unde paſſim apud Latinos intonſus dicitur), caput lauro cinctus, levi ſolum pallio ex humeris pendente, dextra arcum & ſagittas, laeva citharam vel lyram tenens. Nonnunquam aureo radiantique currui inſidens, quem quatuor equi juxta ſe adjuncti trahunt. Alias etiam eadem quidem fere corporis forma, quam mox deſcripſimus, ſed in monte Olympo Muſas inter conſidens repraeſentatur.

1. *Annot.* Tribuuntur Apollini per orbem terrarum plurima oracula, ſed celebrius nullum eo, quod *Delphis* in Phocide per Sacerdotem

 au-

mulierem, quae *Phoebas* seu Pythonissa dicta est, tripodi insidentem & furore correptam reddebat. Hinc proverbium manavit : *ex tripote dictum*, de veritate manifestaria. Ceterum laurus arbor & corvus animal sive etiam accipiter Apollini sacra erant.

2. *Musae*, quarum praeses Apollo est, virgines sorores novem sunt, *Iovis* & *Mnemosines* filiae, (intellige ingenii & memoriae) solitarios Graeciae montes : *Parnassum*, *Heliconem*, *Pimplam*, *Pindum*, ad amoenissimos fontes Castalios, *Aganippes* & *Hippocrenes* incolere putatae, quorum postremum fontem *Pegasus* alatus equus ungula excussisse narratur, ex quo qui bibunt, poëtico *entheo* corripiuntur. Sunt vero novem hae sorores singulae artibus aut scientiis singulis praepositae. En nomina illarum & munera : *Calliope* heroico carmini praeest; *Clio* Historiae; *Euterpe* tibiae; *Melpomene* Tragoediae; *Terpsichore* lyrae; *Erato* saltui; *Polyhymnia* Mimicae; *Uranie* Astronomiae; *Thalia* Comoediae.

d. Ex diversis factorum eventorumque circumstantiis varia tulit nomina, quorum notissima sunt:

Sol, *Titan*, *Phoebus*, a lucendo.

Delphicus, a Delpho urbe, templo atque oraculo.

Clarius & *Cynthius* primum a magnifico templo in urbe Asiae Claro; alterum a monte Cyntho in Delo Insula.

Delius ex insula natali.

Pythius ab interfecto dracone.

Hy-

Hyperboreus a peculiari cultu, quo eum ſeptentrionales populi proſequebantur. &c.

Annot. Celebrior ceterorum Apollinis filiorum fuit *Aeſculapius* poſt parentem medicinae peritiſſimus creditus. Fingitur arte ſua mortuos in vitam revocaſſe, de quo cum Pluto apud Jovem quereretur, regnum ſuum iminui, iratus Jupiter fatorum ordinem per eum turbari, fulmine percuſſum abſtulit. *Epidauri* in Peloponeſo praecipue colebatur. Pingitur ſenili vultu formaque, baculo nixus, cui ſerpens circumvolutus eſt. Reliquit filios duos fama medicae artis notiſſimos *Machaonem*, & *Podalirium.*

IV. MERCURIUS, diverſis muneribus obeundis praeerat, *Nuncius Deorum*, Deus *mercatorum*, *oratorum*, imo & *furum* habitus cultusque.

a. *Iovis* ex *Maja* filia *Atlantis* Mauritaniae regis, fuit filius. Cum lac, quo infans alebatur, effuſum eſſet, *via* inde *lactea* in coelo orta eſt, quamquam id de Hercule alii narrent.

b. Facta ſingulari nota praeluſtria vix pauca aliqua recenſentur de Deo hoc omnium occupatiſſimo; ſed eorum loco munera, quibus fungitur, notabuntur. Itaque

1. *Nuncius Deorum* eſt, quo utuntur Dii equidem ad mandata ultro citroque perferen-

ferenda per coelos, terras, atque inferos, negotiaque nonnunquam sua conficienda, sed praecipue Jupiter, cui prope assidue praesto adesse debet. Festivissime hanc illius negotiositatem ridet Lucianus in Dialogo, in quo Mercurium apud matrem Majam de tot tantisque occupationibus ita querentem inducit: *Quid dicam ego*, inquit, *qui solus tot negotia sustineo, quibus delassor in tam multa ministeria distractus. Me quidem mane surgentem verrere oportet convivii coenaculum: & curiam ubi stravero, & singula composuero, Iovi est assistendum ad perferenda illius mandata, tota die sursum deorsum cursitando.* &c.

Adjunctum est muneri huic alterum: vi cujus morientibus adesse, animas corporum vinculis solvere, solitas ad Tartarum aut Elisios secundum promerita eorum deducere, denique si opus esset, in lucem hanc iterum ex inferis reducere debebat.

2. Nobilissimum, quo fungitur, munus, *Eloquentiae praesidium* est; ex quo a Graecis *Hermes* quasi ab interpretando vocatur. Haec ratio sine dubio est, cur nonnunquam catenulis aureis ex ore desfluentibus pictus reperiatur. Pacis hinc etiam & foederum pangendorum Deus

cultus

cultus est, quod ad haec concilianda eloquentia opus sit. Hinc Lystrensium quoque errorem manasse conspicuum est, cum Paulum ob eloquentiam Deum Mercurium vocabant (Actor. 14. 12.) quippe sermonis, ut rebantur, ministrum.

3. *Deus mercatorum* divitiis, quas omnes expetunt, comparandis, & lucro conficiendo praesidere existimatus, pondera quoque, mensuras & commercia invenisse creditus est, unde statuis ejus nonnunquam marsupium appendere soliti sunt. Romae mercatores festum Mercurio diem agebant, quo ritu certo constituto perjuria inter mercandum commissa expiabant, & simul, Ovidio teste, futurorum veniam deprecabantur.

4. *Deus furum* eadem fortassis de caussa appellatus, quod lucri captandi fautor & adjutor implorabatur, a graeco Comico Aristophane propterea *perfossor parietum* cognominatus. Aliquod hac in arte memorabilia facinora singulari dexteritate perpetrata Dei istius commemorantur;

Juvenis admodum & *Neptuno* tridentem, & *Marti* gladium, & *Veneri* cingulum, *Vulcano* forcipes, & *Iovi* ipsi scep-

ſceptrum furto ſuſtulit, ablaturus fulmen quoque, niſi ignibus a propoſito abſterritus fuiſſet.

Battum paſtorem Arcadem in lapidem commutavit, qui contra fidem de ſilentio ſervando datam Mercurio ipſimet aliam formam induto indicium fecerat de furto boum duorum, quos Appolini armenta Admeti regis paſcenti abegerat.

Argo item paſtori centoculo (etſi bina ſolum ejus lumina dormiendo alternarent) vaccam Io cuſtodiae illius a Iunone creditam, de patris ſui Iovis mandato ſurripuit, ſuaviſſima Muſica oculis univerſis ſoporem inducens, ac tum paſtorem ipſum morti dans. Occiſi Argi paſtoris ſui vicem miſerata Iuno centum ſaltem ejus oculos pavonum ſuorum caudis affixit.

c. Pingitur juvenis ſpecioſi & hilaris forma; *petaſo* & *talaribus* inſtructus, *caduceum* manu una, cui ſerpentes duo circumvoluti ſunt, altera marſupium tenens, catenulis nonnunquam ex ore profluentibus, ut ſupra inſinuavimus. Quae tota forma munerum diverſorum index eſt.

1. *Annot. Petaſus* pileus rotundus eſt, cui alae utrinque adherent; pileus ipſe dimidia ſui parte al[illegible]s, altera dimidia ater pingi con

consuevit, quod ejus officiorum ratio non superas solum, sed inferas etiam plagas respiceret. *Talaria* binae alae sunt pedum illius talis affixae; tandem *Caduceus* virga pacis conciliatrix est, in quam periculi faciendi caussa aliquando inter depugnantes serpentes duos abjectam continuo amplexi ambo amice coierunt.

2. In triviis & quadriviis ejus honori statuae collocabantur, lapide quadrato constantes, qui solo vertice caput Mercurii praeferebant, reliquo omni corpore trunco. Apud Latinos *Mercuriales*, Graecis *Hermae* dictae sunt.

3. Animalium galli & vituli, ac horum animalium praesertim linguae; arborum ficus; plantarum vero quinquefolium Mercurio sacrum habebatur.

d. Nomen *Mercurii* a mercibus derivatum complures existimant; sed praeter hoc aliis quoque nominibus cognominibusque apud Latinos juxta & Graecos insignitus fuit.

Camillus Romanis dictus est, quae vox ministrum significat.

Vialis, ob continuas profectiones suas sursum & deorsum viis praesidere tanquam Numen putatus.

Hermes Graecis, ut supra. ab interpretando.

Caducifer, *Ales*, a forma, qua pingitur.

Cyllenius a monte Cyllene loco natali in Arcadia. &c. &c.

V. VUL-

V. VULCANUS, fabrorum omnis ejus generis, quicunque ignem, aut quae vi ignium liquescunt, tractare consueverunt, Deos.

a. *Iovis* & *Iunonis* filius. Ob deformitatem, cum vix natus esset, a Iunone matre coelo dejectus est; vel juxta aliorum narrationem: Cum Iunone a marito Iove durius habitae suppetias veniret, pede a patre arreptus in terras elisus, in Lemnum maris Aegaei insulam decidit, claudusque ex eo casu toto reliquo vitae tempore permansit.

b. Facta ipsius fere ad effectiones operum fabrilium constringuntur:

1. Officinas enim fabriles ferrarias in Lemno, Lippara, & Siciliae insulis, praecipue in Aetna ignivomo monte erexit, in quarum ultima praesertim socios laboris sui Cyclopes uno solo in fronte oculo instructos habuit *Brontem*, *Steropem* & *Piracmonem*. His adjutoribus elegantissima quaeque fabrilia opera, partem dona, partem in usus Deorum affaberrime elaboravit; eoque obsequii genere tantam apud universos gratiam inivit, ut in Deorum coetum rursum aggregaretur.

Annot. Vel hodie adhuc montes ignivomi seu in nominatis insulis, seu ubicunque alibi siti, Vulcani appellari consueverunt.

2. Uxo-

2. Uxorem ex Deabus coelitibus ducturus, conjugium Minervae primum ambivit quidem; ſed ab ea repudiatus eſt, tum feliciori ſucceſſu Dearum pulcherrimam Venerem acquiſivit, Deorum ipſe deformiſſimus.

3. Artefactorum fabrilium, quae ex illius officina prodiverunt, inter plurima, quae numerantur, memorabilia ſunt: *Sceptrum* Iovis; *Sella* Iunonis; *Currus* & *Regia* Solis; *Monile* donum nuptiale Harmoniae: *Arma* & *Galea* Martis; *Arma* Achillis & Aeneae, illa ad Thetidis, haec ad veneris preces fabricata &c. Prae ceteris autem omnibus Iovi *fulmina* jugiter providenda, curandumque Vulcano erat, ut ne Deorum Rex hac penu unquam careret.

c. Pingitur Vulcanus forma annoſi & claudi fabri, potiſſima corporis parte nudus, ad incudem ſedens vel etiam ſtans, dextra maleum, forcipes ſiniſtra tenens, vel etiam ſociis fulmina fabricantibus invigilans; nonnunquam Palladi ſibi aſſiſtenti galeam effingens. Simili prope forma Cyclopes quoque repraeſentantur, niſi quod unicum in fronte oculum gerant, nervoſi ceterum & robuſti, quippe de gigantum gente.

1. *Annot.* Sacra peculiari quodam modo huic Deo erat pinus ſeu abies; & ex metallis

ferrum, tanquam praecipua artefactorum ejus materia. Solennia in Vulcani honorem Romae menſe Auguſto agi ſolita *Vulcanalia* dicta ſunt, in quibus populus diverſa animalia in ignem conjecerat, honoribus Vulcani concremanda.

2. In Graecia facibus ſive lampadibus feſto illi die decurrebatur; curſu ſuperatus alteri lampadem tradere tenebatur. Hinc orta locutio adagialis latina: *lampadem ſuam alteri tradere*, quod ſignificat: *ſenio vel alio caſu fatigatum alteri cedere.*

d. Nomen Vulcani origine latinum eſt, idem ex nonnullorum ſententia, ac *Volicanus*, quod ignis cellerime transvolet & violentus ſit. Praeter notiſſimum hoc, plurimis aliis nominibus inſignis eſt, ut:

Hephaeſtos apud Graecos, quaſi ardentem dicas, & ſecundum Platonis interpretationem: qui luci praeeſt.

Mulciber a mulcendo (vel potius molliendo) ferro & ceteris metallis vocatus.

Lemnius ab inſula, in quam deciderat.

Aetnaeus a loco officinae, quae ſub monte Aetna conſtituta fingitur. &c.

Annot. Paſſim eruditi ſuſpicantur, Tubalcainum Moſis ſub Vulcano latere de quo Geneſ. IV. 22. ſcriptum eſt: *Tubalcain, qui fuit malleator, & faber in cuncta opera aeris & ferri.* Nonnulli elementum ignis admirandaque illius phaenomena intelligunt, quae ſub diverſis Vulcani factis abſcondita eſſe pertendunt Alii

Vul-

Vulcanum ſic elemento ignis, ut Iovem aëri, & Neptunum aquae praefectum fuiſſe putant.

VI. MARS bellorum Deus & praeſes non apud Graecos ſolum & Romanos, ſed apud alios etiam, praeſertim apud Scytas, Thraces, Germanos prae aliis, bellis claros populos habitus fuit.

a. *Iovis* & *Iunonis* Graeci mythologi filium ajunt, in Thracia natum; a Thero Nympha (quod nomen feritatem exprimit) altum & educatum. Latini vero mythologi Iunonis ſolius filium pertendunt, quem contacto quodam flore genuerit, ad imitationem ſcilicet natae ex Iove ſolo Minervae, de quo infra.

b. Vix aliqua peculiari obſervatione digna Dei hujus commemorantur facta: en pauca:

1. In bello Gygantum fortem & egregium primo Iovis adjutorem ſe praeſtitit, Pelorumque & Mimantem interfecit; ſed a Typhoeo deinceps fugit, & ne comprehenderetur, piſcis formam ſumſit.

2. In bello Trojano cum a partibus Trojanorum ſtaret, a Diomede (Minerva inſtigatrice) iu ventre vulneratus tanto clamore, narrante Homero, infremuit, quanto alias novem vel decem millia hominum in proeliis ſolent.

c. Pingitur ardente vultu, totus armatus lanceam manu librans, currui insistens ab equis duobus indomitis tracto. Aurigae vices obit *Bellona* (alias item *Enyo* dicta) Martis seu soror, ut plurimi narrant, seu uxor, ut alii. Haec passis capillis, manu una flagellum sanguineum equis intentans, altera facem jactans, equos laxatis habenis urget, praecurrente armati Martis bigam *Discordia*, veste scissa, commitantibus *Metu*, *Terrore*, & *Furiis*, pone autem succedentibus *Fame* & *Peste*. Aliquando Marti *gallus* appingitur, ad vigilantiam militibus tantopere necessariam significandam. Fabulantur enim *Alectrionem* juvenem, quod ei in excubiis a Marte collocato somnus obrepserat, in gallum hunc commutatum fuisse.

1. *Annot.* Vides nimirum tristissimum belli effectus & caussam sub *figuris* symobolicis, quarum difficilis conjectura non est, reconditos, & exhibitos nobis fuisse.

2. Quo populi idololatrae bellicosiores erant, eo magis Deum hunc percolebant. Apud Romanos quidem honor cultusque istius Dei erat summus, quod fundatores suos Romulum & Remum ejus filios fuisse crederent: Templum in foro habuit magnificentissimum, *Martis Ultoris* nomine insigne, in quo exercitus Romani Imperator ad bellum exiturus *ancilia* (scutorum quoddam genus sacrum erat) commovebat cum dicto: *Mars vigila.* Sed campus etiam, in quo summa reipublicae saepe age-

agebantur negotia, Magistratuum electio &c. ab eo *Campus Martius* dictus fuit. *Bellonae* porro aedes Romae extra Urbem fuit, in qua senatus dabatur legatis exterarum gentium, & Imperatoribus ex bello redeuntibus, ac triumphum petentibus.

3. Ex animalibus quadrupedibus lupus ob rapacitatem; equus ob utilitatem in bello Marti sacer erat: ex volatilibus autem accipitres, & ceterae aves praedatrices ejus tutellae suberant.

d. Martis nomen a *maribus* derivat Varro, quod maribus in bello praesit. Praeterea vero vocatur:

Mavors, quod *magna vertat*.

Gradivus a *gradiendo* in bellum, seu progrediendo; aut si ex Graeco derivatum hoc malimus, graecum verbum *κραδαίνειν vibrare* significat, quod Mars hastam vibret.

Quirimus a Romanis pacis tempore appellabatur ex voce Sabina *Curis* aut *Quiris*, quod securim seu lanceam exprimit.

Enyalius a Bellona, quam *Enyo* dici supra meminimus.

Salis Subsulus a *subsiliendo*; nimirum *Salii* Martis Sacerdotes mense Majo ejus ancilia cum tripudio circumferebant. &c.

VII. IUNO. Iovis soror & conjux, Deorum omnium Dearumque ceterarum regina, nuptiarum partuumque Praeses.

a. *Satnrni* & *Opis* fuit filia, in insula Samo nata, Iovis germana & gemella soror, quem propterea tanto facilius patri a matre occultari potuisse ajunt, ut supra retulimus. Matrimonio conjuncta est eidem fratri suo Iovi, cujus patientiam perpetuo exercuit, non raro in jurgia & rixas ex ira & zelotypia praeceps delapsa. Aliquando tamen Iupiter insolite exardescens ex capillis terram coelumque inter mediam suspendit, incudibus duabus ad pedes additis, qua occasione Vulcanum auxilio matri venientem Iupiter in terram excussit, ut supra retulimus. Unicam memorabilem filiam habet *Heben*, quae Dea Iuventutis & ministra in conviviis Dearum fuit: de cujus fato jam supra sermo fuit.

b. Facta illius fere omnia ex dominandi libidine, irae impotentia, & turpi zelotypia profecta, ad iram vindictamque a ceteris nonnunquam Iovis conjugibus sumtam pertinent.

1. *Callisto* enim Dianae comitem & asseclam in ursam convertit, quam Iupiter inter astra deinceps retulit, ubi hodieque sub nomine *Ursae majoris* seu *Arctus* perdurare fingitur.

2. *Herculem* Iovis ex alcumena filium ab incunabulis odio constanti persecuta est, an-

anguibus illi in cunis primum objectis diversis postea laboribus conciliatis.

3. Trojanos tum judicii *Paridis* caussa, tum ob *Ganymedem* in locum & ministerium filiae suae Hebes ex terris advocatum perenni & infensissimo odio undique comitata est.

4. *Io* filiam Inachi Argivorum Regis, quam Iupiter in vaccam converterat, ut tanto securior a Iunonis ira delitescerat, detectam nihilominus Argo primum solertissime custodiendam tradidit. Sed cum pastor iste a Mercurio sublatus esset, ex Io vacca vindictam propterea repetitura in furorem illam egit, & per fluvios, lacus, maria, toto prope orbe exagitatam in Aegyptum tandem compulit, ubi ad Nilum flumen Iovis opem implo ravit, ac obtinuit, pristinae humanae formae restituta, & apud Aegyptios divinos deinceps honores sub nomine Isidis consecuta.

5. *Ixionem*, qui, ut nonnulli ajunt, nectare nimio epoto irreverenter tantaque furia ad Junonem appropinquaverat, ut vix nube objecta ab illius injuria se tueretur, ad Deae hujus preces Jupiter in Tartara demersit: ibique rotae perpetuo circumactae per Mercurium alligandum curavit. &c.

c. Forma augusta & regali pingitur, aut throno aureo, aut currui duobus pavonibus juncto insidens, diademate aureo in capite & sceptro item aureo in manibus conspicua.

Annot. Praecipua ministrarum Junonis *Iris* erat Nympha, qua sic ad nuncios & negotia sua expedienda utebatur, quemadmodum coniux eius Jupiter Mercurio. Itaque Iris ista prae aliis ministeriis animabus muliebribus a corpore educendis & ad inferos transportandis deputata fuit.

2. Templa augustissima *Argis*, *Sami*, & praesertim *Cartagine* habuit, *quam Juno fertur terris magis omnibus unam posthabita coluisse Samo. Hic illius arma, hic currus fuit.* Sacrificabantur eius honoribus: vaccae juvenes, agni, capellae, & sues matres. Avium autem sub tutela illius pavones putabantur.

d. Nomen Junonis itidem a *juvo*, ut Jovis juvantis patris derivant aliqui; praeter quod alia multa obtinuit, quae aut ad dignitatem, aut ad diversa illius munera referuntur. Dicebatur enim

Juno Regina, quod regnis & divitiis praesidere putaretur.

Juno Juga, quod conjuges in matrimonia jungeret.

Pronuba, quod nuptiis & nubentibus praeesset.

Cinxia, a cingulo virginali, quod sponsae cingebantur.

Juno

Iuno Lucina vocabatur, cum puerperarum, nascentiumque erat Praeses, quod scilicet lucem nascentibus impertiretur.

Sospita a valetudine, cujus tutela ad eam tanquam aëris temperieique Praesidem pertinebat.

Populonia a cultu, quo omnis populus eam venerabatur.

Juno Moneta a monendo dicta; monuerat enim Romae terrae motum plena sue esse procurandum.

Samia, *Argiva*, *Imbrasia* &c nomina sunt a locis, in quibus templa Junoni sacra erant, mutuata.

VIII. VESTA duplex apud mythologos reperitur, altera major, quae etiam cum Cybele Deorum omnium matre confunditur; altera minor, de qua hic infra.

a. Vesta major, quae etiam *Cybele* saepe vocatur, Coeli uxor, Saturni & Deorum omnium mater, fertur filia Phrygii Regis *Moeonis* & reginae *Dindymes* in monte *Cybelo* èducata.

b. Vix aliquid ex tota vita illius memoratu dignum succurrit; istud tamen satis perturbate de illa narratur: Junior adhuc, cum altrices illius Pastores foeminae & Atys collactaneus jussu regis Phrygiae necarentur, adeo infelici harum benefactricum sua-

 rum

rum forte commota fuit, ut mente alienata cum amico fibi Marfya undique, ad hyperboreos usque montes, vagaretur inter cymbalorum & tymbanorum ftrepitum.

c. Pingitur matronali habitu, turritam coronam capite, manu clavem tenens; curruique infidens a duobus leonibus tracto; nonnunquam coronae loco, ferto quercino redimita. veftis autem diverfi generis & floribus & animalibus confita eft, ad rerum omnium tereftrium tutelam fignificandam, cui praepofita erat, id quod clavis quoque manibus inferta indicabat.

1. *Annot.* Sumitur paffim Vefta haec feu Cybele pro ipfa terra; ex qua acceptione facile interpretabitur diverfas figuras & fymbola, fub quibus nonnunquam reprefentata reperitur. Culta praecipue in monte Ida Phrygiae fuit, ubi Corybantes facerdotes inter ftrepitum armorum, cymbalorum & tympanorum ejus facra peragebant; Romae autem Megalenfia ludis fcenicis in honorem illius celebrata funt.

2. Vefta altera minor ignis Dea eft. Hanc itinerum fuorum comitem Aeneas in Italiam attulerat. Romae Numa Pompilius primus magnificum templum penitus rotundum erexerat, in cujus medio ignis certiffimum imperii pignus collucebat, a Virginibus Veftalibus in hanc rem inftitutis & delectis tam cafte cauteque cuftoditus; ut fi quo cafu extingueretur ignis, negotia publica & privata continuo ceffarent, dum prodigium expiaretur virgis

caefa

caesa Vestali; si quae voti publici religionem autem temerata pudicitia violasset, viva defoderetur.

d. Mirum plane esse non debet, nomina duabus his Vestis promiscue eadem non raro tribui. Sunt autem reliquis celebriora, quae sequuntur:

Vesta, quod *vi sua staret*, terra nimirum, vel quod terram floribus & fructibus vestiret: aut etiam a graeco ἑστία, quod focum significat, si nimirum pro minore seu igne accipiatur.

Cybele a monte, in quo educatam fabulantur; alii a cubo deducunt etymon, quae figura ceterarum stabilior, ac terrae proinde symbolum est.

Ops ab ope seu auxilio, quod terra omnibus plantis suppeditat.

Magna mater Deorum, nempe ut ex terrà omnia, sic ipsas divinitates suas indidem ortas existimabant coeci gentiles.

Bona Dea Romanis dicta.

Rhea item: quod hominibus per eam plurima bona affluant,

Berecyntia, *Idaea*, *Phrygia*, a montibus duobus, & regione ortus sui Phrygia.

Pessinuntia a Pessinunte urbe cultu ejus celebri.

IX. MINERVA sapientiae & bonarum artium praeses, lanificii, artiumque ceterarum muliebrium

brium: texendi, nendi, acu pingendi, &c. oleae item inventrix, bellorum & armorum Dea a gentili antiquitate habita.

a. *Iovis* unius filia eſt ; fingitur enim ex ejus cerebro tota quanta jam adulta & armata proſiluiſſe, poſtquam Vulcanus Jovi patri caput doloribus maximis cruciatum impacta ſecuri diffidiſſet.

b. Facta illius ad claſſes complures, quarum rerum Praeſes eſt, revocari poſſent; ſed in rem noſtram pauca aliqua ſuffecerint.

1. Iovis patris in bello Gygantum, fugientibus licet Diis ceteris, indiſſolubilis comes fuit, eumque in debellatione rebellium horum egregie adjuvit, tum Meduſae capite objecto, tum fulminibus etiam, quae precario a patre acceperat, in hoſtes evibratis.

2. Occiſo monſtro *Aegide*: quod orbem Terrarum incendio vaſtaverat, pellem ejus ſcuto ſuo induxit.

3. *Meduſae Gorgonis* caput anguibus capillorum loco tectum per Perſeum recidi fecit, allatumque ſcuto ſuo inſeruit, quo intuentes quicunque in lapides convertebantur.

4. *Arachnem* puellam textorio opere praeſtantem quidem, ex ſuperbia tamen ſecum

1. Fertur in amoeniſſima Siciliae regione commorata fuiſſe, ceteroſque illius regionis incolas erudiviſſe, quomodo terra ſubigenda, frumentum ſeminandum, metendum, purgandum, conſervandum ſit, denique quomodo moli, pinſi, & in cibos humanos praeparari debeat, cum hucusque homines herbis ſolum & glandibus victitaſſent. In eundem finem boves ſub juga miſiſſe aratroque adjunxiſſe perhibetur: quo exemplo paullatim in ſocietatem coëgit, & legibus ſocialibus editis poſſidere terram ſine mutua injuria docuit homines.

2. Proſerpinam filiam perditam cum facibus accenſis undique quaerens divagaretur, paſſim interim ignorantia iterum & negligentia colendorum agrorum, atque inde ſterilitas invaſit. Cui malo opem latura *Triptolemum* Eleuſinorum Regis filium in terrae cultura informavit, ablatoque curru ſuo draconibus duobus praejuncto artem hanc per orbem vulgare juſſit.

3. Poſtquam ad lacum Syracuſium velum filiae perditae aquis innatare vidiſſet, & ex Arethuſa Nympha didiciſſet: raptam fuiſſe in conjugem a Plutone Proſerpinam, apud Jovem reddi filiam deprecata eſt, qui annuit quidem, ea tamen

men lege: ſiquidem ciborum inferorum nondum guſtaſſet aliquid; neque enim eam ſi ſecus factum ſit, per fata reddi licere. At dum compertum deinde fuit, revera ex malo granato filiam comediſſe, id ſaltem impetravit, ut dimidium ſemper annum apud Superos exigere licitum eſſet filiae Proſerpinae inferorum jam reginae.

4. *Eriſichtonem*, qui ſilvam Deae huic ſacram violaverat, tanta fame punivit, ut ſe ipſum poſtremo devoraret.

c. Pingitur forma ut gravi, at eleganti, capillis flavis, ſerto ſpiceo caput redimita, dextra facem ardentem, ſiniſtra faſciculum ſpicarum & papaverum geſtans. Aliquando toto hoc ornatu comta currui inſidet, cui dracones duo juncti ſunt. Sacrificabatur illi porca foeta, animali frugibus infeſto; quam inter hymnos circum agros ductam immolabant.

Annot. Sacra hujus Deae Romae a matronis caſtiſſimis peragebantur, quas eo tempore a virorum conſortio ſegregatas eſſe oportebat. In Attica autem illius honoribus ſacra *Eleuſinia* obibantur, quae poſterioribus temporibus Romam etiam penetrarunt, & a quibus quoscunque non initiatos ſub mortis poena abeſſe conveniebat. Ceterum faces accenſae ſacris his in memoriam Proſerpinae quaeſitae & inventae adhibebantur.

d. No-

d. Nomen *Cereris* ab antiquo verbo *cereo*, quod idem ac *creo* eſt, ortum habere dicunt, quaſi frugum creatrix diceretur; vel etiam *a gerendis frugibus*.

Demeter aut *Damater* apud Graecos terram indicat, quae matris inſtar pane nutrit.

Legifera, cujus nominis originem ſupra vidimus.

Arcana cum dicitur, probabilius ad Eleuſinia reſpicitur.

Almam ab *alendo* vocatam putant.

XI. DIANA. Pro ratione triplicis, quo fungebatur, muneris & in coelo, & in terra, & in inferis, triplex etiam divinitas credita eſt. Et quamquam diverſis item ſecundum munerum diverſitatem nominibus inſignis eſſet (in coelis namque *Luna*, apud inferos *Hecate*, in terris autem *Diana* nominabatur) omnia tamen fere ad idem & praecipuum Dianae nomen ad Numen referebantur. Itaque Diana eadem & lucis nocturnae & venationum & umbrarum apud inferos late ſilentium Dea habita fuit. Virginalis praecipue continentiae cultrix ante omnes Coelites illuſtris.

a. *Jovis* & *Latonae* filia, in Delo inſula eodem partu cum fratre Apolline edita eſt. A teneris inde venationum amatrix immodica conjugium perpetuo averſabatur. Parvula namque ſinui patris Jovis inſidens arcum, ſagittas, & ſexaginta Nymphas ſo-

dales ſuppliciter petiit, obtinuitque, ut eam pater ſylvarum Deam conſtitueret. Cyclopes inde arcum & ſagittas ſuppeditaverunt novae praeſidi, Pan autem canes venaticos majores ſex, vertagos ſeptem dono obtulit.

b. Factorum Deae hujus principium a venatione.

1. Penu namque venatoria dono Panis & Cyclopum inſtructa, ante alia in monte Parrhaſio cervos quatuor aureis cornibus ſublimes cepit, quos deinceps currui ſuo praejunxit; quintum Herculi capiendum ſuperſtitem liberum reliquit.

2. *Actaeonem* Cadmi nepotem venando imprudenter progreſſum ad fontem usque, quo Diana cum Nymphis ſodalibus corpus veſtibus poſitis abluebat, crudeliſſima morte mulctavit. Aqua enim ex fonte in infelicem venatorem manu ejaculata repente in cervum convertit dominum, canibus ſuismet ignotum, qui diu exagitatum miſerrime dilaniarunt.

3. *Meleagrum*, qui Diis ceteris omnibus ſacrificaverat, de neglecto cultu ſuo punivit, immiſſo immani apro, Calydonio dicto, qui dictiones ejus miſerum in modum devaſtabat.

4. *En-*

4. *Endymionem* formosum venatorem aut pastorem tanta tamque constanti amicitia prosecuta est, ut quamvis perpetuo sopori a Jove immersum, & in specu montis Latmi recubantem, frequentissime tamen inviserit.

5. In bello Gigantum Jovi patri fideliter fortiterque adstitit, immanemque Tityum telis confecit; quamquam postremo & ipsa in Aegyptum fugerit, felemque, ut lateret, induerit.

6. *Niobem* de prolium multitudine & pulchritudine Latonae matri suae superbe temerarieque insultantem, postquam Apollo jam septem ejus filios telis confixisset; Diana nunc etiam morte septem filiarum illius ulta est, matre Niobe ipsa doloris immanitate in lapidem conversa.

c. Pingitur forma conspicuae virginis, statura procera, vultu gravi sed amabili, succincta in morem Amazonis. Coma aut dissoluta, aut nodo unico post cervicem revincta. Arcu, sagittis, & pharetra instructa, in capite lunulam bicornem splendentem gerit. Manu venabulum agitat: canes venatici pone sequuntur, & Nymphae sodales latera stipant, quibus ipsa una supereminet omnibus. Nonnun-

quam etiam curru aureo vehitur, cui adjuncti sunt equorum loco cervi albi, quos ipsa in Parrhasio monte cepit primitias venationum suarum.

1. *Annot.* Quamquam Iupiter Dianae cultui triginta solum urbes assignaverit, tamen vix ullius Deorum cultus diffusior per orbem fuit. Celeberrimum toto orbe templum Ephesi habuit, quod ornatus divitiis, & edificii magnificentia inter septem mundi miracula relatum a veteribus fuit; unde fabri argentarii ex elaboratis aedis istius & idoli imaginibus, testantibus Actis Apost. cap. 19. magnum quaestum faciebant. Romae sacrificia Dianae hujus cervis albis; in Chersoneso Taurica autem hominibus peragebantur. Erant vero sacra Dianae animalia: cervi, canes, & feles: ex arboribus pini; universe prata, sylvae ac fontes.

2. Cum fratre Apolline apud Romanos praecipue *Ludis secularibus* & praeerat, & iisdem colebatur; quibus in ludis pueri puellaque patrimi & matrimi choreas ducebant, & hymnos solenniter decantabant, *Carmen seculare* dictos.

d. Nomen Dianae secundum Varronem a *Dea Iana* commode derivatur, quod *Lunam* significat, quemadmodum *Ianus Apollinem.* Ex triplici munere praeter ea, quae principio commemorata sunt, varia tulit cognomina:

Trivia dicta est aut a tribus officiis ut mox, aut quod ubicunque tres viae publicae con-

convergerent, ſtatuas huic Deae erigi ſolenne eſſet.

Lucina, quod cum Iunone Lucina aut Pronuba parturientium Dea confundi videtur.

Diva genitalis eadem de cauſſa non raro vocari conſuevit.

Phoebe, ut ſoror Phoebi ſeu Apollinis eſt: hoc eſt: Luna, cum Apollo ſol ſit.

Noctiluca, item *Siderum Regina* eodem ſignificatu de Luna accipienda ſunt.

Cynthia & *Delia* ex loco ortus item, ut fratris Apollinis nomina explicantur.

Triformis aut ad rationem triplicis iterum muneris ſumta forma, aut, quod malunt alii, a triplici forma, in quam Luna per vices mutatur.

Dictynna a Cretenſibus appellari ſolita eſt.

Epheſia. *Taurica*, *Coriphaea*, a locis aut regionibus, in quibus cultus ejus celeber erat.

XII. VENUS pulcritudinis & amoris caſti Dea, per totam, qua late patet, naturam regnans ab univerſa gentili antiquitate reputata eſt; poſtremis ſequentibus temporibus ad voluptatum cujuscunque generis praeſidium foede traducta.

a. Nonnulli Venerem *Iovis* & *Dionis* filiam eſſe ajunt; juxta alios ex ſpuma maris orta a Zephyro in concha ad littus Cypri inſulae primum appulſa, ad Cythercam po-

ſtea ab Horis educata eſt. Quacunque pedem fixiſſet adoleſcentula, flores ſub ejus paſſibus germinabant. Adultior comta ornataque ad coelos deducta eſt, ſimul miraculum, ſimul ſpectaculum gratiſſimum univerſis Coelitibus fuit. Et quamquam Dii prope univerſi conjugem illam expetiiſſent, rejectis tamen ceteris omnibus, Deorum deformiſſimum Vulcanum ſponſum elegit.

b. Plena eſt fabuloſa antiquitas factis, quae Venus aut perpetraſſe, aut inſpiraſſe, aut participaſſe ſaltem narratur. Notatu digniora ſunt pauca haec:

1. Cum *Eris* pomum aureum diſcordiae inter Deas projeciſſet, arbiter pulchritudinis Paris Priami filius a Iove datus fuit. Verum eo judice Venus praelata eſt Iunoni & palladi indignantibus, ac infeſtis propterea deinceps ſemper Paridi & Trojano populo Deabus, quae cauſſa ceciderant, cum victrix Venus interim judicem Paridem Helenae conjugio remunerata eſſet.

2. *Adonidem* juvenem, quem inpenſe diligebat, venationi aliquando ferventius vacantem, Mars in ferum aprum mutatus occidit. Venus de clientis ſui periculo edocta auxilio quidem properaverat, ſed occiſum repertum ſaltem in

flo-

florem Anemonem mutavit. In ea auxilii properatione cum pedem ſpina ſauciaſſet, ex Veneris divino ſanguine roſae olim albae poſthac rubeo colore imbutae ſunt.

c. Forma juvenis amoenaeque Deae pingitur, veſtitu facili, levi, capite corona ex roſis albis rubrisque plexa redimito, aliquando etiam magnam corporis partem nuda conchae inſiſtens, aut ex mari aſcendens, ut Appelles eam pinxiſſe perhibetur. Alias currui eburneo inſidet, conchae in morem facto, a columbis aut etiam cygnis tracto, filium Cupidinem aut lateri ſuo aſſiſtentem, aut ſinui inſidentem habet, Gratias autem ſeu Charites pone ſtantes, ſequentes, vel gyrum concludentes.

1. *Annot.* Filii Veneris gemini numerantur *Cupidines*, quorum alteri nomen *Eros*, alteri *Anteros*: ut ſignificaretur, amorem niſi mutuum ſubſiſtere diu non poſſe. Cupidines porro iſti puerili figura, nudi, alati, oculis velatis, arcu, ſagittis, pharetris, & lampadibus ardentibus manus inſtructi pinguntur, quibus omnibus amoris effectus ſympolice exhibentur; fere enim puerorum amantes ſunt ſimiles, coeci, ardentes, fraudis expertes quidem, ſed tamen leves, doloribus diverſimode obnoxii &c. Ovidius duorum generum ſagittas Cupidini tribuit: amicitiae & averſionis L. I. Metam. Fab. IX.

2. *Gratiae* tres, *Charites* aliter dictae: *Aglaë*, *Thalia*, & *Euphrosine* erant. Pinguntur hae item nudae, plerumque manibus junctis in circulum subsultantes, junctis manibus amoris concordiam; nuditate autem amicitiae sinceritatem, quam fuco omni carere decet, indicare volentes.

2. Templa Deae istius honoribus in Graecia dicata erant praecipua, in *Cypro* insula, in *Cythera*, in *Papho*, *Gnido*, & *Sicyone*, postremo *Corinthi*. Apud Romanos cultus illius tanto celebrior & frequentior erat, quod Venus mater Aeneae Romani Imperii Conditoris putaretur. Hinc Romae templa *Veneris Erycinae*, *Veneris Cluacinae*, *Veneris Libidinae*, & postremo magnifice aedificata a Iul. Caesare aedes *Veneris Genitricis*. Sacra porro Deae huic erant ex animalibus: passeres, columbae, cygni; ex arboribus & plantis: rosae, myrti, & mali arbores.

d. Veneris nomen (interprete ipso Cicerone) a *veniendo*, descendere volunt. Varia adhuc alia nomina sortita est:

Aphrodite a Graecis appellata est, nomenclatione a spuma maris ducta.

Dionea a matre Dione.

Verticordia. Corda enim hominum in Deae istius potestate esse creditum est gentilibus.

Amica, quod amicitiae vinculum nectere putaretur.

Migo-

Migonitis, quod conjugiis praesit. Hoc nomine Paris ei templum condidit ducta Helena.

Paphia, *Cypria*, *Gnidia*, *Cytherea*, *Idalia*, *Erycina*, a locis cultus sui, nimirum insulis *Cypre*, *Cythera*, urbe *Paphis*, & montibus *Ida* & *Eryce*.

B. *De Diis Selectis.*

a. Dii Selecti apud Romanos illi vocabantur, qui dignitate cultusque frequentia & celebritate Consentibus proximi habebantur.

b. Ad classem istam Dii Deaeque universe octo referebantur, nimirum: *Ianus*, *Saturnus*, *Rhea*, *Genius*, *Pluto*, *Bacchus*, *Sol* & *Luna*.

c. Equidem Deorum istorum aliquos omnino eosdem esse cum nonnullis illorum, quos hucusque jam enumeravimus, liquido videbimus; sed tamen & hos quoque tum ordinis statuti caussa, tum ideo etiam attingere juvabit, ut adolescentes nostri divinitatum istarum quoque ignari ne sint.

I. IANUS anni, triviorum, & januarum, praecipue autem pacis Deus apud latinos tantum fuit, Graecis penitus incognitus.

a. *Coeli* & *Hecates* filium ferunt, qui ex Thessalia populos quosdam in Italiam traduxit, & sapientissime rexit, unde ipsi cognomen *Patris* adhaesit.

b. Factorum illius haec commendatione longe dignissima ad nos pervenerunt:

1. Primus homines Deorum cultum & Sacrorum ritus docuit; unde primus in omnibus Sacris invocatus fuit, ut per eum (quemadmodum Ovidius observat) quasi janitorem ad reliquos Deos aditus fieret.

2. Artes scientiasque eximie promovit, & quoniam concordiae pacisque cum finitimis conservandae erat studiosissimus, hinc *Paci* Deus habitus cultusque fuit.

3. Saturno ex regno a filio Jove dejecto non tantum perfugium in terris suis, sed etiam societatem regni concessit, cum quo deinceps conjuncta opera populos sibi subjectos felices reddidit.

c. Pingitur forma viri gravis, togam Romani civis indutus, bifrons, clavem & virgam manibus tenens, quibus vel unio duorum populorum, Romani & Sabini, & societas imperii inter Romulum & Tatium coita denotetur (hac nempe forma primum Romae in eo templo apparuit, quod Romulus Deo huic post pacem cum Sabinis conclusam suscitavit) vel certe symbolum prudentiae humanae in eo erigitur, quae non ad futura solum, sed ad praeterita etiam animum advertere praecipit.

1. *Annot.* Fuerunt, qui solum Iani nomine intelligerent, atque hinc anni Deum nuncuparunt, quem una cum *Horis* coeli foribus praeesse finxerunt & inde postea foribus etiam in terris praefecerunt. Ita quoque *januarum* pariter & *Ianuarii* mensis, qui annum aperit, nomina a jano deducta affirmant.

2. Quoniam praecipuum tamen Iani munus erat, paci faciendae tuendaeque praeesse, hinc templum ejus Romae pace undique restituta concludebatur: belli autem tempore perpetuo patebat.

d. Nomen Iani, quod penitus latinae originis esse debet, si Ciceroni fides habetur, ab eundo derivatum est, quasi *Eamus* vel *Eanus* dicatur, quod scilicet annus seu tempus semper it ac procedit.

Matutinus pater apud Horatium vocatur; Iani enim nomine sol non raro veniebat.

Biceps aut *Bifrons* a forma, qua pictus exprimebatur. Cum *Quadrifrons* autem exhibebatur; quatuor anni tempora designata fuerunt.

Claviger item a picturae forma.

Patuleius, quia illius templum bello indicto patebat.

Clusius, quod idem templum pace facta mox constanter claudebatur.

II. SATURNUS Temporis Deus, & aetatis aureae auctor a fabulographis assignatur.

a. *Coeli*

a. *Coeli* & *Terrae* (id eſt Veſtae majoris) filius fuit, qui cum fratre ſuo natu majori Titano foedus hac conditione pepigerat, ut Saturnus natu minor regnum avitum obtineret, filios tamen nullos tolleret, quo hereditas haec ad Titanis filios poſtliminio rediret. Sed cum dolo matris Rheae nihilominus Iupiter, Neptunus, Pluto, conſervati fuiſſent, hinc bellum ſemel iterumque exarſit, in quorum poſtremo Saturnus throno dejectus eſt, & exulatum in Italiam abivit, ubi tranquillus latuit. A latitatione hac Saturni regioni nomen *Latii* acceſſit.

b. Hoc factorum Saturni & per omnem vitam, & praeſertim exilii tempore praeclariſſimum, quod homines plurimis beneficiis affecerit, praeſertim agreſtes ad cultum humaniorem tranſtulerit, & ad culturam terrae erudiverit; aſſumtus autem deinde in regni ſocietatem a Jano, tranquillitatem, libertatem, abundantiam, felicitatemque undique ſic propagaverit, ut tempora regni illius *aureae aetatis* nomen meruerint.

c. Pingitur forma ſenis decrepiti, calvo potiſſimum capite, promiſſa barba, pallido vultu, caperata fonte, manu una falcem tenens, altera ſerpentem in orbem ſic convolutum, ut caudam propriam remordeat.

1. *Annot.* Romae templum Deo huic admodum ſplendidum & ſacrum conditum fuit, religione & fide ſanctiſſima cultum; *aerarium* enim in illo conſervabatur, in quo non ſolum pecunia publica, ſed etiam monimenta publica & ſigna militaria adſervabantur.

2. Feſta Dei hujus, *Saturnalia* dicta, menſe Decembri tanta ſollennitate & tam communi laetitia agebantur, ut omnis urbs feriaretur & ad refricandam aureae aetatis memoriam domini ſervis paſſim in conviviis publicis & immiſcerentur & miniſtrarent. Humanae tamen etiam victimae olim eidem Deo immolabantur, quod ſacrificium praeter omnem Sacrorum morem aperto capite fieri neceſſe erat, & cujus recordatio in gladiatoribus ſaltem conſervata Romae fuit, qui in ejus honorem publice depugnabant, ac vulneribus mutuis ſe conficiebant.

3. Nomen Saturni varii varie derivant, plerique tamen a *ſatu*, quod homines ſerere docuiſſet. Praeter vulgatum hoc aliis nominibus quandoque appellatus eſt, ut:

Chronius a graeco χρόνος, quod temporum auctor putaretur.

Sterculius, quod homines artem agros ſtercorandi primus docuerit. &c.

III. RHEA, alio ſatis pervulgato item nomine *Ops* dicta, telluris habitatae peculiari titulo Dea & praeſes eſt.

a. *Coeli* & *Terrae*, filia, Saturni autem uxor & ſoror fuit.

Annot.

Annot. Confunditur haec Rhea ſus deque modo in ortu, modo in factis, attributisque ſuis cum Veſta majore, aut Cybele: quod mirum eſſe non poteſt. Quod enim ſyſtema conſtans & verum in fictionibus falſiſſimis & ridiculis expectemus.

b. Quo dolo materno filios Jovem, Neptunum, Plutonem Saturno ſubtraxerit, ac ſalva jurisjurandi religione, quod vir ejus crudeliter fratri Titano praeſtiterat, proles has ſuas conſervarit; alibi narratum eſt.

c. Pingitur coronam turritam in capite, & clavem manibus gerens, ut Cybele.

Annot. In ſacris ejus, quae bovis aut porcae foetae immolatione agebantur, cymbala & tympana adhiberi moris erat, quia Rhea horum inſtrumentorum uſu Saturnum maritum ab attentione ad vagitum infantis Jovis avertit.

d. Praeter nomen *Rheae* & *Opis* porro etiam:
Magna mater appellata eſt, quia tellus tanquam mater omnia animantia nutrit.
Mater Deorum, quia Saturni uxor fuit, ex quo fere omnes Dii deſcendunt.

IV. GENIUS Deus tutelaris erat & Protector non tantum ſingulorum hominum, ſed urbium etiam & quorumvis locorum.

a. Alii *Jovis*, alii Deorum generatim filium faciunt, hominum vero patrem.

b. Genium ſuum cuivis homini ſtatim a nativitate adeſſe credebant veteres, cujus mu-

munus esset: hominem istum vel locum assidue tueri, eique praesidere, ad bona perpetranda creditos sibi clientes ducere, ad mala autem defugienda incitare. Summam muneris hujusmodi Genio dati egregie Apuleus exprimit, cum ab eo vocatur: *Singularis praefectus, domesticus speculator, individuus arbiter, inseparabilis testis, malorum improbator, bonorum probator* &c. Imo duplices plerique genios singulis destinatos putabant, bonum unum; malum alterum, quorum amborum officia facile ex significatu nominis discernuntur. Postremi generis genios *Deos Manes* in sepulchris mortuorum commorantes vocabant.

Annot. Hinc orta consuetudo jurandi per genium suum, & postquam adulatio invaserat, per genios Principum; enixe autem obtestaturi per *genium alicujus* deprecabantur.

c. Pingitur saepe forma serpentis; aliquando senili, potissimum juvenili specie, veste stellis distincta, corolla ex floribus & platani foliis redimitus, cornucopiae manibus gerens.

Annot. Sacra Deo huic natali praesertim cujusque die fiebant floribus, vino, unguentis & thure; sanguine enim Deum vitae placare incongruum visum.

d. Un-

d. Universe genius *Naturae Deus* credebatur, qui omnium rerum gignendarum vim habebat, nomine illius ab antiquo verbo *geno* (quod idem significat ac gigno) descendente.

Daemon Graecis bonus Genius dictus est, unde daemonium Socratis facile interpretaberis.

Annot. Affines genio *Penates* & *Lares* erant, Dii ex quibuscunque vel majoribus, vel minoribus, vel heroibus, vel denique ex defunctis majoribus ad peculiarem curam familiae vel domus alicujus delecti. Penates in penitissima aedium parte seu in penetralibus colebantur, inde *Penates.* Contra *Lares* Dii hereditarii erant, inde etiam *Patrii* dicti. His in domibus singulis *Lararium*, hoc est aedicula sacra constituta erat, in qua icunculae canina pelle vestitae, & canem juxta se habentes collocabantur. Ante has imagines sertis & floribus exornatas ignis constanter alebatur, offerebanturque Diis Laribus primitiae frugum & porci. Hinc Penates & Lares saepe pro aedibus usupari videas.

V. PLUTO Inferorum Deus est, & noctis omniumque infernarum umbrarum, ac subterranearum divinitatum summus praeses.

a. Patre *Saturno*, matre *Rhea* seu Ope natus, eodem matris dolo, quo fratres reliqui, conservatus est, atque tertius Iovis ac Neptuni frater ex hereditate paterna imperium omne subterraneum sortito accepit.

b. Me-

b. Memorabile factorum illius nullum, nisi malefactum, quo Proserpinam Cereris filiam flores cum sodalibus ad pedem montis Aetnae in Sicilia legentem repente ex terra in lucem quadriga infernali sua erumpens rapuit, uxoremque sibi desponsavit. Quam tamen violentiam hinc extitisse referunt, quod a Deabus omnibus*, quas in conjugium depoposcerat, turpitudinis caussa repudiatus fuerit. Quo pacto autem matri Cereri de raptu isto apud Iovem impensius querenti satisfactum fuerit, supra de Cerere narratum est.

Annot. Factorum plurium vice juvat hoc loco inferorum numina secundaria inserere, quibus Pluto in gubernando rite & ordine regno suo inferno administris utitur, & voluntatis suae executoribus. Sunt autem sequentia.

1. *Proserpina* conjux Plutonis, inferorum Regina, filia Cereris. Huic Deae in mortuos omnes imperium adscribunt, & illam nonnunquam cum *Hecate*, *Trivia*, *Luna* permiscent, atque ita veneficiis praeficiunt; rati nimirum, Proserpinam ceu Lunam in herbas, quibus veneficia exercebantur, vim magicam despumare,

2. *Minos*, *Aeacus*, *Rhadamantus* judices apud inferos ut incorruptissimi, ita inexorabiles sunt, qui in universos ad-

venas ex ponderatis vitae meritis, praemia poenasve decernunt, & condemnatos vel ad Elysium vel ad Tartarum ablegant. Ante hos judices statuta est fatalis illa urna, qua omnium viventium nomina continentur, & quae perpetuo versata eorum nomina emittit, qui Parcae necandi, & postea judicandi destinantur.

3. *Furiae* aliter *Dirae* sorores tres, vindictae poenarumque in sontes decretarum executrices & generatim malorum ultrices Deae sunt, a Graecis *Eumenides* vel *Erinnyes* appellatae. Forma sunt terribili, vestitu atro, capilli earum angues sunt, & anguibus cincta vestis est. Manibus faces ardentes agitant, & saepius flagella intentant ex anguibus meris plexa & contorta. Nomina singularum sunt: *Alecto*, *Megaera*, *Tisiphone*.

4. *Parcae* fatorum humanorum Deae, itidem in hac tenebrarum regione commorantur. Sorores item tres sunt, *Clotho*, *Lachesis*, & *Atropos*, quarum primam in nativitate cujusvis hominis lanam aut linum colo alligare fabulantur; alteram deinceps per omnem hominis istius vitae cursum fusum ex hoc colo deducere, tertiam autem hoc filum deductum tum incidere, cum homini morien-

riendum eſt. *Parcas* vocatas ajunt, quod *nemini parcant*; juxta alios a *parcendo*, quod duae ſaltem parcant.

5. *Fluviis* quinque omne hoc inferorum regnum (quod aliis nominibus etiam *Avernus* vel *Tartarus* vel *Orcus* appellatur) circumdatum aut memorabile eſt. Sunt autem fluvii iſti: a.) *Acheron*, b.) *Styx*, per quem Dii omnes inviolabile jusjurandum pronunciabant, cariturí ſecus nectare & ambroſia anno uno & diebus novem. c.) *Cocytus*, fluctus fluvii hujus gemitum & ejulatum referebant. d.) *Phlegeton* fluctus ſulphure piceque ardentes aquarum loco volvebat. e.) *Lethe*, ex quo ſeu Tartarum ituris, ſeu in lucem mundi ſuperioris reverſuris bibendum erat, ut anteactorum omnium obliviſcerentur.

6. *Charon* ſenex ſqualidus & triſtis, vultu torvo, tetrico, lacinias veſtimentorum ex humero ſuſpenſas, portans, & cymbae rimoſae ac carioſae conto armatus inſiſtens, nauta infernalis eſt, qui defunctorum umbras cymba ſua transvehit, ſingulas oboli unius mercede, quae merces nomine proprio *naulum* vocatur. Quare veteres admodum ſollicite ſub linguas defunctorum obolum condebant, ut ne naulo deſtituti a Charonte rejice-

rentur. Non ſepultorum corporum animabus centum annis ad ripam fluminis Acherontis exſpectandum vagandumque erat.

7. *Cerberus* canis horrificus tribus capitibus, & tergo anguibus ſibilantibus horrido inſtructus, caudae loco ingentem draconem habens, janitor & cuſtos inferni eſt, catenis mille ad oſtium inferni devinctus, qui introitum quidem univerſis, reditum autem mortalium nemini permittit, tam immaniter furens, & tremendo latratu concutiens omnia, ut ipſae Furiae accedere vereantur.

8. *Damnati celebriores* ad inferorum ſupplicia notandi ſunt ſequentes:

Gigantes rebelles in Superos a Iove victi ad Tartara detruſi ſunt, *Tiphoeus* praetertim injecta Sicilia; & *Briareus* centimanus impoſita Aetna oppreſſi:

Tityus item Gigas violentiam Latonae intentans in infernum a Iove fulmine praecipitatus eſt, ubi novem jugerum ſpatium explet, vulture perpetuo jecur illius identidem renaſcens exedente.

Phlegyas Lapitharum quondam Rex, quod Apollinis templum Delphicum ſuccendere auſus ſit, a Deo hoc telis confixus apud inferos ſub ingenti ſaxo ſedet ruinam perpetuo minitan-

tante, aeterno inde metu diſcruciatus.

Ixion, cujus delictum & poenam ſupra in Iunonis factis narravimus.

Siſyphus inſignis latro, qui, quoscunque vi in poteſtatem ſuam redegit homines, immani ſaxi pondere iis ſuperpoſito necabat. In poenam malefacti ingens ſaxum in verticem montis maximo & aeterno conatu provolvit; quoniam ad cacumen usque promotum continuo relabitur.

Salmoneus, quod ſuperbia adverſus ipſum Iovem elatus in ponte aereo, quem in hunc finem curaverat, circumvectus, & taedas ardentes inter homines projiciens tonitrua & fulmina Iovis imitari voluerit, fulmine ad Tartarum praeceps dejectus eſt.

Danaides, etiam *Belides* vocatae, filiae 50. Danai ſunt, quarum 49. (excepta videlicet Hypermeneſtra) ex patris juſſu nocte nuptiarum ſponſos ſuos trucidarunt, & propterea ad hauriendam cribro aquam perpetuo condemnatae ſunt.

Tantalus ſceleratus rex Achivorum, qui ad periclitandam Deorum apud ſe convivarum Omniſcientiam filium ſuum Pelopem coctum illis appoſuerat,

erat, ſed & perjuriis infamis erat, in fluvium infernalem Eridanum a Iove dejectus eſt, ubi crudeliſſima fame ſitique cruciatur, licet poma & aqua palato jugiter adnatent, quae ipſa tamen continuo fugiunt, ſimul atque comprehendere unum alterumve aggreditur.

c. Forma turpi & terrificia pingitur *Pluto*, vultu torvo, in tenebricoſa ſpecu ſuper throno ſulphureo conſidens, manu ſceptrum, capite coronam ex ebeno geſtans. Sceptri loco aliquando bifurcam tenet, manibusque clavem inſertam, pedibus throni affuſum Cerberum habet. Lateri ejus in throno aſſidet *Proſerpina* ornatu regio, ſed pullo triſtique inſignis.

Annot. Plutoni victima taurus niger erat; Proſerpinae vero vacca ſterilis, aut canis, quod canum ululatu ſpectra diſſipari crederent; arborum vero cypreſſus, buxus, & adiantum Deo huic dicata erant. Sive vero ex armentis, ſive ex gregibus victimae deputabantur, ſemper nigra ſelecta ſunt, quorum ſanguinem egeſta terra in foſſam fundi oportuit, ut tanto certius ad inferos penetraret. Ceterum Dii omnes inferi exoſi erant, quippe inexorabiles, neque ut conferrent beneficia, ſed ut abſtinerent a maleficiis, ſacrificiis placabantur.

d. Nomina *Plutoni* diverſa obtigerunt, ut:

Zeus

Zeus stygius, id est: Jupiter infernus seu stygius, per fluvium *Stygem* designato toto Monarchae hujus imperio.

Summanus Moderator defunctorum, quasi dicas *summus Manium*.

Dis quasi *dives*, quod Deus divitiarum sub terra conditarum existimaretur, ex quo praesidio nonnunquam *Plutum* appellaverunt, tanquam divinitatem diversam, cum omnino ipse idemque rerum subterranearum omnium moderator sit.

Orcus ab urgendo dictus, quasi *Urgum* voces, quod omnes ad mortem urgeat. Etsi Orcus nonnunquam pro loco incolatus illius sumatur.

Februus a purgando, id enim vox antiqua *februare* significat. Hinc sacer Deo isti mensis Februarius.

Quietalis, quod viventes post mortem quiete donet.

Proserpina quoque aliis nonnunquam nominibus compellata fuit, cujusmodi sunt:

Juno profunda, aut infera.

Domina, intellige: mortuorum.

Despoena, *Libera*, Baccho enim socia aliquando jungitur.

VI. BACCHUS vini, & omnis seu ordinatae seu inordinatae laetitiae ex usu vini profectae Inventor ac Deus est. In quo fere omnes

ſtabiliter conveniunt, cum de ortu ceterisque factis hujus Dei in diverſiſſimas ſententias diſcedant fabularum ſcriptores, modo plures Bacchos inducendo, modo miſere omnes confundendo. Interim de quo nobis in eruditione latina aut graeca ſermo eſt.

a, *Jovis* & *Semeles* Thebanae eſt filius, Thebanus inde dictus. Mater pro foeminea curioſitate Jovem in majeſtate ſua videre cupiens, & voti compos facta, terrore fulguris ſplendorisque repente exanimata eſt, filio immaturo relicto. Itaque pater Jupiter eum femori ſuo inſuit; at ſuccreſcentibus paullatim puero cornibus, petulcientem ferre prae dolore non valens, maturum jam factum in lucem emiſit, atque a *Briſe* Nympha educandum, a *Sileno* autem in litteris & bonis artibus inſtituendum curavit,

b, Facta Bacchi ad vini culturam inventam & propagatam revocantur.

1, Cum ingenio & eruditione valeret, rationem vini colendi principio invenit, & tum artis hujus beneficium, tum pacem, concordiam, vitae comoda, & laetitiam per omnem Aſiam propagavit.

2, Itaque inter victorias & triumphos continuos ad Indias usque vagatus eſt, comitante eum undique pro copiis mu-

lie-

lierum ebriarum & pelulantium choro, quae *Bacchae* aut *Maenades* dictae ſunt, corolla pampinea, & pellibus ferarum indutae, thyrſis hedera circumvolutis armatae, furibundae ac vociferantes: *Evohe Bacche!*

3. *Pentheum* cultui divinitatis ſuae feſtisque immodeſtis obnitentem Bacchus in leonem primum convertit, tum a Maenadibus vivum lacerari fecit.

4. *Lycurgum* regem Thraciae, qui vites eradicare volebat, ne deinceps Baccho ſacrificaretur, in furias egit, ut is ſibi ipſe tibias ſuccideret, ratus ſe vitem reſecare.

5. Regi *Midae*, qui in itinere Silenum praeceptorem ejus a coetu exerrantem, ac diu in Phrygia vagatum reduxerat, muneris loco voti faciendi & implendi poteſtatem obtulit. Qua cum ſtolidus Rex turpiter abuſus eſſet, optans ac impetrans, ut quidquid contingeret, aurum fieret, ad preces poenitentis poſtremo flexus in fluvio *Pactoli* manus eum lavare juſſit, quo voti ſtulti efficaciam ab eo abſtulit, auri vero divitem fluvium reddidit.

6. In *Naxum* inſulam trajecturum, cum *Piratae Tyrrheni* in Aſiam traducere

meditarentur, dolum ſubodoratus malum navis in draconem convertit, piratas vero in mare praecipites actos *Delphinos* fecit.

c. Forma, qua Bacchum veteres pingebant, tota quanta aliena eſt ab ea, qua pictores poſteriorum ſaeculorum illum exhibuerunt, qui cum Bacchum obeſum, pinguedine turgidum, temulentumque repraeſentarunt, exemplaria formae ſuae a qua neſcio cauponula mutuaſſe videntur. Sane veteres Bacchum ceu juvenem, formoſumque virum pinxerant, qui in capite coronam ex pampinis, ſceptri loco manu Thyrſum geſtat, id eſt, lanceam palmitibus circumvolutam. Caput praeterea cornua parva duo obſident, & ex tergo pellis pantheris defluit; manuum altera ſaepe cornu item oſtentat, quod apud veteres bibendi erat inſtrumentum. Nonnunquam in triumpho ſuo proponitur ſublimis vectus curru aureo, tracto a tygribus, lyncibus, leonibus, aut pantheris; Sileno tamen equite bene ebrio pompam ducente in aſello, Maenadibus vero, Faunis & Satyris currum ambientibus, qui poculis thyrſisque univerſi armati ſunt. Alias etiam humeris Panis inſidet, aut in amplexu Sileni ſui quieſcit, manu una uvam, altera poculum ferens.

Annot.

Annot. Festum Bacchi legitimum *Liberalia* dictum est Romae, quo ei liba ex melle offerebatur; mellis enim etiam inventio Baccho adscribitur. Immolabatur huic Deo hircus vel caper, nonnunquam etiam aper; haec enim animalia maxime infesta sunt vineis. *Bacchanalia*, aliter etiam *Dionysia*, & *Orgya* dicta, Sacra erant Romae honoribus Bacchi dicata, omni genere licentiae & furoris infamia, ut ea A. U. C. 567. ex SCto. vel a gentili magistratu abrogari necesse visum sit. Reliquias aliquas istius Ethnicismi diebus antecineralibus Christiani in hodiernum diem retinuerunt; frustra hucusque contra nitente sancta Matre Christi Ecclesia.

d, *Bacchi* nomen ab ejulando originem ducere ajunt. Cognomina autem notissima sunt:

Liber Pater, quippe vinum curis animum exonerat.

Liaeus idem est ac Liber.

Dionysius ex graeco, quasi dicas, *vini dator*, aut etiam *Jovis filius.*

Dithyrambus bis venientem significat, quod a duplici Bacchi nativitate desumtum est.

Biformis vel a duobus cornibus, vel a duplici forma, qua pingitur, juvenis nimirum & senis.

Evan, & *Iachus* a vociferando & tumultuando, unde etiam Bacchae *Evantes* nuncupantur.

Le-

Lenaeus, aut *Torcularis*, ab inventis vini torcularibus.

VII. SOL idem omnino eſt, qui Apollo, ác propterea multa, quae ſupra de Apolline attulimus, ad ſolem huc referri poſſunt ac debent; in Theologia tamen gentili Apollo & Sol diſtinguitur; dicitur enim poſterior iſte filius *Hyperionis* & *Thiae*, nepos Saturni ex fratre; qui ipſe quoque Hyperion aliquando vocatur.

AURORA Solis hujus & Thetyos filià credita fuit, digitis roſeis, manibus nectar exſtillantibus, veſte crocea, candidis & alatis equis duobus vecta; frontì illius ſtella matutina affixa eſt, manuum alteri fax ardens inſerta.

VIII. LUNA eadem itidem eſt cum Diana, imo cum Proſerpina etiam; cum tamen in numero Deorum ſelectorum apud Romanos numerabatur, *Hyperionis* filia eſt, Solisque ſoror. Superſtitio veterum credebat, eam, cum deficit, incantationibus magicis affligi; ideoque pelvibus aeneis aliisque inſtrumentis ſtrepitum excitabant, ut incantationes hujusmodi, cum non audirentur, fruſtrarentur. Hanc ſuperſtitionem apud varias Orientis gentes vel hodie adhuc vigere recentiorum teſtantur itineraria. Duobus duntaxat equis currus Lunae trahitur; & ſub nomine *Noctilucae* Romae colebatur.

§. II.

§. II.

De Diis minorum gentium.

a. Minorum gentium Dii appellantur, qui grandi Deorum conſilio in Olympo non adhibentur, neque tam frequentem aut ſtabilem cultum in urbibus praecipuis habent, quam ceteri antea relati.

b. Claſſis haec Divinitatum minorum quatuor generibus comprehendebatur apud Romanos; referebantur enim huc Dii *Indigetes*, Dii *Semones*, tum *Virtutes aut animorum affectiones*, denique *Dii peregrini*, qui ſigillatim nunc recenſendi ſunt.

A. *De Diis Indigetibus.*

Dii *Indigetes* (aliter *adſcriptitii* dicti) ii vocabantur, qui propter merita & virtutem in Deos ſunt relati, & *Heroës* alias etiam appellati fuerunt. Celebriores tantum aliquos horum afferemus.

I. QUIRINUS Romulus, urbis Romae Conditor & Fundator eſt. Quemadmodum a *Curibus* Sabinorum oppido poſt unionem regnorum Romani *Quirites*, ita Romulus *Quirini* nomen accepit, poſtquam inter Deos relatus eſt. Narrant, eum, cum aſperius regnaret, concionem ad populum habentem a ſenatoribus ſuis eo puncto temporis diſcerptum

fuiſſe,

fuisse, quo tempestas valida subito coorta omnem caedis factae cognitionem trepidanti & confuso populo abstulit. Sed ut suspicionem caedis etiam & invidiam a se amolirentur, *Proculum* quemdam subornarunt, qui juraret, se Romulum in coelum euntem vidisse; eumque jussisse, ut divini a Romanis honores sibi impenderentur. Itaque templum Quirino exstructum, & Sacerdos eidem assignatus *Flamen Quirinalis* appellatus.

II. HERCULES totius antiquitatis heros fortissimus, & varietate ac eminentia factorum celeberrimus fuit.

a. *Iovis* & *Alcmenae* Thebanae filius ab incunabulis statim fortitudine sua inclaruit. Cum enim Iuno matris caussa filium exosa esset, serpentes validos duos ad opprimendum puerum immisit, quos intrepide apprehensos heros ille in cunis ambos suffocavit. Adolescentem de stabili vitae genere deliberantem, cum voluptas & fortitudo obviae in sui sequelam allice-ret utraque: Hercules repudiata voluptate fortitudini ducendum se tradidit. Aerumnis & laboribus plurimis, praesertim ex Eurysthei inimicitia exantlatis, postremo per vestem, quam ei uxor *Deianira* *Nessi* Centauri sanguine infectam imprudens miserat, dolore veneni serpentis in rabiem

actus

actus in monte *Oeta* pyram construxit, conscendit, atque se ipsum cremavit, & ad coelos evolavit.

b. Factorum Herculis alia ad *Eurystheum* Regem Mycenarum ejusque jussus referuntur, quibus fatali nativitatis ordine, & Divinitatis obtinendae conditione subjectus erat: alia autem ad ceteram ejus vitae rationem pertinent.

1. Primi quidem generis duodecim facta numerantur passim *aerumnae* seu *labores Herculis* appellati, quos ex mandato Eurysthei obivit, suntque sequentes:

a.) *Leonem* immanem invulnerabilem ex Luna delapsum, & in *Nemea silva* omnia devastantem laceravit, exuviis illius in tegumentum assumtis.

b.) *Serpentem* ad lacum *Lernam* capitibus duodecim ita terribilem, ut uno absecto continuo aliud in locum absecti pullularet; occidit capitibus omnibus abscissis, & exustis, ne succrescerent.

c.) *Aprum* immanem ex monte *Erymantho* Regi Eurystheo vivum adduxit.

d.) *Cervum* aereis pedibus, & aureis cornibus insignem, tantaque veloci-

tate

tate praeditum, ut curſu aequari a nemine poſſet, aliunde vero a vulnere quocunque immunem anno toto fugientem fruſtra inſecutus, cepit tandem, & vivum in humeris Mycenas deportavit.

e.) Aves turpiſſimas ſimul & rapaciſſimas ad lacum *Stymphalum*, quae carnibus humanis veſcebantur, partim occidit, partim abegit.

f.) *Amazones* devicit, & Reginae earum *Hippolytae* praetioſiſſimum cingulum ſpolium abſtulit.

g.) Stabulum Regis *Augiae*, in quo 3000. boves alebantur, & triginta tamen annorum ſpatio non repurgatum, fluvio *Alpheo* immiſſo intra biduum mundavit.

h,) Infeſtiſſimum ferociſſimumque *bovem in Creta* inſula cepit ligavitque, atque ad Euryſtheum attulit.

i.) *Diomedem* Thracem equos ſuos humanis hoſpitum ſuorum carnibus alentem occidit, & equos Euryſtheo adduxit.

k.) *Geryoni* Regi Gaditano tricorpori non tantum boves ſuos rariſſimos (quippe punicei coloris) paſtore gi-

gante,

gante, & cane bicipiti ac dracone custodibus interfectis abstulit, sed ipsummet etiam dominum, quamvis auxilio Junonis suffultum occidit, eaque occasione Junonem in pectore vulneravit.

l.) *Draconem ignivomum* ad custodiam malorum aureorum in hortis *Hesperidum* excubantem interemit, malaque aurea Eurystheo reportavit.

m.) *Cerberum* tricipitem canem, janitorem infernalem, ut reluctantem, in lucem eduxit, expletoque Eurysthei jussu eodem reduxit.

2. Alterius generis facta Herculis magis memorabilia sequentia recensentur:

a.) *Atlantem* orbem terrarum humeris gestantem aliquanto tempore succollavit.

b.) *Cacum* famosum & crudelem latronem vias Italiae infestantem occidit.

c.) *Antaeum* gigantem terrae filium secum luctantem; & ex terra novis semper viribus auctum, quoties eo dejectus erat, tandem in aërem sublatum compressit.

d.) Ab *Omphale* tamen Lydiae Regina fortissimus hic heros adeo edomitus

 est,

est, ut ejus amore vestes muliebres sumeret, & ad nendum, acu pingendum, stamina ducenda, ceterosque gynaeceorum labores ultro se demitteret.

e.) *Nessum* Centaurum, transportato primum Hercule per fluvium *Evenum*, nunc in altera ripa fluminis moratae Herculis uxori *Deianirae* petulanter insultantem (monitis nihil proficientibus) sagitta emissa medium transfixit; ex cujus morientis consilio Deianira vestem Herculis Centauri sanguine tinxit, & Herculi philtri loco ad conciliandam sibi amoris conjugalis constantiam infelici eventu obtulit.

f.) In expeditione Africana & Hispanica columnas binas tanquam metam laborum itinerumque suorum in littoribus maris aedificavit, alteram quidem in Africa *Abylen*, alteram autem in Europa *Calpen* dictas; unde hodieque fretum Gaditanum *fretum Herculeum* vocatur.

c. Pingitur viri robusti, lacertosi, & prope nudi forma, capite & tergo pelle leonis Nemaei intecto, clavam manu tenens illique innixus.

Annot. Sacra Deo huic a propriis Sacerdotibu fiebant, qui ex *Potitiorum* & *Pinariorum* no bi-

bilibus familiis Romae propterea assumebantur, quia horum majores Hercules ipse ritum Sacrorum suorum docuisse tradebatur. Familiis his extinctis servi publici publicitus suffecti sunt. Nec vero unquam Dei hujus Sacris assistere mulieribus licuit. Ex arboribus *populus alba* Herculi dicata putabatur.

d. Nomine alio Hercules appellatus fuit:
Alcides ab avo Alcaeo.
Musagetes, dux aut comes Musarum; vel quod templa Musarum multis in locis templo Herculis adjuncta essent; vel quod fortitudo pacem & tranquilitatem litteris praestare debeat.
Medius fidius, quasi filium Iovis nomines.
Gaditanus, a Gadibus, ad quas Geryonis debellandi caussa penetraverat.

III. CASTOR & POLLUX.

a. Fratres uterini ex eadem matre *Leda* Spartana, sed diversis patribus prognati: Pollux Deo *Iove*, Castor autem *Tyndaro* homine.

b. Cum ex hoc ortu Castor hominum filius morti esset obnoxius, Pollux autem ob divinam ex parte originem immortalis, pollux Iovem patrem tamdiu deprecari non cessavit, dum impetrasset, ut immortalitatem suam cum fratre charissimo Castore sic partiri liceret, ut alternis vicibus apud inferos superosque agerent.

Annot. Phosphorus nimirum sunt & Hesperus, quorum altero occidente alter oritur.

c. Pinguntur forma juvenum duorum albis equis insidentium, & stellas splendentes super pileis suis laconicis exhibentes.

d. *Tyndaridae* alio nomine vocabantur, quamquam unus eorum tantum Tyndari filius esset.

Lucida sidera & Fratres Helenae ex historia ortus nota sunt cognomina.

Soteres praesertim a nautis periclitantibus appellati &c.

IV. PERSEUS.

a, *Iovis & Danaes* filius, a Minerva scuto in formam speculi polito, a Mercurio alis, a Vulcano autem ense instructus fuit.

b. Facta ejus, quae memorari merentur, sunt:

1. *Medusam Gorgonem* monstrum horrificum, quod solo aspectu intuentes in saxa & lapides convertebat, objecto scuto ab ejus aspectu se tuitus, capite mulctavit, recisumque caput scuto suo infixit.
2. Cum ex resecto Gorgonis Medusae capite cruor in terram defluxisset, repente ex eo *Pegasus* equus alatus extitit, quo inscenso,

3. Dum

3. Dum in patriam revertitur, *Andromedam Cephei* Regis Aethiopum filiam a Nereidibus ad vindicandam matris superbiam crudeliter marinis cautibus alligatam, & Ceto monstro marino devorandam expositam feliciter liberat, opposito scuto & monstro trucidato.

4. Scuto hoc eodem deinceps Atlantem hospitalitatis jura negantem in montem transformavit.

c. Pingitur juvenis armati equo alato insidentis, scuto suo protecti, & ensem districtum vibrantis specie.

d. Nomen praeter consuetum notum est nullum, nisi forte Patronymicis quibusdam aliquando a Poëtis exprimatur.

V. IASON.

a. Natus est *Aesone* patre, *Alcimede* matre Thessaliae regibus, aut saltem regis Thessali Peliae fratre.

b. Praecipuum Iasonis facinus est:

1. Profectio Argonautarum, cujus dux auctorque extitit. Sive enim gloriae cupiditate incensus Iason, ut vellus aureum tota Graecia celebratissimum referret, sive a patruo Pelia ad expeditionem hanc suscipiendam instigatus,

 quod

quod a dracone velleris custode interiturum sperabat nepotem, navi Argo aedificata instructaque socios expeditionis fortissimos quosque Graeciae heroës congregavit, inque iis: *Herculem*, *Castorem*, *Pollucem*, *Telamonem*, *Pirithoum*, *Peleum* &c. atque cum iis in Colchidem navigavit. Ibi in Medeae filiae regiae, artium magicarum, ut fabulantur, peritissimae, amicitiam se insinuavit, a qua edoctus soporiferum draconi semper vigili obtulit, dormientem obtruncavit, vellus aureum rapuit, & Medea comite reditum in patriam suscepit.

2. Medea ut patrem Aetam a persequendo fugitivo secum Iasone, jam conjuge suo, abstineret; fratrem suum natu minorem, Absyrtum membratim dissecuit, sparsisque per iter filii membris patrem morata est.

3. In Thessalia venefica haec Medea socerum suum Aesonem variis herbis incoctum juventuti restituit, patruum autem Iasonis Peliam, sciscitantibus & idem beneficium pro eo postulantibus stolidis illius filiabus, necari jussit, neque ad vitam unquam necatum revocavit.

4. Cum ob crudelitatem tantam Iason repudiat Medeam, novamque conjugem in-

inducit Creuſam, Creontis Regis Corinthiorum filiam, perfidiam mulier impotens vindicatura filios duos Iaſonis in conſpectu patris ſuffocat, ſponſae vero novae munus nuptiale ciſtellam cum monilibus offert, quam cum curioſitate ducta Creuſa celeriter aperit, flammae erumpentes totam regiam puncto temporis incendunt, ſponſa totaque familia regia conflagrantibus, aegre effugiente Iaſone; Medea currum draconis junctum conſcendit, & triumphans Athenas avolat.

c. Pingitur Iaſon herois armati forma, eminus nave Argo apparente.

d. Iaſonis nomen nonnunquam *Aeſonidis* nomine commutatum reperias apud Poëtas, ex patris nomine deducto.

VI. THESEUS.

a. Athenienſis Regis *Aegei* & *Aethrae* filius fuit.

b. Ex factis Theſei memorabiliora ſunt:

1. Cum ſorte deſtinatus fuiſſet in numerum eorum ſeptem adoleſcentum, quos victi Athenienſes quot annis Cretam ex pacis legibus mittere debebant, ab infami monſtro *Minotauro*, quod *Labyrinthum* incolebat, devorandos, is navim

nigris velis instructam conscendit, & in Cretam pervenit, ubi gratiam apud *Ariadnem* regiam *Minois* filiam inivit, quae filo tradito ante cetera, ut reditum sibi tutum certumque faceret, consuluit. Itaque ad monstrum intrepide ingressus illud confecit, viamque Ariadneo filo duce salvus relegit.

2. Exiguam vero vitae conservatae ingratus Theseus Ariadnae retulit gratiam; liberatricem enim suam cum eo in patriam reverti volentem in sterili insula *Naxo* inhumanissime expositam deseruit, ubi misera contabuisse fertur.

3. Revertens in patriam, cum nigra vela ex navibus suis tollere pro convento cum patre oblitus fuisset; Aegeus ea ex longinquo speculatus, filiumque interiisse ratus in mare se praecipitem, mari autem *Aegei* maris ex se nomen dedit.

4. Pirithoum amicum in expeditione ad inferos comitatus est, quae satis infeliciter cecidit; Pirithous enim captus, Cerberoque devorandus objectus; Theseus in vincula conjectus, ex quibus non nisi ab Hercule demum liberatus fuit.

c. Pin-

c. Pingitur armatus totus, galeam in capite, & nonnunquam etiam exemplo Herculis clavam in manu gerens.

d. Nomina nulla alia praeter ſolitum Theſei de hoc heroe innotuerunt.

VII. ORPHEUS Muſica & Poëſi graeca ex aequo celeber ab Horatio *Interpres Deorum* vocatus tam inſolenti ſuavitate citharam pulſabat, ut arbores, ſaxa, lapides, & ferae ad eum audiendum commoverentur. Fluvii curſum ſtitiſſe, & venti a flando conquieviſſe narrantur, cum canere coepiſſet. Cum uxor ejus *Eurydice* mortem obiiſſet, ad inferos deſcendit, cantusque ſui efficacia a Plutone impetravit, ut uxorem ſecum in vitam reducere licéret, modo ne ad illam reſpectaret, donec ad ſuperas auras emerſiſſet. Sed Orpheus praecepti immemor, cum reſpicit, Eurydicem perpetuo amittit.

VIII. AMPHION ab Apolline & Muſis adeo dulciter lyram tractare doctus, ut lapides movere ac trahere poſſet; qua arte poſtea *urbis Thebanae* moenia condidiſſe ſcribitur, lapidibus ad ſonum lyrae mutuo ad ſe accedentibus.

IX. ARION. Fertur *Neptuni* filius ex *Oncaea* Nympha in inſula *Lesbo* natus, contemporaneorum ſuorum omnium Muſicae callentiſſimus, tantaque virtute citharam tractare peri-

ritus, ut cum ex Italia mari revertentem servi nautaeque interficere pararent, opibus, quas sibi arte musica maximas comparaverat, inhiantes; ille vero a sanguinolentis veniam saltem adhuc impetrasset lessum suum cantandi ludendique: ad citharae vocisque ejus sonum Delphines repente navim cinxerint, musica hac stupefacti. Itaque his salutem suam quam sceleratis hominibus credere malens in mare ex navi desiliit, atque a Delphinorum maximo tergo exceptus, & incolumis in littore expositus fuit.

Annot. Ad horum Deorum Indigetum censum referebantur item postremis Romanae reipublicae temporibus, quando adulatio & dissolutio simul invaluerunt, Imperatores, imo uxores eorum, sorores, filiae, & aliquando vilioris conditionis adulatores, id quod per solennes *Apotheoses* seu *Consecrationes* fiebat. Signum consecrationis in nummis Imperatorum est *aquila*; in nummis Augustarum *pavo*. De ritu autem consecrationis vide in Antiquit. Roman.

B. *De Diis Semonibus.*

Dii Semones, quasi Semihomines, erant ii, *quos nec coelo adscriberent propter meriti paupertatem, nec terrenos deputare vellent pro gratiae veneratione*, ut Fulgent. inquit. Ex horum genere paucos sequentes notabimus:

I. PAN

I, PAN *Mercurio* patre natus, matre ſatis incerta. Deus & Praeſes eſt gregum & paſtorum, inventor arundineae fiſtulae in uſum eorumdem paſtorum. Cum Galli templum *Delphicum* ſpoliaturi erant, terrore tanto tamque ſubito eos repleviſſe *Pan* dicitur, ut fugam ſus deque caperent. Hinc *terror panicus* vocatus eſt, ſi quis ſubitus improviſus, nec ſatis rationabilis invaſiſſet. Proponitur figura partim hominis, partim hirci, cornibus & corona abiegna in capite, vultu ridente, labris rubeis, pedibus & cauda caprina, villis obſitus, manu una fiſtulam ex ſeptem arundinibus compactam, altera pedum geſtans. Cultus ejus ab *Evandro* ex Arcadia in Italiam allatus dicitur, unde etiam *Arcadiae Deus*, item *Lycaeus*, & *Tegaeus* a quibusdam Arcadiae locis appellatus fuit. Lac & mel potiſſimum a paſtoribus in poculis Deo huic offerebatur. Romae Pani feſta publica celebrabantur, *Lupercalia*, ejusque honoribus conſecrati Sacerdotes *Luperci* dicti ſunt.

II. FAUNUS cum pluribus ſui ſimilibus Numinibus plurali numero *Fauni* fere vocitati, agreſtes Dii ſunt, nihil forma diverſi a Pane. Non ab agricolis tantum, ſed a nobilibus etiam peragebantur Diis iſtis feſta ruri, vel in lucis, plerumque agna vel hoedo immolato; quamquam Romae in inſula Tiberina aedem publicam haberet Faunus, in qua

Nonis

Nonis Decembribus & idibus Februariis ei publice immolabatur.

III. SYLVANUS Deus ſylvarum, ruris praeſes ac finium cuſtos, a paſtoribus lacte vel porco placari ſolitus. Hujus quoque Dei forma fere eadem, niſi quod aliquantum ſenior pingebatur.

IV. VERTUMNUS a vertendo dictus, quia in omnes formas ſe vertere poſſe credebatur.

V. POMONA Dea frugum fructuumque. Vertumno nupta dicitur, quo fortaſſis diverſus fructuum, dum matureſcunt, ſtatus deſignatur. Habuit Romae Flaminem proprium *Pomonalem* dictum.

VI. PALES Deus curando pabulo, tutandoque felici illius proventui, ac incolumitati pecoris praefectus. Sacra Dei hujus *Palilia* ſive etiam *Parilia* vocata ſunt.

VII. FLORA Dea florum habita fuit; finxerunt enim *Zephyro* vento nuptam a marito poteſtatem in omnes flores accepiſſe. Celebrabantur vero feſti Deae huic dies initio menſis Maji, vocatique ſunt *Floralia.* Pingitur forma virginis capite floribus omnis generis redimito, & veſtem floribus conſitam induta.

VIII. Ter-

VIII. TERMINUS agrorum finibus defendendis & conservandis praefectus fuit. Erat vero Deus effictus forma lapidis quadrati, vel stipitis dedolati, finibus agrorum infixus. Apud Romanos jam inde ex lege Numae speciali sanctione de Termino cautum erat, sacerque fuit, quisquis terminum loco movisset. Deum hunc festo illi die coronabant, juxta eum libabant, & liba eidem offerebant, appellabanturque festa haec *Terminalia.*

Annot. Nihil fere in vita humana & quotidiana occurrebat, cui non Romani peculiares fabricassent & coluissent Deos. Itaque alii Dii infantibus primum natis destinabantur, ut: *Levana*; alii eorum cunis, ut: *Cupina*; alii eorum esui potuique praeerant, ut: *Potiza* & *Edusa*; alii, cum fabulari inciperent, pro iis interpellabantur Dii, ut: *Fabulinus*; orbati parentibus liberi in tutela Deae *Orbonae* erant. Ab erroribus viarum liberabat Dea, *Vibillia* &c *Laverna* furum Dea, *Hippona* equorum curam gerebat. &c. &c. Sed quis haec somnia prolixius exequatur.

C. *De Virtutibus & Affectionibus animi.*

a. Romani gens Deorum cultui, si quae unquam in orbe terrarum, addictissima, nihil fere insolitum, aut quotidiana cogitandi agendique ratione majus vidit, quin id continuo non solum opi aut adjutorio Deorum suorum, sed plane effectioni solius Divinitatis alicujus adscriberent; quod nimirum in rebus hujusmodi

modi vim aliquam humana majorem intervenire suspicarentur.

b. Fluxit hinc ingens Divinitatum Romanorum multitudo, ut Varro non dubitaverit asserere, triginta Deorum millia a Romanis adorari. Nulla enim virtus aut actio illustris, nulla prope affectio animi erat, imo nullum vitium & quandoque turpitudo, cui non aedem aliquam Romae dedicassent, in qua hujus generis numina publicis honoribus afficerentur, invocarenturque.

c. Ex copiosissimis pauca perstricta referre libet, quae juventus nostra memoria retinebit, & suo tempore indubitate augebit.

I. MENS aedem publicam in principe Urbis loco capitolio habebat, ubi divinis honoribus colebatur.

II. VIRTUS & HONOR aedes duas extra Urbem ita positas habuerunt, ut ad aedem Honoris non nisi per aedem Virtutis aditus pateret. Cujus quidem rei ratio in promtu est, facileque perspici potest.

III. PIETAS in foro Olitorio colebatur in aede sibi dicata.

IV. PUDICITIA duplici in templo colebatur, altera in foro boario *Pudicitia patricia* dicta; altera in vico longo, sub titulo *Pudicitiae plebejae.*

V. Con-

V. CONCORDIA quinque Romae templa habuit, quorum illud ceteris memorabilius, quod ſub nomine *Concordiae virilis* extitit.

VI. PAX magnificentiſſimum juxta forum Romanum ab Imperatore Veſpaſiano extructum templum obtinuit, in quo etiam vaſa ſacra ab excidio Hieroſolymitano relata aſſervabantur.

VII. SALUS. FELICITAS. LIBERTAS. In Deorum Romanorum numero computabantur, atque ſuum quaeque templum poſſidebat.

VIII. FORTUNA, quamquam *inconſtans*, *ſaeva*, *coeca*, *lubrica* paſſim nominata & credita, Deae tamen loco habita, & frequentiſſimo cultu honorata fuit. Effingebatur forma mulieris velo unico veſtis loco circumdatae oculis velatis, globo aut rotae pede uno inſiſtens, clavo ſeu navis gubernaculo manu innixa; aut etiam cornu copiae effundens. Romae plurima illi exſtructa templa reperiebantur, inter quae praecipua erant *Fortunae Primigeniae* in Capitolio; *Fortunae muliebris* extra Urbem; & *Fortis Fortunae.* Sed *malae* quoque *Fortunae* templum dedicatum fuiſſe legimus. *Antii* & *Praeneſte* aedem Dea haec habuit, cultumque jam olim inde a republica conſtituta celebrem.

IX. VOLUPTAS. PAVOR. PALLOR. AUDACIA. Sacris ſuis Romae non caruerunt,

Fa-

ſanis propriis his Divinitatibus erectis, in quibus Sacra facere non erubuit Scipio.

X. FEBRIS tandem (quis crederet?) tria Numini ſuo dedicata Romae templa habuit. Sed plus quam ſatis jam de his.

D. *De Diis peregrinis.*

a. Etſi primis reipublicae Romanae temporibus *Sacra peregrina* Romae nullo pacto tolerata ſint, tamen prolatis ſenſim imperii finibus nulla fere gentium exterarum fuit ſuperſtitio, quam Romani non adſciſcendam putaſſent.

b. Aegyptiorum Romam recepta Sacra ceterorum omnium memorabiliora ſunt, quod aliae divinitates earumque Sacra fere ſic permiſcerentur propriis, ut vix peregrina jam haberentur, aut haberi liceret. Tria autem Aegyptiorum Numina peculiaria & cultu & *peregrinorum Deorum* nomine eminuerunt.

I. ISIS Aegyptium Numen praecipuum *Inachi* Argivorum Regis filia, quae in Aegyptum advecta homines agriculturam, multaque alia vitae humanae commoda docuiſſe fertur. Praecipue a mulieribus colebatur, & a nonnullis Dea eadem cum Cerere judicata eſt; ab aliis cum Cybele Deorum matre confunditur. In Sacris Deae hujus *Siſtrum* adhibebatur, genus crepitaculi, acutum ſonum fe-

re-

re ad ſimilitudinem ſpicarum vento motarum edens.

II. OSIRIS (aliter etiam *Serapis* vocatus) Iſidis frater & Conjux, poſt ſaluberrimas quasque Aegyptiis latas leges, agriculturamque doctam ac promotam a fratre *Typhone* interemtus eſt. Ajunt ejus animam in *bovem* migraſſe, qui *Apis* deinde dictus & Deus cultus fuit. Bos iſte niger erat, certisque maculis reſperſus, quem ſtato tempore Sacerdotes fonte ſacro ſubmergebant, alium deinde priori ſimilem undique conquirentes, quem ſi forte inveniſſent, maxima laetitia *Memphim* deducebant. Sub nomine *Serapidis* aegrotantibus de valetudine conſulentibus per ſomnia reſpondere credebatur. Statuarum illius capitibus modius frumentarius appingitur.

Annot. Non deſunt, qui fabulam hanc ex Ioſepho Patriarcha, Aegypto frumenta procurante, & ſomniorum conjectura celebri male conſarcinatam fuiſſe nihil dubitarunt.

III. ANUBIS comes & miniſter Iſidis dicitur, qui illi tum in quaerendo Oſiride, tum in perfido Typhone puniendo fidelem operam praeſtitit. Fere cum Graecorum *Herme* & Romanorum *Mercurio* convenit, pingiturque vel canina forma, aut ſaltem canino capite ob ſagacitatem fidelitatemque exhibitam.

APPENDIX II

DE ENCYCLOPAEDIA.

a. Cognitionum humanarum ingens est numerus; neque adeo tamen adhuc omnia sunt detecta, ut non possit novis amplificari; imo experientia docet, novas quotidie in omnibus prope scientiis accessiones fieri.

Annot. Non mirum igitur, scientiarum magnum quoque esse numerum, eumque inde praesertim a restauratione litterarum seculo XV. suscepta, ad nos usque notabiliter auctum.

b. *Encyclopaediam* dicimus orbem omnium scientiarum, & complexionem omnium ex iis cognitionum. Variae omnino & diversissimae sunt inter se scientiae: at cognatio & vinculum commune inter eas intercedit tale, ut in nulla perfectus evadere possis, nisi ceterorum prima saltim principia noris.

c. Encyclopaediam congerere vires hominis unius superat, proponere ediscendam juvenibus res ipsa vetat: primas illius lineas ducere, stadium humaniorum litterarum egressuris ostendere, operae pretium judicamus.

Annot. Videbunt juvenes, quid & quantum sit, quod discendum superat: videbunt, cum non nisi paucissimi omnia complecti possint, quid eligere

gere ceu utile & maxime necessarium debeant: videbunt, si unum aliquod elegerint, quanta desiderentur, ut in uno hoc excellant.

d. Ceterum nemo expectet hic, nisi primas lineas, id est, rudem delineationem & velut sceleton: dicetur, quod scientiae cujusque objectum, quae illius partes, quae illi affines & cognatae. Eum in finem scientias omnes octo classibus comprehendimus, quae sequuntur: 1.ª Philologia: 2.ª Historia: 3.ª Artes: 4.ª Mathesis: 5.ª Philosophia: 6.ᵗᵃ Physica: 7.ª Jus: 8.ª Theologia.

§. I.

De Philologia.

a. *Philologiae* nomine venit complexus regularum & observationum, quae ad linguas recte condiscendas pertinent.

Annot. Studium linguarum magni prorsus est momenti, tum quod neque scientiae ipsae recte disci aut doceri possint sine exacta linguae cognitione: tum quod eloquentia seu soluta seu ligata ad aliquem perfectionis gradum perduci nequeat, nisi lingua, qua utitur, exculta sit & perpolita.

b. Ad linguae cujusque cognitionem obtinendam vero plura desiderantur: ac quidem

1. Opus est collectione omnium vocum, addito earum significatu seu proprio seu

translato & tropico: collectione item formularum loquendi cuilibet linguae propriarum: liber, qui haec omnia complectitur, *Lexicon* dicitur cujusmodi pro pluribus linguis habemus, necdum pro patria noſtra abſolutum.

Annot. Lexicorum porro tria ſunt genera: *Idioticon*, ſi voces unius linguae formulasque loquendi unius alicujus provinciae comprehendat: *Etymologicum*, ſi originem & derivationem vocum ex alia vel eadem lingua oſtendat: *Gloſſarium*, ſi voces antiquatas atque jam extra uſum poſitas explicet.

2. Alterum linguam addiſcendi inſtrumentum, non minus neceſſarium, eſt *Grammatica*: docet haec nimirum voces, mutatis praecipue ultimis ſyllabis, inflectere: docet quoque plures inter ſe conjungere & conſtruere ita, ut non modo ſinguli cogitatus, actiones, paſſiones rite exprimantur, ſed diverſae etiam horum omnium modificationes: docet praeterea formulas loquendi, idiotiſmos & phraſes, quibus lingua una ab alia differt.

C. Linguae paſſim in *mortuas* & *vivas* diſpeſcuntur: priores illae olim apud gentes quasdam in uſu quotidiano erant: poſteriores hodie ſunt. Ad illas referuntur Hebraica, Graeca, Latina: ad has Germanica, Gallica, Italica, Anglica &c.

Annot. Leges & regulas linguarum omnium conſtituit, firmavitque uſus; hoc tamen diſcrimine, quod tum ſignificatus vocum, tum formulae loquendi in linguis mortuis immutabiles, in vivis contra novis quotidie viciſſitudinibus obnoxiae ſint.

d. Linguae *mortuae* diſci nequeunt, niſi ex libris & ſcriptis auctorum, qui praecipue in illis excelluerunt. Verum imparato ad eorum lectionem accedere non licet; & quidem

1. *Ars Critica* eſt neceſſaria: tradit haec leges, quibus textus genuinus a corrupto internoſci, & ſubſidia, quibus reſtitui poſſit; ſcripta enim Veterum non niſi ſaepius alia ex aliis deſcripta ad nos pervenerunt: ſcribae vero ſaepius ea tum ignorantia tum oſcitantia corruperunt, ut proinde complura textus loca ſub mendo cubent.

2. *Studium Antiquitatum* alterum ad veteres ſcriptores intelligendos ſubſidium eſt; oportet nimirum noſſe conſuetudines, leges, rationem vivendi, politicam, artes, item geſta gentis, cujus linguam diſcere velis. Quanti hoc ad intellectum veterum ſcriptorum ſit momenti, norunt ii, qui antiquitates *hebraicas*, *graecas*, *romanas* &c. ſingularibus libris complexi ſunt & explicuerunt.

e. Qui eruditionem profitentur, ii linguas omnes norint neceſſe eſt, in quibus ſcripta ad augmentum ſcientiarum & artium edita ſunt.

1. Ex mortuis huc pertinent *hebraica*, *graeca*, *latina*.

a. *Hebraicae* & affinium (puta Syriacae, Chaldaicae, Arabicae) cognitione carere non poteſt, qui Sacram Scripturam rite intelligere & interpretari vult.

b. *Graecae* linguae cognitio videri ſupervacanea aut minus utilis poteſt ſolum illi, qui omnino ignorat, qui quantive pretii hac lingua ſcripti ſint libri; praeterquam enim, quod Novum Teſtamentum graece ſcriptum eſt, habemus in omni genere litterarum exemplaria graeca, ſeu Poëſin ſeu Oratoriam ſeu Hiſtoriam ſeu philoſophiam ſpectes: horum lectione profecerunt Romani, profecerunt omnes hodierni.

c. *Latinae* linguae ſtudium autem jure multo majore eſt commendandum; doctus quidem certo ignorare hanc linguam nequit, ſeu ad Theologiam, ſeu univerſam Iurisprudentiam, ſeu Medicinam, ſeu Philoſophiam ſeu ad Hiſtoriam animum appellat. Quid quod lingua haec *Religionis Catholicae* lingua eſt, atque in compluribus provinciis Domus Auſtriacae *publicis negotiis* dicata ita, ut ne quidem ſufficiat, ſcripta ſolum intelligere.

Annot. Sed jam elegantioris litteraturae cultores errant gravissime, dum neglectis fontibus satis esse putant, sectari rivulos, scriptores nempe recentiores Gallos, Italos, Anglos, Germanos, qui ipsi non nisi veterum auctorum Graecorum & Latinorum lectione ad aliquam laudem emersere; quis enim Recentiorum adhuc a Cicerone, Virgilio, Horatio, Ovidio, Sallustio, Iul. Caesare, Livio &c. non longissime retro abest, & longius multo, quam hi ab exemplaribus graecis?

2. Ex hodiernis Europae linguis *Gallica*, *Italica*, *Anglica* & *Germanica* commemorari praecipue debent, in quibus multa praeclara edita sunt opera de rebus, quae tum ad severiores scientias, tum ad politiorem litteraturam & bonas artes pertinent: merito hinc *eruditarum linguarum* nomen adeptae, atque hinc doctis necessariae.

f. Optatum pridem est, ut ne tantum temporis in addiscendis linguis hodiernis ponendum esset, inventa *lingua universali* seu philosophica; equidem in hac laboravit multum Leibnitius, laborarunt ante & post alii complures, nuperrime *Kalmar*; sed denique necdum votis doctorum quisquam satisfecit.

§. II.

De Historia.

a. *Historia* generatim est dilucida narratio eorum, quae facta sunt. Patet igitur tam late, ac tota rerum natura, complectitur omnia quae in mundo fiunt; omnia item, quae eo continentur, vitae expertia & vitam habentia. Nos autem hoc loco agemus solum de *Historia* seu narratione *factorum humanorum*, de aliis alio loco acturi.

b. Facta hominum inter se sunt diversissima, prout homines ipsi diversis modis spectari possunt; unde complura Historiae sunt genera; nempe

1. Historia *Ecclesiastica* facta & conatus recenset, in quantum homines plures eadem religione conjunguntur, & tum in ratione cogitandi de Deo, tum in modo colendi Deum consentiunt:

2. Historia *Civilis* enarrat actiones hominum, in quantum communibus societatis politicae vinculis inter se sunt conjuncti:

3. Historia *Litteraria* narrat facta hominum in inveniendis, promovendis & augendis scientiis atque artibus.

c. Alia porro Historiae est divisio in *universalem* & *particularem*; & quidem

1. Hi-

1. Historia *Universalis* dicebatur hucusque ea, quae omnium totius orbis imperiorum, regnorum, & gentium res gestas enarrabat: sed hodie aliam longe viri docti illius proponunt ideam; ex istorum mente historia universalis complecti facta debet solum memorabilia, id est, ejusmodi, quae magnarum mutationum & vicissitudinum in universo genere humano aut praecipuis orbis populis caussae extiterint.

2. Historiam *Particularem* eam dicimus, quae facta regni aut populi unius alicujus enarrat: hujus autem iterum diversi sunt gradus: aut enim inde ab initio omnia repetit: aut certam temporis partem seu periodum exequitur.

Annot. Saepe etiam historici res gestas unius exiguae provinciae aut urbis recensent. His proxime adjungendi sunt ii, qui vitas illustrium virorum scribunt, quos *Biographos* dicimus.

d. Si temporis rationem habeas, historia aut *veteris* aut *medii* aut *recentioris aevi* est:

1. Historia *veteris* aevi complectitur omne illud spatium ab orbe condito usque ad seculum septimum post Christum natum; ac proinde fata regnorum, quae pridem jam sunt extincta: puta Hebraeorum, Assyriorum; Chaldaeorum, Graecorum, Romanorum &c.

 2. Hi-

2. Hiſtoria *medii* aevi a ſeculo ſeptimo ad decimum quintum aerae vulgaris pertingit, quo labente tempore pleraque ſurrexerunt regna, quae hodiedum vigent.

3. Hiſtoria *recentioris* aevi res a ſeculo XV. geſtas narrat.

Annot. Plures ſunt praeterea Hiſtoriae, partitiones: ut Hiſtoria *ſacra*, *profana*, *imperii Romano-Germanici*, *Imperatorum*; Hiſtoria *Pontificum*, *Dogmatum*, *Haereſum*; Hiſtoria *Philoſophiae*, *Theologiae*, *Iurisprudentiae*, *Medicinae*, & ſic porro: ſed eas hoc loco explicate proponere, nec libet, nec inſtituti noſtri ratio patitur.

e. In ſubſidium Hiſtoriae plures aliae ſcientiae quoque ſunt vocandae: *Geographia*, *Chronologia*, *Genealogia*, *Heraldica*, *Diplomatica*, *Numiſmatica*.

1. *Geographia* eſt ſcientia, quae cognitas orbis regiones enumerat, tum ſitum, limites, ſolum, producta naturalia, incolas, rationem vivendi, artes, ſcientias, conſuetudines, inſtituta publica &c. verbo: quidquid de regione ſciri poteſt, recenſet; praeterea vero etiam *Chartas geographicas* deſcribere docet, id eſt, tum majorum tum minorum orbis partium delineationes, ex quibus ſitum, magnitudinem, fluvios, lacus, urbes, pagos &c. diſcas.

An-

1. *Annot.* Studium Geographiae, etsi Historia illo carere posset, ipsum per se jucundissimum est & utilissimum, quod remotissimas a nobis regiones nosse, quid ad nostra aliorumque commoda conferre possint, quid proprium, quid cum aliis commune habeant, discamus.

2. Geographia, ut Historia, in *veterem*, *mediam* & *novam* abit. Multum perfectionis huic scientiae ex *Itinerariis Recentiorum* & *Ephemeridibus* peregrinationum ab Anglis, Gallis, Russis &c. susceptarum accessit, acceditque adhuc; Veterum enim Itineraria pleraque fabulis sunt referta,

2. *Chronologia*, alterum Historiae subsidium, docet, quae ad mensuram temporis pertinent: nempe tempus definit, quo quidlibet factum est; proinde primum quidem in durationem anni naturalis, in durationem anni ex mente veterum gentium, in durationem ipsius orbis a creatione inquirit; deinde certas epochas, periodos &c. constituit, earum initium & durationem definit, tabulas chronologicas condit.

Annot. In Chronologia, praesertim veteris Historiae multa adhuc sunt obscura, dubia, confusa, sibi etiam contradicentia; etsi praecipui quidam viri in ea emendanda & stabilienda multum desudaverint.

3. *Genealogia* originem illustrium familiarum, quae aut principatum tenebant, aut a quibus magnae res gestae sunt, docet; enumerat item magnorum virorum avos, pa-

ren-

rentes, filios, affines, cognatos: & tabulas genealogicas componit.

Annot. Cognitiones iſtae non tantum Hiſtoriae ſaepe lucem affundunt, ſed etiam ad dirimendas de jure ſucceſſionis in regnis, provinciis &c. lites plurimum valent.

4. *Heraldica*, non minus utile Hiſtoriae ſubſidium, eſt ſcientia inſignium, quae nonnullae familiae ſibi propria ita ſumſerunt, aut obtinuerunt, ut ab aliis primo intuitu dignoſcerentur. Ponebant ea Veteres primum in armis, ſpeciatim in galeis & clypeis, vexillis: deinde in ſigillis: videmus denique hodie in ſupellectili, in frontibus domorum, in curribus, in numorum faciebus averſis: imo veſtes quoque famulorum ea produnt.

5. *Diplomatica* eſt ſcientia ea omnia pertractans, quae ad antiquarum chartarum lectionem, intelligentiam, & uſum pertinent. Docet igitur diplomata, manuſcripta, & monumenta genuina a ſuppoſitis diſcernere, tum ex characteribus & formis litterarum cuivis ſeculo propriis; tum ex ſigillis, tum ex monogrammatis, tum ex materia, quibus inſcripta ſunt, tum denique ex aliis indiciis.

6. *Numiſmatica* agit de numis, ſive iis, qui pecuniae loco ſerviebant, ſive iis, qui virum illuſtrem aut factum aliquod inſigne poſte-

posteritati commendare debebant; docet proinde adulterinos a veris secernere, atque omnia explicat, quae ad aetatem, materiam, formam &c. numorum tum veterum, tum mediae aetatis, tum hodiernorum spectant.

Annot. Forte hic *res Lapidaria* & *Epigrammatographia* quoque Veterum commemorari inter subsidia Historiae veteris deberet; sed eas docti passim ad studium Antiquitatum referunt.

f. De utilitate studii historici multa, si liberet, hic dici possent: nos illud solum adducimus, quod vel sola cognitio rerum ab aliis gestarum jam mirifice plerosque delectat: etsi ceterum scopus ejus praecipuus sit, ex alienis experimentis discere prudentiam vivendi & agendi.

§. III.

De Artibus.

a. *Artium* aliae sunt *mechanicae*, aliae *liberales*: priores illae praecipua ad vitam sustentandam subsidia parant: posteriorum scopus est *delectare*, h. e. ingenua hominem voluptate demulcere, & *docere.* Nos hic de postremis, quas hodie etiam *pulchras* vocant, agemus: etsi ceterum principia mechanicarum nosse virum doctum omnino non dedeceat, imo maxime sit utile.

b. In-

b. Inter *liberales* seu pulchras artes numerantur: *Architectura*, *Pictoria*, *Statuaria*, *Musica*, *Oratoria*, *Poetica*.

1. *Architectura* est ars aedificia exstruendi ita, ut scopo suo ex asse respondeant: id est, ut pulchra simul, firma, & commoda sint. Docet, quae praecipue ad pulchritudinem aedis conferant; explicat ideas ordinis, rationis, symmetriae, aliasque: item regulas, quibus usi veteres & quomodo iis utendum, dato quolibet casu, hodie.

2. *Pictoria* est ars objecta sensibilia in plano ope lucis & umbrae aut variorum colorum oculis exhibendi. Agit de pulchritudine objectis ipsis concilianda, tum extremarum linearum ductu, tum temperamento pigmentorum; neque enim talia semper exacte pingit, qualia nobis natura exhibet: imo id praestat pictor coloribus, quod Poëta versibus; hinc illud: *Ut pictura Poësis.*

Annot. Ad Pictoriam etiam, si opus effectum attendas, revocari *Chalcographica* potest.

3. *Statuaria* est ars imagines objectorum sensibilium ex ligno, marmore, aut alio lapide, ope scalpri, effingendi: seu homines, seu alia denique exhibeant.

Annot. Statuarla a *Plastica* in eo differt, quod haec doceat materiam fluidam in modulos cavos conjicere, & hac ratione imagines effingere.

4. *Mu-*

4. *Muſica* eſt ars aures & animos demulcendi ope ſonornm inarticulatorum, qui ſeu voce hominum, ſeu uſu diverſorum inſtrumentorum formantur. Docet igitur, qui ſoni, quo ordine ſibi ſuccedentes, efficaciſſime animos cieant: item, qui conjungi debeant, ut harmonia oriatur.

Annot. De Muſica Veterum certi nihil admodum habemus: recentioribus temporibus Itali omnibus aliis palmam praeripuerunt: hodie Germani reliquos vincunt.

5. *Oratoria* eſt ars benedicendi & perſuadendi: id quod obtinere Orator nequit, niſi doceat, placeat, & moveat: primum narrando & argumentando: alterum apta & ornata dictione: tertium affectus concitando.

Annot. Diffuſius, quae ad artem oratoriam pertinent, explicare, hoc loco ſupervacaneum ducimus, quod id in libro ſcholaſtico jam ſit praeſtitum.

6. *Poëtica* eſt ars animos hominum movendi fictione, apto ſermone expreſſa. Scopus Oratoriae & Poëticae idem eſt: placendo movere; ſed duo praecipue ſunt, quibus differant: *elocutio* & *fictio.*

a. *Elocutio* poëtica multo majorem deſiderat ſermonis elegantiam; hinc non libere, ut in oratione ſoluta, ſyllabae quaelibet, aut quovis numero ſe invicem con-

ſequi

sequi possunt, sed certo ordine & numero poni debent, ut *versus* exurgat.

þ. *Fictio* omnium operum poëticorum est anima: Poëta non vera semper, sed verisimilia passim praefert, phantasias concipit sublimiores, figuris utitur extantioribus, descriptionibus, metaphoris, ornamentis aliis liberius.

C. Scopus omnium harum artium non sola est sensuum voluptas, sed nobilior longe alia, nempe animorum motus; pulchritudo nempe & suavitas eo fine sollicite curatur, ut facilius, quod optas, obtineas. Quis nescit Pictoriam, Statuariam, Plasticam potissimum conservandae illustrium & bene de republica meritorum virorum memoriae servire: ipsa autem opera excitandis ad imitationem egregie factorum posteris? De Musica quidem nemo ignorat, quanta ejus sit in animos hominum efficacia; quamobrem antiquissimi jam populi in celebrandis divinis & humanis laudibus ea utebantur, utunturque hodie omnes gentes. De Oratoria & Poëtica nihil est, quod addendum putem.

Annot. Enumeratae omnes illae *artes* summam jam perfectionem florentissimis graecarum rerumpublicarum temporibus attigerunt ita, ut hodiedum alia, quam graeca exemplaria vix habeamus: at contra evenit in *scientiis*; istae enim priscis temporibus imperfectissimae, majora inde usque ad nos incrementa cepere;

ut

ut complures a perfectione hodie non longe absint: quae caussa? illud forte, quod ad artes plus ingenii, contra ad scientias plus rationis desideretur.

§. IV.

De Mathesi.

a. *Mathesis* est scientia metiendi quantitatem seu magnitudinem. Objectum illius sunt omnes illae res, quarum magnitudo mensurari & determinari ex certis principiis potest.

b. Mathesis generatim dividitur in *puram* seu universalem, & *mixtam* seu applicatam.

A. *De Mathesi pura.*

a Mathesis *pura* dicitur, quae agit de magnitudine & eius proprietatibus generatim, id est, quin attendat ad corpus, in quo illa inest.

b. Atque hujus duae praecipuae sunt partes: *Arithmetica* & *Geometria.*

1. *Arithmetica* est scientia quantitatis discretae; dantur nimirum ejus generis quantitates seu magnitudines, in quibus ad solum numerum & multitudinem partium attenditur; ut dum exercitum, acervum tritici &c. cogitas. Docet Arithmetica ex cognitis quibusdam quantitatibus invenire inco-

gnitam. Porro autem Arithmetica duplex eſt: *numerica* & *litteralis*.

a. Arithmetica *numerica* in ſuis operationibus utitur numeris Arabicis, quorum fixus eſt valor.

b. Arithmetica *litteralis* (dicta alias etiam ſpecioſa, Algebra, Analyſis) utitur litteris latinis, germanicis, graecis &c. quarum quaelibet cuilibet quantitati repraeſentandae ſervire poteſt.

Annot. Analyſis iterum eſt aut *finitorum* aut *infinitorum*: prior de quantitatibus finitis, altera de infinite parvis agit. Poſterior novum inventum eſt recentiorum temporum *Leibnitii*, *Neutoni* & aliorum.

2. *Geometria* eſt ſcientia quantitatis continuae; ſunt nempe etiam quantitates, in quibus nexus, ſitus, & ordo partium attenditur, non numerus; ut cum altitudinem turris metiris, nihil tua intereſt, quam multis ex partibus compoſita ſit, ſed quantam hae a ſummo ad imum usque extenſionem efficiant. Docet Geometria 1.) *longitudinem* ſeu extenſionem in longum. 2.) *ſuperficiem* ſeu extenſionem in longum & latum ſimul: 3.) *ſoliditatem* corporis ſeu extenſionem in longum, latum & profundum ſimul, determinare. Eſt porro Geometria *elementaris* aut *ſublimior*.

a. Geometria *elementaris* seu *Euclidea* agit de lineis rectis, de superficiebus (triangulis, figuris quadrilateris, pentagonis &c) & corporibus rectilineis, atque de circulo.

b. Geometria *sublimior* agit de lineis curvis reliquis, excepto circulo: atque earum proprietates, in primis ope Analysis, pertractat.

1. *Annot.* Geometriae pars est *Trigonometria* seu resolutio triangulorum, quae ex datis tribus trianguli partibus reliquas tres determinare, ope calculi, docet. Trigonometria, si triangula rectilinea resolvere doceat, *plana* audit: si curvilinea *sphaerica* vocatur.

2. Geometria nomen *practicae* obtinet, cum non proprietatibus solum contemplandis occupatur, sed ipsis jam ad metiendos agrorum limites, ad ichnographias terrae tractuum & fluminum construendas utitur.

B. *De Mathesi mixta.*

a. Mathesis *mixta* seu applicata nuncupatur, quae quantitatem non generatim spectat, sed jam in certis rebus & corporibus.

b. Possunt igitur tot esse partes, quot sunt genera rerum, in quibus extensio inest; sunt autem huc usque sequentes:

1. *Mechanica* agit de motu, de aequilibrio duorum aut plurium corporum firmorum,

de machinis & viribus, quibus motus produci poteſt. Docet machinas judicare, non invenire.

2. *Hydroſtatica* de gravitate & preſſione corporum verſus omnem partem, item de actione fluidorum in ſolida tractat.

3. *Hydraulica* explicat leges motus fluidorum a propria gravitate, & curſum fluminum; tum motum & praecipue elevationem aquarum partim ope aëris, partim ope machinarum.

4. *Aërometria* agit de legibus motus fluidorum elaſticorum, quorum praecipuum eſt aër. Perſequitur haec ſcientia gravitatem, compreſſionem, expanſionem, elaſticitatem, humiditatem, ſiccitatem & reliquas proprietates aëris, easque calculo ſubjicit: tum & machinas indicat, quibus commovendis aër ſervire poteſt.

5. *Opticae ſcientiae* radios lucis & eorum proprietates metiri docent: & quoniam radii lucis diverſis modis ſpectari poſſunt, plures diverſae exortae ſunt ſcientiae; nempe

a. *Optica*, ſpeciatim ſic dicta, eſt ſcientia viſionis per radios directos ſeu linea recta incidentes.

b. *Ca-*

b. *Catoptrica* eſt ſcientia viſionis per radios reflexos, id eſt, in ſpeculum ſeu ſuperficiem politam opacam incidentes; tractat igitur de ſpeculis planis, cavis, & convexis, atque de phoenomenis inde oriundis.

c. *Dioptrica* eſt ſcientia viſionis per radios refractos, id eſt, qui corpus diaphanum permeant, & in tranſitu a linea recta deflectunt: corpora eiusmodi ſunt aër, aqua, praecipue autem vitrum; unde agit Dioptrica de lentibus cavis & convexis: item de machinis inde compoſitis, nempe de tubis opticis, de teleſcopiis, de microſcopiis &c.

d. *Perſpectiva* docet figuras corporum in plano ita delineare, quemadmodum intuenti in certa oculi altitudine & diſtantia apparent; neque enim ſemper talia apparent objecta oculo, qualia ſunt. Uſus ejus, imo neceſſitas, eſt in pictoria & cognatis artibus, ſumma: principia vero ex Matheſi petenda.

6. *Aſtronomia* eſt ſcientia motuum coeleſtium; agit proinde de ſiderum motu, magnitudine, diſtantia, & mutuis eorum poſitionibus. Haec ſcientia omnium eſt vaſtiſſima, atque tum Arithmetica & Geometria, tum

tum Optica & Mechanica ceu fundamentis innititur.

7. *Geographia mathematica* de figura & magnitudine telluris ejusque partium, & de situ locorum agit: docet praeterea mundum & ejus partes in tabulis depingere.

Annot. Pars illa Geographiae mathematicae, quae speciatim mare considerat, *Hydrographiae* nomen obtinuit.

8. *Gnomonica* seu Sciaterica est scientia delineandi in quocunque plano horologia solaria; atque docet horas cognoscere ex situ umbrae, quam gnomon erectus projicit.

9. *Chronologia mathematica* est scientia tempus rite metiendi; agit de duratione anni & ejus divisione in menses, hebdomadas, dies &c.

Annot. Tres modo dictae scientiae propagines veluti sunt Astronomiae, atque ejus principiis praecipue nituntur.

10. *Pyrotechnia* est scientia ignium tam festivorum, quam, & praecipue, bellicorum, quorum in munimentorum oppugnatione & propugnatione usus est. Inquirit inprimis in vires pulveris pyrii, atque pertractat instrumenta & machinas bellicas ad hunc finem necessarias.

11. *Architectura militaris* est scientia muniendi operibus loca quaelibet ita, ut pauci ad-

adverſus multos ſe defendere queant. Docet haec ſcientia, non modo generatim formas muniendi optimas, ſed cuilibet etiam loco ſpeciatim utiliſſimam.

Annot. Hae ſunt partes Matheſeos mixtae, quas ita dicti *Curſus Mathematici* paſſim complecti ſolent, & quarum numerus conatibus doctorum virorum, ſine dubio, augebitur; quemadmodum a prima inde ſcientiarum aetate ad nos usque auctum novimus: ſunt enim aliquae recens inventae, ut Aërometria, Pyrotechnia: aliae a veteribus exortae, ſed exiguis adeo initiis, ut ſcripta eorum conſulere vix operae pretium ſit, cum recentioribus temporibus ita profecerint, ut complures a ſumma perfectione parum abſint.

c. Uſus Matheſeos eſt incredibilis, non tantum in omnibus ſcientiis, ſed etiam in plerisque vitae negotiis, quoniam omnia in numero pondere, & menſura: nemo id ignorare poteſt, qui allatas ſingularum partium definitiones intellexerit. Sed illud commodum *purae Matheſi* proprium eſt, quod mentem & facultates animae excolat, et ad recte acriterque de quibuslibet rebus judicandum formet multo felicius, quam omnes aliae ſcientiae.

§. V.

De Philoſophia.

a. *Philoſophia* (ex vi nominis, *amor* vel *ſtudium ſapientiae*) eſt ſcientia recte cogitandi & de rebus omnibus judicandi.

Annot. *Philoſophia*, prout in ſcholis paſſim docetur, Logicam, Metaphyſicam, Phyſicam, & Ethicam complectitur.

b. Philoſophia, quemadmodum Matheſis, recte in *puram* ſeu generalem, & *applicatam* dividi poteſt.

I. *De Philoſophia pura.*

a. Philoſophiae *purae* nomine intelligitur ſcientia eorum, quae generatim ad recte cogitandum & judicandum requiruntur, id eſt, non de objecto quodam ſingulari.

b. Duae ſunt Philoſophiae purae partes: nempe *Logica* & *Ontologia.*

1. *Logica* proprie eſt ſcientia rectas ex cognitionibus veris concluſiones ducendi. Docet igitur regulas, quibus intellectus dirigatur; ne falſas concluſiones formet: explicat intellectus operationes, perceptionem, judicium, ratiocinium, methodum: quid verum & falſum, quid certum & incertum, probabile, dubium, quid demonſtratio &c. exponit.

2. *On-*

2. *Ontologia* eſt ſcientia primorum principiorum omnis cognitionis humanae, quae ſolo lumine naturae innoteſcunt: evolvit proinde ideas generaliſſimas entis, poſſibilis, impoſſibilis, neceſſarii, contingentis, entis compoſiti, ſimplicis &c.

Annot. Partem hanc alteram, id eſt, Ontologiam ad cogitandum & judicandum neceſſariam eſſe facile intelligitur; ſiquidem rectae concluſiones duci non poſſunt, niſi ex veris principiis & cognitionibus.

II. *De Philoſophia applicata.*

a. Philoſophia *applicata* eſt ſcientia eorum, quae ad recte cogitandum & judicandum pertinent de certis & determinatis ſpeciatim quibuslibet objectis.

b. Philoſophia applicata, ſi partium eius ſcopum attendas, aut *theoretica*, aut *practica* eſt.

A. *De Philoſophia theoretica.*

a. Omnis *Philoſophia theoretica* eo primario tendit, ut intellectus veris, &, quantum fieri poteſt, certis informetur cognitionibus: & contra a falſis opinionibus, erroribus, & praejudiciis liberetur.

b. Cum objecta & plurima, & diverſiſſima ſint, patet quoque, illius plurimas eſſe poſſe partes: receptae paſſim ſunt ſequentes:

1. *Coſmologia* de mundo & corporibus generatim agit.

2. *Pneumatologia* eſt ſcientia ſpirituum creatorum, ſeu entium intellectu & voluntate praeditorum. Hanc etiam *Pſychologiam* dicunt, quod praecipue animam humanam contempletur.

3. *Theologia naturalis* eſt ſcientia Dei Creatoris, ejus attributorum atque operum.

Annot. Ontologia, Coſmologia, Phneumatologia, & Theologia naturalis in ſcholis generali *Metaphyſicae* nomine continentur.

4. *Phyſica* eſt ſcientia, quae proprietates viresque corporum ſpeciatim perſequitur.

Annot. Phyſica vaſtiſſima eſt ſcientia, quae ipſa alias plures complectitur, ut merito de illa continuo infra ſpeciatim acturi ſimus.

B. *De Philoſophia practica.*

a. *Philoſophia practica* eſt ſcientia perficiendi voluntatem humanam; conſiderat igitur hominem ceu ens liberum, id eſt, bonarum & malarum actionum, & conſequenter beatitudinis etiam atque miſeriae capax.

Annot. Scientia haec (aliis *Ethica*, aliis *Philoſophia morum* &c. dicta) tanto aliis eſt praeſtantior, quanto virtus doctrina; ſed principia ſua a Philoſophia theoretica mutuatur.

b. Phi-

b. Philoſophia practica hominem non ſolum ut hominem, ſed ſimul ut civem ſeu partem ſocietatis majoris conſiderat; inde plures ejus partes enaſcuntur, quas jam enumerabimus:

1. *Ethica* ſeu *Philoſophia practica univerſalis* agit de principiis generalibus circa doctrinam morum: evolvit ideas actionis humanae, bonae, malae, obligationis, beatitudinis, miſeriae, virtutis, vitii, praemii, poenae, conſcientiae, imputationis, & alias: atque fundamenta praeſtruit ſequentibus partibus.

2. *Ius Naturae* eſt ſcientia legum moralium, quae ſolo lumine naturae innoteſcunt: docet officia hominis erga Deum, erga ſeipſum, & erga alios.

3. *Ius Gentium* eſt ſcientia officiorum, quae ſocietates civiles, non dependentes, ſibi mutuo debent. Ius Gentium igitur non eſt niſi Ius Naturae ad ſocietates applicatum, quarum quaelibet ceu perſona ſingularis conſiderari poteſt.

4. *Ethica ſpecialis* eſt ſcientia rationis ad virtutem perveniendi; ſeu ſcientia modorum & mediorum, quibus homo facilitatem acquirat legibus tum naturalibus tum divinis obediendi. Conſiderat facultates, inſtinctus, & appetitus naturales hominis: docet eos temperare, & ad rectum finem

con-

convertere: proponit motiva ad virtutem amplectendam; ostendit modum impedimenta virtutis tollendi.

Annot. Explicatae adhuc Philosophiae practicae partes hominem ut hominem seu nulli societati adstrictum considerant: sequentes hominem in societate aliorum positum.

5. *Oeconomica* est scientia salutem minorum societatum, in quibus homo vivit, promovendi: sunt autem societates illae, conjugalis, paterna & herilis. Docet igitur officia mutua conjugum, parentum erga proles, dominorum erga servos, & vicissim.

6. *Politica* est scientia practica promovendi salutem reipublicae seu majoris coetus hominum sub eodem summo imperio ad communem finem colligatorum. Salus reipublicae in securitate tum externa, tum interna, atque in facilitate omnia ad vitam honeste ducendam subsidia comparandi consistit. Praecipua hujus scientiae capita sunt: de republica rite constituenda, administranda, & defendenda.

Annot. Quoniam infinita & diversissima ad firmandam promovendamque felicitatem reipublicae desiderantur; nemini mirum videri debet, *Politicae* nomine complures alias scientias contineri, quae speciatim tractari merentur; ut sunt illae, quae sub nomine *politicarum* & *cameralium* hodie in Academiis docentur.

§. VI.

De Phyſica.

a. *Phyſica* generatim eſt ſcientia corporum naturalium. Finis illius eſt, inveſtigare proprietates, vires, effectus, mutationes, leges mutationum corporum, atque cauſſas, quantum fieri poteſt, omnium phoenomenorum hujus univerſi viſibilis; unde amplitudo hujus ſcientiae facile intelligitur.

Annot. Corpora hujus univerſi ſunt entia contingentia & mutabilia, id eſt, aliter eſſe poterant & poſſunt, quam actu ſint; igitur diſcere, qualia ſint, non poſſumus, niſi *obſervatione* & *experientia*: haec ſunt Phyſicae fundamenta, & ipſa proinde proprie *experimentalis* eſt ſcientia.

b. Phyſica plures complectitur partes, quae ipſae autem nomina ſpecialium ſcientiarum obtinuerunt. Nos duas ſtatuemus, quibus reliquae omnes contineantur; Prima eſt *Phyſica generalis*, altera *ſpecialis*.

I. *De Phyſica generali.*

Phyſica generalis pertractat proprietates & vires omnibus aut ſaltem pluribus corporibus communes. Agit proinde

1. De generalibus ſeu univerſalibus proprietatibus & viribus; nempe de diviſibilitate, poroſitate, impenetrabilitate: de gravitate, vi attrahente & repellente, vi inertiae &c.

2. De

2. De motu corporum tum firmorum, tum fluidorum, atque de legibus, ſecundum quas omnes mutationes fiunt.

3. De elementis ſeu corporibus iis, quae in omnibus aliis deprehenduntur, atque illa conſtituunt:

a. De *aëre*, illius gravitate, elaſticitate &c. ventis, ſono.

b. De *aqua*, ejus proprietatibus, de frigore, glacie, vaporibus: de maris ſalſedine, aeſtu: de fluminum origine &c.

c. De *igne*, calore, luce, electricitate, magnetiſmo.

d. De *terra*, ejusque natura, de montibus &c.

4. De meteoris ſeu phoenomenis in atmoſphaera noſtra evenientibus; ut ſunt: pluvia, nix, pruina, fulgur, tonitru, fulmen, iris &c.

Annot. Nemo miretur hic nomina rerum occurrere, quae ſuperius in Matheſi jam ſunt adducta; plura enim ad Phyſicam & ſimul ad Matheſim, ſed diverſo reſpectu, pertinent: Phyſica nempe eſt ſcientia *qualitatum*, Matheſis vero ſcientia *quantitatis*; unde obſervare vires & phaenomena Phyſici eſt, metiri Mathematici.

II. *De*

II. *De Physica speciali.*

a. Physica specialis proprietates & vires jam corporum singularium investigat. Objectum ejus sunt omnia, tum in superficie, tum in visceribus telluris nostrae contenta corpora.

b. Physica specialis, quam recte *Historiam naturalem* quoque dixeris, contemplatur tria naturae regna: minerale, vegetabile, & animale; unde in tres quoque partes abit: *Mineralogiam*, *Botanicam*, & *Zoologiam*.

A. *De Mineralogia.*

a. *Mineralogia* agit de *mineralibus*, id est, de corporibus, quae sola partium aggregatione oriuntur; nec proinde crescunt, nec vivunt, nec sentiunt; cujusmodi sunt terrae lapides, salia, inflammabilia, & metalla. Haec scientia

1. Enumerat omnia corpora mineralia.

2. Indicat characteres & notas distinctionis singulorum; atque redigit ea in classes, ordines, genera &c.

3. Tradit proprietates, vires, & usum tum in artibus & opificiis, tum in re domestica.

b. Mineralogia diversis utitur aliis scientiis subsidiariis: *Chemia*, *Montanistica*, *Metallurgia*.

1. *Chemia* generatim est scientia practica, quae corporum terrestrium partes separare & varie iterum conjungere docet. Investigat prae-

praesertim ope ignis, principia quorumcunque corporum: & multa generi humano utilissima parat.

1. *Annot.* Chemiae subsidio aliae quidem scientiae etiam opus habent; sed illa carere Mineralogia penitus nequit, quod characteres & proprietates mineralium alia ratione nunquam certo innotescant.

2. Chemia ipsa iterum in alias plures species abit; hinc nomina Chemiae *physicae*, *mechanicae*, *pharmaceuticae*, *oeconomicae* &c. Spuria ejus propago *Alchemia*, quae mutandis ignobilioribus in nobiliora metallis occupatur, nisi deceptrix, saltem ars est incerta.

2. *Montanistica* est scientia practica eruendi corpora metallica ex locis suis natalibus. Docet venas metallorum detegere, effodere, proferre, & impedimenta, partim a copia aquarum, partim a stagnatione aëris oriunda, tollere.

3. *Metallurgia* est scientia practica eliquandi metalla e mineris. Docet omnia heterogenea a metallis separare, & ipsa denique metalla penitus depurare, dum monetae cudendae aut commerciis serviant.

B. *De Botanica.*

a. *Botanica* contemplatur plantas seu corpora, quae introsusceptione, ut ajunt, succorum proprie crescunt, & vivunt, sed non sentiunt, neque se ipsa loco movent; ut sunt fungi,

mu-

musci, arbores, frutices, gramina, & ceterae omnes plantae. Enumerat omnes plantas, describit, id est: characteres indicat, revocat singulas ad suas classes, ordines, genera &c.

b. Scientiae, quae circa plantas etiam, sed diversa ratione occupantur, atque huc referri possunt, sunt *Physiologia* & *Anatomia* plantarum, *Oeconomia* ruralis.

1. *Physiologia* & *Anatomia* plantarum inquirit in structuram partium externarum & internarum, quibus plantae tum succum nutritium attrahunt, crescunt, & conservantur, tum novas ex se producunt.

2. *Oeconomia ruralis* culturam plantarum ad nutritionem hominum & bestiarum, atque ad usus reliquos vitae socialis utilium docet.

Annot. Oeconomia ruralis praecipue, etsi non solo neque toto, regno vegetabili occupatur: siquidem & res pecuaria ad illam spectat.

C. *De Zoologia.*

a *Zoologia* agit de *animalibus*, id est, corporibus animatis, quae proprie vivunt, crescunt, sentiunt, & ipsa a loco se movere possunt, ut sunt: homo, quadrupedia, aves, pisces, amphibia, insecta, vermes. Enumerat singula, describit, redigit in classes, ordines, genera &c.

b. Scientiae huc pertinentes vel de animalibus ratione carentibus, vel de homine agunt; suntque: Physiologia, ars veterinaria, & Medicina generatim sumta.

1. *Physiologia* & *Anatomia* generalis animalium, structuram, partes, functiones, & omnia ad vitam animalium spectantia exponit.

2. *Ars veterinaria* agit de tuenda & restituenda animalium, praecipue homini utilium, ut equorum, boum &c. sanitate.

3. *Medicina* est scientia tuendi & restituendi sanitatem corporibus hominum. Scientia gravissima quidem perinde ac amplissima; cujus proinde ambitu plures aliae continentur.

a. *Anatomia* partes corpus humanum, machinam artificiosissimam, efficientes examinat.

b. *Physiologia* corporis humani, in functiones singularum partium inquirit: atque statum corporis sani contemplatur.

c. *Pathologia* statum corporis humani morbis afflicti persequitur; explicat originem, naturam, & habitudinem morborum.

d. *The-*

d. *Therapeutica* eſt ſcientia mediorum, quibus morbi corporis levari, & ſanitas reſtitui poſſit.

e. *Materia medica* enumerat corpora omnium trium regnorum, quae mediis ejusmodi componendis aut parandis ſerviunt.

f. *Pharmaceutica* eſt ſcientia practica parandi adverſus morbos media.

g. *Chyrurgia* eſt ſcientia practica externas in primis corporis partes, laeſionem paſſas, ſanandi.

§. VII.

De Iurisprudentia.

a. *Iurisprudentia positiva* eſt ſcientia legum poſitivarum, h. e. legum, quae ab arbitrio entis cujusdam intellectu & ratione praediti pendent. Docet leges poſitivas non modo recte intelligere & interpretari, ſed etiam ad obvenientes ſpecies dextre applicare.

1. *Annot.* Iurisprudentia generatim eſt ſcientia legum quarumlibet, perinde naturalium ac poſitivarum: ac proinde ipſa quoque in *naturalem* & *poſitivam* diſpeſcitur; ſed nos hoc loco poſteriorem ſolum perſequimur, cum de priore jam (§. V.) egerimus.

2. Leges poſitivae non ideo *arbitrariae* dicuntur, quod ad lubitum ſtatui poſſint; verum quod ex

ſo-

ſolo jure naturae non manent, ſed ex conditione & natura ſocietatis magis determinentur.

b. Iurisprudentia poſitiva univerſa iterum pro diverſitate objecti in duas ſpecies abit: prior eſt Iurisprudentia *civilis*, altera *eccleſiaſtica*.

I. *De Iurisprudentia civili.*

a. Iurisprudentia *civilis* de iis agit legibus, quae ad felicitatem civium & civitatis temporalem pertinent.

b. Iurisprudentia civilis pro ratione perſonarum, quae civitatem quamlibet conſtituunt, duas iterum habet partes, quarum altera *Ius publicum*, altera *Ius privatum* audit.

1. Ius *publicum* jura & obligationes mutuas Imperantis & ſubditorum civilium explicat. Atque hoc iterum eſt vel *univerſale*, vel *particulare*.

a Ius publicum *univerſale* haec jura & obligationes omnibus regnis & imperiis communia, proinde ex legibus naturalibus manantia, docet.

b. Ius publicum *particulare* jura & obligationes ſingulis regnis proprias declarat. Atque hujus tot ſunt genera, quot diverſa in mundo ſunt imperia. Hinc aliud Ius publicum *Poloniae*, aliud *Angliae*, aliud *Germaniae*, & ſic porro.

Annot. Germanorum attentionem *Ius publicum Germaniae* in primis meretur, etiam ex eo capite, quod Imperium Romano-Germanicum longiſſime ab omnibus aliis differat, cum membra illud componentia ſint ipſi Imperantes & Principes. Solet id eam ob rem, in plerisque Germaniae Academiis doceri. Fontes illius ſunt: *Aurea Bulla*, *Pax publica*, *Pax Weſtphalica*, *Capitulationes Caeſareae* &c. Subſidium *Hiſtoria Imperii Romano-Germanici*.

2. Ius *privatum* jura & obligationes mutuas civium explicat. Ius hoc pro ratione regnorum iterum valde diverſum eſt, & apud plerosque nomen *Iuris civilis* generatim obtinuit; atque ſecundum objecta in diverſas ſpecies abit. Praecipuae ſunt: *Ius criminale*, *Ius judiciarium*, *Ius feudale*.

a. Ius *criminale* complectitur leges, quae ad poenas pro delictis infligendas pertinent. Determinat actionum malitiam, gradus malitiae, & poenas iis actionibus reſpondentes.

b. Ius *judiciarium* obligationes judicum in dicendo, & litigantium in perſequendo jure determinat: explicat formam judiciorum, ordinem proceſſus &c.

c. Ius *feudale* explicat mutua Dominorum & Vaſallorum jura & obligationes.

II. *De Iurisprudentia ecclesiastica.*

a. Iurisprudentia *ecclesiastica* est scientia legum ad ecclesiam quomodocunque pertinentium. Ecclesia nempe est societas; igitur legibus, ut societas alia quaelibet, carere non potest. Ius *Canonicum* passim audit, quod *Canones* Conciliorum ejus erant fontes.

Annot. Quoniam ecclesiae auctor, magister, & fundamentum est Christus, fontes & principia hujus Iuris praecipua sunt: S. Scriptura, Traditio, Concilia; sequuntur: Consensus ecclesiarum, decreta Pontificum, auctoritas SS. Patrum, constitutiones Principum, Ius naturae.

b. Iurisprudentia ecclesiastica dividitur in *universalem* & *particularem* cujusque regni.

1. *Universalis* leges omnibus imperiis & ecclesiis communes explicat.

2. *Particularis* leges particulares ecclesiarum atque proprias docet. Nobis curae in primis *Ius ecclesiasticum particulare Germaniae* esse debet.

§. VIII.

De Theologia.

a. *Theologiae* nomine, hoc loco, venit scientia omnium eorum, quae ad revelatam a Deo religionem pertinent, seu credenda illa sint seu facienda.

An-

Annot. Theologia tractationem quamlibet de Deo significat, seu ex naturalibus, seu ex revelatis principiis; sed de illa jam (§. V.) egimus.

b. Theologiae *scopus* est, non tantum credenda & facienda nitide proponere, sed illa etiam ex certis principiis demonstrare. Fontes illius sunt: S. Scriptura, Traditio, Concilia.

c. Habet Theologia pluribus aliis scientiis subsidiariis opus; nempe cognitione *linguarum hebraicae & graecae*, *historia ecclesiastica*, *Hermeneutica* & *Patrologia*. De prioribus duabus jam (§. I. & II) aliquid diximus: de posterioribus hic breviter agemus.

1. *Hermeneutica* est scientia practica verum auctoris alicujus verborum sensum investigandi. Explicat igitur primum regulas generales: deinde speciales etiam pro intelligentia S. Scripturae; & subsidia necessaria, uti sunt: Antiquitates, historia &c. ministrat.

Annot. Sacra Scriptura tum Vetus, tum Novum Testamentum complectitur; atque plerique V. T. libri hebraica; N. T. libri contra graeca scripti sunt: patet igitur, duplicem esse Hermeneuticam, unam *Veteris*, alteram *Novi* Testamenti.

2. *Patrologia* seu *Patristica* est scientia Ecclesiae Patribus ad Christianae religionis doctrinam eruendam aut illustrandam recte utendi. Docet haec, quanta sit Patrum

auctoritas, qui genuini eorum libri, quomodo rite intelligendi.

Annot. Magnum in SS. PP. esse subsidium ad illustranda & confirmanda Christianae religionis dogmata, atque ad stabiliendam doctrinam morum disciplinamque ecclesiasticam, nemo dubitat; erant enim illi aut coaevi discipulorum Christi, aut non multum ab illis tempore remoti: atque adeo multa ad religionem Christianam pertinentia didicerunt, quae deinde scriptis consignarunt. Unde etiam ab ipsis Acatholicis studium SS. PP. suis multum commendatur.

d. Theologia, si scopum illius consideres, in duas partes abit, quarum altera *theoretica*, altera *practica* nuncupatur.

I. *De Theologia Theoretica.*

a. Theologia *Theoretica* est scientia seu habitus propositiones credendas de Deo ex certis principiis demonstrandi.

b. Theoretica Theologia iterum duas habet partes: *dogmaticam* & *polemicam*.

1. *Dogmatica* Theologia, alias etiam *positiva* & *thetica* dicta, omnibus iis propositionibus occupatur, quarum veritas ex fontibus suis ostendi potest.

2. *Polemica* praecipue illas propositiones seu dogmata persequitur, quae a nonnullis revelatae religionis sectis impugnantur. Docet

cet

cet igitur in primis haec dogmata ab adversariorum objectionibus defendere.

Annot. Dividebatur, non ita pridem, Theologia in *dogmaticam* & *scholasticam*: prior dogmata seu propositiones de fide solum pertractabat: posterior plurimas alias praeterea quaestiones subtiles, parum utiles: de quibus acerrime disputabatur in scholis, sed cuilibet liberum erat sentire, quod judicasset.

II. *De Theologia Practica.*

a. Theologia *Practica* est scientia doctrinae moralis Christianae; unde alias etiam *Theologia moralis* audit. Enarrat haec officia hominis Christiani, non tantum quae totidem verbis expressa in sacris litteris habentur, sed etiam illa, quae legitime inde ducuntur: affert praeterea motiva ad virtutem, non jam naturalia, sed ex ipsa revelata religione petita, atque hoc ipso naturalibus multo efficaciora.

b. Capita practicae Theologiae nonnulla speciatim & curatius tractari merebantur, atque inde singularium scientiarum nomina orta sunt: nempe Theologiae *asceticae*, *casuisticae*, *homileticae*, & *lithurgicae*: & quidem

1. Theologica *ascetica* est illa Theologiae practicae pars, quae viam & media ad perfectionem Christianam perveniendi docet. Agit ergo de iis, quae non praecepta

ſunt, ſed cujuslibet liberae electioni relicta.

2. *Caſuiſtica* verſatur circa caſus conſcientiae, id eſt, circa actiones hominis ſecundum regulas Chriſtianae moralis judicandas, circa ſcrupulos timoratorum tollendos, & circa moderandas lapſorum conſcientias. Docet proinde leges Chriſtianae moralis ad caſus particulares recte applicare.

3. *Homiletica* eſt ſcientia accommodate ad concionem populi dicendi, ſeu ad dogmata ſtabilienda, ſeu ad capita moralia inculcanda ſermo ille ſpectet. In ſcholis Theologorum ſub nomine *Eloquentiae ſacrae* docetur.

4. *Lithurgica* de ritibus & ceremoniis, in externo Dei cultu decore obeundo, ſervandis agit.

Annot. Equidem multas alias tum Theologiae, tum aliarum ſcientiarum diviſiones afferre potuiſſemus, ſed eas praeterire, adumbrationem ſolum Encyclopaediae parantibus, integrum eſſe judicavimus.

APPENDIX III.

ANIMADVERSIONES AD POESIM GERMANICAM.

Anhang von der teutschen Dichtkunst.

Vorerinnerung.

Das innere Wesen der Dichtkunst ist in allen Sprachen gleich; es ist daher alles, was wir immer von der inneren Einrichtung der lateinischen Dichtkunst gelehrt haben, auf die teutsche anzuwenden, um zu einem teutschen Dichter gebildet zu werden. In dem äußerlichen Kleide und Zierrathen der teutschen Dichtkunst giebt es einigen Unterschied, welchem man unserer Jugend in folgenden fünf Abschnitten anzeigen will.

§. I.

Von der Tonmessung und den poetischen Füssen.

a. Der Ton ist in Ansehung des Verses die Rührung, welche eine ausgesprochene Sylbe in dem Ohre verursachet.

b. Der

b. Der Ton ist in Beziehung auf diese Rührung des Gehöres dreyfach:

1. Der steigende Ton, wenn der Ton sich erhebt, und folglich die Rührung scharf ist.

2. Der fallende Ton, wenn der Ton sinkt, und das Ohr sanft gerühret wird.

3. Der gezogene Ton, wenn der Ton etwas gedehnet wird, und die Rührung des Ohres länger anhält. Ein Beyspiel von allen drey Tönen ist in dem Worte Wahrhaftig; in welchem die erste Sylbe einen gezogenen Ton, die zweyte einen steigenden, die dritte aber den fallenden Thon hat.

Anmerk. Die gezogenen und steigenden Töne heißt man auch lange Töne; die fallenden aber kurze Töne.

c. Die Sylben werden von den darauf liegenden Tönen lange Sylben oder kurze Sylben genannt: Zweifelhafte Sylben aber nennet man jene, derer Ton wegen Verschiedenheit des Verstandes, oder Setzung des Wortes manchesmal steigt, manchesmal fällt, und eben darum bald lang, bald kurz ist.

d. Ob eine Sylbe steige, falle, oder gezogen werde, muß aus der richtigen Aussprache, und aus dem Gehöre erlernet werden; alle andere Regeln über die Länge und Kürze der Sylben sind unzulänglich oder unnütz: Anfängern kann man aber doch nachfolgende Anmerkungen als Regeln für die drey Gattungen der Sylben mittheilen:

1. Regeln für lange Sylben sind:

a. Zusammengezogen Sylben sind lang, z. B. geht, wählt, anstatt gehet, wählet.

b. Einsylbige Haupt, und Zeitwörter sind meistens lang, besonders wenn sie Geschlechtswörter, Fürwörter, Beywörter ꝛc. neben sich haben, z. B. der Mann, er ist.

c. Einsylbigte Wörter, welche in der Rede einen besonderen Nachdruck haben, sind allzeit lang, z. B. Er ist auch todt noch grausam.

d. Die Wörtchen: ab, an, auf, aus, bey, dar, durch, ein, für, her, hin, mit, nach, um, vor, will, zu, sind in zusammengesetzten Haupt- und Zeitwörtern allzeit lang, sie mögen gleich beysammen bleiben oder nach Erfoderniß der Wortfügung getrennet werden, z. B. absetzen, aussuchen, geh durch, schencke ein.

Anmerk. Doch auch diese Wörtchen werden von den heutigen Hexametristen kurz gebrauchet, wenn sie mit vielsylbigten Zeitwörtern zusammengesetzet sind, als unaufhaltsam.

e. Die nämlichen einsylbigten Wörtchen: ab, an, auf, bey ꝛc. sind allzeit lang, wenn sie in was immer für einer Zusammensetzung ans Ende kommen, z. B. hinab, herauf, Bergan, Himmelan, dabey ꝛc.

f. Ein-

f. Einsylbigte Nebenwörter, die von Beywörtern herkommen, sind allzeit lang, z. B. groß, stark, tief.

g. Jedes vielsylbigte Wort hat wenigste eine lange Sylbe, z. B. Alter, gefahr

2. Regeln für kurze Sylben sind folgende.

a. Die Anfangssylben: be, ent, emp, er ge, um, ver, zer, sind kurz, z. B bewegen, entgehen, empfangen, er weisen rc.

Anmerk. Wenn um wegen der Wortfügungsregel getrennet und nachgesetzet wird ist es lang als: gib mir den Mantel um.

b. Die Endsylben e, el, eln, em, en, ern, est, et, sind in vielsylbigten Wörtern allzeit kurz.

c. Von zwey zusammengesetzten Hauptwörtern machen einige das letztere öfters kurz, z. B. Hauptstadt, Selbstmord. Allein der öftere Gebrauch hievon machet den Vers ganz gewiß unrein, schwer und rauh.

3. Regeln für zweifelhafte Sylben mögen seyn:

a. Einsylbigte Wörter, welche nicht zu den obigen Regeln gehören, sind alle bald kurz, bald lang.

b. Die Endsylben bar, haft, heit, keit, lein, inn, lich, niß, sal, sam, schaft, thum, ung, sind bald lang, bald kurz: und zwar nach einer langen Sylbe in zweysylbigten Wörtern kurz; nach einer kurzen Sylbe aber in einem vielsylbigten Worte lang, z. B. wahrhaft, Fassung — innerlich, Kaiserinn.

Anmerk. In daktylischen Versen bleiben sie dennoch manchesmal kurz.

c. Die Geschlechtswörter vor den Hauptwörtern; und die Fürwörter vor den Zeitwörtern sind zweifelhaft.

1. Anmerk. Doch mag man als beständig annehmen; wenn das Haupt- oder Zeitwort mit einer langen Sylbe anfängt, wird das Geschlechts- oder Fürwort kurz, und im Gegentheile lang gebrauchet, wenn die folgenden Anfangssylben der Haupt- und Zeitwörter lang sind, z. B. die Hoffnung, der Vater sind kurze, der Verstand, die Geburt aber lange Sylben.

2. In daktylischen Versen laufen sie doch ohne Unterschied fast immer kurz fort.

3. Wenn das Geschlechtswort als ein beziehendes Fürwort gebrauchet wird, sodann klinge es besser lang.

e. Eine Sammlung von Sylben, sie mögen in einem oder mehreren Wörtern seyn, nennet man einen Fuß oder Tritt.

An-

Anmerk. Die teutsche Benennung Fuß ist von Lateinern entlehnet, welche eine Sammlun Sylben (pedem) einen Fuß nennen, und da der Fuß eine Sammlung von Sylben ist, fol daß er wenigstens zwey Sylben haben muß.

f. Die Namen der Füsse bey den teutschen si die nämlichen, welche bey den Griechen und L teinern gewöhnlich sind. In den teutschen V sen sind folgende die gebräuchlichsten:

1. Spondäus zwey lange Sylben, z. B. An kunft, Vortrag; oder in mehreren Wörtern Nein Kai–ser.

2. Jambus, die erste Sylbe kurz, die zweyt lang, als: gelehrt, bezieht: der Him–mel winkt.

3. Trochäus (dieser heißt auch Choräus) di erste Sylbe lang, die zweyte kurz, also ei umgekehrter Jambus, z. B. Waffen, siegen von dem — Helden.

4. Daktylus, die erste Sylbe lang, sodann zwey kurze, als: Frohliche: Gäste ver — gnügen.

5. Amphibrachys besteht aus einer langen zwi-schen zweyen kurzen stehenden Sylbe, z. B. beschaffen: da hast du die Zeugen.

6. Choriambus, als sagte man Choräus und Jambus, hat die erste Sylbe lang, die zwey folgenden kurz, und die letzte abermal lang, als: unbe— ruffen zum Scherz.

An-

Anmerk. Dieser Fuß ist nicht leicht in einem Worte anzutreffen.

§. II.

Von den verschiedenen Versarten.

a. Ein Vers ist eine bestimmte Sammlung der Füsse, sie mögen von der nämlichen Gattung, oder von verschiedenen seyn.

Anmerk. Verse von einen Fusse sind also im eigentlichen Verstande keine Verse, sondern man geduldet, daß sie diesen Namen des Reimes wegen führen; und nur in Arien, Recitativen, und Erzählungen gönnet man ihnen bisweilen einen Platz.

b. Die teutschen Versarten, welche unter uns bekannt und üblich sind, haben ihre Benennungen meistens von den Füssen erhalten, aus denen sie zum größten Theile zusammengesetzet sind.

c. Wir können sie Deutlichkeit halber ganz füglich in einfache, und vermischte Versarten untertheilen.

A. Von den einfachen Versarten.

Einfache Versarten nennen wir die, welche aus einerley Füssen bestehen. Die bekanntesten aus dieser Klasse sind:

1. **Der jambische Vers**, welcher zwar aus Jamben besteht, doch auch des Nachdruckes und Pracht halber sowohl zu Anfang als nach dem Abschnitte einen Spondäus zuläßt.

Anmerk. Jambische Verse kommen bey unsern Schriftstellern von einem bis auf acht Füsse vor; so daß die Füsse nach der Zahl der Jamben bestimmet werden. Es wird demnach ein jambischer Vers von einem Fusse seyn, welcher nur aus einem Jambus besteht, ein jambischer Vers von zwey Füssen, welcher aus zwey Jamben besteht, u. s. f. Hier folgen Muster von allen Gattungen:

a. **Jambische Verse von einem Fusse:**

In Noth,
Und Tod,
Zu kommen ꝛc.

Anmerk. So lange man reimet, kömmt die letzte Sylbe bey der Benennung der Füsse nicht in Betrachtung, sie mag gleich überflüssig seyn oder abgehen, z. B. Zukommen ist ein einfüssiger jambischer Vers.

b. **Jambische Verse von zwey Füssen**, welche doch nicht leicht ausser Arien, Recitativen, Liedern, und scherzhaften Oden zu finden sind:

Das will die Pflicht.
Zu meiner Zeit.
Der Liebe Freuden. ꝛc.

c. **Jambische Verse von drey Füssen** taugen gut zu Liedern und Oden, die sich nicht viel erheben; mit dem weiblichen Ausgange aber sind die das eigene Sylbenmaaß des anakreontischen Verses.

Die

Die düstre Nacht ist hin,
Die Sonne kehret wieder.
Ermuntre dich mein Sinn,
Und dichte Freudenlieder. Uz.

d. Jambische Verse von vier Füssen, die in Oden herrschen, und wie die obigen in Erzählungen eingemischet werden.

Der Frühling wird nun bald entweichen;
Die Sonne färbt sein Angesicht:
Er schmachtet unter welken Sträuchen,
Und findet seinen Zephir nicht. Uz.

e. Jambische Verse von fünf Füssen:

O reicher Quell der Langmuth und Geduld!
Getreuer Gott, du Zuflucht aller Armen!
Beströme mich mit günstigem Erbarmen!
Und spüle weg den Unflat meiner Schuld.
Canitz.

Zween Freunde sing' ich, die voll Edelmuth
Sich gegen ein gewaltig Heer Athens
Mit kleiner Macht beherzt vertheidigten.
O Kriegesmuse sey dem Vorsatz huld!
Kleist.

f. Jambische Verse von sechs Füssen taugen zu allen Arten der Gedichte, und werden manchmal so gar in der Ode eingeschaltet.

Kein Erdstrich in der Welt, so angenehm und reich
Jhn die Natur erschuf, ist dieser Insel gleich,
Hier prangt der junge Lenz in stetem Feyerkleide,
Hier ist Elisien, hier athmet alles Freude.

Dusch.

Ich singe von der Wuth der bürgerlichen Kriege.
Die dort Emathiens berufnes Feld verheert:
Wo Bosheit Recht behielt, und wo ein mächtig-Volk
Mit sieggewohnter Faust sein eignes Eingeweide
Ganz tobend aufgeritzt.

Anmerk. Zum sechsfüssigen jambischen Verse hat Ramler versuchet ein neues Sylbenmaaß anzusetzen, hauptsächlich um ihn für das Theater durch die Manchfältigkeit tauglicher zu machen; dennoch aber scheint der ungereimte fünffüssige jambische Vers zu Trauerspielen der geschickteste zu seyn, besonders wenn man den Abschnitt manchesmal übergeht, und sich an den männlichen oder weiblichen Ausgang nicht bindet.

g. Jambische Verse von sieben Füssen sind noch niemal gebrauchet worden.

h. Jambische Verse von acht Füssen sind eigentlich doppelte vierfüssige, aber wenig im Gebrauche.

Die

Die rohe Wildheit hätte längstens der Sitten sanften Reiz geschwächt,
Das Laster herrschte ohne Larven, an blut'gen Schwertern hieng das Recht,
Erhitzt auf viehische Begier, zu dumm der Menschenheit Reiz zu spüren,
Schied das verwilderte Geschlecht nur noch der Name von den Thieren.

Curtius.

2. Der Trochäische Vers besteht nothwendig aus puren Trochäen, und wenn sich etwan ein Spondäus einmischet, so machet er ihn träg.

Anmerk. Die trochäischen Verse werden, wie oben die iambischen, ein, zwey, drey, achtfüssig von der Zahl der Trochäen genannt, die sie haben. Die Muster zeigen es deutlicher.

a. Trochäische Verse von einem Fusse.

Liebe,
Triebe.

b. Trochäische Verse von zwey Füssen.

Aus den Reben
Fleußt das Leben.

Anmerk. Diese zwey Gattungen werden nur in Arien, Recitativen, Liedern, und noch dazu selten eingeschaltet.

c. Trochäische Verse von drey Füssen taugen zu Liedern, anakreontischen, und andern leichten Oden.

Seht der Hirten Freuden,
Die auf sichern Weiden
Grosse nicht beneiden:
Wie vergnügt sind die!

Hagedorn.

d. Trochäische Verse von vier Füssen schicken sich zu anakreontischen Oden und Liedern; sie lassen sich auch in erhabenern Oden brauchen, doch behält der jambische Vers in diesen den Vorzug, weil er majestätischer ist.

Weiser Damon, dessen Haupt
Lorber um und um belaubt,
Soll dir Gram und Misvergnügen
Ewig Stirn und Wange pflügen?

Kleist.

e. Trochäische Verse von fünf, sechs, und sieben Füssen sind bey den Teutschen ungewöhnlich.

f. Trochäische Verse von acht Füssen mögen in Erzählungen dienen.

Von dem Helden will ich singen, dessen
Arm sein Volk beschützt,
Dessen Schwert auf Teutschlandes Feinde
für sein Vaterland geblitzt;
Der allein vermögend war des Augustus
Stolz zu brechen,
Und des Erdenkreises Schimpf in der Römer Schmach zu rächen.

Schönaich.

1. Anmerk. Der trochäische achtfüssige Vers hat zwar mehr Manchfältigkeit, als der sechsfüssige iambische, doch fasset sich hingegen dieser vor jenem kürzer, und ist ernsthafter.

2. Außer den anakreontischen Oden findet man nicht leicht einen trochäischen Vers ohne Reim.

3. Der **Daktylische Vers** wird also aus Daktylen zusammengesetzet, und nimmt zu Ende bald eine lange Sylbe, bald einen Trochäus an, nachdem es der Reim erfodert.

Anmerk. Dieser Vers ändert seinen Namen ebenfalls, wie die vorhergehenden, nach der verschiedenen Anzahl der Daktylen. Er ist außer den musikalischen Stücken wenig im Gebrauche, und von mehr als drey Füssen kömmt schwerlich einer vor. Nachstehendes Beyspiel zeiget einige Gattungen an

Einigkeit — Kleinod der — Länder!
Schmücke doch — ferner mein — glückliches — Reich!
Mache die — Prinzen,
Mache die — weiten Pro — vinzen
Friedlich ver — knüpften Fa — milien — gleich.
Eintracht und — Liebe sind — köstliche — Pfänder!

Gottsched.

4. Der **amphibrachysche Vers** besteht aus puren Amphibrachys, wenn der Ausgang weiblich ist; bey dem männlichen Ausgange aber kömmt an die Stelle des letzten Amphibrachys ein Jambus.

Anmerk. Es giebt ebenfalls amphibrachysche Verse von zwey, drey, und vier Füssen, mit mehreren Füssen aber ist dieser Vers noch nicht erschienen. Hier folgen Beyspiele:

a. Amphibrachysche Verse von zwey Füssen.

Dir schallen zur Ehre,
Du spielende Fluth!
Die singenden Chöre,
Der jauchzende Muth.

Hagedorn.

b. Amphibrachysche Verse von drey Füssen.

Der Nachtigall reizende Lieder
Ertönen, und locken schon wieder
Die fröhlichsten Stunden ins Jahr.

Hagedorn.

c. Amphibrachysche Verse von vier Füssen.

Ich werde viel älter, und Schwermuth und Plage
Droht meiner schon sinkenden Hälfte der Tage:
Kaum wallet noch weiter mein zögerndes Herz
Bey winkenden Freuden, bey lockendem Scherz.

Hagedorn.

Anmerk. Ohne Reim findet man diese Gattung Verse niemal.

B. Von

B. Von den vermischten Versarten.

In dieses Fach gehören alle jene Versarten, welche aus Jamben, Trochäen, Daktylen, und auch aus Spondäen zusammengesetzet werden. Sie behalten alle ihre bey Griechen und Lateinern gewöhnliche Namen, und haben auch das gewöhnliche Sylbenmaaß; nur mit der Freyheit: wegen Mangel der teutschen Spondäen, an derer Stelle Trochäen zu gebrauchen. Sie sind größten Theils ohne Reime. Hier folgen sie diese Versarten:

1. Der Hexameter ist ein Vers von sechs Füssen, von denen die ersten 4. Spondäen, Trochäen, oder Daktylen sind; der fünfte aber ist allzeit ein Daktylus, und der sechste nur ein Spondäus oder Trochäus.

Seinen eröffneten Geist umschatten heilige Träume. Klopfstock.

Singe mir Muse den Mann, der aus den Bergen von Persis. Wieland.

a. Anmerk. Wenn der Vers auf dem fünften Fusse einen Spondäus annimmt, rückt er dafür den Daktylus auf den vierten Fuß hinvor, und heißt sodann ein spondäischer Hexameter z. B.

Wäre nicht unter ihnen Gamaliel aufgestanden. Klopfstock.

b. Es trägt zur Zierlichkeit des Hexameters vieles bey,

1.) Wenn Daktylen und Spondäen oder Trochäen abwechslen, z. B.

Also wallet sein Herz von seiner erhabnen
Bestimmung. Wieland.

2.) Wenn der Abschnitt des Verses auf der ersten Sylbe des dritten Fusses; oder auf der ersten Sylbe des vierten, oder endlich auf den ersten Sylben des zweyten und vierten Fusses zugleich beobachtet wird. Z. B.

Unten am Fusse des Bergs — in mitternächtlicher Stille. Klopfstock.
Und zum Hirten der Völker geweiht — der göttliche Cyrus. Wieland.
Fanden sie ihn — Kein fürstlicher Staat — kein tyrischer Purpur. Eben ders.

c. Hingegen schadet es dem Hexameter, und macht ihn rauh:

1. Wenn viele Trochäen hintereinander folgen, z. B.

Mit dem konischen abgestutzten Schnabel; dieß Volk rühmt. Bodmer.
Noch war am stillen Licht der Tag, den vorigen Tagen. Eben ders.

2. Wenn der Abschnitt vernachläßiget wird, als:

Daß du seine schreckliche Strafe, sein ewiges Elend. Zachariä.

3. Wenn jeder Fuß ein Wort hat. z. B.

Andere Triebe, nicht mehr so zärtliche himmlische Triebe. Bodmer.

4. Wenn

4. Wenn man Daktylen brauchet, die in der zweyten Sylbe nicht kurz genug sind, z. B.

Jeder schwieg. Nur daß unterweilen der Bethenden einer. Klopfstock.
Doch sie erkannten ihn nicht, so nah er auch da stand, und drangen.
Eben ders.

5. Wenn er gar zu viele einsylbigte Wörter hat, als:

Daß, der ewig ist, sah, und Gottes Stimm ihm von Gott sprach.
Eben ders.

6. Wenn der Abschnitt zwar beobachtet, aber die Rede getrennt wird. z. B.

Sollst du selbst sorgen, denn — Gott will auch ihre Geschlechter erhalten.
Bodmer.

7. Wenn der Hexameter zwey gleiche Halbverse hat, als:

Seinen sanftfließenden Brüdern — vollkommen ähnlich gewesen. Eben ders.

8. Wenn man die Selbstlauter zusammen stossen läßt, als:

Mandel und Feigen, saftige oder getrocknete Früchte.

9. Wenn sich der Vers verschieden abmessen läßt. z. B.

Die

Die du, als du gebohren warst, weintest!
Um jener Entzückung.
Klopfstock.

Anmerk. Einige haben es gewaget, auf den ersten Fuß einen Amphibrachys oder den zweyten Päon zu setzen, beobachten aber dadurch weder das teutsche noch das lateinische Sylbenmaaß. So sehen sie aus:
Empfangt mich heilige Schatten! Ihr hohen belaubten Gewölbe.
Die flüchtigen Tage nicht mehr. Es mag die sklavische Ruhmsucht. Kleist.

2. Der Pentameter besteht aus vier ganzen und zwey halben Füssen. Die ersten zwey Füsse besetzt der Spondäus oder Daktylus; dann folget eine lange Sylbe; die letzten zwey Füsse müssen Daktylen seyn, nach welchen eine lange Sylbe den Schluß machet.

a. Anmerk. Nach Art der Lateiner brauchen auch die Teutschen diesen Vers niemal allein, sondern er wird mit dem Hexameter zusammengesetzet. Z. B.

Der du zum Tiefsinn und Ernst erhabner Gesänge gewohnt bist,
Und die einsame Bahn aller Unsterblichen gehst;
Singt itzt mein Geist ein tibullisches Lied: dich ladet die Liebe
Deines Freundes zum Scherz, und zu Empfindungen ein.
Vermisch. Schrift.

b. Von der Zierde des Pentameters ist eine Hauptregel, man solle die Einförmigkeit zu ver=

vermeiden suchen, in die er leicht verfällt, weil er sich meistens mit einsylbigten Wörtern schließt. Aus eben dieser Ursache hüte man sich in der ersten Hälfte des Pentameters öfters zwey Daktylen zu gebrauchen.

c. Heräus hat die Pentameter gereimet, aber sie sind sehr abgeschmackt zu lesen.

3. Der vermischte Vers insbesondere mag indessen jene Gattung heißen, welche einige aus den in etwas abgeänderten Hexametern und Pentametern zusammengesetzet haben. Die Abänderung besteht hierinn: daß der Hexameter allzeit mit einem Amphibrachys anfängt; der Pentameter aber anstatt des ganzen ersten halben Verses auch einen Amphibrachys annimmt. Sie werden sodann vier in eine Strophe zusammengesetzet. Z. B.

O Graf vom Himmel bestimmt, den Jahren, welche noch kommen,
Ein Beyspiel seltner Verdienste zu seyn!
Am Tage deiner Geburt bitt ich zum Schöpfer der Menschen
Um noch mehr Seelen der deinigen gleich.
Gellert.

4. Der archilochische Vers ist die letzte Hälfte des Pentameters. Z. B.

Völker vernehmen sein Lob,
Tönet, ihr Ufer, von ihm.

Anmerk. Bey einigen teutschen Dichtern wird er mit drey Daktylen und einer langen Sylbe gefunden.

5. Der

5. Der adonische Vers besteht aus zwey Füssen dem Daktylus und Spondäus, ist aber nur bey dem Sapphischen im Gebrauche. Z. B.

Suche den Leuten
Erst zu gefallen.

6. Der sapphische Vers hat fünf Füsse derer der erste ein Trochäus, der zweyte ein Spondäus, der dritte ein Daktylus, der vierte und fünfte wieder Trochäen sind.

Anmerk. Er wird niemal allein gebrauchet, sondern nach jedem dritten wird ein adonischer eingeschaltet. Nach vielen Versuchen hat diese Gattung meistens, und selbst unsern besten Dichtern Haller und Kleist fehlgeschlagen. Hier ist ein Muster, in welchen wenigstens das Sylbenmaaß richtig ist:

Welche Regenwolke hat dich verstecket?
Hast du dich mit Trauerflor überdecket?
Deiner Schwester silberbezäumte Pferde
Leuchten der Erde. Klajus.

Und noch ein besseres ist folgendes:

Denn es erscheint der Sieger in Gefahren,
Er der Gebiether mit dem breiten Schilde,
Fingal der Speermann! Schatten des erblaßten
Conmor! wo bist du?
Ossian.

7. Der glykonische Vers besteht aus drey Füssen; der erste ist ein Spondäus oder Trochäus, bisweilen ein Jambus; der zweyte und dritte sind Daktylen. Z. E.

Mancher Seligkeit göldenes Bild.
Wo ein Sterblicher sehen soll.

Anmerk. Dieser Vers wird fast nicht anders, als in abwechslender Gesellschaft des folgenden Choriambischen gebrauchet.

8. Der asklepiadeische (oder Choriambische) Vers besteht aus vier Füssen: einem Spondäus, zwey Choriamben, und einem Pyrrhichius, oder an des lezten Stelle einem Jambus. Z. E.

Censorinus! auch ich spendete Becher aus,
Und korinthisches Aerz, theilte mit milder Hand.
Ramler.

9. Der pherekratische Vers hat drey Füsse: einen Spondäus, einen Daktylus, und zulezt wieder einen Spondäus. Er ist nur im Gebrauche, wenn er mit dem Asklepiadeischen vermischt wird. Ein Beyspiel von Pherekratischen ist:

Sollen Kränze der Dichter
Meine Scheitel beschatten.

10. Der Phaläcische Vers besteht aus fünf Füssen. Der erste ist ein Spondäus, der zweyte ein Daktylus; die lezten drey sind Trochäen. Z. B.

Ach nun wandert er jene finstere Strasse,
Die man ewiglich nicht zurücke wandert.
Ramler.

Anmerk. Er ist bey uns wenig im Gebrauche, ob er schon zu poetischen Briefen viel geschickter scheint, als der jambische von fünf Füssen.

II. Der Alkaische Vers, oder vielmehr Strophe (die Lateiner nennen ihn meistens den Horazianischen) besteht aus vier Versen.

Die ersteren zwey Verse haben auf dem ersten Fusse einen Spondäus oder Jambus; auf dem zweyten einen Jambus, hierauf folget eine lange Sylbe; endlich sind der dritte und vierte Fuß Daktylen.

Der dritte Vers hat auf dem ersten und dritten Fusse einen Spondäus auf dem zweyten und vierten einen Jambus, zu Ende aber noch eine kurze Sylbe.

Der vierte Vers endlich hat auf den ersten zweyen Füssen Daktylen, auf den letzten aber zwey Trochäen. Z. B.

Das Grau der Vorzeit hellt sich dem Barden auf,
Er sieht. Ein Sprößling laubt sich von ihm empor,
Unüberpflanzt, in eignem Grunde
Strecket er Wipfel und Nebenzweige.

Sined.

Anmerk. Klopfstock nennet diese Verse die mächtige alcäische Strophe, deren fallendem Schlage nichts gleich kömmt. Man sollte sie also nur bey erhabenen Gegenständen brauchen; aber wie oft ist sie nicht schon entheiliget worden.

d. Die Entscheidung der Frage: Ob die lateinischen und griechischen Versarten, die man zur teutschen Dichtkunst seit einiger Zeit angenommen,

men, den alten teutschen Versarten vorzuziehen seyn? muß die Nachwelt entscheiden; denn die heutige teutsche Welt dürfte schwerlich so bald darüber einig werden. Jedes hat seine Vortheile und Schönheiten, jedes hat aber auch seine Unbequemlichkeiten und Fehler, besonders wenn man mit den Inversionen der Sprache gar zu kühn verfährt, fremde Wörter ohne Noth ins Teutsche mengt, und Schwulst fürs Erhabne ansieht, wie es von einigen reimlosen Dichtern bisher geschehen ist.

§. III.

Von verschiedenen Erfordernissen der teutschen Verse.

Die Erfordernisse, welche bey den teutschen Versen allgemein vorkommen, und in vorzügliche Betrachtung gezogen zu werden verdienen, sind folgende: der Abschnitt, die Wegwerfung der Selbstlauter, die Verkürzung der Wörter, die poetische Ordnung der Wörter, und endlich die poetische Periode.

A Von dem Abschnitte.

a. Der Abschnitt des Verses oder die Cäsur ist ein Ruhepunkt, den man im Verse nach einigen Füssen setzet.

Anmerk. Der Abschnitt ist also in Versen, die weniger als vier Füße haben, unbrauchbar, weil sie keinen besonderen Ruhepunkt nöthig haben, nachdem ohnedieß am Ende dieser kurzen Verse ein Ruhepunkt ist. In vierfüßigen aber wird er manchmal gesetzet.

b. Der Ort des Abschnittes in Versen muß mit vieler Vorsichtigkeit bestimmet werden, damit er die Ruhe und das Vergnügen auch wirklich verschaffe, welches man durch den Abschnitt zu erhalten suchet. Es wird aber dieses Vergnügen gewiß nicht erhalten, sondern zerstöret,

1. Wenn der Abschnitt nach einem Bindeworte, als: und, daß, weil, nun ꝛc. angebracht wird. Z. B.

 Du sagst zwar immer, daß -- du mir gewogen seyst.

2. Wenn der Abschnitt zwischen das Geschlechts- und Hauptwort fällt, als:

 Du wirst sie strafen die -- verruchte Frevelthat.

3. Wenn er zwischen das Beywort und Hauptwort gesetzet wird. Z. B.

 O unerbittliches -- Verhängniß meiner Jahre.

4. Wenn er zwischen dem Vorworte und Hauptworte ist, als:

 Er sah die Feinde mit -- erschrocknen Augen an.

5. Wenn er unmittelbar auf ein beziehendes Fürwort folgt, als:

 Sind dieß die Freunde, die -- mich jederzeit geliebt.

6. Wenn er vor einem einsylbigten Worte steht, welches die vorhergehende Rede schließt Z. B.

 Wenn es der Himmel selbst -- will, daß wir ewig leben.

c. Nach der Verschiedenheit der Versarten sind auch die Abschnitte auf verschiedenen Orten gebräuchlich, und zwar

1. Im

1. Im Jambischen Verse ist folgendes aus Beobachtungen richtig:

a. Wenn der jambische Vers wenigstens fünffüßig ist, setzen einige den Abschnitt allzeit nach dem zweyten Fuße. Z. B.

Der Aerzte Haupt — die sich zu Pferde zeigen
Ein Chiron sprach — zum durstigen Achill:
Der Thetis sey — das Wassertrinken eigen!
Ihr Sohn trinkt Wein — wenn er mir folgen will.

Hagedorn.

1. Anmerk. Andere wechseln, und setzen ihn bald nach dem zweyten, bald nach dem dritten Fuße, ohne dabey eine Ordnung zu beobachten. Z. B.

Indessen nahte sich — der stolze Feind,
Und Mann und Roß — trat aus dem Staub hervor. Kleist.

2. Noch einige andere wollen gar keinen Abschnitt beobachtet haben, als sofern er zur Harmonie des Verses nöthig ist; und diese thun, besonders in Ansehen des Trauerspiels am besten. Z. B.

Dich glücklich und als einen Gott verherrlicht,
Den Feind gebunden, und dein Reich befreyt
Zu sehn; Herr, dieser Anblick füllt mein Auge
Mit mehr Ergetzen, als es fassen kann.
El. Schlegel.

b. Der sechsfüssige jambische Vers hat seinen Abschnitt allzeit nach dem dritten Fusse. Z. B.

Der Höchste lebet ja — es wallet sein
Gemüthe
Noch vor Barmherzigkeit — und vä-
terlicher Güte;
Er lenket deinen Sinn — dem seiner
günstig ist.
Opitz.

Anmerk. Unser teutscher Racin E. Schlegel wollte es versuchen, den Abschnitt in die Mitte des Fußes nach Art der Lateiner zu setzen, um ihn für das Theater bequemer zu machen; allein er hat keine Nachahmer gefunden. Hier ist ein Beyspiel aus ihm.

Hier Alexander — zeig ich dir den Helden an,
Den zu erwählen — mir dein Wink befohlen hat.
Das reiche Sidon — das um einen König
fleht 2c. 2c.

c. Der achtfüssige jambische Vers hat seinen Achschnitt von Rechts wegen nach dem vierten Fusse; allein die Dichter haben diese Regel nur beobachtet, wenn der Ausgang des Verses weiblich ist; in männlichen aber haben sie ihn grösserer Manchfältigkeit wegen in der Mitte des fünften Fusses angebracht. Z. B.

Homer erscheint, und seine Hand —
baut des Achilles Zorn Trophäen;
Ulyssen läßt er Ithaka — Neptun zum
Trotze wieder sehen.
So klingt nicht eines Menschen Stimme —
wie sehr sich Witz und Kunst vereint;
Es

Es schallen einer Gottheit Töne — wenn
nur Homer zu singen scheint.
Curtius.

2. Bey den trochäischen Versen hat eben wie bey den jambischen der vierfüssige keinen Abschnitt, ja er würde wohl gar dem Ohre wehe thun. Von den übrigen trochäischen kömmt nur noch anzumerken:

a. Der fünffüssige trochäische Vers ist nicht im Gebrauche; Basedov hält ihn schön ohne allen Abschnitt; Haller aber, der allein diesen Vers gebrauchet, ihn aber vermuthlich für den sapphischen gehalten, beobachtet beständig nach dem zweyten Fusse den Abschnitt. Hier sind Beyspiele aus beyden:

Eine Weisheit, die den Geist verwirret,
Und nur künstlicher, als Thorheit irret,
War nicht würdig edlerem Bemühen
Dich zu entziehen.
Basedov.

Freund! die Tugend — ist kein leerer
Name;
Aus dem Herzen — keimt des Guten
Saame:
Und ein Gott ists — der der Berge
Spitzen
Röthet mit Blitzen.
Haller

b. Der achtfüssige trochäische Vers nimmt den Abschnitt bey Versen des männlichen Ausganges nach dem vierten Fusse an; bey des weiblichen Ausganges aber in der Mitte des vierten Fusses. Z. B.

König! deine Thaten haben — Teutschlands Zuversicht gestärkt;
Die Cherusken haben gleichfalls — sie erstaunt und froh bemerkt;
Und was soll ich dir noch erst — deines Rumes Ruf erzählen,
Da sich Tugend, Muth, und Herz — nimmermehr der Welt verhöhlen?
Schönaich.

Anmerk. Doch Hagedorn und Kleist halten den Abschnitt durchaus gleich nach dem vierten Fusse.

3. Der daktylische, amphibrachysche, anapästische Vers haben keinen Abschnitt vonnöthen: sie scheinen ohnedieß fast nach jedem Fusse eine kleine Ruhestelle zu haben.

4. Der asklepiadeische oder choriambische Vers nimmt meistens nach dem zweyten Fusse den Abschnitt, wie man oben in dem Beyspiele gesehen.

Anmerk. Weil alle Versarten, die sich nach den lateinischen Versarten richten, eben dieselben Abschnitte annehmen, so gewinnen sie dadurch in Ansehung der Manchfältigkeit vor unseren sonst gewöhnlichen teutschen Versen ungemein viel.

B. Von der Wegwerfung.

a. Die Wegwerfung der Selbstlauter geschieht damals, wenn ein Selbstlauter mit einem vorhergehenden e zusammenstößt, und einen Uibellaut verursachet.

b. Aus den zwey zusammenstossenden Selbstlautern wird nun zwar meistens, aber nicht allzeit das e hinweggeworfen.

c. Ueberhaupt fällt das kurze e vor einem Selbst — oder Doppellauter allzeit weg, außer es zeiget das Geschlecht oder die Zahl an. Z. B.

Gewalt das Recht bestürmt' und List es umgrub.

Ohn' Eigennuß und Zwang.

Dich, dem aller Welten Kreise, aller Raum zum Tempel dienen.

Anmerk. Bestürmte sollte es sonst im ersten Beyspiele heißen; im zweyten aber Ohne; im dritten endlich Kreise bleibt das e der Zusammenstossung ungeachtet, weil es die mehrere Zahl andeutet; obschon auch dieses letztere nicht allzeit mit der größten Genauigkeit beobachtet wird. So singt der Poet Berg' anstatt Berge, und Tag' anstatt Tage:

Er rührt die Berg' an, und sie rauchen.
Wann schwüle Tag' ihr unerträglich werden.
Hagedorn.

d. Auch bey guten Dichtern findet man das kurze e der dritten und sechsten Endung in der einfachen Zahl, und manchmal auch der Zeitwörter ohne nachfolgenden Selbstlauter weggeworfen. Allein

dieß ist eine der Freyheiten, derer man sich nicht sparsam genug bedienen kann.

C Von Verkürzung der Wörter.

a. Die Verkürzung der Wörter ist eine Auslassung der Selbstlauter, welche zwischen den Mitlautern stehen, wodurch eine Zusammenziehung der Sylben entspringt.

b. Zu diesen Verkürzungen kann die einzige Regel angenommen werden: man kann Wörter verkürzen, wenn das Ohr nicht beleidiget, und der Gebrauch nicht zuwider ist. Es läßt sich schwerlich etwas genaueres oder aufrichtigeres bestimmen.

Anmerk. So braucht man ganz wohl: Feu'r anstatt Feuer; Mann's für Mannes; gescheh'n für geschehen; ich's, über'n, ew'ge ꝛc. keineswegs aber: getreur für getreuer; Sitzs, falln, Köng für: Sitzes, fallen, König: worinn die einzige Lesung und Beobachtung guter Dichter leiten kann.

c. Man soll sich aber vor einigen in diesen unsern Ländern zwar durchaus sehr gewöhnlichen, gleichwohl aber sehr harten Verkürzungen mit vieler Sorgfalt hüten. Von dieser Gattung sind: G'wis, g'schrieben, g'acht't, durch'n, mit'm, s'Buch, wann's ꝛc. für: gewiß, geschrieben, geachtet, durch den, mit dem, das Buch, wann sie oder es.

D. Von

D. Von der poetischen Ordnung.

a. Im Verse muß man eben die Wortfügung halten, die man in der ungebundenen Rede hält.

b. Gleichwohl aber sind einige von der ungebundenen Rede abweichende, und sonst ungewöhnliche Wortfügungen manchesmal im Verse erlaubt, die man aber nur aus den besten Dichtern erlernen muß. Anfänger mögen in folgenden einige Beyspiele davon ansehen. Und zwar

1. Wörter, auf denen ein Nachdruckt liegt, stehen gern voran. Z. B.

 Dir zu Liebe will ich sterben.

2. Mittelwörter, und Beywörter, welche die Stelle eines Mittelworts vertreten, pflegen von Dichtern gern zum Anfange des Satzes gebrauchet zu werden. Z. B.

 Von einem Stamm erzeugt; und Bürger einer Erde,
 War jeder Mensch sein Herr.

 Lichtwehr.

 Zu schwach, dich zu erhöhn, suchst du geborgte Größe.

a. Anmerk. Sie stehen aber auch zierlich in der Mitte, als:

 Der alte Philosoph, vertieft in Zahl und Sternen
 Erhielt von dir die Kunst.

 Lichtwehr.

b. Man hüte sich aber vor dem gar zu vielen Gebrauche der Mittelwörter; denn dieser Gebrauch wird

wird leicht fehlerhaft, besonders wenn er den Verstand der Rede verwirret.

3. Einige Nebenwörter werden zierlich vorausgesetzet, als: Schon, noch 2c. Z. B.

Schon stieg der Götterchor von dem Olympus nieder
Noch droht der bange Schmerz.

4. Endungen, welche von Hauptwörtern gesodert werden; die Vorwörter mit ihren Endungen; ganze eingeschobene Sätze; die Nebenwörter; mögen stehen, wo man sie hinsetzen will, wenn nur der Verstand oder das Ohr nicht beleidiget wird. Hier sind einige Beyspiele:

Dem Gallier hat stets dein willig Ohr geglaubet Uz.
Aus Quellen der Natur sind deines Rechtes Lehren
Ursprünglich hergeführt.

Lichtwehr.

Starke Raute, grüne wohl!
Deinen süssen Bitterkeiten,
Welche nichts bezwingen soll,
Weiche dieses Gift der Zeiten.

a. Anmerk. In der natürlichen Ordnung einer ungebundenen Rede würde: dein willig Ohr voran stehen; und es würde heißen: Die Lehren deines Knechts sind ursprünglich 2c. und die Ordnung verlangte: Grüne wohl du starke Raute! dieses Gift der Zeiten, weiche deinen süssen Bitterkeiten, welche nichts bezwingen soll.

b. Haupt-

b. Hauptsächlich bemerket man ganz wohl, daß es auf die Beobachtung der drey Arten der Wortfügung, wie sie in der Sprachkunst gelehret werden, ankömmt; daß das übrige aber von dem Wohlklange bestimmet werden muß.

c. Es sind einige Versetzungen ohne Widerrede fehlerhaft, sollte man sie auch bey berühmten Dichtern finden. Dergleichen sind:

1. Wenn das Hauptwort nach dem Zeitworte, von dem es regieret wird steht; oder wenn sonst noch etwas auf das Zeitwort folget, da doch dieses den Satz schließen soll. Z. B.

Es muß - - - - - - - - - - - - -
Stambuldens Glanz verliern ihr Licht.
Lohenstein.
Er kann verbergen sich in schwarze Nacht.

Anmerk. Erträglicher ist es doch noch, wenn der nachgesetzte Theil ein verknüpfendes Bindewort bey sich hat. Z. B.
Eh als er Audienz
Zuwege bringen kann, und ungerechtes Recht
Opitz.

2. Wenn man die trennbaren Wörtchen ohne Unterscheid und Rücksicht auf Zeiten und Arten nachsetzet, als:

Und wird er schreyen auf.
Die Zeit kömmt, dich zu krönen, an.

2. Wenn man die zusammengesetzten Zeitwörter zerreißt, und zwischen selben und ihren trennbaren Vorwörtern etwas einschaltet. Z. B.

Daß

Daß ist frey offentlich, als Herold, aus dar
schreyen.
Opitz.

Anmerk. Das Wörtchen zu ist hier auszunehmen, welches regelmässig eingeschaltet werden muß z. B. Vorbringen — vorzubringen.

4. Wenn man die Hilfswörter vor ihre Zeitwörter setzet, in jenem Falle, da sie regelmässig nachstehen sollten. z. B.

So würde Kassius sich eher lassen lenken,
Als daß man sie samt ihm zur Asche hat
verbrannt.
Frank.

E. Von der poetischen Periode.

a. Die poetische Periode ist eine kurze Rede, welche, nachdem sie durch einen oder mehr Sätze herumgeführet worden, einen vollkommenen Verstand in sich begreift.

Anmerk. Da sie mit der Periode der Redner übereinkömmt, so hat man also die Kunst, solche zu verfertigen, in der Redekunst bereits erlernen müssen. Hier kömmt es nur noch darauf an, daß man lerne, wie die Periode in Verse einzutheilen sey.

b. Weil die Periode in der gebundenen Rede gemeiniglich kürzer ist, als in der ungebundenen; würde es fehlerhaft seyn, selbe durch fünf oder sechs längere herumzuschleppen.

c. Die poetische Periode kann sich mit Ende des Verses schließen, und schließt sich auch sehr oft:
sie

sie kann aber auch nach Art der Lateiner in den nächsten Vers hinübergezogen werden.

d. Die Hinüberziehung in den folgenden Vers muß weder zu oft geschehen; weder die Periode gleich nach dem Ausgange, oder kurz vor dem Ende eines Verses schließen. Daher sind diese und dergleichen Verse fehlerhaft:

Wascht sieben Tag euch nicht. Umschränkt die Todtenkiste
Mit Eppich. Ziehet Säck anstatt Damasten an.
- - - - - - - Serapens Tempel glänzt
Voll Feuer. Das Altar des Isis ist bekränzt
Mit Myrten. Lohenstein.

1. Anmerk. Diese Regel gilt jedoch bey den Hexametern nicht, welche sich vollkommen nach dem lateinischen richten.

2. Obschon sich die Periode in den folgenden Vers theilen läßt, so mag doch keine Theilung der Worte von einem Verse in den andern Statt haben, wie es die Lateiner thun; dann ist auch bey diesen nur eine außerordentliche und seltne Freyheit, wenn Horaz singt:

Labitur ripa, Jove non probante, u-
xorius amnis.
Item: Thracio bacchante magis sub inter-
Lunia vento.

e. In teutschen Oden muß sich die Periode mit dem Ende der Strophe schließen; und man darf sich hier nicht auf das Beyspiel der lateinischen berufen.

f. Eine

f. Eine jede Strophe kann mit jeder Zeile eine Periode schließen, wenn nur der Wohlklang nicht dabey leidet.

g. Sechs = und achtzeilige Strophen sollen selten nur eine Periode haben, denn sie wird allzusehr ausgedehnet. Bestehen sie jedoch nur aus einer einzigen Periode, so mag den ersten zwey, drey, oder vier Versen der Vordersatz; den übrigen aber der Nachsatz der Periode zugetheilet werden.

Anmerk. Nach diesem Ebenmaaße hat eine zehnzeilige Strophe wenigstens drey Perioden; in den ersten vier Versen eine; in den sechs übrigen zwey.

h. Ueberhaupt kömmt es hierinn auf die Beobachtung des Wohlklanges, und auf den Gebrauch unsrer guten Dichter am meisten an.

§. IV.

Von dem Reime.

a. Der Reim ist ein gleichlautender Klang einer oder mehr Sylben, welche am Ende des Verses gesetzet werden.

b. Der Reim wird in den meisten heutigen Sprachen gebrauchet, um dem Ohre ein Vergnügen durch den ähnlichen Laut zu verschaffen. Er ist also eine Zierrath der teutschen Dichtkunst.

Anmerk. Es fehlen also diejenigen eben so sehr, welche den Reim gänzlich verwerfen, als die ihn für das Wesentliche der Dichtkunst ansehen.

c. Der

c. Der Reim ist zweyfach: der männliche, und der weibliche.

1. Der männliche Reim ist, wenn nur eine Sylbe reimet, als: geht, steht, begehrt, verkehrt ꝛc.

2. Der weibliche Reim ist, und heißt er, wenn zwey Sylben reimen, als: decken, strecken, betrogen, gepflogen ꝛc.

Anmerk. Drey Sylben reimet man nicht; und der dreysylbige Reim, wenn er doch vorkömmt, wird der kindische Reim genannt.

d. Die Reime müssen, so viel möglich, mit einerley Buchstaben geschrieben werden, außer daß die Mitlauter, welche den männlichen oder weiblichen Reim anfangen, verschieden seyn müssen.

1. Anmerk. So reimen sich frißt und spritzt — leiden und schleifen gar nicht; weil die Mitlauter nach den Selbstlautern nicht einerley sind. Hingegen reimen sich auch geben und vergeben nicht, weil der Mitlauter, welcher den Reim anfängt, nämlich geben derselbe ist.

2. Wenn das nämliche Wort anstatt des Reimes zweymal gesetzet, und so zu sagen, mit sich selbst gereimet wird, wie man es manchmal bey guten teutschen Dichtern findet, und des Nachdruckes halber hingehen läßt, so mag solches als eine Nachahmung des französischen Rime riche angesehen werden. Z. B.

So klagt Amynt, die Augen voll von Thränen
Den Gegenden die Flucht der Lalage;
Sie schienen sich mit ihm nach ihr zu sehnen,
Und seufzen: Lalage. Kleist.

e. Wenn verschiedene Selbst- und Doppellauter fast einerley Klang in der reinen Aussprache haben, so kann man sie sicher zusammenreimen, ohne auf die Schrift zu sehen, welches durch das Beyspiel unserer besten Dichter bestätiget wird.

1. Anmerk. So reimet Gellert: kränke, Geschenke — leer, wär — besiegt, vergnügt seyn, erfreun — zählen, verhehlen — entgegen, mögen — ihn, fliehn — umschließt, ist — versüßt, ist — Gewissen, genießen — ste, Müh — küssen, verdrießen ꝛc. Eben diese Reime finden sich auch bey Hagedornen, Canitzen, Bessern ꝛc. die alle von der Reinigkeit des Verses belobt sind. Dennoch aber sollte mans mit Zusammenreimung des e und ö, des i und ü nicht leicht wagen.

2. Man hüte sich die Provinzialaussprache, oder die Aussprache eines gewissen einzeluen Landes mit der reinen Aussprache des Hochteutschen zu vermischen; sonst würden wir gar bald ganz getrost Mann auf Sohn reimen.

f. Die reine Aussprache, die Schrift und der gute Gebrauch müssen auch die Mitlauter bestimmen, welche reimen. So erlauben Aussprache und Gebrauch einige weiche und harte; einfache und doppelte im männlichen Reime anzuwenden; aber nicht im weiblichen; z. B. Tod und Noth — Spieß und Paradies reimen gut; aber nicht Kleiden und leiten — weisen und heißen ꝛc.

g. Das Reimwort muß allzeit in der ersten Sylbe lang seyn, und in der zweyten kurz; daher reimet Zukunft und Vernunft nicht; weder Wahr-

heit und Klarheit — Regung und Bewegung, u. a. m. weil die letzte Sylbe allzu lang ist.

h. Die Reime stehen gemeiniglich zwey und zwey zusammen. In Arien und Liedern werden auch drey gebrauchet; in Sonnetten vier: in Ringel gedichten fünf; in Fabeln und Erzählungen drey, vier, auch mehr nach Willkühr des Dichters. In scherzhaften Gedichten steigt diese Zahl noch höher. So kömmt beym Gellert in Hans Nord eben derselbe Reim siebenmal hintereinander vor ꝛc.

Anmerk. Uebrigens muß man den Reim, den man einmal gebrauchet, so lang vermeiden, bis das Ohr des Zuhörers denselben gleichsam vergessen hat.

i. Obschon die Reime durchaus männlich oder weiblich allein gebrauchet werden können, so ist dieß doch nicht gewöhnlich, sondern man mischet sie miteinander. Die üblichsten Mischungen, die sie anzunehmen pflegen, sieht man in den nachstehenden Ordnungen:

1	2	3	4	5	6
M.	W.	M.	W.	M.	W.
M.	W.	W.	M.	W.	M.
W.	M.	M.	W.	W.	M.
W.	M.	W.	M.	M.	W.

Anmerk. Obschon diese Ordnung dem Dichter willkührlich ist, so ist doch durch einen beständigen Gebrauch fast schon festgesetzet, daß zu grösseren Gedichten die erste und zweyte Ordnung; zu Elegien die dritte und vierte angewendet werden.

h. Der Reim hat keinen andern Platz im Verse, als den letzten; und es muß so gar als ein Uebelstand vermiden werden, damit nicht etwan gleichlautende Worte zum Abschnitte kommen.

§. V.

Von den Versen, welche in jeder Gattung der Gedichte gebrauchet werden.

a. Das Heldengedicht brauchet den Hexameter; den achtfüssigen trochäischen; und den fünf — oder sechsfüssigen jambischen Vers.

Anmerk. Mit dem ersten hat Klopfstock seinen Messias; Bodmer seinen Noah; Wieland seinen Cyrus; Denis seine Uebersetzung Ossians: mit dem zweyten der Baron von Schönaich seinen Hermann; mit dem dritten Kleist seinen Cyssides (wenn es ein Heldengedicht zu nennen ist) geschrieben; und mit dem vierten hat Neukirch eine Uebersetzung des Telemachs; Koppe aber des Tasso befreytes Jerusalem, Zachariä seinen Cortes geliefert.

b. Das komische Heldengedicht folget dem tragischen nach.

Anmerk. Dusch in seinem Schooßhunde, und Schönaich in seinem Piknick hat den trochäischen; Uz im Siege des Liebesgottes, und Zachariä in dem Renomisten, dem Schnupftuche, den Verwandlungen, hat den sechsfüssigen jambischen gebrauchet. Zachariä Phaeton und Murner ist in Hexametern.

c. Das Lehrgedicht hält die Art des Heldengedichtes.

An-

Anmerk. Hierinn sind Opitz, Haller, Uz in der Kunst fröhlich zu seyn; Kreuz in seinen Gräbern; Lichtwehr im Rechte der Vernunft; Kleist in seinem Frühlinge; Wieland in seiner vollkommensten Welt, vortrefflich. Gellerts und Hagedorns Lehrgedichte, imgleichen, welche in den bremischen Beyträgen enthalten sind, gehören allerdings mit vielem Lobe hieher.

d. Das Trauerspiel bedienet sich des sechsfüssigen gereimten, oder des fünffüssigen ungereimten jambischen Verses.

Anmerk. In dem ersten hat sich El. Schlegel einen ewigen Ruhm erworben; Weise eifert ihm rühmlich nach. In dem zweyten hat Wieland seine Johanna Gray; Lessing seinen Philotas; und Heinrich Schlegel eine Uebersetzung der Trauerspiele des Thomson versuchet. Klopfstock aber bedienet sich in seinem Salomo und David jambischer Verse von ungleichen Längen.

e. Das Lustspiel ist mit dem Trauerspiele gleich; aber die meisten sind doch bey uns in ungebundener Rede.

Anmerk. Gellert hat hier die Oberhand. El. Schlegels Geheimnißvoller; Sieg der guten Frauen; Kronegks Mißtrauischer verdienen vieles Lob. Lessing hat sehr gute Stücke, und in der teutschen Schaubühne sind etwelche nicht übel gerathene.

f. Die Ode nimmt alle Arten der Verse an; und wird in Strophen abgetheilet, wie bey den lateinischen schon gemeldet worden.

Anmerk. Die lateinischen Versarten haben Klopfstock, Ramler, Zachariä, Sined angewendet.

Man findet sehr schöne Stücke in den vermischten Schriften; in den bremischen Beyträgen zur Belustigung des Wizes und Verstandes; in den Musenallmanachen u. d. g. In gereimten Oden und Liedern haben Ramler, Uz, Hagedorn, Zachariä, Blum, Jacobi, Mastalier, den Vorzug. Gleim ist der Teutschen Anakreon.

g. Elegien. nehmen entweder die lateinische Versart, oder den sechsfüssigen jambischen Vers mit Abwechslung des männlich = und weiblichen Ausganges an.

Anmerk. Opitz, Flemming, Günther, haben ziemlich gute gemachet. In den bremischen Beyträgen und Klopfstocks Oden kommen einige mit der lateinischen Versart vor.

h. Daß Sinngedicht wählet den Vers, welcher ihm der bequemste scheint, den Gedanken am kürzesten und nachdrücklichsten zu geben. Und so verfährt man bey allen anderen poetischen Kleinigkeiten.

Anmerk. Muster findet man bey Logau, Wernike, Hagedorn, in den Mussenallmanachen, und fast bey jedem Dichter

i. Satyren haben meistens den sechsfüssigen jambischen Vers.

Anmerk. Rabener hat ohne Vers Allen den Preis davon getragen. Michaelis, Kanitz, Neükirch folgen nach. Günther scherzt zu pöbelhaft.

k. Schäfergedichte haben bald den sechsfüssigen Jambus, bald Verse der Ode.

Anmerk. Geßner ist hierinn sehr stark, ob er schon ohne Verse schreibt. Gellert hat ein theatralisches

Stück

Stück verfertiget. Bey Opitzen, Neukirchen, und in den bremischen Beyträgen finden sich auch einige.

l. Fabeln und Erzählungen mischen den drey, vier, fünf, und sechsfüssigen jambischen Vers untereinander, obwohl sie auch manchmal in ganz gleichen geschrieben werden.

Anmerk. Gellert und Hagedorn werden ewig Muster seyn. Lichtwehr und Lessing folgen noch, obwohl der letzte in ungebundener Rede schreibt.

m. Wer sich auf Bardenpoesie verlegen will, findet in Klopstocks Oden und Hermannsschlacht, in Denis Ossian, und Liedern Sineds, in Kretschmanns Gesängen Ringulphs, in Gerstenbergs Liede eines Skalden Vorschriften und Muster.

I. Gleichnisse.

1. Die Anlegung einer Stadt mit der Arbeit der Bienen. Dusch in seinem Lehrgedichte: die Wissenschaften III. Buch

Gebaut von tausend Händen, nahm jetzt den weiten Hayn,
Wo sonst das Thier geworfen, die Stadt für Menschen ein.
So sieht auf einer Flur, wo wilde Haiden blühen,
Der Landmann einen Schwarm zerstreuter Bienen ziehen,
Lockt ihn durch Klingeln her, und leitet ihn zuletzt
In Körbe, die er ihm zur Wohnung ausgesetzt.
Geschäfftig holt der Schwarm den Wachs der Blumenbecher
Bereitet, glättet ihn, und bauet sich Gemächer.
Was vormals lag in Tropfen, auf Blumen oder Blatt,
Verbindet sich in Zellen, und wird zur Bienenstadt.

2. Die Zerstörungen des Kriegs mit einem Ungewitter. Kleist.

Wie, wenn der Sturm aus Aeols Höhle fährt,
Und heulend Staub in finstren Wirbel drehet,
Den Himmel schwärzt, dem Sonnenstrale wehrt,
Die grüne Flur mit Stein und Kies besäet:
So tobt der Feind, so wütend füllt sein Heer
Die Luft mit Dampf, die Felder mit Gewehr.

3. Der

3. Der Sonne Aufgang mit der Wiederherstellung der Wissenschaften. Denis in seinen Liedern.

So wie tagender Stral, wenn er in Osten bricht,
Falbe Nebel verzehrt, welche die Krümmungen
Heller Bäche bedecken,
Und das reizende Blumenfeld;
So schwand trügender Dunst, welcher auf Wissenschaft,
Und auf jeglicher Kunst menschlicher Hände lag,
Als vom Stuhle der Väter
Sich dem Volke die Fürstinn wies.

4. Eine Mutter unter ihren Kindern mit verschiedenen Gegenständen verglichen. Denis in seinen Liedern.

Schön ist einer Eiche
Wolkennaher Wipfel,
Wen ihr jung Geschoß
Unter ihren Armen
Fette Spitzen hebet,
Aber schöner ist doch Eine noch.
Schön ist in der Mitte
Silberweißer Kinder
Ein erhabner Schwan,
Wenn er auf dem Teiche
Frohbegleitet segelt;
Aber schöner ist doch Eine noch.
Schön ist an des Himmels
Blauem Nachtgesichte
Dünstelöser Mond,

Wenn er unter Sternen
Sanftbeleuchtend wandelt;
Aber schöner ist doch Eine noch.
Schöner in dem Kreise
Göttergleicher Kinder
Ist Theresia;
Schöner unter Söhnen
Schöner unter Töchtern,
Weicht der Mutter Eiche, Schwan, und Mond.

5. Die Ankunft eines gefährlichen Feindes mit der Pest. Klopfstock Meßiade III. Gesang.

Also naht sich die Pest in mitternächtlicher Stunde
Schlummernden Städten. Der Tod liegt auf ihren verbreiteten Flügeln
An den Mauren, und haucht um sich verderbende Dünste.
Itzo liegen die Städte noch ruhig; bey nächtlicher Lampe
Wacht noch der Weise; noch unterreden sich edlere Freunde,
Beym unentheiligten Weine, beschattet von duftenden Lauben,
Von der Seele der Freundschaft, und ihrer unsterblichen Dauer.
Doch bald wird sich der furchtbare Tod am Tage des Jammers
Ueber sie breiten, am Tage der Qual und des sterbenden Winselns,
Wo mit gerungenen Händen die Braut um den Bräutigam wehklagt.

Wo

Wo nun aller Kinder beraubt, die verzweiflende Mutter
Wütend dem Tag, an dem sie gebahr und gebohren ward, fluchet;
Wo mit tiefen verfallneren Augen die Todtengräber
Durch die Leichname wandeln, bis hoch vom trüben Olympus,
Mit tieffiniger Stirn der Todesengel herabsteigt;
Und sich umsieht, und alles öd' und still und einsam
Sieht, und auf den Gräbern in ernsten Betrachtungen stehn bleibt.
So kam über Ischariot Satan zum nahen Verderben ꝛc.

II. Beschreibungen.

1. Eines Ungewitters auf dem Meere.

Dusch.

Die Wolken hülleten in dicke Finsterniß
Den ganzen Himmel ein, den Bliß auf Bliß zerriß.
Die Wogen schleuderten, gethürmt vom Wirbelwinde,
Das Schiff jetzt Himmel an, itzt in des Abgrunds Schlünde;
Dann traf ein Donnerschlag, der uns zugleich Gehör,
Gefühl und Athem nahm, den Mast; er stürzt ins Meer;
Der blasse Schiffer bebt von mehr als Angst der Hölle,
Fühlt tausendmal den Tod in jedem Schlag der Welle,
Liegt zitternd auf den Knien, und überläßt betäubt
Der Fluth sein seufzend Schiff, das nun der Zufall treibt.

2. Des Kriegs. Dusch im Lehrg. die Wissenschaften VI. Buch.

Er kömmt der Krieg; es bebt die Erd' vor seinem Grimme,
Sein Blick ist fressend Feuer, und Donner seine Stimme.
In eisernem Getöse von Waffen schreitet er
Durch rauchende Ruinen: die Angst fleucht vor ihm her
Mit aufgelöstem Haar, und bleichem Angesichte.
Er aber, fürchterlich, wie Gottes Zorngerichte,
Wenn Langmuth Frevler macht, und nun Gerechtigkeit
Dem Engel des Verderbens die Züchtigung gebeut,
Zieht, ohn Erbarmen hin; erschlägt in öden Reichen
Die Erstgeburt, bestreut der Städte Schutt mit Leichen,
Verheert die Frucht des Sommers, macht einen Theil der Welt,
Zum blutigen Gefilde, wo Tod die Erndten hält.

3. Eines Flußes. Ebenderselbe.

Zephissus gießet hier von abgesetzten Höhen,
Mit lieblichem Geräusch, sein Wasser in den Schooß
Des blumenreichen Thals, wächst, stehet uferlos,
Der allerschönste See, und hält den reinen Spiegel
Dem grünen Abhang vor mit Wein bepflanzter Hügel,
Bis ihn ein tiefer Beet in Myrthenschatten nimmt;
Mit Rieseln wälzt er dann, noch tausendmal gekrümmt,
Als ob er ungern flöh die Gegend seiner Quellen,
Durchs veilchenvolle Thal die klaren Silberwellen.

Sein Rauschen locket oft die Nymphen aus dem Hayn:
Sie ruhen an dem See, und spiegeln sich darein.

4. Eines glücklichen Landes. Klopfstock Messiad. III. Gesang.

Siehest du dort vor uns das unendliche breite Gebirge,
Welches ins fruchtbare Thal verlängerte Schatten hinabstreckt?
Hier wird unaufhörlich, wie aus dem schimmernden Ophir
Gold gegraben, hier trieft das Thal, durch selige Jahre,
Reich und unerschöpflich, vom Ueberflusse des Segens. —
Jene mit hohen Traubengeländern umhangenen Hügel,
Diese vom wallenden Korn weit überfließenden Auen —
Siehst du den ganzen Reichthum des Landes? Wie hier sich die Städte
Gleich der Königstochter, Jerusalem, unter der Sonne
Glänzend und hoch, voll unzählbarer Menschen, im Thale verbreiten!
Wie sich neue Jordane dort, die Städte zu wässern,
Unter jener Umwölbung der hohen Mauern dahinziehn!
Gärten, gleich dem befruchteten Eden, beschatten den Goldsand
Ihrer Gestade. ꝛc.

5. **Eines wüsten unfruchtbaren Landes**
Meßiad III. Ges.

— — — Erblickst du in jener Entfernung
Dieses kleine gebirgichte Land? Da liegt es verödet,
Wild, unbewohnt, und steinigt, mit dürrem Gehölze durchwachsen.
Ueber ihm ruhet die Nacht in kalten weinenden Wolken,
Unter ihr Eis und nordischer Schnee in unfruchtbaren Tiefen,
Wo zur Einöd und Nacht und deiner Gesellschaft verdammet,
Nächtliche Vögel die tausendjährigen Eichen durchirren.
Dieß ist dein Erbe. —

6. **Einer Heuärnte.** Haller in seinen Alpen.

Wann nun von Titans Glanz die Wiesen sich entzünden,
Und in dem falben Gras des Volkes Hoffnung reift;
So eilt der muntere Hirt nach den bethauten Gründen,
Eh noch Aurorens Gold der Berge Höh durchstreift.
Aus ihrem holden Reich wird Flora nun verdränget,
Den Schmuck der Erde fällt der Sense krummer Lauf;
Ein lieblicher Geruch, aus tausenden vermenget,
Steigt aus der bunten Reih gehäufter Kräuter auf.
Der Ochsen schwerer Schritt führt ihre Winterspeise,
Und ein frolockend Lied begleitet ihre Reise.

7. Des Herbstes. Ebenderselbe in seinen Alpen.

Bald, wenn der trübe Herbst die falben Blätter pflücket,
Und sich die kühle Luft in graue Nebel hüllt,
So wird der Erde Schooß mit neuer Zier geschmücket,
An Pracht und Blumen arm, mit Nutzen angefüllt;
Des Frühlings Augenlust weicht größerem Vergnügen,
Die Früchte funkeln da, wo vor die Blüthe stund.
Der Aepfel reifes Gold, durchstreimt mit Purpurzügen,
Beugt den gestützten Ast, und nähert sich dem Mund.
Der Birnen süß Geschlecht, die honigreiche Pflaume,
Reitzt ihres Meisters Hand, und wartet an dem Baume,
Und stürzen in den Strom, und schlagen seine Wogen,
Und spielen mit der Fluth, und spritzen Regenbogen.

III. Sinngedichte.

I. Aus dem Lessing.

Pompils Landgut Sinng. 12.

1. Auf diesem Gute läßt Pompil
Nun seine sechste Frau begraben.
Wem trug jemals ein Gut so viel?
Wer möchte so ein Gut nicht haben?

Widerruf des vorigen S. 13.

2. Ich möchte so ein Gut nicht haben.
Denn sollt' ich auch die Sechste drauf begraben;
Könnt'

Könnt' ich doch leicht — nicht wahr Pompil? —
Sechs gute Tage nur erlebet haben.

An die Herren X. und R. S. 14.

3. Welch Feuer muß in eurem Busen lodern!
Ihr habt den Muth, euch kühn herauszufodern.
Doch eure Klugheit hält dem Muthe das Gewicht:
Ihr fodert euch, und stellt euch nicht.

Bavs Gast. S. 19.

4. So oft Kodyll mich sieht zu Baven schmausen gehen,
Beneidet mich Kodyll. Der Thor!
Das Mahl bey Baven kömmt mir theuer gnug zu stehen:
Er liest mir seine Verse vor.

Auf den Rufus. S. 20.

5. Weiß ichs, was Rufus mag so viel Gelehrten schreiben?
Dieß weiß ich, daß sie ihm die Antwort schuldig bleiben.

Auf Lukrins Grab. S. 27.

6. Welch tödtender Gestank hier, wo Lukrin begraben,
Der unbarmherzge Filz! — Ich glaube gar sie haben
Des Wuchrers Seele mit begraben.

An einen Geizigen. S. 33.

7. Ich dich beneiden? — Thor! Erspar', ererb', erwirb,

Hab alles! — Brauche nichts, laß alles hier, und stirb!

Trux an den Sabin. S. 43.

8. Ich hasse dich, Sabin; doch weiß ich nicht, weßwegen:
Genug, ich hasse dich. Am Grund ist nichts gelegen.

Antwort des Sabin. S. 44.

9. Haß mich, so viel du willst! doch wüßt ich gern weßwegen:
Denn nicht an deinem Haß, am Grund ist mir gelegen.

Auf Nickel Fein. S. 58.

10. In Jahresfrist, verschwur sich Nickel Fein,
Ein reicher, reicher Mann zu seyn.
Auch wär' es, traun! nach seinem Schwur gegangen,
Hätt man ihn nicht vor Jahresfrist gehangen.

Auf ein fürtrefliches Gemälde, das eine Schlacht vorstellt. S. 60.

11. Furchtbare Täuscherey! Bramarbas stand vor ihr,
Ward blaß, und zitterte, und fiel, und rief: Quartier!

Der kranke Star. 79.

12. „Komm' ich vom Lager auf, und giebt Gott Fried im Staat“
Gelobt der kranke Star, „so werd ich ein Soldat.“

Der Schuster Franz. S. 81

13. Es hat der Schuster Franz zum Dichter sich entzückt;
Was er als Schuster that, daß thut er noch: er flickt.

Auf den Sixtus. S. 99.

14. Die, der ein Auge fehlt, die will sich Sextus wählen?
Ein Auge fehlet ihr, ihm müssen beyde fehlen

Auf die Galathee. S. 103.

15. Die gute Galathee! Man sagt sie schwärzt ihr Haar;
Da doch ihr Haar schon schwarz, als sie es kaufte, war.

Auf die feige Mumma. S. 112.

16. Wie kömmts, daß Mumma vor Gespenstern flieht,
Sie, die doch täglich eins im Spiegel sieht.

Auf einen unnützen Bedienten. S. 114.

17. Im Essen bist du schnell, im Gehen bist du faul.
Iß mit den Füssen, Freund, und nimm zum Gehn das Maul.

II. Aus dem Kleist.

Uiber das Bildniß Raphaels von ihm selbst gemalt. S. 2.

1. Der Tod, der Raphaeln dem Erdkreis rauben wollte,
Von dem Verhängniß abgeschickt,
Stutzt', als er dessen Bild erblickt,
Unschlüssig, welchen er von beyden nehmen sollte.
Nimm jenen nicht, sprach Raphael; nimm mich!
Der ist unsterblicher, als ich.

Marforius. S. 8.

2. Marforius fand allen Sachen Mängel,
Er lästerte Gott, Engel und Erzengel,
Und schalt darauf mit leichter Müh
Das menschliche Geschlecht, und das Geschlecht vom Vieh;
Erschalt das Lamm, den Hund, das Krokodill —
Vom Esel nur und Affen schwieg er still.

An die geschminkte Vetulla. S. 9.

3. Du scheinest jung zu seyn; allein, wer weiß es nicht,
Daß du viel älter bist, Vetull! als dein Gesicht.

An Herrn H. als er eine Winterlandschaft malte. S. 13.

4. Mit welcher Landschaft hat dein Pinsel Leanders Saal geziert?
Sie starret, wie der Winter selber! ich seh' sie an, mich friert,

Der Säufer zu dem Dichter. S. 15.

5. Berausch dich Freund! aus deinem Hippokren,
Berausch dich draus, ich will ins Weinhaus gehn.

Pettalus. S. 16.

6. Der feige Pettalus fortificirt und spricht
Vom Folard, Puisegûr, von Widdern, Spieß, und Lanzen,
Von altem Krieg und neuem Krieg. Mich wunderts nicht;
Kein Mensch hat nöthiger, als er, sich zu verschanzen.

IV. Elegien.

1. Auf den Tod des Prinzen Heinrich von Braunschweig. Anna Karschinn im zweyten Buche ihrer Gedichte.

Wo ist er, daß ich ihn mit Thränen salbe,
Mein Sohn? — Wo ist er? bringt ihn mir
So klagt die Fürstinn! also ächzt das halbe
Zerrißne Herz in Ihr!
Ach! in der Schlacht, voll von des Helden Ruhme
Dacht Er Gefahr und Jugend nicht;
Er sank! — So sinkt am Abend eine Blume,
Die schon ihr Angesicht

Vom

Vom Stengel nach der Sonnen Antlitz wandte,
Und nun gebogen niederhängt;
Er, dessen Brust zu grossen Thaten brannte,
Dem Bruder nachgedrängt,
Stritt wie ein Held, der unterm Waffenrocke
Schon dreyßigmal das Feld bezog;
Staub trug er auf der jugendlichen Locke,
Die um den Nacken flog.
Die Feinde flohn. Er, jung und schon ein Sieger,
Empfand den Sieg, und eilte froh
Sie auszuspähn. Den wundgewordnen Tieger
Verfolgt ein Löwe so!
Mit einer Kugel auf der Flucht verschossen,
Traf hinterlistig ihn der Tod.
Du Stelle, wo sein Heldenblut geflossen,
Bleib ewig purpurroth!
Klagt ihr, ihr Hügel! und ihr grünen Auen,
Ihr Wälder klaget ihn bey Ham!
Er fiel; so fällt, vom Künstler umgehauen,
Der jungen Ceder Stamm,
Nach ihrem Unfall ein geschnitzter Götze,
Wird Weihrauh vor ihr ausgestreut.
So stirbt ein Held, daß ihn der Nachruhm setze
Hin zur Unsterblichkeit.
Mit diesem großen Muth, der im Gefechte
Ganz seinem Geiste beygewohnt,
Sah er den Tod, der keinerley Geschlechte
Und keine Tugend schont!
Den Helden-Lorber um sein Haupt gewunden,
Starb er den Tod fürs Vaterland!

Welch Dichter Moschus Leyer hat gefunden,
Der nehme sie zur Hand,
Und singe dieses Helden Tod, und klage
Laut in der Landestöchter Ton:
" Hier fiel im Frühling Gott gelebter Tage
Ein kriegrischer Adon!

2. Rothschilds Gräber. Klopstocks III. Elegie.

Ach! hier haben sie dich bey deinen Vätern begraben,
Den wir liebten, um den lange die Thräne noch fließt,
Jene treuere, die aus nie vergessendem Herzen
Kömmt, und des einsamen Blick spät mit Erinnerung trübt.
Sollt um seinen entschlafenen König nicht Thränen der Wehmuth
Lange vergießen ein Volk, dessen Wittwe nicht weint?
Ach um einen König, von dem der Waise, des Dankes
Zähren im Aug', oft kam, lange nicht klagen sein Volk?
Aber noch wend ich mich weg, kann noch zu der Halle nicht hingehn,
Wo des Todten Gebein neben der Todten itzt ruht,
Neben Luisa, die uns des Kummers einzigen Trost gab,
Die wir liebten, der auch spätere Traurigkeit rann!

O ihr älteren Todten, ihr Staub! einst Könige, früh rief
Er den Enkel zu euch, der die Welten beherrscht!
Ernst, in Sterbegedanken, umwandl' ich die Gräber und lese
Ihren Marmor, und seh Schrift wie Flammen daran,
Andre, wie die, so die Außengestalt der Thaten nur bildet,
Unbekannt mit dem Zweck, welchen die Seele verbarg,
Fuchtbar schimmert die himmlische Schrift: Dort sind sie gewogen,
Wo die Krone des Lohns, keine vergängliche, strahlt!
Ernster, in tieferer Todesbetrachtung meid' ich die Halle
Stets noch, in welche dem Thron Friederichs Trümmer entsank!
Denn mir blutet mein Herz um Ihn! O Nacht des Verstummens,
Als die Aussaat Gott säte, wie traurig warst du!
Aber warum wank' ich, und säume noch stets, zu dem Grabe
Hinzugehen, wo Er einst mit den Todten erwacht?
Ist es nicht Gott, der ihn in seine Gefilde gesät hat?
Ach zu des ewigen Tages dankenden Freuden gesät?
Und, o sollte noch weich deß Herz seyn, welcher so Viele,
Die er liebte, verlor, Viele, die glücklicher sind?

Dessen Gedanken um ihn schon viele Unsterbliche sammeln?
Wenn er den engeren Kreis dieser Vergänglichkeit mißt,
Und die Hütten an Gräbern betrachtet, worinn die Bewohner
Träumen, bis endlich der Tod sie zu dem Leben erweckt!
Diese Stärke bewaffne mein Herz! doch beb ich im Anschaun?
Ach des Todten Gebein! unsers Königs Gebein!—
Streuet Blumen umher! der Frühling ist wieder gekommen!
Wiedergekommen — ohn' Ihn! — Blüthe bekränze sein Grab.
Daniens schöne Sitte die selbst dem ruhenden Landmann
Freudighoffend das Grab jährlich mit Blumen bedeckt,
Sey du festlicher itzt, und streu um des Königs Gebeine,
Auferstehung im Sinn, Kränze des Frühlings umher!
Sanftes, erheiterndes Bild von Auferstehung! und dennoch
Trübt sich im Weinen der Blick, träufelt die Thrän' auf den Kranz?
Friedrich! Friedrich! ach, denn dieses allein ist von dir uns
Uibrig! ein Leib, der verwest, bald noch zerfallnerer Staub!

Schwei=

Schweigendes Grabgewölbe, das seine Gebeine beschattet,
Schauer kömmt von dir her! langsam auf Flügeln der Nacht
Schauer! Ich hör' ihr Schweben. Wer seyd ihr, Seelen der Todten? ——
Glückliche Väter sind wir! segneten, segneten noch
Friedrich, als der Erde wir Erde gaben! Wir kommen
Nicht von Gefilden der Schlacht! — — Ferne verliert sich ihr Laut,
Und ich hör' ihr Schweben nicht mehr; allein noch bewölkt mich
Trauren um Ihn! Ach, da schläft er im Tode vor mir,
Den ich liebte! Wie einer der Eingebohrnen des Landes
Liebte ich Friedrich, und da schläft er im Tode vor mir!
Bester König! — Es klagt Im nach der Muse Gespiele
Und der Weißheit! Um Ihn trauert der Liebling der Kunst!
Bester König! — Der Knabe, der Greis, der Kranke, der Arme
Weinen, Vater! — Es weint nah und ferne dein Volk!
Von des Hekla Gebirge bis hin zum Strome der Weser
Weinet alle dein Volk, Vater, dein glückliches Volk!

Kann dir Lohn Unsterblichkeit seyn; so beginnet die Erd' ihn
Jetzt zu geben! Allein ist denn Unsterblichkeit Lohn?
Du, o Friederichs Sohn, du Sohn Luisens, erhabener
Theurer Jüngling, erfüll unser Erwarten, und sey,
Schöner, edler Jüngling, den alle Grazien schmücken,
Auch der Tugend, sey uns, was dein Vater uns war!
Heiliger kann kein Tempel Dir, als dieser voll Gräber
Deiner Väter, und nichts mehr die Erinnerung seyn,
Daß es alles Eitelkeit ist, und Thaten der Tugend
Dann nur bleiben, wenn Gott auch von dem Throne dich ruft!
Ach! im Tod' entsinkt die Erdenkrone dem Haupte
Ihr Schimmer umwölkt bald der Vergänglichkeit Hand;
Aber es giebt auf ewig die ehrenvollere Krone
Jenen entscheidenden Tag seiner Vergeltungen Gott.

V. Schäfergedichte.

1. Aus dem Geßner III. Theil 4. Idyll.

Idas und Mycon.

Sey mir gegrüßt, Mycon! du lieblicher Sänger!
Wenn ich dich sehe, dann hüpft mir das Herz vor

Freu-

Freude; seit du auf dem Stein beym Brunnen mir das Frühlingslied sangest, seitdem hab ich dich nicht gesehen.

Mycon. Sey mir gegrüßt, Idas! Du lieblicher Flötenspieler! Laß uns einen kühlen Ort suchen, und in dem Schatten uns lagern.

Idas. Wir wollen auf diese Anhöhe gehn, wo die grosse Eiche des Palemons steht; sie beschattet weit umher, und die kühlen Winde flattern da immer. Indeß können meine Ziegen an der jähen Wand klettern, und vom Gesträuche reißen. Sieh! wie die große Eiche die schlanken Aeste herum trägt, und kühlen Schatten ausstreut; laß hier bey den wilden Rosengebüschen uns lagern, die sanften Winde sollen mit unsern Haaren spielen. Mycon! Dieß ist mir ein heiliger Ort! O Palemon, diese Eiche bleibt deiner Redlichkeit heiliges Denkmal! Palemon hatte eine kleine Heerde: er opferte dem Pan viele Schaafe; O Pan! bat er, laß meine Heerde sich mehren, so kann ich sie mit meinem armen Nachbar theilen. Und Pan machte, daß seine Heerde in einem Jahre um die Hälfte sich mehrte; und Palemon gab dem armen Nachbar die Hälfte der ganzen Heerde. Da opfert' er dem Pan auf diesem Hügel, und pflanzt eine Eiche, und sprach: O Pan! immer sey dieser Tag mir heilig, an dem mein Wunsch sich erfüllte; segne die Eiche, die ich hier pflanze; sie sey mir ein heiliges Denkmal; alle Jahre will ich dann in ihrem Schatten dir opfern. Mycon! soll ich dir das Lied singen, das ich immer unter dieser Eiche singe?

Mycon. Wenn du mir das Lied singst, dann will ich diese neunstimmige Flöte dir schenken; ich selbst ha-

be die Rohre mit langer Wahl am Ufer geschnitten, und mit wohlriechendem Wachs vereint.

Idas sang itzt:

Die ihr euch über mich wölbet, schlanke Aeste! ihr streuet mit euerm Schatten ein heiliges Entzücken auf mich. Ihr Winde! wenn ihr mich kühlt, dann ists als rauscht' eine Gottheit unsichtbar neben mir hin. Ihr Ziegen und ihr Schaafe! schonet, o schonet! und reißt das junge Epheu nicht vom weißen Stamme, daß es emporschleiche, und grüne Kränze flechte, rings um den weißen Stamm. Kein Donnerkeil, kein reißender Wind soll dir schaden, hoher Baum! Die Götter wollens, du sollst der Redlichkeit Denkmal seyn. Hoch steht sein Wipfel empor; es sieht ihn fernher der Hirt, und weist ihn ermahnend dem Sohne; es sieht ihn die zärtliche Mutter, und sagt Palemons Geschichte dem horchenden Kinde auf der Schoß. O pflanzt der Redlichkeit so manch Denkmaal ihr Hirten! daß wir einst voll heiligen Entzückens in dunkeln Hainen einhergehn.

So sang Idas, er hatte schon lange geschwiegen, und Mycon saß noch wie horchend. Ach Idas! Mich entzückt der thauende Morgen: der kommende Frühling entzückt mich; noch mehr des Redlichen Thaten.

So sprach Mycon, und gab ihm die neunstimmige Flöte.

2. Aus dem Krauseneck. I. Idylle.

Lakon und Daphnis.

Daphn. Gegrüsset Ackermann! gegrüsset seyst du mir
In deiner Tageslast, in deinem Schweiße!
Lakon. Heil, Fremdling! Heil und Friede dir!
Daphn; Wie schön ist um dich her das Flachfeld hier,
Wie dankbar lohnt es deinem Fleiße!
Lakon. Und dankbar bin ich Gott für sein Gedeihn.
Daphn. Auch heut will ichs voll Freude seyn.
Lakon. Du eilest sehr! wohin geht deine Reise?
Daphn Den Berg hinan, zum nächsten Tempel hin.
Lakon. Zum Tempel? Sag, warum besuchst du ihn?
Daphn. Gott Dank zu opfern; Dank für meines Lieblings Leben;
Denn ach! in Todesschmerzen lag er da,
Der frömmste Hirt, dem letzten Hauche nah;
Da schrie, da bat ich brünstig um sein Leben,
Er ward gesund, und wieder mir gegeben.
Lakon. So zärtlich liebst du? Werth bist du mir
Daphn. Sprich, sollen wir uns denn nicht alle, alle lieben!
Lakon. Ja! Hirte, ja, das sollten wir,
Das ist dem Wütrich selbst ins Herz geschrieben,
Und dieses sagt es mir und dir.
Daphn. Vergönne, Freund! mir dieses Obstbaums Schatten;
Mich labet recht dieß weiche Grün dahier!
Und Reis' und Sonnengluth will mich ermatten.

Lakon. Komm, labe dich, brich von den Früchten dir.
Daphn. Sag, Fleißiger! was machst du hier?
Lakon. Ich ziehe diese Hügel eben,
Daß sie gepflügt, mir wieder Garben geben,
Und ungepflügt der Heerde Gras.
Daphn. Doch was für Hügel sind denn das?
Lakon. Siehst du die dürren Todtenknochen
Und Schädel, halb verwesen und zerbrochen?
Ach — Gräber sinds —
Daphn. Wie? so viel Menschen fraß
Der Moder hier, solch eine Menge, sage
Fiel hier zugleich?
Lakon. Ja fiel in einem Tage
Zu tausenden, fiel ohne Thrän' und Klage
Im schrecklichsten Getümmel hie ——
Daphn, Warf sie denn Pest und Todesseuche nieder?
Lakon. Nein, Freund! gesund und munter starben sie.
Daphn. So würgte sie der Wälder wildes Vieh?
Lakon. Nein, Brüder würgten ihre Brüder.
Brauchts noch ein reißend Thier im Thal?
Mensch wider Mensch zückt mörderisch den Stahl.
Daphn. Das thaten sie, bestrafte sie kein König?
Lakon. Er selbst befahls: du kennst die Menschen wenig.
Zehn Jahre sinds, da trauerte Natur
Und Menschlichkeit auf dieser Blumenflur;
Da flohn Gerechtigkeit und Friede
Von diesem Land zu bessern Menschen fort.
Da war für Fröhliche, für Müde

Kein

Kein sichrer Schatten und kein Ort.
Zertreten wuchs kein Blümchen für die Heerde;
Es trank, wie Wasser, Blut die Erde;
Das war ein Schlachtfeld ——

Daphn. Schweig, erzähl nichts mehr,
Mich schaudert — und warum erwürgte sich
dieß Heer?

Lakon. Um ein Stück Land, das keinen zugehörte,
Das keiner dann behielt—

Daphn. Um ein Stück Land
Erschlug man Menschen, und verheerte
Zehn andere? Grub dann in diesen Sand
Den Jüngling und den Mann, und düngte diese Erde
Mit so viel Leibern der Erschlagenen?
Die albern, albern Grausamen?

Lakon. Noch mehr, als wir da Schädel sehn
Ach! fielen da. Da ist nicht, was der Fluß
ersäufet,
Der bodenlose Sumpf verschlang,
Im Siechhaus dann mit Todesschmerzen rang,
Und arm und lahm umher als Bettler
schweifet;
Die fielen alle, alle da.

Daphn. Wo warest du, als dieß geschah?

Lakon. Verjagt von der beraubten Hütte;
Verheert lag meine Saat durch wilder Rosse
Tritte.
Erschrecken riß die beste Gattin hinn;
Und ihn der Feind — der Söhne Besten,
ihn

Den Einigen, den ich nie gnug beweine.
Auch er liegt hier—— Vielleicht sind dieses die Gebeine. —
Daphnis. Und Vater! da, da gehst du noch, da beben
Dir deine Füsse nicht zurück?
Da kann dein Arm sich noch erheben,
Wo der Ermordeten schuldlose Schatten schweben?
Ich eile weg, und wende meinen Blick
Von hier — zu danken Gott für Eines Menschen Leben
Den er dem Tod entriß, und wieder mir gegeben.

VI. Satyren.

1. Die Schriftsteller nach der Mode.
Michaelis II. Satyre.

Freund, den gesunder Witz, Geschmack, Gelehrsamkeit,
Ein junges fühlbar Herz und teutsche Redlichkeit
Der Freundschaft und der Welt und Dichtkunst anempfahlen;
Wie lange martern sich Germaniens Vandalen!
Vergebens schweigt Vernunft, wo tausend rasen, still.
Schreib auch! und mehr als sie, weil alles schreiben will.
Wähl dir ein Muster aus, verläugne Teutschlands Sitten,
Gebiehr Hexameter, und plündere die Britten.

Kann

Kann dann wohl ein Journal dem Lobe widerstehn?
Ein Modetitel noch! so ist das Werk geschehn.
Empfindungen, Bardiet, Theater, Reverien,
Fragment, Bibliothek, Einfälle, Rapsodien,
Museum, Wälder, Brief, Anthologie, Versuch,
Aus diesen nimm ein Wort, und setz es vor dein Buch!
Wenn dann vor seiner Stirn ein englisch Motto schmettert,
So wird dein Werk verlegt, bezahlt, gekauft, vergöttert.

Du Göttinn, die von Nacht und Erebus erzeugt,
Hanns Sachse misgebahr, und Stoppe, groß gesäugt,
Und manches Dichters Haupt, bey reimereichen Stunden,
Dein Mützchen aufgesetzt und Schellen umgebunden:
O Dummheit! deren Stuhl die halbe Welt gehört,
Der West mit Beben fröhnt, der Nord mit Zittern schwört:
Und, liebe Mode! du, nach der in allen Ländern,
Sich stündlich Witz und Volk, und Lob und Tadel ändern!
Du, die den Teutschen itzt in Schlamm der Seine taucht,
Itzt mit dem Kohlendampf des ernsten Londons schmaucht;
Heut unsern müden Fuß, mit schweren Reimen plagen,
Morgen entfesselt der Welt auf stolpernden Syllben entjaget:
Wie lang belagert ihr den patriotschen Rhein?
Die Teutschen wollen nicht, sie können alles seyn;

Al-

Allein sie bleiben stets, in andrer Werth verlohren,
Nachahmende Genies, originelle Thoren.
Zehn plappern närrisch nach, was einer weislich sprach.
So bald ein Teutscher denkt, schwärmt auch ein Teutscher nach;
Und wer am meisten gilt, erhält von Zeit und Mode,
Lied, Epopee, Idyll, Erzählung, Fabel, Ode.
Ein Gellert tritt voll Ruhm in la Fontainens Gleis,
Und Fabeln macht das Kind, und Fabeln macht der Greis.
Gleim, Weise, Müller singt was Lieb und Wein gebothen,
Zehn Thoren wässern sie, und hundert schmieren Zoten.
Kaum schenkt, an Geßners Hand, aufs neue die Natur
Sich einen jüngern Lenz, sich einer jüngern Flur:
Gleich druckt ein ganzer Schwarm auf seine Kosten, Schwänke,
Macht Bauern zu Damöt, und zu der Flur die Schenke;
Und kaum daß Klopstocks Lied sich nach den Griechen mißt,
Flucht alles auf dem Reim und wird Hexametrist:
Und glaubt, wen die Vernunft barbarisch untergraben,
Gleich ihm, ein Heldenlied voll Schwung, posaunt zu haben;
Sobald die Grazie, die Weißens Lied beseelt,
Den tragischen Kothurn zum Eigenthume wählt;
In Leßings Sara sich der Unmensch menschlich scheinet,
Aus Codrus Croneks Tod, aus Brutus Brawens weinet;

Wird

Wird jedes Reimers Werk ein tragisches Gedicht,
So tragisch, daß man sich zu Dutzenden ersticht.
Uz singt — gleich, Vaterland zerlechzt dein dürrer Boden,
Und speyt aus seinem Schlund zu Legionen Oden.
Mein Gellert spielt dem Herrn, und Klopstocks Andacht glüht,
Und weils die Mode will, heult Māv ein geistlich Lied,
Der sicher, käm es auf, eh sich ein Mensch es träumte,
Zum Dienste Beelzebubs, so viel als Gutes reimte.
Gewiß, wenn was ich schrieb, nur einigs Lob erhält,
Läßt kühn sich durch mein Lob, ein Theil der jungen Welt,
Der eben müssig ist, und schreiben will, verführen,
Und kleckt so gut nach mir, als Rabenern, Satyren.
Ahmt nach! schreyt Mann zu Mann: — Nach Seculn kömmt einmal,
Wenn alles glücklich geht, auch ein Original!
Doch nicht nur, daß wir bloß mit Brüderwaffen stritten,
Erbetteln wir noch Rath von Franzen, Wälschen, Britten;
Indem wir, kindischer als unser kleinstes Kind,
Bey allem spanschen Ernst, stets Größrer Affen sind.
Seit über Miltons Werk die Britten selbst verzweifeln,
Schreibt, was nur schreiben kann, von Seraphin und Teufeln.
Young klagt — kein Jüngling ist, der nicht so gleich sich härmt,
Von Gräbern etwas lallt, vom Sterben etwas schwärmt.

Malt Thomson die Natur: von Böhmen bis Westphalen,
Von Sachsen bis zur Schweiz, wird alles, alles malen.
Ein Mückenfuß — gemalt! ein Hühnerkorb — gemalt!
Ein Ziegenbart — gemalt! Warum? es wird bezahlt.
So wollen wir durchaus mit brittschem Zügel lenken,
Und auch thun, was sie thun: eins ausgenommen — denken.

O Freund, ist das dir gnug, den Unsinn einzusehn,
In dessen Fesseln itzt so viele Teutsche gehn?
Schreib! spricht die Eitelkeit: sogleich entstehn Gedichte!
Vergeht! ruft die Kritik: sogleich sind sie zunichte.
Trabt ja in diesem Schwarm ein bessrer Kopf einher,
Er folgt dem Haufen nach, war auch, und ist nicht mehr.

Sobald ein Kind dem Arm der Amme sich entrissen,
Gelenk ins Händchen kömmt, die Fingerchen sich schließen,
Ergreifts ein Buch Papier, und schreibt mit vieler Müh,
Ein reimvoll Mischmasch hin: und das heißt Poesie.
Der Vater liests und weint; und alle Tanten eilen
Dem ächten Sohn Apolls ihr Salböl zu ertheilen.
In Freudenthränen schwimmt die schluchzende Mama;
Die ganze Sippschaft heult, bis auf den Großpapa.
Kaum kann der alte Thor sich für Entzücken fassen,
Und will durchaus ihn schon im Kupfer stechen lassen.
Doch bleibts voritzt beym Druck. Der erste zeiget sich,
Der Vater sieht ihn durch, und weint bey jedem Strich.
So weint der feiste Herr des Dorfs voll magrer Bauern,
Wenn seine Junkerchen den ersten Fuchs belauern.

Ein Kaufmann, wenn sein Sohn, zum Wucher angeführt,
Aus Peschecks Rechenbuch das erstemal addirt.
Indes erscheint das Werk: auf jedem Titelbogen
Sieht sich das Kind, so scharf als möglich abgezogen.
Nun geht das Jauchzen an! — O! glückliches Genie!
Für Freuden jauchzet Winz, für Freuden heult Joli!
Welch Wunder! spricht Johann zum Kritiker erkohren;
Welch Wunder! öffentlich, ganz heimlich, welche Thoren!

Das Kindchen wächst heran: sein feuriges Genie
Verwünscht der Schule Staub, sucht die Akademie.
Hier wird sein Dichtertrieb weit stärker und weit reger.
Was sonst sein Vater war, wird itzo sein Verleger;
Von Meß zu Meß gedingt, von Meß zu Meß verlegt,
In Zeitungen sein Lob nach Messen ausgeprägt,
Fängt unser Jüngling an, sich endlich ganz zu fühlen,
Mißt andre schon nach sich, sich kaum noch mit Virgilen.
Doch wie des Wucherers verschwenderischen Sohn,
Nunmehr hochadlichen, hochgnädigen Baron,
Satt seine hohe Last auf eignen Fuß zu tragen,
Von Haus zu Haus zu ziehn, sechs Spanier sich plagen:
Schont nun sich auch mein Held, so viel er schonen kann,
Und spannt vor seinen Karn sechs alte Britten an.
Wohin nun diese gehn, wird denn auch er getragen.
Ausländisches Gespann, ein deutscher Narr im Wagen!
Der nichts vom Fuhrwerk weis, oft kaum die Pferde kennt,

Und über Stock und Stein, durch Höll und Himmel
rennt! —
Platz! — vorgesehn! — Er kömmt — sein alter
Milton bäumet,
Schakespear will nicht mehr fort, springt aus: und
Dryden schäumet —
Phlegmatisch steht er auf, sieht wie das Fuhrwerk
steht;
Und streichelt sie, und spricht: geht, liebe Britten,
geht! —
Freund! so verwelkt der Ruhm Germaniens in Kindern!
Man schreibt, noch eh man denkt, und denkt man,
um zu plündern.

Und welcher Schreiborkan schwemmt noch dazu ein
Meer
Ein unergründlich Meer von Uebersetzern her?
Kaum ist das erste Blatt in Frankreich abgezogen,
So feuchtet Teutschland schon zur Uebersetzung Bogen.
Itzt macht der Franze gleich die letzte Correctur:
Zwölf Lagen schickt bereits der Teutsche zur Censur;
Und eh ihn halb Paris nur einmal ausgepfiffen,
Ist zweymal unter uns sein göttlich Werk vergriffen.
Verleger, riegle doch den Laden auf! — Ey ja!
Zehn Uebersetzer stehn beym ersten Hahnschrey da,
Das Hüthgen unterm Arm, gepudert zum Ergötzen,
Und schreyn durchs Schlüsselloch: ist was zu übersetzen?
Vergebens geißelt sie der klügre Journalist;
Der Uebersetzer denkt: kein Mensch weis, wer du bist!
„ Gnug, daß dein letztes Werk was ehrlichs einge-
tragen;
„ Weis dein gewandter Rock und fastenloser Magen.

„ Ob

„ Ob dich ein Journalist vergöttert oder nicht!
„ Verschmähn ist seine Kunst und Schreiben deine Pflicht.
„ Ihm soll dein nächstes Werk schon deine Härte zeigen.
„ Am Ende muß er doch, wenn gar nichts anschlägt, schweigen.“

Spott macht nur mehr verstockt, so wie im Recht der Schwur:
Oft ist ein schalkhaft Lob die sicherste Tortur.
Gelobt! — Sie werden sich aus ihren Höhlen wagen,
Und ganz Germanien den werthen Namen sagen.
Dann eilt! dann haltet sie! schlagt, weil ihr schlagen könnt!
Wohin sie sich verkriecht, wohin die Bande rennt,
Jagt nach! und peitscht drauf los! — Sie zeige von den Hügeln
Der Vater seinem Sohn, und lehr ihn, dran sich spiegeln!

Und warum setzt kein Fürst Censoren in sein Land,
Die, Ramler nach dem Kopf und Menze nach der Hand,
Des Schmierens Misgeburt im ersten Schrey vergäben:
Gay wär noch unverhunzt, und Petrasch ohne Leben;
Wie eingeschränkt ist itzt des armen Censors Recht!
Sein Vidi schmückt ein Werk, gut, mässig oder schlecht!
Man darf nur wider Gott, Staat und Moral nichts schreiben,
Ein Schandfleck seines Volks mag einer ewig bleiben!
Wie sollten mir die Herrn ein solches Urtheil scheun!
Wie schrecklich könnten auch der Sünder Strafen seyn!

Ein Autor, der itzt schlecht, sonst meisterhaft gewesen,
Der müßte zweymal mir den ganzen Nimrod lesen.
Der Dichter, der zerfließt in Mosch und Honigseim,
Der übersetze mir Hanns Sachsen ohne Reim.
Die überirdisch stets in Donnerwolken toben,
Die müßten wahrlich mir in Zürch den Hermann loben.
Und ich — ich — der ich dieß zum Hohn der Thoren sang,
Was, Freund! was wäre wohl für mein Project der Dank?
Insinuire du der Autorzunft die Strafen —
Erschreckliche Censur!
Nein! schlafen will ich, schlafen.

2. Die Kinderzucht. Michaelis III. Satyre.

Wie lange seufzen wir, daß Jahr für Jahr, auf Erden
Die Laster mächtiger, die Sitten schlechter werden?
Beglänzt ein andrer Mond der Vorwelt keusche Nacht,
Als der, in dessen Glanz die Dirne geiler lacht?
Fand nicht der Morgenstern, von heilgem Dank entzündet?
Den Vater auf den Knien, der dich beym Spieltisch findet?
Und scheint die Sonne nicht auf deines Schwurs Betrug,
Die einst die Hand beschien, in die dein Vater schlug?

Die Zeit hat keine Schuld! — Die Kinderzucht erwogen! —
Und die Verwundrung flieht! — Der Vater, schlecht erzogen,
Erzog noch schlechter uns: schon sind wir über ihn,
Was soll erst unser Kind, was unser Enkel ziehn?
Ob unsre Kinder sich an uns ein Beyspiel nehmen,
Und schon im sechsten Jahr des Christenthums sich schämen:
Ihr Trotz, der sich bereits den Lehrern furchtbar macht,
Nicht endlich unsrer selbst, selbst der Gesetze lacht;
Und einst das Vaterland, das sein Betrug entehrte,
Den Mann noch fühlen läßt, was ihm als Kind gehörte.
Ob Mädchen, die schon Rosts und Wielands Lied gewinnt,
Das, was sie wissen, thun, so bald sie mannbar sind,
Ob — Doch wozu dies ob? — Mit solchen Kleinigkeiten
Giebt sich kein Vater ab. Ein ob für unsre Zeiten
Ist: ob das liebe Kind die neusten Moden trägt,
Was im Billard begreift, aufs Lomberspiel sich legt:
Sich in dem Müßiggang aus allen Kräften übet;
Geschickt Besuche nimmt, geschickt Besuche giebet,
Geschickt zum Handkuß läßt, geschickt die Hände küßt,
Kaffee mit Anstand trinkt, Confeckt mit Anstand ißt:
Zu jedem Kompliment den rechten Bückling findet,
Und an Beredsamkeit die Mutter überwindet.
Sobald der Pathen Ja dem Kind ein Glück geschenkt,
An welches weder Kind, noch Pathe weiter denkt:

Saugt, statt der Muttermilch, an geiler Ammen Brüsten
Der neugebohrne Christ den Stof zu wilden Lüsten.
Ein dummes Mägdechor, dem man ihn zugesandt,
Verklappert und vertrillt (dem keimenden Verstand
Zum ewigen Verblühn, der Unvernunft zum Siege)
Den Tag mit Puppenwerk, die Nächte mit der Wiege:
Von der, bis, Falken gleich ins Drehhaus eingesperrt,
Der arme Narr entschläft, ein alter Esel blärrt;
Wenn nun in dieser Zeit, wo wir noch alles wollen,
Wo Körper, Sprache, Herz und Geist sich bilden sollen,
Uns schnöde Weichlichkeit und die verdammte Tracht
Der Wallfischrippen siech und krüpelhaft gemacht;
Wenn wir des Pöbels Witz, den man uns zu gefallen,
Recht stotternd zugelallt, recht stotternd niederlallen:
Und es der Zucht geglückt, die, wenn das Kind nicht schweigt,
Von dem gepeitschten Tisch zum Knechte Ruprecht steigt,
Und dann die Ruthe nimmt, das Herz mit Eigenwillen,
Und unsre Phantasie mit Possen anzufüllen;
Dann soll geschwind ein Herr, der Komplimente speißt,
Der Frau Mama gefällt, und Herr Magister heißt,
Zur Metamorphosis des Schätzchens unterm Lachen
Und Beyseyn der Mama sein hocus pocus machen!
Indeß, vom Morgen an, fast Maiter Maiter treibt,
Besuch Besuch verfolgt — nimmt was noch übrig bleibt,

Das

Das liebe Paar, und springt, als giengs zu schwäbschen Tänzen,
Durch alle mögliche Grammären und Scienzen!
Welch Wunder? wenn das Kind, mit Weisheit überpackt,
Gleich einem hölzern Mann, der wälsche Nüsse knackt,
Sein Mündchen taktweis sperrt: vermittelst weiser Lehren,
An klügre, als er selbst, sein Köpfchen zu entschweren.
Welch Wunder? wenn Papa es für den Kern der Welt,
Und jede Faseley für Salz der Weisheit hält;
Und schon im Geist den Stand, der seine Lebenstage
Vergölden soll, bejauchzt — Nur, welchen? ist die Frage! —
Bey Mädchen hats nicht Noth! — Hanns will, man siehts ihm an:
Und Gretchen wollten längst— ein Ehpaar Frau und Mann!
Ernst mit dem dicken Kopf schickt sich zum Pfarrn am besten,
Kriegt er ein ruhigs Amt, wird auch der Bauch sich mästen!
Karl ist ein loser Schelm, voll Ränke, voller List,
Und scherzt mit Gottes Wort — ein treflicher Jurist!
Matz hat ein lahmes Bein, manscht gern in todten Thieren —
Ihr Diener Doctor Matz! — Sie müssen promoviren!

Crispin liebt Geld und Pracht! — Ein Kaufmann!
— aber hier
Der kleine Wildfang Stax? — Macht ihn zum
Offizier!
Sonst taugt er doch zu nichts, als zum Soldatenleben:
Denn fluchen kann er schon, und Prügeln wird sich
geben! —
Nun setzt die Segel an! — Ernst, Stax, Karl,
Matz, Crispin!
Sieht euer Schiff die Bucht, — so seh ich heut
Turin!
Und gleicht der ankernde dem ausgelaufnem Maste —
So bittet Paoli mich in Paris zu Gaste.
Daß dieser Himmel noch den Stuhl des Rächers
trägt,
Der eines jeden Thun in Feuerschaalen wägt:
Und spät einst, überm Haupt zu leicht befundner
Sünder
Sein tödlich Lebe! spricht: schreckt freylich kaum noch
Kinder,
Wenn Ruprecht nicht mehr hilft! — Doch, setz ein-
mal, es sey!
Sag! und vergeh für Furcht! — Dann — dann,
wer steht dir bey?
Wenn Gott in seinem Grimm, vorm Pfuhl, der
ewig lodert,
Sein anvertrautes Pfand von leeren Händen fodert:
Das Land um Rache schreyt, und deiner Lenden
Frucht
Verzweiflungsvoll der Brust, die sie gesogen, flucht!

Unselger! oder glaubt dein Leichtsinn nicht die Gaben,
Die Gott zum Segen gab, in Gift verkehrt zu haben;
Wenn mit des Eidams Schweiß, der Badcur noch gewohnt,
Dein Töchterchen als Weib, des Buhlers Geilheit lohnt:
Um, kömmt es zum Ruin, mit desto freyern Händen
Ihr eingebrachtes Gut im Meyneid zu verschwenden?
Zween Wege nur dein Sohn, ein herrlicher Alcid!
Strick oder Hospital, am Ende vor sich sieht:
Wenn Erbschaft und Betrug ihm lang genug gewähret,
Was Müßiggang bedarf, und Uippigkeit verzehret?
Ist denn der Eltern Pflicht so leichtlich ausgeübt;
Daß man sie übernimmt, sobald es uns beliebt?
Und ist es gnug den Takt im Brautreihn wohl zu halten,
Um einer Mutter Amt mit Ehren zu verwalten?
Verlangt das Vaterland von deinem Ehstand nichts
Als jährliche Copien des menschlichen Gesichts?
Und wirst du nicht als Stamm so viel verfaulter Glieder,
Ein Schandfleck — ja, noch mehr! — ein Mörder deiner Brüder!

Beglückter Zevs Homers, dem, müd vom Mördersglück
Und Blutfluch Sterbender und Tödtender, ein Blick
Auf Völker die noch Milch von ihren Heerden tränket,
Das ganze selge Bild der Menschheit wiederschenket!
Was aber schenkt dich mir? — Ich flieh die Stadt! — und, ach!
Auch du, o Landmann, hast nichts ländlichs als dein Dach;

Sonst

Sonst, Bauer nach der Tracht, und Städter nach dem
Willen,
Mir minder Stoff zum Trost, als Geßner zu Idyllen!
Er, der durch fromme Zucht sich alternd einen Stab
Verbeßrer seinem Gut, dem Himmel Christen gab:
Im Schweiß des Angesichts schuldlose Aecker baute:
Gott für sein alles hielt, und kindlich ihm vertraute,
Bey schlechter Kost vergnügt, trinkt itzt Kaffee, wie
wir:
Läßt fromm seyn seinem Pfarrn, erbauen seinem Stier;
Und wird noch, denkt an mich, der Enkel solls er-
leben!
In städtscher Kinderzucht dem Junker Stunden geben.
Denn, teutsch gesagt, was ist der ganze Unterschied?
Der Müßiggang bleibt eins, nur ändert er sein Kleid!
Des Städters geht zum Ball, des Landmanns Kind
zur Schenke,
Karl in die Komödie, Hanns in des Gauklers
Schwänke,
Hanns rennt von Kirms zu Kirms, Karl tanzt von
Schmaus zu Schmaus,
Karl schimpft auf Pique Roi, Hanns flucht auf ro-
the Daus,
Was jenem Scarron ist, ist diesem Eulenspiegel,
Des Vaters Flachs giebt Hanns, Karl seinem Wech-
seln Flügel;
Karl lacht des Lehrers Ernst, Hanns trotzt des Can-
tors Stab;
Nehmt unserm städtschen Zevs sein bißgen Haarputz ab:
Und dann mag, wer da will, als Richter unter beyden
Von zween Amphitrions den wahren unterscheiden.

Gleich einem Strudel, der sich stündlich weiter kreist,
Ergriff zuerst den Hof der Franzen Schwelgergeist;
Drauf kams an Edelmann, von dem auf alle Stände;
Und was noch übrig war, die Bauern machens Ende.
So schifft vereint der Staat, bis endlich, unerfleht,
Des Strudels engster Kreis ihn ganz hinabgedreht!

VII. Oden.

1. An die Lyrische Muse. Uz im I. Buche seiner lyrischen Gedichte.

Wohin, wohin reißt ungewohnte Wuth
Mich auf der Ode kühnen Flügeln
Fern von der leisen Fluth
Am niedern Helikon und jenen Lorbeer-Hügeln?
Ich fliehe stolz der Sterblichen Revier;
Ich eil in unbeflogne Höhen:
Wie keichet hinter mir
Der Vogel Jupiters, beschämt, mir nachzusehen!
In Gegenden, wo mein entzücktes Ohr
Der Sphären Harmonie verwirret,
O Muse, fleug mir vor,
Du, deren freyer Flug oft irrt, nie sich verirret!
Ich folge dir bald bis zur Sonnen hin,
Bald in den ungebahnten Hainen
Mit Libers Priesterinn,
Wo keine Muse gieng, und andre Sterne scheinen.

An deiner Hand, wann mich Lyäus ruft,
Was kann den kühnen Dichter schrecken?
In welch entfernter Kluft
Wird meiner Leyer Scherz ein schlafend Echo wecken?
Denn nur von Lust erklingt mein Saitenspiel,
Und nicht von leichenvollem Sande,
Von kriegrischem Gewühl
Und vom gekrönten Sieg im blutigen Gewande.
Die Zeit ist hin, da unter stolzer Lust,
Mit Lorbeern, wie ihr Held bekränzet,
Und oft an seiner Brust
Die Muse Nektar trank, durch die er ewig glänzet:
Wie Phosphor glänzt, der um den Morgenthau
Aus Thetis Armen sich entziehet,
Und ans gestirnte Blau
Mit heitrem Lächeln tritt, und vom Olympe siehet.
Ein Sternenheer, das letzte Chor der Nacht
Traurt um ihn her in mattem Lichte:
Der junge Tag erwacht,
Und Schlaf und Schatten fliehn vor seinem Angesichte.

2. **Das Ungewitter.** Karschinn im I. Buche ihrer Oden.

Er kömmt, der Sturmwind heult ihn anzusagen,
Verhüllt in dicker Mitternacht,
Und auf dreytausend Feuerwagen
Zu uns herabgebracht!
Itzt ist er da; der Herr des Weltgebäudes
Hört ihn! sein Donner rollet schwer,
Der Umfang seines Wolkenkleides
Blitzt Schrecken auf uns her.

Welch

Welch ein Geprassel! kommen seine Krieger
Mit ihm dahergefahren, so,
Wie zu der Schlacht, da vor dem Sieger
 Das Höllenheer entfloh,
Itzt stürzen ganze Ströme Kugeln nieder;
Gott schlägt den Weinstock, schlägt die Frucht
Des Baums, der wankend seine Glieder,
 Zerrißne Aeste, sucht.
Der Hagel rauscht und weckt die Trunkenbolde,
Sie fahren auf, und stammeln: Gott!
Der Wuchrer zittert auf dem Golde;
 Dem Freygeist wird sein Spott
Von fürchterlichen Rednern widersprochen;
Gott sagt im Donner, wer er sey!
Und fährt an Sündern, ungerochen,
 Im Brausen stark vorbey!
Gieb Acht, Berlin! sein Zorn setzt dir zu drohen,
Ein Dorf mit Blitzen in den Brand!
Glut warf er nieder, nackend flohen,
 Ihr Leben in der Hand
Behaltend, aus den Hütten die Bewohner;
Ihr Kleid, ihr Brod wird aufgezehrt:
Und dich, dich findet der Verschoner
 Noch seiner Nachsicht werth:
O! unter den von Stroh geflochtnen Dächern,
Wohnt minder Bosheit, als in dir!
Sagts, ihr Palläste! den Verbrechern:
 Gott war im Wetter hier!

Da bebten unsre Wände, unsre Riegel
Von Erz gegossen, sprangen los;
Sag es erschrockne Spree, und ihr, ihr Hügel!
Auf die er Feuer goß.
Sagts ihr vom Sturm zerrißne hohe Fichten!
Ihr Eichen! sagts der Königs-Stadt;
Daß seinen Willen auszurichten,
Der Blitz Befehle hat.
Gott zieht die Hand voll Keile schnell zurücke,
Ihm muß der Sturm gehorchend stehn;
Er heißt den Krieg mit einem Blicke
Fort, wie das Wetter gehn!

3. An den Frieden. Ramlers 15 Ode.

Wo bist du hingeflohn, geliebter Friede?
Gen Himmel in dein mütterliches Land?
Hast du dich, ihrer Ungerechtigkeiten müde,
Ganz von der Erde weggewandt?
Wohnst du nicht noch auf einer von den Fluren.
Des Oceans, in Klippen tief versteckt,
Wohin kein Wuchrer, keine Missethäter fuhren,
Die kein Eroberer entdeckt?
Nicht, wo mit Wüsten rings umher bewehret,
Der Wilde sich in deinem Himmel dünkt?
Sich ruhig von den Früchten seines Palmbaums nähret,
Vom Safte seines Palmbaums trinkt?
O! wo du wohnst, laß endlich dich erbitten:
Komm wieder, wo dein süßer Feldgesang
Von heerdenvollen Hügeln, und aus Weinbeerhütten
Und unter Kornaltären klang!

Sieh diese Schäfersitze, deine Freude,
Wie Städte lang, wie Rosengärten schön,
Nun sparsamdünn, wie Bäumchen auf verbrannter Heide,
Wie Gras auf öden Mauren stehn.

Die Winzerinnen halten nicht mehr Tänze,
Die jüngst verlobte Garbenbinderinn
Trägt, ohne Saitenspiel und Lieder, ihre Kränze
Zum Dankaltare weinend hin.

Denn ach! der Krieg verwüstet Saat und Reben,
Und Korn und Most: vertilget Frucht und Stamm;
Erwürgt die frommen Mütter, die die Milch ihm geben,
Erwürgt das kleine fromme Lamm.

Mit unsern Rossen fährt er Donnerwagen,
Mit unsern Sicheln mäht er Menschen ab;
Den Vater hat er jüngst, er hat den Mann erschlagen,
Nun fodert er den Knaben ab.

Erbarme dich des langen Jammers! rette
Von deinem Volk den armen Ueberrest!
Binb an der Hölle Thor mit siebenfacher Kette
Auf ewig den Verderber fest!

4. Auf die Genesung Theresiens. Denis in seinen Liedern.

Sie lebet auf! Sie wird uns nicht verlassen!
O volle Wonne! — Wonne kaum zu fassen!
Allvater weicht, o selig Wort!
Er horchet eurem kindlichen Verlangen.
Er leiht sie länger. Trocknet eure Wangen. —
Nein, Völker! weinet fort!

Du floßt bisher aus tiefverwundten Herzen,
Itzt rede, Thräne! nicht mehr Kind der Schmerzen,
Dem Schoner unsre Dankbegier!
Quill fort in ihm allein bekannten Zahlen!
Dich fängt sein Bothenheer in göldne Schalen,
Und spiegelt sich in dir.

Noch staun ich, Herr, wie ward dein Grimmen wache!
O Tag der Angst, der Trübsal und der Rache!
Tag schwärzer, als die Mitternacht!
So staunt ein Wandrer, dem an steilen Hügel
Im Dunkel irr, des Blitzes rother Flügel
Den Abgrund sichtbar macht.

Dein Horn wie voll! Des Todesbothen Schwingen
Die rauschten schon hernieder es zu bringen.
Uns war das Horn bestimmt, O Gott!
Wir fühlten deiner Allmacht furchtbar Winken,
Wir sollten es bis auf die Hefen trinken,
Tief unten war der Tod.

Nicht unser Tod! Erlaubtest du zu wählen,
Wir gaben frohentschlossen unsre Seelen
Dich wieder ausgesöhnt zu sehn.
Allein wir sollten dir das Liebste geben,
Du fodertest — viel mehr als unser Leben,
Ach Herr — Theresien!

Zwar hatten wir verdient Sie zu verliehren,
Wir sahn ihr Herz sie mehr als Würden zieren,
In ihr das Vorbild jeder Pflicht,
Gerechtigkeit an ihrer Seite wachen,
Aus ihrem Blicke Muttermilde lachen,
Wir sahn — Und folgten nicht.

Ihr

Ihr winkte, wo der Sitz Allvaters glänzet,
Ein Reich an Raum und Dauer unbegränzet,
Verklärte Väter winkten Ihr.
Sie hier und dort zur Herrlichkeit erkohren,
Sie hätte nichts durch ihren Tod verlohren;
Doch was verlohren wir!
Wir fühlten es. Erst lag ein banges Schweigen,
Wie Tod, auf Stadt und Land. Des Unmuths Zeugen
Die Blicke starrten, nächtlich, schwer.
Doch als der Schmerz nun fähig ward zu klagen,
Da strömten wir — wohin? — Wer sollte fragen?
Zu deinen Hallen, Herr!
Sie faßten kaum der zagen Bitter Menge.
Der Seufzer tausendstimmiges Gedränge
Stieg wolkenähnlich Himmelan.
Hier fühlte Niemand seiner Jahre Bürde.
Hier galt nicht Heldenabkunft, Ruhm und Würde,
Hier galt nur Unterthan.
Der Wittwen und verwaisten Jugend Ruffen
Rang dennoch übertönender die Stuffen
Bis an der Gottheit Stuhl empor.
" Sie ließ uns niemal unerhöret gehen, "
" Und du, von dem wir ihre Rettung flehen, "
" Du schloßest uns dein Ohr? "
Der Schutzgeist Deutschlands priesterlich umhüllet,
Sein Rauchfaß hoch, mit Wohlgeruch erfüllet,
Flog von dem Kaisergiebel auf.
Er trug die Seelenangst der Fürstenkinder. —
Allvaters Donner rollten schon gelinder
Den ahnungsvollen Lauf.

Er sah den größten Sohn, herab zur Erde
Der Scheitel Gold, mit kindlichster Geberde
Vor seiner Mutter Lager stehn,
Das Herz ihm noch von einer Wunde bluten,
Die zweyte tiefer dringender vermuthen,
Und heiß um Gnade flehn.
Er sahs; da gieng von seinem Angesichte
Erbarmen aus, da stand in vollem Lichte
Sein wolkenloses Heiligthum.
" Sie lebe! scholls. Ich will um Josephs Willen
" Hört, Völker! hört es! eure Klagen stillen.
" Ihr liebet Ihn darum!
Da strömten Freuden, stark, wie Meereswogen,
Süß wie der Himmel, schön wie Regenbogen,
Laut, wie Walhallas Harfenklang,
Mir unaussingbar. Ha, sie sollen siegen!
Wie rühmlich ists hier Barden unterliegen!
Wie rühmlich! Schweig, Gesang!

5. An Young. Klopfstock im II. Buche
18. Ode.

Stirb, prophetischer Greis, stirb! denn dein Palmenzweig
Sproßte lang schon empor; daß sie dir rinnen, stehn
Schon die freudigen Thränen
Viel im Auge der Himmlischen.
Du verweilst noch? und hast hoch an die Wolken hin
Schon dein Denkmaal gebaut! Denn die geheiligten,
Ernsten, festlichen Nächte
Wacht der Freygeist mit dir, und fühlts

Daß

Daß dein tiefer Gesang drohend des Weltgerichts
Prophezeyhung ihm singt, fühlts, was die Weisheit will,
Wenn sie von der Posaune
Spricht, der Todtenerweckerinn!
Stirb! du hast mich gelehrt, daß mir der Name Tod,
Wie der Jubel ertönt, den ein Gerechter singt.
Aber bleibe mein Lehrer,
Stirb, und werde mein Genius.

6. **Der Jüngling.** Ebenderselbe im III. Buche 10. Ode.

Schweigend sahe der May die bekränzte
Leicht wehende Lock' im Silberbach;
Röthlich war sein Kranz, wie des Aufgangs,
Er sah sich, und lächelte sanft.
Wüthend kam ein Orcan am Gebirg' her!
Die Eiche, die Tann' und Eiche brach,
Und mit Felsen stürzte der Ahorn
Vom bebenden Haupt des Gebirgs.
Ruhig schlummert am Bache der May ein,
Ließ rasen den lauten Donnersturm!
Lauscht', und schlief, beweht von der Blüthe,
Und wachte mit Hesperus auf.
Jetzo fühlst du noch nichts von dem Elend,
Wie Grazien lacht das Leben dir.
Auf! und waffne dich mit der Weisheit!
Denn Jüngling die Blume verblüht.

TABELLAE COMPENDIARIAE

PARTIS II.

INSTITUTIONUM AD ELOQUENTIAM.

TRACTATIO DE PROLEGOMENIS.

	Pag.
a. Altera Eloquentiae pars Poëtica aliud Eloquentiae genus efficit........	1
b. Quare Poëtica ſit pars poſterior Eloquentiae........................	2
1. *Annot.* Apud viros aut iuvenes, nequaquam vero apud pueros Poëtica Oratoriae praemitti poteſt.........................	—
2. Quare nunc tandem Iuventus noſtrá ad delibanda Poëtica adducatur...........	—
§. 1. *Praenotiones de re Poëtica univerſe*..........................	—
a. Definitio poëseos................	—
1. *Annot.* Nominis vis ac ſignificatus.....	3
2. —— In quo ſita ſit tota Poëſeos natura........................	—
b. De Origine Poëſeos..........	—

1. *An-*

Pag.

1. *Annot.* De origine & perfectione Poësis apud gentes antiquissimas............. 3
2. ——— Qui primi poëticam artem regulis conluserint.................. 4

c. De fine Poësis.................. —
Annot. Qua ratione Poëtae prosint?....... —

c. Quid sit officium Poëtae?.......... —
e. De materia Poëseos.............. 5

Annot. Actiones humanae κατ' ἐξοχην materia Poësis vocantur................. —
f. Forma Poësis est fictio.............. —

Annot. Oratio poëtica forma solum externa est.............................. —

g. Poësis in duo praecipua genera dividitur: *Epicum* & *Dramaticum*......... 6

1. *Annot.* Ratio huius divisionis ex Horatio —
2. ——— Quae species ad quodlibet horum genus referantur........... —
3. ——— Denominationes certae Carminum non sunt species distinctae —

h. Dignitas Poësis summa apud omnes gentes &c......................... 7

i. Quia Poëtae Enthei vocati & crediti sunt.......................... 8

pag.

Annot. Quid ſit Enthuſiasmus? 8
2. Quia Poëtae erant nationum Theologi —
3. Quia Poëtae item erant apud pleras- que gentes Hiſtorici..................... —
4. Quia homines ad morum culturam traduxerunt....................... 9

i. Quatuor ſumma Capita praeceptionum poëticarum........................ —
k. Subſidia Poëticae ſunt neceſſaria in eminentiori gradu..................... —

1. *Natura* ſeu ingenium excellentius... 10

Annot. Non eſt plebs ſtudioſa ad Poëſim adducenda. —
2. *Ars* ut a praecipiti lapſu ſervet.... —

Annot. Ingenione an arti primae debeantur in Poëtica? —

3. *Exercitatio* apud Poëtam praeſertim intermitti nunquam debet............ 11
4. *Imitatio* mater eſt Poëtarum maximorum. —

Annot. Supplementa aliqua de Imitatione ſubjiciuntur..................... —

§. *II. De Imitatione*.................... 12

a. Imitatione Poëtae omnes magni facti ſunt.......................... —

1. *An-*

Pag.

1. *Annot.* Quemadmodum Latini antiquiores se, ita Germani noſtri latinos graecosque imitati ſunt.......................... 12
2. —— Quid hic nomine imitationis intelligatur? —

b. Oportet noſſe, quomodo imitandum ſit? 13
c. Tota imitandi ratio ſita eſt in ſeparatione & aſſumtione.......................... —

1. *Separatio* ad quid adhibebatur? —
2. *Aſſumtio* quid praeſtet?.............. —

Annot. Non hic de puerili, ſed de maſcula imitatione agitur.................. —

d. Quando Aſſumtio peragi dicatur?..... 14

Annot. Aſſumtionis loco ſaepe etiam *Contractio* adhibetur.................. —

e. Feliciſſime imitabitur, qui modos hos recte tenuerit.......................... —
f. Exempla ſub obtutum ſiſtenda ſunt..... —

I. Exemplum Imitationis in oratione ſoluta 15
II. Exemplum Imitationis apud Veteres... 19
III. Exemplum Imitationis recentius..... 27

g. Quare in declarando Imitationes artificio prolixiores fuerimus.................. 32
h. Agitur hic de imitatione reſectarum partium ex operibus poëticis.............. —

INSTITUTIONUM POETICARUM

PARS I.

DE POESI IN GENERE.

Pag.

Partitio totius operis huius poëtici....... 33

Caput. I. *De Elocutione Poëtica*........ —

Quare principio operis de Elocutione tractetur?........................ —

§. I. *De Numero poëtico*................ 34

a. Explanatio Numeri poëtici.......... —

1. *Annot.* Numerus poëticus verbis mutatis corrumpitur................... —

2. ——— Ex numeri legibus oratio ligata dicitur.................. —

b. Vis numeri poëtici in verſu ineſt.... —

c. Cavendum ab omni eo, quod harmoniam verſuum vitiat—.............. 35

Annot. Dulcedine, quae ex harmonia oritur, verſus nunquam carere poſſunt.......... —

d. Verſuum ſuavitatem complura interturbant........................ —

1. Omnis aſper aut ineptus concurſus... —

2. Eliſio crebrior ingratum efficit verſum 37

Annot. Cum moderatione adhibita ſuavitatem conciliat................. —

3. Cae-

Pag.

3. Caesura quibusdam in locis versui officit. 37
4. Interpunctio alieno loco affixa hiatum inducit. 38
5. Exitus versuum uniformes fastidiosi —

a. Annot. Vix ultra diffyllabas aut trisyllabas voces feruntur. 39
b. —— De penultimis diffyllabis aurium iudicio standum. —
c. —— Sola ultima vox versus, ad versus sequentis sensum inepte pertinet. —

6. Versus spondaicus intemperanter adhibitus odiosus est. —
7. Similitudo diuturnior exitus nauseam ciet. 40

e. Variationis perpetuae studium tironibus poëtis commendandum. 41

1. Annot. Secundum diversitatem expressionum modo longi, modo breves pedes congerendi sunt. —
2. —— Qui pedes tardi? qui celeres reputentur? —
a. Pedes tardi ad difficultatem, cunctationem, magnitudinem &c. valent. . 42
b. Pedes celeres impetum, alacritatem, praecipitantiam &c. exprimunt —

§. II.

Pag.

§. II. De *Arte metrica*.............. 43

a. Ars metrica non tam ad verſus faciendos, quam iudicandos neceſſario diſci debet......................... —

b. Summa artis hujus capita bifariam partita proponuntur........................ —

A. Ordinaria verſuum compendia quae ſint? —

1. Huc pertinent, quaecumque ad copiam latini ſermonis faciunt.......... 44

2. Obvii orationis verſandae modi.... —

3. Trajectiones verborum........... 45

4. Modi loquendi poëtici.......... —

5. Conſtructio inſolita quorumdam adjectivorum & verborum............. 46

6. Peculiaris quorumdam numerorum enuntiatio 47

7. Epithetorum opportunorum uſus....... 49

a. Seligenda epitheta, quae proprietatem conſtantem & communem exprimunt.......................... —

b. Meliora ſunt ea, quæ proprietatem ſupervenientem notant........ —

c. Elegantiora ſunt, quae metaphoram continent.................. 50

d. Epitheta ex fontibus argumentorum repetuntur.................. —

8. Adjunctorum parvorum ſeu appoſitorum applicatio............... 51

9. Pe-

Pag.

9. Periphrasis usus.................... 51

Annot. Non verba solum aut sententiae integrae, sed nomine etiam circumlocutionibus numero poëtico aptantur...... 52

B. Quae ad Classem extraordinarirum versus pangendi compendiorum revocantur? —
1. Infinitivorum passivorum syllaba una productio...................... 53
2. Diphtongi *ae* solutio............. —
3. Consonantium quarumdam in vocales & vicissim commutatio........... —
4. Vocum contractio............... —
5. Consonantium duplicatio aut abjectio 54
6, Vocum compositarum separatio..... —

Annot. Abundans syllaba ultima aliquando ad sequentem versum tracta est..... 55

7. Licentia poëtica............... —
8. Beneficium caesurae............. —

Annot. Cautio pro tironibus de beneficio caesurae.......................... 56

c. In lectione auctorum plurima praeterea compendia praesto futura sunt.......... —

§. III. *De Stilo Poëtico*.............. —

a. Definitio stili universe poëtico stilo declarando non sufficit................. —

Imi-

Pag.

b. Imitatio naturae elegantioris ad ſtilum poëticum extendi debet............ 57
c. Diſcrimen inter ſtilum proſaicum & metricum........................ 58

Annot. Exemplum in Virgilii paſtoribus & agreſtibus reperitur.................. —

d. Poëticae omnia ea ſublimiori gradu conveniunt, quae oratoriae propria ſunt...... —
e. Oratori commendanda ſobrietas; Poëtae interdicenda intemperantia....... 59
f. Diviſio ſtili poëtici item ut oratorii eſt in tres claſſes.......................... —

1. *Stilus ſimplex*.................... —
2. *Stilus medius*.................... 60
3. *Stilus ſublimis*.................. —

Annot. Stili iſti permiſcendi ſunt.......... 61

g. Stilus poëticus duabus dotibus inſtructus eſſe debet.......................... 62

1. Ut ſit *perſpicuus*.................. —

a. *Annot.* In exemplo aſperſa nonnulla ſunt ad ſtilum paullo attollendum.... —
b. —— *Sermo pedeſter* ad perſpicuum ſtilum révocatur.......... —

2. Ut ſit *inſolitus*.................. 63

h. Ad haec duo reduci poſſunt omnes ſtili poëtici virtutes.................. —

Mo-

Pag.

1. *Modus.* quid ſit? 64
2. *Varietas* in quo ſita ſit?.............. —

Annot. Virgilii ſtupenda varietas....... —

3. *Aequabilitas* in quo conſiſtat? —
4. *Dignitas* unde accedat? 65
5. *Vis* ſtili unde proficiſcatur?............ —
6. *Splendor* unde adveniat? —
a. Si rebus vitae ſenſusque expertibus actio & motus tribuantur —

Annot. Item ſi oculi, aures aut reliqui ſenſus percellantur................ —

b. Si ſimilitudines & comparationes adhibeantur. 66
c. Si Antitheſes ſeu appoſitiones adſciſcantur —
d. Si inexpectatum & inſperatum quid ſubito afferatur 67

Annot. De vera rerum dignitate & excelſitate circumſpiciendum eſt —

7. *Sententia* quid ſit? 68

a. Quomodo ſententiae opportunae concinnentur? —
b. Diſcrimen inter ſententias & acute dicta. —
c. Modi ſententiis utendi —
d. Qui poëtae rarius, qui frequentius utantur ſententiis? 69

i. Vi-

Pag.

i. Vitia poëtica complura numerantur 69

1. *Obſcuritas* & *perplexitas* unde oriatur 70
2. *Brevitas* & *prolixitas* quomodo orationem vitient? —
3. *Tumor* & *elatio*, quid ſint, & quomodo exiſtant? —

Annot. Argutiarum & ſublimitatis conſectatio in hoc vitium praecipitat... .. —

4. *Humilitas* & *abjectio* quorum Poëtarum plerumque ſit vitium? 71
5. *Frigus* quale ſit vitium? —

k. Certiſſimum ſtili poëtici comparandi medium —

§. IV. *De Stili poëtici ab Oratorio differentia* 72

a. Stilus poëticus praeſertim cogitatu nititur —
b. Poëticae Candidati diſcrimina primum Cogitatus oratorii & poëtici tum elocutionis utriusque diſcant. —
c. Cogitatus diſcrimina. —

Annot. Oratorius cogitatus nunquam Poëticum aſſequitur. 73

1. *Imaginatio* Caleus aut plane exaeſtuans 74

Pag.

a. *Annot.* Cogitatum poëticorum praecipua laus. 74
b. ——— Quae imagines poëticae sint optimae? 75

3. *Eruditio* quomodo cogitatum poëticum extollat? —

d. Elocutionis discrimina felicius ex auctorum Poëtarum lectione condiscuntur. . 76

1. In Periodis apud Poëtas nexus particularum plerumque tectior est, in ceteris fere conveniunt. —
2. Transitiones & perfectas & imperfectas, reales & verbales &c. adhibent 79
Annot. Apertarum transitionum genus apud Lyricos in usu est. —
3. Troporum usus apud Poëtas frequentior & liberior est. 81

a. De *Metaphora* monitiones. —
b. De *Metonymia*. 82
c. De *Synecdoche*. —
d. De *Ironia*. 83
e. De *Periphrasi*. —
f. De *Hyperbole*. 84

4. Figuras omnes adhibent Poëtae, familiariores habent aliquas. 85
a. *Hypothiposis*, qua res non tam narrant, quam exhibent. —

Pag.

b. *Apostrophe* magnam vim & nonnunquam elegantiam orationi poëticae conciliat. 87
c. *Prosopopoeia* vix sine Hypothyposi variisque affectibus adhibetur. 88
d. *Expolitio* maximi apud Poëtas usus 90

5. Descriptiones illustrissima operum poëticorum sunt ornamenta. 91
a. *Descriptiones verae* quae dicantur? —
d. *Descriptiones fictae* quid sint? 93
Annot. Descriptionibus omnis generis non raro permiscentur Hypothyposes —

6. Similitudines stili poëtici maxime propriae sunt. 94
a. *Annot.* Similitudinum frequentatio Inductio appellatur. 95
b. ——— Collationes in omni similitudine includuntur. —
1. *Collationes simplices* quae dicantur? —
2. *Collationes compositæ* quae sint? 96

7. Comparationes eodem fere censu veniunt apud Poëtas. 97

8. Digressiones quid sint? & quae in illis cautio adhibenda? 99

a. *Minores digressiones* quid sint? —
b. *Majores digressiones* quae censeantur. 100

1. *Annot.*

Pag.

1. *Annot.* Apud Lyricos frequentior harum poſtremarum eſt uſus.......... 100
2. ——— Diſcrimen poëticarum Digreſſionum ab Oratoriis............

e. De Elocutione copioſiora & jucundiora monita lectio aſſidua Poëtarum ſuppeditabit.................................... 101

Caput II. *De Inventione poëtica*.......... —

a. Inventio poëtica colligit praeſertim media ad delectandum —
b. Ex fictionibus & fabulis oritur maxima delectatio....................... —
c. Tiro primum ad artem fingendi inſtituendus, tum ad fontes cogitatuum poëticorum adducendus eſt 102
d. Dividitnr caput iſtud in partes duas... —

§. I. *De materiae poëticae inventione ſeu de fictione*.......................... —

a. Definitio Fictionis.................. —
b. Conſecutio duplex ex definitione deducta................................ 103

Annot. In quocunque themate poëtico compoſitio & connexio neceſſaria eſt...... —

c. In ſola fictione tota Poëſeos natura ſita eſt.................................. —
d. In majoribus & minoribus Poëticae operibus fictio primum ſemper circumſpicienda................................ —

Pag.

1. *Annot.* Ex vi nominis patrii patet fictionem in omni poëtico opere requiri........ 104
2. —— Lucanum propterea vix inter Poëtas recensent.......................... —

e. Fictionum poëticarum triplex est classis —
2. Quae operum poëticorum principale argumentum constituunt............ —

Annot. Hujus generis fictiones alio nomine fabulae vocantur............. —

2. Fictiones episodicae.............. 105
3. Fictiones ornatus loco aspersae... —
f. Materia fictionum unde desumatur?.. 106

Annot. Poëtae obscaeni penitus deflectunt a fine Poëseos......................... 107

g. Fictionum attributa tria............ —
1. *Novum* quid sit?.................. —
Annot. Quare novitatis character materiis poëticis necessarius sit?.............. —

2. *Verisimile* quid sit?.............. 109
3. *Mirabile* quid sit, & quando adesse censeatur?......................... 112

a. Modus primus Mirabilis poëtici... —
Annot. Allegoricis fictionibus non facile est locus......................... 114

b. Modus secundus Mirabilis...... —
c. Modus tertius Mirabilis....... 114

d. Mo-

Pag.

d. Modus quartus Mirabilis........ 115
e. Modus quintus Mirabilis........ —
h. Verisimilitudo omnium proprietatum poëticarum princeps est............... 116

§. II. *De elocutionis poëticae inventione* 117

Quinque ad cogitatum poëticum pertinentia consideranda sunt.............. —

A. *De Argumentis*........................ —

a. Argumenta eadem sunt in Poëtica, quae in Oratoria.......................... —
b. Loci oratorii omnis generis Poëtae suppeditant argumenta............... —
c. Exempla Locorum oratoriorum aliquot a Poëtis tractatorum —
1. A Loco *Definitionis*............. 118
2. A *Genere* & *Forma*............... —
3. Ab *Enumeratione partium* 119
4. A *Causis* & *effectis*................. —
5. Ab *Adjunctis*........................ 121
6. A *Simili* & *dissimili*............. 122
d. Oportet etiam in tractationis poëticae discrimen intueri..................... —

B. *De Affectibus*.......................... 124

a. Summum momentum elocutionis Poëtae in affectuum cognitione positum est... —

Pag.

b. Volupe eſt affectuum ſuſcitatorum mirabiles effectus inſpicere. 124
c. Diſcrimen artis oratoriae & poëticae in tractatione affectuum. —
d. Monitiones de affectibus oratoriis valent item pro Poëta. 125
e. Quales oporteat eſſe effectus? —
f. Offeruntur Candidato exempla nonnullorum affectuum apud Poëtas tractatorum 126
1. *Amor* quos effectus habeat? —

Annot. Amor pro diverſitate objectorum diverſa habet effecta. —

2. *Ira* quibus effectis ſe prodat? 133
3. *Gaudium* animi externis ſignis plerumque oſtenditur. 136
4. *Triſtitia* quibus effectis & ſignis manifeſtetur? 138
5. *Pudor* quid in hominibus efficiat? . . 141
6. *Timor* quos effectus edere? quibusque ſignis indicari ſoleat? 143
g. Horum affectuum exemplo tirones in auctoribus ſplendidiſſima quaeque retegere poſſunt. 145

C. *De Moribus Poëticis*. —

a. Poëtis item ut Oratoribus maximopere inculcatur, ut oratio ſit morata. —
b. Sine hac cautione nullius affectus tractari ex merito poteſt. 146

c. Do-

Pag.

c. Doctrina de moribus hominum in quatuor ſuprema genera diſpeſcitur........... 146
d. Supplementa quaedam ad ſingula haec genera.......................... —

1. *Aetas* quorum mores denotet ?.... —
a. *Iuventutis* ſecundum ſuos gradus... —
Annot. Ex his moribus ferme apud Terentium & Virgilium juvenes ſunt compoſiti..................... 147

b. Mores *ſenectutis* 148
c. Mores *virilis aetatis*............. —
Annot. Aetas haec ex Juventute & ſenectute decerpit aliqua............ —

2. *Fortuna* quorum mores complectatur ? 149

a. Mores *Principum* in Aenea adumbrati a Virgilio............... —
b. Mores *Nobilium* quid poſtulent? 150
c. Mores *Ignobilium* quotupliciter conſiderari poſſint ?............. —

3. *Sexus* inducit notabile diſcrimen in mores.............................. 151
4. *Natio* varietatem morum item facit 153
Annot. Mores ex iis quae plerumque accidunt, componendi ſunt........... —

D. *De Characteribus*.................... 153

a. Unde characteres exiſtant?......... —

Pag.

Annot. Poëta qui characteres negliget, certissime infeliciter elaborabit.. 154

b. Quid sit character? —

Annot. Quae ex charactere derivanda sint? .. —

c. Leges characterum Poëtae sunt delicatissime custodiendae.......... —

1. *Convenientia* characterum cum toto nexu proprietatum personae....... —

a. *Annot.* Illustratio hujus legis ex arte pictoria.......................... 155

b. —— Characteres variandi & diversificandi sunt...... 156

2. *Similitudo characterum* cum natura.. —

1. *Annot.* Quibus conditionibus nonnunquam a fide historica recedere liceat? 157

2. —— Characteres valde raros inducere non expedit....... —

3. *Constantia characterum* ad finem usque perducenda......... —

a. *Annot.* A charactere non tantum contraria sed etiam inepta absint.. 158

b. —— Characteres morales communes personae propositae proprii faciendi sunt —

d. Rite compositi characteres delectant & abripiunt........ —

Annot. Exemplis ex Virgilio & Homero illustrata haec doctrina.. 159

Pag.

E. *De Picturis poëticis*.................. 159

a De pictura imaginum poëticarum hic sermo est —

b. Quid sint imagines? 160

1. *Annot.* Delineatio, colores, pictor, harum imaginum —

2. —— In poetica magis necessariae sunt picturae quam in Oratoria.......... —

c. Picturae aliae cominus, aliae eminus spectandae effinguntur.............. —

d. Quomodo utrique generi attemperandi sint colores.......................... 161

e. Classes picturarum poëticarum duae... —

1. Classis prima constat ex pluribus circumstantiis minutis sed apte ordinatis —

a. Exemplum in pictura Homeri... —

b. Aliud ex eodem Homero....... 162

c. Item aliud ex Virgilio.......... 163

d. Exemplum in pictura Allegorica Virgilii.......................... 164

2. Classis altera cum una tantum alterave rei facies extantior pingitur.... 165

a. Exemplum ex Virgilio de altitudine equi Trojani............ —

b. Aliud ex eodem de luce Helenae affusa........................... —

c. Adhuc alia de Poliphemi magnitudine ex eodem.............. 166

Pag.

d. De mole ſaxi a Turno projecti... 167

f. Omne genus colorum pro picturis poëticis ex epithetis repetitur........... —

Annot. Picturae Homeri & Virgilii epithetorum uſu praeſertim differunt 168

g. Epitheta, quae efficaciam expreſſionis, vel ornatum poëticum augent, largiter adhibenda......................... —

h. Triplici modo epitheta ad efficaciam vel ornatum conferunt............... —

1. Si ſervient ad res vivide oculis ſubjiciendas......................... —

a. *Annot.* Accuratio epithetorum in loco Virgilii demonſtrata............. 169

b. —— Homerus graeca epiteta frequentiſſime compoſuit, id quod apud Latinos etiam Virgilius tentavit....... —

2. Si magnitudinis ſpeciem augebant... —

3. Si admirabilitatem conciliabant..... 170

a. *Annot.* Epitheton tale Ovidii vindicatum.......................... —

b. —— Sequioris cenſus Poëtae abundant epithetis tertiae claſſis.......... 171

Caput III. *De Diſpoſitione & Pronunciatione poëtica* —

I. De

Pag.

I. *De Dispositione*.......................... 171

a. Poëtica ordine carere non potest...... —
b. Sedula igitur cura Poëtae in selectu rerum & collocationis ordine adhibenda est.................................... —

Annot. Difficilior est inventorum delectus, quam rerum inventio.................. —

c. Ordinis poëtici ratio ex Horatio..... 172
Annot. Ordo hic exemplo in usu vitae quotidianae illustratus.................... —

d. Ordo rerum duplex, quorum uni historici ac Rhetores, alteri Poëtae adstricti sunt...................................... 173

1. *Naturalis ordo* quis sit?............ —
2. *Artificialis ordo* quando ex permissis & perturbatis rebus nihilominus ordo elegans existit.......................... —

Annot. Exemplo priori ulterius declaratus uterque hic ordo................ —

e. Ordo artificialis in materia & in elocutione poëtica attendendus........... 174
1. Primum definiendum accurate est de principio medio & fine operis...... —

Annot. Quid sit *principium*? *medium*? *finis*?................................ —

2. Ordo

Pag.

2. Ordo elocutionis facile ſequetur ordine materiae rite conſtituto.. 175

Annot. Libertas poëtica non eſt effraenis licentia aut omnis ordinis neglectus.. —

f. Poëtae vt Oratores elocutionis ordinem quatuor capitibus definiunt, ſed retenta libertate ſua.......................... —

Annot. Notiſſima oratorii ordinis capita Poëtae pro lubitu omnia vel aliqua adſciſcunt 176

1. Exordium aliquando a Poëtis adhibetur, non raro praetermittitur...... —

a. Annot. Poëtarum exordia eosdem fontes & easdem leges cum oratoriis habent........................ 180

b. —— Magnopere cavendum ab exordiis longe arceſſitis, aut grandioribus —

Propoſitio ſecundum leges oratorum diuerſimode tamen tractatur a Poëtis............................ —

a. Annot. Apud Epicos fere ſemper, rarius apud alios reperitur.., 181

b. —— Apud Lyricos diverſum locum occupat.. —

Invocatio quid ſit? quo loco illius uſus? 182

2. Narratio Pars elocutionis maxime neceſſaria Poëtae........................ 184

Pag.

a. *Annot.* Ornamentorum propriorum nomine ordo artificialis in narrando praesertim intelligitur........ 185

b. ——— Exempla ordinis istius ex Virgilio.............. —

c. ——— Observationes circa finem Narrationum.................. 186

3. *Confirmatio* poëtica ad delectandum praecipue referri debet........... —

Annot. Narratio in Epopeis confirmationis locum occupat........ —

4. *Epilogus* apertus rarior est in Epicis, & Elegiacis tamen Satyricis & Lyricis frequentior.... —

Annot. Diversa ab Oratoribus concludendi ratio obtinet apud Poëtas. 188

II. *De Pronunciatione*.................... —

a. Omnes leges & monita de Pronunciatione oratoria ad poëticam quoque transferenda sunt..................... —

b. Poëtica Pronunciatio non est ad versus & pedum poëticorum numerum peragenda 189

Annot. Exemplo versuum Virgilii lex declaratur........ —

c. Vox & tonus etiam rebus & affectibus attemperandus,................ —

Pag.

1. *Annot.* Apud veteres harmonica pronunciatio in omni Carminum genere erat usitata........................ 190
2. —— Unde ortum duxerint consueta illa: *cecini*, *lusi*........................ —

d. Gestuum quoque rationem Poëtas habuisse credibile est........................ —

Annot. In Tragoediis & Comoediis Mimi & Pantomimi sententiam hanc confirmant.. 191

e. Ad omnem cujuscunque generis pronunciationem mimicae representationes adhibitae........................ —

1. *Annot.* Mimicae repraesentationes sunt eloquentia corporis........................ —
2. —— Peculiares gestuum praeceptiones in institutionibus oratoriis traditae sunt. —

INSTITUTIONUM POETICARUM

PARS II.

DE POESI IN SPECIE.

a. Quot Species Poëseos numerentur?... 192
b. Statuuntur membra divisionis praecipua duo cum Horatio........................ —

Caput. I. *De Epopoeia*........................ 193

a. Quid

Pag.

a. Quid ſit Epopoeia ſecundum vim nominis?.......................... 193
b. Definitio Epopoeiae apud Veteres... —
c. Definitio Epopoeiae apud Recentiores —

1. *Annot.* Explicatio definitionis iſtius.. —
2. —— Quid ſit Poëma? & verſus heroicus?.............................. 194

d. Ad materiam & formam omnis doctrina de Epopoeia revocari poteſt.......... —

1. Quae ſit materia Epopoeiae?...... —

Annot. Quare Actio aſſignetur materia epica? & quae actionis epicae dotes... —

a. *Unitas* materiae epicae in quo conſiſtat?.............................. 195

1. *Annot.* De Unitatis lege neglecta juſte arguitur Statius............. —
2. —— Quae vocentur & quid ſint epiſodia?.............................. 196
3. —— An Epiſodia unitatem materiae laedant?............................ 196

b. *Integritas* Actionis tironibus diligenter inculcanda & explicanda..... —

Annot. De Lib. XIII. Aneidos, quem Maphaeus perperam aſſuit Virgilio.................................. 197

c. *Veri-*

Pag.

c. *Verisimilitudo* praesertim virtutis accendendae caussa necessaria est 198
d. *Dignitas* ab actione & personis agentibus repetenda.......... —
e. *Felicitas* actionis materiam epicam a tragica distinguit............ 199

2. Forma Epopoeiae............... —

a. *Annot.* Explicatur idea formae epicae —
b. —— Duplex formae genus considerandum est............... —
1. Forma interna quae vocetur? —
2. Quae dicenda sit forma externa? —

A *Forma interna* quid complectatur?.. 200

a. *Novum* ad fabulam epicam pertinet.. —
b. *Verisimile* in fabula epica concinnanda perpetuo ante oculos habendum. —
c. *Mirabile* fabulam epicam ab omnibus aliis distinguit, & in quo situm sit mirabile epicum? —

1. *Annot.* Mirabilis epici luculenta exempla fere in tota Aeneide regnant.... 202
2. —— Non tamen ad minuta quaeque demittendum est mirabile epicum 201
3. —— Mirabilitatem accunt fabulae maioris solitae partes.. —

d. *Implexio* quid sit.............. —

An-

Pag.

Annot. Quotuplices adhibeantur implexiones? 203

e. *Solutio* quid ſit? & quot modis fiat? —

1. *Peripetia* quid ſit, exemplis illuſtratur —

2. *Agnitio* in locum Peripetiae ſuccedit. —

1. *Annot.* Peripetiae perfectae conditiones. 204

2. ——— Major minorque perfectio Fabulae ex nodi firmitate pendet. . . 205

f. *Character* fabulae ut obſervandus, ita variandus, herois autem epici exaltandus eſt. —

g. *Ordo artificialis* tantum locum habet in Epopoeia. —

h. *Magnitudo* Epopoeiae in medio quodam poſita eſt. 206

1. *Annot.* Magnitudo actionis primariae uno circiter anno circumſcribitur. . . —

2. ——— Magnitudo epiſodiorum nullis certis temporum limitibus definita eſt. —

B. *Forma externa* Elocutionis partes, proprietates & modos comprehendit. . . —

a. *Partes* epici Carminis quae ſint? . . 207

1. *Propoſitio* quid ſit? & quam neceſſaria? —

Pag.

a. *Annot.* Quid continere debeat Propositio? —

b. ——— Propositionis necessariae dotes 208

2. *Invocatio* quid sit & quam magnopere necessaria? —

a. *Annot.* Invocatio potest esse sublimis, quamquam brevis esse debeat. 209

b. ——— Apte & convenienter deligendi sunt, qui invocabuntur. —

4. *Narratio* corpus Epopoeiae est, atque adeo epicis virtutibus omnibus eminere debet. —

a. Narratio epica proprietates reliquarum Poëseos specierum omnium amplectatur. 210

Annot. Exemplis Virgilii illustratum hoc praeceptum. —

b. Narrationes epicae virtutibus Narrationum explendescant. 211

1. *Copia* non raro ad partes singulas explanandas necessaria erit. . . —

Annot. Exemplo declaratur haec doctrina. —

2. *Brevitas* quandoque summa tantum sequitur rerum fastigia. . . 213

Pag.

Annot. Prudenti consideratione judicandum erit, quando copia, quando brevitas conveniat. . . . 214

3. *Probabilitas* Narrationis ex verisimilitudine pendet. —

4. *Suavitas* Unde existere consueverit? 215

c. Suprema Narrationum epicarum virtus est a narratione ad Dramatis virtutes nonnunquam repente transgredi. —

4. *Epilogus* qualis in Epopoeiis admittatur. 218

b. *Proprietates* Carminis epici quae numerentur? 219

1. *Stilus* epico carmini sublimis convenit. —

Annot. Elatio tamen non minus fugienda quam humilitas. 220

2. *Caracteres* in fabula epica narranda, item ut in construenda diligentissime observandi. —

3. *Picturae* in epico carmine prae ceteris fortiores & frequentiores esse debent. 221

Annot. Nonnulla picturarum exempla ex Homero & Virgilio. —

Pag.

c. *Modi* Carminis epici, qui ſpectandi ſint? 222

1. *Verſus* Hexameter Epopoeiae proprius. —

Annot. Verſus iſte etiam ad alia carminum argumenta translatus eſt. . . . —

2. *Verſus Varietas* non ad harmoniam carminis tantum ſed ad expreſſionis efficaciam quoque traducenda. . . . 223

e. Epopoeia eſt illuſtriſſimum ſed ſimul difficillimum opus per totum bonarum artium regnum. —

f. A tribus prope annorum millibus Latinorum fere ſolus in hoc genere conatus eſt Virgilius. 224

Annot. Veſtigia complures apud diverſas nationes eminus legerunt. —

g. Epopoeias nonnulli a genere tragico ſeu heroico ad comicum non ſine plauſu tranſtulerunt. —

Annot. Qui & quo exemplo Epopoeias comicas ſcripſerint? 225

h. Quae ſint leges jocoſorum hujusmodi poëmatum? —

i. Quid ſint poëmata *didactica*? & quotuplicia? —

Pag.

1. *Philosophica* Poëmata quid contineant? 226
2. *Didactica* simpliciter quae censeantur? —

Annot. Cur haec Poëmata ad Epopoeiam referantur? —

k. Praeter generalia formae externae epicae praecepta, particularia pauca aliqua huc pertinent. —

1. Ordinis naturalis negligentes juxta & curiosi sunt Poëtae didactici. —

Annot. In Virgilii Georgicis ordo admirandus. 227

2. Episodia aliquando interserunt. . . . —
3. Figuris & luminibus mere poëticis parcius utuntur. —
4. In didacticis simpliciter praeceptiones breves sint ac nervosae potius quam prolixae & splendidae. —
5. Fere propositione & invocatione inchoantur. 228

l. Celebriora hujus census Poëmata. . . . —
m. Offertur inspiciendum artis epicae experimentum, in Iliadis Homericae compendio. —

Caput II. *De Dramate*. 238

a. Unde & quomodo natum sit Drama?. . —

Pag.

b. Quid ex vi nominis significet Drama? . 239
c. Quomodo definiatur Drama? —

1. *Annot*, Explicatio definitionis. —
2. ——— Quis finis Dramatum? —

d. Omissis, in quibus Drama cum Epopoeia convenit, quae Poësi Dramaticae propria sunt, explicari debent. —
e. Quae materia Dramatum, & quae materiae dramaticae proprietates? 240

1. *Verisimilitudo* Veritatem non excludit. —

a. *Annot.* Actionum aliud genus *verae* aliud *verisimile*. —
b. ——— Verisimilitudines aliae *possibiles* aliae *necessariae*. 241
c. ——— Quid sit utrumque hoc verisimile? —

2. *Unitas* quotuplex in Dramate desideretur? —

a. *Unitas Actionis* in quo consistat? . —

1. *Annot.* Non obest unitati, si particulares actiones in fines disparatos ordinentur. 242
2. ——— Quae sit actio *simplex*? quae *episodica*? —

b. *Uni-*

Pag.

b. *Unitas temporis* quomodo definiatur? 242

1. *Annot.* Dilatatio ad 24. horas non regula sed mitigatio regulae est. . . 243

2. ——— Tempus repraesentationis a tempore actionis non plurimum discrepet. —

3. ——— Quod praeterea compendium advocent Poëtae dramatici? . —

c. *Unitas Loci* vaga saepe sufficere debebit. 244

1. *Annot.* Commutare scenas omnem delectationem in Auditoribus suffocat. —

2. ——— A designando saltem distincte loco abstinendum. —

f. Quae sit Dramatum forma? & quae de hac notanda? 245

1. *Nexus* fabulae quid sit? —

2. *Solutio* fabulae quid? —

a. *Annot.* Explicatur nexus & solutionis idea. 246

b. ——— Solutio aliquando etiam per machinam sed perperam facta. —

3. *Machina* quid fuerit apud veteres gentiles? —

Pag.

Annot. Ad quid adhiberi machina & quomodo possit? 247

g. Fabulae Dramaticae partes majores quae sint? —

Annot. Veterum in numerandis his partibus ab hodiernis differentia —

1. *Protasis* quid continere debeat? . . 248

a. *Annot.* Severitas nonnullorum in circumscribenda Protasi. —

b. ——— Quae Protasis optima judicanda sit? —

c. ——— Exemplo excellenti demonstrata Protasis. —

2. *Epitasis* quid sit? 249

a. *Annot.* Explicatur hujus partis idea. . —

b. ——— Exemplo illustri applicatio doctrinae ostensa. 250

3. *Catastrophe* quid sit?. 252

a. *Annot.* Exemplo eodem continuato pars haec demonstrata. —

b. ——— In quo peccaverit hic Sophocles contra regulas artis? 253

c. ——— Quae in allato exemplo diligenter inspicienda sint? —

h. *Actus* quot in Dramate adhibendi?. . . —

1: *Annot.*

Pag.

1. *Annot.* Quid in actuum distributione curandum? 254
2. ——— De Actuum magnitudine. —

i. *Scena* quid sit? —

1. *Annot.* Oportet scenas intime devinctas esse. —
2. ——— De Personarum Colloquentium numero. 255
3. ——— De Soliloquiis Cautiones. . . . —

k. *Chorus* Veterum quid fuerit? —

Annot. De *Coriphaeo* seu *Chorago*. 256

l. *Mimi* cui usui in Dramatis fuerint?. . . —

Annot. De Mimis hodiernis. —

m. *Sermo* Dramatum qualis esse debeat?. . 257

1. Sententiae magno studio devitandae. —
2. Ornamenta aut oratoria aut poëtica inepte in Dramate consectamur. . . 258

n. *Scena* seu Theatrum secundum prudentiam actioni accommodanda est. —

Annot. De Theatris veterum Romanorum. . —

o. *Vestitus* scenicus item Actioni aptandus. 259

1. *Annot.* In electione dubia vestitus Verisimilitudo spectanda erit. —

Pag.

2. *Annot.* Veſtitus ſcenici genere Graeci & Romani differebant. 259
3. ——— Differebant item genere Calceamentorum. 260

p. *Titulus* ſeu nomen Dramatis ſimplicitatem requirit. —
q. *Argumentum* & *Perſonae* quas obſervationes deſiderent. 261
r. *Longitudo* Dramatis ad quantum tempus extendi poſſit? —
s. Partitio Dramatis in *Tragoediam* & *Comoediam*. —
t. Quae cuique horum generum propria ſunt diſtincte & propius conſideranda ſunt. . 262

A. *De Tragoedia.* —

a. Tragoedia praecipue ex Epopoeia ortum duxit. —
b. Ex vi nominis idem intelligitur. . . . —
c. Definitio Tragoediae. 263

1. *Actionis illuſtris* quare dicatur imitatio. —

a. *Annot.* Actiones illuſtres duorum ſunt generum. —
b. ——— Quid ſentiendum ſit de Tragoediis Civilibus? 264

2. *Verae* Actionis imitatio cur dicatur imitatio Tragoedia? —

3. Cum

Pag.

3. *Cum conversione* &c. quid ea verba definitionis exprimant? 264

a. *Annot.* De nonnullorum partitione in duplicem Tragoediam. 265
b. ——— Nonnulli genericam appellationem Dramatis adhibent. —

4. *Ad terrorem* &c. quare additum sit in definitione? 266

a. *Annot.* Quae ad terrorem excitandum exhibenda sint?. —
b. ——— Quomodo terror valeat ad purgandos affectus? —
c. ——— Quid ad obtinendum finem terroris & commiserationis curandum? . . 267

d. Omnia cetera praecepta seu de Dramate seu de Epopoeia huc transferenda sunt. —
e. De sermone Tragoediarum monitiones. 268
f. Versu Iambico scribendae sunt Tragoediae. 269

B. *De Comoedia*. —

a. Comoediae origo. —
b. Comoediae definitio. 270

Annot. In aliis Comoedia sequitur perfecte regulas de Dramatis universe latas. . . . —

Pag.

1. *Actionis verisimilis* imitatio quid exprimat in definitione? 270
2. *Civilis* quare addatur in definitione? —

Annot. De Tragicomoedia. 271

3. *Cum conversione fortunae* discrimen a Tragoedia denotat. —
4. *Ad risum* &c. finem Comoediae designant. 272

Annot. Quomodo actio aliqua ad risum & laetitiam deducenda sit? —

a. *Facetum* quid dicatur? —

b. *Ridiculum* quid censeri debeat? . . 273

5. *Dramatice repraesentata* notat, huc revocanda esse, quae de Dramate universe praecepta sunt. 274

a. *Prologus* necessarius in Comoediis. —

b. *Sermo* comicus qualis esse debeat? 275

c. *Versus Iambicus* Comoediae cum Trogoedia communis. —

Annot. De versibus Plauti & Terentii. 276

c. Scriptores celebres Comoediarum & Tragoediarum inter Veteres. —

Caput III. *De minoribus Poëticae operibus.* . 277

a. Minora opera quae peculiares prolixas tractationes non merentur. —

b. Mi-

Pag.

b. Minorum operum alia ad genus Epicum; alia ad Dramaticum referuntur. 277
c. Minora opera characterem poëticum impressum praeseferunt. —

A. *De Odis.* 278

a. Quod Carmen Odae dictum sit & unde? —

1. *Annot.* Alia Odarum denominatio. . . . —
2. ——— De partibus Odae apud Veteres. —

b. Definitio Odae. 279

Annot. Affectus humani Odarum maxime proprii. —

c. De Materia Odarum. —

Annot. Materia Odarum Horatiana praeceptione amplior est. —

d. Forma interna Lyrici Carminis quae sit? —

Annot. Lucisne an caloris plus Odae habere debeant? 280

e. Forma externa quae dicenda sit? . . . —
f. Quae sint proprietates Carminis Lyrici? —

1. *Enthusiasmus* quid sit? —

a. *Annot.* An sensatio vera Enthusiasmus dici possit? 281

b. *Annot.*

Pag.

b. *Annot.* Enthuſiaſmi plurium generum. 281
c. ——— Ex Enthuſiaſmo proprietates reliquae explicari poſſunt. —

2. *Audacia exordiendi* unde oriatur? . . —

Annot. Vix creſcere poteſt oratio carminis Lyrici. 282
3. *Saltus* quid ſit? —

a. *Annot.* Explicatior ſaltus poëtici notio. —
b. ——— Ubi ſaltus locum habere poſſit? —

4. *Digreſſiones* quid ſint? & quotuplices? 283

a. Digreſſiones ad ſententias aut veritates communes. —
b. Digreſſiones ad facta aut fabulas. —

5. *Unitas affectuum* in quo ſita ſit? . . . 284

Annot. In contraria deflectendum non eſt. —

g. Virtutes carminis Lyrici quatuor ſunt. —

1. *Sublimitas* quid ſit univerſe & quotuplex? —

a. Sublimitas imaginis quae cenſeatur? 285
b. Sublimitas cogitationum in quo ſita ſit? —

An-

Pag.

Annot. Ubi prior, ubi posterior regnet? 285

2. *Majestas* Odarum quae sit? —

Annot. Quae majestatem concilient?. . . 286

3. *Suavitas* unde accedat odis? —

Annot. Cujus carminis Lyrici propria sit suavitas? —

4. *Brevitas* quid sit in carmine Lyrico? —

Annot. Universe in Lyricis omnibus & strictissime in certis Odis curanda est Brevitas —

h. Odae habito materiae respectu in quatuor classes dividuntur. 287

1. *Hymni* de rebus divinis & coelestibus —
2. *Odae heroicae* quid contineant? . . . —
3. *Odae philosophicae* quod argumentum habent? —
4. *Odae Anacreonticae* quae & unde dicantur? —

Annot. Ad has classes reducuntur facile quaecunque aliae Odae. —

i. Principes Odarum scriptores apud Graecos & Latinos veteres. 288

k. Odae sacrae ex divinis scripturis non sunt hujus loci. —

Pag.

Annot. An recte Graecarum Odarum sublimitas ab exemplaribus Hebraicis repetatur?. 289

B. *De Elegiis.* —

a. Quid sit Elegia ex vi nominis? —

Annot. Cur Tractatio Elegiarum Odis proxime adjuncta sit. 290

b. Definitio Elegiae. —

Annot. Auctor hujus generis carminis ignoratur. —

c. Materia Carminis hujus quae olim fuerit? & nunc sit?. —

Annot. Non diversissima solum, sed gravissima etiam nonnunquam Elegiis pertractata sunt. —

d. Forma Carminis Elegiaci quae sit?. . . 291

Annot. D. Forma externa elegiaci Carminis. —

e. Ornamenta Elegiarum peculiaria ex observationibus notanda sunt. —

1. In materiis gravioribus more Epicorum assumuntur *Exordium*, *Invocatio*, *Narratio*, *Epilogus*. —

2. Nonnunquam more Lyricorum inchoant ex Abrupto. 292

3. Ali-

Pag.

3. Aliquando ad rerum & verborum poëticorum apparatum exurgunt. 293
4. Per decursum breves affectus frequenter interseruntur. —
5. Breves item Apostrophes & Parentheses usurpantur. 294
6. Repetitiones earumdem vocum adhibentur. —
7. Inductiones item, partium enumerationes &c. admodum sunt frequentes. 295
8. Antitheses amant. 296
9. Sententias item breves & digressiones. —
10. Stilus amoenus, facilis & liberalis sit. —

f. Monitiones duae de forma externa Carminis Elegiaci. —

1. De *Pentametro* versu sigillatim notanda. 297

a. In caesuris monosyllaba fugienda. —
b. Clausula vocum bisylabarum est ceterarum dulcissima, sed tamen satietatis vitandae causa multifariam varianda. —

2. De *Distichiis* totis id unum praecipuum cavendum: ne sensus constructionum discerpantur. 298

Pag.

g. Illustrissima horum omnium exemplaria in poëtis principibus. 299

C. *De Epigrammatis.* —

a. Quid sit Epigramma ex vi nominis. . . —

b. Definitio Epigrammatis. 300

c. Divisio Epigrammatum. —

1. Epigramma *simplex* quid sit? —

Annot. Quid in hoc Epigrammatum genere praesertim curandum? —

2. Epigramma *compositum* quid sit? . . . —

d. Partes Epigrammatis duae. 301

1. *Propositio* quid sit? —

2. *Clausula* quid sit? —

e. Materia Epigrammatum quae sit? —

f. Quae sit forma interna Epigrammatum? —

g. Quae sit forma externa hujus carminis? —

Annot. Epigrammata nulli versuum generi adstricta sunt. 302

h. Finis Epigrammatum est peculiari modo delectare. —

i. Nonnulli tres classes Epigrammatum fecerunt. —

Annot. Neque tamen perpetuo accuratione istarum classium usi sunt Poëtae. —

k. Accuratior alia partitio Epigrammatum. —

Pag.

1. *Heroica* Epigrammata quae appellentur? 302
2. *Comica* quae ſint?. 303

l. Virtutes Epigrammatum praecipuae tres numerantur. —

1. *Suavitas* unde oriatur? —

Annot. Quare potiſſimum Hendecaſyllabi ad epigrammata aſſumantur? —

2. *Brevitas* quomodo obtinenda?. . . . 304

Annot. Regula brevitatis ex Martiale. . . —

3. *Argutia* Epigrammatis quid ſit? . . . —

a. *Annot.* Facillime, niſi admodum cauti ſumus, in argutando hallucinamur. . 305
b. ——— De fontibus argutiarum. . . —

1. *Suſpenſio* fons primus arguti. —
2. *Repugnantia* fons alter. 306
3. *Remotio* fons tertius. 307
4. *Comparatio* fons quartus. —
5. *Luſus in verbis* fons quintus. 308

Annot. Lectio aſſidua uberrimos fontes juxta & copioſos indicabit. —

m. Epigrammatum ſcriptores apud veteres Graecos & Latinos. —

D. *De Satyris*. 309

a. De Satyrae origine. —

Pag.

1. Apud Graecos ex plaustris ad sacrificia, postremo in theatrum transivit. . 309
2. Apud Romanos diversis vicissitudinibus obnoxia fuit. —
 a. Romam a Graecis allata cur Satyra dicta sit? —
 b. Satyra a theatro subducta ad libertatem orationis solutae translata est. 310
 c. Lucilius a formae diversitate ad rerum diversitatem avocavit Satyram. —

b. Definitio Satyrae. 312

Annot. Felicius risu quam objurgatione corriguntur hominum mores. —

c. Divisio Satyrarum. —

1. Satyrae simpliciter vocatae. —
2. Satyrae Menippeae. 313

Annot. Soluta etiam oratione sola nitidissimae scriptae sunt Satyrae. —

d. Materia Satyrarum sunt vitia moralia hominum. —

Annot. Neque vitia naturalia, neque vitia gravissima sunt materia Satyrarum. . . . —

e. Forma Satyrae diversa pro materiae diversa ratione. 314

Pag.

1. *Simplex* narrandi modus apud Satyricos quis? 314
2. *Mistus* narrandi modus, ... —

Annot. Quibus legibus construatur Satyra? 315

f. Satyrae habent suas virtutes. —

1. *Ridiculum* principale emendationis instrumentum. —

Annot. Quod ridiculum ceteris sit melius? —

2. *Sales* opportunis locis aspergendi... —
3. *Lepores* sermonis unde adveniant Satyrae? —

Annot. Horatius hac praesertim virtute supergreditur ceteros Satyricos omnes. . 316

4. *Brevitas* argumento attemperanda est. —

g. Vitia quoque nonnulla peculiarius devitanda sunt. —

1. *Scurrilitas* cum foeda aut indigna narrantur. —
2. *Crudelitas* quae ad hominum contumeliam vitiorum detestationem transfert. —
3. *Improbitas* ne satyrarum scriptor vitio, quod reprehendit, sit obnoxius. 317
4. *Aperta insectatio* frugis expers & odiorum ferax. —
5. *Immoderatio risus* molestiam provocat. —

Pag.

h. Stilus pedester ab Horatio nominatus carmini huic erit accommodatissimus.. 318

Annot. Cur Horatius Satyras suas sermones inscripserit ?. —

i. Celebriores Satyrarum scriptores,. —

E. *De epistolis*................................ 319

a. Eccur epistolae Satyris continuo adjungantur ?.................................. —

b. Quid sit epistola poëtica ?............. —

Annot. Potest vel de uno vel de pluribus argumentis scribi, sed observandum semper erit moratum..................................... —

c. In quo epistolae ligatae a solutis discrepent.. —

1. *Salutationes* passim a poëticis epistolis absunt.................................. —

Annot. Ovidio tamen etiam harum usus frequentior est..................... —

2. *Argumenta* harum epistolarum saepe sunt quaestiones gravissimae philosophicae. 320

3. *Versus* accommodandi sunt materiae. —

a. *Annot.* Exemplum hendecassyllabis expressum.. —

b.

Pag.

b. *Annot*, Lyrici verſus ſcribendis epiſtolis inepti ſunt. 320

4. *Stilus* ordinarie ſubmiſſus. —

5. *Ornamenta* ſtili ſales joci &c. 321

d. Epiſtolarum ſcriptores inter Veteres. .. —

F. *De Eclogis*. 322

a. Ut vita paſtoritia, ita carmen quoque paſtoritium ceteris prius extitit. —

Annot. Volunt aliqui totum modulationis artificium a paſtoribus manaſſe. —

b. Vis nominis Eclogae explicata, & quaedam cognomines appellationes. —

Annot. Diſcrimina Eclogarum & Idylliorum. . —

c. Definitio Eclogae. 323

Annot. Revocandum hic in memoriam, quod omnis Poëtica elegantioris naturae imitatio ſit. —

d. De materia Eclogarum. —

1. *Annot*. Quouſque pateat materia Eclogarum? —

2. ——— Quouſque Graeci extenderint? . —

e. Forma Eclogae quae ſit? 324

Annot. Diverſae formae a Virgilio adhibitae. —

f. Diviſio Idylliorum. —

Pag.

1. *Urbana* Idyllia quae vocentur? 324
2. *Rustica* idyllia quae censeantur? . . —
 a. *Annot.* Quae horum praeferenda sint? . —
 b. ——— Rebus aut sermoni novum quid & insolitum inducendum est. 325

g. De partibus Eclogarum. 325

Annot. Partes uberius explicatae sunt in Epopoeia. —

1. *Exordium* unde ductum sit in hoc carmine? . —
2. *Invocatio* pro argumenti varietate varia. 326
3. *Narratio* quid sit in Eclogis? —
4. *Epilogus* aliquando additur? —

h. Virtutes Idylliorum. 327

1. *Candor* & nitens simplicitas per totas Eclogas —
2. *Morum observatio* custodienda sed remotis sordibus. —
3. *Characterum variatio* ad diversitatem affectuum obtinendam. —
4. *Dissimulatio omnis studii* ad simplicitatem & candorem Eclogarum necessaria. 328
5. *Allegoria* juxta aliquos praeceptores desideratur in Idylliis. —

i. Sti-

Pag.

i. Stilus exactissime quidem, sed tamen secundum elegantiorem naturam personis attemperandus. 328

1. *Annot.* Suavitas stili undique arcessenda. —
2. ——— De carmine *Amaboeo* & versu intercalari. 329

k. Scriptores Eclogarum illustriores apud Graecos, Latinos, Germanos. —

G. *De Fabulis.* . —

a. Fabularum ortus ignotus, usus antiquissimus. —

b. Causae inventarum & propagatarum fabularum. 330

c. Aesopus perperam habetur inventor fabularum. —

d. Definitio fabulae aesopicae. 331

Annot. Definitionis minutior consideratio artificium fabulae per omnes partes declarat. —

1. *Narratio* quid requirat in fabula? . . . —

Annot. Fabula a nonnullis ad genus Dramatum ablegatur. —

2. *Actio* cur dicatur adesse in fabula? . —

a. *Annot.* Fabula ex Epopoeiae & Dramatum regulis construenda est. 332

Pag.

b. *Annot.* Severissime item exiguntur: *Novum, verosimile, mirabile.* 332

3. *Allegorica* actio cur requiratur? 333

a. *Annot.* Facile ab animalium actionibus ad mores hominum transgredimur. —

b. —— De veritate morali fabularum. —

4. *Ab animalibus ordinarie exercitae*, ad omnia inanimata extendendum est. .. —

Annot. Poëtae pedetentim cogitationes & sermonem ad omnia inanimata transtulerunt. —

e. De Materia fabularum. 334

f. De forma interna fabularum.. —

g. Divisio fabularum sumitur a materia... —

Annot. Alii partitionem fabularum per *mirabile* fecerunt. —

h. Finis fabularum quis? 335

i. Virtutes fabulae qua narratio, & qua actio est, considerandae sunt. —

k. De fabularum Scriptoribus. —

l. Exemplar fabulae ex Phaedro ad examen revocatum. —

1. *Annot.* Partes, proprietates, virtutes &c. hujus fabulae disquisitae 336

2. —— Sermo & elocutio resoluta. 337

Pag.

APPENDIX. I. *De Mythologia*. 439

a *Mythologia* quid sit?. —

b. Graecis potissimum debetur fabulosa Deorum multitudo. —

c. Caussae idololatriae ortae & auctae. . . —

1. *Depravatio* traditionum sacrarum. . . —

Annot. Conspiratio fabularum cum libris sacris dudum ostensa. 440

2. *Arrogantia* Sacerdotum aegyptiorum. —

3. *Vanitas* Graecorum. —

4. *Phantasia* Poëtarum. —

5. *Consectatio* voluptatum. 441

6. *Assentatio* in populis. —

d. Quare ignorari non possit mythologia? —

e. Sobrie & ordine gentilium Deorum facta in usum juventutis proponuntur. . . —

f. Ordinem varium varii tenuerunt. —

g. Quae nostra sit partitio?. 442

§. I. *De Diis majorum gentium*. —

a. Dii majorum gentium qui dicti sint apud Romanos?. —

b. Quot nomine harum divinitatum venerint?. —

A. *De Diis consentibus*. 443

Qui sunt Dii consentes?. —

I. *Iupiter* quis?. —

2. Or-

Pag.
a. Ortus Dei hujus. 443
b. Facta Jovis. 444
1. *Gigantes* domiti. —
2. *Lycaon* punitus. 445
3. *Promethei* temeritas castigata. —
4. *Epimethei* uxor *Pandora*. —
5. *Deucalion* & *Pyrrha* reparatores generis humani. 446
Annot. Quae sub his fabulis verisimlliter abscondita sint. —
6. *Ganymedes* in coelum receptus, *Hebe* a ministerio suo remota. —
7. *Danaes* imber aureus. 447
Annot. Interpretatio hujus fabulae ex Horatio. —
8. *Europa* rapta. —
9. *Leda* gemellorum *Pollucis* & *Helenae* mater. 448
c. Forma, qua Iupiter exhibitus fuit, & hodie adhuc exhibetur. —
1. *Annot.* Quae Iovi peculiarius sacra sint?. —
2. ——— Celebriora Iovis templa. . . . —
d. Nomina & cognomina diversa Iovis. . —
II. NEPTUNUS quis Deus? 450

a. Or-

Pag.

a. Ortus & cognatio Neptuni. 450
b. Facta praecipua Dei istius. —

1. *Laomedontem* infidelem monstro immisso punit. —
2. Equum produxit. 451
3. *Xanthum* & *Balium* equos singulari virtute praeditos Peleo obtulit. . . . —
4. Artem equos domandi docuit. . . . —
5. Bovem produxit a Momo sugillatum. 452

c. Forma Neptuni. —

1. *Annot.* Alii aquarum Dii. 453
2. ——— Monstra marina. —

d. Nomen & cognomina varia. —

III. APOLLO quae officia habuerit? 454

a. Ortus Apollinis. —
b. Facta praecipua Dei hujus. —

1. *Pythonem* & *Cyclopes* aliquot ob Aesculapii mortem interfecit. 455
2. *Admeti* greges pavit. —
3. *Laomedontem* in extruendis moenibus Trojae juvit. —
4. *Midae* aures asininas affixit. —
5. *Marsyae* pellem detraxit. 456
6. *Hyacinthum* in florem convertit. . . —
7. *Daphne* in laurum conversa arborem hanc sibi sacram esse voluit. —

8. *Leu-*

Pag.

8. *Leucothoem* in arborem thuriferam. 456
9. *Clitien* in Heliotropium commutavit. —
10. *Cassandram* dono vaticinandi impertitus est. —
11. *Phaëtonti* filio currum suum regendum credidit. 457

c. Forma, qua pingi solet. —

1. *Annot.* De Oraculo Apollinis & quae illi peculiarius sacra sint. —
2. ——— De Musis. 458

d. Varia Apollinis nomina. —

Annot. De *Aesculapio*, *Machaone*, Podalirio. 459

IV. MERCURIUS quibus muneribus praefuerit. —

a. De ortu Mercurii. —
b. Factorum vice munera diversa notanda sunt. —

1. *Nuncius Deorum.* —
2. *Eloquentiae Praeses.* 460
3. *Mercatorum Deus.* 461
4. *Deus furum.* —

c. Forma qua repraesentatur. 462
1. *Annot.* De *Petaso*, *talaribus*, *caduceo*. —

2. *An-*

Pag.

2. *Annot.* De *Hermis.* 463
3. ——— Quae Mercurio peculiarius sacra sint? —

d. Nomina & Cognomina diversa Mercurii. —

V. VULCANUS quis Deus? 464

a. Origo Vulcani, & quae ortui ejus proxima sunt. —
b. Facta ejus potissimum ad opera fabrilia constringuntur. —

1. Officina & opera Vulcani. . . . —

Annot. Unde montes ignivomi Vulcani appellentur? —

2. Uxorem duxit Venerem. 465
3. Artefacta illius memorabiliora. . —

c. Qua forma exhibeatur? —

1. *Annot.* Quae Deo huic peculiarius sacra fuerint? —
2. ——— De adagio: *lampadem suam alteri tradere.* 466

d. De nomine & cognominibus Vulcani

Annot. Variae eruditorum de Vulcano opiniones. —

VI. MARS quis sit? 467

a. Ortus Martis. —

b. F

Pag.

b. Facta admodum pauca commemorantur. 467

1. In bello Gigantum piscis formam sumsit. —
2. In bello Trojano vulneratus est a Diomede. —

c. Pingitur forma varia. 468

1. *Annot.* Effectus belli sub forma Martis describuntur. —
2. ——— Populi bellicosiores majores etiam Martis cultores. —
3. ——— Quae peculiarius Marti sacra sint? 469

d. Nomina varia Martis. —

VII. JUNO quae fuerit? —

a. Ortus & vitae ratio. 470

b. Facta ejus. —

1. *Callisto* in ursam conversa. —
2. *Herculis* perpetua persecutio. . . —
3. *Trojanorum* perenne odium. . . . 471
4. *Io* vacca undique exagitata. . . . —
5. *Ixion* punitus. —

c. Forma qua exhibetur. 472

1. *Annot.* Praecipua Junonis ministra *Iris*. —

2. *An-*

Pag.

2. *Annot.* Templa illius, & quae peculiarius ei dicata sint? 472

d. Nomina diversa, quibus vocata est Juno —

VIII. VESTA, quotuplex sit? & de qua hic agatur? 473

a. Vesta majoris ortus? —
b. Facta quaedam illius —
c. Forma qua pingitur 474

1. *Annot.* De cultu Deae hujus —
2. —— De vesta minori —

d. Nomina celebriora Vestae 475

IX. MINERVA quae sit? —

a. Ortus illius ex Jovis cerebro 476
b. Facta illius complura —

1. Jovis in bello Gigantum adjutrix constans —
2. *Aegidis* pellem scuto suo induxit .. —
3. *Medusae* caput scuto item suo inseruit —
4. *Arachnem* in araneum convertit .. —
5. Graecorum adversus Trajanos protectrix 477
6. Nomen suum urbi *Athenarum* indidit —

c. Forma qua pingitur —

Pag.

Annot. De Palladio, Minervae festis &c. 478

d. Nomen Minervae & cognomina. . . . —

X. CERES quae sit? —

a. Ortus illius. —

b. Facta Cereris. —

1. Quid docuerit homines? 479

2. *Proserpinam* filiam perditam quaesivit, & quae consecuta sunt. —

3. Reddi sibi filiam raptam a Jove deprecatur, & ne quidquam impetrat. —

4. *Erisichtonem* ad rabidam famem adegit. 480

c. Quomodo pingatur? —

Annot. De Sacris Deae Cereris. —

d. De Nomine & Cognominibus Deae Cereris. 481

XI. DIANA qualis Divinitas sit? —

a. Ortus & suscepta vitae ratio. —

b. Facta Dianae. 482

1. *Cervos quatuor* aureis cornibus instructos cepit. —

2. *Actaeonem* de imprudenti curiositate miserum in modum punit. —

3. *Maeleagrum* ob neglectum cultum suum mulctat. —

Pag.

4. *Endymionem* perpetuo dormientem tamen frequenter invisit. 483
5. In bello gigantum fideliter Iovi adstitit. —
6. *Niobem* ob superbam temeritatem in lapidem convertit. —

c. Forma varia pingitur. —

1. *Annot.* De diffuso Deae hujus cultu 484
2. —— *Ludis secularibus* apud Romanos praeerat. —

d. Nomen multiplex Deae istius. . . . —

XII. VENUS qualis Dea fuerit?. 485
a. Ortus illius, & prima vitae fata. . . —
b. Factorum plurimorum narratur vel auctrix vel particeps. 486
1. *Eridis* pomum ex judicio Paridis obtinuit. —
2. *Adonidem* in florem Anemonem convertit. —

c. Qua forma pingatur. 487

1. *Annot.* De cupidine. —
2. —— De charitibus veneris comitibus. 488
3. —— De templis, & aliis quae Deae huic peculiarius sacra existimabantur. . —

d. De variis Deae Veneris nominibus —

Pag.

B. *De Diis selectis.* 489

a. Qui vocati sint apud Romanos Dii selecti? —
b. Qui ad hanc classem relati sint? ... —
c. Aliqui horum Deorum cum prioribus conveniunt. —

I. IANUS quis fuerit? —

a. Ortus illius. —
b. Facta commendatione digniora. 490

1. Primus Deorum cultum & Sacrorum ritum docuit. —
2. Scientias & pacem promovit. —
3. Saturno ex regno dejecto perfugium & regni societatem concessit —

c. Quomodo pingatur? —

Annot. Quid nonnulli Iani nomine intellexerint? 491
2. —— De Templo Iani Romae. —

d. Diversa Iani nomina. —

II. SATURNUS qualis Deus? —

a. Ortus & vita illius. 492
b. Factorum illius praeclarissimum. ... —
c. Qua forma pictus exhibeatur? —

1. *Annot.* Romae Deo Saturno templum admodum splendidum & religiosum conditum fuit. 493

Pag.

2. *Annot.* De Festis & sacrificiis Dei hujus. 493

d. Nomina Saturni aliquot. —

III. RHEA quae fuerit? —

a. Ortus illius. —

Annot. Confunditur haec Dea saepe cum Cybele. 494

b. Facti loco conservatio illius dolosa memorari potest. —

c. Qua forma pingatur. —

Annot. De ritu sacrorum Deae istius. . . . —

d. Nomina aliquot. —

IV. GENIUS quis Deus fuerit? —

a. Ortus Dei hujus. —

b. Geniorum officia. —

Annot. Consuetudo jurandi per genium. 495

c. Qua forma repraesentetur? —

Annot. Quo tempore & ritu Deo huic sacrificatum fuerit. —

d. Nomina Dei Genii. 496

Annot. De Diis Penatibus & Laribus. . . . —

V. PLUTO quis Deus sit? —

a. Ortus ejus. —

Pag.

b. Factum maxime notabile Plutonis est raptus Proserpinae.. 497

Annot. Factorum ceterorum loco inseruntur huc cetera Nomina inferorum secundaria &c. —

1. *Proserpina* inferorum Regina.. —
2. *Minos*, *Aeacus*, *Rhadamantus* Iudices inferi.. —
3. *Furiae* Deae ultrices.. 498
4. *Parcae* vitae necisque Deae.. .. —
5. *Fluvii* infernales: *Acheron*, *Styx*, *Cocytus*, *Phlegeton*, *Lethe*.. 499
6. *Charon* Nauta infernalis.. —
7. *Cerberus* canis custos inferni.. .. —
8. *Damnati* celebriores.. 500

c. Qua forma pingantur Pluto & Proserpina.. 502

Annot. Quae Plutoni peculiaris sacra fuerint? —

d. Nomina diversa Plutonis & Proserpinae.. —

VI. BACCHUS qualis sit divinitas? 503

a. Ortus & pueritia.. 504
b. Facta Bacchi ad vini culturam revocantur.. —

I. Vi-

Pag.

1. Vini culturum invenit & per Aſiam propagavit.. 504
2. Ad Indias usque cum mulierum ebriarum exercitu vagatus eſt.. —
3. *Pentheum* a Maenadibus lacerari fecit.. 505
4. *Lycurgum* adegit ut ſibi ipſi tibias ſuccideret................ —
5. *Midae* voti primum poteſtatem, tum poenitenti voti irritationem indulſit.... —
6. Piratas Tyrrheni maris in Delphinas convertit.. —

c. Bacchi forma diverſiſſima.... 506

Annot. De feſtis & Sacris Bacchi apud Romanos.. 507

d. Ejusdem Dei Nomen & cognomina —

VII. SOL fere idem eſt cum Apolline, diſtinguuntur tamen in Theologia gentili 508

AURORA quae divinitas & qua forma exhibita fuerit? —

VIII. LUNA eadem cum Diana, non raro cum Proſerpina........ —

§. II. *De Diis minorum gentium.*. 509

a. Qui appellentur minorum gentium Dii? —

b. Quatuor genera Deorum comprehendit haec claſſis................ .. —

Pag.

A *De Diis indigetibus*. 509

Qui nominati sint Dii indigetes? —

I. QUIRINUS quis fuerit? ejusque ortus ac interitus. —

II. HERCULES quis sit? 510
a. Ejus ortus vitaeque ratio. —
b. Facta Herculis duorum sunt generum 511

1. Ad primum genus duodecim aerumnae seu labores pertinent, quae hic recensentur. ==
2. Alterum genus facta cetera Herculis memorabiliora compectitur 513

c. Qua forma pictus repræsentetur? . . 514

Annot. De Sacris Dei istius. —

d. Nomina quibus appellatus est. . . —

III. CASTOR & POLLUX. 515
a. Ortus fratrum horum. —
b. Facti loco est immortalitas a Polluce exorata, a Castore obtenta. . . . —
Annot. Interpretatio hujus immortalitatis 516

c. Qua forma pingantur? —
d. Nomina eorum usitatiora. —

IV. PERSEUS. —
a. Ortus herois hujus. —

b. Fa-

Pag.

b. Facta memorabilia.. 516

1. *Medusam* interfecit.. —
2. *Pegasus* productus.. —
3. *Andromedam* liberavit.. 517
4. *Atlantem* in montem transmutavit —

c, Qua forma exhibeatur? —
d. De Nomine.. —

V. IASON.. —

a. Ortus illius.. —

1. *Argonautarum* expeditionis ductus —
2. *Medeae* crudelis dolus.. 518
3. *Aesonis* & *Peliae* a Medea venefica fata.. —
4. Vindicta a perfido Iasone per Medeam repetita.. —

c. Iason quomodo pingatur? 519
d. Iasonis nomen aliud.. —

VI. THESEUS.. —

a. Ortus ejus.. —
b. Facta memorabiliora.. —

1. *Minotaurum* ope Ariadnis interficit —
2. Exigua in *Ariadnem* gratitudo... 520
3. Ob retenta vela nigra Pater *Aegeus* in mare se præcipitem dat.. —

Pag.

4. *Pirithoum* in expeditione ad inferos comitatur. 520

c. Qua forma pingatur. 521
d. Nomen praeter solitum nullum. —

VII ORPHEUS quis & quae de eo celebrentur? . —
VIII. AMPHION quis, & quid de eo notandum? —
IX. ARION quis sit, & quae illius fata? —

Annot. Huc pertinent item Dii consecrati 522

B. *De Diis semonibus.* —

Dii semones qui sint? —

I. PAN quis sit & quae de illo notanda sint? . 523
II. FAUNUS qualis sit divinitas? —
III. SYLVANUS quis Deus? 524
IV. VERTUMNUS unde dictus? —
V. POMONA qualis Dea? —
VI. PALES quis sit? —
VII. Flora Dea florum & quae ad illam pertineant? —
VIII. TERMINUS quis Deus? qua forma pictus? quae illius festa? 525

Annot. Rebus prope omnibus sui fabricati Dii tutelares —

Pag.

C. *De virtutibus & affectionibus animi* 525

a. Romani omnia extraordinaria alicui divinitati adſcribebant. —

b. Ingens hinc Deorum multitudo, inter quos & virtutes & vitia peculiaria referebantur. 526

c. Pauca adducuntur. —

I. MENS publice divinis honoribus culta —

II. VIRTUS & HONOR aedes contiguas habuerunt. —

III. PIETAS aedem ſibi propriam habuit —

IV. PUDICITIA duplici in templo colebatur. —

V. CONCORDIA Deus. 527

VI. PAX Deus. —

VII. SALUS, FELICITAS, LIBERTAS Dii. —

VIII. FORTUNA Deus. —

IX. VOLUPTAS, PAVOR, PALLOR, AUDACIA Dii. —

X. FEBRIS quoque Numen. 528

D. *De Diis peregrinis*. —

a. Paullatim omnium gentium ſuperſtitiones illatae ſunt Romam. —

b. Aegyptiorum Numina tria omnium receptorum memorabiliora ſunt. —

I. ISIS Numen muliebre homines agriculturam docuit. —

Pag.

II. OSIRIS Isidis frater ejus vita, obitus, & beneficia.. 529

Annot. Putant aliqui sub Osiride Iosephum aegyptiacum latere.. —

III. ANUBIS Isidis comes & minister... —

APPENDIX II. *De Encyclopaedia*.. .. 530

a. Novae quotidie fiunt accessiones in omnibus prope scientiis.. —

Annot. Scientiarum numerus magnus est, & inde a Seculo XV. notabiliter auctus.... —

b. Orbis omnium scientiarum vocatur *Encyclopedia*.. —

c. Primas illius lineas juventuti ducere opere pretium est.. —

Annot. Videbunt juvenes quanta desiderentur, ut in uno aliquo excellant.. —

d. Quae in hac tractatione continebuntur? 531

§. I. *De Philologia*.. —

a. Quid Philologiae nomine veniat?.. .. —

Annot. Studium Linguarum est maximi momenti.. —

b. Plura ad linguarum cognitionem desiderantur.. —

I. Le-

Pag.

1. *Lexicis* opus eſt.. 531

Annot. Quid ſit *Idioticon? Etymologicum? Gloſſarium?* 532

2. *Grammatica* alterum linguas addiſcendi inſtrumentum.. —

c. Linguae dividuntur in *mortuas* & *vivas* —

Annot. De diſcrimine inter linguas mortuas & vivas.. 533

d. Linguae ex libris addiſcendae ſunt, ad quorum intelligentiam plura ſubſidia requiruntur.. —

1. *Ars critica* quare ſit neceſſaria? —
2. *Studium antiquitatum* magni item momenti.. —

e. Eruditos oportet noſſe linguas in quibus de ſcientiis & artibus tractatum fuit —

1. *Ex mortuis* linguis huc pertinent *hebraica*, *graeca*, *latina*.. 534

a. *Hebraica* & affines ad intelligentiam S. Scripturae neceſſariae.. —
b. *Graeca* ad auctores ſacros juxta & profanos intelligendos requiritur —
c. *Latina* longe majore ſtudio commendanda.. —

An-

Pag.

Annot. Errant cultores elegantioris Litteraturae qui neglectis fontibus rivos consectantur.. 535

2. *Ex vivis* linguis *Gallica*, *Italica*, *Anglica*, *Germanica* eruditarum nomine veniunt.. —

f. Lingua *universalis* dudum sed frustra optata est..... —

§. II. *De Historia*.. 536

a. Quid sit historia generatim, & qua acceptione hoc loco usurpetur? —

b. Complura sunt historiae genera....... —

1. *Historia ecclesiastica* quid respiciat? —

2. *Historia civilis* quid narret? —

3. *Historia litteraria* quo tendat? —

c. Alia Historiae divisio in universalem & particularem.................... —

1. Historia *universalis* qualis sit hodie? 537

2. Historia *particularis* quae dicatur? —

Annot. Ad angustiora nonnunquam obiecta descendunt historiographi.. —

d. Historiae alia divisio ratione temporis —

1. *Veteris aevi* historia quid complectatur? —

2. *Medii aevi* historia quousque pertingat? 538

3. *Re-*

Pag.

3. *Recentioris aevi* historia quas res narret; 538

Annot. Plures aliae historiae partitiones.. . —

e. Subsidiariae scientiae ad historiam sunt complures.................. —

1. *Geographia* quid sit, quisve illius usus? —

a. *Annot.* Studium Geographiae utilissimum & jucundissimum est.. 539
b. —— Dividitur ut ipsa historia in veterem, mediam, & novam,. —

2. *Chronologia* quid doceat? —

Annot. Multa adhuc in veteri praesertim Chronologia sunt obscura.. —

3. *Genealogia* quid praestet? —

Annot. Ad quid serviant cognitiones genealogicae? 540

4. *Heraldica* ad quid valeat? —
5. *Diplomatica* quid pertractet? —
6. *Numismatica* de qua re agat? ... —

Annot. *Lapidaria* & *Epigrammatographia* ad studium antiquitatum referuntur.. 541

f. De utilitate studii historici.......... —

§. III.

Pag.

§. III. *De Artibus*.. 541

a. Agitur hic tantum de *pulchris* artibus —
b. Quae numerentur inter liberales seu pulchras artes? 542

1. *Architectura* quid sit? —
2. *Pictoria* quid sit & de quibus rebus agat? —

Annot. Ad Picturam *Chalcographia* revocari potest.. —

3. *Statuaria* qualis sit ars? —

Annot. Discrimen Statuariae a *Plastica*.. —

4. *Musica* de qua re tractet? 543

Annot. Nihil certi habemus de Musica Veterum.. —

5. *Oratoria* quid sit? —

Annot. Diffusius haec ars in Institutionum ad Eloquentiam Part. I. explicata est. —

6. *Poetica* qualis sit ars? & quae in illa sint praecipua? —

a. *Elocutio* poëtica multo majorem desiderat sermonis elegantiam.. .. —
b. *Fictio* omnium operum poëticorum est anima.... 544

c. Quis scopus omnium harum artium.... —

An-

Pag.

Annot. Artes hae apud veteres ſummam perfectionem attigerunt, ſcientiae contra hodie demum creſcunt. 544

§ IV. *De Matheſi*. 545

a. Quid ſit Matheſis ? —
b. Matheſis dividitur in puram & mixtam —

A. *De Matheſi pura* —

a. Quae dicatur Matheſis pura ? —
b. Partes Matheſis pura : *Arithmethica*, & —
Geometria. —

1. *Arithmetica* qualis ſit ſcientia & quotuplex ? .

a. Arithmetica *numerica* quid ſit ? . . 546
b. Arithmetica *litteralis* quae ? —

Annot. Analyſis alia *finitorum* alia *infinitorum*. —

2. *Geometria* qualis ſit ſcientia & quotuplex ? . —

a. Geometria *elementaris* de quibus agat ? . 547
b. Geometria *ſublimior* de quibus ? —

1. *Annot.* Geometriae pars eſt *Trigonometria* ; quid *plana* ? quid *ſphaerica* ?
2. —— —— Unde vocetur Geometria *practica*? —

Pag.

B. *De Mathesi mixta*. 547

a. Quae nuncupetur Mathesis mixta ?. . . —

b. Quot partes esse possint ? & de facto sint ?. —

1. *Mechanica* de qua regat ?. —

2. *Hydrostatica* de qua re ? 548

3. *Hydraulica* quas leges explicet ?. . . —

4. *Aërometria* quid tractet ?. —

Optica generatim quid doceat ?. —

a. *Optica* In specie qualis sit scientia ? . —

b. *Catoptrica* qualis scientia ?. 549

c. *Dioptrica* de quibus rebus agat ?. . —

d. *Perspectiva* quales regulas tradat ? —

6. *Astronomia* qualis scientia ?. —

7. *Geographia mathematica* quid pertractet ?. 550

8. *Gnomonica* quid doceat ?. —

9. *Chronologia mathematica* qualis scientia?. —

Annot. Tres postremae hae scientiae propagines Astronomiae sunt. —

10. *Pyrothechnia* quid doceat inquiratve? —

11. *Architectura militaris* qualis scientia? —

Annot. Conatibus Virorum doctorum numerus iste augebitur. 551

c. Qua-

Pag.
c. Qualis quantusque uſus ſit Matheſeos? 551
§. V. *De Philoſophia*. 552
a. Quid ſit Philoſophia? —
Annot. In Scholis complectitur quatuor partes. —
b. Dividitur Philoſophia in *puram* & *applicatam*. —
I. *De Philoſophia pura*. —
a. Quid intelligatur Philoſophiae *purae* nomine? —
b. Philoſophia pura dividitur in Logicam & Ontologiam. —
1. *Logica* qualis ſit ſcientia? —
2. *Ontologia* quid ſit? 553
Annot. Ontologia quare ſit valde neceſſaria? —
II. *De Philoſophia applicaa*. —
a. Quid ſit Philoſophia applicata? —
b. Philoſophia applicata vel *theoretica*, vel *practica* eſt. —
A. *De Philoſophia theoretica*. —
a. Quo tendat omnis Philoſophia theoretica? —
b. Partes ſunt quidem plurimae; receptiſſimae, quae ſequuntur. 554

Pag.
1. *Cosmologia* de mundo tractans.. 554
2. *Pneumatologia* ſcientia Spirituum creatorum —
3. *Theologia naturalis* qualis ſcientia ? —
Annot. Quae in ſcholis generali metaphyſicae nomine veniant ? —
4. *Phyſica* ſcientia Corporum —
Annot. De ea ſpeciatim continuo hic infra agetur —

B. *De Philoſophia practica* —

a. Qualis ſcientia ſit philoſophia practica ? —
Annot. Scientia haec principia ſua ex Philoſophia theoretica mutuatur ... —

b. Unde enaſcantur diverſae partes Philoſophiae practicae ?.............. 555
1. *Ethica univerſalis* de qua re agat ? —
2. *Ius Naturae* qualis ſit ſcientia ? —
3. *Ius Gentium* quid ſit ?............ —
4. *Ethica Specialis* quid doceat ? —

Annot. Recenſitae Philoſophiae partes quomodo hominem conſiderent 556
5. *Oeconomica* qualis ſit ſcientia ? —
6. *Politica* qualis scientia practica ? —
Annot. Sub Politicae nomine etiam ſcientiae politicae & Camerales comprehenduntur —

§ VI.

Pag.

§. VI. *De Physica*. 557

a. Physica generatim qualis sit scientia? . . . —

Annot. Quae sint Physicae fundamenta? —

b. Physicae partes duae *generalis* & *specialis*. —

I. *De Physica generali*. —

Physica generalis tractat proprietates & vires corporibus communes. —

1. De generalibus proprietatibus & viribus. —

2. De motu ejusque legibus. 558

3. De elementis. —

a. De *aëre*. —

b. De *aqua*. —

c. De *igne*. —

d. De *terra*. —

De meteoris. —

Annot. Plura sunt quae ad Physicam & simul diverso respectu ad Mathesim pertinent. —

II. *De Physica speciali*. 559

a. Quid physica specialis investiget? . . . —

b. Physica specialis tria naturae regna comprehendit. —

Pag.

A. *De Mineralogia*.......................... 559

a. De quibus Corporibus agat Mineralogia?.......................... —

1. Enumerat mineralia.............. —
2. Indicat characteres & ordinat.... —
3. Tradit proprietates, vires & usum. —

b. Mineralogia utitur diversis scientiis subsidiariis.......................... —

1. *Chemia* quid doceat?............ —

a. *Annot.* Chemiae subsidio Mineralogia carere non potest.................. 560
b. —— De variis Chemiae Speciebus —

2. *Montanistica* qualis sit scientia?.... —
3. *Metallurgia* quid doceat?......... —

B. *De Botanica*.......................... —

a. Quid Botanica doceat?.............. —
b. Scientiae nonnullae aliae item circa plantas occupantur.................. 561

1. *Physiologia* & *Anatomia* plantarum quid inquirat?.................. —
2. *Oeconomia ruralis* quid doceat?.... —

Annot. Regno vegetabili potissimum occupatur oeconomia ruralis.........

C. *De Zoologia*.. —

2. De

Pag.

a. De quibus objectis agat Zoologia? 561
b. Aliae quoque scientiae huc pertinent 562

1. *Physiologia* & *Anatomia* quid exponat? —
2. *Ars Veterinaria* de sanitate animalium agit......................... —
3. *Medicina* agit de sanitate corporum humanorum, & huc referuntur plures aliae scientiae.......... —

a. *Anatomia* quid examinet?...... —
b. *Physiologia* quid praestet?...... —
c. *Pathologia* quid in homine consideret?.................... —
d. *Therapeutica* remedia morborum docet.......................... 563
e. *Materia medica* enumerat ex omnibus tribus regnis corpora remediis apta.................... —
f. *Pharmaceutica* est scientia parandi remedia.......................... —
g. *Chirurgia* est scientia laesiones externas corporum sanandi.... —

§. VII. *De Iurisprudentia* —

a. Iurisprudentia *positiva* quid sit?........ —

1. *Annot.* De Iurisprudentia naturali jam supra actum est......................... —

Pag.

2. *Annot.* Quare leges positivae dicantur arbitrariae? 563

b. Divisio Iurisprudentiae positivae in *Civilem* & *Ecclesiasticam*. 564

I. *De Iurisprudentia Civili.* —

a. Iurisprudentia Civilis agit de legibus, quae ad felicitatem Civium & Civitatis temporalem pertinent. —

b. Iurisprudentia Civilis in duas secatur partes. —

1. Ius *publicum* mutuas obligationes explicat Imperantis & Subditorum & est duplex —

a. Ius publicum *universale* obligationes ex legibus naturalibus manantes explicat. —

b. Ius publicum *particulare* obligationes regnis singularibus proprias declarat. —

Annot. Ius publicum *Germaniae* praesertim apud Germanos attentionem meretur una cum suis fontibus. 565

2. Ius *privatum* mutuas obligationes Civium inter se explicat, estque multiplex. —

3. Ius

Pag.

a. Ius *Criminale* complectitur leges, quae ad poenas delictorum pertinent 565

b. Ius *Iudiciarium* formas judiciorum, judicum, litigantium &c. exponit. —

c. Ius *feudale* Dominorum & Vasallorum jura mutua declarat. ... —

II. *De Iurisprudentia Ecclesiastica.* ... 566

a. Iurisprudentia Ecclesiastica est scientia Legum ad Ecclesiam pertinentium —

Annot. De fontibus hujus Iuris... —

b. Dividitur Iurisprudentia Ecclesiastica in universalem & particularem... —

1. *Universalis* leges omnibus Ecclesiis communes complectitur..... —

2. *Particularis* leges particulares Ecclesiarum docet............... —

§. VIII. *De Theologia*................ —

a. Quid hoc loco nomine Theologiae veniat ?........................ —

Annot. Theologia ex vi nominis quamlibet tractationem de DEO significat.. 567

b. Quis sit scopus Theologiae ?......... —

c. Habet Theologia compluribus subsidiariis scientiis opus............... —

Pag.

1. *Hermeneutica* tradit regulas ad intelligentiam S. Scripturae.. 567

Annot. Hermeneutica alia est V. T., alia Novi Testamenti.............. —

2. *Patrologia* docet Patrum Ecclesiae intelligentiam & auctoritatem....... —

Annot. Magnum in SS. Patrum studio est subsidium ad stabiliendā dogmata Religionis.. 568

d. Theologia dividitur in theoreticam & practicam......... —

I. *De Theologia theoretica*............ —

a. Quid sit Theologia theoretica?..... —

b. Theoretica Theologia dividitur in Dogmaticam & Polemicam. —

1. *Dogmatica* Theologia quibus propositionibus occupetur?.......... —

2. *Polemica* quas propositiones respiciat, quidve agat?........... —

Annot. Dividebatur olim Theologia in *Dogmaticam* & *Scholasticam*....... 569

II. *De Theologia practica*............ —

a. Theologia moralis quid praestet?... —

b. Aliqua Theologiae capita specialius tractata speciale nomen habent.... —

1. *Asce-*

Pag.

1. *Ascetica* de quibus agat? 569
2. *Casuistica* circa quod versetur? ... 570
3. *Homiletica* qualis sit scientia? —
4. *Liturgica* de quibus rebus agat? ... —

Annot. Adumbrationem tantum Encyclopaediae parantibus integrum est multa praeterire —

APPENDIX III. Animadversiones ad Poësim germanicam 571

Vorerinnerung. In was es einen Unterschied giebt zwischen der lateinischen und teutschen Dichtkunst? —

§. I. Von der Tonmessung und poetischen Füssen —

a. Was der Ton sey? —
b. Wie vielfach der Ton sey? 572

1. Der steigende Ton —
2. Der fallende Ton —
3. Der gezogene Ton —

Anmerkung. Von langen und kurzen Tönen —

c. Von langen, kurzen und zweifelhaften Syllben —

d. Das Steigen, Fallen und Ziehen der Syllben muß aus der Aussprache und aus dem Gehöre gelernet werden —

Pag.

1. Regeln für lange Syllben........ 573
2. Regeln für kurze Syllben........ 574
3. Regeln für zweifelhafte Syllben.... —

e. Was ein Fuß oder Tritt sey?....... 575

Anmerk. Die teutsche Benennung Fuß ist von den Lateinern entlehnet 2c............ 576

f. Die Namen der Füsse bey den Teutschen... —

§. II. Von den verschiedenen Versarten........................ 577

a. Erklärung des Verses............. —

Anmerk. Verse von einem Fuße sind eigentlich keine Verse................. —

b. Die teutschen Versarten haben ihre Benennung meistens von Füssen......... —

c. Eintheilung der teutschen Versarten... —

A. Von den einfachen Versarten...

Erklärung der einfachen Versarten........ —

1. Der Jambische Vers............. —

Anmerk. Jambische Verse kommen bey unseren Schriftstellern von einem bis auf acht Füsse vor................. 578

2. Der Trochäische Vers............ 581

Anmerk. Auch diese trochäische Verse haben bis auf acht Füsse —

3. Der

Staatl. Bibliothek Bamberg

Ex Josephi de Mende libris 1803 5 Juli

Constat f.

SBB 013402378080